GHEORGHE SARĂU

DIALECTUL ROMILOR SPOITORI DIN ROMÂNIA

Editura Universităţii din Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Gheorghe Sarău

DIALECTUL ROMILOR SPOITORI DIN ROMÂNIA

Editura Universității București
2001

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREŞTI
COTA IV 517069
911/01

UNIVERSITATEA BUCUREŞTI

DIALECTUL ROMILOR SPOITORI DIN ROMÂNIA

TEZĂ DE DOCTORAT
susţinută de Gheorghe SARĂU în data de 28 septembrie 1998
la Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine Bucureşti
sub îndrumarea doamnei
prof. univ. dr. LUCIA WALD

B.C.U. Bucuresti
C20017477

© Editura Universităţii din Bucureşti
Şos. Panduri, 90–92, Bucureşti – 76235; Telefon/Fax: 410.23.84
E–mail: editura@unibuc.ro
Internet: www.editura.unibuc.ro

Tehnoredactare computerizată: Victoria Iacob

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale
SARĂU, GHEORGHE
Dialectul rromilor spoitori din România / Gheorghe Sarău, Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 2001
279 p.
Bibliogr.
ISBN 973-575-561-0

811.214.58'282(498)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

CUVÂNT ÎNAINTE

Lucrarea *Dialectul romilor spoitori din România*, prezentată ca teză de doctorat de prof. *Gheorghe Sarău*, reprezintă o cercetare monografică a unei varietăţi a limbii romani de pe teritoriul ţării noastre, varietate care, în procesul de constituire, în ultimul deceniu, a unei limbi romani standard (prin publicarea de lucrări normative - gramatici şi dicţionare - şi învăţământ în limba maternă), dobândeşte statutul de dialect teritorial şi sociocultural al ei.

Motivele care l-au îndemnat pe autor - vorbitor de limba romani - să studieze acest idiom sunt, aşa cum el însuşi declară în *Motivaţia alegerii acestui dialect*, pe de o parte, configuraţia lui lexicală specifică, rezultat al unei mai îndelungate aşezări în Peninsula Balcanică şi a sosirii mai recente a vorbitorilor lui (în comparaţie cu alte colectivităţi de romi) pe teritoriul românesc, pe de alta, faptul că el a atras mai puţin atenţia cercetătorilor limbii romani din ţara noastră. În bibliografia de specialitate, romii spoitori sunt încadraţi romilor "xoraxane" ("turceşti"), avându-se în vedere prezenţa unui număr mare de elemente lexicale de provenienţă turcească din acest idiom.

Partea centrală a lucrării (peste două sute de pagini) este dedicată analizei multilaterale a acestui dialect vorbit, în majoritate, de colectivităţi de romi în aşezări de pe malurile Dunării şi, în special, din zona Olteniţei.

Materialul a fost cules cu ajutorul anchetelor la faţa locului, prin chestionare de diferite tipuri vizând toate compartimentele limbii, precum şi prin înregistrări ale unor relatări ale subiecţilor. Analiza lui constituie prima descriere complexă, ştiinţifică a unui dialect al limbii romani din România.

Inventarul fonologic oferă o descriere şi o clasificare a fonemelor sub aspectul modului şi locului de articulare, cu indicarea grafemelor respective.

Lexicul romilor spoitori este cercetat sub multiple aspecte: etimologic, semantic, pe sfere lexicale. Sunt puse în lumină straturile lui etimologice: fondul indian autohton (în care întâlnim termeni apropiaţi de cei din sanscrită), peste care s-au suprapus, în straturi succesive, elemente alogene, preluate ca efect al contactului lingvistic în lunga perioadă a migraţiei romilor: cuvinte din persană, armeană, gruzină, osetă, ulterior împrumuturi din limbile balcanice - turcă, greacă, albaneză, bulgară - şi, în final, stratul cel mai recent (începând cu ultimele decenii ale secolului al 19-lea) al termenilor din română (şi al celor internaţionali prin română), în continuă creştere, ca efect al bilingvismului colectiv. Ne este înfăţişată adaptarea lor fonetică şi morfologică, dar şi modificările pe care ei le produc în inventarul şi structura idiomului.

Structura morfologică, prin bogăţia flexiunii nominale şi verbale, reflectă cel mai bine fondul autohton şi este comparabilă cu cea a unei limbi indo-europene vechi. Dar, ca orice idiom folosit aproape exclusiv în formă orală, pe lângă elemente conservatoare, dialectul romilor spoitori prezintă şi împrumuturi de elemente din fondul principal cu funcţie gramaticală (de ex. articolul nehotărât M şi F plural *niśte* preluat din română sau conjuncţii împrumutate din turcă şi română).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În descrierea sintaxei, autorul a urmat demersul analizelor sintactice ale limbii române, în special din lucrările Mioarei Avram şi ale lui Ion Diaconescu. Atrage atenția multitudinea de tipuri de relații sintactice dintre termenii unui enunț - propoziție sau frază - dovedind capacitatea acestui idiom de a exprima o mare varietate de raporturi logice şi de nuanțe ale gândirii.

Monografia dialectului romilor spoitori este deosebit de utilă, în primul rând, desigur, pentru cercetătorii limbii romani, de la noi şi din alte țări, ca şi pentru indianişti, oferindu-le un bogat material de comparație. Ea prezintă interes şi pentru lingvistica generală, ca tip de limbă în care se oglindeşte în cel mai înalt grad istoria vorbitorilor ei, care - trecută prin numeroase medii lingvistice de origini diferite şi cu alte tipuri structurale, lipsită până de curând de scriere şi în condițiile unui bilingvism colectiv tot mai accentuat - a reuşit să-şi păstreze propria identitate.

Monografia aduce date interesante şi pentru cercetătorii limbii române, prezentată în calitate de limbă sursă pentru menționarea unor termeni împrumutați în comun de acest idiom şi de limba română din limbile balcanice.

Un merit deosebit al lucrării îl constituie demersul comparativ. Gheorghe Sarău, bun cunoscător al dialectelor limbii romani, face frecvente referiri la alte dialecte ale acestui idiom vorbite la noi (carpatin, ursăresc, al căldărarilor etc.) pentru a pune în evidență trăsături conservatoare sau inovatoare ale dialectului analizat.

Ne-am referit până acum la *monografie*, întrucât ea constituie centrul de greutate al lucrării şi reprezintă contribuția personală a autorului ei. Teza lui Gheorghe Sarău cuprinde însă şi o primă parte (100 pagini), deosebit de documentată şi instructivă, în care, pe baza unei vaste bibliografii, este trasat cadrul general al limbii romani, existentă astăzi în forme specifice în mai multe zone ale globului şi supusă unui vast proces de unificare şi normare.

Autorul tezei oferă o caracterizare clară genealogică şi tipologică a acestei limbi, prezintă ipotezele asupra originii ei, precum şi primele atestări, poziția ei în cadrul familiei limbilor indiene, datele privind exodul şi migrația vorbitorilor ei.

Interesante ne-au apărut şi informațiile privitoare la configurația teritorială şi sociolingvistică a colectivităților de romi din țara noastră.

Teza de doctorat se încheie cu o *Anexă* (167 pagini) ce cuprinde parametrii comparativi pentru principalele idiomuri rome de la noi, o hartă privitoare la repartiția dialectală a limbii romani pe teritoriul Europei, un lexicon rom spoitoresc-român, chestionarele utilizate în anchetă şi scurte texte.

În vederea editării tezei, recomandăm autorului să publice, în primă fază, monografia în sine şi tot ceea ce ține de realizarea ei (din *Anexă*, de pildă, chestionarele, parametrii comparativi pentru idiomurile rome din România, iar din prima parte, cu caracter general, aspecte ce privesc: locul limbii romani între limbile indiene (foarte pe scurt), structura dialectală a limbii romani, configurația istorică, socială şi lingvistică a colectivităților de romi din România).

Celălalt material, cel introductiv, dar şi o parte din cel existent în *Anexă*, privind legătura limbii romani şi a romilor cu India, asemănările şi deosebirile dintre această limbă şi limbile neo-indiene, romii în contextul migrației lor din India şi până la venirea în Bizanț ş.a., ar trebui publicat de autor într-o altă lucrare, ca, de altfel, şi lexiconul rom (spoitoresc).

Lucrarea prof. Gheorghe Sarău este rezultatul unei activități asidue pe parcursul mai multor ani. Ea s-a constituit cu ajutorul unei informări, am zice exhaustive (bibliografia cuprinde 36 de pagini), şi al unor cercetări de teren. Autorul ei mânuieşte cu multă siguranță metodele de cercetare, are o viziune clară asupra temei şi operează cu o terminologie adecvată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Materialul - foarte bogat - este bine structurat şi organizat. Analiza are în vedere cele mai mici detalii, iar rezultatele ei sunt sintetizate şi sub formă de procentaje şi de tabele sinoptice.

Ea se citeşte cu interes şi fără dificultăţi, chiar şi de cei care nu sunt specialişti în sensul strict al domeniului, întrucât, la tot pasul - în capitolele referitoare la lexic şi la gramatică - se dau atât traduceri ad litteram cât şi echivalentele din română.

Autor al mai multor lucrări privitoare la limba romani din ţara noastră - studii în publicaţii din ţară şi străinătate, manuale, dicţionare, culegeri de texte folclorice şi literare - Gheorghe Sarău este, în prezent, cel mai bun specialist al nostru în domeniul limbii romani şi al dialectelor ei.

Teza sa de doctorat se adaugă, ca o contribuţie valoroasă, cercetărilor în domeniul acestei limbi începute la noi - cum se ştie - cu Vistai (la jumătatea sec. al VIII-lea) şi M. Kogălniceanu (1837) şi continuate de lingvişti, filologi şi istorici de seamă, precum Al. Graur, C. S. Nicolaescu - Plopşor, G. Potra, Emil Petrovici, Andrei Avram, Vl. Drimba.

Ea atestă certe calităţi didactice şi ştiinţifice ale autorului ei şi corespunde cerinţelor unei lucrări ştiinţifice originale. De aceea, considerăm că ea poate fi admisă ca teză de doctorat şi propusă pentru susţinere

8 iunie 1998

Prof.dr. **Lucia Wald**

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

PRELIMINARII

1. TERMINOLOGIA

Înainte de a trece la descrierea idiomului ce constituie obiectul prezentei teze de doctorat, facem câteva precizări privind, pe de o parte, limba romani (ţigănească) şi, pe de altă parte, terminologia adoptată.

Limba romani, în condiţiile în care nu este vorbită în limitele unui singur teritoriu naţional, fiind răspândită pe toate continentele, se află într-o situaţie cu totul specială. Ea nu a putut dobândi statutul de limbă literară unitară, necunoscând o variantă literară, "naţională", care să fi fost acceptată şi respectată de toţi vorbitorii săi. Prin urmare, limba romani nu întruneşte pe deplin caracterul unei limbi comune unitare - în fapt, o abstracţie - fiind reprezentată de o sumă de idiomuri ce au, evident, un fond lexical comun, dar nu identic, ce permite înţelegerea între vorbitorii diferitelor idiomuri rome.

Iniţiativele rome demarate pe plan mondial în urmă cu peste un sfert de veac (la primul Congres mondial al romilor (Londra, 1971) - însă concretizate relativ recent (în anul 1990, când, cu prilejul celui de-al IV-lea Congres al Uniunii Rome <Rromani Ùnia> de la Varţovia, s-a adoptat alfabetul internaţional oficial al limbii romani) - au constituit germenii pentru normarea, la nivel transnaţional, a acestei limbi, astfel încât rezultatele bune din ultimii ani, înregistrate în diferite ţări în direcţia normării limbii romani, converg deja spre conturarea statutului său de limbă literară.

Utilizarea în limba română a termenilor *rom, (~ă, ~i,~e)*, în loc de "ţigăn/esc, (-ească, -eşti, -eşti)", *limba romani* pentru "(limba) ţigănească", *romanes* (adv. "în limba romani", "în manieră romă"), în locul celui de "ţigăneşte", sau a substantivelor *rom/ romi* (cf. lb.rr. *rrom* (sg.) / *rromá* (pl.)), pentru ţigan , ~i" nu are nici o încărcătură de tip emoţional, ci constituie o modalitate firească de a respecta o dorinţă, de altfel legitimă, a romilor de pretutindeni, anume, aceea de a fi identificaţi prin termenul păstrat în limba lor şi preferat de aceştia. Căci, ceea ce nu se ştie, de regulă, este faptul că în timp ce o persoană din etnia romilor ai cărei strămoşi şi-au pierdut limba maternă, romani, se va recunoaşte ca fiind *ţigan* (denumire extralingvistică atribuită strămoşilor romilor de către autohtonii Imperiului Bizantin în sec. al X-lea - al XI-lea, se pare, după numele unei secte eretice de ατινγανοι "de neatins", "intangibil", "de evitat"), o altă persoană vorbitoare de limba romani se va recunoaşte prin etnonimul de *rrom* "rom", cuvânt legitim păstrat în limba romani.

De asemenea, trebuie precizat că acceptarea / nonacceptarea etnonimului *rom* şi a derivatelor sale în limba română nu are nimic comun cu unele decizii conjuncturale, neinspirate, adoptate în România (A se vedea în acest sens *Memorandumul* iniţiat de Ministerul Afacerilor Externe român cu nr. H(03)/169/ aprilie 1995, aprobat de primul ministru al Guvernului României şi difuzat instituţiilor guvernamentale româneşti spre respectare, prin care se cerea ca acestea să nu utilizeze termenii de *rom, romi* etc., ci pe cei de "ţigan", "ţigani" etc., sau, ca efect al acestui act, recomandările, extinse în plan internaţional, ale Consiliului Europei, pentru atenuarea implicaţiilor deciziei româneşti şi pentru prevenirea emiterii de acte administrative similare şi în alte ţări. Aşa, de pildă, Congresul Autorităţilor Locale şi Regionale ale Europei, organism al Consiliului Europei, a

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

adoptat, în iunie 1995, o recomandare privind "contribuţia romilor la construcţia unei Europe tolerante", în care s-a consemnat solicitarea romilor de a fi identificaţi cu numele dorit de către aceştia, adică *rom,~i* etc. (în loc de "ţigan, ~i" etc.), respectiv, etnonimul *rom* şi derivatele sale să fie scrise în diferite limbi cu *rr-)*.

În legătură cu această ultimă chestiune, există o motivaţie din punct de vedere lingvistic, anume, aceea că în întreaga arie de răspândire a limbii romani s-a păstrat pronunţia marcată prin consoana - *rr-*, inclusiv în România la romii *căldărari* şi *spoitori*. Or, cum lucrarea noastră este consacrată unuia din aceste dialecte nu puteam, fireşte, ocoli această realitate, utilizând astfel *-rr-* în scrierea cuvintelor rome, iar în textul românesc scriind cu un singur *-r-* etnonimul *rom* şi compuşii săi. Aşadar, inexistenţa, la noi, a unor decizii clare, de natură administrativă şi lingvistică, privind legitimitatea utilizării termenului *rom* şi a derivatelor sale în limba română, nu poate fi invocată pentru a ni se interzice ca, într-o lucrare de specialitate, să utilizăm termenii romi fireşti, motivaţi lingvistic şi emoţional, anume, cei de tipul *rom, ~i , (limbă) romani*, "(fenomen) *rom*" etc., de altfel deja intraţi în limba română. Cât priveşte scrierea acestora în limba română cu *rr-*, aşa cum se constată în ultima vreme în presă şi în actele oficiale - din dorinţa, manifestată deopotrivă de romi şi de români de a nu se mai produce, în scris, confuzii între aceştia - ar trebui, credem, ca forurile academice să emită în acest scop o decizie privind acceptarea scrierii în limba română a cuvintelor respective cu *rr-* geminat.

2. MOTIVAŢIA ALEGERII ACESTUI DIALECT

În scopul realizării acestui studiu, am ales comunitatea romilor spoitori din oraşul Olteniţa, fiind mai reprezentativă numeric şi mai conservatoare sub aspect lingvistic decât alte comunităţi de romi spoitori. În general, romii spoitori din România constituie o grupare distinctă în cadrul celorlalte colectivităţi de romi, atât din punctul de vedere al limbii, cât şi din cel al cercetării etnografice, istorice, sociologice. Aşa, de exemplu, este de remarcat faptul că în timp ce strămoşii romilor din celelalte comunităţi rome au pătruns pe teritoriul Ţărilor Române încă din secolul al XIV-lea, romii spoitori, cunoscuţi şi sub denumirea de "cositorari" (popular: "costorari"), aveau să se aşeze în oraşele dunărene româneşti abia la sfârşitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea.

În această circumstanţă, venirea târzie a romilor spoitori, din sudul Dunării, în spaţiul geografic românesc, dunărean, a presupus o configuraţie lexicală diferită a vocabularului acestora faţă de cea a celorlalţi romi care s-au aflat doar în trecere prin zona respectivă. De asemenea, existenţa în dialectul spoitorilor a multor unităţi lexicale din limba turcă (dar şi influenţele exercitate la nivelul structurii acestui idiom) demonstrează o îndelungată perioadă de coabitare a romilor spoitori cu populaţii de limbă turcă (influenţa acestui idiom este mult mai mare aici (7,58% din corpusul general) în raport cu cea exercitată, de regulă, de limba greacă (aici: 2,43% din cp. gener.) care, după cum se ştie, împreună cu limba română deţin supremaţia în ceea ce priveşte influenţa asupra lexicului majorităţii dialectelor rome.

În acelaşi timp, ieşirea romilor spoitori din spaţiul de limbă turcă (n-ar fi exclus ca aceştia să fi coabitat cu populaţii de limbă turcă din Bulgaria!) a fost urmată de contactul cu vorbitorii de limbă bulgară, de la care romii spoitori au împrumutat aproximativ 2,76% elemente lexicale. Pe de altă parte, importanţa acestui dialect rezidă şi în faptul că a fost extrem de puţin studiat de către cercetătorii români şi străini.

În consecinţă, aspectul său inedit ne-a determinat să ne direcţionăm preocupările asupra cercetării dialectului romilor spoitori, ce reprezintă o enclavă dialectală din grupul de idiomuri rome ale stratului I balcanic în matca dunăreană românească.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

I. INTRODUCERE

1. LIMBA ROMANI. DEFINIRE GENEALOGICĂ ŞI TIPOLOGICĂ

Limba romani face parte din subgrupul indic de Nord-Vest/ Nord al ramurii indo-iraniene a limbii indo-europene, alături de idiomurile *panjabi de Vest* (= lahndā), *panjabi (de Est), sindhi,* după alţi autori fiind încadrată alături de *kāshmīrī, nēpalī (= pāhārī de Est)* sau chiar alături de limbile din *subgrupul indic dard(ic)* sau din *subgrupul indic "pāhārī"* (ramificaţiile "pāhārī de Vest" şi cea "centrală").

Limba *romani,* una din principalele 27 limbi *neo-indo-ariene* după numărul de vorbitori (denumite şi: "indice moderne", "neo-indice", "indo-ariene moderne"), se află împreună cu alte trei limbi - *singhaleză*, *kohistānī* şi *maldiviană* - în situaţia aparte de a nu fi vorbite astăzi pe teritoriul subcontinentului indian. Din cele aproximativ 10 milioane de romi (răspândite în: Asia, Europa (cca. 7-8,5 mil.), nordul Africii, America de Nord, Centrală şi de Sud, Australia) aproximativ 4-5 milioane de romi îşi păstrează încă limba.

Limba romani, caracterizată prin fondul său lexical de bază moştenit din limbile indo-ariene vechi şi prin apropierea ei tipologică de limbile indo-ariene medii şi noi, se prezintă sub forma unui număr de dialecte ce se deosebesc între ele nu atât prin structura gramaticală (care, prin natura ei conservatoare şi puţin penetrabilă, s-a păstrat aproape intactă în toate dialectele rome), ci, mai degrabă, prin nuanţările sesizate la nivelul componentelor lexicale. Este de remarcat şi faptul că, prin izolarea sa timpurie de limbile indiene medii şi de cele neo-indiene, la începutul sau la mijlocul mil. I d.H., limba romani are un pronunţat caracter sintetic, spre deosebire de celelalte limbi indiene moderne caracterizate printr-un analitism pregnant.

2. LOCUL LIMBII ROMANI ÎNTRE LIMBILE INDIENE

Cercetătorii care şi-au propus să abordeze problematica romă dincolo de incertitudini, presupuneri şi speculaţii şi s-au sprijinit în demersurile lor pe dovezi palpabile şi pe argumente ştiinţifice indubitabile au ajuns, în cele din urmă, la concluzia că, de fapt, în legătură cu strămoşii romilor persistă câteva necunoscute majore (Ventcel'- Čerenkov, **1976**, 283), legate de existenţa lor în spaţiul indian, ce privesc:

- *apartenenţa la caste şi tipul de îndeletniciri exercitate* (deşi, îndeobşte, se afirmă - recurgându-se la argumente de ordin logic - că strămoşii romilor proveneau din casta cea mai de jos a societăţii indiene);

- *arealul* din care aceştia proveneau, *limbile de contact* din respectivul areal şi *raporturile dintre idiomul vorbit de ei şi alte idiomuri din faza medie de dezvoltare a limbilor indiene;*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- *apartenența la una sau alta din grupările etnice* indiene;
- *cauzele* care au generat plecarea acestora din India;
- *momentul* în care strămoşii romilor, proto-romii, au părăsit "Marea Indie" (Mahābhārata);
- *existența unui exod* de proporție sau dacă plecarea lor s-a produs în valuri succesive;
- *timpul* cât a durat drumul parcurs de strămoşii romilor, din India până în Balcani, şi câtă vreme au poposit în fiecare din spațiile geografice străbătute etc.

Evident, edificiul necunoscutelor *mai poate fi înălțat* - dacă, de bună seamă, se doreşte o cercetare ce se vrea clădită pe date certe, pe probe ştiințifice - sau *poate fi demolat*, dacă nu ne vom mulțumi să vehiculăm, la rândul nostru, ipoteze, speculații şi teorii ce s-au perpetuat dintr-o lucrare într-alta.

Şi totuşi, în legătură cu necunoscutele problematicii rome, regăsite sau nu între cele mai sus enumerate, trebuie să observăm că singura disciplină care a oferit dovezi concludente, cel puțin în câteva chestiuni foarte importante, a fost *lingvistica* (apartenența limbii romani la limbile indiene, arealul din care proveneau strămoşii romilor, drumul parcurs de aceştia din spațiul indian până în cel balcanic, datarea aproximativă a perioadei când strămoşii romilor trebuie să fi părăsit India).

3. LIMBA ROMANI ŞI DIALECTELE EI

3.1. STRUCTURA DIALECTALĂ A LIMBII ROMANI. TEORIA STRATURILOR DIALECTALE

În capitolul următor, cu prilejul caracterizării grupurilor de romi, după criteriul socio-lingvistic îndeosebi, se vor întâlni în permanență trimiteri de la un grup dialectal la altul, inclusiv la grupul dialectal al romilor spoitori din România.

O analiză însă – din perspectivă genealogică şi tipologică – din planul general al dialectelor rome în cel particular, reprezentat de dialectul romilor spoitori o vom face în cele ce urmează.

Terminologia prin care idiomurile rome erau defalcate, până nu demult, în: *a) idiomuri din grupul "vlah"* şi *b) idiomuri din grupul "non-vlah"* (ce avea să ne aducă şi nouă neplăceri prin utilizarea ei[1]) îşi avea originea la începutul acestui secol, fiind introdusă de Bernard Gillat-Smith[2].

Această distincție *vlah / non-vlah*, utilizată după aceea în întreaga lume, viza, în principal, influența masivă exercitată de limba română asupra idiomurilor rome, în perioada de până la dezrobirea romilor din Principatele române (a doua jumătate a sec. al XIX-lea). Formula însă nu acoperea realitatea lingvistică din vastul teritoriu în care existau romi, în principal, european, american, australian.

---

[1] v. Ion Vasiliu, *O diversiune antiromânească: dicționarul rom-român*, "România Mare", Anul III (1992), nr. 128 (18 dec. 1992), p.16.

[2] Igla & Konstantinov and Alhaug (**1991**, 123) arată că distincția *vlah – non-vlah* a fost introdusă de către diplomatul englez (acreditat în Bulgaria), Bernard Gilliat-Smith, zis "Petulengro" (*n. ns.)*, în lucrarea sa *The Report on the Gypsy Tribes on North-East Bulgaria* (**1915**, 56, 65, 71). Într-un capitol intitulat "Ambiguitatea termenului "vlax"", Marcel Courthiade (**1995**, 90), confirmă paternitatea terminologiei şi ne supune atenției faptul că în Bulgaria funcționează distincția între *vlaški cigani* ("vechii nomazi") şi *vlaxiški cigani* ("aşa-zişii țigani românofoni"). Pe de altă parte, cercetătorul occitan invită lectorul să sesizeze că într-o altă accepțiune termenul "vlax" <vlah> depăşeşte influența lingvistică din spațiul românesc, extinzânduse în întreg spațiul danubian (se citează în acest sens percepția personală a cercetătorului rom american Ian Hancock).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Revista pariziană "Études Tsiganes" ne informa, în anul 1982[3], că un tânăr lingvist francez (occitan), dl. Marcel Courthiade, studiază intens posibilitățile de grupare, pe baza realității dialectale, a idiomurilor rome. La puțin timp după aceea, cercetătorul avea să publice o serie de articole pe această temă, din care, din rațiuni metodologice, vom menționa doar secțiunea *Structura dialectologică a limbii romani* din teza sa de doctorat (**1995**, 70-110), în care se procedează la trecerea în revistă a tuturor încercărilor de clasificare a idiomurilor rome europene, date la iveală de: F.X. Miklosich (**1872-1881**, I. 3 și în cont.), Arhiducele Iosif [József főherczeg] (**1902**, 9), Jan Kochanowski (**1963**, 109), Georges Calvet (**1968**; **1987**, 43)[4], Terence Kaufman (citat de Hancock **1975**: 7), Lev Čerenkov și Tatiana Ventcel' (**1976**, 285),

Depășind clasicele repartizări geografice ale idiomurilor rome după criteriul național (statal), Marcel Courthiade trece la clasificarea idiomurilor rome europene după criteriul straturilor dialectale, așezate succesiv în spațiul european. Ideea unei astfel de clasificări este motivată, pornindu-se de la realitățile din teren, de la diferențierile percepute dintre un idiom sau altul care nu pot fi demarcate clar pe baza isogloselor[5], tocmai din pricina particularităților cimentate, ca urmare a așezării vorbitorilor ce reprezintă diversele dialecte din zonele dialectale respective, în momente istorice diferite. Astfel, Marcel Courthiade condensează diversitatea dialectală romă în trei straturi succesive de expansiune și, în cadrul fiecăruia din ele, admite existența unor subdivizări dialectale tradiționale (**1995**, 85-86). Autorul prezintă câteva dintre principalele trăsături distinctive ale dialectelor din stratul I, cel mai vechi, și ale dialectelor din straturile II-III, mai noi (**1995**, 86-88), pe care încercăm să le concentrăm în tabelul următor:

Parametrul	**Stratul I (S I)**	**Stratul II (S II)**	**Stratul III (S III)**
tipul vocalei din desinența de indicativ perf. (p. I, sg.)	Vocalele posterioare **–o- (-i̯o-)** sau **–u- (-i̯u-)** Ex.: *phirdóm, phirdi̯óm, phir-di̯úm, phirʒúm* "(eu) am umblat"	Idem S III	Vocala anterioară **–e-** *Ex.*: *phirdém* *"(eu) am umblat"*
Alterarea/nonalterarea afixului **–ni** (s.m. la nom. sg.)	Ex.: ***paní*** "apă" ***khoní*** "seu" ***kuní*** "cot"	Idem S III	*Paj, pají* "apă" *khoj, khojí* "seu" *kuj, kují* "cot"
mutația africatei **ćh** [tʃʰ] (*ćh*>*ś*)	- nu se remarcă Ex.: ***ćhib*** "limbă"	Idem S III	*śib* [var. căld. *śďb*] "limbă"
mutația africatei **ğ** [dʒ] (*ğ*>*ź*)	-nu se remarcă Ex.: ***ğenó*** "ins; tip; persoană"	Idem S III	*źenó* "ins; tip; individ"
sufixul s.m. abstracte la nom. sg.	**-pé(n), -pá** **-bé(n), -bá** Ex.: *guglipé(n)/guglipá* *guglibé(n)/ guglibá* "dulceață"	Idem S I	**-mós** gugli**mós** "dulceață"
adverbul de comparație la adj. și adv.	*po* "mai"	*po / maj* "mai"	*maj* "mai"
împrumuturi românești tipice	- în zona subdunăreană nu se remarcă	- în zonă românească: idem S III	*lùmi̯a* " lume" *tràjo* "viață" *vòrba* "cuvânt" *gìndisarél* "a se gândi"

[3] v. nr. 1/1982 și nr. 1/1984; v. și *Romani fonetika thaj lekhipa*, 1986, Titograd, 104 p.; v. referiri în "Études Tsiganes" nr. 2/1987).

[4] Courthiade (**1995**, 80) ne informează că Georges Calvet a predat clasificarea idiomurilor rome în cadrul cursului de limba romani ținut la INALCO (Paris), arătând că Georges Calvet este primul care a introdus " criteriile exclusiv lingvistice " și o abordare " arborescentă" în acest sens. Am menționat anul 1968, întrucât- așa cum aflăm din revista pariziană "Etudes Tsiganes " (nr.1/1968, p.3-5) - deschiderea respectivului curs a avut loc miercuri 6 martie 1968.

[5] "Datorită modului îndelungat de viață nomadă a vorbitorilor, diviziunile dialectale structurate pe isoglose delimitate geografic sunt improprii pentru descrierea diviziunilor dialectale ale limbii romani și se preferă delimitarea a trei straturi de evoluție cu extinderea lor geografică respectivă" (Kurtiade **1994**, 16).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Pe baza acestor parametri şi a rezultatelor obţinute prin investigările pe întreaga arie europeană de răspândire a idiomurilor rome cu ajutorul propriului său chestionar[6], Marcel Courthiade a grupat idiomurile rome în cadrul celor trei straturi dialectale de evoluţie (Kurtiàde **1994**, 16-19; **1995**, 104-106).

Configuraţia idiomurilor grupate în cele trei straturi, în accepţiunea lui Marcel Courthiade, se prezintă astfel:

Stratul I reuneşte idiomurile vechi rome, adică cele ale *mećkarilor, kabuʒiilor, xandurilor, drindarilor, erliilor, arliilor, bugurʒiilor, mahaʒerilor, ursarilor, spoitorilor*, ale romilor "*carpatici*", *polonezi*, ale celor din *Rusia septentrională*, cele ale romilor din Abruzzi şi din Finlanda, dialectele *sinto-manuche.*

Stratul II înglobează idiomurile rome ale:

- *ćergarilor* (din Muntenegru, Bosnia, şi din nordul Albaniei, în care se remarcă o puternică palatalizare a tuturor dorsalelor şi dentalelor);

- *gurbeţilor* din Serbia;

- *ʒambazilor* (idiom apropiat de cel al "gurbeţilor" (Macedonia); cf. şi cuvântul românesc *geambaş (de cai);*

- *fićirilor* şi *filipiʒiilor* (din Grecia);

- o parte din grupul de idiomuri denumite generic "*vlah*" din Bulgaria şi România.

Stratul III cuprinde idiomul *kalderaś* (id. căldărarilor), cel mai răspândit idiom rom – întâlnit în Europa, în cele două Americi şi în Australia - şi idiomul *lovarilor* (vorbit şi el pe o arie destul de largă (în Europa Centrală, Scandinavia, SUA) şi confundat, uneori, cu idiomul căldărăresc. În raport cu Stratul I, idiomurile din Stratul III cunosc schimbarea africatelor în fricative (*ćh* > ś, respectiv, *ğ* > ź).

Pe lângă aceste idiomuri rome, mai există şi *pogadialectele* (denumite astfel de la dial. *pogadi* vorbit în Marea Britanie, devenit prototip), care se rezumă la un mic "vocabular de rudimente de limbă romaní" Kurtiŕde (**1994**, 17) grefat pe limba dominantă din ţara în care respectivii vorbitori trăiesc. De ex.: idiomurile *ibero-rome* (idiomul *caló*, grefat pe spaniolă, portugheză, catalană, occitană, bască), *idiomurile anglo-romaní* (sau "pogadi", din Marea Britanie, cu varianta *scotto-romaní*) etc.

Cum lesne s-a observat, idiomurile spoitorilor şi ursarilor din România sunt încadrate în *Stratul I de dialecte rome*. De altfel, includerea lor printre aceste idiomuri s-a făcut pe baza semnalărilor noastre (argumentate prin fapte de limbă şi, mai ales, ca urmare a publicării articolului *Remarques sur les méthodes d'enseignement de la langue romani dans les écoles roumaines*, cu variante în lb. engleză, spaniolă şi germană, în publicaţia "Interface" a Universităţii René Descartes din Paris (Sarău **1994**, 9-12).

3.2. CONFIGURAŢIA ISTORICĂ, SOCIALĂ ŞI LINGVISTICĂ A COLECTIVITĂŢILOR DE ROMI DIN ROMÂNIA. CRITERII DE DELIMITARE

Paradoxal, în vreme ce în toate ţările Europei de Vest încă de la primele apariţii ale "bohemienilor" (romilor) au fost emise edicte drastice prin care li se interzicea popasul îndelungat în localităţile de pe teritoriul lor, în Ţările Române romii au fost acceptaţi şi, în scurt timp, atraşi şi ţinuţi într-o ruşinoasă stare de robie, aproape o jumătate de mileniu. Această segregaţie umană (care se mai întâlnea doar în Rusia) avea să fie înlăturată abia la

[6] Cf. chestionarul dialectologic publicat de autor după încheierea investigaţiilor sale (Courthiade **1992**, V + 93 + 6 p.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

jumătatea sec. al XIX-lea printr-o serie de acte normative succesive, adoptate cu multă inerție, deşi existaseră şi unele manifestări de generozitate în acest spirit[7].

Astfel, în *Țara Românească* a fost adoptată întâia lege, promulgată de domnitorul Gheorghe Bibescu la data de 22 martie 1843, ce privea "desființarea dajnicilor de sub administrația Vorniciei temnițelor şi trecerea lor sub administrația ocârmuirilor de județe", prin care se ştergea robia unei mici părți de romi. În *Moldova* a fost adoptată, la data de 31 ianuarie 1844, la propunerea domnitorului Mihai Gr. Sturdza, legea privind "regularisirea țiganilor mitropoliei, a episcopiilor şi mănăstirilor în deobşte" - ceea ce făcea ca robii "mănăstireşti" ("duhovniceşti") ce aparțineau aşezămintelor monastice şi bisericii să fie liberi - şi, de asemenea, legea prin care robii "domneşti", ai Statului - nomazi ori sedentari -, deveneau şi ei liberi. *Țara Românească* procedează şi ea, la data de 11 februarie 1847, tot în vremea domnitorului Gheorghe Bibescu, la adoptarea legii de emancipare a robilor ce aparțineau aşezămintelor publice, bisericilor, mănăstirilor, episcopiilor, mitropoliei.

Aceste legi, cât şi art.14 din Proclamația Revoluției din Țara Românească de la 11 iunie 1848 (ce prevedea dezrobirea prin despăgubire a romilor, neaplicat după aceea) nu rezolvau însă pe de-a-ntregul problema emancipării, deoarece mulți robi, cei "boiereşti" ("particulari") rămâneau în continuare în stare de sclavie, care avea să fie eradicată abia după runda următoare de legi. Prin urmare, în *Moldova,* domnitorul Grigore Alexandru Ghika se adresa, la data de 28 noiembrie (10 decembrie) 1855, Sfatului Administrativ pentru a sublinia necesitatea eradicării robiei romilor, propunând elaborarea unui proiect de lege în acest scop. Legea - ce avea la bază proiectul conceput de Mihail Kogălniceanu şi de Petre Mavrogheni - a fost votată la data de 10 (22) decembrie) 1855 de către Divanul Obştesc ca "legiuire pentru desființarea sclăviei, regularea despăgubirei şi trecerea emancipaților la dare". În mod similar, în *Țara Românească,* domnitorul Barbu Dimitrie Ştirbei a promulgat, la 8 (20) februarie 1856, "Legiuirea pentru emanciparea tuturor țiganilor din Principatul Țării Româneşti" (Achim **1998**, 97).

Precizările sunt binevenite, deoarece, cum vom vedea mai jos, unul din criteriile de clasificare a romilor din România este cel *juridic*. În general, încercările de grupare a romilor au fost şi sunt expuse riscurilor de interpretare, căci de multe ori criteriile de clasificare se întrepătrund sau devin, în timp, irelevante. Pe de altă parte, o excesivă subdivizare a romilor

---

[7] Au existat şi unele inițiative, personale sau la nivel național, ce au premers emancipării robilor. Cele mai importante datează din anii: *1714* - domnitorul Nicolae Mavrocordat a desființat, în Moldova, dăjdiile; *1766* - domnitorul Moldovei Grigore III Ghika a emis o anaforă (proclamație a Domnului) pentru eliberarea robilor. În aceeaşi perioadă, în Țara Românească, Constantin Mavrocordat, printr-o anaforă domnească, acordă dreptul de a nu mai fi despărțiți robii (copiii de părinți ori soții între ei); *19 iunie 1783* - în Bucovina este desființată robia; *1834* - poetul Costache Conachi îşi slobozeşte robii; *1836* - scriitorului Costache Negruzzi (în vremea aceea şi deputat) i se remite de către maiorul Voinescu o scrisoare (pe care acesta din urmă o primise, în legătură cu necesitatea ştergerii robiei, de la un anonim care, în urmă cu un an, încercase să publice un studiu pe această temă, dar îi fusese interzis de cenzură), în vederea unei inițiative legislative în Adunare. Costache Negruzzi i-a răspuns anonimului în "Foaie pentru minte", felicitându-l pentru ideile de emancipare şi informându-l că a redactat un proiect de lege pe baza lor, care va fi supus Adunării spre aprobare (Lecca **1908**, 194); Plopşor **1921**, 555); *1837* - în Țara Românească domnitorul Alexandru D. Ghika are inițiativa de a-i repartiza boierilor pe robii domneşti pentru a li se da pământ de muncit; *1839* - în Moldova se dă dreptul robilor la răscumpărare; *1842-1848* - în perioada de domnie a lui Gheorghe Bibescu, în Țara Românească se începe răscumpărarea de către stat a robilor de la boieri. În această perioadă, cel dintâi care şi-a dezrobit robii a fost revoluționarul Ion Câmpineanu; 1848 - în Moldova, "până la căderea domnilor regulamentari în 1848" (Kogălniceanu **1891**, 27), şi în Țara Românească, până la 11 iunie 1848 (când s-a dat citire art. 14 din Proclamația Revoluției) robii particulari (boiereşti) "cu toată lovirea dată sclaviei, au mai urmat a-şi purta lanțurile, deşi mult uşurate prin ideile noi şi prin îmblânzirea moravurilor /.../" (Kogălniceanu **1891**, 27). În Țara Românească, deşi declarați liberi prin această Proclamație, în fapt, până la legea din 1856, robii particulari (boiereşti) au rămas în aceeaşi situație (eventual salvându-se prin răscumpărare); *1851* - în Țara Românească, domnitorul Barbu Ştirbei interzice vânzările de robi între boieri (particulari), statul procedând la răscumpărarea lor, dacă boierii respectivi solicitau aceasta.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

din perspectivă *ocupațională* - cum s-a mai făcut în lucrările unor autori români (Șerboianu **1930**, 53) - conduce la o percepție eronată asupra realității lingvistice rome.

Preocupări de clasificare a romilor din România au existat la mai mulți cercetători români - Mihail Kogălniceanu (**1891**), Octav G. Lecca (**1908**), George Potra (**1939**), Ion Chelcea (**1944**, 22) ș.a. - care au reușit în demersurile lor să înfățișeze o imagine generală despre această chestiune.

Îndeobște, pentru oricare cercetător cu preocupări în domeniu, există, mai ales în faza incipientă de abordare a fenomenului rom, tentația, întemeiată de altfel, de a cunoaște raporturile existente între diferitele colectivități de romi[8].

CRITERII DE DELIMITARE

Pornind de la cele câteva criterii de clasificare a romilor propuse de Ion Chelcea (**1944**, 22), am realizat o clasificare proprie după șapte criterii: 1. *istorico-juridic* ("după proprietate", valabil până la "dezrobire"), 2. *de stabilitate* (după modul de viață), 3. *ocupațional* (socio-profesional), 4. *criteriul aculturării* (grupul etnic pe lângă care s-au aculturat romii), 5. *istorico-geografic*, 6. *al conștiinței de apartenență la un neam (spiță, viță) pe bază sangvină*, 7. *socio-lingvistic.*

3.2.1. CRITERIUL ISTORICO - JURIDIC

Acest criteriu se verifică îndeosebi în ceea ce privește starea de robie, deci, perioada de dinainte de "emancipare" a romilor. Schematizând, robii erau:

I. mănăstirești sau "*preoțești*" (în Basarabia se numeau "duhovnicești"). Aceștia erau dăruiți de domnitori unor mănăstiri, având obligația să acopere prin prestațiile lor toate necesitățile diurne ale mănăstirilor cărora le-au fost arondați;

II. domnești și *ai așezămintelor publice ("ai Statului").* Aceștia erau romi dăruiți de domnitori unor așezăminte publice, serviciile prestate de robi fiind cele specifice respectivelor instituții. Practic, erau denumiți impropriu "robi", întrucât, cu excepția celor de pe moșiile domnitorului, majoritatea lor constituia ramura romilor nomazi. Ei achitau taxele față de Stat (sau prestau, în schimbul acestor taxe, servicii suplimentare, fiind denumiți din acest motiv și "scutelnici" ori "ruptași"). Dar cum aceste taxe deveneau apăsătoare, mulți dintre romii "domnești" ajungeau la soluția finală: vânzarea de bună voie ca robi unor boieri, preferând astfel o siguranță ce repede se dovedea iluzorie. Aceștia erau *vătrași* ("de vatră"), cei ce se vindeau boierului sau cei care lucrau pe domeniul domnitorului, respectiv, *nomazi* ("lăieți", "lăieși", "corturari", "șătrari").

După profesiuni, robii "domnești" *nomazi* puteau fi: "*rudarii*" (denumiți și: "*aurari*" sau, în zona de munte, "*băieși*"), care, inițial, fuseseră căutători de metale, apoi, prin dispariția acestei ocupații, au îmbrățișat meserii de "lingurari" (de "corfari", de "covătari" etc.) de prelucrători ai lemnului în general. Este lesne de înțeles de ce s-a produs schimbarea profesiunii. Și pentru obținerea metalelor și pentru lemnul pădurilor apa reprezenta condiția esențială a exercitării acestor două îndeletniciri; "*căldărarii*" (cei care prelucrează arama și confecționează căldări și vase de bucătărie, cazane pentru fabricat rachiul etc.; "*ursarii*",

---

[8] Noi înșine am întreprins o cercetare a acestui subiect, concretizată într-o comunicare științifică prezentată, împreună cu cercetătorul Nicolae Gheorghe, în cadrul Simpozionului "*Implicațiile sociologiei în cercetarea limbii și literaturii*", desfășurat la Universitatea din București (28 - 29 martie 1986).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

veniți din Balcani, unde poposiseră mai multă vreme, cei care joacă ursul tot timpul anului[9] (nu numai cu prilejul sărbătorilor de iarnă!); "*pieptănarii*" (romii care prelucrează osul, "tăind" pieptene). Sunt adesea eronat asimilați "cocalarilor" (cf. ngr. *κόκαλα* "oase"); "*zlătarii*" ("inelarii") - cei care prelucrează metalele prețioase (aurul, argintul), confecționând inele (bijuterii în general); "*ciurarii*" - cei care confecționează ciururi, site pentru cernut făină sau mălai; "*spoitorii*" ("*cos(i)torarii*") - romii care se ocupă cu "spoitul" ("cos(i)toritul") căldărilor, al cazanelor de fabricat rachiu etc. sau al vaselor de bucătărie confecționate de căldărari (Se produce, astfel, o simbioză profesională (nu întotdeauna percepută!) între romii "căldărari" și "spoitori"); "*geambașii (de cai)*", cei care se îndeletnicesc cu cumpărarea (furtul)/vânzarea cailor; "*clopotarii*" - cei care confecționau sau trăgeau clopotele bisericilor - și, mai târziu, "*florăresele*", "*lustragiii*" (la Șerboianu: "văcsuitorii de ghete (!)") etc. etc.

În trecut mai existau și "*netoții*", romii băieși ce se constituiau într-un trib sălbatic (ce ar fi fost izgonit din Transilvania din poruncile împăratului Iosif II și ale împărătesei Maria Tereza, din cauza nesupunerii lor la ordinele de sedentarizare din anii 1761, 1767, 1783), care excelau în hoții și consumau mortăciuni (diverse surse);

III. boierești[10] ("particulari", "căsași", "de ogor") erau romii dăruiți de către domnitori boierilor drept recompensă pentru devotamentul lor sau pentru serviciile aduse. Ocupațiile robilor boierești erau foarte diverse, dar bine definite. Se distingeau: *1) argații, îngrijitorii și crescătorii de animale* ("văcarii", "porcarii", "bivolarii", "herghelegiii" ("rândașii"), "găinăresele" etc. *2) argații care lucrau pământul* ("secerătorii" etc.), *3) robii de casă* (cei care exercitau diferite îndeletniciri în casă sau unele meserii la curtea boierului, ca, de pildă: "slujnice"/"feciori în casă" ("slujitori"), "bucătărese", "spălătorese", "cusutorese", "pitari", "sacagii", "fierari", "surugii" ("vizitii", "birjari"), "cizmari (ciubotari)", "lăutari" etc.;

3.2.2. CRITERIUL DE STABILITATE

Criteriul stabilității (sau după modul de viață *nomad* ori *așezat* ("sedentar"; "de vatră") al romilor) comportă două configurații: *1) în timpul robiei* și *2) după abolirea robiei.*

1) În perioada de robie, deci până în anii 1844 și 1855 (în Moldova), respectiv până în anii 1847 și 1856 (în Țara Românească), romii erau, în marea lor majoritate, *sedentari* (așezați). Evident, exista și un număr comparativ mai mic de romi *nomazi.*

Robii *mănăstirești, boierești ("particulari") și domnești* (doar cei care lucrau pe domeniile domnitorilor sau în așezămintele publice) erau *sedentari*, prin natura îndeletnicirilor exercitate de aceștia. Cei mai mulți dintre robii *domnești,* în schimb, legați de stăpânire doar prin plata taxelor (dărilor, zilelor de lucru etc.) fixate, erau *nomazi* sau *semi-nomazi* (dacă ținem seamă că perioadele de peregrinări se produceau, în general, din primăvară (când iarba încolțea) și până toamna târziu (după prima zăpadă) și că numai pe timpul iernii rămâneau într-un loc (în bordeie, la margine de păduri ori de sat, sau în spații închiriate).

Robii domnești nomazi (denumiți și "lăieși" ("lăieți"), "corturari", "șătrari", "cergari" etc.) sunt cei la care ne-am referit mai sus (la punctul *4. 3. 1.*) *II*, anume: "ursarii", "căldărarii", "spoitorii" (sau "cositorarii"), "ciurarii" (sau "sitarii"), "inelarii" ("zlătarii"), "rudarii" (sau:

---

[9] Dacă în România, în momentul de față, obiceiul se perpetuează doar cu prilejul sărbătorilor de iarnă (când, de fapt, nu sunt "jucați" urși vii, rolul lor fiind preluat de un rom ursar ce îmbracă o piele de urs), în Bulgaria, în vara anului 1996, am avut ocazia ca, în plin centru al Sofiei, în vecinătatea Operei, să beneficiem de o reprezentație oferită de un urs veritabil și de stăpânul său, un rom ursar care asigura acompaniamentul muzical și da poruncile necesare ca ursul să joace sau să-și înceteze jocul.

[10] Kogălniceanu (**1891**, 25).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

"aurarii", "băieşii", "băiaşii", "bănaşii", "albierii", "lingurarii", "fusarii", "rotarii", "corfarii" - în funcţie de obiectele pe care le prelucrau), "pieptănarii" (sau "cocalarii"), "geambaşii (de cai)" şi "netoţii" - categorie ce a fost trecută în rândul robilor *boiereşti*, aşezaţi, cu concursul generalului rus Kiseleff, înainte de sfârşitul primei jumătăţi a sec. al XIX-lea, prin împărţirea lor boierilor, spre nemulţumirea preoţimii (Şerboianu **1930**, 51).

2) După abolirea robiei, traversând o perioadă de confuzie ce îşi avea originea într-o nehotărâre explicabilă din partea foştilor robi faţă de noua perspectivă, aceea de a fi liberi şi de a-şi decide şi garanta singuri existenţa, romii au rămas pe mai departe *sedentari* sau *nomazi (semi-nomazi)*. Strămoşii celor mai mulţi dintre romii *sedentari* (de vatră, "vătraşi") *de astăzi* au fost robi boiereşti, mănăstireşti sau domneşti (atât cei ce duceau o existenţă sedentară, cât şi cei nomazi). Mulţi romi ce proveneau din rândul robilor domneşti *nomazi* au devenit *sedentari*, stabilindu-se în sate şi oraşe. Aceştia, chiar dacă şi-au schimbat meseriile tradiţionale cu altele, şi-au menţinut conştiinţa grupului etnic din care au provenit, recunoscându-se, în continuare, ca "ursari", "ciurari", "cocalari" etc. La sate, romii ce proveneau dintre robii boiereşti, mănăstireşti sau domneşti (cei de pe domeniile domnitorilor) aveau să se ocupe, ca şi înainte, cu lucratul pământului la sătenii înstăriţi sau la boieri, ori pe propriile pământuri (împroprietăririle din anii 1864 şi 1924 nu au făcut deosebire între romi şi ţărani), cu creşterea vitelor sau cu meseriile pe care le avuseseră ca robi (fierari, potcovari, cizmari, slugi, cărămidari, salahori etc.). Rudarii se ocupă în continuare cu prelucratul (cioplitul) lemnului, confecţionând linguri, fuse, scaune, mese, albii, roţi etc., cu împletitul răchitei ("corfarii" confecţionează coşuri de nuiele, panere, mături etc.).

Şi romii de la oraş (ca, de pildă, lăutarii, cismarii etc.) şi-au continuat meseriile anterioare după dezrobire. Unii din romii emancipaţi de la sate, imediat după abolirea robiei, s-au mutat la oraşe, unde au îmbrăţişat noi meserii (*bărbaţii*: vizitii, lustragii, fierari, tinichigii, tocilari, geamgii, circari, artizani, bucătari, croitori, penari (fulgari), servitori (la orăşenii înstăriţi şi la boieri), personal de serviciu în instituţii, măturători de străzi, sacagii, salahori, zidari, iar *femeile*: bidinărese (chivuţe), florărese, ghicitoare şi vrăjitoare, spălătorese, vânzătoare (de floricele de porumb şi de seminţe prăjite, de dulciuri, de covoare ("mătăsari") etc. etc.).

3.2.3. CRITERIUL OCUPAŢIONAL (SOCIO-PROFESIONAL)

S-a putut observa mai sus cum criteriul *de stabilitate* se împleteşte frecvent cu cel *ocupaţional* (Meseriile de până la abolirea robiei au fost prezentate la punctul **3.2.1.**, cu prilejul abordării criteriului juridic, iar cele de după dezrobire - la punctul **3.2.2.**, în cadrul criteriului de stabilitate.).

C. J. Popp Şerboianu (**1930**, 53-57) a prezentat evantaiul de profesiuni ale romilor din perioada interbelică, ceea ce a însemnat un lucru bun, dar şi unul rău. Căci, fără a sublinia îndeajuns realitatea că romii nu erau organizaţi în bresle - în "corporaţii" cum acesta le denumeşte - meseriile lor fiind exercitate individual sau cel mult în grupuri mici, unii cercetători străini, în referirile despre romii din România, au supralicitat importanţa ocupaţiilor enumerate, crezând că aceste profesiuni erau practicate de grupuri masive distincte de romi. De altfel, Ion Chelcea (**1944**, 32-33) a sintetizat foarte bine obiecţiile faţă de "împărţirea pulverizantă" propusă de Şerboianu[11]: "Ea nu ţine seama de criterii organice, deşi

[11] La Şerboianu (**1930**, 53-57) lăieşii ("lăieţii") "formează un anumit număr de corporaţii după meseria pe care ei o exercită" (p. 53): *ursarii, ciurarii, căldărarii, fierarii, cositorarii, rudarii ("blidarii" sau "lingurarii"), potcovarii, spoitoresele (chivuţele), meşterii-lăcătuşi, lăutarii, florăresele şi vânzătoarele de floricele de porumb, vrăjitoarele, văcsuitorii de ghete şi salahorii.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

întruneşte seria aproape completă a tuturor fracţiunilor de ţigani în parte. Ea nu e nici logică, fiindcă părăseşte complet un criteriu de împărţire şi îmbrăţişează altul fără a produce o sinteză organică a desfacerii în părţi a întregului, aşa după cum suntem obişnuiţi a ni-l imagina".

În perioada comunistă, ultimii romi *nomazi* au fost sedentarizaţi (bărbaţii au fost tunşi, lor şi familiilor le-au fost eliberate acte de identitate, au fost sprijiniţi în construirea de case în satele în care li s-a stabilit domiciliul, au fost obligaţi să frecventeze şcoala, să execute serviciul militar etc.). Ei au continuat însă să ducă un mod de viaţă semi-nomad (doar iarna se întorceau în localităţile de reşedinţă, unde, de cele mai multe ori, dormeau în corturi, în timp ce caii stăteau în casele construite pentru locuit). La sate, în epoca la care ne referim, romii au lucrat la cultivarea pământului, în zootehnie, ca fierari, lăcătuşi, tractorişti etc. Foarte mulţi dintre ei au devenit muncitori necalificaţi, în fabricile din oraşele apropiate. La oraş, romii lucrau, de asemenea, ca muncitori (calificaţi şi necalificaţi) în fabrici, în salubritate şi la spaţii verzi, în construcţii (de locuit, feroviare, de drumuri şi poduri), la recuperatul sticlelor şi borcanelor, ca ospătari şi în comerţul de stat. În ultimii ani, un număr extrem de mare de romi îşi desfăşoară activitatea în comerţ (ca vânzători sau ca patroni).

3.2.4. CRITERIUL ACULTURĂRII

Sociologul rom Nicolae Gheorghe (cf. *Sarău*, Gheorghe - *Gheorghe*, Nicolae **1986**) redefineşte criteriul de identificare a categoriilor de romi în funcţie de naţionalităţile în mijlocul cărora trăiesc, prefigurat de altfel de Ion Chelcea (**1944**, 22), numindu-l "criteriul aculturării". În accepţiunea noastră, prin acest criteriu se relevă grupul etnic pe lângă care romii s-au afiliat din perspectivă etnico-socio-lingvistică. Aderenţa (mai degrabă *dependenţa* în primă fază) la (de) un grup etnic sau altul a fost dictată, în fond, de natura juridică a raporturilor statornicite între romi şi comunităţile autohtone. Situaţia este diferită în Ardeal şi în Ţările Române. Dacă în Ţara Românească şi în Moldova, romii s-au grupat, preponderent, pe lângă populaţia românească majoritară, în Transilvania situaţia a fost cu totul diferită, întrucât, pe lângă populaţia românească majoritară, existau încă două comunităţi numeroase - maghiară şi săsească/şvabă -, fapt care a condus la nuanţări, mai cu seamă de natură lingvistică, în sânul acestor ramificaţii rome, care, la origine, s-au structurat printr-o serie de departajări dictate de fenomenele istorico-sociale.

Fenomenul aculturării fiind mult mai simplu de evidenţiat în Ţările române, în cele ce urmează ne vom referi la fenomenul similar înregistrat în spaţiul transilvănean.

H. Wlislocki (**1884**, 1), în prefaţa lucrării sale consacrate limbii romilor din Transilvania, enumeră trei ramificaţii ale limbii romani, reprezentate de dialectele: *maghiar-rom, valah-rom şi sas-rom*, deosebite între ele prin împrumuturile preluate din cele trei limbi de contact: maghiara, româna şi germana (dialectul săsesc). Şi tot el (*Ibidem*) considera că dialectul "maghiar-rom", vorbit de romii care trăiau printre unguri, era cel mai "curat" dintre dialectele rome transilvănene şi estima că în decurs de câţiva ani romii care coabitau cu românii, vorbind mai mult româneşte, îşi vor pierde limba, prin asimilarea lor de către populaţia majoritară. Acest fenomen însă nu s-a produs, ci, dimpotrivă, romii, care iniţial fuseseră aculturaţi românilor şi apoi trecuseră în Transilvania şi în Ungaria, şi-au păstrat limba maternă romani, spre deosebire de romii aculturaţi ungurilor, care, ca efect negativ al măsurilor bune de emancipare întreprinse de Maria Tereza şi de Iosif II, nu şi-au mai păstrat limba, aceşti romi chiar cochetând cu ideea că reprezentau ceea ce li se spunea că sunt: *új polgárok* "cetăţeni noi", *új magyarok* "maghiari noi".

BIBLIOTECA CENTRALĂ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

De la Vekerdi József (**1973**, 69-70) aflăm că dialectul rom descris de H. Wlislocki (**1884**) este cel vorbit de romii unguri sedentari şi că romii din Ungaria şi Transilvania proveniţi din foştii romi *nomazi şi semi-nomazi* plecaţi din "vechea Românie" îşi păstrează limba maternă, limba romani de varietate (influenţă) românească.

Mai târziu, după aproape un secol, situaţia în Transilvania s-a schimbat. Vekerdi József (**1981**, 38), recenzând cartea lui Lörincz György (**1980**, 132-164), distingea în Transilvania trei pături sociale de romi: *1. romii aristocraţi*, cei mai "civilizaţi" (citadini, care nu şi-au pierdut limba maternă; se ocupă cu muzica sau sunt muncitori calificaţi); *2.romii sedentari ("vătraşi", "domestici") de la sate* (vorbesc, de asemenea, limba maternă, cea descrisă de H. Wlislocki (**1884**) şi limba maghiară). Aceştia exercită meseriile de fierari, corfari (împletesc mături, coşuri de nuiele etc.), salahori în agricultură sau în construcţiile de drumuri şi poduri. *3. romii semi-nomazi, romii "şătrari"*, clasa cea mai de jos). Sunt vorbitori ai dialectului rom de influenţă românească şi provin din vechile Principate române.

Evident, extrapolând şi în alte comunităţi minoritare din România, ceva mai numeroase, de *sârbi*, în Banat (a se vedea, de pildă, zona Variaş), de *ucraineni*, în nordul ţării, de *turci* şi de *tătari*, în Dobrogea, pot fi identificaţi, chiar dacă în număr mic, aşa-zişii romi "sârbeşti", "ucraineni", "turceşti" ("turciţi", "mahomedani"). În oraşele situate în zona nord-dunăreană pot fi întâlniţi romii spoitori, care, iniţial, erau denumiţi de populaţia majoritară românească şi "romi turci" ("turceşti").

Fenomenul aculturării romilor este de cele mai multe ori conjunctural, devenind uneori anecdotic[12].

În comunităţi multietnice, romii - poate şi privilegiaţi de predispoziţiile lor native pentru lumea sonoră şi oralitate - sunt poligloţi, stăpânind, în esenţă, toate limbile celor cu care intră în contact (de bună seamă şi din necesităţi practice, imediate, de asigurare a existenţei).

3.2.5. CRITERIUL ISTORICO - GEOGRAFIC

Aici lucrurile sunt cu mult mai simple, întrucât, *după provincia istorică* în care se găseau sau din care proveneau, romii puteau fi: "regăţeni", v(a)lahi", "moldoveni", "ardeleni" ("transilvăneni"), "bucovineni", "basarabeni", respectiv, *după zona geografică* erau denumiţi "dobrogeni", "bănăţeni", "olteni", "maramureşeni" etc (unele denumiri de acest tip se utilizează şi în prezent).

3.2.6. CRITERIUL CONŞTIINŢEI DE APARTENENŢĂ LA UN NEAM ("VIŢĂ", "SPIŢĂ ") PE BAZĂ SANGVINĂ

Conform acestui criteriu, romii pot fi grupaţi după numele strămoşului lor comun ("bubuleştii", "dănceştii", "gaborii", "ioneştii", "modoranii", "piţuleştii" etc.) sau după localitatea de origine a acestui strămoş comun ("boldenii", "brădenii", "tismănarii" etc.).

În cadrul acestei "viţe" ("spiţe") se practică adesea "mariajele endogame de gradul II sau III" (*Sarău*, Gheorghe - *Gheorghe*, Nicolae **1986**).

---

[12] Un prieten, din localitatea Bonţida, din apropierea oraşului Cluj-Napoca, ne-a relatat că romii din satul său sărbătoreau alternativ Paştele ungurilor, respectiv, pe cel al românilor (când acestea nu coincideau), considerându-se pe rând unguri, respectiv, români.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Dacă vom corela criteriile menţionate până acum, vom observa că din perspectivă socio-lingvistică principalele grupuri contemporane de romi sunt cele de "vătraşi", "căldărari", "ursari", "spoitori" şi "carpatici". Aşadar, în configurarea acestor grupuri socio-lingvistice au concurat factorii istorici, sociali şi lingvistici.

3.2.7.1. ROMII "VĂTRAŞI" ("DE VATRĂ", "SEDENTARI")

Această categorie de romi este cea mai numeroasă. Din punct de vedere istoric, ei îi au ca strămoşi pe foştii robi *boiereşti* ("particulari"), *mănăstireşti, domneşti (şi ai aşezămintelor publice).* O parte din romii "vătraşi" provine din foştii romi nomazi care, până la abolirea sclaviei, nemaiputând face faţă poverii tributurilor, se vânduse unor boieri. Prin stabilirea romilor într-un loc, s-a produs o izolare lingvistică (de cele mai multe ori nu existau contacte permanente cu cosângenii, din acelaşi neam sau din alte neamuri rome), ale cărei consecinţe s-au soldat cu pierderea treptată a limbii materne. De aceea, ca urmare a asimilării lor lingvistice, printre *romii vătraşi* de astăzi, de la sate ori de la oraşe, există foarte puţini vorbitori de limbă romani.

O contribuţie la asimilarea lor lingvistică a avut-o şi noua societate postbelică, în sensul că, prin sedentarizarea forţată a romilor nomazi, mulţi dintre aceştia s-au "socializat", au început să se rupă de comunităţile rome şi să se apropie, graţie noilor meserii exercitate, mai mult de comunitatea majoritară. În acest fel, recurgerea la limba maternă s-a făcut extrem de rar, limba romani devenind, în cel mai fericit caz, limbă secundară.

Practic, romii "vătraşi" nu vorbesc un anumit dialect, căci ei provin din aproape toate subdiviziunile sociolectale ale romilor - cu excepţia celor structurate anterior, în alte condiţii istorico-geografice, ca, de pildă, cele din ramificaţia romilor "căldărari", pe de o parte, sau din cea a romilor "ursari" ori "spoitori", pe de altă parte (care marchează - după cum vom vedea - straturi dialectale diferite de evoluţie a limbii romani). Aşadar, romii "vătraşi" de astăzi pot fi şi urmaşi ai foştilor romi "ciurari", "pieptănari", "inelari" etc etc. Impropriu, s-a spus că ei vorbesc *dialectul "vlah"*[13], avându-se în vedere puternicele influenţe primite din partea limbii "vlahe", la nivel lexical, sintactic, morfologic şi fonetic.

Denumirea de "dialect vlah al limbii romani" (corect: *dialect al limbii romani de varietate (influenţă) românească*) a fost părăsită relativ recent, graţie cercetărilor întreprinse de cunoscutul lingvist dr. Marcel Courthiade, care a adus noi puncte de vedere la clasificarea dialectelor rome[14].

3.2.7.2. ROMII CĂLDĂRARI

În componenţa aşa-zisului dialect "vlah" intră şi idiomul romilor căldărari. Prin influenţele puternice primite din partea limbii române, idiomul căldărarilor se detaşează de celelalte dialecte rome (în general, nu numai faţă de dialectele rome vorbite în România). De altfel, romii căldărari constituie o ramură aparte a romilor, ale cărei particularităţi s-au conturat în Ţările Române. Din spaţiul românesc, căldărarii s-au răspândit - după abolirea robiei în special - în diferite ţări ca Ucraina, Polonia, Rusia, Finlanda (şi de aici în Suedia),

---

[13] Pentru amănunte a se vedea nota nr. 2 de la cap. **3.1.**

[14] v. cap. **3. 1.**

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ungaria şi, mai departe, în țările occidentale, îndeosebi în Belgia, Franța, Spania, apoi în America Latină, SUA, Australia. În România, căldărarii trăiesc disparat pe întreg teritoriul românesc (unii căldărari din Oltenia, de ex., s-au mutat în urmă cu o jumătate de secol, la Sibiu, în sudul Transilvaniei ş.a.m.d.).

De bună seamă că influența limbii române a fost mai intensă în cazul dialectului vorbit de căldărarii rămaşi în România decât în cazul celui vorbit de căldărarii care, plecând din Principatele române, s-au stabilit, de exemplu, în Ungaria, Rusia, Ucraina etc. Dar această intensitate a influenței limbii române se percepe mai ales la nivel lexical. Abundența de împrumuturi din limba greacă (a doua limbă ca intensitate a influenței şi prima din care, cronologic, au fost preluate masiv elemente lexicale) în dialectul căldărarilor ne determină să credem că aceştia s-au aflat în contact lingvistic cu populația de limbă greacă timp îndelungat.

Faptul că în dialectul romilor căldărari nu se păstrează multe elemente turceşti (ca în alte dialecte) ne conduce la ideea că aceştia au coabitat cu populațiile turco-tătare un timp extrem de scurt, pătrunzând din Grecia, prin Bulgaria, în Țările române.

Vom prezenta, mai jos, câteva din trăsăturile distinctive ale dialectului "căldărăresc".

La nivel fonetic se observă următoarele:

- consoana fricativă labiodentală sonoră **-v-** în poziție finală (la forme vb. de indicativ, prez., p.I, sg., de imperf., p. a II-a, sg.), cât şi în poziție intervocalică (la f. vb. de indicativ, viit. sau imperf.) se transformă în bilabiala **-w-**: *mangá*v > mangá**w** "(eu) doresc", *a*v!> *a***w**!"vino!", *mangá*v*a* > *mangá***w***a* "(eu) voi dori", *mangá*v*as* > *mangá***w***as* "(eu) doream";

- prezența variantei fonetice *ë* [ə] (vocală medie, nelabială, centrală) în locul vocalei anterioare *e*: *p***ë***rr* > *p***e***rr*, "burtă", *lésk***ë** > *lésk***e** "lui, îi, -i-" ş.a.;

- producerea mutațiilor consonantice ale africatelor prepalatale *ğ* [dʒ] şi *ćh* [tʃ] în fricativele prepalatale *ź* [ʒ], respectiv *ś* [ʃ]: **ğ***e̯anáv* > *źanáw* "(eu) ştiu", **ğe̯***áv* > *źaw* "(eu) merg; mă duc", respectiv, **ćh***urí* > ***ś****urí* "cuțit", **ćh***ib* > ***ś****ib* "limbă" etc.;

- apariția vocalei *a* la începutul unor verbe care încep cu consoană (aşa-zisă "proteza **a**"): **a***kuśél* "a jigni; a ofensa; a înjura", **a***śunél* "a auzi; a asculta", **a***rësël* "a ajunge";

- trecerea lui *ï* [ɪ] în *a*, în cuvintele împrumutate din limba română. Ex.: *ïmpäráto* > **a***mpäráto*;

- tendința în unele graiuri căldărăreşti (ca în cel vorbit de căldărarii din Oltenia şi Piteşti) de palatalizare a consoanei oclusive alveolare surde aspirate nenazalizate *th* percepută ca *ćh* [tʃ]: **th***em* > **ćh***em* "stat; țară";

- trecerea lui [ḱ] la [t]: **k***iló* > **t***iló* "par, țăruş", **k***ináw* > **t***ináw* "(eu) cumpăr", **k***ingó* > **t***ingó* "umed; putred" etc.:

În *morfologie* sunt de semnalat următoarele particularități:

- substantivele abstracte au terminația accentuată **-mós** (nom., sg.). La nom., pl. primesc desinența **-máta**: *śukari***mós** "frumusețe / *śukari***máta** "frumuseți", *tërni***mós** "tinerețe" /*tërni***máta** "tinereți" ş.a.

- substantivele de g. m. terminate la nom. sg. în consoană nu primesc la nom. pl. desinența **-a**, cum se întâmplă în toate celelalte dialecte, ci reproduc forma de la sg.: o *grast* "calul" / le *grast* "caii";

- existența unor sufixe româneşti: **-uri** (ajuns în dialectul căldărăresc sub două forme **-uri** şi **-uri̯a**), regăsite în cuvintele împrumutate ca sufixe componente ori devenite sufixe productive (cf. *pódo* "pod" / *pód***uri** (*pód***uri̯a**), *kómbo* "nod / *kómb***uri** (*kómb***uri̯a**) "noduri", *podúco* "podeț / *podúc***uri** (*podúc***uri̯a**) "podețe, podulețe") atât pentru alte cuvinte româneşti (ce conțin alte afixe la rândul lor, ca în ex. de mai sus *pod***úco**) cât şi pentru elemente împrumutate din alte limbi (v. *kómbo*);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- **tór** (sufix preluat sub forma **-tóri**, în dial. căldărarilor, devenit şi el, de asemenea, productiv, inclusiv pentru derivarea de la cuvinte veritabil rome: *khëli***tóri** "dansator; jucător" (cf. vb. căld. *khëlél* "a juca, a dansa"), *krisi(ni)***tóri** "legiuitor", "judecător" (cf. s. f. *kris* "lege; judecată") etc.

- **íca**, sufix regăsit în cuvintele de g. f., preluate ca atare din limba română, sau ca sufix productiv pentru cuvintele rome sau provenite din alte limbi, uneori ca rezultat al unei sufixări secundare (în acest ultim caz, cf. *thudar***íca** "lăptăreasă > *thudári* "lăptar + suf. **-íca**. La rândul său, *thudári* are în componenţa sa suf. **-ári**: *thud* "lapte" + suf. **-ári** > *thudári* "lăptar");

- desinenţa de plural, ca, de pildă, **-i**. Ex.: *fúrka* (sg.) / *fúrć***i** (aici alternanţa consonantică este preluată din română) ş.a.;

- pentru articularea, la nom. pl., a substantivelor de g. m. şi de g. f. există art. hot. proclitic comun **le** (în unele graiuri şi formele **ïl** şi **äl**); pentru articularea s. f., la nom. sg., există art. hot. proclitic *e*, iar pentru articularea s. m., la acelaşi caz şi număr - art. hot. proclitic *o* (acesta din urmă neschimbat în toate dialectele). De ex.: **o** *grast* "*calu***l**" / **le** *grast* "*cai***i**", **e** *śej* "fat**a** / **le** *śejá* "fetele".

- adjectivul nu precede substantivul ca în celelalte dialecte. Ex.: diváno *rromanó* "sfatul *rom*", fóros *śukar* "oraş *frumos*";

- la adjective se remarcă existenţa unor sufixe străine, ca, de ex., suf. inv. **-mé**, de provenienţă grecească, extins şi în cazul altor împrumuturi din aria balcanică (*xramo***mé** "scris, scrisă, scrişi, scrise", *măriti***mé** "măritată, măritate" etc.), sau sufixul românesc **-ićió̯so**, invariabil, folosit pentru formarea de adjective nu numai pe baza cuvintelor rezultate din împrumuturi, dar şi pe seama unor cuvinte vechi rome: *vuri***ćió̯so** "urâcios, urâcioasă, urâcioşi, urâcioase", *parni***ćió̯so** "albicios, albicioasă, albicioşi, albicioase" (în primul ex., sufixul derivativ este alipit unui cuvânt preluat din lb. română, iar în al doilea ex. - unui cuvânt rom);

- verbele împrumutate conţin interfixul **-sar-**. La indicativ prez., se constată şi variantele "scurte" ale formelor verbale, prin omiterea acestui sufix, dar la toate celelalte forme vb. nu se relevă. Cf. *trai***sar***él* / *trail* "el (ea) trăieşte"(p. a III-a, indicativ prez.) şi *trai***sar***dia(s)* "el (ea) a trăit" (p. a III-a, indicativ, perf.);

- forma vb. de indicativ perf., p. I, sg. sunt **-dém** şi **-lém** ((me) *ker***dém** "(eu) am făcut", (me) *beś***lém** "(eu) am stat"), iar f. vb. comune pentru p. a III-a, m., f., sg. sunt **-di̯ás** (sau apocopat **-di̯á**: *ker***di̯á(s)** "el (ea) a făcut") şi **-li̯ás** (sau apocopat **-li̯á**: *beś***li̯ás** "el (ea) a stat");

- negaţia specifică este *ći*: me *ći ź*aw "eu *nu* merg";

- preponderenţa construcţiilor în care adjectivul este postpus substantivului (cf. *o diváno le rroméngo* "divanul (sfatul) romilor" şi sintagma, specific romă, *le rroméngo diváno* "divanul (sfatul) romilor" în care adjectivul precede substantivul ş.a.).

3.2.7.3. ROMII "URSARI"

Romii ursari au venit în România, de asemenea, din sudul Dunării. Prezenţa unui număr mai mare de elemente lexicale slave (preluate, probabil, de la populaţii ce vorbeau limbile bulgară şi / sau macedoneană), de tipul *dîlgo* "lung, lungă, lungi", *kúśma* "căciulă", *níśto* "nimic", *ráno* "dimineaţă", *zéleno* "verde" etc., cât şi a unor cuvinte ca vb. *sborízel* "a vorbi" - provenit, probabil, de la macedo-români (aromâni) - presupune o coabitare cu vorbitorii de limbi slave şi de aromână.

Din punct de vedere fonetic, sunt de reţinut următoarele caracteristici:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- mutația consonantică a africatei prepalatale *ğ* [dʒ] în fricativa prepalatală *ź* [ʒ], ca și în cazul dialectului căldărăresc: *panğ* > *panź* "cinci", *ğeamuttró* > *źamutró* "ginere", *ğeanél* > *źanél* "a ști, a cunoaște", *ği* > *źi* "până" etc;

- spre deosebire de dial. căldărăresc, consoana africată *ćh* [tʃ] nu trece în fricativa prepalatală *ś* [ʃ], păstrându-și valoarea: **ćh***inél* [tʃin'el] "a tăia" etc;

- nu se remarcă proteza *a* la verbele ce încep cu consoane: *śunél* "a auzi; a asculta" (cf. vb. căld. **a***śunél*), *resél* "a ajunge" (cf. vb. căld. **a***rësël*). Fenomenul din dial. urs. este similar și în dial. spoitorilor (cf. *śúnla* "a auzi, a asculta", respectiv, *résla* "a ajunge");

- nu este sesizată apocopa ca în cazul dial. spoitorilor (cf. urs. *o gras*t "calul ≠ spoit. *o gras* "calul"). Este adevărat, în dialectul spoitorilor, prin simplificarea grupului consonantic, consoana dispărută la nom. sg. în poziție finală reapare în desinența de nom. pl. și în flexiunea nominală: cf. *o gras* "calul" (nom., sg.), dar *o grastá* "caii" (nom., pl.);

- consoanele finale din substantivele la nom. sg. nu se asurzesc, ca în dial. spoitorilor, de ex. *o thu***d** "laptele", în dial. urs. ≠ *o thu*t "laptele" în dial. spoit.);

- împrumuturile din limba română nu păstrează vocala *ă* [ə] ci o transformă în *a*;

- tendința, ca și în cazul dial. căld., ca grupurile *ki* și *ke* să fie pronunțate **ti, ḱe** (cu oclusivă palatală) ori **t'e** (cu prepalatală): *bi***ki***nél* > *bi***ti***nél* "a vinde", **ki***sáj* > **ti***sáj* "nisip", **ke***rmaló* > **ḱe***rmaló* "viermănos", **ke***rkó* > **ḱe***rkó* "amar" etc;

- consoana finală a formei vb. de p. I, sg. (modul indicativ prez.), a celei de imper. (p. a II-a, sg.), cât și a formei vb. de imperf., viitor și conj. sunt reprezentate de consoana bilabială **-w-** și nu de consoana fricativă labiodentală **-v-**: *źanáw* "(eu) știu", *a***w** ! "vino !", *źanáwas* "(eu) știam", *źanáwa* "(eu) voi ști", *te źaná***w** "să știu".

Fenomenul este identic și în privința substantivelor terminate în fricativa labiodentală **-v-**, devenită aici bilabiala **-w-** (gav > gaw "sat"), inclusiv în forma nesonorizată de nom. pl. (gawá "sate");

- mutația consoanei fricative labiodentale sonore **-v-** (poziționată înaintea oclusivei dentale sonore nenazale *-d-*) în oclusiva bilabială sonoră nenazală **-b-**: avdiés "astăzi" > a**b**diés, sivdó "cusut" > si**b**dó, thavdénas "ei (ele) curgeau" (tha**b**dénas, źivdó "viu" > źi**b**dó ș.a.

Din punct de vedere morfologic, remarcăm:

- genitive lungi (nu sincopate ca în dialectul "carpatin"): **-koro, -kiri, -kere, -kere**, respectiv, **-goro, -giri, -gere, -gere**. Ex.: dadés**koro** "al tatălui", dadés**kiri** "a tatei", dadés**kere** "ai (ale) tatălui", dadén**goro** "al taților", dadén**giri** "a taților", dadén**gere** "ai (ale) taților";

- articolele hotărâte sunt: *o* pentru s.m. la nom. sg., *o(l)* pentru s. m. la nom. pl., *e* - pentru s. f. la nom. sg. și *o(l)* pentru s. f. la nom. pl;

La cazurile oblice, indiferent de gen, număr și caz, există o formă comună a articolului, *le*;

- substantivele abstracte au în final sufixul accentuat **-pé** (cf. în dial. căld. și în dial. spoit. **-mós**). Ex: *akhari***pé** "chemare; invitație", *nasfali***pé** "boală", *phari***pé** "greutate; dificultate", *phuri***pé** "bătrânețe", *śudri***pé** "răcoare", *terni***pé** "tinerețe" etc.

Există chiar perechea **-bé**, foarte rară în general în dial. rome, ca în ex.: *xa***bé** "mâncare", *patia***bé** "încredere; credință";

- ca și în dial. spoitorilor există terminații tipice dialectelor balcanice (sud-dunărene), identice, în **-i**, specifice s. m. (la nom., sg.): *(o) kukurúz***i** "porumb(ul), *(o) boksjér***i** "boxer(ul)" etc.;

- de asemenea, ca și în dialectul mai sus menționat, se remarcă terminația **-os** (la nom. sg.), specifică s. m. împrumutate, respectiv, desinența (comună) corespunzătoare la nom. pl. **-ója**: *párk***os** "parc" - *park***ója** "parcuri", *blók***os** "bloc" - *blok***ója** "blocuri";

- substantivele de g. f. cu terminația **-a** (la nom., sg.), rezultate din împrumuturi, primesc desinența **-es** la nom. pl.: *póz***a** "poză" - *póz***es** "poze", *paparúd***a** "fluture" -

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

*paparúd*es "fluturi", *sin*ía "masă" - *sin*íes "mese". Această regulă s-a extins, aberant, şi asupra desinenţelor de plural **-máta** ale substantivelor abstracte (cf. *denili***mós** "nebunie" (nom., sg.); *denili***máta** (nom., pl.) + **-es** > *denilimat*es (!));

- formele de vocativ ale s. m. sunt "lungi", anume, **-ana** (la voc., sg.), ca în ex. *baśné***ana**! "cocoşule!", respectiv, **-len** sau **-le(na)** (la voc., pl.), ca, de pildă: *baśnéal***ena**! "cocoşilor!";

- sufixul diminutival românesc **-íca** devine în dialectul ursarilor productiv: *paparúda* "fluture" + **-íca** > *paparud***íca** "fluturaş".

- adjective inv. formate cu sufixul accentuat **-mé** (ca şi în celelalte două dialecte mai răspândite, dial. spoit. şi dial. căld.): *kulori***mé** "colorat, colorată, coloraţi, colorate", *rimo***mé** "stricat, stricată, stricaţi, stricate", *ruźini***mé** "ruginit, ruginită, ruginiţi, ruginite" etc;

- verbele împrumutate conţin suf. vb. **-ízel**: *sbor***ízel** "a vorbi", *mist***ízel** "a mişca", *prim***ízel** "a primi", *tra***ízel** "a trăi" ş.a.;

- la indicativ perf., formele vb. de p. I au desinenţele **-di̯óm** şi **-li̯óm** (în dial. spoit. **-dóm** şi **-lóm**, iar în cel căld. **-dém** şi **-lém**): *ker***di̯óm** "(eu) am făcut", *pe***li̯óm** "(eu) am căzut" etc.

La acelaşi mod şi timp, formele vb. comune pentru p. a III-a (m. şi f.) sunt **-di̯á** şi **-li̯á** (în dial. căld. **-di̯á(s)** şi **-li̯ás**, iar în dial. spoit. **-di̯ás** şi **-lás**): *ker***di̯á** "el (ea) a făcut", *beś***li̯á** "el (ea) a stat" etc.;

În general, în acest dialect se constată o mai mare rezistenţă faţă de tendinţa de postpunere a adjectivului în îmbinările cu substantivul, deşi există, de multe ori, construcţii paralele în care adjectivul este aşezat înaintea substantivului, ca în majoritatea dialectelor, de altfel. De ex.: *o dajákoro muj* (literal: "a mamei gură", sintagma legitimă), respectiv, *o muj le dajákoro* "gura mamei" (ca şi în dial. căld., îmbinare nespecifică).

3.2.7.4. ROMII "CARPATICI" ("CARPATINI")

Amintiţi în primele încercări de clasificare a romilor, mai întâi ca romi "moravo-bohemieni" - după numele provinciilor Moravia şi Bohemia - de către Franz Xavier Miklosich (**1872-1881**, I: 3), apoi sub numele de romi "ceho-moravi" (Arhiducele Iosif [József főherczeg], **1888**), romii din această ramură aveau să fie ulterior cunoscuţi sub denumirea de romi "carpatici" sau "carpatini". Astfel, ca romi "carpatini/carpatici" apar în schemele de clasificare ale unor cercetători ca: Erdős Kamill (**1958**), Jan Kochanowski (**1963**, 109), Térence Kaufman (citat după Jan Hancock **1975**, 7), Ventcel'-Čerenkov (**1976**, 285), Georges Calvet (începând cu 6 mar.1968, când s-a organizat cursul de predare a dialectului căldărarilor la INALCO - Paris şi în **1987**, 43), Marcel Courthiade (**1995**, 104). Potrivit acestor autori, romii *"carpatici"* sunt întâlniţi în Slovacia (preponderent şi bine studiaţi), în Ungaria (în zona Nógrád şi în vecinătatea Budapestei), în Cehia, în Polonia meridională, în Ucraina (Galiţia), în nordul României (Maramureş) şi, disparat, în toată Transilvania.

S-a arătat, anterior, că Lőrincz György (**1980**, 132-164) amintea de existenţa în Transilvania a *romilor sedentari* ("domestici", "vătraşi") de la sate, pe care îi încadra din punct de vedere social unui grup de mijloc ce face legătura între grupul "aristocratic" de la oraşe şi cel "de jos", reprezentat de romii "semi-nomazi" (vorbitori ai unui dialect rom de influenţă românească). Din prezentarea făcută de Vekerdi József la cartea lui Lőrincz György, în "Études Tsiganes" (**1981**, 3: 38), aflăm că idiomul *romilor sedentari ("domestici")* din satele transilvănene este, de fapt, cel prezentat de Dr. Heinrich Wlislocki în *Die Sprache der*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

transsilvanischen Zigeuner (**1884**), fără să se precizeze însă care anume (H. Wlislocki indică la p.1 a lucrării sale doar zona geografică a dialectului descris, cea a Sibiului).

Judecând după faptele de limbă întâlnite în această lucrare, în contextul cercetărilor noastre, constatăm că dialectul în cauză este cel al *romilor carpatini (carpatici)*, reperați de noi în câteva puncte dialectale transilvănene: Coltău (Maramureş), Gilău şi Bonțida (Cluj) şi Dumbrăveni (Sibiu). Din păcate însă, de la Henrik Wlislocki încoace, nici acest dialect nu a fost suficient abordat, oricum nu la nivelul ştiinţific dovedit de acest laborios cercetător.

De la Erdős Kamill (**1958**) aflăm că în Ungaria dialectul carpatin este cel mai arhaic, dar în el au pătruns cuvinte din maghiară pentru a suplini cuvintele vechi rome dispărute sau noțiuni noi. Romii carpatini - menționează Erdős (**1958**) - sunt foarte prietenoşi cu cetățenii de alte etnii şi în cazul în care se împrietenesc devin foarte fideli prietenilor "albi" (v. şi Marcel Courthiade, **1995**, 104).

Din punct de vedere tipologic, idiomul *romilor carpatini* (întâlniți în nord-vestul României, Ucraina, zona limitrofă cu nordul României, sudul Poloniei, Ungaria şi, preponderent, Slovacia şi Cehia) aparține, la origine, grupului de dialecte balcanice arhaice din *stratul I*, alături de dialectele *mečkar* şi *kabuʒi* (Albania), dialectul *xandurilor* (Grecia), dialectul *erliilor* şi *drindarilor* (Bulgaria şi Macedonia), dialectele *arli, bugurʒi* şi *mahaʒer* (în fosta Iugoslavie), dialectele *ursarilor* şi *spoitorilor* (România), dialectele din Turcia, *dialectele baltice*, cele vorbite de *Polska roma* (romii polonezi), şi *cele din Rusia septentrională*. De asemenea, în acest strat mai sunt incluse dialectul *romilor din Abruzzi* (Italia), cel al *romilor Mustala (Kaale)* din Finlanda şi dialectele *sinto-manuche.*

Menționăm câteva trăsături caracteristice ale acestui idiom:

La nivel fonetic remarcăm:

- mutația africatelor din *ğ* [dʒ] în *ź* [ʒ]: *ga***ğ***i* > *ga***ź***i* "persoană de sex feminin din afara etniei rome";

- în unele graiuri s-a produs trecerea lui **-v-** în **-w-**: cf. forma vb. *(me) duśá***w** "eu mulg", *(me) vazdá***w** "(eu) ridic"; (eu) ajut); *bo***w** "cuptor" (pl. *bo***w***á* "cuptoare"), *ru***w** "lup" (pl. *ru***w***á* "lupi") ş.a.;

- fricativa labiodentală sonoră **-v-**, înaintea consoanei oclusive dentale surde neaspirate **-t-**, trece în oclusiva bilabială surdă **-p-**, ca în cazul dial. urs.: *(me) da***v** *tut* > *(me) da***p** *tut* "eu te dau", *(me) vazda***v** *tut* > *(me) vazda***p** *tut* "(eu) te ajut; (eu) te ridic" etc.

- sub influența graiurilor căldărăreşti se constată, pe alocuri, trecerea de la **-i-** la **-ï-** (cf. *briś***i***nd* > *briś***ï***nd* "ploaie") şi de la *e* la *ë* [ə] (cf. *b***e***rś* > *b***ë***rś* "an");

- se produc palatalizări ca : *léśkoro* > *léśćiro* "al lui" sau **t***iknó*: **c***iknó* "mic" (Coltău - Maramureş) ş.a.;

- se înregistrează forme sincopate ca: *asamásk***o***ro* > *asamásk-ro* "de râs, de batjocură; rizibil"), *bimósk***o***ro* > *bimósk-ro* "mut", *barimásk***o***ro* > *barimásk-ro* "fudul, mândru", *lák***o***ro* > *lák-ro* "al ei" etc.

Din perspectivă *morfologică* reținem fenomenele următoare:

- substantivele abstracte (masculine, căci în lb. rr. toate substativele de acest tip sunt de g. m.) au sufixul specific idiomurilor din stratul I, adică: **-pén**, cu variantele **-bén** şi **-bó** (foarte rar) **-mós** (la Coltău-Maramureş, ca şi în cazul spoitorilor din Oltenița).

De fapt, fluctuația sufixelor **-pén** / **-bén** se înregistrează şi în dialectele din Slovacia şi Cehia[15], unde romii carpatini sunt în număr mare în raport cu cei din alte zone. (În dialectul descris de H. Wlislocki apar, de pildă, toate cele trei sufixe: **-pén, -bén** şi **-bó**).

---

[15] cf. Koptová (**1995**), pentru Slovacia, respectiv, Hübschmannová-Šebková-Žigová (**1991**) pentru Cehia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Cea mai răspândită variantă de sufix însă este **-bó**, în graiurile dialectului carpatin din România. Ex.: *bari***bó** "mărire; mărime", *ćori***bó**"furt", *ćhini***bó** "abator", *guli***bó** "dulceață", *kidi***bó** "cules", *lośeni***bó** "bucurie", *meri***bó** "moarte", *pućhi***bó** "întrebare", *phari***bó** "greutate; dificultate", *śudri***bó** "răceală", *teljari***bó** "plecăciune", *thoi***bó** "spălare", *użjari***bó** "așteptare", *vazdi***bó** "ajutorare, ajutor; ridicare", *źiani***bó** "știință, cunoaștere", *źjungali***bó** "răutate" etc.

E de remarcat faptul că s.m. abstracte în **-bó** primesc la nom. pl. desinența **-é**, după modelul s.m. tipic rome care la nom. sg. au terminația **-ó** (rakló, gonó etc.): *gulibó* "dulceață" / *gulibé* "1. dulciuri, 2. dulcețuri";

- există aproximativ cam aceleași cuvinte împrumutate din limbile slave: *dósta* "suficient, destul", *gláźa* "sticlă", *xoláva* "pantaloni", *zéleno* "verde", *źámba* "broască", *źélta* "bancnotă" etc.;

- sufixele de proveniență românească **-íca** (pentru s.f.) și **-tóri** (pentru s.m.) sunt, de asemenea, și ele relevate: *foroseníca* "orășeancă" > s.m. *fóro* "oraș" + tema *-en-* + suf. **-íca**; *mangli***tóri** "cerșetor" > rădăcina *mang-* a vb. *mangél* "el (ea) cere" + suf. **-tóri**;

Evident, prin derivare, în continuare, se obține *manglitor***íca** "cerșetoare" > s.m. *manglitóri* + suf. **-íca**;

- existența substantivelor de g.m., împrumutate în aria balcanică, cu terminația **–i**, tipică stratului I de evoluție: *salivár***i** "căpăstru", *hingér***i** "hingher";

- articolul proclitic este identic cu cel din dial. urs.: **o** (nom., sg., m.), **e** (nom., sg., f.), **o** (nom., pl., m. f.) la cazurile oblice având, de asemenea, forma comună **le** (la toate cazurile, numerele și genurile);

- sufixul **-mén** (în fapt, **-pén** sau **-bén**), rezultat prin trecerea oclusivei bilabiale surde **-p-** (sau a oclusivei bilabiale sonore **-b-**), în poziție intervocalică, în sonanta bilabială sonoră nazală **-m-**: *maxari***bén** [*maxari***pén**] > *maxari***mén** "spurcăciune";

- paradigma verbului *hin* "a fi", în graiurile acestui dialect, coincide la ind. prez. cu paradigma aceluiași verb din subdialectele carpatine din Slovacia și Cehia: *som* "(eu) sunt", *sal* "(tu) ești", *hin "el (ea) este"*, *sam* "(noi) suntem", *san* "(voi) sunteți", *hin* "ei (ele) sunt".

Uneori, ca, de ex., în punctul dialectal Bonțida (jud. Cluj), se produce trecerea fricativei dentale surde *s* în fricativa laringală surdă *h*. Astfel, paradigma verbală de mai sus devine: *hom* "(eu) sunt", *hal* [*han*] "(tu) ești", *hin* "el (ea) este" (identic), *ham* "(noi) suntem", *han* "(voi) sunteți", *hin* "ei (ele) sunt";

- paradigma de perf. a verbelor este, la p. I, sg., indicativ prez., în **-dịom** sau **-lịom**: *duś***lịóm** "(eu) am muls" (*duś***l'ẹán** "(tu) ai muls" /.../ *duś***lé** "ei (ele) au muls").

- verbul tipic în acest dialect *kámpel* "trebuie" (corespunzător variantelor din alte dialecte *trébal, trébul, trůbul*): kadá léske *kámpel !* "așa-i trebuie !"

3.2.7.5. ROMII "SPOITORI" ("COSITORARI")

În România, romii spoitori sunt prezenți preponderent în orășelele dunărene din Sud-Vestul, Sudul și Sud-Estul României (Turnu-Severin, Calafat, Corabia, Turnu-Măgurele, Zimnicea, Giurgiu, Oltenița, Călărași, Brăila, Galați), dar și în alte localități din Muntenia și Moldova, aflate pe firul unor ape, în care s-au așezat, în număr mai mic (Drăgănești-Olt, Slatina, Caracal, Drăgășani, com. Vâlcele din județul Buzău etc.).

Pe lângă meseria tradițională de "cositorari" ("spoitori"), exercitată ocazional prin scurte deplasări de câteva zile în satele și comunele din vecinătatea localităților în care locuiesc, aceștia – în totalitate sedentari – au îmbrățișat și meserii exercitate de autohtoni.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Romii "spoitori" mai sunt denumiţi şi "cos(i)torari" sau romi "turci(ţi)" ori "mahomedani". Apelativul de romi "mahomedani" ("turceşti", "turci(ţi)") vizează, în principal, apartenenţa acestora la religia musulmană.

Printre cei dintâi autori români care s-au referirit la dialectul spoitorilor şi au inclus unele elemente din acest idiom în lucrările lor se numără Octav G. Lecca şi G. A. Potra. Astfel, Octav G. Lecca (**1898**, 31-32) prezenta într-un tabel comparativ 34 de cuvinte din dialectul vorbit de romii "turci" (consemnate de la un vorbitor de "limbă" romani "turcească"), alături de corespondentele lor rome din fondul comun, indiene (preluate după H.M.G. Grellmann) şi de cele româneşti. După cum se observă în coloana cu cuvinte aparţinând idiomului rom "turcesc", din respectivul tabel comparativ, doar o pătrime din unităţile lexicale inserate sunt rome, celelalte fiind turceşti.

E de remarcat faptul că Octav G. Lecca (**1908**, 181 şi în cont.) se numără printre autorii care au făcut referiri (lapidare, de altfel) la romii spoitori, caracterizându-i: "/.../ nomazi veniţi din Turcia. Ei spoiesc vasele de aramă şi sunt ţiganii cei mai cinstiţi şi mai bine văzuţi de populaţiune. Iarna, stau prin preajma oraşelor, unde ştiu că locuitorii pot avea nevoie de ei. Femeile sunt ghicitoare"; "/.../ căldărarii, *spoitorii (subl. ns.)* şi căutătorii de metale, din care mulţi erau mahomedani, ţigani cu obiceiuri mai bune şi mai aşezate."

George Potra (**1939**, 164-193), la rândul său, integra lucrării *Contribuţiuni la istoricul Ţiganilor din România* un "Vocabular ţigano-român", de 1556 de cuvinte, şi un "Vocabular româno-ţigan" de 514 cuvinte (p. 164-193), în care, pe lângă elemente lexicale preluate din lucrările elaborate de M. Kogălniceanu (**1900**) şi de Barbu Constantinescu (**1878**) - inclusiv din manuscrisele acestuia aflate în custodia Bibliotecii Academiei – adaugă şi unele cuvinte, marcate, prin litera *P<otra>*, pe care le-a cules de la un "spoitor", pe nume Costică, din cartierul bucureştean "Tei".

Nici în continuare (în perioda interbelică şi după aceea), despre romii *spoitori* nu s-a scris în detaliu, nici în România şi nici în alte ţări. Ion Chelcea (**1944**, 45), de pildă, deşi, într-o clasificare a romilor, îi aşează eronat pe spoitori ("cositorari") în rândul "ţiganilor nomazi", alături de "lăieşi"(!)[16], "netoţi"(!)[17], "gurbeţi"[18], "ciurari", "clopotari"(!)[19], "ursari", ne oferă totuşi câteva repere importante ("Au trecut de la cort la locuinţă stabilă, păstrându-şi ocupaţia şi celelalte însuşiri caracteristice rasei. Au portul lor specific făcut din straie cumpărate de la târg") sau chiar foarte importante (la p.31 se spune, de ex., că spoitorii sunt veniţi din Turcia, că se îndeletnicesc cu spoitul (cositoritul) vaselor de bucătărie şi că au în dialectul lor *cuvinte armeneşti şi turceşti*"[20] (*subl. ns.*)).

---

[16] Denumirile de "ţigani nomazi", "ţigani de şatră", ţigani "lăieşi", sau "ţigani de laie" sunt sinonime. Din "Dicţionarul enciclopedic ilustrat" al lui I. Aurel Candrea (**1931**) aflăm: *laie* "ceată de ţigani nomazi; *ţigani de laie* = ţigani nomazi, spre deosebire de *ţiganii de vatră*, mai toţi robi boiereşti şi mănăstireşti şi care erau meseriaşi sau servitori"; *lăieşi (lăiaşi)* "ţigan de laie, nomad"; *ţigan de şatră* "ţigan nomad"; *şatră* "cort al ţiganilor nomazi".

[17] Categoria de "ţigani netoţi" era, la acea dată (în anul 1944), dispărută. "Dicţionarul enciclopedic ilustrat" (**1931**) menţionează: *netot* "ţigan nomad, fără casă şi şatră, umblând cu capul gol, netuns, despletit şi nepieptănat, îmbrăcat în zdrenţe şi hrănindu-se cu ce putea fura".

[18] Cf. s. tc. *gurbetçi* "pribeag" şi *gurbet* "străinătate; pribegie". Colectivitate de romi mai puţin numeroasă pe teritoriul românesc. "Gurbeţii", prezenţi preponderent în spaţii balcanice de sud (în Serbia, Macedonia, Bulgaria, de pildă) şi cunoscuţi la noi sub denumirea de "zavragii", vorbesc un idiom apropiat de cel al căldărarilor.

[19] "Clopotarii" nu puteau constitui nici măcar o breaslă, persoanele în cauză exercitându-şi meseria în mod independent.

[20] Probabil, Ion Chelcea a reprodus după C.I. Popp Şerboianu (**1930**, 55): "Les Costorarii, les étameurs, habitent les villages proches de grandes villes; beaucoup d'entre eux ont leur propre maison. Ils ressemblent aux Arméniens. *Leur langue contient beaucoup de mots arméniens et turcs*" (*subl. ns.*).

Remarci asemănătoare apar şi la Jean-Paul Clébert (**1976**, 128): "Les étameurs et rétameurs tsiganes d'Europe semblent venir de Turquie ou leur séjour fut sans doute de longue durée. Mais leur dialecte contient, outre beaucoup de vocables turcs, de nombreux termes arméniens. Ces Tsiganes, les *Costorari*, sont connus pour leur très stricte observance des lois et coutumes de leur peuple".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

De la unicul autor contemporan care s-a ocupat de romii spoitori, Petre Copoiu[21], aflăm că în perioada interbelică aceştia au trecut, din iniţiative extracomunitare, la religia ortodoxă.

Soţii etnografi Marušjakova[22] - Popov (**1992 c**, 43), cu prilejul clasificării romilor din Bulgaria, s-au referit la *romii "turci"* ("xoroxane rroma"), care, împreună cu romii "bulgari" (denumiţi şi "dasikane rroma") alcătuiesc grupa romilor "sedentari" (sau "jerlii").

În funcţie de limba vorbită şi de religia împărtăşită, *romii "turci"* din Bulgaria se împart, potrivit celor doi cercetători, în: *a) romi turci creştinaţi, vorbitori ai limbii romani, b) romi turci musulmani, vorbitori ai limbii romani* şi *c) romi turci musulmani, vorbitori de limbă turcă.* Dacă ne-am raporta la această clasificare, romii spoitori din România ar putea fi încadraţi, în prezent, în mare parte, în subcategoria *a)* şi, într-o foarte mică măsură, în *b)* (în care ar fi putut rămâne toţi, de la venirea lor şi până astăzi, dacă nu ar fi fost creştinaţi de către autorităţi).

Cercetătorul rom bulgar Hristo Kjučukov arăta într-o confesiune (**1994**, 54-55), publicată în revista "Romano Džaniben", din Cehia, că el este rom "xoraxano (vlàxo)", ceea ce indică existenţa unei a patra subcategorii în cadrul grupei de *romi "turci"(xoraxane rroma)*, anume, *d) romi turci musulmani, vorbitori de limbă romani de influenţă românească ("vlahă").* (Probabil această ramură face parte din grupurile de romi "vlahi", plecate din Bulgaria în Ţara Românească, prin sec. al XIV-lea, şi revenite în Bulgaria, după eradicarea robiei în Ţările române (D. Kenrick, **1969**, 13)).

---

[21] Într-o ediţie postumă a lui Petre Copoiu (**1996**, p.7-9), se arată că romii "spoitori" din Giurgiu, cu credinţă "în Dumnezeul turcilor, în Alah", au fost botezaţi în anul 1935: "Noi credeam în Dumnezeul turcilor, în Alah. În anul 1935, primarul oraşului ne-a strâns pe toţi, pe ţigani, ne-a dus la marginea apei şi ne-a botezat. Numele noastre au rămas turceşti: Memet, Mustafa, Selim, Tosun etc. Unii dintre bătrâni nu s-au botezat. Când moare câte unul, nebotezat, nu îl duce popa la groapă <*n.ns.* în sensul că la procesiunea de înhumare nu participă preotul ortodox>, ci îl aşează în tron înfăşurat într-o cergă, cu stea nouă pe el; pe gura lui este o pânză neagră, ceea ce înseamnă că este turc nebotezat". De asemenea, din relatarea "La marginea oraşului Giurgiu", consemnată de Petre Copoiu, în urmă cu două-trei decenii, şi publicată în aceeaşi ediţie postumă îngrijită de noi (Copoiu **1996**, 6-9), transpar aspectele relevante privind modul de viaţă al spoitorilor, preocupările lor tradiţionale şi mai noi: "Când eram mic, tatăl şi mama mea ne luau în căruţă, luau cărbune, ciocane, mulţi cleşti, cositor şi plecam prin sate. Acolo şedeam toată vara şi spoiam tigăile, tingirile şi căldările ţăranilor. La margine de sat opream căruţa şi făceam cortul; două prăjini în părţile <laterale ale> cortului, care ţineau pânza să nu cadă. Puneam un lemn deasupra, o beldie. Intram în cort pe sub cei pari, puşi în faţa uşii. Jos în cort erau ţoalele noastre şi lucrurile tot jos. Pe pământ puneam rogojina. Strângeam căldări din sat şi le aduceam acolo unde şedeam noi. Ca să spoiesc căldarea, mai întâi pun foc de lemne; frec căldarea cu nisip, apoi o spăl cu apă; nevastă-mea îmi dă traista cu scule. Încălzesc căldarea, dau cu cositor, dau cu ţipirig, dau puţin zinc, apoi dau pe ea cu cânepă sau cu bumbac. Spăl căldarea. Până când se lua focul, tatăl meu îndrepta fundul căldării cu ciocanul, dregea urechile şi toarta, o ştergea cu o cârpă înmuiată în oţet sau în apă tare. Tata şi mama şedeau cu fundul pe pământ, strângeau căldările între picioarele lor, făceau căldările frumoase, ca argintul cel curat. Tata strângea de la ţărani porumb, grâu şi bani, umplea căruţa şi veneam toţi la Giurgiu. Aşa trăiam înainte. /.../ Tatăl meu avea doi cai şi două bivoliţe. Iarna vindeam lapte să ne <între>ţinem. Copiii mei au învăţat carte, merg la lucru, noi trăim mai bine acum ca înainte. Mai avem bivoliţe şi cai şi, toamna, tatăl meu, bătrânul meu tată, mai merge prin sate să spoiască căldări."

[22] v. şi articolele Elenei Marushiakova, *Ethnic Identity Among Gypsy Groups in Bulgaria* (**1992a**, 95-115) şi *Етническа характеристика на циганите в Бългaрия* (**1991**, 12-21).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Este de remarcat faptul că un idiom apropiat de cel care face obiectul cercetării de față este cel descris de Igla & Konstantinov and Alhaug (1991, 118-134) în publicația norvegiană "Nordlyd", anume, dialectul romilor musulmani din *Zlatarița* (Bulgaria). Dialectul din Zlatarița este comparat de autori cu dialectul *bugurʒiilor* din Iugoslavia, prin raportarea mostrelor din aceste două idiomuri la corespondentele lor în limba romani comună, conchizându-se că idiomul romilor musulmani din Zlatarița este "o varietate" a dialectului "drindarilor" (denumit și "kalaʒii" sau "kĭtkaʒii")[23].

[23] Comparând, la rândul nostru, mostrele din dial. bugurʒiilor și drindarilor cu formele corespunzătoare din dialectul romilor spoitori din Oltenița, constatăm că acesta din urmă prezintă particularități comune atât cu dialectul romilor *drindari* (dial. din Zlatarița), cât și cu dial. romilor *bugurʒii*, la nivel:

- *fonetic* – trecerea lui *d* sau *g* în *z* (cf. lb. rr. c. *luludi (lulugi)* > luluzí "floare", *godi (gogi)*> gozí "minte") sau a lui *t* sau *k* în *c* [ts] (cf. lb. rr.c. *kirmó* > *cirmó* "vierme", *matimós (makimós)* > macimós "beție"), înainte de **-i-**;

- în dial. drindarilor/romilor din Zlatarița, la forma de indicativ prez. p.I, sg.**–v-** din desinența verbală este slab sau deloc perceput: cf. lb. rr. c. *(me) dikháv* "eu văd" / dial. bugurʒiilor *(me) dikháva* "eu văd"/dial. romilor drindari *(me) dikháa* "eu văd".

În dial. spoitorilor din Oltenița –**v-** din dialectele rome este perceput ca –**w**-: *(me) dikháwa* "eu văd" etc.;

-*morfologic*: - desinența de nom. plural pentru substantivele masculine împrumutate cu forma la nom. sg., în **–os** (comună în dial. bugurʒiilor, drindarilor și spoitorilor) este **–óvja** > **ówja** > **ója**, "morfemul slav de plural **–ove-** combinat cu marca de pl. din lb. rr. **–a**" (Igla & Konstantinov and Alhaug (1991, 131) etc.;

În schimb, sunt sesizate și deosebiri, ca, de ex., sufixul substantivelor abstracte. În dial. spoitorilor din Oltenița, acest sufix este **–mós**: *pharimós* "greutate; dificultate", *ternimós* "tinerețe", în timp ce în dial. drindarilor și bugurʒiilor îi corespunde sufixul **–pe** (Igla & Konstantinov and Alhaug (1991, 130) citează din aceste două dial. cuvântul *tacipe* "căldură", căruia, în dial. spoitorilor, îi corespunde, de ex., *cacimós*).

- *lexical*: coexistă în dial. bugurʒiilor, drindarilor și spoitorilor elemente neîntâlite în alte dialecte, numite de noi *balcanice* (Igla & Konstantinov & Alhaug (1991, 129) le denumesc "preeuropene"), ca, de pildă: *kďzáj(s)* "copil", sau elemente *bulgărești*: *gledános (glendálus)* "oglindă "ș.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

II. DESCRIEREA DIALECTULUI ROMILOR SPOITORI DIN ORAŞUL OLTENIŢA

1. METODA DE STUDIU

André Martinet (**1970**) arăta în capitolul 2 al lucrării sale, *Éléménts de linguistique générale*, intitulat *Descrierea limbilor*, faptul că descrierea unei limbi pe baza unui "corpus" ("o culegere de enunţuri înregistrate la magnetofon sau notate după dictare") prezintă un dezavantaj de natură *teoretică* (doi cercetători care operează asupra aceleiaşi limbi, pornind de la "corpus"-uri diferite, pot ajunge la descrieri diferite) şi un altul de natură *practică* (în orice moment cercetătorul poate resimţi nevoia să verifice ori să completeze informaţiile lingvistice). Cu toate acestea, în subcapitolul 2.5, autorul, vorbind de *pertinenţă* ("orice descriere presupune o selecţie"), încurajează încercările de descriere a ramificaţiilor teritoriale, subliniind că "orice descrirere va fi acceptabilă cu condiţia să fie coerentă, făcută dintr-un punct de vedere determinant".

Propunându-ne elaborarea unui studiu monografic al idiomului vorbit de romii spoitori din oraşul Olteniţa, se impune precizarea câtorva date esenţiale privind acest idiom. În primul rând, ar putea exista întrebarea: "De ce se realizează o monografie dialectală (în cazul unui idiom pentru care, până în prezent, nu au mai fost înregistrate astfel de întreprinderi) *mai întâi într-un punct urban?*". Răspunsul constă în faptul că idiomul vorbit de romii "spoitori" ("cositorari", uneori denumiţi şi "turciţi", "musulmani") este identificat, în România, în proporţie de 98%, în aria de răspândire nord-dunăreană, urbană, în oraşele aşezate de-a lungul Dunării (preponderent începând cu Turnu-Severin şi terminând cu oraşul Călăraşi).

În scopul alcătuirii prezentei *monografii dialectale*, până la modalităţile concrete de descriere a structurii şi inventarului idiomului respectiv - avându-se în permanenţă în atenţie principiul pertinenţei, în baza căruia am verificat relevanţa/irelevanţa faptelor de limbă, cu reliefarea fiecărei nuanţe, fie chiar cu apariţie accidentală, în acelaşi timp - a fost necesară abordarea celui mai dificil aspect într-o astfel de încercare, anume, cel *al tehnicii de culegere a materialului dialectal.* Bunăoară, se ştie că studiul unei subdiviziuni teritoriale a unui idiom presupune două etape: **A.** *culegerea materialului dialectal* ("informarea") şi **B.** *interpretarea acestuia* (uneori, cu o etapă intermediară: *cartografierea*). De remarcat faptul că, la noi, dialectologii par a folosi nediscriminat termenii *metodă, modalitate, tehnică, procedeu*[1] etc.

A. ETAPA DE CULEGERE A MATERIALULUI DIALECTAL ("A INFORMĂRII") a presupus, în primă fază, activitatea noastră de *"informare" prealabilă* cu privire la subdiviziunea teritorială de investigat şi, în faza a doua, *activitatea concretă de investigare pe teren*, în scopul obţinerii datelor lingvistice necesare descrierii subdiviziunii dialectale de faţă.

---

[1] Ion Ionică, *Tehnici şi metode în cercetarea dialectală*, în: dr. Valeriu Rusu [coordonator:] "Tratatul de dialectologie românească", Craiova: Scrisul românesc, 1984, p. 14; Iată, de pildă, o astfel de inconsecvenţă: "O variantă menită să atenueze dezavantajele *observaţiei directe* (*subl. ns.*, la p. 13 "observaţia directă" este numită "procedeu") poate fi socotită metoda *conversaţiei dirijate* sau a *convorbirilor tematice /.../. Procedeul* (sic!) este, aşadar, o variantă a metodei *observaţiei directe*, după cum poate fi socotit, în multe privinţe, o variantă a *conversaţiei dirijate /.../*".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

"Informarea" nu a vizat doar chestiunile strict lingvistice, ci a îmbrăcat un caracter interdisciplinar, iradiind şi spre alte domenii ca: etnografia, folclorul, geografia, istoria, sociologia etc.

Cât priveşte *investigarea pe teren*, aceasta s-a realizat nu prin *observaţie "directă"* (căci nu dispuneam de timpul necesar integrării noastre în colectivitatea romă de spoitori din punctul dialectal Olteniţa), ci prin *ancheta dialectală propriu-zisă, "directă"*.

Ancheta dialectală directă întreprinsă de noi a presupus culegerea materialului lingvistic cu ajutorul informatorilor, al chestionarelor *ilustrat* (la început), *morfologic, sintactic, lexical* (de verificare) - toate prezentate în *Anexa* lucrării -, al imprimării pe reportofon a unor relatări şi discuţii provocate pe anumite subiecte sau pentru urmărirea unor anumite chestiuni (fonetice, gramaticale, lexicale).

Într-o singură situaţie s-a recurs la *ancheta dialectală indirectă*, când s-a cerut informatorului Petre Marian să scrie o confesiune despre el şi familia sa (v. în *Anexă, cap. 3.3. Mi famíla*) , pe care, ulterior, am imprimat-o spre verificare.

1.1. PREGĂTIREA ANCHETEI

Pregătirea anchetei s-a făcut după cerinţele specifice (*scopul*: realizarea unui studiu monografic al dialectului romilor spoitori dintr-un singur punct dialectal; *cunoaşterea multilaterală a domeniului de anchetat*: subiectul a fost amplu abordat, în prealabil, din perspectivă teoretică, prin documentare în biblioteci, şi practică, prin sondaje repetate în rândul vorbitorilor acestui dialect, în scopul familiarizării noastre cu particularităţile sale); *stabilirea reţelei de puncte anchetate*: neintrând în sfera geografiei lingvistice, deoarece scopul nostru nu era acela de a elabora un atlas, investigaţiile au fost, fireşte, concentrate doar în punctul dialectal vizat (oraşul Olteniţa); *alegerea informatorilor*: ne-am rezumat la familia informatorului Petre Marian (acesta, socrii şi părinţii săi); *stabilirea chestionarului adecvat: Anexa* tezei reuneşte chestionarele, proprii, utilizate, la începutul lor fiind prezentate criteriile şi explicaţiile în legătură cu modalităţile în care acestea au fost concepute; *alegerea sistemului de notare*: s-a recurs la *transcrierea fonetică de tip alfabetic*, utilizându-se în mare parte alfabetul internaţional rom, iar pentru nuanţare s-au folosit semne diacritice).

Privitor la două din cerinţele de mai sus pe care trebuie să le îndeplinească o anchetă dialectală ne vom referi mai jos, pornind de la considerentul că pentru realizarea unei monografii acestea sunt absolut esenţiale.

1.1.1. ALEGEREA INFORMATORILOR (A SUBIECŢILOR)

Informatorul principal, de bază, *Petre Marian*, zis *Bizi*, a întrunit condiţiile elementare clasice: *origine din punctul dialectal descris* (Olteniţa), unde a locuit în permanenţă, cu excepţia perioadei cât a studiat, timp de 18 luni, la Şcoala profesională comercială din Bucureşti şi a celei de stagiu militar; *buna cunoaştere a dialectului* romilor spoitori; *vârstă* ce se încadrează în intervalul ideal (între 30-65 de ani); *pronunţie normală*; *inteligenţă vie* şi o deosebită intuiţie lingvistică; *disponibilitate* (dezinteresată) *în colaborare.*

Alte date: *locul şi data naşterii* (Olteniţa, n. 21 mai 1966), *gradul de instruire* (douăsprezece clase şi şcoala profesională comercială), *ocupaţia* (vânzător într-un magazin cu profil metalo-casnic din localitatea investigată), *starea civilă* (căsătorit de la vârsta de 19 ani, tatăl a doi copii), *timpul cât nu s-a aflat în localitate* (un an şi patru luni, pe durata stagiului militar, într-o unitate militară de lângă Otopeni şi un an şi şase luni, pe timpul şcolii profesionale). În perioada stagiului militar a conversat sporadic în limba romani cu un soldat căldărar originar din Moldova (Nu s-au remarcat însă influenţe caracteristice dialectului romilor căldărari).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ceilalți informatori spoitori, de asemenea principali, sunt socrii informatorului de bază, anume: *Teologu Marin*, în vârstă de 57 de ani și *Teologu Aurica* de 55 de ani, ambii cu domiciliul în Oltenița (str. Nicolae Belea nr. 8). Informatorul Teologu Marin nu și-a satisfăcut stagiul militar, în consecință, nu a părăsit localitatea decât sporadic. De remarcat faptul că soții Teologu în sezoanele de primăvară, vară și toamnă plecau, pentru câte 1-2 luni, în localitățile din apropierea Olteniței (Sohatu și Șoldanu) pentru exercitarea meseriei de spoitori.

Informatorul principal, Petre Marian, a locuit, până nu demult, împreună cu socrii săi, iar cei doi copii au fost crescuți și educați de soacra acestuia, Teologu Aurica.

Băiețelul informatorului principal, Cristi, în anul 1998 elev în clasa a IV-a, este, ca și tatăl său, dotat cu un simț nativ al limbii, oferind și el, sporadic, răspunsuri la întrebările noastre. Acesta, datorită faptului că a fost educat mai mult de bunică (Teologu Aurica), a moștenit multe cuvinte vechi de la ea.

1.1.2. ALȚI INFORMATORI

Pe lângă conlucrarea cu informatorii spoitori, în scopul unei abordări comparative a faptelor de limbă din acest dialect, am mai beneficiat de prestațiile următorilor informatori romi, care au oferit răspunsuri la unele întrebări punctuale:

- *pentru dialectul ursarilor: Zătreanu Mihaela*, vorbitoare nativă a dialectului, născută la data de 13 noiembrie 1975, cu domiciliul la Maglavit (jud. Dolj), unde a trăit până la vârsta de 14 ani, după care, urmând secția de "învățători pentru romi" a Școlii Normale, s-a stabilit în București, fiind în momentul de față învățătoare și profesoară de limba romani la o școală din Ferentari;

- *pentru dialectul căldărarilor: Camelia Stănescu*, vorbitoare nativă a dialectului căldărăresc, născută la data de 11 martie 1965, cu domiciliul în Pitești (jud. Argeș), unde a locuit efectiv până la vârsta de 25 de ani, când a devenit studentă a Universității din București (secția română-spaniolă). În prezent, funcționează în București, ca profesoară de limba romani (la Școala Normală). Din anul 1991, de când a venit pentru studii în București, și până în momentul de față a locuit cu părinții, în Pitești, pe durata vacanțelor școlare;

- *pentru dialectul carpatic: Ruja Alexandru*, vorbitor nativ, născut în anul 1916, în localitatea Dumbrăveni (jud. Sibiu), unde locuiește și acum. În tinerețe, a trăit timp de câțiva ani în București, unde a învățat meseria de zidar și s-a specializat în tehnica ornamentării. Fire creativă, Ruja Alexandru scrie proză și compune versuri în dialectul rom carpatin după rigori estetico-literare, însă opera sa nu a fost publicată decât sporadic.

1.1.3. CHESTIONARELE

Chestionarele (prezentate pe larg în *Anexă*) au fost concepute de noi diferențiat, în funcție de destinația acestora. Chestionarul *ilustrat*, de pildă, a fost utilizat în faza incipientă a anchetei, pornind de la ideea că subiecții nu trebuie influențați în momentul chestionării, ilustrațiile, desenele și fotografiile conținute sugerându-le informatorilor să dea răspunsul pe care l-au considerat oportun în momentul respectiv.

De precizat că această *tehnică indirectă*, presupunând sugerarea răspunsurilor prin stimul vizual, a fost completată prin indicarea unor obiecte sau a unor părți ale acestora după metoda inițiată de R. Meringer și H. Schuchardt ce a făcut obiectul revistei germane "*Wörter und Sachen*" ("Cuvinte și lucruri").

Spre deosebire de chestionarul ilustrat, celelalte trei chestionare (*morfologic, sintactic* și *lexical* "de verificare") au la bază *principiul traducerii unor cuvinte, sintagme, propoziții (și chiar fraze)*, prin imprimarea sau notarea imediată a răspunsurilor oferite de informatori.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Evident, formulările nu trădau chestiunea gramaticală urmărită, de multe ori fiind reluate enunţurile sub alte forme şi chiar cu topică schimbată, prin accentuarea unor constituenţi care, de fapt, nu erau folosiţi decât pentru "ecranare" lingvistică, pentru ca informatorul să nu sesizeze chestiunea lingvistică scontată.

Fără îndoială că au fost abordate şi alte modalităţi de anchetare, cum au fost, de exemplu, iniţierea unor discuţii libere, a unor convorbiri tematice, provocarea unor relatări, confesiuni, din care s-au reţinut, prin consemnare, fapte de limbă inedite sau care au fost înregistrate fonic şi prelucrate ulterior.

B. INTERPRETAREA MATERIALULUI DIALECTAL rezultat în urma culegerii sale a reprezentat a doua mare etapă a demersului nostru, canalizat în direcţia realizării monografiei dialectale, dar şi a glosarului dialectal (prezentat în *Anexa* tezei în varianta sa de la susţinerea publică sub forma unui *Lexicon rom (spoitoresc)-român*[2]).

În structurarea monografiei dialectale de faţă au fost reliefate particularităţile fonetice, fonologice, lexicale, morfologice, sintactice ale dialectului romilor spoitori din Olteniţa, recurgându-se la comparări frecvente cu fapte de limbă din limba romani comună, din alte dialecte rome (din România şi din Balcani) şi chiar din alte puncte dialectale de acelaşi nivel (graiuri ale aceluiaşi dialect, de ex., din Turnu Măgurele (Cartierul "Măgurele") sau Giurgiu).

În operaţiunea de *interpretare* a materialului lingvistic brut s-a recurs şi la aportul altor metode de cercetare, din care amintim: *metode comune şi altor ştiinţe* (ipoteza, inducţia, deducţia, observaţia, modelarea, statistica), *metode specifice* (ca, de pildă, geografia lingvistică) şi *metode moderne* (analiza funcţională şi analiza distribuţională). Modelul de descriere adoptat a fost cel tradiţional.

2. ANALIZA INVENTARULUI FONOLOGIC

Dialectul romilor spoitori din Olteniţa cuprinde 38 de foneme, repartizate astfel: *24 nesonante* (*b* | b |, *c* | ts |, *ć* | tʃ |, *ćh* | tʃh |, *d* | d |, *f* | f |, *g* | g |, *ğ* | dʒ |, *g* | g̦ |, *x* | x |, *h* | h |, *ź* | ʒ |, *k* | k |, *ḱ* | ḱ |, *kh* | k^h |, *ḱh* | $ḱ^h$ |, *p* | p |, *ph* | p^h |, *s* | s |, *ś* | ʃ |, *t* | t |, *th* | t^h |, *v* | v |, *z* | z |), *5 sonante* (*l* | l |, *m* | m |, *n* | n |, *r* | r |, *rr* | r |), *2 semiconsoane* (şi ele de altfel sonante): *j* | j |, şi *w* | w |), *7 vocale* (*a* |a |, *o* | o |, *u* | u |, *e* | e |, *i* | i |, *ä* | ə |, *ï* | ı |). La acestea se adaugă semivocala e̯.

2.1. *SISTEMUL CONSONANTIC* al acestui dialect rom se prezintă după cum urmează:

2.1.1. CONSOANE ŞI SEMICONSOANE (***oclusive***: *bilabiale*: *p* | p |, *ph* | p^h |, *b* | b |, *alveolare (dentale)*: *t* | t |, *th* | t^h |, *d* |d |, *medio-palatale*: *ḱ* | ḱ |, *g* | g |, *postpalatale (velare)*: *k* | k |, *kh* | k^h |, *g* | g |; ***fricative (constrictive)***: *bilabiala sonoră w* | w |, *labiodentale*: *f* | f |, *v* | v |, *dentale* (*alveolare*): *s* | s |, *z* | z |, *prepalatale* ("alveolo-palatale"; "anteropalatale", "palato-alveolare"): *ś* | ʃ |, *ź* | ʒ |, *medio-palatale ("dorso-palatale")*: *j* | j |, *postpalatale ("posterioare", "velare", "guturale")*: *x* | x |, *laringala* h | h |; ***africate (semioclusive)***: *dentale (alveolare)*: *c* | ts |, *prepalatale*: *ć* | tʃ |, *ćh* | tʃh |, ğ | dʒ |);

2.1.2. SONANTE (***nazale***: *bilabiala m* | m | şi *dentala n* | n |, ***lichide***: *laterala dentală l* | l | şi *vibrantele (apico-dentale) r* | r | şi, respectiv, *rr* | r̄ |).

---

[2] O parte a materialului din glosar s-a publicat în anul 1998 în lucrarea: Gheorghe Sarău, *Dicţionar rrom (spoitoresc) - român*, Bucureşti: Kriterion, 142 p.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

O prezentare sintetică a fonemelor consonantice din acest dialect se află în *tabelul* de mai jos, în care fonemele au fost clasificate avându-se în vedere: *modul de articulare, locul de articulare* şi *sonoritatea*.

oc de articulare				labiale						palatale:							
				bilabiale		labio-dentale (unilabiale)		dental-alveolare		prepalatale (antero-palatale, alveolo-palatale, palato-dentale)		medio-palatale		post-palatale, (postero-linguale, velare)		laringale	
Sonoritate				surde	sonore	surde	sonore	surde	sonore	surde	sonore	surde	sonore	surde	sonore	surde	sonore
Mod de articulare	nesonante	oclusive ("explozive" unele "implozive")	neaspirate	p	b			t	d			ḱ	ǵ	k	g		
			aspirate	ph				th				*ḱh*		kh			
		fricative (constrictive)	neaspirate		w	f	v	s	z	ś	ź		j	x		h	
			aspirate														
		africate ("semioclusive" sau "oclusivo-fricative")	neaspirate					c		ć	ğ						
			aspirate							ćh							
	sonante:	nazale	oclusive		m				n								
		lichide: laterale	orale						l								
		lichide: vibrante	orală						r								
		lichide: vibrante	nazală						rr [r̄]								

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

După criteriile *articulatorii* (loc şi mod de articulare, sonoritate) şi *acustice* (după gradul de concentrare şi de dispersie (difuziune) a formanţilor sunetului, înălţimea sunetului şi diferenţa articulatorie oclusiv/fricativ), într-o înlănţuire de tipul *bilabiale -labiodentale - dentale - prepalatale - medio-palatale - postpalatale, laringale*, inventarul fonematic de mai sus se prezintă astfel:

p | p | - oclusivă, bilabială, surdă, neaspirată, orală (nenazală), difuză, gravă, întreruptă.

ph | p^h | - oclusivă, bilabială, surdă, aspirată, orală, difuză, gravă, întreruptă.

b | b | - oclusivă, bilabială, sonoră, neaspirată, orală, difuză, gravă, întreruptă.

w | w | - semiconsoană, fricativă, bilabială, sonoră, neaspirată, orală, difuză.

m | m | - sonantă (oclusivă) bilabială, (sonoră), neaspirată, nazală, difuză, gravă, întreruptă.

f | f | - fricativă, labio-dentală, surdă, neaspirată, orală, difuză, gravă, continuă.

v | v | - fricativă, labio-dentală, sonoră, neaspirată, orală, difuză, gravă, continuă.

t | t | - oclusivă, dentală, surdă, neaspirată, orală, difuză, acută, întreruptă.

th | t^h | - oclusivă, dentală, surdă, aspirată, orală, difuză, acută, întreruptă.

d | d | - oclusivă, dentală, sonoră, neaspirată, orală, difuză, acută, întreruptă.

s | s | - fricativă (sibilantă), dentală, surdă, neaspirată, orală, difuză, acută, continuă.

z | z | - fricativă (sibilantă), dentală, sonoră, neaspirată, orală, difuză, acută, continuă.

c | ts | - africată, dentală, surdă, neaspirată, orală, difuză, acută, stridentă.

n | n | - sonantă, (oclusivă), dentală, (sonoră), neaspirată, nazală, difuză, acută, întreruptă.

l | l | - sonantă, dentală, lichidă, laterală, (sonoră), neaspirată, orală, continuă.

r | r | - sonantă, apico-dentală, lichidă, vibrantă, orală, (sonoră), neaspirată, întreruptă.

rr | r̄ | - sonantă, apico-dentală, lichidă, puternic vibrantă, nazală, (sonoră), neaspirată, întreruptă.

ś | ʃ | - fricativă (sibilantă), prepalatală, surdă, neaspirată, orală, compactă, acută, continuă.

ź | ʒ | - fricativă (sibilantă), prepalatală, sonoră, neaspirată, orală, compactă, acută, continuă.

ć | tʃ | - africată, prepalatală, surdă, neaspirată, orală, compactă, acută, stridentă.

ćh | tʃh | - africată, prepalatală, surdă, aspirată, orală, compactă, acută, stridentă.

ğ |dʒ | - africată, prepalatală, sonoră, neaspirată, orală, compactă, acută, stridentă.

ḱ | ḱ | - oclusivă, medio-palatală (dorsală), surdă, neaspirată, orală, compactă, acută, întreruptă.

ǵ | ǵ | - oclusivă, medio-palatală (dorsală), sonoră, neaspirată, orală, compactă, acută, întreruptă.

j | j | - semiconsoană, fricativă, medio-palatală (dorso-palatală), sonoră, neaspirată, orală.

k | k | - oclusivă, postpalatală (velară), surdă, neaspirată, orală, compactă, gravă, întreruptă.

kh | k^h | - oclusivă, postpalatală (velară), surdă, aspirată, orală, compactă, gravă, întreruptă.

ḱh | $ḱ^h$ | - oclusivă, medio-palatală, surdă, aspirată,orală, întreruptă.

x | x | - fricativă, postpalatală (velară), surdă, neaspirată, orală, compactă, gravă, continuă.

g | g | - oclusivă, postpalatală (velară), sonoră, neaspirată, orală, compactă, gravă, întreruptă.

h | h | - fricativă (laringală), surdă, neaspirată, orală, compactă, gravă, continuă.

2.2. SISTEMUL FONEMATIC VOCALIC AL DIALECTULUI ROMILOR SPOITORI DIN OLTENIŢA

Este reprezentat de 7 vocale simple: *a, o, u, e, i,* respectiv, *ä* | ə | şi *ï* | ı |), distribuite astfel:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Grad de Deschidere	nelabializate		labializate
	anterioare	Centrale	posterioare
Închise	i	ï | ı |	u
Medii (semideschise)	e	ä | ə |	o
Deschise		a	

Din punctul de vedere al articulării şi al acusticii, vocalele de mai sus au următoarele trăsături:

a | a | - vocală centrală, deschisă, nelabializată.
e | e | - vocală anterioară, medie (semideschisă), nelabializată.
i | i | - vocală anterioară, închisă, nelabializată, acută.
ä | ə | - vocală centrală, medie (semideschisă), nelabializată.
ï | ı | - vocală centrală, închisă, nelabializată.
o | o | - vocală posterioară, medie (semideschisă), labializată.
u | u | - vocală posterioară, închisă, labializată, gravă.

2.3. ILUSTRAREA INVENTARULUI FONEMATIC

p | p |
iniţ.: paramíca | para'mitsa | poveste
med.: papín | pa'pin | gâscă
fin.: sap | sap | şarpe
ph | p^h |
iniţ.: phus | p^hus | pai
med.: neidentificat.
fin.: neidentificat.
Fonemul | p^h | apare doar în cuvinte moştenite din limbile indiene.
b [b]
iniţ: bal | bal | păr
med.: źámba | 'ʒamba | broască

fin. -situaţie rar întâlnită; singurul cuvânt în care, în alte dialecte, apare în poziţie finală este *ćhib* | tʃhib | însă în acest dialect apare perechea surdă *p* în finalul cuvântului, la nom. sg.

w | w |

Fonemul | w | nu este sesizat în poziţie iniţială. El apare - aşa cum am arătat mai sus - prin (semi)vocalizarea lui | v |, în poziţie finală, în cazul cuvintelor vechi rome (indiene sau prebalcanice), sau în poziţie mediană:

fin. (în completarea exemplelor de mai sus): *phow* | p^how | "sprânceană", *phuw* | p^huw | "pământ", *ruw* | ruw | "lup", *suw* | suw | "ac", *śow* | ow | "şase", *thaw* | t^haw | "aţă", *thuw* | t^huw | "fum", *ziw* | ziw | "grâu".

med.: awzín | aw'zin | "miere", *bawraló* | bawra'lo | "bogat", *xoxawdó* | xoxaw'do | "mincinos; minţit; fals(ificat)", *rówla* | row'la | "a plânge; el (ea) plânge", *śowál* | ʃo'wal | "mătură" etc.

La unele cuvinte vechi (de origine indiană sau prebalcanică) în care fonemul final | v | se schimbă în | w |, se observă, în flexiune, fie păstrarea fonemului | w |, fie consonantizarea lui în | v |, fie chiar ambele tendinţe. Ex.: *asȩáw* | a'sȩáw | "moară (sg.)" / *asȩawá* | asȩ'awa | "mori (pl.)" - menţinerea fonemului | w |; *iw* | iw | "zăpadă" (nom. sg.) / *ivésko* | i'vesko | "de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

zăpadă"; al zăpezii" (gen., sg.) - resonorizarea fonemului | w | în | v |; *gaw* | gaw | "sat" (sg.) / *gawá* | ga'wa | "sate" (*pl.*) - păstrarea fonemului | w |, dar: *gavésko* | ga'vesko | "de sat; al satului" (*gen., sg.*) - resonorizarea fonemului | w | în | v |. De altfel, problema fluctuației | v | - | w | a fost tratată la noi de Andrei Avram (**1960**: 95) și de Ion Calotă (**1995**: 61-62; 71-76), din perspectiva limbii romani și, respectiv, a graiului rudarilor din Oltenia.

Fonemul | w | este întâlnit și în împrumuturi românești recente, de tipul: *bibelówos* | bibe'lowos | "bibelou", *makaráwa* | maka'rawa | "macara" etc.

m | m |

inițț.: manúś | ma'nuʃ | om

med.: samén | sa'men | iubit

fin.: pośóm | po'ʃom | lână

f | f |

Fonemul | f |, nefiind caracteristic limbilor vechi indiene, nu se regăsește decât în împrumuturile din aria balcanică:

iniț.: fájda | 'fajda | dobândă

med.: eftá | efta | șapte

fin.: neidentificat.

v | v |

iniț.: veś | veʃ | pădure

med.: avér | a'ver | altul, alta

fin.: neidentificat.

Este remarcat faptul că în toate împrumuturile din limbile română, bulgară și majoritatea împrumuturilor noi turcești, fonemul | v | se păstrează nealterat: cf. *aviónos* | avi'onos | "avion" (împrumut din română) / *avióni* | avi'oni | (împrumut mai vechi din bulgară), *kovóros* | ko'voros | "covor" (împrumut din română) / *kovóri* | ko'vori | (împrumut din bulgară), *avaśtan* | avaʃ'tan | "ușurel" (împrumut din turcă) etc. Cuvintele vechi, indiene și prebalcanice, păstrează, în general, în poziție mediană, fonemul | v |: *avéla* (a'vela) "a veni; el (ea) vine", *avér* | a'ver | "alt(ul), altă (alta)", *avrí* | a'vri | "afară", *ivént* | i'vent | "iarnă", *nevó* | ne'vo | "nou" ș.a., dar, în poziție finală se observă schimbarea lui în semiconsoana | w |. Cf.: *asȩáw* | a'sȩaw | "moară", *bȩáw* bȩáw | "nuntă", *deráw* | de'raw | "gârlă", *gaw* | gaw | "sat", *iw* | iw | "zăpadă" ș.a.

t | t |

iniț.: traś | traʃ | frică

med.: śtar | ʃtar | patru

fin.: kat | kat | foarfece

th | t^h |

iniț.: thagár | t^ha 'gar | împărat

med.: kathé | ka 'the | aici

fin.: neidentificat.

Spre deosebire de fonemului | p^h | - care nu apare în pozițiile mediană și finală - aici, | t^h | nu se întâlnește la finală.

d | d |

iniț.: dat | dat | tată

med.: udár | u'dar | ușă

fin.: kïnd | kınd | când

Spre deosebire de alte dialecte rome, în acest dialect oclusiva dentală *d* nu se întâlnește la sfârșitul substantivelor de la cazul nominativ singular, ea fiind asurzită | *t* | : *ga***d** > *ga***t**, *thu***d** > *thu***t** etc., deși la nominativ plural se constată consoana legitimă *d*: *ga***t** (sg.) >

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

*ga***da** (pl.) ş.a. Evident, după cum s-a văzut din exemplul de mai sus, consoana *d* poate să apară însă la finalul substantivelor, al cuvintelor împrumutate în general.

s | s |

iniţ.: sar | sar | cum

med.: vastá | vas'ta | mâini

fin.: kuzús | ku 'zus | miel

z | z |

iniţ.: zor | zor | putere

med.: kïzáj | kı'zaj | copil

fin.: riz | riz | orez

c | ts |

iniţ.: cídela | 'tsidela | a trage (el, ea trage).

med.: cacárla | tsa'carla | a încălzi (el, ea încălzeşte).

fin.: neidentificat.

Consonanta *c* | ts | apare ca atare în forma existentă în împrumuturi (*cambálos* | tsam'balos | "ţambal") sau ca urmare a unor transformări (*caháci* | tsa'haci | "ceas" < s. tc. *saat* "ceas; oră"). De asemenea, prin alterarea oclusivei medio-palatale *ḱ*, urmată de *i* (cf. rr. c. ḱirál "brânză" > *cirál* | tsi'ral |), a perechii sale aspirate ḱh | $ḱ^h$ | (cf. rr. c. *ḱhil* "unt" > c^h*il* | ts^hil |) sau prin palatalizarea oclusivei dentale *t*: cf. rr. c. *tiknó* | tik'no | "mic" > ciknó | tsik'no | sau rr. c. *tatimós* | *tati'mos* | *"căldură"* > *cacimós* | tsatsi'mos |. În acest ultim caz, se observă o asimilare regresivă (cf. rr. c. | *tati'mos* | > | *tatsi'mos* | > | *tsatsi'mos* |, când | t | din silaba anterioară este modificat în | ts | sub influenţa lui | ts | din silaba următoare.

n | n |

iniţ.: nakh | nak^h | nas

med.: ánla | 'anla | a aduce (el (ea) aduce)

fin.: kan | kan | ureche

l | l |

iniţ.: laźaimós | laʒai'mos | ruşine

med.: śilaló | ʃila'lo | friguros

fin.: bal | bal | păr

r | r |

iniţ.: rat | rat | sânge

med.: baró | ba'ro | mare (*m.*)

fin.: dur | dur | departe

rr | r̄ |

iniţ.: rroj | r̄oj | lingură

med.: murraimós | mur̄ai'mos | bărbierit

fin.: barr | bar̄ | piatră, pietre

De menţionat că fonemul | r̄ | este caracteristic dialectului romilor căldărari, iar în dialectele rome din stratul I nu este întâlnit decât accidental, ca influenţă a unor limbi balcanice.

Prezenţa în dialectul romilor spoitori din Olteniţa şi în dialectul romilor căldărari a fonemului | r̄ |, a vocalei ï | ı |, a sufixului *-mós*, tipic substantivelor abstracte, ca şi schimbarea africatei *ğ* [dʒ] în *ź* [ʒ] ne determină să admitem fie o coabitare într-un anumit moment istoric între cele două neamuri de romi, fie primirea, în momente istorice diferite, a unor influenţe din partea unei aceleiaşi limbi.

ś | ʃ |

iniţ.: śing | ʃing | corn

med.: baśnó | baʃ'no | cocoş

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

fin.: truś | truʃ | sete

ź | ʒ |

iniț.: źukél | ʒu'kel | câine

med.: gaźikanéste | gaʒika'neste | într-o altă limbă; în maniera gagiilor (altor nații).

fin.: neidentificat.

În acest dialect, fricativa prepalatală sonoră *ź* | ʒ | este înlocuită, la sfârşitul substantivelor, de perechea sa surdă *ś* | ʃ | (cf. în dial. sp. *ḱeś* | ḱeʃ | " mătase" < lb. rr. c. *ḱeź* | ḱeʒ |).

De altfel, în acest dialect, fricativa prepalatală sonoră *ź* | ʒ | apare ca urmare a procesului denumit în bibliografia de specialitate " mutația africatelor în fricative ", în urma căruia africata prepalatală, sonoră, neaspirată *ğ* |dʒ| trece în fricativa prepalatală, sonoră, neaspirată *ź* | ʒ| : rr. c. *ğamutró* | dʒamu'tro | "ginere" > dial. spoit. źamutró | ʒamu'tro |.

Fenomenul de trecere a africatei prepalatale, sonore, neaspirate *ğ* | dʒ | în fricativa prepalatală, sonoră, neaspirată *ź* | ʒ | este comun dialectelor romilor *spoitori, ursari* şi *căldărari*, spre deosebire de cealaltă mutație consonantică (trecerea africatei prepalatale, surde, aspirate *ćh* | tʃh | în fricativa prepalatală, surdă, neaspirată *ś* | ʃ |, care se produce doar în dialectul romilor căldărari (cf. dial. spoit. şi urs. *ćhurí* | tʃhu'ri | "cuțit" / dial. căld. *śurí* | ʃu'ri |.

ć | tʃ |

Fonemul | tʃ | apare în lexeme de proveniență prebalcanică şi balcanică:

iniț: ćikát | tʃi'kat | frunte

med.: ućimós | utʃi'mos | înălțime

fin.: hić | hit | deloc

ćh | tʃh |

iniț.: ćhip | tʃhip | limbă

med.: laćhés | la'tʃhes | bine

fin.: aćh! | atʃh | rămâi!, taci!

Ca şi în dialectul ursarilor, şi spre deosebire de dialectul căldărarilor, în dialectul spoitorilor nu se remarcă mutația africatei prepalatale, surde, aspirate *ćh* | tʃh | în fricativa prepalatală, surdă, neaspirată ś | ʃ |. (cf. urs. *ćhib* | tʃhib | "limbă, spoit. *ćhip* | tʃhip | cu căld. *śib* | ʃib |).

ğ | dʒ |

Apare foarte rar şi numai în cuvinte împrumutate din limba română. Accidental şi atipic, apare la cazurile oblice ale numeralului cardinal adjectival *pánći* | 'pantʃi | sub forma sonorizată *panğe* (cf. *panğé okángi* | pan'dʒe okángi | "de cinci ocale"; *avrịál kodalé panğéndar* | a'vrịal koda'le pan'dʒendar | "în afara celor cinci").

iniț.: ğiráfa | dʒi'rafa | girafă

med.: panğé | pan'dʒe | de cinci; cinci (la cazurile oblice).

fin.: neidentificat.

ḱ | ḱ |

În combinațiile cu **-i-** sau cu **-e-** notarea, în prezenta lucrare, s-a făcut prin **-ki-**, respectiv, prin **-ke-**.

iniț.: kiśáj |ḱi'ʃáj| nisip

med.: vakérla | va' ḱerla | a vorbi (el (ea) vorbeşte)

fin.: se întâlneşte la formele de dativ ale pronumelor pers. de p.a II-a, sg.(tú**ki** "ție, îți, -ți-") şi de p.a III-a, sg.(lés**ki** "lui, îi, -i-", respectiv, lá**ki** "ei, îi, -i-").

ǵ | ǵ |

În combinațiile cu **-i-** sau cu **-e-** notarea, în prezenta lucrare, s-a făcut prin **-gi-**, respectiv, prin **-ge-**.

iniț.: apare cu precădere în cuvinte împrumutate din limbile turcă (*gizín* | ǵi'zin | "toamnă", *gírla* | 'ǵirla | "a intra" ş.a.) şi română (*gínda* | 'ǵinda | "ghindă" etc.). De asemenea,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

rădăcina perfectului şi a compuselor cu perfectul ale vb. *źála* | 'ʒala | "a merge", anume, **-ge-**, conţin acest fonem.

med.: mangéla | man' ģela | "a cere; a vrea; a dori".

fin.: se întâlneşte la formele de dativ ale pronumelor pers. de p.I (sg.: mán**gi** " mie, îmi, -mi-" şi pl.: amén**gi** " nouă, -ne- , ni "), de p. a II-a, pl. (tumén**gi** " vouă, vă vi ,v-") şi de p. a III-a pl.(lén**gi** " lor, -le- , li ").

j | j |

Fonemul consonantic | j | apare în cuvinte rome moştenite şi împrumutate în combinaţii cu fonemele | a |, | o |, | u |, | e |, | i |,*la începutul cuvintelor* (secvenţele *ja-, jo-, ju-, je-*) sau la finele lor (secvenţa -ji): *jak* | jak | "foc", *jok* | jok |) "deloc", *jubisárla* | jubi'sarla | "a iubi"; (el, ea) iubeşte", *jertimé* | jerti'me | "iert/at, (-ată, -aţi, -ate)"), respectiv, *angáji* | anga'ji | " braţ ", *la începutul, în corpul sau la sfârşitul cuvintelor* (secvenţele *-aj-, -oj-, -uj-, -ej-*: *áje* | *'ajde* | "hai(de)!", *ajnára* | aj'nara | "mâine" etc., *majmúca* | maj'mutsa | "maimuţă" ş.a., respectiv, *phabáj* | p^ha'baj | "măr" (*fructul*), *śośoj* | ʃo'ʃoj | "iepure", *muj* | muj | "gură", *uléj* | ulej | "ulei"), *în poziţie intervocalică* (secvenţele *-aja-, -oja-, -uja-, -eja-* etc.: *bajá* | ba'ja | "mâneci", *bumbarákoja* | bumbar'akoja | "gândaci", *mujaló* | muja'lo | "guraliv", *kerpedéja* | kerpe'deja | "cleşti" ş.a.

k | k |

iniţ.: kak | kak | unchi

med.: śukár | ʃu'kar | frum/os, (-oasă, -oşi, -oase); bine.

fin.: ćik | tʃik | noroi

kh | k^h |

iniţ.: kham [k^ham] soare

med.: akhor | a'k^hor | nucă

fin.: drakh | drak^h | strugure

Fonemul | k^h | este întâlnit în cuvinte vechi indiene.

ḱh | $ḱ^h$ |

iniţ.: ḱher | 'ḱher| casă

med.: *aḱhéngo* | aḱh'éngo | "de ochi, al ochilor"

fin: neidentificat.

x | x |

Fonemul | x | este întâlnit în cuvintele moştenite sau în împrumuturi mai vechi din limbile prebalcanice sau balcanice (armeana, greaca, bulgara):

iniţ.: xamós | xa'mos | mâncare

med.: xoxamós | xoxa'mos | minciună

fin.: ciráx | tsi'rax | papuc

Este de remarcat faptul că întotdeauna fonemul în cauză se întâlneşte în cuvinte rome ce conţin grupurile consonantice **-xl-** (*buxló* | bux'lo | "larg"), **-xn-** (*kaxní* | kax'ni | "găină"), **-xt-** (*baxt* | baxt | "noroc"). Ultimul cuvânt înregistrează în acest dialect, la nom. sg., forma *bax* | bax | noroc (cf. în rr. c. *baxt* | baxt |).

g | g |

iniţ.: gonó | go'no | sac

med.: phagló | p^ha'glo | rupt

fin.: neidentificat. În lb. rr. c. există însă forme terminate în *g*: *ćan***g** (cf. în dial. romilor spoitori *ćan***k** , în varianta surdă a perechii oclusive postpalatale **k / g**).

h | h |

Fonemul | h | se regăseşte în împrumuturi mai noi din aria balcanică (turcă, română) sau în cuvinte din lexicul internaţional:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

iniţ.: hotélos | ho'télos | hotel
med.: caháci | tsa'hatsi | ceas; oră
fin.: ah | ah | ah!
Vocale:
a | a |
iniţ. acc.: akh | ak^h | ochi (sg.)
iniţ. neacc.: angár | an'gar | cărbune
med. acc.: aláma | a'lama | alamă
med. neacc.: akaná | aka'na |
fin. acc: amalá | ama'la | prieteni
fin. neacc.: leléka | le'leka | barză
ä | ə |

Vocala *ä* apare doar în împrumuturile româneşti (în poziţie mediană accentuată şi neaccentuată), dar nu şi în poziţie iniţială (accentuată şi neaccentuată) ori în poziţie finală accentuată:

med. acc.: pätura | 'pətura | pătură
med. neacc.: núfäros | 'nufəros| nufăr
fin. neacc.: párkä ['parkə] parcă
e | e |
iniţ.acc.: ekh | ek^h | unu, una
iniţ. neacc.: ekskúrsia | eks'kursia | excursie
med. acc.: ḱérla | ' kerla | a face (el, ea) face
med. neacc.: sevenír | seve'nir | a deveni (el, ea devine)
fin. acc.: opré | opre | sus
fin. neacc.: ájde | 'ajde | hai, haide!
i | i |
iniţ. acc.: iw | iw | zăpadă
iniţ. neacc.: ipás | ipaʃ | jumătate
med. acc.: sinía | si' nia | masă
med. neacc.: mirikló | miri'klo | mărgea
fin. acc.: durní | dur'ni | butoi
fin. neacc.: mámi | 'mami | bunică
ï | ı |

Fonemul | ı | este caracteristic împrumuturilor din limbile balcanice (turca, bulgara şi româna):

iniţ. acc.: nu se relevă.
iniţ. neacc.: ïngäduimákos | ıng dui'makos | înțelegere
med. acc.: ambrïn | am'brın | copac; pom
med. neacc.: kïzáj | kızáj | copil
fin. acc.: karazlï | karaz'lı | brunet
fin. neacc.: neidentificat.
o | o |
iniţ. acc.: órzos | 'orzos |
iniţ. neacc.: oprál | opr'al | (de) deasupra
med. acc.: kókalo | 'kokalo | os
med. neacc.: borí | bo'ri | noră; mireasă
fin. acc.: kurkó | kur'ko | săptămână
fin. neacc.: vèrdo | 'verdo | verde

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

u | u |
iniț. acc.: úlica | 'ulitsa | uliță; stradă
iniț. neacc.: umblál | um'blal | tăciune
med.acc.:manúś | ma 'nu | om
med. neacc.: buzní | buz'ni | capră
fin. acc.: neidentificat.
fin. neacc.: neidentificat.
Semivocale

Semivocalele **-e̯-** și **-i̯-** intră în componența diftongilor **-e̯a-** și **-i̯a-**, în formații care sunt rostite diftongat sau nu sunt pronunțate palatalizat (în împrumuturile românești sau în desinențele de nominativ plural ale substantivelor). Ex.: *caháci* | tsa'hatsi | (*nom., sg.*) "ceas" / *cahác̯ea* | tsa'hatsea | "ceasuri", față de forma de legitimă *cahácia* | tsa 'hatsia |; *frizéri* | fri'zeri | (nom., sg.) "frizer"/ *frizéria* | fri'zeria | (nom., pl.) " frizeri "; *će̯aćés* | tʃe̯a'tʃes | "într-adevăr" (pronunție diftongată) / *ćaćés* | tʃa'tʃes | (în lb. rr. c.) ș.a.

2.4. SILABA

În dialectul romilor spoitori întâlnim, deopotrivă, silabe: **a) deschise,** ce conțin în finalul lor o vocală și care pot să apară în lexeme: *monosilabice* (*me* "eu", *mo* "al meu", *so* "ce" etc.), *bisilabice* (*go-nó* "sac", *ka-ló* "negru", *śo-ró* "cap" ș.a.), *trisilabice* (*a-ma-ró* "al nostru", *kó-ka-lo* "os" etc.), *cvadrisilabice* (*pa-pa-rú-da* "fluture", *sa-ma-i-mé* usc/at, -ată, -ați, -ate ș.a.) sau chiar în cuvinte cu mai mult de patru silabe (de ex.: *śu-ka-ri-má-ta* "frumuseți" etc) **b) închise**, care se termină într-o consoană. Acestea pot fi identificate la nivelul cuvintelor: *monosilabice* (*akh* "ochi", *bar* "curte, grădină; gard", *barr* "piatră", *dar* "frică; teamă", *ḱher* "casă", *źuw* "păduche" etc.), *bisilabice* (*am - brïn* "pom; copac" *maś - kár* "mijloc; centru" ș.a.), *trisilabice* - îndeosebi în flexiune, la cazul ablativ (ex.: *vas-tés-tar* "din mână"). Evident, silabele *deschise* și *închise* apar nu doar în combinații de același tip (cum sunt cele de mai sus), ci și în combinații *mixte,* ca, de ex.: SÎ + SD (*sas-tró* "socru"), SD + SÎ (*gi-zín* "toamnă"), SD + SD + SÎ (*gle-dá-nos* "oglindă"), SD + SÎ + SD (*ca-cár-la* "(el, ea) încălzește"), SÎ + SD + SD (*bax-ta-ló* "norocos; fericit"), SÎ + SÎ + SD (*bas-tïr-la* "(el, ea) îndeasă", SÎ + SD + SÎ (*ter-ni-mós* "tinerețe"), SD + SD + SÎ + SD (a-*źu-kér-la* "(el, ea) așteaptă"), SÎ + SD + SD + SÎ (*baw-ra-li-mós* "bogăție") ș.a.

2.5. ACCENTUL

În dialectul romilor spoitori, accentul cade pe ultima silabă a cuvintelor vechi rome (cele de origine indiană, împrumuturile prebalcanice și cele vechi balcanice). Ex.: *manúś* | ma'nuʃ | "om"; *ćikát* | tʃi'kat | "frunte", *luluzí* | lulu'zi | "floare" ș.a.

În majoritatea cuvintelor împrumutate din limbile balcanice, accentul are însă o poziție liberă, adică se află situat pe silaba pe care se găsește în cuvântul din limba donatoare: *kókalo* | 'kokalo | "os", *buklúci* | bu'klutsi | "gunoi" etc.

În flexiunea nominală și pronominală, accentul nu-și păstrează locul pe silaba oxitonă ca la nom., sg., ci trece în poziție "paroxitonă" pe silaba corespunzătoare temei cazurilor oblice. Excepție fac substantivele (numele în general) la acuzativ, unde sunt accentuate pe ultima silabă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Nom. sg. sap | sap | "şarpe"
Acuz. sg. sap*é*s | sa'pes | "pe şarpe"
Gen. sg. sap*é*sk/o | sa'pesko |, (-i, -e, -e) "de şarpe; al, a, ai ale şarpelui"
Dat. sg. sap*é*ske | sa'peske | "şarpelui"
Locat. sg. sap*é*ste | sa'peste | "la (în) şarpe"
Abl. sg. sap*é*star | sa'pestar | "de la, (din), de (către) şarpe"
Soc. sg. sap*é*sa | sa'pessa | "cu şarpe"
Voc. sg. sápa | 'sapa | "şarpe!"

În conjugarea verbelor rome, accentul se află pe penultima silabă (formele verbale pot fi deci *paroxitone*) la modurile indicativ (timpurile: prez., imperf., m.m.c.perf.), condițional-optativ (timpurile prezent şi perfect) şi supin, iar pe penultima silabă (formele verbale pot fi deci *oxitone*) la modurile indicativ (timpurile perf. şi viitor), conjunctiv, imperativ, participiu.

3. LEXICUL

3. 1. CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND LEXICUL ROMILOR SPOITORI DIN OLTENIȚA

În urma analizării vocabularului spoitorilor din oraşul Oltenița, am constatat existența, pe de o parte, a elementelor lexicale *"vechi rome", "moştenite"* - adică a **elementelor lexicale prebalanice** (cele indiene şi cele de adstrat vechi: persane, armeneşti etc.) - şi, pe de altă parte, a celor provenite din **împrumuturi balcanice** *mai vechi* (din limbile turcă, greacă, bulgară[1], albaneză), ce constituie faza medie a adstratului, sau *recente (noi)*, ca în cazul limbii române, care reprezintă faza neologică pentru adstratul acestei limbi.

De altfel, în literatura de specialitate privitoare la limba romani din perspectiva analizei lexicologice există puncte de vedere similare. Aşa, de pildă, A. Ju. Rusakov (**1990**: 4-43), într-un studiu referitor la "teoria contactelor lingvistice şi limba țigănească", arăta că: "Particularitatea esențială a structurii vocabularului dialectelor țigăneşti din Europa o reprezintă contrapunerea bine definită şi consecventă a două părți constitutive ale vocabularului: pe de o parte, *lexicul vechi* şi, pe de altă parte, *lexicul împrumutat*". Autorul include în "*lexicul vechi țigănesc*" atât lexicul de origine indiană cât şi pe cel reprezentat de vechi împrumuturi persane, pašto şi armeneşti, care se comportă, din perspectiva accentuării şi a flexiunii indiene, ca şi elementele indiene existente în limba romaní comună, adică acele achiziții lexicale de până la contactul limbii romaní cu limba greacă. În *lexicul împrumutat*, A. Ju. Rusakov include împrumuturile din limba greacă, urmate de cele din alte limbi europene, îndeosebi din limbile din aria balcanică (turcă, albaneză, limbi sud-slave, română), pe cele din maghiară etc.).

Delimitarea în *lexic vechi* (cel pe care limba romani îl are în comun cu limbile indiene – sanscrită, pali, limbi neoindiene - şi cel asimilat în spiritul limbii romani din limbile persană, pašto, armeană etc.), respectiv, în lexic constituit din *împrumuturi (relativ) noi* are fundament în realitate, deoarece, spre deosebire de împrumuturile ce aveau să se producă în zona balcanică (din limbile greacă, bulgară, turcă, română etc.), achizițiile anterioare secolului al XI-lea (momentul în care strămoşii romilor erau localizați în Imperiul Bizantin şi

[1] Limba bulgară a exercitat, în mod similar, influență lexicală şi asupra dialectului vorbit de romii ursari din România, dar de o intensitate mult mai mică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

menționați nu cu oarecare incertitudine) sunt perfect adaptate la structura limbii romaní (menționăm, din perspectivă suprasegmentală, accentuarea oxitonă, caracteristică acestui idiom pentru cuvintele de origine indiană). Astfel, în timp ce cuvinte din limba romaní ca *angrustí* "inel" (cf. pers. *angóšta* idem), *xabári* "știre, veste" (cf. pers. *xabar* și tc. *haber* cu același sens), *derjav* "mare" (cf. pers. *daryâ* idem) - provenite, după cum se deduce din exemplele de mai sus, din *limba persană* - sau cuvinte ca *arćić* "cositor" (cf. arm. *arčič* "plumb" și pers. *arziz* "cositor, staniu"), *ćikát* "frunte" (cf. arm. *čakat* "frunte"; vezi și pers. *čakâd* "vârf, culme, pisc"), *dudúm* "dovleac" (cf. arm. *ddum* "dovleac"), împrumutate din *limba armeană*, sunt accentuate oxiton, ca și cuvintele din fondul vechi rom de origine indiană, elementele lexicale așa-zise noi, "balcanice", se comportă diferit din aceeași perspectivă a accentuării (vezi, spre ex., în dialectul romilor spoitori: *fóro(s)* "oraș" (cf. ngr. *φόρος* "piață", cu accentuare paroxitonă), *kókalo(s)* "os" (cf. ngr. *kókkaλος* "os", cu accent pe antepenultima silabă, dar *karfí(n)* "cui" (cf. ngr. *το καρφί* "cui", accentuat oxiton, ca și în original; *babá* "tată" (cf. tc. *baba* "tată"), *bekím* "poate" (cf. tc. *belki* "poate"; "se (prea) poate; probabil"), *berekéci* "mul/t, -tă, -ți, -te" (cf. tc. *bereket* "abundență, belșug"); *kerpedéj* "clește" (cf. tc. *kerpeten* "clește"); *koláj* "curea" (cf. bg. *колáн* "curea, chingă; cordon"), *kololó/s, -ja* "ro/ată, -ți (cf. bg. *колелó* "roată", *gledáno/s, -ja* "oglindă" (cf. bg. *огледáло* "oglindă") etc. După cum lesne se observă, în cazul împrumuturilor prebalcanice accentuarea cuvintelor este de tip oxiton, iar în cel al împrumuturilor din alte limbi accentuarea este fluctuantă, în funcție de poziția accentului în corpul respectivului cuvânt din limba donatoare.

În ceea ce îi privește pe romii spoitori din România, delimitarea generală propusă de A. Ju. Rusakov (pe baza conexării observațiilor și rezultatelor sale la cele ale altor cercetători, ca, de ex. Leksa Manuś [A. D. Belughin] (**1973, 1975, 1977, 1979**), T. V. Ventcel' & L. N. Čerenkov (**1976**), Perehval'skaja, E.V. & Rusakov A. Ju. (**1984**) ș.a.) pentru lexicul rom se confirmă.

3. 2. STRUCTURA ETIMOLOGICĂ A LEXICULUI

Constatările de mai jos, susținute de exprimări procentuale, au rezultat din explorarea unui eșantion de 1846 de unități lexicale (notat, în continuare prin *cp. gener.* corpus general), obținute prin fișarea chestionarelor ilustrat, lexical, morfologic și sintactic și a relatărilor consemnate, toate realizate cu aportul familiei informatorului de limbă *Petre Marian*.

Distribuția procentuală a elementelor lexicale în dialectul romilor spoitori, din perspectivă etimologică, poate fi urmărită în tabelul de mai jos, atât la nivelul *cp. gener.*, cât și la nivelul *corpusului balcanic (cp. balc.)*:

Nivelul de raportare	Corpusul balcanic					Elementul prebalcanic	El. nec. gener.
	elementul român	elementul turc	elementul bulgar	elementul grec	elementul albanez		
Corpusul general (1846 el.)	*824 el.* 44,64%	*140 el.* 7,58%	*51* 2,76%	*45* 2,43%	*7* 0,38%	777 42,09%	34 1,89%
Corpusul balcanic (1069=57,91% din cp. gener.)	77,08%	13,17%	4,77%	4,21%	0,65%	-	-

Sintetizând, se observă că dialectul vorbit de romii din orașul Oltenița este foarte mult influențat de limba română (cca. 44,64% la nivelul corpusului general, respectiv, în proporție de 77,08% la nivelul corpusului balcanic).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Influenţa considerabilă a lexicului românesc este urmată de cea a *elementului turc* (7,58% din elementul general, 13,17% din elementul balcanic), de cea a *elementului bulgar* (2,76% din elementul general, 4,77% din elementul balcanic) şi apoi, destul de slab, de cea a *elementului grec* (2,43% din elementul general) şi a *elementului albanez* (0,38% din elementul general şi 0,65% din elementul balcanic).

Tot printr-o abordare etimologică, dar nu urmărită la nivelul corpusului lexical, ci din perspectiva fluxului comunicării (în exprimarea orală şi scrisă), utilizând cinci scurte relatări cu tematică modernă, cotidiană, am constatat inversarea raportului dintre ponderea procentuală a elementului balcanic şi cea a elementului prebalcanic, în sensul că *elementul balcanic scade* (spre deosebire de procentajul înregistrat la nivelul general lexical pe baza eşantionului de 1846 de elemente), de la 57,91% la 45,08%, iar *elementul prebalcanic creşte* de la 42,09% la 54,92%. Aceasta demonstrează că în fluxul vorbirii configuraţia lexicală (surprinsă sub raport etimologic, al ordinii de frecvenţă a părţilor de vorbire şi al frecvenţei elementelor conţinute doar în cele cinci texte analizate) este diferită de cea pe care ne-o sugerează (de cele mai multe ori, eronat, la o primă vedere) compoziţia lexicală urmărită la nivelul unui eşantion mai mult sau mai puţin extins (glosar, vocabular, dicţionar). În fapt, şi în cazul acestui dialect, se verifică teoria conform căreia în mesaj (vorbire), spre deosebire de cod (limbă), se diminuează ponderea elementelor mai nou împrumutate în favoarea celor moştenite sau a achiziţiilor lexicale mai vechi.

3.2.1. FONDUL LEXICAL PREBALCANIC

Fondul lexical prebalcanic al limbii romani subsumează **1.** *lexicul vechi rom de origine indiană (protorom)* şi **2.** *lexicul vechi rom din adstrat* (împrumuturi din afgană, persană, armeană, osetă, gruzină etc.). În dialectul romilor spoitori din Olteniţa, din totalul de 777 elemente prebalcanice din eşantionul de 1846 de unităţi lexicale, 621 elemente sunt moştenite din limbile indiene (vechi, medii şi neo-indiene), *58* elemente sunt persane, *32* elemente sunt preluate din limba armeană, *4* elemente provin din limba osetă, 3 elemente din limba gruzină, iar *34* elemente cu etimologie necunoscută.

Etimologiile cuvintelor rome *prebalcanice* au fost stabilite prin confruntarea şi sintetizarea rezultatelor la care au ajuns diverşi cercetători (Turner (**1927**), Şerboianu (**1930**), Wolf (**1960**), Ventcel' (**1964; 1976**), Pobożniak (**1964**), Rishi (**1974; 1990**), Soravia (**1978**), Kepeski-Jusuf (**1980**), Djurić (**1987**), De Marco (**1989**), Friedman (**1989. 1990**), Demeter R. S. - Demeter P. S.(**1990**), Cortiade-Mann (**1990**), Calvet (**1993**), Boretzky-Igla (**1994**), Hancock (**1995**), în timp ce etimologiile cuvintelor *balcanice*, cât şi etimologiile unui număr de cuvinte rome (a căror origine ne era "necunoscută" la începutul demersului nostru) ne aparţin. De asemenea, pentru împrumuturile din limba romani în română au fost consultate valoroasele contribuţii aduse de Alexandru Graur (**1934**) şi Vladimir Drimba (**1992**), iar pentru delimitarea împrumuturilor turceşti de cele româneşti de origine turcă întâlnite în dialectul examinat am folosit studiul lui Emil Suciu (**1986**).

Procentual, lexicul dialectului romilor spoitori din Olteniţa are, aproximativ, configuraţia de mai jos:

Nivelul de raportare	el. indian	el. pers.	el. arm.	el. kurd	el. os.	el. gruz.	el. nec.
corpusul prebalcanic 777 el.	79,92%	7,46%	4,11%	3,47%	0,51%	0,38%	4,37%
corpusul general 1846 el.	33,64%	3,14%	1,73%	1,46%	0,21%	0,16%	1,89%

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Înainte de a pune în discuţie grupurile semantice ale fiecărei componente delimitate etimologic, prezentăm câteva puncte de vedere privind stabilirea grupurilor semantice din vocabularul unei limbi. În cazul de faţă, gruparea semantică în funcţie de fiecare componentă lexicală în parte (la origine: indiană, persană, armeană, turcă, greacă, albaneză, bulgară, română etc.) s-a dovedit o operaţiune destul de dificilă. În general, încercările de grupare a cuvintelor după criteriul semantic se confruntă cu dificultăţi de selectare şi de clasare în subansambluri lexico-semantice şi diferă de la o limbă la alta. De pildă, Angela Bidu-Vrânceanu (**1986**, 5) fragmentează ansamblul lexical românesc în şapte *"subansambluri (câmpuri)" lexico-semantice* (nume de rudenie, denumirile animalelor domestice, denumirile animalelor sălbatice, denumirile locuinţei, denumirile instituţiilor, termenii cromatici şi denumirile fenomenelor sonore), iar Gr. Brâncuş (**1981**, 211-215), analizând semantica termenilor româneşti din substrat, pleacă de la clasificarea propusă de R. Halling şi W. v. Wartburg (**1952**) testată, de altfel, la noi şi de Iancu Fischer pentru vocabularul de origine latină al limbii române (**1969**, 110-173). Referiri la această metodă găsim, de asemenea, şi în § *Onomasiologia* (Coteanu **1985**, 79-81).

Metoda presupune ca elementele constitutive ale vocabularului unei limbi să fie repartizate în trei secţiuni *A. Universul (Natura), B. Omul* şi *C. Universul şi Omul*, care, evident, cuprind, la rândul lor, subdiviziuni semantice.

În ceea ce ne priveşte, această modalitate de stabilire a structurii vocabularului unei limbi ni se pare mult mai adecvată şi nuanţată pentru realitatea lingvistică, surprinsă şi din perspectivele reprezentării, înţelegerii interpretării şi interconexării ei. În abordarea noastră, alinierea mai multor *hiponime în constelaţie* (de tipul: *arbuşti, plante, flori, roade, seminţe* etc.) la un *hiperonim "matcă"*, aici *"flora"* , constituie o operaţiune dificilă, globalizantă, discutabilă, nu lipsită de unele riscuri. Cercetătorul, mergând pe firul "substanţei semantice continue" cum ar spune Eugen Coşeriu, trebuie, în permanenţă, să recurgă la dezambiguizarea paradigmelor lexico-semantice (renunţând la bogăţia de forme flexionare ori încadrându-le în plan secund, între paranteze drepte cu menţiunile *cf.* / *v. şi*).

Ceea ce se impută de regulă aşa-zisei "metode în trei secţiuni" (în denumirea noastră) constituie faptul că, uneori, anumite hiponime sau chiar hiperonime sunt susceptibile de a fi încadrate şi în alte subsecţiuni. Ni se pare o limită minoră, ea putând fi lesne înlăturată dacă în timpul selectării se recurge la o abordare logico-semantică, anume, care să permită " punerea în matcă ", *în constelaţie* (câmp semantic extins), a tuturor cuvintelor care s-ar încadra din punct de vedere logic, inclusiv a celor ce desemnează acţiuni, stări etc. De pildă, am considerat firească gruparea acţiunilor presupuse de unele obiecte (realizate de ele sau prin mijlocirea lor) laolaltă cu acestea, în permanenţă sprijinindu-ne pe logica grupării în constelaţie a hiperonimelor şi hiponimelor. De exemplu, în cadrul lexicului de origine indiană, la subdiviziunea *fauna* (hiperonim) cu hiponimele: *animale, larve etc.*, am grupat, pe lângă *produsele acestora* (*thut* lapte, *arró* ou, *porr* pană etc.), *părţile lor constitutive* (*phak* aripă, *pori* coadă, *śing* corn etc.), dar *şi însuşirile, acţiunile specifice şi rezultatul lor* (de ex., existând animale care muşcă sau insecte care înţeapă au fost inserate şi acţiunile şi rezultatele lor: *baśéla* a lătra; a cucuriga, *dandárla* a muşca, a-şi înfige dinţii, *posáwla* a înţepa, *posaimós* înţepătură ş.a.).

Astfel, am stabilit următoarele constelaţii lexico-semantice, pornind de la cele trei mari secţiuni cu care au operat R. Halling şi W. v. Wartburg (**1952**) şi de la modalitatea de abordare de către Wald - Sluşanschi (**1987**, 274 - 325) a vocabularului indo-european în capitolul *V. Vocabular şi cultură indo-europeană.*

A. Omul

A. 1. *Existenţa omului* (locuinţă, "acareturi", accesorii, ocupaţii, obiecte etc, noţiuni, însuşiri, stări, sentimente etc. şi acţiuni tangente la acestea)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

A. 2. *Corpul omenesc* (părţile componente, organe, secreţii etc.), boli, acţiuni exercitate de diferitele organe şi părţi ale corpului uman, îmbrăcăminte (inclusiv materialele din care sunt confecţionate), podoabe, accesorii vestimentare), ustensile pentru îngrijirea / protecţia corpului şi a vestimentaţiei)

A. 3. *Familie şi neam* (înrudire naturală / socială, acţiunile prin care se stabileşte înrudirea, evenimentele majore din viaţa familiei, relaţii de familie şi neam (inclusiv acţiuni şi stări conflictuale), neamuri de romi şi alte naţii, obiceiuri, credinţe, superstiţii, fiinţe supranaturale, personaje mitologice sau din basme şi poveşti etc.)

A. 4. *Alimente (prelucrate), băuturi* (inclusiv noţiuni, însuşiri şi acţiuni privitoare la acestea, ustensilele folosite la obţinerea preparatelor culinare şi a băuturilor)

B. Univers - Natură

B. 1. *Atmosfera, configuraţia solului* (forme de relief) *şi a subsolului* (minereuri, zăcăminte etc.), obiecte din univers şi din natură, fenomene ale naturii; noţiuni, însuşiri şi acţiuni referitoare la acestea)

B. 2. *Timpul. Noţiuni şi acţiuni privind raportările temporale* (an, anotimpuri, luni, săptămână, zi, alte exprimări temporale)

B. 3. *Culori* (inclusiv noţiunile şi acţiunile tangente)

B. 4. *Flora/Vegetaţia* (arbori, arbuşti, plante, roadele acestora (fructe, legume, seminţe, flori etc.), părţile constitutive; noţiunile, însuşirile şi acţiunile presupuse sau tangente la acestea)

B. .5. *Fauna* (animale, păsări, insecte, larve etc., produsele lor comestibile sau necomestibile (secreţii, dejecţii etc.), părţile componenete ale acestora, harnaşamentul şi accesorii; noţiuni, însuşiri şi acţiuni presupuse sau tangente)

C. Relaţiile om - univers/ natură, om - alte fiinţe

C. 1. *Raportări interumane*

C. 2. *Circumstanţe pronominale* (acuzative, posesive, locale, asociativ-instrumentale, cantitative etc.)

C. 3. *Circumstanţe adverbiale* (local-prepoziţionale/postpoziţionale, modale) conjuncţionale, interjecţionale)

C. 4. *Raportări numerice*

3.2.1.1. LEXICUL VECHI ROM DE ORIGINE INDIANĂ (PROTOROM)

Lexicul de origine indiană păstrat de limba romani se regăseşte în toate dialectele acestei limbi într-o măsură mai mare sau mai mică, variind între 500-900 de rădăcini. În cazul eşantionului de faţă, el reprezintă aproximativ 33,64% din corpusul general.

3.2.1.1.1. SEMANTICA TERMENILOR DE ORIGINE INDIANĂ

A. 1. *achóla* a rămâne, a tăcea, *ánla* a aduce, *araḱhéla* a găsi; a afla, *aréla* a greşi; a strica [v. şi *araimós* greşeală], *asála* a râde, *astárla* a prinde, a apuca, *aśárla* a lăuda, *aśí* a putea, a fi în stare, *avéla* a veni; a fi (la *viit.*); a avea (la *viit.*), *bax* noroc [şi *pers.*, *arm*, *kurd*, tc], *bangó* strâmb. şchiop, *bar* [şi *pers.*] gard; curte, *baró* mare, *baróla* a creşte, a face mare; *baśála* a cânta la un instrument, *bawraló* bogat, *beśéla* a sta; a locui, *bikénla* a trimite, *bilaźawdó* neruşinat, *biśtréla* a uita, *biśaléla* a trimite, *buxló* larg, *buźandó* deştept, *cacárla* a

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

încălzi, *cacimós* căldură, *ciknó* mic, *ciló* obosit, *cínla* a cumpăra, *cirnó* putred (*cirnóla* a putrezi), *ćeaćó* adevărat, drept, *ćingádela* a striga, *ćisló* slab, *ćjoréla* a fura, [*ćjorní* hoaţă, *ćjorál* hoţeşte, *ćjor* hoţ], *ćhíla* a băga, a pune, *ćhínla*, a tăia, *déla* a da, *deinó* nebun, *dorí* funie, frânghie, *garéla* a ascunde, *gaw* sat, *gawnó*, sătean, *gonó* sac, *xaínk* fântână, izvor, *xarnó* scurt, *xoxójla* a minţi; a înşela, *xutandó* rupt, sfâşiat, *xutéla* a rupe, a sfâşia, *inkánla* a scoate, a extrage; a emana, a eşapa, *inkóla* a ieşi; a încăleca, a se urca, *(i)paś* jumătate, *jak* foc, *jagaló* focos, *jil* hârtie, *źála* a merge, *źanla* a şti, a cunoaşte, *źindó* viu, *kam* o să; voi (vei, va, vom, veţi, vor)..., *kándela* a asculta [cf. *kan* ureche], *kat* foarfece, *kerárla* a fierbe [kerawdó fiert], *kérla* a face [*kerdó* făcut; *kerimásko* de făcut], *kídela* a strânge, a aduna [*kidinó* strâns] *kojwló* moale [*kojardó* înmuiat], *ḱhénla* a juca, a dansa, *ḱher* casă, *khuwéla* a împleti, *laćheó* bun [*laćhés* bine, *laćhimós* bunătate; bine; favoare], *laćhárla* a repara, a îndrepta, *laś* ruşine [*laźála* a se ruşina, *laźaimós* ruşine, *laźandó* ruşinos], *léla* a lua, *lokhó* uşor [cf. *loḱhés* uşor (*adv.*)], *mangéla* a cere, a dori, a vrea, *márla* a bate [*marimós* bătaie], *maśkár* mijloc; centru; miez, *melaló* murdar [melajimós *murdărie*], *mudárla* a omorî, a ucide, *muḱ(h)éla* a lăsa, a părăsi, *naḱhéla* a trece, *nangó* gol; despuiat, *naśala* a pierde, *naśéla* a alerga, a fugi, *n-aśí* a nu putea, a nu fi în stare, *nevó* nou, *pacaimós* încredere, *peráwla* a dărâma [*perawdó* dărâmat], *pérla* a cădea, *pućhéla* a întreba, *puranó* vechi, *phagála* a sparge; a rupe [*phagló* spart; rupt], *phándela* a lega; a închide [*phandimós* puşcărie; *phandó* închis, legat], *pharéla* a rupe, a spinteca, a plesni, *pharó* greu [*pharés* greu, în mod dificil; *pharimós* greutate, dificultate], *phénla* a spune, a zice, *phéras* vorbă; glumă, *phérla* a umple [*pherdó* plin, umplut], *phirárla* a plimba pe cineva [*phirarimós* plimbare], *phirréla* a deschide, a desface [*phirró* deschis], *phucárla* a umfla [*phucardó* umflat, *phucarimásko* de umflat], *rándela* a roade, *rik* [şi *pers.*] parte, *rándela* a căuta, *sanó* subţire, *si* este (a fi), *sikéla* a învăţa [*sikaimós* învăţat, învăţătură], *síwla* a coase [*siwdó* cusut], *suw* ac, *śeraló* poliţist (< s.m. *śeró* cap + suf. *-aló* = "căposul"), *śukár* frumos [*śukarimós* frumuseţe], *śuláwla* a mătura [*śowál* mătură, *śulawdó* măturat], *śuwló* umflat, *tank* [şi *pers.*] îngust, strâmt, *tasavzóla* a se îneca, *tató* cald [*cacimós* căldură], *ternó* tânăr [*ternimós* tinereţe], *trádela* a mâna, *traś* frică, teamă [*traśála* a se teme, *traśaló* fricos, *traśaimós* temere, *traśawdó* speriat, înfricoşat], *thabóla* a arde, a se arde, *thárla* a arde [*tharó* încins; ars, *tharimós* arsură], *tháwdela* a curge, a şiroi, *thowimós* spălat, spălare, *thówla* a spăla; a aşeza, *thuló* gras, gros [*thuljárla* a îngrăşa; *thujóla* a se îngrăşa, *thuljimós* grosime], *thuw* fum, *ućó* înalt [*ućimós* înălţime], *ućhárla* a înveli [*ućhardó* învelit], *udár* [şi *pers.*] uşă, *umblál* tăciune, *umbláwla* a spânzura [*umblawdó* spânzurat], *uśtéla* a călca, a încălca.

A. 2. *akh* ochi (*sg.*), *alaw* nume [cf. hind *nām*, kurd *nav*], *awsín* lacrimă, *baj* mânecă, *bal* păr, *bukó* ficat, *ćeank* picior, coapsă, *ćjućí* ţâţă, *ćiumúdela* a săruta, a pupa, *ćiurrí* cosiţă, coadă, *ćheám* obraz, *ćheamizí* lovitură peste obraz, *ćhip* limbă, *dant* dinte [*dandárla* a muşca, a prinde cu dinţii], *dab* lovitură, *diḱhéla* a vedea, a privi, *diḱhimós* vedere, privire, *dukh* durere, *dukhála* a durea, *dumó* umăr; spinare, *gat* cămaşă, *gozí* minte, *xarróla* a pieptăna, *xumaló* mucos, *jindrá* vise, *kan* ureche, *kándela* a asculta, a auzi, *kar* penis [şi *pers.*, *alb*], *koćík* [şi *arm.*, *pers.*, *gr.*] genunchi; gleznă, *koljín* piept, *kují* cot, *khur* călcâi, *maśkár* mijloc, *men* gât, *mirikló* mărgea, *muj* gură, *mósko* al gurii, *murréla* a bărbieri, a rade, *musí* antebraţ, *naj* deget, *nakh* nas, *pirró* picior, *purrango* desculţ, *phikó* spate, *phírla* a umbla, a călători, *phow* sprânceană, *phukní* bubă, *raptaló* sângeros, *rat* sânge, *rówla* a plânge, *śeró* cap, *śúnla* a auzi, a audia, *thar* măsea, *thaw* aţă, *uréla* a îmbrăca, *urawdó* îmbrăcat, *uśt* buză, *vakérla* a zice, a spune, a rosti, a (de)numi, *vakerdó* zis (spus, rostit, (de)numit), *vas* mână ş.a.

A. 3.: *beáw* nuntă, *bénla* a naşte (*benzéla* a se naşte), *beng* drac, *bibí* [şi *pers.*] mătuşă, *boléla* a boteza, *borí* noră; mireasă [şi *pers.*, *kurd*], *ćingár* ceartă, scandal, *ćheáj* fată (de etnie romă), *ćheáw* băiat, flăcău (rom), *ćhe!* fă(i)!, *dat* tată, *daj* mamă [şi *kurd*], *Del (Devél)* Dumnezeu, *xoraxáj* turc, *xoraxanó* turcesc, *źamutró* ginere, *źenó* ins, tip, individ, *źuwjí* femeie,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

manúś bărbat, *mérla* a muri [*merimós* moarte; *muló* mort], *mur(u)ś* bărbat, *penźárla* a (re)cunoaşte, *penźardó* (re)cunoscut, *prasála* a critica, *phen* soră, *phral* frate, *phurí* (femeie) bătrână, babă, *phuró* bătrân, moş, *phurimós* bătrâneţe, *rakjí* fată (care nu este de etnie romă), *rakló* băiat (care nu este de etnie romă), *raśáj* preot, popă, *rrom* rom, ţigan; bărbat; om, *rromanó* rom, ţigănesc, *rromní* romní, ţigancă, nevastă, *saló* cumnat (fratele nevestei), *sastró* socru, *sasúj* soacră, *somnál* sfânt, *ternó* tânăr, persoană tânără, *źestáj* cumnată (sora bărbatului).

A. 4.: *aró* făină, *bokh* foame [*bokhaló* flămând], *cil* unt, *cirál* brânză, *ćgajárla* a se sătura, *ćgaró* strachină, *ćhjurí* cuţit, *goj* cârnat, *gudó* dulce [*gudárla* a îndulci; *gudimós* dulce, îndulcire], *xamós* mâncare, *xála* a mânca, *kerkó* amar, *macimós* beţie, *mató* beat, *marró* pâine, *mas* carne, *mol* [şi *pers.*] vin, *pají* apă, *pekló* copt, *pékla* a coace, *péla* a bea; a suge, *pimós* băutură, *pirí* oală, *rroj* lingură, *śut* oţet, *śutó* acru, *truś* sete [*truśándó* însetat]

B. 1.: *agór* margine; capăt [şi *kurd*], *angár* cărbune, *barr* piatră, *bawlál* vânt, *briśínt* [şi *pers.*] ploaie, *ćik* nămol, noroi, *ćhgár* praf, *iw* zăpadă, *kham* soare, *lon* sare [*londó* sărat], *másik* lună, *pośík* lut, tină; pământ, *phuw* pământ, *sastrí* metal; fier [*sastrunó* metalic], *somnakáj* aur [*somnakósko* de aur], *śil* frig, *than* loc, *ućhál* umbră.

B. 2.: *ajrát* aseară; azi noapte, *akaná* [şi *pers.*] acum, *awzís* astăzi, *breś* an, *ivént* iarnă, *kaná* când, *lináj* vară, *niekdéwri* niciodată, *rací* ieri; seara; noaptea, *zis* [cf. rr. c. *dives*] zi, *ziwsé* ziua, în timpul zilei ş.a.

B. 3.: *kaló* negru [*kaljardó* înnegrit, *kaljárla* a înnegri], *loló* roşu [*loljárla* a înroşi, *loljóla* a se înroşi], *parnó* alb [*parnála* a înălbi, *parnimós* albeaţă; înălbire, *parninó* înălbit, *parnóla* a se albi (înălbi)].

B. 4.: *akhór* nucă, *akhorín* nuc, *ćgár* iarbă; fân, *drab* plante (iarbă) folosită la descântece sau ca medicament, *drabárla* a descânta, *drakh* strugure, *xuxurr* ciupercă, *karró* ţep; mărăcine, *kaśt* lemn, *pajárla* a uda, *phabáj* măr (fructul), *phus* pai, *ziw* grâu.

B. 5.: *arró* ou, *bajićhó* porc, *bajićhí* scroafă, *bakró* berbec, *bakrí* oaie, *baśéla* a lătra; a cucuriga, *baśnó* cocoş, *berúj* albină [şi *gr.*], *cirmó* [şi *pers.*] râmă; vierme, *ćgarárla* a paşte un animal, *ćgaróla* a paşte, *ćgaréla* a linge, *ćirikló* păsăroi, *dandárla* a muşca, *guró* bou, *gurní* bivoliţă, *źukél* câine, *źuklí* căţea, *źuw* păduche, *źuwaló* păduchios, *khuró* [şi *arm.*] mânz, *macjí* muscă, *maćhó* peşte, *piśóm* purice, *porí* coadă, *porr* [şi *pers.*] fulg, pană, *posaimós* înţepătură, *posáwla* a înţepa, *phak* aripă, *ruw* [şi *pers.*, *oset.*] lup, *sap* şarpe, *sapní* şerpoaică, *śing* corn, *śośój* iepure, *śośójka* (<*śośój* + suf. *-ka*) iepuroaică, *urárla* a zbura, *thut* lapte.

C. 1.: *gaźó* gagiu, *gaźí* "gagie; persoană de sex feminin din afara etniei romilor" (cf. român. peior. *gagică* (sic!) "prietenă; iubită").

C. 2.: *amé* noi, *amén* pe noi, -ne-, *amaró* al nostru, *amarí* a noastră, *amaré* ai noştri, ale noastre, *améngi [aménge]* nouă, -ne-, ni, *aménde* la (în) noi, *améndar* de la (din) noi, de (către) noi, *aménca* cu noi, *avér* alt(ul), alta, alţi(i), alte(le), *kadá* acesta, aceasta, *kadaná* aceştia, acestea, *kadgá* aceasta, *kadaláki* pentru a(cea)sta, (acesteia), *kaná* aceştia, acestea (< *kadaná*), *kon* cine, *kas* pe cine, *káski* (káske) cui, *kásko* al cui (*káski* a cui, *káske* ai (ale) cui), *káste* la (în) cine, *kástar* de la (din) cine, de (către) cine, *kása* cu cine, *kibór* cât, câtă, câţi, câte, *kidibór* atât, atâta, atâţi, atâtea, *kisaló* astfel de, *koná* [< (k)odaná] aceia, acelea, *kodgá* aceea, cea, aia, *kodá* acela [<*kodowá*], *kowá* acela [= kodá; < *kodowá*], *khojík* cineva, *la(n)* pe ea, o, *lakó* al ei, *láki* a ei, *láke* ai (ale) ei, *láki* [*láke*] ei, îi, i, *láte* la (în) ea, *látar* de la (din) ea, de (către) ea, *lása* cu ea, *len* pe ei (ele), *léngo* al lor, *léngi* a lor, *lénge* ai (ale) lor, *léngi* [*lénge*] lor, le, li, *lénde* în (la) ei, *léndar* de la (din) ei, de (către) ei, *lénca* cu ei (ele), *les* pe el, îl, -l-, *lésko* al lui, *léski* a lui, *léske* ai (ale) lor, *léski [léske]* lui, îi, -i-, *léste* la (în) el, *léstar* de la (din) el, de (către) el, *lésa* cu el, *man* pe mine, mă, m-, *mángi [mánge]* mie, îmi, -mi-, *mánde* la (în) mine, *mándar* de la (din) mine, de (către) mine, *mánca* cu mine, *me* eu, *mo* al meu, *niékh* nimeni, *odaná [= koná = kodaná]*, *oj* ea [cf. *oj dgá*], *okojnér* ceilalţi, celelalte,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

okór celălalt, cealaltă, *ow [ow da]* el, *oná* ei, ele, *pe(s)* se, *pe* al său, a sa, ai săi, ale sale, *pi* a sa, *po* al său, *pumaró* al său, *pumén* pe sine, se, s-, *puméngo* al lor propriu, *puméngi* a lor proprie, *puménge* ai lor proprii, *puménge* ale lor proprii, *puméngi [puménge]* lor înşilor, lor înselor, *puménde* în (la) ei înşişi / ele însele, *puméndar* de la (din) ei înşişi / ele însele, *puménca* cu ei înşişi, cu ele însele, *sakón* fiecare, *sawó* (*sawí, sawé, sawé*) care, *sawrró* tot, *sawrrí* toată, *sawrré* toţi, *sawrré* toate, *so* ce, *sóske* de ce, *sóste* la (în) ce, *te* ai tăi, ale tale, *ti* a ta, *tu* tu, *tut* pe tine, -te-, *túki [túke]* ţie, îţi, -ţi-, *túte* la (în) tine, *tútar* de la (din) tine, de (către) tine, *túsa* cu tine, *tumaró* al tău, *tumarí* a ta, *tumaré* ai tăi, ale tale, *tumé* voi, *tumén* pe voi, vă, v-, *tuméngi [tuménge]* vouă, vă, vi, v-, *tuménde* la (în) voi, *tuméndar* de la (din) voi, de (către) voi, *tuménca* cu voi.

C. 3.: *an[dá]* în, la [cu formele: *ánd-o, ánd-i, ánd-o* în (la), *ándar din (de la), andré* înăuntru, *anglál* înaintea, în faţa, *anglé* înainte, în faţa, *(k)athé* aici, *avrí* afară, *bi* [şi *pers.*] fără, *but* mult, *-ca* [postp.] cu, *ćiorál* pe furiş, pe ascuns [v. *ćioréla* a fura], *-dar* (postp.) de la (din), de către, *dur* departe, *-gi* [postp.] lui, îi, -i-, ei, îi, -i-, *-go* al lor, *-ge* ai, ale lor, *karía* încoace, *karík* încotro, *kátar* (= *athé*) aici, *k-e* la (în), *-ki* [postp.] a ei; ei îi, -i-, *kideá* aşa, *-ko* [postp.] al lui, *koría* încolo, *kothé* acolo, *maśkár* între, printre; în mijlocul, [cf. *maśkarutnó* mijlociu], *na* nu, *naná* [prin reduplicare] nu, *niekhrigáte* nicăieri, în nici o parte, *nikhaćimánde* nicăieri, niciunde, *nikhaćik* nimic, *okojrigáte* dincolo, *oprál* deasupra, *opré* sus, *othé (= kothé)* acolo, *pa* pe, *paśa(l)* lângă, *paśé* lângă, pe lângă, aproape, *pral* de pe, *pharés* greu, în mod dificil, *-sa [postp.]* cu, *sar* cum, precum, *sigó* repede, rapid, *telál* sub, dedesubtul, *telé* jos, *-tar [postp.]* de la (din), *va* da.

C. 4.: *biś* douăzeci, *deś* zece, *duj* doi, *ek* unu, una, *panć* cinci, *śel* sută, *śow* şase, *śtar* patru, *trin* trei;

3.2.1.1.2. DISTRIBUŢIA ELEMENTELOR DE ORIGINE INDIANĂ DIN PERSPECTIVĂ MORFOLOGICĂ

Lexicul de origine indiană al acestui dialect reuneşte 35,94% *substantive*, 21,04% *verbe*, 19,55% *pronume* (inclusiv formele flexionare), 12,10% *adjective*, 4,84% *adverbe*, 3,31% *postpoziţii*, 1,00% *prepoziţii* (derivate din adverbe sau provenite din postpoziţii, prin trecerea de la sistemul flexionar la cel analitic), 1,67% *numerale*, 0,55% *interjecţii*, *conjuncţii* = 0, *articolele* = 0 (acestea sunt preluate târziu, în spaţiul balcanic, din limba greacă).

3.2.1.2. LEXICUL VECHI ROM DIN ADSTRAT

3.2.1.2.1. LEXICUL ROM DE ORIGINE PERSANĂ

S-a văzut în exemplificările anterioare că unele elemente (13) au o etimologie ambiguă, ele fiind considerate de unii autori de origine indiană, iar de alţii ca provenind din limba persană (cf.: *akaná* acum, *bar* gard; curte, *bi* fără, *bibí* mătuşă, *borí* mireasă, noră, *bríśin* ploaie, *cirmó* vierme [v. şi *cirmaló* viermănos], *koć(ík)* genunchi; gleznă [cu etimologie multiplă: *ind., pers., arm., gr.*], *mol* vin, *porr* fulg, pană, *rik* parte, *tank* îngust, strâmt, *udár* uşă).

În dialectul romilor spoitori din Olteniţa am identificat 51 de elemente persane (cca. 3,14% din cp. gener., respectiv, 7,46% din cp. preb.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.2.1.2.1.1. SEMANTICA TERMENILOR DE ORIGINE PERSANĂ

Păstrând clasificarea anterioară, termenii împrumutați din limba persană se încadrează în următoarele clase (constelații) lexico-semantice:

A. 1.: *arćić* cositor [considerat şi cu posibilă etimologie *arm., os.*], *asẹáw* moară [dar şi *kurd*], *bax* noroc [dar şi: *ind., arm., kurd, tc.*; v. şi *baxtaló* norocos], *bar* gard; curte [şi *ind.*] *xurdó* mic, scund, mărunt, *momí* ceară [şi: *arm., kurd*], *résla* a ajunge [v. şi *restó* ajuns], *rik* parte [dar şi *ind.*], *tank* îngust, strâmt [şi *ind.*], *udár* uşă [şi *ind.*], *vázela* a ridica, a înălța [v. şi *vazdó* ridicat, înălțat şi *kurd*], *zis* oraş [v. şi *zisáko* de oraş, al oraşului; *zisorrí* orăşel [şi *kurd*].

A. 2.: *angursí* inel [şi *kurd*], *burník* pumn [şi *arm.*], *cirár* papuc [şi: *os., gr.*], *ćikát* frunte [şi *arm.*], *koć(ík)* [cu etim. multiplă: *ind., pers., arm., şi gr.*] genunchi, gleznă, *kowrró* [şi: *ind., arm., kurd*] orb [v. şi *kowrrí* oarbă], *kuśík* brâu, *zor* [şi: *arm., kurd, gr., tc.*] putere [v. şi *zorárla* a vindeca, a însănătoşi; *zoraló* puternic; sănătos; tare].

A. 3.: *bezéx* păcat [şi *kurd, tc.*], *bibí* mătuşă [şi *ind.*], *borí* noră; mireasă [şi: *ind., kurd*], *khangerí* biserică, *mom* ceară [şi *arm.*].

A. 4.: *xumér* cocă, aluat [şi *arm.*], *mol* vin [şi *ind.*], *sinia* masă [şi: *kurd, tc., alb.*], *taxtáj* pahar [şi: *kurd, tc.*]

B. 1.: *briśínt* ploaie [şi *ind.*], *ćerxán* stea, *deráw* gârlă [v. şi *derawésko* al gârlei; de gârlă], *xïw* gaură, groapă (*xïwárla* a găuri) [şi în *aromână.*].

B. 2.: *akaná* acum [şi *ind.*], *vakïci* timp [şi *tc.*].

B. 4.: *xurbúzo* pepene, *rez* viță de vie, vie [şi *kurd*], *sir* [şi *kurd*] usturoi, *veś* pădure [v. şi *veśésko* al pădurii, de pădure].

B. 5.: *aśór* frâu, căpăstru, *awzín* miere [şi *kurd*], *buzní* capră, *cirmó* [şi *ind.*] vierme [v. şi *cirmaló* viermănos]; *dośéla* a mulge [şi *kurd*], *gurmusó* şobolan; şoarece, *keś* mătase, *momí* [şi *pers., kurd*], *porr* pană, fulg [şi *ind.*], *pośóm* lână [*pośomáko* de lână, al lânii], *ruw* lup [şi: *ind., os.*].

C. 1.: *amál* [şi: *os., pašto*] prieten, *duśmáj* [şi: *kurd, tc., român.*] duşman [v. şi *duśmánka* duşmancă].

C. 3.: *bi* [şi: *k.*], fără, *bi-* [*perf.*] ne-.

3.2.1.2.1.2. DISTRIBUȚIA ELEMENTELOR DE ORIGINE PERSANĂ DIN PERSPECTIVĂ MORFOLOGICĂ

Lexicul de origine persană din dialectul examinat are următoarea reprezentare procentuală: 88,23% *substantive*, 7,84% *verbe*, 2,22% *adverbe* şi 2,22% *prepoziții*.

3.2.1.2.2. LEXICUL ROM DE ORIGINE ARMEANĂ

Cele 32 de elemente lexicale provenite din limba armeană reprezintă, cum s-a văzut mai înainte, 1,73% din corpusul general, respectiv, 4,11% din cel prebalcanic. Dintre acestea, 6 cuvinte prezintă o etimologie incertă: 1 element poate fi considerat de origine *armeană* sau *indiană* (*khuró* mânz), 1 element de origine *armeană* sau *greacă* (*balají* copaie), 1 element de origine *armeană* sau *kurdă* (*axór* adânc), iar 3 elemente pot fi de origine *armeană* sau *persană* (*burníka* pumn, *ćikát* frunte, *xumér* cocă, aluat). La acestea mai pot fi adăugate cuvintele care prezintă o etimologie multiplă: *arćić* cositor [şi: *pers., os.*], *bax* noroc [şi: *ind., pers., kurd, tc.*], *koć(ík)* genunchi, gleznă [şi: *ind., pers., gr.*], *mom* ceară, *momí* lumânare [şi: *pers., arm., kurd*], *kowrr/ó (-í, -é, -é)* orb, (oarbă, orbi, oarbe) [şi: *ind., pers., kurd*], *zor* putere (v. şi: *zorárla, zoraló*; *zor* poate fi şi *pers., kurd, gr., tc.*)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.2.1.2.2.1. SEMANTICA TERMENILOR DE ORIGINE ARMEANĂ

A. 1.: *arćić* cositor [şi: *pers., os.*], *balají* copaie [şi *gr.*], *kotor* cârpă; bucată.

A. 2.: *burníka* pumn [şi *pers.*], *ćikát* [şi *pers.*] frunte, *koćák* nasture, *kowrró [kowrrí]* orb [oarbă] [şi: *ind., pers., kurd*], *morcí* piele, *ozí* inimă [v. şi: *ozésko* de inimă, al inimii; el. considerat şi *kurd*], *zor* putere [şi: *pers., kurd, tc., gr.*].

A. 3: *ćioraxáj* strigoaică, *xnamík* cuscru, *mom* ceară [şi: *pers.*.], *thagár* împărat [v. şi *thagarní* împărătească; *thagarésko* de împărat, al împăratului].

A. 4.: *boḱí* turtă [v. şi *boḱiorrí* turtişoară], *xumér* cocă, aluat [şi *pers.*], *prušúk* firimitură[2].

B. 5.: *gras* cal [v. şi: *grasní* iapă, *grasténgo* de cai, al cailor, *grastésko* de cal, al calului, *grastorró* căluţ], *khuró* mânz [şi *ind.*], *rukunó* căţel;

C. 3.: *te* să [şi *alb.*].

3.2.1.2.2.2. DISTRIBUŢIA ELEMENTELOR DE ORIGINE ARMEANĂ DIN PERSPECTIVĂ MORFOLOGICĂ

Se înfăţişează astfel: 94, 73% *substantive* şi 5,27% *conjuncţii.*

3.2.1.2.3. LEXICUL ROM DE ORIGINE OSETĂ ŞI GRUZINĂ

Studii recente atestă preocuparea câtorva specialişti în limba romani pentru clarificarea etimologiilor unor cuvinte rome, prin abordări noi ce au în vedere cuvintele provenite în limba romani din limbile caucaziene, a căror influenţă, deşi bănuită, nu a fost suficient dovedită. Aşa, de pildă, în ultimii ani, au fost semnalate noi elemente împrumutate din limbile *gruzină* (Friedman **1989**), *osetă* (Boretzky-Igla **1994**), *kurdă* (Hancock **1995**, studiu important inclusiv pentru rediscutarea etimologiilor persane).

Dacă elementele kurde sunt ceva mai numeroase în limba romani, cuvintele rome preluate din *limba gruzină* sunt în număr limitat. Până în prezent, sunt cunoscute în lb. rr. c. doar următoarele trei cuvinte: *ćamćáli* geană, *kiláv* prună şi *khoní* seu - în dialectul romilor spoitori fiind toate întâlnite: cf. *khojí* "seu; unsoare", respectiv, *ceá̯fa* (< rr. c. *kiláv* (sg.), *kilavá* (pl.) "prună") şi *cancój* "geană", considerate de origine gruzină.

Elementele *osete* se relevă doar în contextul unor etimologii multiple, fiind şi ele, în limba romani comună, destul de limitate ca număr: *amál* prieten [cf. pašto *mal*, pers. şi os. *ämbal*], *arćić* cositor [cf.: pers. *arćij* [*arzīz*], os. *arčiij*, arm. *arčič*], *ardé* încoace [cf. os. *ardəm*], *avcín* oţel [cf.: os. *afseinág, kurd.ōspīna*], *cirάx* pantof; papuc [cf. os. *cyryx'x'* pantof, gr. *τδαρούχι*], *fedér* mai bun [cf. oset. *fidae* puternic], *xoléva* ciorap, şosetă [cf. os. *xalaf*], *ordé* acolo, într-acolo [cf. os. *ordəm*], *ruw* lup [cf.: pers. *rōbāx* idem, os. *robas* idem], *vurdón [vordón]* căruţă [cf.: os. *waedron*, pers. *wardyún* (sau *gardun* idem)] ş.a.

Dintre acestea, în dialectul examinat se semnalează doar cuvintele: *amál, arćić, cirάx* şi *ruw.*

---

[2] Wolf (**1960**, 189), trimiţând la Miklosich (VIII, 53), pune în legătură cuvântul rom *(i) prušúk* "firimitură (firimitura)" cu s. arm. *phšrankh.* La rândul său, Calvet (**1993**, 283) îl consideră, de asemenea, armenesc, făcând referiri la substantivul *p'šur* (sg.) "firimitură", respectiv, la f. pl.*p'šrank'* "firimituri". Boretzky-Igla (**1994**, 324), în schimb, îl prezintă cu etimologie necunoscută.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În bibliografia de specialitate, în etimologiile multiple ale unor cuvinte rome este invocată şi limba kurdă[3], de cele mai multe ori alături de limbile pers., arm., ar., os., tc. sau de sine stătătoare, în câteva cazuri[4].

În dialectul romilor spoitori studiat, am reperat 20 de cuvinte rome cu origine kurdă (conform etimologiilor stabilite de specialiştii Boretzky-Igla (**1994**) şi Hancock (**1995**): *angursí* [şi: *pers.*] inel, *asẹáw* moară [şi *pers.*], *awzín* miere [şi *pers.*], *bax* noroc [şi: *ind., pers., arm., tc.*], *bezéx* păcat [şi: *pers., tc.*], *bi* fără [şi: *ind., pers.*], *borí* noră; mireasă [şi: *ind., pers.*], *daj* mamă [şi *ind.*], *dośéla* a mulge [şi *pers.*], *duśmáj* duşman [şi: *pašto, pers., ar., tc.*], *kowrró [kowrrí]* orb, oarbă [şi: *ind., pers., arm.*], *momí* lumânare [şi: *pers., arm., tc.*], *ozí* inimă [şi *arm.*], *rez* vie, viţă de vie [şi: *pers.*], *sinía* masă [şi: *pers., tc.*], *sir* usturoi [şi: *pers.*], *taxtáj* pahar [şi: *pers., tc.*], *vázela* a ridica [şi *pers.*], a înălţa, *zis* oraş [şi *pers.*; cf. lb. rr. c. *diz*], *zor* putere, sănătate [şi: *pers., arm., tc., gr.*].

În afară de termenii de mai sus, am reuşit să găsim între elementele rome cu etimologie necunoscută din dialectul spoitorilor din Olteniţa încă 7 cuvinte cu posibilă etimologie kurdă[5]: *benír* a plăcea; a umple [*benír mo ozí* "îmi umple inima"] (cf. vb. kurd *bennir* a umple), *ćẹaúj* ceaun (cf. kurd *çawn* (< ar.)), *ingéla* a duce, a purta, a căra (cf. vb. kurd *înan*), *orgáj* pătură (cf. kurd *ogeal* plapumă), *manziná* lighioane (cf. kurd *mazîn* mare, uriaş; dihanie), *użárla* a aştepta (cf. vb. kurd *uzamak* a lungi; a se delungi, a aştepta mult), *źi* până (cf. kurd *ji* până; pentru; de la; pe etc.).

Cât priveşte cuvântul *déwri* "oară, dată", acesta se regăseşte şi în lb. kurdă, sub forma *dewr* "perioadă, ciclu", respectiv, în lb. ar., sub forma *dawr*, şi în turcă (cf. *devir* "epocă, ev; perioadă; rotaţie, tură"), iar cuvântul *sinía* este cunoscut şi în lb. alb., probabil preluat prin filieră turcă. De asemenea, cuvântul indian *agór* "adânc" este pus, de asemenea, în legătură cu cuvântul kurd *axir* "ultim; capăt", iar el. *bénla* "a naşte" (cu var. refl. *benzóla*) este considerat de origine indiană (Boretzky-Igla **1994**, 313), dar îl putem analiza etimologic şi din perspectiva vb. kurd *bûn* "a fi; a deveni; a naşte".

3. 2. 2. FONDUL LEXICAL ROM PROVENIT DIN ZONA BALCANILOR

Fondul lexical rom de origine balcanică este constituit din *împrumuturi vechi balcanice* (din limbile turcă, greacă, albaneză, bulgară) - ce constituie faza medie a adstratului

---

[3] Boretzky-Igla (**1994**) invocă limba kurdă în cadrul a şase etimologii multiple (*avcín* oţel, *daj* mamă, *kućí* oală, *pendéx* alună, *tovér* topor şi *xuláj* stăpân), în timp ce Hancock (**1995**) face trimitere la această limbă cu prilejul discutării etimologiei multiple a 50 de cuvinte rome (*aj* bineînţeles, *ambról* pară, *anguśtrí* inel, *asáv* moară, *avcín* [avsin] oţel, *avgín* miere, *baxt* noroc, *bezéx* păcat, *bi* fără, *borí* mireasă, noră, *burr* pai, *bustán* grădină, *daj* mamă, *diváno* sfat, *diz* oraş, fortăreaţă, *doś- (duś-)* a mulge, *duśmáno* duşman, *o(zi) [şi: (o)gi]* stomac, burtă, suflet; inimă, *gertjáno* gârtan, *korr* gât(lej), *korró* orb, *kućí* ceaşcă; cratiţă, *kúśta* partidă de întreceri, *lav* cuvânt, *lośnó [lośenó]* vesel, fericit, *majmúno* maimuţoi, maimuţă, *májna* câmpie; savană, *méjve [mévo; mibáo]* fruct, *mom [mum]* ceară, *momelí* lumânare, *niśán* semn, *pendéx* alună, *rez* vie; viţă de vie, *siní [sinía]* masă; tavă, *sir* usturoi, *sóba* sobă, *tabló* încălzire; căldură, *taxtáj* pahar, *tovér* toper, *vazd-* a înălţa, a ridica, *vurdón* căruţă, *xandúk* adânc, *xanrrúnd-* mîncărime, scărpinătură, *xïvíci* mămăligă, *xírpa* ocară, injurie, *xuláj* stăpân, *zen* şa, *zejá* spinare, *zor* putere, tărie, forţă şi *zumav-* a încerca, a proba, a testa.

[4] Cinci dintre termenii de mai sus şi-ar avea originea direct din limba kurdă, potrivit etimologiilor propuse de Hancock (**1995**): *xïvíci* mămăligă (cf. kurd *xavî* moale, fleşcăit; fleşcăială, pastă), *xírpa* injurie, vorbă de ocară ("prostule!) (cf. kurd *xirpo* prost, imbecil, redus mintal), *rez* vie, viţă de vie (cf. kurd *rez* viţă de vie; vie), *sóba* sobă (cf. kurd *soba* sobă), *vazd-* a ridica, a înălţa [După Hancock: < kurd *vazdén'a* "eu mă ridic (înalţ)", inexistent - potrivit cercetărilor noastre - în lb. kurdă].

[5] Corectarea unor termeni kurzi citaţi de Hancock (**1995**) cât şi stabilirea acestor etimologii kurde le datorăm d-lui dr. George Grigore, arabist cu preocupări de limbă kurdă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- şi din *împrumuturi noi din Balcani* (din limba română, cărora li se alătură şi elementele din lexicul internaţional), ce reprezintă *faza neologică* a adstratului acestui dialect rom.

3.2.2.1. ÎMPRUMUTURI VECHI DIN ZONA BALCANICĂ

Înainte de a trece la exprimarea fiecărei componente lexicale în parte, să notăm că unii termeni romi proveniţi din împrumuturi au etimon comun în limbile balcanice, făcând astfel destul de riscantă indicarea unei anumite etimologii. Totuşi, luând în calcul unele particularităţi fonetice şi morfologice, se pot delimita achiziţiile dintr-o limbă balcanică sau alta.

De pildă, în timp ce cuvintele rome care la nominativ singular au terminaţia **-i** provin din limbile turcă sau greacă (Ex.: *ahïmáci* prost, nătâng (< adj. tc. *ahmak*, idem), *kófi* coş (< s. n. gr. *κοφίνι*, idem), cele care la nominativ singular se termină în **-os** îşi au originea în limbile bulgară sau română: *dóktoros* doctor.

În situaţia în care cuvintele rome cunoşteau forme foarte apropiate în mai multe limbi balcanice, stabilirea etimologiei nu a fost dificilă, căci însăşi multitudinea de forme apropiate a oferit indicii pentru alegerea etimologiei potrivite. De ex., cuvântul *pastïrmá* "pastramă" este cunoscut în aria balcanică astfel: român. *pastramă* (<gr., tc.), tc. *pastırma*, gr. *παστουρμας*, bg. *пастърма* (<tc.). Formele apropiate sunt, evident, cele din turcă şi bulgară, inclusiv la nivel suprasegmental.

Totuşi, pentru marea majoritate a elementelor lexicale rome cu forme apropiate în limbile balcanice stabilirea cu exactitate a originii nu a fost posibilă, din acest motiv preferându-se prezentarea unor explicaţii conform cărora se sugerează etimologiile multiple (patru, trei şi două limbi).

3.2.2.1.1. CUVINTE ROME CU FORME APROPIATE SAU IDENTICE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR ÎN LIMBILE TURCĂ, GREACĂ, BULGARĂ ŞI ROMÂNĂ (FĂRĂ A SPECIFICA ORIGINEA ETIMONULUI)

ah ahá [cf.: tc. *ah*, gr. *άχ*, bg. *ax*, român. *ah*], *(h)ájde* hai, haide! [cf.: tc. *haydi!*, gr. *ά'ιντε* hai(de)!, bg. *xajдe!*, român. *haide!], alvás* halva [cf.: tc. *helva (< ar.), gr. χαλβας*, bg. *халвá* (< tc.), român. *halva (< tc.)], avaśtán* uşurel, încet, încetişor [cf.: tc. *yavaş* încet, domol, lent, gr. *άβιαστος* domol, bg. явáш (<tc.), român. *iavaş* (<tc.)], *berekéci* mul/t, (-tă, -ţi, -te); berechet, din belşug [cf.: tc. *bereketli* îmbelşugat, abundent (< ar.), bg. *берекéт* fertilitate, rodnicie (< tc.), român. *berechet* (tc.), gr. *μπερεκέτι* berechet], *dolápi* dulap [împrumutat din greacă: cf. gr. *ντουλάπ/α,* ι, tc. *dolap*, bg. *долáп* (< tc.), român. *dulap* (< tc.)], *irgáci* argat [cf.: tc. *ırgat*, gr. *ó άργάτης*, bg. *аргáт(ин)* (<gr.), român. *argat* (<gr.), *kantári* cântar, basculă [cf.: tc. *kantar* (<ar.) cântar, bg. *кантáр* (<tc.), gr. *καντάρι*, român. *cântar* (<tc)], *kapáci* capac [cf.: tc. *kapak*, gr. *καπάκί* (<tc.), bg. *капáк* (<tc.), român. *capac* (<tc.)], *kazáni* cazan [cf.: tc. *kazan*, gr. καξάνί, bg. *казáн* /< tc.), român. *cazan* (< tc.), *mamalíga* mămăligă [împrumutat din română; cf.: tc. *mamaliga*, gr. *μαμαλίνκα*, bg. *мамалúга*], *muśamás* muşama [cf.: tc. *muşamba* (< ar.), gr. *μουσαμᾶς*, bg. *мушамá* (< tc.), român. *muşama* (< tc.), *okás* oca [cf.: tc. *okka*, gr. *óκá*, bg. *oкá* (< tc.), român. *oca* (< tc.)], *pantalúna* pantalon [cf.: tc. *pantalon* cu var. *pantolon* (< fr.), gr. *πανταλόνι*, bg. *панталóни*, român. *pantalon* (< gr., fr.)], *pastïrmá* pastramă [din turcă: cf. tc. *pastırma*, gr. *παστουρμας*, bg. *пастърмá* (< tc.), român. *pastramă* (< gr., tc.)], *pepéri* piper; ardei; vânătă [cf.: tc. *biber* ardei (*kara* ~ piper; < pers.), gr. *πιπέρι* piper, alb. *piperkë* piper, bg. *пипéрка* piper, român. piper

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(< gr. sl.)], *rakía* rachiu [cf.: tc. *rakı*, gr. *ρακή, ρακί*, bg, *ракú* (< tc.), român. *rachiu* (< tc.)], *satïri* satâr [cf.: tc. *satır*, gr. *σατίρι*, bg. *сатър* (< tc.) , român. *satâr* (< tc.)], *zubúj* haină [cf.: tc. *zıbın* (< ar.), gr. *ζιμπούνι (τσιμπούνι)* zăbun, bg. *забýн* (< tc.), român. *zăbun* (< bg.)]. Tot aici se pot încadra şi elementele: *ćembéri* basma [cf.: *çember* cerc metalic, basma, gr. *τσεμπέρι* basma, bg.*чембер* basma; cerc metalic (< tc.)], *malákos* bivol [cf.: s. tc. *malak* viţel, tăuraş, s. gr. *μαλακός* moale, blând, apatic, s.m. bg. *малáк* tăuraş], care au şi corespondente româneşti.

3.2.2.1.2. CUVINTE ROME CU FORME APROPIATE SAU IDENTICE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR ÎN LIMBILE TURCĂ, GREACĂ ŞI BULGARĂ (FĂRĂ A SPECIFICA ORIGINEA ETIMONULUI)

ćelíkos ţurcă [cf.: tc. *çelik* oţel; butaş; ţurcă, gr. *τσελίκι* ţurcă, bg. *челúк* oţel; ţurcă (< tc.) *painári* bâlci [cf. tc. *panayır* târg, iarmaroc (< gr.), gr. *πανηγύρι* bâlci, serbare, bg. *панаúр* bâlci, târg, expoziţie (< gr.), *tópa* minge [cf.: tc. *top*, gr. *τόπι*, bg. *топка* (< tc.)].

3.2.2.1.3. CUVINTE ROME CU FORME APROPIATE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR ÎN LIMBILE TURCĂ ŞI GREACĂ (FĂRĂ A SPECIFICA ORIGINEA ETIMONULUI):

leléka barză [cf.: tc. *leyek*, gr. *λελέκι*].

3.2.2.1.4. CUVINTE ROME CU FORME APROPIATE SAU IDENTICE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR ÎN LIMBILE TURCĂ, BULGARĂ ŞI ROMÂNĂ (FĂRĂ A SPECIFICA ORIGINEA ETIMONULUI)

buklúci gunoi [cf.: tc. *bokluk* mizerie, murdărie, bg. *боклýк* gunoi, groapă de gunoi, român. *bucluc* (< tc.)], *hej* hei [cf.: tc. *hey*, bg. *хеј*, român. *hei.*], *javáśi* (v. şi *avaśtán*) încet, lent, calm, uşor [cf.: tc. *yavaş* încet, lin, domol, fără grabă, bg.*явáш* încet, uşor; moale)< tc.), român *iavaş* încet, binişor, fără grabă (< tc.)], *kibríci* chibrit [cf.: tc. *kibrit* (ar.), bg. *кибрúт* (< tc.), român *chibrit* (< tc.)], *odás* odaie [cf.: s. tc. *oda* cameră, încăpere, s. f. bg. *одáя* (< tc.), s. f. român. *odaie* (< tc.)], *palaźáj* pătlăgea [cf.: tc. *patlıcan* (pătlăgea) vânătă, bg. *патладжáн* pătlăgea (vânătă, roşie) (< tc.), român. *pătlăgea* (< tc.)], *sarmá* sarma [cf.: tc.: *sarma*, bg. *сармá* (< tc.), român. *sarma* (< tc.)].

3.2.2.1.5. CUVINTE ROME CU FORME APROPIATE SAU IDENTICE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR ÎN LIMBILE TURCĂ ŞI BULGARĂ (FĂRĂ A SPECIFICA ORIGINEA ETIMONULUI)

áma dar, însă, ci; în schimb [cf.: tc. *am(m)a* dar, însă (< ar.), bg. *áма* dar, însă, totuşi], *baíri* deal [cf.: tc. *bayır*, bg. *баúр* deal, ridicătură (< tc.)], *caháci* ceas, oră [cf.: tc. *saat, -ti* ceas; oră; timp, vreme (< ar.), bg. *сахáт* ceas, ceasornic (< tc.)], *hen* şi (de asemenea); plus [cf.: tc. *hem* şi (de asemenea); ba chiar (< pers.), bg. *хем* şi încă; dar, însă (< tc.)], *kabás* gras, ~ă; mare; volumin/os, -oasă [cf.: tc. *kaba* mare, voluminos; gros, bg. *кабá* gros, gras (< tc.)], *kalpáci* căciulă [cf.: tc. *kalpak*, bg. *калпáк*], *koláj* curea [cf.: tc. *kolan* şnur, firet; chingă, bg. *колáн* curea, chingă, cordon (< tc.)], *malákos* bivol [cf.: tc. *malak*, bg. *малáк* tăuraş, viţeluş (< tc.)], *misíri* porumb [cf.: tc. *mısır* (< ar.), bg. *мисúр* (< tc.)], *pambúci*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

bumbac; vată [cf.: tc. *pamuk* bumbac, vată (< pers.), bg. *памук* bumbac (< tc.)], *selémi* salut [cf. tc. *selâm* salut, salutare (< ar.), bg. *селям* salut (la mahomedani) (< tc.)], *śekéri* zahăr [cf.: tc. *şeker* zahăr; bomboană (< pers.), bg. *шекéр* zahăr (< tc.)], *tazés* proasp/ăt, (-ătă, -eţi, -ete) [cf.: tc. *taze* proaspăt; recent, nou; tânăr (< pers.), bg. *mазе* proaspăt (< tc.)].

3.2.2.2. CUVINTE ROME ÎMPRUMUTATE DIN LIMBA TURCĂ

În afară de elementele rome amintite în secţiunea consacrată lexicului rom prebalcanic, care prezintă forme asemănătoare sau identice şi în alte limbi [cf.: *bax* noroc (şi în: ind., pers., kurd, arm.), *bezéx* păcat (şi în: pers., kurd), *duśmáj* duşman (şi în: pašto, pers., kurd, ar., român.), *sinía* masă (şi în: pers., kurd), *taxtáj* pahar (şi în: pers., kurd), *vakïci* timp (şi în: *pers.*), există în dialectul romilor spoitori din Olteniţa un număr însemnat de cuvinte turceşti nemaiîntâlnit în alte dialecte rome din Balcani (cu excepţia, de bună seamă, a dialectelor rome din Turcia de azi unde influenţa limbii turce este permanentă). Se ştie că în spaţiul balcanic, pentru cvasitotalitatea dialectelor rome, cea mai mare influenţă la nivel lexical şi morfologic a exercitat-o limba greacă. În cazul dialectului examinat, limba turcă - prin puternica înrâurire care a avut-o asupra idiomului examinat aici - se situează, în comparaţie cu limba greacă, pe un loc, atipic, predominant.

3.2.2.2.1. STRUCTURA SEMANTICĂ A TERMENILOR ÎMPRUMUTAŢI DIRECT DIN LIMBA TURCĂ

Este de remarcat faptul că, păstrându-se aceeaşi distribuţie pe clase lexico-semantice, termenii grupaţi în secţiunea **A** se află într-o măsură disproporţionat mai mare faţă de cei subsumaţi secţiunilor **B** şi **C**:

A. 1.: *ahïmáci* (invar.) prost, (proastă, proşti, proaste) [cf. tc. *ahmak* prost, neghiob (<ar.), dar şi vb. refl. *ahïmisarzóla* a se amesteca], *aldalár* a alege, a lua [cf. vb. tr. tc. *almak* a lua, a apuca], *altalár* a sări [cf. vb. tc., cu metateză, *atlamak* a sări, a se arunca (în jos)], *altïn* monedă (de aur), galben (ban) [cf. s. tc. *altın* aur], *basí* prinsoare, rămăşag; ambiţie [cf. s. tc. *bahis*, *-si* pariu, rămăşag, prinsoare [< ar.)], *bastïrla* a îndesa (cf. vb. tr. tc. *bastırmak* a presa, a apăsa; a călca], *béci* (invar.) urâ/t, -tă, -ţi, -te) [cf. adj. tc. *bet* rău, prost, urât (< pers. *bĕt*); v. şi bg. *бemép* mai rău (< tc.)], *bitirla* a termina [cf. vb. intr. *bitirmek* a termina, a sfârşi; v. şi: *bitirmísi* terminat; gata], *ćekér* a pleca, a porni, a se căra [cf. tc. *çekmek* a trage, a se retrage], *cisárla* a scutura [cf. vb. tr. tc. *sarsmak* a cutremura; a zdruncina; v. şi vb *sarsılmak* a se clătina], *ćalïślár* a munci, a lucra, a trudi [cf. vb. intr. tc. *çalışmak* a munci, a lucra, a trudi, a se strădui, a depune efort], *ćikíći* ciocan [cf. s. tc. *çekiç* ciocan], *davás* judecată, proces [cf. s. tc. *dâva* proces, judecată, litigiu], *diáns* lume [cf. s. tc. *dünya* lume, pământ; v şi ar. *diyana* religie; lege; comunitate], *díbi* fund [cf. s. tc. *dip (dibi)* fund, partea de jos], *divírla* a răsturna [cf. vb. tr. tc. *devirmek* a răsturna, a doborî], *dowrulúśi* dreptate [cf. s. tc. *doğruluk* dreptate, justeţe; exactitate], *dowrús* drept; direct [cf. adj. tc. *doğru* drept, corect; drept, direct], *fájda* dobândă, profit [cf. s. tc. *faiz* dobândă (< ar.), *furéla* a arunca, a azvârli [cf. vb. tr. tc. *firlatmak* a azvârli, a arunca], *gírla* a intra [cf. tc. *girmek* a intra, a pătrunde, a adera], *hïsméci* treabă, muncă; serviciu [cf. s. tc. *hizmet, (-ti)* serviciu, muncă prestată; slujbă, funcţie (< ar.), *jardïmi* ajutor [cf. s. tc. *yardım* ajutor, sprijin; v. şi *kérla* ~ a ajuta], *jasárla* a trăi [cf. vb. intr. tc. *yaşamak* a trăi, a vieţui, a exista], *kerpedéj* cleşte [cf. s. tc. *kerpeten* cleşte (< ar.), *kïrkárla* a tunde [cf. vb. tr. tc. *kırkmak* a tunde; v. şi *kïr(k)mïśi* tun/s, (-să, -şi, -se)], *lazïmi* necesar, (~ă, ~i, ~e), trebuinci/os, (-oasă, -oşi, -oase) [cf. adj. tc. *lüzumlu* necesar, util, trebuincios (< ar.)],

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

pahalïs scump, (~ă, ~i, ~e) [cf. adj. tc. *pahalı* scump, costisitor, valoros (< pers.)], *pallár* a crăpa [cf. vb. intr. tc. *patlamak* a se crăpa, a plesni, a se sparge], *sevenír* a deveni bucuros (a se face bucuros), a se bucura [cf. vb. refl. *sevinmek* a se bucura], *sïkla* a strânge, a strangula], *śakás* glumă [cf. s. tc. *şaka* glumă, şotie, poznă], *śamatás* zgomot, gălăgie, larmă, agitaţie, zarvă [cf. s. tc. *şamata* agitaţie, gălăgie, zarvă (< ar.)], *śiźími* funie, sfoară, frânghie [cf. s. tc. *sicim* funie], *testerés* ferăstrău [cf. s. tc. *testere* ferăstrău (< pers.)],

A. 2.: *diśinír* a (se) gândi, a socoti, a crede; a cugeta, a reflecta [cf. vb. intr. *düşünmek* şi vb. refl. tc. *düşünülmek* a (se) gândi; v. şi s.m. *diśinmákos* gând (< s. tc. *düşünme* gândire, cugetare)], *iléći* ilic [cf. s. tc. *yelek* vestă; v. şi s.n. român *ilic* (< tc.)], *jadïmi* pas [cf. s. tc. *adım* pas], *sési* glas [cf. s. tc. *ses* voce; ţipăt, sunet];

A. 3.: *babá* tată [cf. s. tc. *baba* tată], *kïzáj* copil [cf. s. tc. *kız* fată, fiică], *samén* iubit, ~ă, amant, ~ă [cf. s. tc. *sanem* idol (< ar. *sanam* idol)].

B. 2.: *gizín* toamnă [cf. adv. tc. *güzün* toamna], *ozumánt* atunci [cf. adv. tc. o *zamán* atunci *(< ar.)*; v. şi bg. *замáн* vreme, timp (< tc.)];

B. 3.: *karazlï* (inv.) brun/et , (-etă, -eţi, -ete) [cf. adj. tc. *karaşın* brunet], *mavís* albastr/u, -ă [cf. adj. tc. *mavi* albastru, azuriu (< ar.)], *sïlár* a luci [cf. vb. intr. tc. *ışıldamak* a luci, a străluci, a sclipi];

B. 4.: *tití* tutun [cf. s. tc. *tütün* tutun; v. şi bg. *тютюн* (< tc.)];

B. 5.: *búha* bivol [cf. s. tc. *boğa* taur, buhai; v. şi: s. român *buhai*], *kuzús* miel [cf. s. tc. *kuzu* miel];

C.1.: *filáj* cutare [cf. s. tc. *filân* (< ar.) cutare; v. şi *filánka* (*pop., reg., român.*"cutăriţa" (sic!)];

C. 2.: *birkáći* câtva, (câtăva, câţiva, câteva) [cf. pron. tc. *birkaç* câţiva, câteva], *er* fiecare; oricare [cf. pron. tc. *her* fiecare, fiecine; oricare, orice]; *oná* ei, ele [cf. pron. tc. *onlar* ei, ele], *ow da* el [contaminarea pron. pers. de origine indiană *wow* (sau: *vow, wov, vov*) cu pron. pers. tc. *o* + *da* > *ow da* el];

C. 3.: *bekím* poate, probabil, pe semne că [cf. adv. tc. *belki* poate, probabil (< pers.)]; *da* şi (de asemenea) [cf. adv. tc. *da* şi (de asemenea)], *der* (şi *zerim*) pentru că, deoarece, întrucât, fiindcă [cf. conj. tc. *zira* pentru că, deoarece, fiindcă (< pers.)];

C. 4.: *déwri* oară, dată [cf.: s. tc. *devre* perioadă, stadiu, tur, repriză, k. *dewr* perioadă, ciclu< ar. *dawr*], *khainés* (adv.) rău [*khainó* (adj.) rău, *khainimós* răutate; cf. tc. *hain* trădător, perfid, k. *xaîne* rău, ar. *khaine* trădător].

3.2.2.2.2. DISTRIBUŢIA ELEMENTELOR TURCEŞTI DIN PERSPECTIVĂ MORFOLOGICĂ

Cuvintele împrumutate direct din limba turcă, existente în dialectul romilor spoitori examinat aici, sunt reprezentate, din punct de vedere flexionar, de *substantive* (47%), *verbe* (29%), *adjective* (10%), *pronume* (8%), *adverbe* (3%) şi *conjuncţii* (3%) şi ocupă 62% din întreg fondul lexical de origine turcă.

Evident, în acest dialect elementele turceşti sunt cu mult mai numeroase, dacă vom lua în calcul şi elementele lexicale pătrunse prin mijlocirea altor limbi balcanice: bulgara şi româna.

Elementele lexicale rome provenite în dialectul spoitorilor din cuvintele turceşti (terminate în limba de origine într-una din vocalele **-a-**, **-o-**, **-u-**, **-e-**, **-i-**, **-ı-**) au în final consoana **-s**. Cf.: s. tc. *şak***a** + **-s** > *śakás* glumă; s. tc. *kuz***u** + **-s** > *kuzú*s miel; s. tc. *tester***e** + **-s** > *testeré*s ferăstrău ş.a.). La plural, elementele lexicale rome din această categorie au desinenţa **-des** (cf.: *kuzú*s miel / *kuzú***des** miei).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Cuvintele terminate în consoană în limba turcă au generat împrumuturi în dialectul romilor spoitori, primind în final **-i**. Ex.: *ses* voce, glas + **-i** > *sési* voce, glas (dial. spoit.) etc.

3.2.2.3. CUVINTE ROME ÎMPRUMUTATE DIN LIMBA GREACĂ

Pe lângă cuvintele rome în a căror configurație etimologică limba greacă apare alături de alte limbi din spațiul balcanic, există unele elemente lexicale rome a căror origine este indubitabil greacă. În opoziție cu cvasitotalitatea dialectelor vorbite de romi, în care elementul grec primează, în acest dialect influența limbii grecești, deși de mai mică intensitate în raport cu limba turcă, rămâne deosebit de importantă, la nivel morfologic și lexical. (Evident, sunt excluși din discuție o parte din romii existenți în Federația Rusă ai căror strămoși nu au poposit în Grecia, în drumul lor din India spre teritoriile din vestul subcontinentului indian).

Așadar, ca și în cazul cuvintelor rome de origine turcă, în acest idiom există, pe lângă cuvintele preluate de romii spoitori direct din greacă, un număr însemnat de elemente de origine greacă pătrunse prin intermediul limbii române (mai bine zis, din împrumuturile românești de origine greacă).

Dacă pentru unele cuvinte nu este dificilă delimitarea originii grecești, chiar dacă există forme apropiate în mai multe limbi balcanice (a se vedea, de pildă, cuvântul *kafés* cafea [cf.: s. gr. *καφές*, s. tc. *kahve* (< ar.), s. bg. *кафé* (< tc.), s. român. *cafea* (< tc.)]), în situația unora din ele se întâmpină dificultăți. De ex., este greu să ne pronunțăm fără un oarecare risc dacă *xorós* "horă" provine din s. gr. *χορός* sau din s. bg. *хоро́* (v. și: s. tc. *hora*, s. român. *horă*), sau dacă s. f. *fúnda* "fundă" provine din s. gr. *φούντα* sau din s. român. *fundă* ș.a.

3.2.2.3.1. STRUCTURA SEMANTICĂ A TERMENILOR ÎMPRUMUTAȚI DIRECT DIN LIMBA GREACĂ

Cuvintele provenite din limba greacă pot fi grupate astfel:

A. 1.: *balají* copaie [cf. gr. *βαλανειον*, arm. *balanikh*], *ídos* lucru, obiect; chestie [cf. s. n. gr. *ένδυμα* îmbrăcăminte, veșmânt; haină; înveliș], *irisárla* a (se) înapoia, a (se) întoarce; a restitui [cf. vb. tr. gr. *γυρίζω* a întoarce], *kakaji* căldare [cf. s. gr. *kakkáβι* căldare], *karfí* cui [cf. s. n. gr. *kapφí* cui], *kófi* coș [cf. s. n. gr. *koφίνι* coș, coșuleț], *paramíca* poveste [cf. s. n. gr. *παραμύθι(ον)* basm, poveste; născocire], *rí* pilă [cf. s. f. gr. *ρίνη* pilă], *ruwjí* băț [cf. s. n. gr. *ραβδί* toiag, baston, bâtă;

A. 2.: *angají* braț [cf. s. f. gr. *αγκάλη* braț, *άγκαλιά* brațe], *cirák* papuc [cf. os. *cyryx'x'*, s. n. gr. *τσαρούχι* opincă], *xojí* mânie; fiere (bilă) [cf. s. f. gr. *χολή* fiere, bilă; v. și: *xojamé* mânios, supărat; *xojsóla* a se supăra], *kalcúja* ciorapi [cf. s. gr. *καλτσα* ciorap], *kocík* genunchi; gleznă [cf. s. n. gr. *kότσι* glezna piciorului; arșic (considerat și de origini: ind., pers., arm.)], *kòkalo* os [cf. s. n. gr. *κόκκαλο(ν)* os];

A. 3.: *maxarimé* spurc/at, (-ată, -ați, -ate) [cf. vb. tr. gr. *μαναρίζω* a spurca], *mámi* bunică [cf. s. gr. *μααμμη* bunică; v. și ind. *māmika*], *pápus* bunic [cf. s. n. gr. *παπποú* bunic; moșneag, *παππος* bunic], *praxusardó* îngropat, înmormântat [cf. vb. tr. gr. *παραχώνω* a îngropa], *vasíngo* de Sf. Vasile, al Sf. Vasile [cf. s. m. *Βασίλης* Vasile, sl. *Vasili*];

A. 4.: *zumí* ciorbă, zeamă [cf. s. n. gr. *ζουμί* suc; sos, zeamă];

B. 1.: *drom* drum [cf. s. m. gr. *δρόμος* drum, cale; stradă], *xarkúm* aramă [cf. s. m. *χαλκός* aramă, cupru], *vázi* câmp [cf. s. n. gr. *λιβάδι* pășune];

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

B. 2.: *kurkó* săptămână, duminică [cf. s. f. gr. *κυριακή* duminică];

B. 4.: *armí* varză [cf. s. gr. *άρμη*], *kocęáj* cocean [cf. s. n. gr. *κοτδανι* lujer, cocean; v. şi s. m. român. *cocean*], *kuci* sământă [cf. s. n. gr. *κουκούτσι* sâmbure], *luluzí* floare [cf. s. n. gr. *λουλουδι* floare];

B. 5.: *berúj* albină [şi *ind.*], *papín* gâscă [cf. s. f. gr. *πάπια* raţă];

C. 2.: *o* (art. hot. procl. pentru s. m. (la sg. şi pl. - la toate cazurile) şi s. f. (sg. şi pl. - numai la cazurile oblice) [cf. art. gr. *o* (nom., sg., m.)];

i (art. hot. procl. pentru s. f. (la nom. sg.);

C. 3.: *pále* din nou, iar, iarăşi [cf. adv. gr. *πάλι(ν)* iar, iarăşi, din nou]; *pánda* încă, mai [cf. adv. gr. *πάντα* mereu, întotdeauna];

C. 4.: *eftá* şapte [cf. num. gr. *έπτά [έφτά]* şapte], *ejná* nouă [cf. num. gr. *έννιά [έννέα]* nouă], *oxtó* opt [cf. num. card. *όκτώ [όχτώ]* opt], *peínda* (cu forma *peíndu-* la numeralele compuse) cincizeci [cf. num. gr. *πενήντα* cincizeci], *saránda* (cu forma *sarándu-* la num. compuse) patruzeci [cf. num. gr. *σαραντα* patruzeci], *tránda* treizeci (cu forma *trándu-* la num. compuse) [cf. num. gr. *τριάντα* treizeci].

În afară de acestea, există unele cuvinte ce au sens şi forme apropiate şi în: *bulgară şi română*, ca, de pildă, *cixáj* tigaie [cf. s. n. gr. τηγάνι, s. m. bg. *тиган*, s. f. român. *tigaie* (< bg., scr.)]; *turcă, bulgară, română* (pe lângă cele menţionate anterior, remarcăm şi cuvântul *kafés* cafea, un împrumut, evident, din lb. greacă [cf.: s. tc. *kavhe*, s. n. bg. *кафé* (< tc.), s. f. român. *cafea* (< tc., gr.)] sau în *turcă, albaneză*: *seftés* întâiul, primul [cf.: s. m. gr. *σεφτές* saftea, s. tc. *siftah* început, prima vânzare (< ar. *saff* "rând"), s. alb. *séft/e, -ja* "început"] şi, de asemenea, în *greacă şi bulgară*: *riz* orez (discutat la împrumuturile din lb. bulgară).

3.2.2.3.2. DISTRIBUŢIA ELEMENTELOR GRECEŞTI DIN PERSPECTIVĂ MORFOLOGICĂ

Din punctul de vedere al repartizării elementului lexical grec pe părţi de vorbire, *substantivul* ocupă 70%, *numeralul* 14%, *adjectivul* 7%, *adverbul* 5%, iar *verbul* şi *articolul* câte 2%.

3.2.2.4. CUVINTE ROME ÎMPRUMUTATE DIN LIMBA ALBANEZĂ

În afară de câteva elemente lexicale rome a căror etimologie ar putea include pe lângă alte limbi şi limba albaneză (cf. pentru: *xála"* a mânca "- vb. alb. *ha* (idem, cf. şi cuvântul din fondul moştenit skr. *khād-*), *kar* "penis" - alb. *kar* idem, *seftés* "întâiul, întâia" - alb. *séft/e, -ja* (început), *sinía* " masă " - alb. *siní* " tavă de cupru " (dar şi: bg. *sinija*, tc. *sini*), *te* să - alb. *te* idem , *zor* "putere, sănătate" - alb. *zor* "forţă; greutate" etc.), există două cuvinte, neîntâlnite în alte dialecte rome, ce ar putea proveni din limba albaneză. Acestea sunt: *muś* "miros (urât), duhoare" [v. şi: *muśkaló* "leneş, puturos"; *muśkaimós* "lene"], ce ar putea proveni din s. alb. *mut, -i* "excrement", şi *sácis*, cu varianta *sási*, având sensurile "doar, numai; decât" [v. s. f. alb. *sasí, -a* "cantitate"].

3.2.2.5. CUVINTE ROME ÎMPRUMUTATE DIN LIMBA BULGARĂ

În afară de unităţile lexicale bulgăreşti intrate în dialectul romilor spoitori prin filieră română (a se vedea în continuare), există un număr de cuvinte împrumutate direct din limba bulgară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.2.2.5.1. STRUCTURA SEMANTICĂ A TERMENILOR ÎMPRUMUTAŢI DIRECT DIN LIMBA BULGARĂ

A. 1.: *xomótos* jug (cf. s. m. bg. *хомóт*), *kololós* roată; sul (cf. s. n. bg. *колелó*), *komína* coş, horn (cf.: s. m. bg. *комúн*, s. f. gr. *καμινάδά* horn şi s. n. gr. *καμίνι* cuptor), *škóla* şcoală (cf. s. f. bg.*школа* şi s. f. român. *şcoală*);

A. 2.: *dúma* vorbă (cf. s. f. bg.*дýма* cuvânt, vorbă), *gledános* oglindă (cf. s. n. bg. *огледáло*), *rakaíca* mănuşă (cf. s. f. bg. *ръкавúца*);

A. 3.: *láxos* ţigan; bărbat din rândul romilor care nu vorbeşte limba romani, ci limba română (cf. s. m. bg. *влах* român; "ţânţar; cuţovlah"), *laxïнка* ţigancă (femeie din etnia romilor care nu vorbeşte limba romani, ci limba română) [cf. s. f. bg. *влахúня* romancă; "ţânţăroaică; cuţovlahă"];

B. 3.: *źïlto* galben (cf. adj. bg. *жълт* idem);

B. 5.: *méška* urs (cf. s. f. bg. *мéчка*), *źámba* broască (cf. s. f. bg. *жáба* idem);

C. 1.: *mojisárla* a ruga (cf. vb. bg. *мóля* a ruga, a cere; v. şi s.m. spoit. *mojisarimós* rugăminte; rugăciune);

C. 3.: *éko* iată, uite! (cf. partic. bg. *émo* uite, iată), *ni* nici (cf. conj. bg. *нú(mo)* nici); *ćeak* chiar (cf. adv. bg. *чак* tocmai; chiar; abia).

În afara acestora, merită a fi menţionate şi două cuvinte regăsite şi în limba greacă: *paparúda* fluture (cf.: s. f. gr. *πεταλούδα*, s. f. bg. *пеперýда*) şi *riz* orez [cf.: s. n. gr. *ρύζι*, s. f. gr. *'όρυζα*, s. m. bg. *орúз*].

3.2.2.5.2. DISTRIBUŢIA ELEMENTELOR BULGARE DIN PERSPECTIVĂ MORFOLOGICĂ

Elementele lexicale rome preluate în dialectul romilor spoitori direct din limba bulgară cunosc următoarea configuraţie la nivel morfologic: 75% *substantivul* şi câte 5% *adjectivul*, *verbul, adverbul, conjuncţia* şi *interjecţia.*

3.2.5.6. CUVINTE ROME ÎMPRUMUTATE DIN ALTE LIMBI SLAVE

În afară de cuvintele intrate în dialectul romilor spoitori direct din limba bulgară mai există unele cuvinte rome, la origine bulgare şi slave (provenite în acest dialect din împrumuturile româneşti), la care ne vom referi în secţiunea **3.2.3.5.**

3.2.3. ÎMPRUMUTURI NOI DIN ZONA BALCANILOR ÎN DIALECTUL ROMILOR SPOITORI

Componenta neologică a vocabularului romilor spoitori este reprezentată de împrumuturi provenite din limba română şi, prin intermediul ei, din lexicul internaţional, după stabilirea, la începutul acestui secol, a spoitorilor, din sudul Dunării, în localitatea dunăreană Olteniţa. În condiţiile inexistenţei unor mostre scrise în acest dialect, singura posibilitate de relevare a elementelor româneşti pătrunse în acest dialect o oferă analizarea acestora din perspectivele foneticii, semanticii şi gramaticii.

Unele cuvinte intrate în dialectul romilor spoitori din limba română sunt, în fapt, de origine turcă, greacă, bulgară etc. De aceea, am considerat utilă prezentarea mai întâi a

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

elementelor lexicale româneşti din dialectul romilor spoitori în funcţie de limba balcanică din care ele însele au fost împrumutate.

3.2.3.1. ÎMPRUMUTURI ROMÂNEŞTI (LA ORIGINE TURCEŞTI), REGĂSITE, CU FORME APROPIATE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR, ŞI ÎN ALTE LIMBI DIN ZONA BALCANICĂ:

Pe lângă unele cuvinte rome, la origine turceşti, preluate prin mijlocirea limbii române (ca, de pildă: *akarétos* acaret (cf. s. tc. *akar(at)* (< ar.) avere imobiliară), *ćobáj* cioban (cf.: s. tc. *çoban* (< pers.) şi s. m. gr. *τδομπάνος*), *derbedéos* derbedeu (cf. s. tc. *derbeder* (< pers.) derbedeu), *gi̯ozdános* ghiozdan (cf. s. tc. *cüzdán* portofel; mapă; legitimaţie; carnet (< pers.), *nájos* nai (cf. s. tc. *nay* (*ney*) (< pers.)), există în dialectul romilor spoitori din Olteniţa o serie de cuvinte, de asemenea la origine turceşti, împrumutate din limba română, dar care au forme apropiate nu numai în turcă, ci şi în alte limbi balcanice. Aşa sunt elementele lexicale de provenienţă turcă existente şi în limbile greacă, bulgară şi română: *faráśi* făraş (cf. s. tc. *faraş*, s. n. gr. *φαρασι*, s. m. bg. *фарáш* (< tc.)), *ibríkos* ibric (cf.: s. tc. *ibrik* (< pers.), s. n. gr. *μπρίκι* ibric, s. m. bg. *ибрúк* (< tc.)), *iléci* ilic (cf.: s. tc. *yelek* vestă, s. n. gr. *γελέκο (γιλέκο)*, s. m. bg. *елек* (< tc.) prezentat la împrumuturi turceşti), *jaúrci* iaurt (cf.: s. tc. *yoğurt*, s. f. gr. *γιαούρτη*), *ğe̯ánta* geantă (cf.: s. tc. *çanta* geantă, servietă; s. f. gr. *τσάντα*, s. f. bg. *чáнта* (< tc.)), *ğiurğiuve̯áwa* giurgiuvea (cf. s. tc. *çerçeve* (< pers.), s. n. bg. *черчевé* (< tc.)), *kaśkaválos* (cf.: s. tc. *kaşkaval*, s. n. gr. *κασκαβάλι*, s. m. bg. *кашкавáл* (< it.)), *kazmáwa* (cf.: s. tc. *kazma* "săpat; cazma, hârleţ", s. m. gr. *κασμάς*, s. f. bg. *казмá* (< tc.)), *kibríci* chibrit (cf. s. tc. *kibrit* (< ar.), s. m. bg. *кибрúm* (< tc.), *ki̯óśkos* chioşc (cf.: s. tc. *köşk* vilă; pavilion (< pers.), s. n. gr. *κιόσκι*, s. m. bg. *кьошк* (< tc.) foişor; baracă, pavilion), *konákos* conac (cf.: s. tc. *konak*, s. n. gr. *κονάκι*, s. m. bg. *конáк* (< tc.)), *lale̯áwa* lalea (cf.: s. tc. *lâle* (< pers.), s. m. gr. *λαλές*, s. n. bg. *лалé* (< tc.), *lige̯ános* lighean (cf.: s. tc. *leğen (liğen)* provenit, la rândul lui, din pers., s. f. gr. *λεκάνη*, s. m. bg. *легéн* (< tc., gr.)), *mahmude̯á* mahmudea (cf.: s. tc. *mahmudiye* (< ar.), s. f. bg. *махмудú* (< tc.)), *majmúca* maimuţă (cf.: s. tc. *maymun*, gr. *μαϊμού*, s. f. bg.*маймýна* (< tc.)), *makaráwa* macara (cf. s. tc. *makara*, s. m. gr. *μακαράς*, s. f. bg. *макарá* (< tc.)), *musafíri* musafir (cf.: s. tc. *misafir* (< ar.), s. m. gr. *μουσαφίρης*), *piláfos* pilaf (cf.: s. tc. *pilâv* (< pers.), s. n. gr. *πιλάφι* pilaf, s. m. bg. *пилáф* (< tc.)), *ráftos* raft (cf.: s. tc. *raf* (< ar.), s. m. bg. *рафт* (< tc.), s. n. gr. *ράφι*), *sïrma* sârmă (cf.: s. tc. *sırma* tresă, galon, firet (fir) de argint (aur), s. n. gr. *σύρμα* sârmă, s. f. bg. *сърма* (< gr., tc.)), *sóba* sobă (cf.: s. k. *soba*, s. tc. *soba*, s. f. gr. *σόμπα*, s. f. bg. *cóба* cameră, sobă), *susános* susan (cf. s. tc. *susam*, s. n. gr. *σησάμι (σουσάμι)*, s. m. bg. *сусáм* (< tc.), *táva* tavă (cf. s. tc. *tava* tigaie; tavă, s. f. bg. *тавá* (< tc.), s. m. gr. *(ν)ταβάς*, *záros* zar (cf. s. tc. *zar* zar, s. m. bg. *зар* (< tc.), s. n. gr. *ζάρι* zar), *žámos* geam (v. s. n. român. dial. *jam*; cf.: s. tc. *cam* geam, sticlă, s. n. gr. *τζάμι*, s. m. bg. pop. *джáм*) ş.a.

3.2.3.2. ÎMPRUMUTURI ROMÂNEŞTI (LA ORIGINE GRECEŞTI), REGĂSITE, CU FORME APROPIATE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR, ŞI ÎN ALTE LIMBI DIN ARIA BALCANICĂ

bobókos boboc (de floare): cf. s. n. gr. *μπουμπούκι* boboc (de floare) şi s. f. bg. *пъпка*), *fasúj* fasole (s. român. dial. *făsui*), cf.: s. n. gr. *φασούλι*, s. tc. *fasulya*, s. bg. *фасýл* (< gr.)), *felía* felie (cf. s. n. gr. *φελί*, s. f. bg. *филúя* (< gr.)), *fúnda* fundă (cf. s. f. gr. *φούντα* ciucure; fundă), *fústa* fustă (cf.: s. f. gr. *φούστα*, s. tc. *fistan* (< alb.), alb., s. m. bg. *фистáн (фустáн)* (< gr.)), *garófa* garoafă (cf.: s. n. gr. *γαρούφαλλο, γαρύφαλλο*), *kúrka* curcă (cf. s.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

m. gr. *κούρκος curcan*), *kutía* cutie (cf. s. n. gr. *κουτι (κυτίον)*, s. tc. *kutu*, s. f. bg. *кутúя*), *magazía* magazie (cf.: s. n. gr. *μαγαζί* magazin; magazie, s. tc. *mağaza* (< ar.) magazie; magazin, s.f. bg. *магазúя*, s.m. bg. *магазúн* (< tc.)), *märgäritáre̯a* mărgăritar (cf.: s.n. gr. *μαργαριτάρι(ον)*, s.m. bg. *маргарúт* (< gr.)), *mistría* mistrie (cf.: s.n. gr. *μυστρί*, s. f. bg. *мистрúя* (< gr.)), *monéda* monedă (cf.: s. f. gr. *μονέδα*, s. f. bg. *монéта* (< lat.)), *núfäros* nufăr (cf.: s.n. gr. *νούφαρ, νούφαρο*, s. tc. *nilüfer* (< pers.)), *palátos* palat (cf. s.n. gr. *παλάτι(ον)*, *papagálos* (cf. s.m. gr. *παπαγάλ(λ)ος*, s. tc. *papağan*, s. m. bg. *папагáл* (< it.)), *pásta* pastă (cf. s.f. bg. gr. *πάστα*, s. tc. *pasta* (< it.), s.f. bg. *пáста* (< it.)), *pátos* pat (cf. s. m. gr. *πατος* fund), *pelikános* pelican (cf. s.m. gr. *πελεκάνος, πελεκάν*, s.m. bg. *пеликáн* (< gr.)), *plápuma* plapumă (cf. s.n. gr. *πάπλωμα*), *prosópos* prosop (cf. s. n. gr. *προσόψι(ον)*), *rígla* riglă (cf. s. f. gr. *ρή(γ)λα*, s.f. *ρίγα*), *sertári* sertar (cf. s.n. gr. *συρτάρι*), *síguros* sigur (cf. adj. gr. *σίγουρος*), *stráda* stradă (cf. s.f. gr. *στράτα*), *trandafíros* trandafir (cf. s.f. gr. *τριαντάφυλλια* (arbustul), s.n. gr. *τριαντάφυλλο(ν)* (floarea), *vapóri* vapor (cf.: s.n. gr. *βαπόρι*, s. tc. *vapur* (< fr.)), *zugrävisárla* a zugrăvi (cf. s.m. gr. *ζωγράφος* pictor) ş.a.

3.2.3.3. ELEMENTE ROMÂNEŞTI REGĂSITE, CU FORME APROPIATE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR, ŞI ÎN ALTE LIMBI DIN ZONA BALCANICĂ (ÎNDEOSEBI ÎN ALBANEZĂ)

În dialectul romilor spoitori sunt remarcate o serie de cuvinte româneşti care cunosc forme apropiate de cele albaneze: *brádos* brad (cf. alb. *bradh*, *bredh*), *bukurósos* bucuros cf. alb. *bukur*, *cápos* ţap (cf. alb.), *ći̯ókos* cioc (cf. alb. *čok*, bg. *róbka*), *gáta* gata (cf. alb. *gat*), *grópa* groapă (cf. alb. *gropë*), *málos* mal (cf. alb. *mall* munte), *mázare̯a* mazăre (cf. alb. *modhullë*, *mósa* moaşă (cf. alb. *moshë* vârstă), *pästája* păstaie (cf. alb. *pistae*), *sïmbura* sâmbure (cf. alb. *sumbull, thumbull*), *śopïrla* şopârlă (cf. alb. *shapi*), *trástos* traistă (cf. alb. *trastë, trajstë*) şi *vátra* vatră (cf. alb. *vatrë*).

3.2.3.4. ÎMPRUMUTURI ROMÂNEŞTI (LA ORIGINE BULGĂREŞTI), REGĂSITE, CU FORME APROPIATE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR, ŞI ÎN ALTE LIMBI DIN ARIA BALCANICĂ

Dacă pentru câteva cuvinte rome nu ne putem pronunţa tranşant dacă au fost împrumutate din română sau din bulgară (complexul sonor fiind identic în aceste două limbi) (ca, de pildă: *mákos* mac (cf. s.m. bg. *мак*), *mórkovos* morcov (cf. s.m. bg. *мóрков*), *gúśteros* guşter (cf.: s.m. bg. *гущер*, s.f. gr. *γουστέρα*), *sánia* sanie (cf. s. pl. reg. bg. *сáни*), *śápka* şapcă (cf. s.f. bg. *шáпка* şapcă, caschetă, basc etc.), *tíkva* tigvă (cf. s.f. bg. *тúква*), pentru altele apropierea de limba română este mult mai mare decât de limba bulgară: *gïskános* gâscan (cf. s.f. bg. *гъска* gâscă şi s.m. bg. *гъсóк* gâscan), *grébla* greblă (cf. s.n. bg. *греблó* greblă*)*, *guralívos* guraliv (cf. adj. bg. *бъбрúв*), *kïrlígos* cârlig (cf. s.m. bg. reg. *кърлюк* "agăţat"), *klóśka* cloşcă (cf. s.f. bg. reg. *ключка*; v. şi s.f. gr. *κλωσσα*), *kráka* creangă, (pop.) cracă (cf. s.m. bg. *крак* picior, (aici) ramificaţie), *obićéjos* obicei (cf. s.m. bg. *обичáй*), *obóros* obor (cf. s.m. bg. *обóр*), *potkóva* potcoavă (cf. s.f. bg. *подкóва*), *räsplätimé* răsplăt/it, (-ită, -iţi, -ite) (cf. s.f. bg. *разплáта* răsplată), *róśkova* roşcovă (cf. s.m. bg. *рóжков*), *smïntïna* smântână (cf. s.f. bg. *сметáна*), *stäpïnos* stăpân (cf. s.m. bg. *стопáнин* stăpân), *tïrnokópos* târnăcop (cf. s.m. bg. *търнокóп*), *vopse̯áwa* vopsea (cf. vb. bg. *вáпсам* eu vopsesc (< gr.), cf. şi vb. gr. *βάπτω*), *zbïrćimé* zbârc/it, (-ită, -iţi, -ite) (cf. s.f. bg. *бръчка*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Aici ar mai putea fi încadrate unele cuvinte rome împrumutate din limba română, calificate ca fiind de origine "slavă" (în DEX), ele regăsindu-se şi în *limba bulgară*: *dúhos* duh (cf. s.m. bg. *дух*), *evreíngo* al evreilor (cf. s.m. bg. *еврé□н* evreu; v. şi s.m. gr. *'Εβραιος*), *kamíla* cămilă (cf. s. f. bg. *камúла*; v. şi s. f. gr. *(γ)καμήλα*), *kósa* coasă (cf. s.f. bg. *кocá*; v. şi s.f. gr. *κόσσα*), *kożokári* cojocar (cf. s.m. bg. *кожухáр*), *lebäda* (cf. s.m. bg. *лéбед*), *lipimé* lip/it, (-ită, -iţi, -ite) [cf. vb. bg. *лéпя* "eu lipesc"], *lopáta* lopată (cf. s.f. bg. *лопáта*), *plúgos* plug (cf. s.m. bg. *плуг*), *pólica* poliţă (cf. s. f. bg. *пóлица*), *rákos* rac (cf. s.m. bg. *рак*), *ränimé* răn/it, (-ită, -iţi, -ite) (cf. vb. bg. *ранявам* a răni), *sféśnikos* sfeşnic (cf. s.m. bg.*свещник*), *snópos* snop (cf. s.m. bg. *снoп*), *stíkla* sticlă (cf. s.n. bg. *стъкλó*), *trébuj* trebuie (cf. vb. bg. *трябва* a trebui), *tréstia* trestie (cf. s.f. bg. *тръстúка*), *ulej* ulei (s.n. bg.*óлио*), *úlica* stradă (cf. s.f. bg. *улица*), *város* var (cf. s.f. bg. *вар*), *véselos* (cf. adj. *вéсел* vesel), *vésteа* veste (cf. s.f. *вест*), *vïrfos* vârf (cf. s. m. bg. *връх*), *vója* voie (cf. s. f. bg. *вóля* voinţă), *zídos* zid (cf. s. m. bg. *зид*) etc.

Substantivul *magári* măgar cunoaşte forme apropiate în limbile albaneză (cf. *magar*) şi bulgară (cf. s. n. *магáре*).

3.2.3.5. ÎMPRUMUTURI ROMÂNEŞTI (PROVENIN DIN ALTE LIMBI SLAVE), REGĂSITE, CU FORME APROPIATE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR, ŞI ÎN ALTE LIMBI DIN ZONA BALCANICĂ

În dialectul rom abordat aici, pe lângă cuvintele slave împrumutate de romii spoitori din limba bulgară sau din alte limbi slave, ori provenite în acest dialect din împrumuturile româneşti de origine bulgară, există un număr limitat de cuvinte rome de sorginte slave, preluate din limba română: *ćitisárla* a citi, *ćiudä* ciudă, *dátina* datină, *däruimé* dăru/it, -ită. -iţi, -ite), *jubírea* iubire, *klópotos* clopot, *kolivía* (v. şi s. gr. *κλουβί*), *kotój* motan, *pófta* poftă, *postáwos* postav, *sfátos* sfat, *sfïntos* sfânt, *sïmbäta* sâmbătă, *träisóla* a trăi, *trúpos* trup, *véverica* veveriţă (cf. şi s.f. gr. *βερβερίτσα*), *vinovátos* vinovat, *vrenićía* hărnicie.

3.2.3.6. ÎMPRUMUTURI ROMÂNEŞTI (CU ORIGINE NECUNOSCUTĂ), REGĂSITE, CU FORME APROPIATE ŞI CU SENS ASEMĂNĂTOR, ŞI ÎN ALTE LIMBI DIN ZONA BALCANICĂ

Câtorva cuvinte rome din dialectul romilor spoitori din Olteniţa, intrate din limba română, nu li se cunoaşte etimologia. Dacă pentru unele ca *mamalíga* mămăligă, *stäpïnos* stăpân etc. există forme apropiate şi în alte limbi balcanice, pentru altele, cum ar fi *nájba* naiba (cf. ar. *na'ib* "cel ce ţine locul; necuratul"), se poartă încă discuţii.

3.2.3.7. ÎMPRUMUTURI ROMÂNEŞTI PROPPRIU - ZISE (CE NU ÎŞI AU ORIGINEA ÎN LIMBILE BALCANICE)

Analiza elementelor româneşti am întreprins-o în subcapitolul următor (*Influenţa limbii române şi efectele bilingvismului la nivel lexical în dialectul romilor spoitori din Olteniţa*), avându-se în vedere puternicul impact pe care l-au avut împrumuturile româneşti în evoluţia acestui idiom.

O inventariere a unei bune părţi din acestea a fost făcută în *Anexa* lucrării, în varianta de la susţinerea tezei de doctorat, în cadrul *Lexiconului rom (spoitoresc) - român* (publicat selectiv în: Gheorghe Sarău, *Dicţionar rrom (spoitoresc) - român,* 1998, Bucureşti: Editura Kriterion, 142 p.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.2.3.8. LEXICUL INTERNAȚIONAL

În vocabularul romilor spoitori din Oltenița se înregistrează prezența unor cuvinte existente în lexicul internațional, ca urmare a conexării la realitățile cotidiene internaționale a romilor spoitori prin mijloacele de informare audio-vizuale, a călătoriilor în străinătate, a contactului cu străinii în scopul comercializării de mărfuri noi etc. Cei mai mulți termeni din lexicul internațional au fost preluați însă de romii spoitori prin mijlocirea limbii române, cum ar fi: *bokséri* [*bokséros*] boxer, *dóktori* [*dóktoros*] doctor, *hotéli* [*hotélos*] hotel, *rádios* radio, *sportívos* sportiv, *telefóni* [*telefónos*] telefon, *televizóri* [*televizóros*] televizor, *vídeos* video ş.a.

3.2.3.9. DISTRIBUȚIA ELEMENTELOR LEXICALE ROME ÎN DIALECTUL STUDIAT, DIN PERSPECTIVĂ MORFOLOGICĂ

S-a arătat la începutul capitolului că, în urma analizei etimologice pe eşantionul de 1846 de unități (denumit corpus general, *cp. gener.*), lexicul studiat conține *1069 de elemente din zona balcanică* (corpus balcanic, *cp. balc.*, reprezentând 57,91%) şi *777 de elemente prebalcanice* (corpus prebalcanic, *cp. preb.*, deci 42,09%).

Cât priveşte *repartizarea elementelor lexicale* la nivelul cp. gener., pe părți de vorbire, situația se prezintă după cum urmează: *substantivul* (980 el., 53,09%), *verbul* (253 el., 13,70%), *adjectivul* (246 el., 13,33%), *numeralul* (104 el., 5,63%), *adverbul* (103 el., 5,58%), *pronumele* (89 el., 4,82%), *interjecția* (25 el., 1,35%), *prepoziția* (22 el., 1,19%), *conjuncția* (18 el., 0,97%), *postpoziția* (6 el., 0,32%), *articolul* (4 el., 0,21%).

Legat de ponderea pe fiecare parte de vorbire a *elementelor prebalcanice*, datele statistice impun o ordine aproximativ similară cu cea anterioară: *substantivul* (261 el., 33,59% din cp. preb. şi 14,13% din cp. gener.), *verbul* (164 el., 21,10% din cp. preb. şi 8,88% din cp. gener.), *adjectivul* (125 el., 16,09% din cp. preb. şi 6,77% din cp. gener.), *pronumele* (74 el., 9,52% din cp. preb. şi 4,0% din cp. gener.), *adverbul* (63 el., 8,10% din cp. preb. şi 3,41% din cp. gener.), *numeralul* (59 el., 7,59% din cp. preb. şi 3,19% din cp. gener.), *prepoziția* (17 el., 2,18% din cp. preb. şi 0,92% din cp. gener.), *interjecția* (8 el., 1,02% din cp. preb. şi 0,43% din cp. gener.), conjuncția (4 el., 0,51% din cp. preb. şi 0,21% din cp. gener.), *postpoziția* (5 el., 0,61% din cp. preb. şi 0,10% din cp. gener.) şi *articolul* (0 el.).

Referitor la repartiția pe părți de vorbire a elementelor balcanice, ordinea de distribuție este următoarea: *substantivul* (719 el., 67,26% din cp. balc. şi 38,95% din cp. gener.), *adjectivul* (121 el., 11,32% din cp. balc. şi 6,55% din cp. gener.), *verbul* (89 el., 8,33% din cp. balc. şi 4,82% din cp. gener.), *numeralul* (45 el., 4,21% din cp. balc. şi 2,43% din cp. gener.), *adverbul* (40 el., 3,74% din cp. balc. şi 2,16% din cp. gener.), *interjecția* (17 el., 1,6% din cp. balc. şi 0,92% din cp. gener.), *pronumele* (15 el., 1,4% din cp. balc. şi 0,81% din cp. gener.), *conjuncția* (14 el., 1,31% din cp. balc. şi 0,75% din cp. gener.), *prepoziția* (5 el., 0,47% din cp. balc. şi 0,27% din cp. gener.), *articolul* (3 el., 0,28% din cp. balc. şi 0,10% din cp. gener.) şi *postpoziția* (1 el., 0,09% din cp. balc. şi 0,05% din cp. gener.).

3.2.4. CUVINTE ROME CU ETIMOLOGIE NECUNOSCUTĂ

În idiomul romilor spoitori din Oltenița există câteva cuvinte, întâlnite, de altfel, şi în alte dialecte rome, a căror etimologie este incertă sau necunoscută. Aşa sunt, de pildă, următoarele elemente lexicale: *(i) durní* "butoi(ul)", *(i) kiśáj* "nisip(ul)", *kórkoni* "singur" (~ă,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

~i, ~e)", *purum* "ceapă", *śudro* "rece". Cuvântul *(i) durní* "butoi(ul)" provine, probabil, din *(i) duruvlí*, cu acelaşi sens care, prin extensiune, are şi înţelesul de "fluier". (Sub forma *durní* nu este cunoscut în sursele lexicale de referinţă pentru domeniul rom).

Elementul *(i) kiśáj* "nisip(ul)" a suscitat şi interesul lingviştilor români. Recent, repus în discuţie de turcologul Vladimir Drimba, s-a clarificat etimologia în limba română a cuvântului *chişai*, pornindu-se de la diversele interpretări care i-au fost atribuite de lingviştii români corespondentului românesc *chişai*, provenit din limba romani. În acest context, distinsul turcolog român Vladimir Drimba, un redutabil lingvist preocupat şi de limbă romani, într-un studiu (**1992**, 186) arăta: *"În limba ţigănească există un cuvânt identic ca formă şi având aceleaşi sensuri ca şi cuvântul românesc de care ne ocupăm, anume* ***kišai*** *"lut, argilă" (Popp Şerboianu, p. 231) şi "nisip" (Popp Şerboianu, p. 312, Sergievskij-Barannikov, p. 60; Wolf, p. 121). Acesta, indiferent dacă are sau nu vreo legătură cu radicalul slav* ***kiš-*** *amintit mai sus, explică în mod satisfăcător cuvântul românesc în discuţie"* (n. ns.: **chişai**).

De remarcat şi faptul că acest cuvânt apare citat şi de Stuart Mann (Cortiade - Mann **1990**, 18), dar cu sensul de "urină", aşa după cum l-a consemnat de la romii din Salonic. Cu toate acestea, etimologia cuvântului rom *kiśáj* rămâne în continuare neclarificată pentru limba romani.

Elementul *kórkoni* (inv.) singur, (~ă, ~i, ~e) (cf. în rr. c. formele echivalente *kòrkor/o, (-i, -e, -e)* "singur, (~ă, ~i, ~e)") - în ciuda vastei sale răspândiri - a rămas, de asemenea, neclarificat din punct de vedere etimologic. Etimologia propusă de Boretzky-Igla (**1994**, 319) ni se pare improbabilă (se trimite la formele vechi indiene reduplicate *ekala ekala- (ekkalla-)* "singur; solitar"), având în vedere şi faptul că respectivul cuvânt este accentuat aici atipic pentru elementele moştenite din limbile indiene, nefiind deci accentuat în poziţie finală, ci iniţială (fenomen înregistrat în cazul acestui cuvânt în toate dialectele rome).

Pe lângă acestea, am reperat alte cuvinte care, după ştiinţa noastră, cu excepţia câtorva, la care s-au făcut trimiteri mai jos - ce au forme apropiate în dialecte din Stratul I (idiomul *mečkar* din Albania) sau în dialecte care, la origine, au făcut parte din Stratul I (dial. romilor carpatini) - sunt întâlnite *doar la romii spoitori*: *axójla* a înţelege, a simţi; a-şi da seama (cf. idiomul *mečkar* din Albania *xaljovél*, idem), *ajná(ra)* mâine (cf. şi formele: *ajnarák/o, (-i, -e, -e)* de mâine), respectiv, *ajnása* (de) dimineaţă, în zori (probabil este o formă de sociativ-instrumental: "cu dimineaţa", "odată cu venirea dimineţii"), *ále!* vino!; ţine!, poftim!, *(i) ambrïn* copac(ul), pom(ul) [cf. şi formele: *ambrïnáq/o, (-i, -e, -e)* de copac (pom), al (a, ai ale) copacului (pomului), *astalé* galbeni (monezi), *bewlé* seara; noaptea (cf. şi: *(i) bewlí* seară (seara); noapte(a), *bewlóla pes* a se însera; a se înnopta), *(o) bumbarákos* gândac(ul), *číma* puţin (cf. şi: *čimanikós* puţin; câtva), *dep* de (către), *(o) elkeazïn* primăvară (primăvara), *xarikérla* a spăla, *xucéla* a scăpa, *xujóla* a se lăsa în jos, a coborî, *xumaló* mucos (cf. în rr. c. *limaló* "mucos"; cf. s.m. gr. *χυμός* suc, zeamă; sevă), *xuzárla* a măcina, a fărâmiţa, *indája* rude, *(i) kaldarína* centrală (centrala) termică (inclusiv vorbitorii de limbă română din localitate utilizează acest cuvânt pentru a denumi "centrala termică"), *(o) kïčïrános* şobolan(ul), *(i) mína* plăcintă (plăcinta) [cf. dial.carp. *milína* idem], *(i) níśka* vacă (vaca), *pacárla* a înfăşura, *(i) pasterní* rufă (rufa); boarfă (boarfa), *paśóla* a dormi; a se culca (cf. şi: *paśinó* culcat; adormit), *pilcárla* a căsători; a însura; a mărita (cf. şi: *pilcóla* a se căsători (însura, mărita); *pilcó* căsătorit, însurat; *pilcí* căsătorită, măritată), *pojnípa* apoi (pe urmă, după aceea), *samaimé* (inv.) usc/at, (-ată, -aţi, -ate), *(o) tálos* barbă (barba), *(i) trat* strigăt(ul), *zinzárla* a întinde, a lungi (cf. şi: ~ *pes* a se întinde, a se lungi; *zinzardó* întins; *zinzarimós* lungime).

Pentru alte câteva cuvinte rome, amintite anterior în cadrul elementelor kurde, am găsit forme apropiate în această limbă: *axór* adânc (v. şi *arm.), benír* a plăcea; a umple (de plăcere), *bénla* (cf. şi *benzéla*) a (se) naşte (v. şi *ind.*), *čeaúj* ceaun, *ingéla* a duce, a purta; a căra, *(o) orgáj* pătură (pătura), *(o) manzín* lighioană (lighioana), vită (vita), animal(ul), *uźárla* a aştepta.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(N-ar fi exclus ca, de fapt, vb. kurd *uzamak* ("a lungi"; "a se lungi, a aştepta mult") să se afle şi la originea elementelor de mai sus *zinzárla (zinzardó, zinzarimós)*) şi *zi* "până".

3.3. INFLUENŢA LIMBII ROMÂNE ŞI EFECTELE BILINGVISMULUI LA NIVEL LEXICAL ÎN DIALECTUL ROMILOR SPOITORI DIN OLTENIŢA

3.3.1. PRECIZĂRI GENERALE

În cazul dialectului romilor spoitori, ca, de altfel, şi în cazul celorlalte dialecte rome, influenţa limbii române nu avea să se manifeste decât ca urmare a bilingvismului, a contactului dintre vorbitorii romi şi cei de limbă română, în mod similar cu fenomenul înregistrat anterior între vorbitorii romi şi cei ai altor limbi de contact (bulgara, albaneza, greaca, turca, armeana, oseta, gruzina, persana) în traiectul strămoşilor romilor, în timp şi spaţiu, ce leagă *India* secolului III-IX d. H., *prin Imperiul Bizantin* (aproximativ secolul X-XI d. H.), *de Rusia, Egipt, Balcani şi de restul Europei.*

Evident, dintre toate influenţele pe care idiomul vorbit de actualii romi spoitori din localitatea Olteniţa le-a suferit, cea venită din partea limbii române este *cea mai recentă* şi, în condiţiile socio-lingvistice existente în spaţiul geografic românesc în ultimele 4-5 decenii, *destul de puternică*, rivalizând - cel puţin la nivel lexical - cu influenţa exercitată anterior asupra acestui dialect de limba turcă (în mediu lingvistic turc).

3.3.2. INFLUENŢA LIMBII ROMÂNE

3.3.2.1. PREMISE SOCIO - LINGVISTICE

Comunitatea romilor spoitori din oraşul Olteniţa, preponderent aşezată în zona Gară-Cimitir, în partea de S-E a acestui oraş, este, din perspectivă geografică, aparent izolată lingvistic de populaţia oraşului, vorbitoare de limbă română (uneori de română şi bulgară, respectiv, de română şi de alte dialecte rome). În realitate însă, romii spoitori sunt bilingvi, ei vorbind în mediul familial şi comunitar dialectul matern "spoitoresc", iar în relaţiile cu populaţia românească majoritară, în societate, recurgând la limba română.

Cunoaşterea dialectului analizat este diferenţiată în rândul romilor spoitori, ea fiind direct proporţională cu vârsta, mai precis, persoanele în vârstă deţinând un coeficient de cunoaştere mai mare a limbii materne decât persoanele tinere. De asemenea, ca peste tot, femeile spoitorese, prin natura preocupărilor lor mai strâns legate de casă şi de familie, fiind deci mai conservatoare în privinţa respectării obiceiurilor, credinţelor, superstiţiilor etc., vorbesc, în raport cu bărbaţii, mai nuanţat idiomul matern, contribuind, astfel, la perpetuarea unor elemente lexicale vechi rome în acest dialect. Evident, buna cunoaştere a dialectului matern este în funcţie şi de factorii extralingvistici, în sensul că o persoană în vârstă poate să aibă un nivel scăzut de stăpânire a idiomului matern, în condiţiile în care s-a aflat, în decursul vieţii, în contact lingvistic prelungit cu vorbitorii altui idiom. În acest fel, şi gradul de cunoaştere a limbii române în rândul romilor spoitori este diferit în funcţie de vârstă şi sex. De exemplu, am constatat o mai bună cunoaştere a limbii române de către bărbaţii romi în vârstă (în raport cu femeile în vârstă), aceasta crescând o dată cu vârsta, o dată cu mărirea contactelor cu populaţia majoritară (şcoala - din ce în ce mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

puţin frecventată în ultimii ani -, armata, activităţile specifice de prestări de servicii - cositoritul vaselor de bucătărie, îndeosebi al căldărilor din aramă confecţionate de romii căldărari - practicate destul de puţin în ultimele decenii).

Cât priveşte bilingvismul, în rândul romilor tineri se observă o continuă diminuare a cunoaşterii dialectului matern proporţională cu înaintarea în vârstă, fenomenul explicându-se prin efectele pe care le implică coabitarea intensă a romilor cu populaţia majoritară românească (mai ales dacă s-a frecventat şcoala în limba română, dacă au efectuat serviciul militar sau au executat condamnări, dacă îşi desfăşoară (sau şi-au desfăşurat) activitatea în mediul monolingv alogen, al limbii de contact).

3.3.2.2. TIPUL DE BILINGVISM CARACTERISTIC ZONEI CERCETATE

Uriel Weinreich (**1972**, 25-60) arăta în studiul său despre "monolingvism şi plurilingvism că, de fapt, din punct de vedere lingvistic, "problema bilingvismului constă în: *descrierea* celor câteva sisteme lingvistice aflate în contact, *relevarea* deosebirilor dintre ele, care totodată pun în dificultate însuşirea lor, şi *anticiparea* în acest fel a celor mai posibile modalităţi de manifestare ale interferenţei survenite ca rezultat al contactului dintre limbi, şi, în sfârşit, supunerea atenţiei vorbitorilor bilingvi a acelor abateri de la normele fiecăreia din limbile ce presupun bilingvismul lor." Evident, în plan ideal, căci, adaugă Uriel Weinreich (**1972**, 27) "nu toate posibilităţile potenţiale ale interferenţei se şi concretizează în realitate".

După parcurgerea consideraţiilor teoretice conţinute în lucrările unor lingvişti preocupaţi de bilingvism în general (Weinreich **1953, 1963, 1972, 1979**), Osgood-Ervin (**1954**), Haugen (**1953, 1954, 1957, 1972**)) sau de aspectele privind bilingvismul la romi (Leksa Manuś **1973, 1975, 1977, 1979**, Hancock **1976**, Perehval'skaja-Rusakov **1984**, Boretzky **1989**, Rusakov **1990**) am ajuns la concluzia că, în cazul vorbitorilor dialectului rom aflat în obiectivul cercetării noastre tipul de *bilingvism* este cel *al enclavelor lingvistice.*

În general, în cazul bilingvismului enclavelor (sau insulelor) lingvistice pot apărea două situaţii, anume: *1)* fie că limba maternă îşi pierde treptat supremaţia (fiind sporadic abandonată sau chiar dispărând) în favoarea limbii de contact majoritare (Dominte **1972**), *2)* fie că "ambele limbi sunt folosite - cu deosebirea că limba maternă se specializează ca mijloc de comunicare numai în relaţiile familiale /.../" şi, *am adăuga noi*, în relaţiile dintre membrii aceleiaşi comunităţi, suferind astfel "o puternică influenţă, mai ales în lexic şi sintaxă, din partea celeilalte limbi - /.../. Nici morfologia acestor idiomuri periferice (de fapt, toate varietăţile dialectale rome sunt, în raport cu lb. rr. c., idiomuri "periferice" (*n. ns.*)) nu este scutită de influenţe, iar în vocabular - alături de împrumutul masiv - funcţionează şi calchierea semantică sau de structură a elementelor lexicale, din mediul lingvistic majoritar, ajungându-se uneori până la calchierea unor unităţi frazeologice şi expresii, ceea ce înseamnă, la urma urmei, influenţa în sintaxă".

Bilingvismul enclavelor lingvistice presupune, ca şi în cazul bilingvismului în general, capacitatea unui vorbitor obişnuit sau a unei întregi colectivităţi lingvistice de a comunica în două idiomuri diferite (în cazul nostru în dialectul romilor spoitori şi în limba română). Este de remarcat faptul că în comunitatea romilor spoitori din Olteniţa există şi unii vorbitori rromi care cunosc, la un nivel scăzut, şi dialectul vorbit de romii "vătraşi" din oraş sau din vecinătatea lui, în astfel de rare situaţii fiind vorba, în cazul romilor spoitori, de vorbitori "trilingvi", de un *bilingvism de tip combinat* (sunt folosite două dialecte ale limbii romani şi, concomitent, limba majorităţii, româna). De semnalat că în localitate există şi un număr destul de mic de bulgari, a căror limbă nu a influenţat dialectul romilor spoitori.

Influenţele exercitate de limba română asupra dialectului vorbit de romii spoitori sunt urmărite în această secţiune *la nivel strict lexical.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.3.2.3. LOCUL ELEMENTULUI LEXICAL ROMÂNESC ÎN CADRUL CORPUSULUI GENERAL ŞI AL CELUI BALCANIC

Elementul românesc este foarte puternic reprezentat, atât în *corpusul general* de 1846 de elemente (44,64%), cât şi în cel *balcanic*, format din 1069 de unităţi lexicale (77,08%), după cum s-a putut vedea în § **3.2.** Astfel, elementul românesc, în cadrul cp. gener., este mai mare faţă de celelalte componente lexicale balcanice după cum urmează: de 5,88 ori faţă de cea turcească, de 16,17 ori faţă de cea bulgară, de 18,37 ori în raport cu cea greacă şi de 117,47 ori faţă de componenta lexicală de origine albaneză. Altfel spus, la 5-6 cuvinte de origine română apare un cuvânt preluat din limba turcă, la 16 cuvinte împrumutate din română revine un cuvânt de origine bulgară, la 18 elemente provenite din limba română întâlnim un cuvânt de origine greacă şi la 117 cuvinte la origine româneşti - unul de provenienţă albaneză. Evident, raportul dintre termenii comparaţi se păstrează şi în cazul în care repartiţia elementelor de origine balcanică pe fiecare limbă în parte (inclusiv româna) este urmărită şi din perspectiva *corpusului balcanic*, când elementul românesc se află în acelaşi raport, anume, aproximativ de: 5,88 ori faţă de cel turcesc, de 16 ori faţă de cel bulgăresc, de 18 ori faţă de cel grec şi de 118 ori faţă de cel albaneze. În ceea ce priveşte distribuţia elementelor româneşti pe părţi de vorbire, situaţia este următoarea: *substantivul* (560 el., 52,39% din cp. balc. şi 30,33% din cp. gener.), *adjectivul* (106 el., 9,91% din cp. balc. şi 5,74% din cp. gener.), *verbul* (67 el., 6,27% din cp. balc. şi 3,63% din cp. gener.), *numeralul* (32 el., 2,3% din cp. balc. şi 1,73% din cp. gener.), *adverbul* (22 el., 2,6% din cp. balc. şi 1,19% din cp. gener.), *interjecţia* (14 el., 1,31% din cp. balc. şi 0,76% din cp. gener.), *pronumele* (11 el., 1,03% din cp. balc. şi 0,60% din cp. gener.), *conjuncţia* (8 el., 0,75% din cp. balc. şi 0,43% din cp. gener.), *prepoziţia* (4 el., 0,37% din cp. balc. şi 0,21% din cp. gener.), *postpoziţia* (0 el.) şi *articolul* (1 el.), după cum se poate observa şi din tabel:

Partea de vorbire	Număr total de elemente (1846)		Număr de elem. Prebalcanice (777)		Număr de elem. balcanice (1069)		Număr de elemente româneşti (824)	
substantiv	980	53,09%	261	33,59%	719	67,26%	560	30,33% < cp. gener.
								52,39% < cp. balc.
verb	253	13,70%	164	21,10%	89	8,33%	67	3,63% < cp. gener.
								6,27% < cp. balc.
adjectiv	246	13,33%	125	16,09%	121	11,32%	106	5,74 % < cp. gener.
								9,91% < cp. balc.
numeral	104	5,63%	59	7,59%	45	4,21%	32	1,73% < cp. gener.
								2,30% < cp. balc.
adverb	103	5,58%	63	8,10%	40	3,74%	22	1,19% < cp. gener.
								2,60% < cp. balc.
pronume	89	4,82%	74	9,52%	15	1,4%	11	0,60% < cp. gener.
								1,03% < cp. balc.
interjecţie	25	1,35%	8	1,02%	17	1,6%	14	0,76% < cp. gener.
								1,31% < cp. balc.
prepoziţie	22	1,19%	17	2,18%	5	0,47%	4	0,21% < cp. gener.
								0,37% < cp. balc.
conjuncţie	18	0,97%	4	0,51%	14	1,31%	8	0,43% < cp. gener.
								0,75% < cp. balc.
postpoziţie	6	0,32%	5	0,61%	1	0,09%	-	-
articol	4	0,21%	-	-	3	0,28%	1	0,05% < cp. gener.
								0,09% < cp. balc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ierarhia părţilor de vorbire, urmărită descrescător, pentru elementele româneşti se identifică cu cea configurată pentru elementele balcanice (anume, părţile de vorbire au aceeaşi ordine: substantiv, adjectiv, verb, numeral, adverb, interjecţie, pronume, conjuncţie, prepoziţie, articol), cu excepţia *postpoziţiei.*

3.3.2.4. STRUCTURA SEMANTICĂ A TERMENILOR ÎMPRUMUTAŢI DIN LIMBA ROMÂNĂ

Înainte de a trece la analizarea structurii semantice a termenilor proveniţi din limba română, se impune reliefarea structurii semantice a lexicului indian şi a achiziţiilor lexicale prebalcanice şi balcanice în acest idiom, asimilate - din punctul de vedere al morfologiei, al sintaxei şi al foneticii (mai cu seamă la nivel suprasegmental) - în spiritul limbilor indiene (adaptare la structura lor, accentuare oxitonă etc.).

Pornind de la inventarul elementelor lexicale indiene, prebalcanice şi balcanice, constatăm că aproape toţi termenii conţinuţi sunt cunoscuţi în limba romani comună. O comparare a listei etimologice întocmită de Boretzky-Igla (**1994**, 311-338) pentru dialectele rome din spaţiul sud-est european cu inventarul lexical indian, prebalcanic şi balcanic, prezentat anterior, scoate la iveală un număr neglijabil de elemente ce nu figurează în demersul celor doi autori germani mai sus citaţi sau, dimpotrivă, pune în evidenţă unii termeni indieni sau împrumutaţi din limbile prebalcanice şi balcanice cunoscuţi doar în idiomul spoitorilor.

3.3.2.4.1. CARACTERIZAREA GENERALĂ A LEXICULUI ROMILOR SPOITORI DIN OLTENIŢA ÎN RAPORT CU LEXICUL ROMÂNESC

Ca o caracteristică generală, idiomul romilor spoitori a păstrat, pe de o parte, forme vechi, rar întâlnite în alte dialecte, şi, pe de alta, a pierdut forme vechi, regăsite în fondul lexical comun al dialectelor rome. O configuraţie diferită de cea cunoscută în cadrul altor idiomuri rome se sesizează şi la nivelul împrumuturilor din limbile de contact prebalcanice, dar, mai ales, balcanice. De pildă, în acest idiom întâlnim alături de forme vechi corespondentele lor noi (de regulă contrase), cum ar fi: *murúś* "bărbat" / *murś* idem, *mujésko* "de gură; al, (a, ai, ale) gurii" / *mósko* idem ş.a.

Un alt aspect care contribuie la aşezarea acestui idiom în rândul celor care au conservat bine fondul vechi indian îl constituie menţinerea formelor iniţiale ale unor substantive, dar mai cu seamă ale unor verbe, fără proteza *a-* (cf.: *bęáw* "nuntă", şi nu **a***bęáw* idem; *résla* "a ajunge", şi nu **a***resél* idem; *śúnla* "a auzi; a asculta", şi nu **a***śunél* idem, *thárla* "a aprinde; a arde", şi nu **a***tharél* idem ş.a.

Din perspectivă pur lexicală, se poate constata, de asemenea, că în acest dialect există cuvinte indiene rar întâlnite în alte dialecte rome (ca, de ex.: *saló* "cumnat", *sastró* "socru", *sasúj* "soacră" ş.a.) şi chiar foarte rare, cum este, de pildă, cuvântul *źeś* "cumnat" sau cuvântul *źeśtáj* "cumnată" (acesta din urmă este consemnat în lista cercetătorilor germani Boretzky-Igla (**1994**, 316) cu formele *geštani* (după Mozes Heinschink) şi *džextani* (după Thesleff) având sensul "sora bărbatului", forme pe care Boretzky-Igla le pun în contextul limbilor vechi indiene; cf.: *jyeṣṭhajāni* "soţia unui frate mai mare").

Impresionează, de asemenea, existenţa unor perechi sinonimice (oarecum nuanţate semantic), ai căror termeni, în majoritatea dialectelor, s-au păstrat unilateral.

Aşa sunt, de pildă, perechile: *(i) kočík* "genunchi (zona de articulaţie" / *(i) ćęánk* "coapsă (partea dintre genunchi şi şold", *(o) dumó* "umăr (omoplat)" / *(o) pkikó* "umăr (spate,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

spinare)", păstrate în acest dialect. Perechea *(o) čhon* "lună (calendaristică şi astru)" / *(o) másik* idem din lb. rr. c. nu este întâlnită în acest idiom, fiind cunoscut doar cel de-al doilea termen.

Dacă aceste câteva aspecte pot conferi o anumită nobleţe idiomului abordat aici, o serie de alte fenomene, în schimb, demonstrează o mică rezistenţă a idiomului vorbit de romii spoitori la influenţele ulterioare exercitate de limbile de contact şi chiar o diminuare a sinonimiei la nivelul elementelor lexicale vechi indiene. Astfel, o serie de cuvinte au ieşit din uz (sau sunt utilizate rar), chiar dacă ele sunt cuvinte esenţiale. De ex.: în loc de *mištó* "bun; bine" se utilizează *šukár* "frumos; bine", *lačhés* " bine " etc., în loc de *kaméla* " a dori; a pofti; a vrea; a iubi " se foloseşte *mangéla* (idem), iar în loc de *akharél* "a chema, a striga, a pofti, a invita" se întrebuinţează *čingádela* (idem).

Alteori, chiar dacă unele elemente de sorginte indiană s-au păstrat până astăzi, ele sunt concurate de forme paralele împrumutate din alte limbi sau chiar înlocuite.

De pildă, deşi se păstrează încă elementul vechi indian *čęačó* "drept; just; adevărat; corect", în idiomul spoitorilor sunt întâlnite şi împrumuturile (cu aceleaşi sensuri) *dowrús* (< tc.) şi *koréktos* (< română). Alteori, poate din nevoia de nuanţare, s-a recurs, de asemenea, la împrumuturi, păstrându-se şi termenii indieni (cf. *rakló* "băiat (din altă etnie decât cea a romilor)" / *čhęawó* "băiat (din etnia rromilor)" - cu perechile lor feminine *rakjí*, respectiv, *čhęáj* - / *(o) kïzáj* (< tc.) "copil(ul) - fată sau băiat)".

Fenomenul este cunoscut, de ex., şi în dialectul romilor geambaşi din fosta Iugoslavie, care, pentru a exprima noţiunea nespecifică de "copil", au recurs la împrumutul din limba română a cuvântului *băiat*, conferindu-i, sub forma *(o) bajáto*, sensul de "copil (fată sau băiat)".

Predilecţia spre împrumuturi, în defavoarea întăririi elementului vechi indian, poate fi urmărită prin neutilizarea mijloacelor interne de îmbogăţire existente în acest idiom (foarte productive în alte idiomuri, de altfel). Aşa, de ex., în loc să se dezvolte aria semantică a cuvintelor *bakró* "berbec" (*bakrí* "oaie") prin recurgerea la sufixul derivativ diminutival **-orró** **(-orrí)** şi să se obţină formele *bakrorró* "berbecel; miel", respectiv, *bakrorrí* "oiţă; mia (mială)", s-a împrumutat din limba turcă, *kuzús* "miel" (cf. s. tc. *kuzu* idem).

Cuvântul rom de sorginte indiană *butí* "treabă; lucru" a intrat în zona balcanică turcă în competiţie cu cuvântul *hïsméci* "treabă, muncă, serviciu, lucru" (cf. s. tc. *hizmet, -ti* "serviciu, muncă, prestată; slujbă; grijă, îngrijire"), dominându-l şi chiar înlocuindu-l în construcţiile existente cu acesta (cf. *kérla butí* "a lucra, a face treabă" cu *kérla hïsméci* idem; v. şi *čęalïšlár* "a munci, a lucra; a trudi".

Tot în aria lingvistică balcanică se constată prezenţa unor cuvinte şi îmbinări împrumutate din limbile de contact, unele, se pare, luând locul formelor vechi indiene şi prebalcanice (în măsura în care acestea nu s-au pierdut în aria prebalcanică!). Este cazul unor elemente de tipul: *armí* "varză (inclusiv "acră", "murată")" (cf. în lb. rr. c. *šax* "varză"), *déla muš* a mirosi; a duhni, a puţi (cf. în lb. rr. c.: *khándel* "a puţi, a emana un miros urât" şi *sungál* "a mirosi ceva plăcut (în general); a emana un miros plăcut"), *xumaló* "mucos" (cf. în lb. rr. c. *limaló* idem), *khain/ó, (-í, -é, -é)* "rău, (rea, răi, rele); pericul/os, (-oasă, -oşi, -oase)" (cf. în l. rr. c. *nasúl* "rău, (rea, răi, rele)", *sevenír* "a deveni bucuros, a se bucura" (cf. în lb. rr. c. *lošjól* "a se bucura", *lošjarél* "a bucura pe cineva") etc.

Elementul *turcesc*, după cum s-a putut vedea anterior în diferite locuri din lucrare, este cel mai bine reprezentat în ceea ce priveşte ponderea împrumuturilor vechi balcanice. Cuvintele turceşti fie suplinesc rolul unor elemente indiene şi prebalcanice inexistente acum în idiomul abordat sau pe care le-au înlocuit, fie cunosc o circulaţie paralelă cu achiziţiile similare din alte limbi balcanice. Cf.: *lazïmi* "necesar, util, trebuincios" - cf. şi *trebúj* (< sl.) "trebuie, este necesar", *pásos* "pas" - cf. şi *jadïmi* (< tc.) idem, *próstos* "prost" - cf. şi *ahïmáci* (< tc.) idem, *jašárla* "a trăi" - cf. şi *trăisóla* (< sl.) idem, *vakïci* "timp; vreme" - cf. şi *tímpos* (< sl.) idem ş.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Dacă pentru noțiunile de "iarnă" și "vară" există în limba rr. c. cuvinte de origine indiană (cf. și în dial. rr. spoit. *(o) ivént* "iarnă", respectiv, *(o) lináj* "vară"), pentru cea de "toamnă" s-a recurs la un împrumut din turcă (cf. dial. rr. spoit. *(o) gizín* "toamnă"), iar pentru "primăvară" la un împrumut dintr-o limbă necunoscută (cf. dial. spoit. *elkęazïn* "primăvară").

Se remarcă, de asemenea, că pentru o serie de cuvinte rome care, de regulă, în l. rr. c. provin din greacă - neîntâlnite în acest dialect - există cuvinte de origine turcă, evident împrumutate anterior contactului avut de romii spoitori cu vorbitorii de limbă greacă (cf. s.m. dial. spoit. *(o) ćikíći* (< tc.) "ciocan" și s.m. lb. rr. c. *(o) svirí* [var. *(o) sivrí*] (< gr.) idem).

Elementul grec are, la rândul său, o relevanță distincă. Comparativ, de exemplu, cu dialectul romilor căldărari (în care există cel mai mare număr de împrumuturi din limba greacă), dialectul romilor spoitori conține și el un număr apreciabil de cuvinte de origine greacă. Nu sunt întâlnite însă cuvinte de origine greacă, ce se regăsesc în aproape toate dialectele rome, ca, de ex.: *klidín* "cheie", *kris* "lege"; judecată; tribunal", *pétalo* "potcoavă", *stadí* "șapcă; pălărie; cascheță" ș.a., ci sinonime ale lor preluate din alte limbi, cum ar fi: *kía* (< română) idem), *léğęa* (< română) idem, dar și *davás* (< tc.) "judecată", *potkóva* (< bg.< română) idem, *palaría* (< român.) idem. La baza acestui fapt nu poate sta decât explicația că strămoșii romilor spoitori din Oltenița au coabitat o vreme mai îndelungată cu populații de limbă turcă și o perioadă mai scurtă de timp cu vorbitori de limbă greacă.

În concluzie, elementele rome de origine indiană, cele prebalcanice și balcanice din acest idiom sunt reprezentate, în cvasitotalitatea lor, în fondul comun al dialectelor limbii romani. În marea lor majoritate, aceste elemente constituie și fondul principal lexical al idiomului luat în discuție, răspunzând la câteva din condițiile esențiale de integrare a lor acestuia: sunt cuvinte uzuale, cunoscute de toți vorbitorii acestui dialect; au o bună mobilitate combinatorie; au capacitate de îmbogățire a lexicului prin mijloacele proprii ale limbii; sunt stabile (dovadă că elementele vechi s-au păstrat în timp); în general au caracter polisemantic și exprimă noțiuni fundamentale.

3.3.2.4.2. TIPOLOGIA ÎMPRUMUTURILOR ROMÂNEȘTI ÎN IDIOMUL ROMILOR SPOITORI

Existența unui număr mare de elemente românești în acest idiom (justificată, în fapt, prin realitatea istorico-geografico-lingvistică) nu trebuie să ne conducă la raționamentul că prezența lor s-ar datora, în principal, tendinței de slăbire a rezistenței acestui idiom la influențele lexicale exercitate de unele limbi de contact (în cazul de față - româna).

I. DIN PERSPECTIVĂ ETIMOLOGICĂ

1. O primă categorie de împrumuturi românești o constituie elementele lexicale ce cunosc o circulație paralelă cu cele vechi rome (la origine indiene, prebalcanice sau chiar balcanice). Ex.: *ćęára* "ceară" (cf. dial. rr. spoit. *mom* idem), *gićitóra* "ghicitoare" (cf. dial. rr. spoit. *drabarní* "doftoroaie; ghicitoare"), *invitisárla* "a invita" (cf. dial. rr. spoit. *ćingádela* "a chema, a striga; a pofti"); *invitimé* "chem/at, (-ată, -ați, -ate), invit/at, (-ată, -ați, -ate), *jubisárla* "a iubi" (cf. dial. rr. spoit. *mangéla* "a dori, a vrea; a iubi"), respectiv, *jubíręa* "iubire" (cf. dial. rr. spoit. *mangimós* "dorință, vrere; iubire"), *ïnceleğisóla* "a înțelege" (cf. dial. rr. spoit. *axójla* idem), *kárta* "carte" (cf. dial. rr. spoit. *jil* "hârtie; carte"), *kälkisárla* "a călca" (cf. dial. rr. spoit. *uśtéla* idem; "a încălca"), *kärisárla* "a căra" (cf. dial. rr. spoit. *ingéla* "a duce, a purta, a căra"), *kredínca* "credință" (cf. dial. rr. spoit. *pacaimós* "încredere; credință"), *lákrima* "lacrimă" (cf. dial. rr. spoit. *awsín* idem), *lautári* "lăutar" (cf. dial. rr. spoit. *baśaldéri* "lăutar,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

instrumentist"), *măčinisárla* "a măcina" (cf. dial. rr. spoit. *xuzárla* idem), *negustóros/negustóri* "negustor" (cf. dial. rr. spoit. *balamó* idem), *pána* "pană" (cf. dial. rr. spoit. *porr* "pană; fulg"), *pártea* "parte; margine" (cf. dial. rr. spoit. *rik* idem), *pásara* "pasăre" (cf. dial. rr. spoit. *ćirikló* idem), *prétinos* "prieten" (cf. dial. rr. spoit. *amál* idem), *skandálos* "scandal" (cf. dial. rr. spoit. *ćingár* idem), *sókros* "socru" (cf. dial. rr. spoit. *sastró* idem) etc.

2. Influența limbii române exercitată la nivel lexical poate fi surprinsă și din punctul de vedere al inexistenței (sau al pierderii) unor elemente esențiale din fondul comun al limbii romani. Așa, de pildă, șochează prezența unor împrumuturi românești pentru unele corespondente din lexicul comun rom inexistente în acest dialect, cum sunt următoarele: *arğintósko* "de argint; al argintului" (cf. în rr. c. *rupunó* "de (din) argint"), *dómnos* "domn" (cf. în rr. c. *raj* idem), *karúca* "căruță" (cf. în rr. c. *wurdón* [var.: *(v)urdón, ordón*] idem), *kïntărécos* (*kïntăreáca*) "cântăreț (cântăreață)" (cf. în rr. c. *gilamnó (gilamní)* idem), *komúnos* "comun" (cf. în rr. c. *khetanó* idem), *krúćea* "cruce" (cf. în rr. c. *truśúl* idem), *kurátos* "curat" (cf. în rr. c. *użó* [var.: *śużó, wużó, vużó*] "curat; neprihănit, *lumína* "lumină" (cf. în rr. c. *(i; o) dud* [var. *odúd*] idem), *cára* "țară" (cf. în rr. c. *them* "stat; țară") etc.

3. Împrumuturile românești existente în acest dialect se găsesc în circulație paralelă cu elementele ce exprimă aceleași noțiuni provenite și din alte limbi. Cf.: *bróska* "broască" / *źámba* (< sl.) idem, *brunétos* "brunet" / *karazlï* (< tc.) idem, *kórpos* "corp" / *trúpos* (< sl.) idem, *prímos* / "primul, întâiul" / *seftés* (< gr.), alb., tc.) idem etc.

II. DIN PERSPECTIVĂ SEMASIOLOGICĂ

Distribuirea elementelor rome împrumutate din limba română în funcție de constelațiile lexico-semantice stabilite anterior nu prezintă un interes deosebit, știut fiind faptul că împrumuturile românești, în general, au apărut în situațiile în care: *a)* nu existau cuvinte rome pentru unele noțiuni, *b)* au dispărut unele elemente rome (vechi indiene, prebalcanice, balcanice) și *c)* au fost împrumutate pentru nuanțări stilistice, uneori funcționând ca sinonime pe lângă elementele lexicale vechi.

Pe de altă parte, ar fi, credem, o întreprindere dificilă și nu lipsită de unele riscuri de interpretare a materialului, dată fiind varietatea termenilor împrumutați din limba română, coordonata neologică a vocabularului idiomului vorbit de romii spoitori.

De altfel, o analizare a termenilor împrumutați s-a făcut, totuși, în cadrul secțiunilor anterioare, când s-a discutat stabilitatea lexicului vechi indian, prebalcanic și balcanic. O abordare din punct de vedere morfologic și fonetic a împrumuturilor ar oferi, credem, o imagine mult mai clară asupra modalităților de realizare a împrumuturilor.

III. DIN PERSPECTIVĂ MORFOLOGICĂ, împrumuturile românești prezintă particularitățile următoare:

1. Cuvintele reprezentând *substantive de gen masculin* sunt terminate în **-os** (cu pluralul în **-oja**), de tipul: *akordiónos* acordeon, *kostómos* costum, *telefónos* telefon, *źandármos* jandarm ș.a., sau în **-i** (cu desinența la nom. pl. -ea [-ia]), ca de ex.: *kamióni* camion, *kartófi* cartof, *kazáni* cazan, *źandármi* jandarm. De regulă, cuvintele rome (rezultate din împrumuturi moderne și relativ moderne), reprezentând substantive masculine cu terminațiile **-os** sau **-i**, funcționează ca dublete: cf.: *telefóni / telefónos* telefon, *źandármos / źandármi* jandarm etc.

Terminația **-i** a substantivelor masculine (dar și feminine) a caracterizat inițial împrumuturi mai vechi din limbile turcă și greacă (cf. *(o) kófi* coș(ul) < gr.), extinzându-se apoi și în cazul împrumuturilor din limba bulgară și română. Persoanele în vârstă au încă

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

predilecție pentru formele în **-i** în cazul cuvintelor împrumutate din limba română, în timp ce vorbitorii tineri folosesc perechi ale aceloraşi elemente lexicale cu terminația **-os** (cf. *kamióni* "camion(ul)" / *(o) kamiónos* idem etc.).

De observat că unele achiziții rome cu terminația **-os** provin din cuvinte româneşti în variantă dialectală, ca, de pildă: *baltónos* palton, *kriónos* creion, *roméntos* rulment etc. În cazul substantivului *źámos* "geam" avem de-a face cu o particularitate a dialectului spoitoresc, anume, fricatizarea africatei prepalatale sonore.

Un număr important de *substantive masculine* au la nom. sg. sufixele: **-ári, -éri, -íri, -óri**: *adversári* adversar, *bokséri* boxer, *musafiri* musafir, *kovóri* covor etc. Şi acestea primesc la nom. pl. desinența **-i̯a** (sau **-e̯a**, ca urmare a transformării frecvente a lui **-i̯a** în **-e̯a**): *adversári̯a* **[-e̯a]** adversari, *bokséri̯a* **[-e̯a]** boxeri, *musafiri̯a* **[-e̯a]** musafiri, *kovóri̯a* **[-e̯a]** covoare etc.

Substantivele feminine împrumutate din limba română au preponderent la nom. sg. terminația **-a** sau **-e̯a** (la nom. pl. primind desinența **-es**): *aláma* alamă, (sg.) / *alámes* alămuri (pl.), *fábrika* fabrică (sg.) / *fábrikes* fabrici (pl.), *póza* poză, fotografie (sg.) / *pózes* poze, fotografii (pl.), respectiv, *krúće̯a* cruce (sg.) / *krúćes* cruci (pl.) ş.a.

Există, de asemenea, un număr redus de substantive feminine împrumutate din română cu terminația la nom. sg. **-i** (la nom. pl. având desinența **-ea** sau **-ia**, de la caz la caz), ca, de ex.: *(i) agráfi* agrafă (sg.) / *(o) agráfi̯a***[-e̯a]** agrafe (pl.), *(i) márci* marți (sg.) / *(o) márci̯a***[-e̯a]** zilele de marți (pl.).

2. Adjectivele provenite din limba română sunt adaptate în dialectul romilor spoitori, după cum urmează:

2.1. primind sufixele după gen şi număr ale substantivelor (cu care, de altfel, adjectivele se acordă în gen, număr şi caz) din seria: **-os** (m., nom., sg.) **-oja** (m., nom., pl.), **-a** (f., nom., sg.), **-es** (f., nom., pl.). Ex.: *minerál/***os, (-a, -oja, -es)** mineral, (~ă, ~i, ~e), *profesiónál/***os, (-a, -oja, -es)** profesional, (~ă, ~i, ~e) ş.a.

2.2. prin adăugarea sufixului invariabil **-mé** (provenit din limba greacă): *aźutimé* ajut/at, (-ată, -ați, -ate), *krecimé* creț, (creață, creți, crețe), *organizimé* organiz/at, (-ată, -ați, -ate) ş. a.

2.3. prin adaptarea adjectivelor de gen masculin şi feminin în spiritul limbii romani, cu ajutorul desinențelor genitivale din seria (după gen şi număr) **-ko, -ki, -ke, -ke** (sg., m.) /**-go, -gi, -ge, -ge** (pl. m.), ca, de pildă: *bojerís/***ko (-ki, -ke, -ke)** de boier, al (a, ai, ale) boierului (sg.) / *bojerín/***go, (-gi, -ge, -ge)** de boieri, al (a, ai, ale) boierilor ş.a., respectiv, *armatá/***ko, (-ki, -ke, -ke)** de armată, al, (a, ai, ale) armatei (sg.) / *armatén/***go, (-gi, -ge, -ge)** de armate, al, (a, ai, ale) armatelor ş.a.

3. Verbele provenite din limba română (ca, de altfel, toate verbele împrumutate existente în acest dialect) primesc sufixul verbal **-sar-**, căruia, evident, i se alipesc desinențele verbale: *luminisár-la* a lumina, *pozisár-la* a poza, *rezolvisár-la* a rezolva ş.a.

4. Adverbele şi interjecțiile sunt împrumutate ca atare: *adíkä* adică, *dekït* decât ş.a.

IV. DIN PERSPECTIVĂ FONETICĂ se remarcă următoarele adaptări:

1. Substantivele masculine împrumutate din limba română nu sunt afectate la nivelul complexului sonor din limba de împrumut, ele fiind preluate ca atare şi primind terminațiile specifice substantivelor masculine rezultate din împrumuturi (**-os** (m., sg., nom.) / **-oja** (m., pl., nom.). Singura schimbare care se produce o constituie trecerea vocalei **-ä-** (din cuvântul românesc împrumutat) în voc. **-a-** (cf. român *le̯ágän* leagăn > *le̯áganos* idem).

Substantivele de gen feminin româneşti ce stau la baza împrumuturilor din această limbă în dialectul romilor spoitori sunt adaptate fonetic după cum urmează:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.1. vocala **-ă-** din cuvintele româneşti a trecut, în general, în **-a-**: cf. român. *bibliotecă* > dial. spoit. *bibliotéka* idem, român. *fabrică* > dial. spoit. *fábrika* idem ş.a. (Excepţii: cf. român. *trăsură* > dial. spoit. *tresúra* idem, în care primul **-ă-** se transformă în **-e-** ; cf român. *ţărancă* > dial. spoit. *cărănka* idem, situaţie în care primul **-ă-** rămâne neschimbat în cuvântul împrumutat ş.a.);

1. 2. vocala românească **-e-** se transformă, în cuvântul împrumutat, în voc. **-a-** (ca, de pildă: cf. român. *pasăr***e** > dial. spoit. *pásar***a** idem, român. *cart***e** > dial. spoit. *kárt***a** idem ş.a.) sau în diftongul **-e̯a-**: cf.: român. *cruc***e** > dial. spoit. *krúće̯***a** idem, român. *mar***e** > dial. spoit. *máre̯***a** idem etc.

O situaţie interesantă o prezintă formaţiile româneşti cu **-i̯e-**: *a)* ca diftong neaccentuat: cf. român. *gutúi̯***e** > dial. spoit. *gutúj***a** idem, român. *chéi̯***e** > dial. spoit. *kíj***a** idem etc.; *b)* ca grup fonetic în care voc. *e* este accentuată (cf. român. *pri***é***tenă* > dial. spoit. *pr***é***tina* idem etc.) sau când voc. *i* este accentuată (cf. român. *vrednici***e** > dial. sp. *vrenići***a** idem etc.).

1.3. Diftongul **-e̯á-**, în poziţie accentuată, din cuvintele româneşti împrumutate de romii spoitori s-a păstrat în dialectul acestora fie intact (cf.: român. *ce̯***á***ră* > dial. spoit. *će̯***á***ra* idem, cf. român. *şose̯***á** > dial. spoit. *śose̯***á***wa* idem etc.) fie s-a transformat în **-e-** (cf.: român. *ce̯***á***tă* > dial. spoit. *ć***é***ta* idem, român. *cire̯***á***şă* > dial. spoit. *ćiré***ś***a* idem, român. *ghe̯***á***tă* > dial. spoit. *g***é***ta* idem etc.).

1.4. Diftongul românesc accentuat **-o̯á-** s-a redus, în împrumuturile pătrunse în dialectul spoitorilor, la **-ó-** (accentuat), ca, de pildă: român. *bo̯***á***lă* > dial. spoit. *b***ó***la* idem, român. *do̯***á***mnă* > dial. spoit. *d***ó***mna* idem, român. *garo̯***á***fă* > dial. spoit. *gar***ó***fa* idem, român. *căprio̯***á***ră* > dial. spoit. *kapri***ó***ra* idem ş.a.

1.5. Vocala românească **-u-** s-a transformat uneori în **-o-** (Ex.: român. *c***u***lo̯***á***re* > dial. spoit. *k***o***l***ó***ra* idem.).

1.6. Vocalele româneşti **-o-**, **-i-** şi **-î-** (**-ă-**) nu cunosc modificări în cazul cuvintelor rome provenite din limba română (cf.: român. *l***o***c***o***m***o***tivă* > dial. spoit. *l***o***k***o***m***o***tíva* idem; român. *pastilă* > dial. spoit. *pastíla* idem; român. *sîrmă* > dial. spoit. *sîrma* idem ş.a.).

2. Terminaţiile adjectivelor de gen feminin româneşti suferă, în cazul împrumuturilor în acest dialect, adaptarea diftongului **-o̯á-** la voc. **-o-** (cf. român. *lumino̯***á***să* > dial. spoit. *lumin***ó***sa* idem).

3. În cazul verbelor de provenienţă românească nu se observă alte modificări faţă de cele discutate anterior.

4. În privinţa adverbelor şi interjecţiilor împrumutate din limba română nu se remarcă modificări fonetice (cf.: român. *dec***â***t* > dial. spoit. *dek***ï***t*, român. *adic***ă** > dial. spoit. *adík***ă** ş.a.).

4. GRAMATICĂ
DIALECTUL ROMILOR SPOITORI DIN OLTENIŢA

A. MORFOLOGIA

CONSIDERAŢII GENERALE

În pofida marii ei dispersări geografice şi dialectale, limba romani are o structură gramaticală unitară, foarte bine conservată, dispunând de o flexiune bogată.

Dialectele limbii romani vorbite în România se constituie în trei grupuri reprezentând trei straturi istorice de evoluţie ale acestei limbi: *a) Stratul I* cuprinde dialectele vorbite de romii spoitori, ursari şi carpatici; *b) Stratul II*, denumit impropriu "vlah" (pe baza

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

constatării că în unele dialecte rome există un număr considerabil de împrumuturi româneşti), cuprinde unele varietăţi sociolectale, ca acelea vorbite de romii aşa-zişi "ciurari", "argintari", "pieptănari", "boldeni", ("florari"), "vătraşi" etc.; *c) Stratul III*, care, iniţial, nu se diferenţia de stratul II, este reprezentat de dialectele vorbite de romii căldărari şi de un număr extrem de mic de romii lovari.

În urma fişării, sistematizării şi interpretării materialului lingvistic rezultat din investigaţiile noastre pe teren, am identificat prezenţa a 11 părţi de vorbire (10 existente în morfologia limbii române, iar una, *postpoziţia*, întâlnită şi în alte limbi neo-indiene sau în limbi de tip aglutinant, ca maghiara sau turca.

Limba romani cunoaşte următoarele categorii gramaticale: *nominale* (determinare, gen şi caz), *verbale* (mod, timp şi persoană) şi *comune* (număr). În dialectul romilor spoitori din Olteniţa, am reperat părţi de vorbire *flexibile* (substantivul, articolul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul), *neflexibile* (prepoziţia, postpoziţia, conjuncţia şi interjecţia) şi *parţial flexibile* (adverbul).

I. PĂRŢILE DE VORBIRE FLEXIBILE

1. SUBSTANTIVUL

În idiomul studiat, substantivul cunoaşte categoriile gramaticale de *gen* (masculin şi feminin), *număr* (singular şi plural), *determinare* (articol hotărât şi articol nehotărât) şi *caz* (nominativ, acuzativ, genitiv, dativ, locativ, ablativ, comitativ [instrumental-sociativ] şi vocativ).

1.1. CLASIFICAREA SUBSTANTIVELOR (DUPĂ GEN, LA CAZUL NOMINATIV, NUMĂRUL SINGULAR)

Repartiţia substantivelor în substantive de gen *masculin* sau de gen *feminin* nu se face după criterii semantice.

1.1.1. Substantivele de gen masculin (*cu origine indiană sau prebalcanică*) au ca terminaţii accentuate pe ultima silabă): *vocala accentuată* **-ó**, *vocala accentuată* **-í**, *consoană*, *semiconsoana* **-j**, *semiconsoana* **-w**, *sufixul* **-mós**, ca, de ex.:

- **vocala accentuată -ó**: *bakró* berbec, *baśnó* cocoş, *cirmó* vierme; râmă, *sastró* socru, *źenó* ins; tip ş.a. În aceeaşi categorie includem şi substantivele de gen masculin formate cu ajutorul sufixului diminutival specific acestora *-orró* (Ex.: *gonó* sac + **-orró** > *gonorró* săculeţ ş.a.), respectiv, substantivele masculine rezultate din adjective, ca urmare a schimbării valorii gramaticale (cf. *adj.*: *ternó* tânăr, *phuró* bătrân ş.a., care, prin conversiune, sunt şi substantive de gen masculin);

- vocala accentuată -í

În această categorie intră un număr extrem de redus de substantive, ca, de pildă: *s.m. sastrí* fier; metal;

- **consoană**: *angár* cărbune, *arćíć* cositor, *briśínt* ploaie, *ćikát* frunte, *drab* doctorie, medicament, *gras* cal, *muruś* bărbat, *rat* sânge, *rrom* rom; ţigan, *thagár* împărat, *than* loc, *veś* pădure, *źukél* câine etc.

Este de remarcat faptul că unele substantive (ca *briśín(t)* ploaie, *dat* tată, *dant* dinte, *gat* cămaşă, *thut* lapte) - spre deosebire de corespondentele lor din limba rr. c. - se termină în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

consoană *surdă* şi nu în cea *sonoră* (cf.în lb. rr. c.: *brišínd* ploaie, *dad* tată, *dand* dinte, *gat* cămaşă, *thud* lapte), iar altele, ca, de ex.: *gras* cal, *vas* mână, *kaś* lemn), datorită apocopei, au pierdut consoana finală (cf. în lb. rr. c.: *grast, vast, kaśt*).

- **semiconsoana -j**: *goj* cârnat, *lináj* vară, *muj* gură, *naj* deget, *orgáj*, pătură, *śośój* iepure ş.a.;

- **semiconsoana -w**: *aláw* nume, *bęáw* nuntă, *ćhęáw* băiat (de rom), *gaw* sat, *iw* zăpadă, *thaw* aţă, *thuw* fum, *ziw* grâu ş.a.

- **sufixul -mós** (accentuat, caracteristic substantivelor abstracte): *dikhimós* privire; vedere, *gudimós* îndulcire; dulceaţă, *kerimós* facere; faptă, *macimós* beţie, *melaimós* murdărie, *pharimós* greutate; dificultate, *phurimós* bătrâneţe, *ternimós* tinereţe etc. Astfel de substantive se obţin prin derivare de la: *adverbe* (cf. adv. *ćęaćó* drept > s. m. *ćęaćimós* dreptate), *adjective* (cf. adj. *phuró* bătrân > s. m. *phurimós* bătrâneţe), *verbe* (cf. vb. *thówla* a spăla > s. m. *thowimós* spălat; spălare) sau chiar de la *substantive* (cf. s. m. *murś* bărbat > s. m. *murśimós* bărbăţie ş.a.).

De remarcat faptul că sufixul *-mós* se întâlneşte şi în dialectul romilor căldărari. În alte idiomuri, ca, de pildă, în cel vorbit de romii ursari, îi corespunde sufixul *-pe(n)*, cu aceeaşi valoare.

1.1.2. Substantivele de gen masculin reprezentând împrumuturi din zona Balcanică (inclusiv româneşti sau din lexicul internaţional):

În această grupă intră substantivele masculine, provenite din împrumuturi, cu următoarele terminaţii:

- vocala neaccentuată -i

Substantive de acest tip provin, de regulă, din limbile turcă, română sau din lexicul internaţional - fiind la origine substantive terminate, în limbile donatoare, în consoane - şi sunt adaptate după modelul elementelor vechi indiene cu terminaţia *-í* (cf. rr. c.: s. m. *(o) sastrí* fier(ul)), ca, de ex.: *turceşti*: *ćikíći* ciocan, *díbi* fund, *hïsméci* lucru, treabă, *iléci* ilic, *jardïmi* ajutor, *sési* voce, glas, *śiźími* funie; sfoară; frânghie ş.a., *româneşti sau din lexicul internaţional*: *avióni* avion, *bokséri* boxer, *dóktori* doctor, *motóri* motor ş.a. - pentru care există dublete cu terminaţia *-os* (cf.: *aviónos, bokséros, dóktoros, motóros* etc.).

Unele substantive din această categorie au corespondente cu forme asemănătoare în limbile turcă şi bulgară (ca, de pildă, *bairi* deal, *caháci* ceas, *kalpáci* căciulă, *misíri* porumb, *pambúci* bumbac, *selémi* salut, *śekéri* zahăr etc.), altele au forme asemănătoare în limbile turcă, bulgară şi română (ca, de ex.: *buklúci* gunoi, *kibríci* chibrit etc.), iar altele au corespondente cu acelaşi sens şi cu forme asemănătoare în limbile turcă, greacă, bulgară şi română, ca: *dolápi* dulap, *irgáci* argat, *kantári* cântar, *kapáci* capac, *kazáni* cazan, *pepéri* piper, *satïri* satâr ş.a. Aici poate fi încadrat şi cuvântul, la origine grecesc *(o) kófi* coş împletit (cf. s. n. gr. *κοφίνι* coş).

- vocala -í accentuată:

În această categorie se înscriu puţine cuvinte, ca, de ex.: *basí* prinsoare, rămăşag (cf. s. tc. *bahis* temă, subiect; problemă; pariu, prinsoare, rămăşag), *tití* tutun /cf. s. tc. *tütün* idem) ş.a.

- vocala (accentuată sau neaccentuată) -a

Vocala **-a** (accentuată sau neaccentuată) reprezintă terminaţia la nom. sg. a câtorva substantive de gen masculin (cf.: *babá* tată, *buhá* bivol), împrumutate din limba turcă, provenite, prin simplificare, din substantivele masculine rome terminate în sufixul **-ás**.

- **vocala -o** (în poziţie accentuată sau neaccentuată) apare în terminaţia câtorva substantive provenite din limba greacă (cf. *kurkó* săptămână; duminică, *kókalo* os). Este de remarcat faptul că substantivul *kókalo* "os" în acest dialect se prezintă într-o formă foarte apropiată de cea din limba greacă (cf. gr. *κόκκαλο(ν)* os), faţă de cea întâlnită în l. rr. c., *kókalos*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- **consoană**: *diáns* lume, oameni, *gizín* toamnă, *samén* iubit, iubită etc. (provenite din turcă), *drom* drum, cale ş.a. (din greacă) şi *elkẹazïn* primăvară (cu et. nec.) ş.a.

- **semiconsoana -j**:

Substantivele de gen masculin care au această terminaţie provin din limba *turcă* (cf.: *filáj* cutare, *kerpedéj* cleşte, *kïzáj* copil etc.) sau înregistrează corespondente cu acelaşi sens şi cu forme asemănătoare în limbile *turcă şi bulgară* (cf. *koláj* curea etc.), *turcă, bulgară, română* (cf. *palažáj* (pătlăgea) vânătă etc.), *turcă, greacă, bulgară, română* (cf. *zubúj* zăbun etc.). Unele din substantivele de acest tip provin din limba română: *fasúj* fasole, *naj* nai, *paúj* păun, *uléj* ulei, *vólej* volei ş.a.

- **sufixul -os, neaccentuat**:

S-a văzut mai sus că pentru substantivele rome împrumutate din limba română sau din lexicul internaţional există variantele cu terminaţii echivalente în *-i*, respectiv, în *-os* (ambele după tipicul împrumuturilor vechi greceşti), ca, de exemplu: *(o) dóktori* doctor / *(o) dóktoros* idem.

Între substantivele care au ca terminaţie la nom. sg. sufixul **-os** se încadrează cele ce prezintă forme asemănătoare în limbile: *turcă, greacă, bulgară* (cf.: *ćelíkos* ţurcă, *malákos* bivol etc.), *bulgară* (cf.: *gledános* oglindă, *xomótos* jug, *láhos* ţigan ş.a.), *română* [provenite la rândul lor din *turcă* (cf.: *akarétos* acaret, *dúdos* dud etc.), sau existente cu forme asemănătoare şi în limbile: *greacă şi bulgară* (cf.: *ibríkos* ibric, *źámos* geam etc.), *greacă şi alte limbi balcanice* (cf.: *papagálos* papagal, *trandafíros* trandafir ş.a.), *bulgară* (cf.: *gúšteros* guşter, *mákos* mac, *mórkovos* morcov etc.), *slave (altele decât bulgara)*: *bóbos* bob, *gráždos* grajd, *pódos* pod etc.)].

În categoria substantivelor împrumutate şi adaptate cu sufixul neaccentuat **-os** includem şi marea majoritate a substantivelor masculine intrate relativ recent din română sau din lexicul internaţional în dialectul romilor spoitori, reprezentând componenta lexicală aşa-zis neologică a acestuia (cf.: *akordiónos* acordeon, *aparátos* aparat, *arbítros* arbitru, *bokséros* boxer, *církos* circ, *fílmos* film, *fránkos* ban; franc, *párkos* parc etc.) şi, de asemenea, trei cuvinte cu etimologie necunoscută (cf.: *bumbarákos* gândac, *kïcïrános* şobolan, *tálos* barbă).

Este interesant faptul că sufixul grecesc **-os**, foarte frecvent în majoritatea dialectelor rome, nu s-a păstrat în dialectul romilor spoitori în cuvinte împrumutate din greacă, ci a rămas productiv în cazul substantivelor împrumutate din bulgară şi română, funcţionând ca mijloc intern de îmbogăţire a limbii chiar şi în cazul achiziţiilor lexicale vechi turceşti existente deja în acest dialect dinaintea contactului romilor spoitori cu populaţia de limbă greacă (cf. s. m. *dišinmákos* "gând", provenit din numele verbal turc *düşünmek* "a (se) gândi, a cugeta, a medita, a reflecta; a plănui, a intenţiona");

- **terminaţiile (sufixele) accentuate** *-ás, -ús, -és* .

Aceste sufixe, provenite din limba greacă, dar păstrate în puţine cuvinte împrumutate din această limbă, au devenit productive mai ales pentru elementele rome de origine turcă (cf.: **-ás** - *davás* judecată, proces, *mušamás* muşama, *okás* oca, *šakás* glumă, *šamatás* zgomot; gălăgie, larmă ş.a.), **-ús** (cf.: *kuzús* miel etc.), **-és** (cf.: *testerés* ferăstrău ş.a.).

1.1.3. Substantivele de gen feminin (cu origine indiană sau prebalcanică)

Terminaţiile substantivelor de acest tip (toate accentuate pe ultima silabă) sunt:

- **vocala accentuată -í**: *bakrí* oaie, *borí* mireasă, noră, *buzní* capră, *dorí* sfoară; funie, *pirí* oală, *porí* coadă, *phukní* bubă ş.a. Din această categorie fac parte şi *substantivele cu valoare diminutivală*, obţinute prin derivare cu sufixul diminutival **-orrí**, specific femininelor (*porí* "coadă" + **-orrí** > *porjorrí* "codiţă"), cât şi cele terminate în sufixul moţional **-ní**. Acestea din urmă sunt formate de la substantivele animate, perechi, de gen masculin:

gras "cal" + **-ní** > *grasní* [var.: *grastní*] "iapă";

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sap "şarpe" + **-ní** > *sapní* "şerpoaică" etc.

- **consoană**: *akh* ochi (*sg.*), *bar* gard; curte, grădină, *ćerxán* stea, *ćhip* limbă, *drakh* strugure, *pośóm* lână, *sir* usturoi, *thar* măsea, *zis* oraş etc.

Ca şi în cazul substantivelor masculine terminate în consoană şi în cel al unor substantive feminine cu terminaţie similară se remarcă asurzirea consoanelor finale sonore (ca, de pildă *g* în *k* din perechea consonantică *k/g*: *xaín***k** "fântână", în loc de *xaín***g** "idem", *ja***k** "foc", în loc de *ja***g** "idem" etc; fenomenul este valabil şi pentru perechile consonantice *-p/-b, -t/-d, -s/-z, -ś/-ź, -f/-v*).

- **semiconsoana -w**

Substantive feminine de tipul *xïw* gaură; groapă, *phow* sprânceană, *phuw* pământ, *suw* ac, *źuw* păduche ş.a. pot ilustra această categorie.

- **semiconsoana -j**

În această grupă întâlnim cuvinte ca, de pildă: *baj* mânecă, *ćhȩáj* fată (de etnie romă), *daj* mamă, *phabáj* măr, *rroj* lingură, *sasúj* soacră, *źeśtáj* cumnată ş.a.

1.1.4. Substantivele de gen feminin reprezentând împrumuturi din zona Balcanilor (inclusiv româneşti sau din lexicul internaţional):

Substantivele din această categorie prezintă următoarele terminaţii la nom. sg.:

- **vocala neaccentuată -a**

Această subcategorie reuneşte substantive cu vocala finală neaccentuată **-a,** provenite din limbile turcă, greacă, bulgară, română şi din lexicul internaţional ca, de ex.: *banknóta* bancnotă, *búka* bucată, *dúma* cuvânt, vorbă, *leléka* barză, *méśka* urs, *paparúda* fluture, *paramíca* poveste, *rakaíca* mănuşă, *rakía* rachiu, *sïrma* sârmă, *temperatúra* temperatură, *tópa* minge, *źámba* broască ş.a., sau substantive cu etimologie necunoscută, cum sunt: *mína* plăcintă, *níśka* vacă ş.a.

- **vocala accentuată -á**

Un număr restrâns de substantive feminine împrumutate păstrează vocala finală accentuată **-á** din silaba cuvântului originar (cf.: *ćiśmá* cişmea, *sarmá* sarma).

- **vocala -i**

În funcţie de locul accentului în cuvântul din limba donatoare, vocala *-i* din silaba finală a cuvântului împrumutat, poate fi, *neaccentuată* (în majoritatea situaţiilor, ca, de ex. în cuvintele: *kúci* sămânţă, *mámi* bunică, *vázi* câmp etc.) sau *accentuată* (cf.: *balamí* negustoreasă, *xoji* fiere, bilă; mânie, supărare, *karfí* cui, *luluzí* floare, *zumí* ciorbă, zeamă etc.

În această categorie putem include şi substantivele cu origine necunoscută (cf.: *durní* butoi, respectiv, *pasterní* rufă).

- **consoană**: *papín* gâscă (cf. gr. *πάπια* "raţă"), *muś* miros. Aici se încadrează şi substantivele de gen feminin cu etimologie necunoscută, ca, de ex.: *ambrïn* copac, pom, *purúm* ceapă, *trat* strigăt, ţipăt etc.

1.2. CATEGORIA NUMĂRULUI

Mai sus au fost prezentate terminaţiile substantivelor masculine şi feminine la numărul *singular* (cazul nominativ), urmând ca, în continuare, să punem în discuţie desinenţele de *plural* ale substantivelor. Întrucât substituirea terminaţiilor la nominativ plural ale substantivelor se face diferenţiat, în funcţie de statutul fiecărui cuvânt în parte (cuvânt moştenit din limbile indiene sau împrumutat din limbile prebalcanice / cuvânt împrumutat din limbile din zona Balcanică şi din lexicul internaţional), discutarea acestora se va face separat.

1.2.1. Pluralul substantivelor de gen masculin (la nominativ)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.2.1.1. Pluralul substantivelor de gen masculin (cu origine indiană sau prebalcanică)

1.2.1.1.1. Substantivele masculine terminate în vocala accentuată **-ó**, la nom. sg., formează pluralul în **-é** (Ex.: *bakró* berbec / *bakré* berbeci, *gonó* sac / *goné* saci, *rukunó* cățel / *rukuné* căței, *źamutró* ginere / *źamutré* gineri ș.a.);

1.2.1.1.2. Substantivele masculine terminate la nom., sg. în *vocala accentuată* **-í** formează pluralul în **-e̯á** / **-i̯á** (terminații rezultate din contragerea terminației **-í** și urmate de desinența de plural **-a**). Ex.: *sastrí* fier / *sastr*-**i̯á** metale; fiare (*pop.*);

1.2.1.1.3. Substantivele masculine terminate la nom., sg. în *consoană* (cu excepția consoanei *s* din cadrul sufixelor *-mós, -os, -ús, -ás, -és, -ís*), în *semiconsoana* **-j** sau în *semiconsoana* **-w** formează pluralul în **-á** (cf.: *ḱher* casă / *ḱherá* case, *murś* bărbat / *murśá* bărbați, *thagár* împărat / *thagará* împărați, *than* loc / *thaná* locuri ș.a.; *goj* cârnat / *gojá* cârnați, *muj* gură / *mujá* guri, *naj* deget / *najá* degete etc.; *gaw* sat / *gawá* sate, *iw* zăpadă / *iwá* zăpezi ș.a.

În cazul substantivelor care au suferit apocopa (cf. formele de nom. sg. *gras* < *grast* cal, *kaś* < *kaśt* lemn, *vas* < *vast* mână ș.a.), la nom. pl. se remarcă prezența consoanei apocopate alături de desinența specifică **-á**: *gras* cal / *grastá* cai, *kaś* lemn / *kaśtá* lemne, *vas* mână / *vastá* mâini).

De asemenea, consoana finală a substantivelor masculine se asurzește la nom. sg. (cf.: *dant* dinte / *dandá* dinți, *dat* tată / *dadá* tați, *gat* cămașă / *gadá* cămăși ș.a.).

1.2.1.1.4. Sufixului **-mós** al substantivelor masculine de la nom. sg. i se substituie desinența **-máta** (< ngr.) ca, de ex.: *arai***mós** greșeală / *arai***máta** greșeli, *mangi***mós** cerere, dorință; iubire / *mangi***máta** cereri, dorințe; iubiri, *phari***mós** greutate, dificultate / *phari***máta** greutăți, dificultăți, *phuri***mós** bătrânețe / *phuri***máta** bătrâneți ș.a.

1.2.1.2. Pluralul substantivelor de gen masculin provenite din împrumuturi din zona balcanică și din lexicul internațional:

1.2.1.2.1. Substantivele masculine care la nom. sg. prezintă *terminația neaccentuată* **-i** formează pluralul în **-i̯a** / **-e̯a** (natura semivocalelor neaccentuate din cei doi diftongi depinzând de gradul de fricatizare a lui **-i**). Ex.: *boksér***i** boxer / *boksér*-**i̯a[-e̯a]** boxeri, *hïsméc***i** lucru, treabă / *hïsméc*-**i̯a[-e̯a]** lucruri, treburi.

1.2.1.2.2. Substantivele masculine cu terminația la nom. sg. în *vocala accentuată* **-í** formează pluralul într-unul din diftongii **-i̯á** / - **e̯á** (accentuați): cf. *basí* prinsoare, rămășag; ambiție / *bas***i̯á[-e̯á]** prinsori, rămășaguri; ambiții.

1.2.1.2.3. Substantivele masculine terminate la nom. sg. în *vocala* **-ó** *(accentuată)*, provenite din limba greacă, formează pluralul în *vocala* **-é** *(accentuată)*: *kurk***ó** săptămână; duminică / *kurk***é** săptămâni; duminici.

1.2.1.2.4. Substantivele masculine împrumutate din limba greacă, cu terminația la nom. sg. **-o** *(neaccentuată)* formează pluralul - ca și în limba donatoare - în vocala neaccentuată **-a** (cf. *kókal***o** os / *kókal***a** oase).

1.2.1.2.5. Substantivele masculine terminate la nom., sg. în *consoană* formează pluralul în *vocala* **-a** *(accentuată)* (ca, de ex.: *drom* drum, cale / *dromá* drumuri, căi) sau *neaccentuată* (cf.: *gizín* toamnă / *gizína* toamne).

1.2.1.2.6. Substantivele masculine care la nom. sg. se termină în *semiconsoana* **-j** formează pluralul în *vocala* **-a** *(neaccentuată)*. Cf.: *kerpedé***j** clește / *kerpedéj***a** clești, *kolá***j** curea, centură / *koláj***a** curele, centuri, *zubú***j** haină / *zubúj***a** haine ș.a.

1.2.1.2.7. Sufixului **-os** *(neaccentuat)* din finalul substantivelor masculine aflate la nom., sg. i se substituie, de la caz la caz, desinența **-ója** sau **-oja** (cf.: *gledán***os** oglindă / *gledan***ója** oglinzi, *krión***os** creion / *krion***ója** creioane, *minístr***os** ministru / *ministr***ója** miniștri, *papagál***os** papagal / *papagál***oja** papagali, *źám***os** geam / *źam***ója** geamuri ș.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.2.1.2.8. Sufixelor accentuate **-ás, -ús, -és** (menționate în ordinea productivității lor) din substantivele de gen masculin de nom. sg. li se substituie, la nom., pl., desinențele - **ádes, -údes, -édes** - și unele și celelalte de origine neogreacă - (cf.: *śak***ás** glumă, șotie / *śak***ádes** glume, șotii, *kuz***ús** miel / *kuz***údes** miei, *tester***és** ferăstrău / *tester***édes** ferăstraie etc.).

1.2.1.3. Pluralul substantivelor de gen feminin (cu origine indiană sau prebalcanică)

1.2.1.3.1. Substantivele feminine cu terminația **-í** *accentuată* la nom. sg. formează pluralul în **-i̯á [-e̯á]** , terminații accentuate rezultate prin contragerea vocalei **-i** și adăugarea desinenței de plural **-á** (semivocalele din cei doi diftongi sunt în funcție de gradul de fricatizare a lui **-i**), ca, de ex.: *bib***í** mătușă / *bib***e̯á** mătuși, *dor***í** sfoară, funie / *dor***-i̯á** sfori, funii.

Aceleași desinențe de nom. pl.(**-i̯á/-e̯á**) se înregistrează și în cazul substantivelor feminine terminate la nom. sg. în sufixul moțional **-ní** sau în sufixul diminutival specific substantivelor de gen feminin **-orrí** (cf.: *grast***ní** iapă / *grastn***e̯á** iepe; *por***i̯orrí** codiță / *por***i̯orri̯á** codițe ș.a.).

1.2.1.3.2. Substantivele feminine care la nom. sg. se termină în **consoană** au desinență de plural vocala **-á** (accentuată) sau, când substantivele respective au, de regulă în final, una din lichidele *l, r,* sau dentala *t* formează pluralul în **-i̯á** / - **e̯á** (cf.: *dra***kh** strugure / *drakh***á** struguri, *me***l** murdărie / *mel***i̯á** murdării, *ba***r** gard; grădină, curte / *bar***e̯á** garduri; grădini, curți, *ka***t** foarfece (*sg.*) / *kat***e̯á** foarfece (*pl.*).

Dacă substantivul feminin se termină la nom. sg. în *nazala dentală* **-n**, atunci forma de plural este, de regulă, **-á**, rezultată prin dispariția lui **-n** (cf.: *me***n** gât / *me***á** gâturi, *phe***n** soră / *phe***á** surori, cu formele din lb. rr. c. *mená* gâturi, respectiv *phen̯á* surori etc.).

Un alt aspect ce trebuie semnalat privește asurzirea la nom.sg. a consoanelor din finalul substantivelor de gen feminin (cf.: *ćhi***p** limbă (sg.) / *ćhi***bá** limbi (pl.), *laś* rușine (sg.) / *laźá* rușini (pl.), *xaín***k** fântână (sg.) / *xain***gá** fântâni (pl.) ș.a. Astfel, se constată asurzirea consoanelor finale, după cum urmează: **-b > -p, -ćh > -ś, -d > -t, -g > -k, -z > -s, -ź > -ś, -v > -f.**

1.2.1.3.3. Substantivele de gen feminin cu terminații la nom., sg. în *semiconsoanele* - **w** sau **-j** formează pluralul în **-á** (accentuat), ca, de ex.: *pho***w** sprânceană / *phow***á** sprâncene, *su***w** ac / *suw***á** ace, respectiv, *ba***j** mânecă / *baj***á** mâneci, *sasú***j** soacră / *sasuj***á** soacre ș.a. Excepție face *phabáj* " măr ", a cărui formă de plural, *phabá*, a rezultat, prin contragere, din *phabajá*, formă păstrată în lb. rr. c.

1.2.1.4. Pluralul substantivelor de gen feminin provenite din împrumuturi balcanice (inclusiv românești)

1.2.1.4.1. Substantivele feminine cu terminația **-a** *(neaccentuată)* la nom. pl. formează pluralul în **-es** (de asemenea în poziție neaccentuată). Cf.: *lelék***a** barză / *lelék***es** berze, *paramíc***a** poveste / *paramíc***es** povești ș.a.

1.2.1.4. 2. Substantivele feminine care la nom. sg. prezintă terminația **-í** (accentuată) formează pluralul într-unul din diftongii **-i̯á** / **-e̯á** (rezultați din terminația accentuată **-í** urmată de desinența de plural **-á** *(accentuată)*; cf.: *karf***í** cui / *karf***e̯á** cuie, *luluz***í** floare / *luluz***e̯á** flori.

1.2.1.4.3. Substantivele feminine cu terminația neaccentuată **-i** la nom. sg. formează pluralul într-unul din diftongii **-i̯a** / **-e̯a** (rezultați, de asemenea, din terminația **-i** urmată de desinența de plural **-a** *(neaccentuată)*. Cf.: *mám***i** bunică / *mám***i̯a** bunici, *kúc***i** sămânță / *kúc***e̯a** semințe, *váz***i** câmp / *váz***i̯a** câmpuri ș.a.

1.2.1.4.4. Substantivele de gen feminin care la nom. sg. se termină într-o consoană formează pluralul cu desinența **-á** (accentuată). Cf.: *ambrï***n** pom, copac / *ambrïn***á** pomi, copaci, *papí***n** gâscă / *papin***á** gâște, *purú***m** ceapă / *purum***á** cepe ș.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Substantivele din idiomul studiat pot fi articulate cu articol *hotărât* sau *nehotărât*.

1. 3. 1. Articolul *hotărât* este întotdeauna proclitic. La *nominativ singular* formele articolului hotărât sunt:

o, pentru substantivele masculine: **o** *gonó* / sacul; **o** *muj* / gura; **o** *thagár* / împăratul; **o** *ternimós* / tinereţea;

i, pentru substantivele feminine: **i** *khangerí* / biserica, **i** *dúma* / cuvântul, **i** *baj* / mâneca, **i** *čhip* / limba etc. La *nominativ plural,* articolul hotărât are o singură formă, **o**, atât pentru substantivele masculine, cât şi pentru cele feminine. Substantivele de mai sus au la plural următoarele articole:

- pentru substantive masculine: **o** *goné* / sacii; **o** *mujá* / gurile, **o** *thagará* / împăraţii; **o** *ternimáta* / tinereţile.

- pentru substantive feminine: **o** *khangerȩá* / bisericile; **o** *dúmes* / cuvintele; **o** *bajá* / mânecile; **o** *čhibá* / limbile etc.

Este de remarcat faptul că la cazul acuzativ (cu excepţia substantivelor feminine inanimate în *-i*) şi la cazurile oblice (genitiv, dativ, locativ, ablativ, comitativ [instrumental-sociativ]) articolul hotărât are aceeaşi formă, indiferent de genul, numărul şi cazul substantivelor pe care le determină, adică **o**. (În secţiunea rezervată declinării substantivelor, toate substantivele ce constituie exemplificări sunt însoţite de articolele hotărâte).

Comparativ cu celelalte dialecte rome din spaţiul geografic românesc, situaţia articolului hotărât se prezintă astfel:

Dialectul romilor:		spoitori (Olteniţa)				ursari (Maglavit)				carpatici (Dumbrăveni, Sibiu)				căldărari (Piteşti)			
Genul		M		F		M		F		M		F		M		F	
Numărul		Sg.	Pl.	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.
Articolul hotărât la:	nominativ	o	o	i	o	o	o(l)	e	o(l)	o	o	e	o	o	äl/le	e/i	äl/le
	acuzativ: inanimate	o	o	i	o	o	o(l)	e	o(l)	o	o	e	o	o	(äl)	(e/i)	(äl)
	acuzativ: animate	o	o	o	o	le	le	le	le	le	le	le	le	le	le	la	le
	cazurile oblice	o	o	o	o	le	le	le	le	le	le	le	le	le	le	la	le

În dialectul romilor spoitori, ca, de altfel, în toate dialectele rome, şi substantivele nume proprii sunt articulate (cf. dial. spoit. *I* Luluzí "Floarea").

1.3.2. Articolul nehotărât este, atât pentru substantivele masculine cât şi pentru cele feminine, *ek(h)* "un; o" (la nominativ, singular): *ek(h)* manúś - *un* om; *ek(h)* daj - *o* mamă.

La nominativ plural, pentru articularea substantivelor masculine şi feminine, există articolul nehotărât *níśte* "nişte": *níśte* manuśá - *nişte* oameni; *níśte* dajá - *nişte* mame.

Pentru substantivele aflate la cazul acuzativ (sg.) şi la cazurile oblice (sg.), articolul nehotărât are o formă identică *eḱhé*, iar la plural, pentru toate genurile, numerele şi cazurile (cu excepţia vocativului) se foloseşte, invariabil, *níśte* "nişte".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.4. DECLINAREA SUBSTANTIVELOR

1.4.1. NOMINATIVUL

Substantivele masculine şi feminine au la nominativ, singular şi plural, formele prezentate anterior în cadrul categoriilor de gen şi număr.

1.4.2. ACUZATIVUL

Formele în acuzativ ale substantivelor sunt diferite în funcţie de caracterul inanimat / animat al acestora.

1.4.2.1. Substantivele inanimate, de pildă, atât cele masculine cât şi cele feminine, au, la acuzativ, singular şi plural, aceleaşi forme ca la nominativ singular, respectiv ca la nominativ plural, după cum se poate vedea din exemplele următoare:

- *substantive inanimate masculine, la nominativ şi acuzativ singular*: *(o) mirikl*ó mărgea(ua) - (*nom., sg.*) / *(o) mirikl*ó idem (*acuz., sg.*), ca şi substantivele: *(o) selém***i** salut(ul), *(o) kerpedéj* cleşte(le), *(o) ve***ś** pădure(a), *(o) phuri***mós** bătrâneţe(a), *(o) kolol***ós** roată (roata), *(o) ga***w** sat(ul) ş.a;

- *substantive inanimate masculine, la nominativ şi acuzativ plural*: *(o) mirikl***é** mărgele(le) - *(nom. pl.)* / *(o) mirikl***é** idem *(acuz. pl.), ca şi substantivele: (o) selém***ịa** saluturi(le), *(o) kerpedéj***a** cleşti(i), *(o) veś***á** păduri(le), *(o) phuri***máta** bătrâneţi(le), *(o) kolol***ója** roţi(lle), *(o) gaw***á** sate(le) etc;

- *substantive inanimate feminine, la nominativ şi acuzativ singular: (i) pir***í** oală (oala) - *(nom. sg.) / (i) pir***í** idem *(acuz. sg.)* sau: *(i) komín***a** coş de fum, horn, *(i) ba***j** mânecă (mâneca), *(i) dra***kh** strugure(le), *(i) su***w** ac(ul) *ş.a.*

Aşa cum s-a văzut mai sus, cu prilejul discutării *articolului*, singurele substantive care la acuzativ nu se articulează cu articolul hotărât *o*, ci cu articolul hotărât *i*, sunt cele inanimate de gen feminin. La cazurile oblice articolul este însă *o*, ca în situaţia tuturor celorlalte substantive (animate / inanimate, de gen masculin / feminin, de număr singular / plural).

- *substantive inanimate feminine, la nominativ şi acuzativ plural: (o) pirẹá* oale(le) - *(nom. pl.) / (o) pirẹá* idem *(acuz. pl.); (o) komínes* coşuri(le), hornuri(le), *(o) bajá* mâneci(le), *(o) drakhá* struguri(i), *(o) suwá* ace(le) ş.a.

1.4.2.2. Substantivele animate

1.4.2.3. Substantivele animate masculine au la acuzativ singular desinenţele accentuate *-és, -ís, -ós, -s, -ús*, iar la acuzativ plural - desinenţele accentuate *-én, -ín, -ón, -n*, după cum urmează:

Nominativ, singular	Acuzativ, singular
*(o) baśn*ó cocoş(ul)	*(o) baśn*és pe cocoşi(i)
*(o) śośó*j iepure(le)	*(o) śośo*is pe iepure(le)
*(o) boksér*i boxer(ul)	*(o) bokser*is pe boxer(ul)
*(o) manú*ś om(ul)	*(o) manuś*és pe om(ul)
*(o) dóktor*os doctor(ul)	*(o) doktor*ós pe doctor(ul)
*(o) čhẹá*w băiat(ul)	*(o) čhẹav*és pe băiat(ul)
*(o) kuz***ús** miel(ul)	*(o) kuz***ús** pe miel(ul)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În alte idiomuri rome, substantivele masculine, animate, terminate la nominativ singular în semiconsoana *-j* (cf. *śośój*) formează acuzativul singular cu desinența accentuată -**és** (cf.: *śośój* iepure + -**es** > *śośoj***és** pe iepure), în timp ce în dialectul romilor spoitori semiconsoana -**j** trece în vocala *-í* accentuată (cf. *śośój* "iepure" + -**és** > *śośoj***és** "pe iepure" > *śośo***ís** pe iepure. E de remarcat, de asemenea, că desinența -**ós** de acuzativ singular, pentru substantivele masculine, animate, care, la nominativ singular au terminația neaccentuată *-os* (cf. dóktor*os* etc.) reprezintă, în fapt, forma de nominativ singular, dar accentuată. Abia la plural, după cum se vede şi din exemplele de mai jos, se înlătură terminația neaccentuată de nominativ singular *-os* (sau cea (ne)accentuată, de nominativ plural *oja* /*-ója*) şi se adaugă -**ós**, respectiv -**ón**:

Nom. sg. dóktor*os*	*Acuz.* sg. dóktor + -**ós** > doktor**ós** "pe doctor"
Nom. pl. dóktor*oja*	*Acuz.* pl. doktor + -**ón** > doktor**ón** "pe doctori"

Accentul, la acuzativ singular şi plural, se mută din poziție paroxitonă în poziție oxitonă.

1.4.2.4. La acuzativ *plural*, substantivele masculine *animate* au desinențele -**én**, -**ín**, -**ón**, -**n**:

Nominativ, plural	Acuzativ, plural
*(o) baśn***é** cocoşi(i)	*(o) baśn***én** pe cocoşi(i)
*(o) śośoj***á** iepuri(i)	*(o) śośo***ín** pe iepuri(i)
*(o) boksér***i̯a** boxeri(i)	*(o) bokser***ín** pe boxeri(i)
*(o) manu***śá** oameni(i)	*(o) manuś***én** pe oameni(i)
*(o) dóktor***oja** doctori(i)	*(o) doktor***ón** pe doctori(i)
*(o) ćhe̯av***é** băieți(i)	*(o) ćhe̯av***én** pe băieți(i)
*(o) kuzú***des** miei(i)	*(o) kuzu***dén** pe miei(i)

După cum se poate desprinde din exemplele de mai sus, substantivelor animate, de gen masculin, care se termină la nom. sg. în -**ó**, li se înlătură această terminație şi li se adaugă, pentru obținerea formei de acuzativ plural, desinența -**én**: *Nom.* sg. *baśn/***ó** "cocoş" > + -**én** > *baśn***én** "pe cocoşi" (acuz. pl.).

De asemenea, substantivelor animate masculine cu finalul în -**i** (neaccentuat), la nom. sg. li se adaugă - pentru formarea acuzativului plural - desinența -**n**, iar celor similare cu finalul în semiconsoana -**j** (la nom. sg.) li se alipeşte desinența accentuată -**ín** (după ce, în prealabil, s-a produs trecerea semiconsoanei -**j** în -**í**):

*(Nom. sg.) boksér***i** "boxer" + -**n** > *bokser***ín** "pe boxeri"

*(Nom. sg.) śośó***j** "iepure" + **ín** > *śośo***ín** "pe iepuri".

În ceea ce le priveşte, substantivelor animate de gen masculin terminate la nom. sg. în *consoană* li se adaugă, pentru obținerea formei de acuzativ plural, desinența -**én** (cf.: *manúś* "om" + **én** > *manuś***én** "pe oameni").

În sfârşit, substantivele masculine animate terminate la nom. sg. în semiconsoana -**w** formează acuzativul plural cu desinența accentuată *-én* (cf. *ćhe̯á***w** " băiat " + -**én** > *ćhe̯av***én** [uneori: *ćhe̯aw***én**] " pe băieți ").

1.4.2.5. Substantivele feminine animate primesc la acuzativ singular desinențele accentuate *-á* sau *-i̯á* / - *e̯á*, după cum urmează:

-**á**, dacă la nom. sg. substantivele feminine sunt terminate în vocala neaccentuată -**a**, în semiconsoana -**j**, în semiconsoana -**w** sau în **consoană**;

-**i̯á** /- **e̯á**, dacă la nom. sg. substantivele în cauză au terminația -**í** (accentuată).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Nominativ, singular	Acuzativ, singular
(i) bakrí "oaie (oaia)"	*(o) bakrẹá* "pe oaie (oaia)"
(i) paparúda "fluture(le)"	*(o) paparudá* "pe fluture(le)"
(i) daj "mamă (mama)"	*(o) dajá* "pe mamă (mama)"
(i) źuw "păduche(le)"	*(o) źuwá* "pe păduche (păduchele)"
(i) papín "gâscă"	*(o) papiná* "pe gâscă (gâsca)"

1.4.2.6. Substantivele feminine animate au la acuzativ plural desinența accentuată **-én** (dacă la nom. sg. sunt terminate în semiconsoanele **-j** și **-w**, în vocala neaccentuată **-a** sau în **consoană**). De asemenea, substantivele feminine animate cu terminația la nom. sg. în **-í** *(accentuată)* formează acuzativul plural în **-i̯án** /- **ẹán**:

Nominativ, plural	Acuzativ, plural
(o) bakrẹá "oi(le)"	*(o) bakrẹán* "pe oi(le)"
(o) paparúdes "fluturi(i)"	*(o) paparudén* "pe fluturi(i)"
(o) dajá "mame(le)"	*(o) dajén* "pe mame(le)"
(o) źuwá "păduchi(i)"	*(o) źuwẹán* "pe păduchi(i)"
(o) papiná "gâște(le)"	*(o) papinẹán* "pe gâște(le)"

1.4.2.7. Înainte de a se trece la prezentarea cazurilor oblice (genitivul, dativul, locativul, ablativul, sociativ-instrumentalul), trebuie făcută precizarea că tema substantivelor la cazurile oblice include ca morfem al temei și desinențele de acuzativ specifice substantivelor animate *masculine (-és, -ís, -ós, -ús, -ás* - la sg. / *-én, -ín, -ón, -den, -án* - la pl.), respectiv *feminine (-á, -ẹá-* la sg. / *-én, -ẹán* - la pl.), care se generalizează, fiind aceleași deci, și pentru substantivele inanimate (cu excepția substantivelor abstracte, de gen masculin, terminate la nom.sg. în sufixul **-mós,** care au, la cazurile oblice, tema *-más* - la sg., respectiv - *mán* - la pl.). În acest fel, desinențele cazurilor oblice urmează temelor cărora li s-au alipit morfemele de acuzativ din seriile prezentate mai sus.

1.4.3. GENITIVUL

Genitivul este marcat printr-o desinență cu două variante, *surdă* și *sonoră* (cf. seriile: **-ko /-go** [**-ki /-gi, -ke /-ge,** și **-ke /-ge**]), natura consoanei inițiale fiind în funcție de prezența / absența dentalei nazale *-n-* la sfârșitul temei la care desinența de genitiv se adaugă: *surdă*, de pildă, în *kaśtés/ko, (-ki, -ke, -ke)* "de lemn; al (a, ai, ale) lemnului", *paparudá/ko, (-ki, -ke, -ke)* "de fluture; al (a, ai, ale) fluturelui" ș.a., *sonoră*, de ex., în *kaśtén/go, (-gi, -ge, -ge)* "de lemne; al, (a, ai, ale) lemnelor", *paparudén/go, (-gi, -ge, -ge)* "de fluturi; al, (a, ai, ale) fluturilor" ș.a.

Formele pe care desinența de genitiv le ia (cf. seriile: **-ko /-go, (-ki /-gi, -ke /-ge), -ke / -ge**) reprezintă raporturile posesive dintre două substantive, în funcție de genul și numărul posesorului (posesorilor) și ale obiectului (obiectelor) posedat(e), după cum urmează:

- pentru genitiv singular: un posesor de gen masculin sau feminin (substantive) și:

a) un obiect posedat (substantiv) de gen: masculin: **-ko,** *feminin:* **-ki**;

b) mai multe obiecte posedate (substantive) de gen masculin sau feminin: **-ke** (accidental **-ki**);

- pentru genitiv plural: - mai mulți posesori (substantive) de gen masculin sau feminin și:

a) un obiect posedat (substantiv) de gen: masculin: **-go**, *feminin:* **-gi**;

b) mai multe obiecte posedate (substantive) de gen masculin ori feminin: **-ge** (accidental, **-gi).**

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.4.3.1. Substantivele masculine

1.4.3.1.1. Substantivele inanimate şi animate terminate la nominativ singular în *consoană* (cf.: *ḱher* "casă", *gras* "cal",), în *semiconsoana -w* (v. *gaw* "sat", *rúw* "lup"), cât şi cele inanimate în *semiconsoana -j* au desinenţele cazuale **-ko, (-ki, -ke, -ke)** - pentru singular - respectiv **-go, (-gi, -ge, -ge)** - pentru plural -, care sunt alipite temei cazurilor oblice (-*és*-, -*ós*-, -*ís*-, la sg., sau -*én*-, -*on*-, -*ín*- la plural. Exemple:

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) ḱher "casă (casa)"	(o) ḱherá "case(le)"	
Genitiv (o)	ḱher-*és* -**ko** "al casei"	(o)	ḱher-*én* -**go** "al caselor"
	ḱher-*és* -**ki** "al casei"		ḱher-*én* -**gi** "a caselor"
	ḱher-*és* -**ke** [-**ki**] "ai casei"		ḱher-*én* -**ge** [-**gi**] "ai caselor"
	ḱher-*és*-**ke** [**ki**] "ale casei"		ḱher-*én* -**ge** [-**gi**] "ale caselor"

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) grast "cal(ul)"	(o)	grastá "cai(i)"
Genitiv (o)	grast-*és* -**ko** "al calului"	(o)	grast-*én*-**go** "al cailor"
	grast-*és* -**ki** "a calului"		grast-*én*-**gi** "a cailor"
	grast-*és* -**ke** [-**ki**] "ai calului"		grast-*én*-**ge** [-**gi**] "ai cailor"
	grast-*és*-**ke** [-**ki**] "ale calului"		grast-*én*-**ge** [-**gi**] "ale cailor"

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) gaw "sat(ul)"	(o)	gawá "sate(le)"
Genitiv (o)	gaw-*és*-**ko** "al satului"	(o)	gaw-*én*-**go** "al satelor"
	gaw-*és*-**ki** "a satului"		gaw-*én*-**gi** "a satelor"
	gaw-*és*-**ke** [-**ki**] "ai satului"		gaw-*én*-**ge** [-**gi**] "ai satelor"
	gaw-*és*-**ke** [-**ki**] "ale satului"		gaw-*én*-**ge** [-**gi**] "ale satelor"

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) rúw "lup(ul)"	(o)	ruwá "lupi(i)"
Genitiv (o)	ruw-*és*-**ko** "al lupului"	(o)	ruw-*én*-**go** "al lupilor"
	ruw-*és*-**ki** "al lupului"		ruw-*én*-**gi** "a lupilor"
	ruw-*és*-**ke** [-**ki**] "ai lupului"		ruw-*én*- **ge** [-**gi**] "ai lupilor"
	ruw-*és*-**ke** [-**ki**] "ale lupului"		ruw-*én*-**ge** [-**gi**] "ale lupilor"

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) naj "deget(ul)"	(o)	najá "degete(le)
Genitiv (o)	naj-*és*-**ko** "al degetului"	(o)	naj-*én*-**go** "al degetelor"
	naj-*és*-**ki** "a degetului"		naj-*én*-**gi** "a degetelor"
	naj-*és*-**ke** [-**ki**] "ai degetului"		naj-*én*-**go** [-**gi**] "ai degetelor"
	naj-*és*-**ke** [-**ki**] "ale degetului"		naj-*én*-**go** [-**gi**] "ale degetelor"

De remarcat faptul că sunt întâlnite şi unele excepţii, în sensul reducerii complexului sonor al unor substantive, prin contragerea unor vocale, (vocalele -*jé*- din forma de genitiv a substantivelor *muj* "gură", *mu*-jé-*sko* > *músko* "al gurii". Aceasta din urmă, la rândul ei, prin asimilare regresivă, capătă forma *mósko*:

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) muj "gură (gura)"	(o)	mujá "guri(le)"
Genitiv (o)	mós**ko** < muj-*és*-**ko** "al gurii"	(o)	muj-*én*-**go** "al gurilor"
	mós**ki** < muj-*és*-**ki** "a gurii"		muj-*én*-**gi** "a gurilor"
	mós**ke** < muj-*és*-**ke** [-**ki**] "ai gurii"		muj-*én*-**ge** [-**gi**] "ai gurilor"
	mós**ke** < muj-*és*-**ke** [-**ki**] "ale gurii"		muj-*én*-**ge** [-**gi**] "ale gurilor"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.4.3.1.2. La genitiv, substantivele masculine, animate şi inanimate, terminate la nominativ singular în **-ó**, au alipite la tema cazurilor oblice de singular (**-és-**) desinenţele **-ko, -ki, -ke [-ki], -ke [-ki]**, iar la cea de plural (**-én-**) desinenţele cazuale de genitiv plural **-go, -gi, -ge [-gi], -ge [-gi]**.

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) gonó "sac(ul)"	(o)	goné "saci(i)"
Genitiv (o)	gon-*és*-**ko** "al sacului"	(o)	gon-*én*-**go** "al sacilor"
	gon-*és*-**ki** "a sacului"		gon-*én*-**gi** "a sacilor"
	gon-*és*-**ke [-ki]** "ai sacului"		gon-*én*-**ge [-gi]** "ai sacilor"
	gon-*és*-**ke [-ki]** "ale sacului"		gon-*én*-**ge [-gi]** "ale sacilor"
CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) baśnó "cocoş(ul)	(o)	baśné "cocoşi(i)"
Genitiv (o)	baśn-*és*-**ko** "al cocoşului"	(o)	baśn-*én*-**go** "al cocoşilor"
	baśn-*és*-**ki** "a cocoşului"		baśn-*én*-**gi** "a cocoşilor"
	baśn-*és*-**ke [-ki]** "ai cocoşului"		baśn-*én*-**ge [-gi]** "ai cocoşilor"
	baśn-*és*-**ke [-ki]** "ale cocoşului"		baśn-*én*-**ge [-gi]** "ale cocoşilor"

1. 4. 3. 1. 3. Substantivele masculine, inanimate, care la nominativ, singular, au vocala finală neaccentuată **-i** (cf.: *kalendár*i "calendar") au la cazul genitiv singular desinenţele **-ko, -ki, -ke [-ki], -ke [-ki]** alipite la tema **-ós-**. La genitiv plural se alipesc la tema **-ón-** desinenţele cazuale caracteristice formelor de plural (adică: **-go, -gi, -ge [-gi], -ge [-gi]**:

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) kalendári "calendar(ul)"	(o)	kalendarója "calendare(le)"
Genitiv (o)	kalendar-*ós*-**ko** "al calendarului"	(o)	kalendar-*ón*-**go** "al calendarelor"
	kalendar-*ós*-**ki** "a calendarului"		kalendar-*ón*-**gi** "a calendarelor"
	kalendar-*ós*-**ke [-ki]** "ai calendarului"		kalendar-*ón*-**ge [-gi]**"ai calendarelor"
	kalendar-*ós*-**ke [-ki]**"ale calendarului"		kalendar-*ón*-ge **[-gi]**"ale calendarelor"

1.4.3.1.4. Substantivele masculine, animate, care au terminaţiile neaccentuate **-i** (cf. *bokséri*) sau **-j** (cf. *śośój*) la nominativ singular prezintă la cazul genitiv singular, adăugată la tema de sg. **-ís-** sufixele genitivale **-ko, -ki, -ke [-ki], -ke [-ki]**:

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) bokséri "boxer(ul)"	(o)	boksérja "boxeri(i)"
Genitiv (o)	bokser-*ís*-**ko** "al boxerului"	(o)	bokser-*ín*-**go** "al boxerilor"
	bokser-*ís*-**ki** "a boxerului"		bokser-*ín*-**gi** "a boxerilor"
	bokser-*ís*-**ke [-ki]** "ai boxerului"		bokser-*ín*-**ge [-gi]** "ai boxerilor"
	bokser-*ís*-**ke [-ki]** "ale boxerului"		bokser-*ín*-**ge [-gi]** "ale boxerilor"

După cum se observă din tabel, formele de genitiv plural se obţin prin adăugarea, la tema de pl. **-ín-** a cazurilor oblice, a sufixelor genitivale caracteristice pentru plural: **-go, -gi, -ge [-gi], -ge [-gi]**:

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) śośój "iepure(le)"	(o)	śośojá "iepuri(i)"
Genitiv (o)	śośo-*ís*-**ko** "al iepurelui"	(o)	śośo-*ín*-**go** "al iepurilor"
	śośo-*ís*-**ki** "a iepurelui"		śośo-*ín*-**gi** "a iepurilor"
	śośo-*ís*-**ke [-ki]** "ai iepurelui"		śośo-*ín*-**ge [-gi]**"ai iepurilor"
	śośo-*ís*-**ke [-ki]** "ale iepurelui"		śośo-*ín*-**ge [-gi]** "ale iepurilor"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.4.3.1.5. Substantivele masculine terminate la nominativ singular în sufixul neaccentuat **-os-**, animate (gen. *dóktor***os** "doctor") sau inanimate (de tipul: *gledán***os** "oglindă"; *buríko***s** "buric"), păstrează această terminaţie, dar accentuată, la cazurile oblice. La genitiv, formelor de la cazurile oblice (*-ós-* (sg.) / *-ón-* (pl.)) le sunt alipite desinenţele genitivale de singular **-ko, -ki, -ke [-ki], -ke [-ki]**, respectiv de genitiv plural, adică **-go, -gi, -ge [-gi], -ge [-gi]**:

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) dóktor*os* doctor(ul)	(o)	doktor*ója* "doctori(i)"
Genitiv (o)	doktor-*ós*-**ko** "al doctorului"	(o)	doktor-*ón*-**go** "al doctorilor"
	doktor-*ós*-**ki** "a doctorului"		doktor-*ón*-**gi** "a doctorilor"
	doktor-*ós*-**ke [-ki]** "ai doctorului"		doktor-*ón*-**ge [-gi]** "ai doctorilor"
	doktor-*ós*-**ke [-ki]** "ale doctorului"		doktor-*ón*-**ge [-gi]** "ale doctorilor"
CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) gledán*os* "oglindă (oglinda)"	(o)	gledan*ója* "oglinzi(le)
Genitiv (o)	gledan-*ós*-**ko** "al oglinzii"	(o)	gledan-*ón*-**go** "al oglinzilor"
	gledan-*ós*-**ki** "a oglinzii"		gledan-*ón*-**gi** "a oglinzilor"
	gledan-*ós*-**ke [-ki]** "ai oglinzii"		gledan-*ón*-**ge [-gi]** "ai oglinzilor"
	gledan-*ós*-**ke [-ki]** "ale oglinzii"		gledan-*ón*-**ge [-gi]** "ale oglinzilor"

1.4.3.1.6. Substantivele masculine abstracte în sufixul **-mós** (la nominativ, singular) au la cazurile oblice (cu excepţia acuzativului), la singular, tema **-más-** căreia îi pot fi alipite desinenţele genitivale de singular **-ko, -ki, -ke [-ki], -ke [-ki]**, respectiv au tema **-mán-**, la cazurile oblice aflate la numărul plural (de asemenea, cu excepţia acuzativului), căreia îi pot fi alăturate desinenţele genitivale de plural: **-go, -gi, -ge [-gi], -ge [-gi]**.

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) terni*mós* "tinereţe"	(o)	terni*máta* "tinereţi(le)"
Genitiv (o)	terni-*más*-**ko** "al tinereţii"	(o)	terni-*mán*-**go** "al tinereţilor"
	terni-*más*-**ki** "a tinereţii"		terni-*mán*-**gi** "a tinereţilor"
	terni-*más*-**ke [-ki]** "ai tinereţii"		terni-*mán*-**ge [-gi]** "ai tinereţilor"
	terni-*más*-**ke [-ki]** "ale tinereţii"		terni-*mán*-**ge [-gi]** "ale tinereţilor"

Se cuvine menţionat că tema *-mán-*, de la genitivul plural (cf. *ternimáta* "tinereţi") reprezintă formă contrasă a temei *-matén-*, întâlnită în alte idiomuri rome (cf. în lb. rr. c. terni*matén*-go / terni*matén*-gi / terni*matén*-ge / terni*matén*-ge).

1.4.3.1.7. Substantivele masculine terminate la nominativ singular în sufixele accentuate *-ás, -ús, -és* (provenite din împrumuturi din limba turcă şi au la nominativ plural desinenţa neaccentuată *-des*, ca, de ex.: *kuzús* "miel, ied", *śakás* "glumă, şotie") au la genitiv singular desinenţele **-ko, -ki, -ke [-ki], -ke [-ki]**, iar la genitiv plural desinenţele **-go, -gi, -ge [-gi], -ge [-gi]**:

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) kuz*ús* "miel(ul)"	(o)	kuzú*des* "miei(i)"
Genitiv (o)	kuz-*ús*-**ko** "al mielului"	(o)	kuzu-*dén*-**go** "al mieilor"
	kuz-*ús*-**ki** "a mielului"		kuzu-*dén*-**gi** "a mieilor"
	kuz-*ús*-**ke [-ki]** "ai mielului"		kuzu-*dén*-**ge [-gi]** "ai mieilor"
	kuz-*ús*-**ke [-ki]** "ale mielului"		kuzu-*dén*-**ge [-gi]** "ale mieilor"

E de remarcat faptul că substantivele, animate şi inanimate, de gen masculin, cu pluralul în **-des**, nu au la cazurile oblice întotdeauna forme lungi, legitime, de tipul: *o*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

śakadéng/o, (-i, -e [-i], -e [-i] ş.a., ci corespondentele acestora, contrase (cf.: *(o) śakáng/o, -i, -e [-i], -e [-i] < śaká/dé/ng/o, -i, -e [-i], -e [-i]* "al, (a, ai, ale) glumelor":

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(o) śak*ás* "glumă, (gluma)"	(o)	śak*ádes* "glume(le)"
Genitiv (o)	śakás- **ko** "al glumei"	(o)	śakán-**go** "al glumelor" (< śakadéngo)
	śakás-**ki** "a glumei"		śakán-**gi** "a glumelor" (< śakadéngi)
	śakás-**ke [-ki]** "ai glumei"		śakán-**ge [-gi]** "ai glumelor" (< śakadénge [-gi])
	śakás-**ke [-ki]** "ale glumei"		śakán-**ge [-gi]** "ale glumelor" (< śakadénge [-gi])

1.4.3.2. Substantivele feminine

1.4.3.2.1. Substantivele feminine terminate în vocala neaccentuată **-a** (*animate*, ca *leléka* "barză", sau *inanimate*, ca *rakaíca* "mănuşă") formează genitivul singular prin ataşarea, la tema de singular a cazurilor oblice (*-á-*), a desinenţelor genitivale **-ko (-ki, -ke [-ki], -ke, [-ki])**, iar genitivul plural se obţine prin alipirea la tema de plural a cazurilor oblice (*-én-*) a desinenţelor **-go, -gi, -ge [-gi], -ge [-gi]**:

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(i) rakaíc*a* "mănuşă (mănuşa)"	(o)	rakaíc*es* "mănuşi(le)"
Genitiv (o)	rakaic-*á*-**ko** "al mănuşii"	(o)	rakaic-*én*-**go** "al mănuşilor"
	rakaic-*á*-**ki** "a mănuşii"		rakaic-*én*-**gi** "a mănuşilor"
	rakaic-*á*-**ke [-ki]** "ai mănuşii"		rakaic-*én*-**ge [-gi]** "ai mănuşilor"
	rakaic-*á*-**ke [-ki]** "ale mănuşilor"		rakaic-*én*-**ge [-gi]** "ale mănuşilor"

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(i) lelék*a* "barză (barza)"	(o)	lelék*es* "berze(le)"
Genitiv (o)	lelek-*á*-**ko** "al berzei"	(o)	lelek-*én*-**go** "al berzelor"
	lelek-*á*-**ki** "a berzei"		lelek-*én*-**gi** "a berzelor"
	lelek-*á*-**ke [-ki]** "ai berzei"		lelek-*én*-**ge [-gi]** "ai berzelor"
	lelek-*á*-**ke [-ki]** "ale berzei"		lelek-*én*-**ge [-gi]** "ale berzelor"

1.4.3.2.2. Substantivele feminine terminate în *semivocala* **-j** (animate, ca, de ex. *daj* "mamă", şi inanimate, ca de pildă *phabáj* "măr"), cele în *semiconsoana* **-w**, cât şi cele în **consoană** (animate, ca de ex. *phen* "soră", şi inanimate, ca de pildă, *zis* "oraş", *purúm* "ceapă"), cu tema la cazurile oblice în *-á-* (la singular) şi în *-én-* (la plural), formează genitivul prin adăugarea la aceste teme a desinenţelor **-ko, -ki, -ke [-ki], -ke [-ki]** (genitivul singular), respectiv a desinenţelor **-go, -gi, -ge [-gi], -ge [-gi]** (genitivul plural):

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(i) da*j* "mamă (mama)"	(o)	daj*á* "mame(le)"
Genitiv (o)	de-*á*-**ko** "al mamei"	(o)	daj-*én*-**go** "al mamelor"
	de-*á*-**ki** "a mamei"		daj-*én*-**gi** "a mamelor"
	de-*á*-**ke [-ki]** "ai mamelor"		daj-*én*-**ge [-gi]** "ai mamelor"
	de-*á*-**ke [-ki]** "ale mamelor"		daj-*en*-**ge [-gi]** "ale mamelor"

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(i) phaba*j* "măr(ul)"	(o)	phabá "mere(le)"
Genitiv (o)	phabaj-*á*-**ko** "al mărului"	(o)	phab-*én*-**go** "al merelor"
	phabaj-*á*-**ki** "a mărului"		phab-*én*-**gi** "a merelor"
	phabaj-*á*-**ke [-ki]** "ai mărului"		phab-*én*-**ge [-gi]** "ai merelor"
	phabaj-*á*-**ke [-ki]** "ale mărului"		phab-*én*-**ge [-gi]** "ale merelor"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(i) su(*w*) "ac(ul)"	(o)	su(w)*á* "ace(le)"
Genitiv (o)	su(w)-*á*-**ko** "al acului"		su(w)-*én*-**go** "al acelor"
	su(w)-*á*-**ki** "a acului"	(o)	su(w)-*én*-**gi** "a acelor"
	su(w)-*á*-**ke** [**-ki**] "ai acelor"		su(w)-*én*-**ge** [**-gi**] "ai acelor"
	su(w)-*á*-**ke** [**-ki**] "ale acelor"		su(w)-*én*-**ge** [**-gi**] "ale acelor"

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(i) phe*n* "soră (sora)"	(o)	phe*á* "surori(le)"
Genitiv (o)	phe-*á*-**ko** "al surorii"		phe-*én*-**go** "al surorilor"
	phe-*á*-**ki** "a surorii"	(o)	phe-*én*-**gi** "a surorilor"
	phe-*á*-**ke** [**-ki**] "ai surorii"		phe-*én*-**ge** [**-gi**] "ai surorilor"
	phe-*á*-**ke** [**-ki**] "ale surorii"		phe-*én*-**ge** **-gi**] "ale surorilor"

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(i) pur*úm* "ceapă (ceapa)"	(o)	purum*á* "cepe(le)"
Genitiv (o)	purum-*á*-**ko** "al cepei"		purum-*én*-**go** "al cepelor"
	purum-*á*-**ki** "a cepei"	(o)	purum-*én*-**gi** "a cepelor"
	purum-*á*-**ke** [**-ki**] "ai cepei"		purum-*én*-**ge** [**-gi**] "ai cepelor"
	purum-*á*-**ke** [**-ki**] "ale cepei"		purum-*én*-**ge** [**-gi**] "ale cepelor"

1.4.3.2.3. Substantivul *phen* "soră" pierde consoana **-n** la acuzativ singular şi la cazurile oblice (de asemenea la singular). Acelaşi fenomen se întâmplă şi la forma de nominativ plural: *phená* (nom., pl.) > *pheá* (nom., pl.).

1.4.3.2.3. La acuzativ şi la formele oblice de plural, forma *phen***én**- s-a contras în *phe***én**.

1.4.3.2.4. Substantivele feminine terminate în vocala accentuată **-í** (inanimate, ca de ex.: *pirí* "oală" şi *animate*, ca de pildă *bibí* "mătuşă") - cu tema la cazurile oblice în **-i̯á-** /**-e̯á-** la singular şi în **-én-** la plural - formează genitivul prin ataşarea la aceste teme, accentuate, a desinenţelor specifice acestui caz (**-ko, -ki, -ke** [**-ki**], **-ke** [**-ki**]), la singular, şi **-go, -gi, -ge** [**-gi**], **-ge** [**-gi**], la plural).

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(i) pir*í* "oală(oala)"	(o)	pir*e̯á* "oale(le)"
Genitiv (o)	pir-*e̯á*-**ko** "al oalei"		pir-*én*-**go** "al oalelor"
	pir-*e̯á*-**ki** "a oalei"	(o)	pir-*én*-**gi** "a oalelor"
	pir-*e̯á*-**ke** [**-ki**] "ai oalei"		pir-*én*-**ge** [**-gi**] "ai oalelor"
	pir-*e̯á*-**ke** [**-ki**] "ale oalei"		pir-*én*-**ge** [**-gi**] "ale oalelor"

CAZUL	Singular	Plural	
Nominativ	(i) bib*í* "mătuşă (mătuşa)"	(o)	bib*e̯á* "mătuşi (mătuşile)"
Genitiv (o)	bib-*e̯á*-**ko** "al mătuşii"		bib-*én*-**go** "al mătuşilor"
	bib-*e̯á*-**ki** "a mătuşii "	(o)	bib-*én*-**gi** "a mătuşilor "
	bib-*e̯á*-**ke** [**-ki**] "ai mătuşii "		bib-*én*-**ge** [**-gi**] "ai mătuşilor "
	bib-*e̯á*-**ke** [**-ki**] "ale mătuşii "		bib-*én*-**ge** [**-gi**] "ale mătuşilor "

1.4.4. DATIVUL

Cazul dativ (al atribuirii) exprimă destinaţia acţiunii unui verb şi are ca semn distinctiv desinenţa **-ki** (uneori **-ke**), pentru singular, şi varianta sa sonoră (dacă la sfârşitul temei de la cazurile oblice se află dentala nazală *-n-*) **-gi** (uneori **-ge**), pentru plural. În majoritatea idiomurilor rome, ca şi în limba rr. c., desinenţele caracteristice sunt **-ke** (sg.) şi **-ge** (pl.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Pentru obținerea formelor de dativ, se adaugă la tema cazurilor oblice, de singular şi plural, desinențele **-ki (-ke),** pentru singular, respectiv, **-gi, (-ge),** pentru plural, cum se poate vedea mai jos.

1.4.4.1. Substantivele masculine animate:

CAZUL	Singular	Plural
Nominativ	(o) man*úś* "om(ul)"	(o) manuś*á* "oameni(i)"
Acuzativ	(o) manuś-*és* "pe om(ul)"	(o) manuś-*én* "pe oameni(i)"
Dativ	(o) manuś-*és*-**ki** **[-ke]** "omului"	(o) manuś-*én*-**gi** **[-ge]** "oamenilor"

CAZUL	Singular	Plural
Nominativ	(o) baśn*ó* "cocoş(ul)"	(o) baśn*é* "cocoşi(i)"
Acuzativ	(o) baśn-*és* "pe cocoş(ul)"	(o) baśn-*én* "pe cocoşi(i)"
Dativ	(o) baśn-*és*-**ki** **[-ke]** "cocoşului"	(o) baśn-*én*-**gi** **[-ge]** "cocoşilor"

CAZUL	Singular	Plural
Nominativ	(o) ru*w* "lup(ul)"	(o) ruw*á* "lupi(i)"
Acuzativ	(o) ruw-*és* "pe lup(ul)"	(o) ruw-*én* "pe lupi(i)"
Dativ	(o) ruw-*és*-**ki** **[-ke]** "lupului"	(o) ruw-*én*-**gi** **[-ge]** "lupilor"

CAZUL	Singular	Plural
Nominativ	(o) śoś*ój* "iepure(le)"	(o) śośoj*á* "iepuri(i)"
Acuzativ	(o) śośo-*ís* "pe iepure(le)"	(o) śośo-*ín* "pe iepuri(i)"
Dativ	(o) *śośo-ís*-**ki** **[-ke]** "iepurelui"	(o) śośo-*ín*-**gi** **[-ge]** "iepurilor"

CAZUL	Singular	Plural
Nominativ	(o) bokséri "boxer(ul)"	(o) bokséria "boxeri(i)"
Acuzativ	(o) bokser*ís* "pe boxer(ul)"	(o) bokser-*ín* "pe boxeri(i)"
Dativ	(o) bokser-*ís*-**ki** **[-ke]** "boxerului"	(o) bokser-*ín*-**gi** **[-ge]** "boxerilor"

CAZUL	Singular	Plural
Nominativ	(o) dóktor*os* "doctor(ul)"	(o) doktor*ója* "doctori(i)"
Acuzativ	(o) doktor-*ós* "pe doctor(ul)"	(o) doktor-*ón* "pe doctori(i)"
Dativ	(o) doktor-*ós*-**ki** **[-ke]** "doctorului"	(o) doktor-*ón*-**gi** **[-ge]** "doctorilor"

CAZUL	Singular	Plural
Nominativ	(o) kuz*ús* "miel(ul)"	(o) kuz*údes* "miei(i)"
Acuzativ	(o) kuz-*ús* "pe miel(ul)"	(o) kuzud-*én* "pe miei(i)"
Dativ	(o) kuz-*ús*-**ki** **[-ke]** "mielului"	(o) kuzud-*én*-**gi** **[-ge]** "mieilor"

1.4.4.2. Substantivele masculine inanimate formează dativul singular prin alipirea la tema în *-és- (-ós, -ís, -ás)* a cazurilor oblice a desinenței **-ki** (uneori, în paralel, **-ke**), iar dativul plural - prin adăugarea la tema în *-én (-ón, -ín, -án)* a desinenței **-gi** (uneori, în paralel, **-ge**). Aşa, de pildă, pentru substantivele masculine de tipul *gonó* "sac", *ḱhe*r, "casă", *ga*w "sat", *go*j "cârnat", *źungali*mós "răutate", *sastrí* "metal", *gledán*os "oglindă", *śak*ás "glumă", *tester*és "ferăstrău" se pot construi forme de dativ, singular sau plural, conform regulii de mai sus: gon-*és*-**ki** **[-ke]** "sacului" / gon-*én*-**gi** **[-ge]** "sacilor", ḱher-*és*-**ki** **[-ke]** "casei" / ḱher-*én*-**gi** **[-ge]** "caselor", gaw-*és*-**ki** **[-ke]** "satului" / gaw-*én*-**gi** **[-ge]** "satelor", go-*ís*-**ki** **[ke]** "cârnatului" / go-*ín*-**gi** **[-ge]** "cârnaților", źungali-*más*-**ki** **[-ke]** "răutății" / źungali-*mán*-**gi** **[-ge]** "răutăților", gledan-*ós*-**ki** **[-ke]** "oglinzii" / gledan-*ón*-**gi** **[-ge]** "oglinzilor", śakás-**ki** **[-ke]** "glumei" / śakán**gi** **[ge]** "glumelor" etc.

1.4.4.3. La rândul lor, substantivele feminine, animate şi inanimate, formează în mod similar dativul, prin adăugarea la tema cazurilor oblice a desinențelor **-ki [-ke]**, pentru dativ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

singular, sau **-gi [-ge]**, pentru dativ plural. Exemple de substantive feminine animate şi inanimate în dativ singular: pirí "oală" / pir-*ḙá*-**ki [-ke]** "oalei", phe**n** "soră" / phe-*á*-**ki [-ke]** "surorii", purú**m** "ceapă" / purum-*á*-**ki [-ke]** "cepei", źu**w** "păduche" / źuw-*á*-**ki [-ke]** "păduchelui", su**w** "ac" / suw-*á*-**ki [-ke]** "acului", źeśtá**j** "cumnată" / źeśtaj-*á*-**ki [-ke]** "cumnatei", phabá**j** "măr" / phabaj-*á*-**ki [-ke]** "mărului", leléka **a** "barză" / lelek-*á*-**ki [-ke]** "berzei", rakaíc**a** "mănuşă" / rakaic-*á*-**ki [-ke]** "mănuşi" etc.

Exemple de substantive feminine, animate şi inanimate, în dativ plural: bib*ḙá* "mătuşi" / bib-*én*-**gi [-ge]** "mătuşilor", pir*ḙá* "oale" / pir-*én*-**gi [-ge]** "oalelor", phe*á* "surori" / phe-*én*-**gi [-ge]** "surorilor", purum*á* "cepe" / purum-*én*-**gi [-ge]** "cepelor", źuw*á* "păduchi" / źuw-*én*-**gi [ge]** "păduchilor", suw*á* "ace" / suw-*én*-**gi [-ge]** acelor", źeśtaj*á* "cumnate"/ źeśtaj-*én*-**gi [-ge]** cumnatelor", phab*á* "mere" / phab-*én*-**gi [-ge]** "merelor", rakaíc*es* "mănuşi" / rakaic-*én*-**gi [-ge]** mănuşilor" etc.

1.4.4.4. E de remarcat faptul că uneori nu se mai păstrează desinenţele de dativ, ci doar tema cazurilor oblice: (káske? "cui?"), *o grasté***s** "calului", *o baśné***s** "cocoşului", *o mó***s** "gurii", *o doktoró***s** "doctorului", *o leleká* "berzei", *(o) zi***s** "oraşului". A se vedea, de asemenea, şi formele de plural: *o grasté***n** "cailor", *(o) baśné***n** "cocoşilor", *o mujé***n** "gurilor", *o doktoró***n** "doctorilor", *o leleké***n** "berzelor", *o zisé***n** "oraşelor" etc.

Ceea ce este important o constituie faptul că tendinţa este însă de menţinere a desinenţelor de dativ, dacă avem în vedere ponderea acestora în eşantioanele examinate de noi în raport cu situaţiile în care se înregistrează fenomenul de pierdere/neutilizare a desinenţelor de dativ.

1.4.5. LOCATIVUL

Cazul locativ (indică locul unde se săvârşeşte acţiunea verbului sau momentul demarării acţiunii) este reprezentat - în toate idiomurile rome - de desinenţa **-te** "la; în", la singular, şi de varianta ei sonorizată **-de** "la; în", la plural, dacă în finalul temei de la cazurile oblice se află dentala nazală *-n-* (dacă se percepe, la auz, sunetul [n]).

În dialectul studiat, aceste desinenţe nu s-au păstrat integral decât la pronume, numeral şi adverb. Prin urmare, substantivul a pierdut aproape în totalitate desinenţele tipice locativului (**-te** şi **-de**), care se alipeau temei cazurilor oblice (*-és-, -ís-, -ús-, -ás-, -ós-, -más-* (m., sg.), *-á-, -ḙá-* (f., sg.), respectiv, *-én-, -ón-, -ín-, -n-, -mán-,* (m., pl.), *-én-, -ȷ̑én-* (f., pl.), astfel încât funcţia locativului a fost preluată de prepoziţii.

În dialectul romilor spoitori, cazul locativ se exprimă pentru substantive analitic, cu ajutorul prepoziţiilor *ánda* "în" (cu variante elidate în faţa articolelor hotărâte, de tipul: *ánd-o, ánd-i, ánd-o* "în...") şi *ke* "la" (cu forme elidate, de tipul: *k-o, k-i, k-o* "la..."), urmate de substantivele respective în nominativ, singular sau plural.

Întrebările la care răspunde cazul locativ sunt: *káste* "la cine?" "în cine?" (pentru substantivele animate), *sóste* "la (în) ce?" (pentru substantivele inanimate), *káte* "unde?" şi *karík* "încotro?". Exemple de formaţii analitice în locativ: *ánd-o gonó* "în sac", *k-o gonó* "la sac", *ánd-o goné* "în saci", *k-o goné* "la saci", *ánd-o muj* "în gură", *k-o muj* "la gură", *ánd-o mujá* "în guri", *k-o mujá* "la guri", *ánd-i rakaíca* "în mănuşă", *ánd-o rakaíces* "în mănuşi", *k-i zis* "la oraş", *k-o zisá* "la oraşe", *ánd-i zis* "în oraş", *ánd-o zisá* "în oraşe" ş.a.

Dacă substantivele în locativ, exprimate în alte idiomuri rome sintetic cu ajutorul desinenţelor tipice, pot fi sau nu articulate (cf. *gavéste* "în (la) sat" / **e** *gavéste* "în (la) satul..."), cele din formaţiile analitice, în dialectul studiat, sunt constituite neapărat din prepoziţie-articol-nume: *ánd-o gaw* "în sat(ul)", *ánd-o gawá* "oraşe(le), *k-i zis* "la oraş(ul)", *k-o zisá* "la oraşe(le)". De remarcat, totodată, că locativul nu indică nu numai locul în care are loc acţiunea, sau locul spre care este îndreptată acţiunea (me źáwa *k-o veś* "eu merg *la*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

pădure"), dar şi *comparaţia* între doi termeni care vizează acţiuni, stări, calităţi etc. (*o phral si po śukár sar mánde* "fratele este mai frumos decât mine" (în care al doilea termen de comparaţie este un pronume).

1.4.6. ABLATIVUL

Ablativul este cazul complementului *circumstanţial (de loc* - indică punctul de începere a acţiunii sau spaţiul străbătut, *de cauză* - arată cauza declanşării acţiunii) sau *necircumstanţial (de agent,* însoţind un verb la pasiv, sau *indirect*, indicând obiectul căruia i se atribuie o însuşire sau realizarea unei acţiuni). Întrebările la care răspunde cazul ablativ sunt: *kástar* "de (către) cine?, de la cine?, din cine?, prin cine?, prin intermediul cui?"; *sóstar* "de (către) ce?, din ce?, de la ce?, prin ce?"; *kátar* "de unde?".

Desinenţele caracteristice, în toate idiomurile rome, ale cazului ablativ sunt: **-tar** (pentru singular) şi varianta sonorizată (dacă în finalul de la cazurile oblice se află dentala nazală *-n-*) **-dar** (pentru plural), alipite temei cazurilor oblice ale substantivelor, adjectivelor substantivate, pronumelor, numeralelor sau ale adverbelor.

În dialectul romilor spoitori însă, *la substantiv* s-au păstrat forme sintetice cu **-tar** şi **-dar** doar în cazul substantivelor *animate* şi numai cu nuanţa de complement *de agent.* În restul situaţiilor există formaţii analitice constituite din substantiv şi prepoziţiile *tar* "de către", "de la", *ándar* "din", "dintre", "printre", "prin" însoţite de articol hotărât: *tar-o gonó* "de la sac(ul)", *ándar-o gonó* "din sac(ul)", *tar-o goné* "de la saci(i)", *ándar-o goné* "din saci(i)" ş.a.

Exemple de substantive în ablativ, animate, care îndeplinesc funcţia sintactică de complement de agent: *(o) grastés***tar** "de către cal(ul)"; *(o) grastén***dar** "de către cai(i)"; *(o) bokserís***tar** "de către boxer(ul)"; *(o) bokserín***dar** "de către boxeri(i)"; *(o) lelekа́***tar** "de către barză (barza)"; *(o) lelekén***dar** "de către berze(le)"; *(o) pheá***tar** "de către soră (sora)"; *(o) pheán***dar** "de către surori(le)".

Ablativul arată:

- *provenienţa: o dadéndar* "de la taţi";

- *locul de demarare a acţiunii: tar-o drom* "din drum";

- *raportul* dintre doi termeni, calificând al doilea termen al comparaţiei realizate fără adverbul *sar* "decât": *O phral si po śukár mándar.* "Fratele este mai frumos decât mine." (complementul comparativului);

- *persoana sau obiectul* faţă de care se exprimă emotivitatea, ruşinea, temerea: *Me trasáwa o grasténdar.* "Eu mă tem de cai." (complementul de relaţie);

- *agentul* (persoana sau obiectul care săvârşeşte acţiunea): *O udár si phandó o dadéstar.* "Uşa este închisă *de (către) tata.*";

- *obiectul sau fiinţa* de la care se solicită ceva sau care este întrebat(ă) în legătură cu ceva: *Li frankója tar-o phral [o phraléstar]!*: "Ia bani *de la frate*!";

- *persoana sau obiectul* străbătut în scopul realizării acţiunii: *O murś źálas ándar-o gaw.* "Bărbatul mergea *prin sat.*";

- *modul* în care se realizează acţiunea: *O grast si phandó o pirréndar.* "Calul este legat *de picioare.*";

- *cauza acţiunii*: *bokhátar "de foame".*

1.4.7. SOCIATIV - INSTRUMENTALUL (COMITATIVUL)

Sociativ-instrumentalul reprezintă cazul complementului circumstanţial *sociativ* (care arată cine sau ce însoţeşte subiectul în realizarea acţiunii) şi al complementului circumstanţial

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

instrumental (care arată instrumentul sau mijlocul prin care se săvârşeşte acţiunea). Cu alte cuvinte, cazul sociativ-instrumental exprimă coparticiparea în realizarea acţiunii.

Întrebările la care răspunde cazul sociativ sunt:

Kása? "cu cine?": - *Kása źála?* "*Cu cine* merge?"

- O phral źála o *grastés***a** "Fratele merge **cu** *calul.*"

Sósa? "cu ce?": - *Sósa* źála? "*Cu ce* merge?"

- *O maśinás***a** "**Cu** *maşina*".

Desinenţele sociativ-instrumentalului sunt: **-(s)a** "cu" (sg.) şi (când în finalul temei de la cazurile oblice se află nazala dentală *-n-*) **-ca** (pl.). Aşadar, la temele cazurilor oblice (care fac joncţiunea între radicalul nominal şi desinenţele de sociativ-instrumental) *-és-*, *-ís-*, *-ás-*, *-ós-*, *-más-* (m., sg.), *-á-*, *-ęá-* (f., sg.) se alipeşte **-sa**, respectiv la temele *-én-*, *-ón-*, *-ín-*, *-n-*, *-mán-* (m., pl.) şi *-én-*, *-ién* - (f., pl.) se alipeşte **-ca**.

1.4.7.1. Exemple de substantive masculine, animate şi inanimate, în sociativ-instrumental singular şi plural:

(o) baśn*ó* "cocoş(u*l*)" / (o) baśn*é***sa** "cu cocoş(ul)" - (o) baśn*é* "cocoşi(i)" / (o) baśn*én***ca** "cu cocoşi(i)"; (o) kurk*ó* "săptămână (săptămâna)" / (o) kurk*é***sa** "cu săptămână (săptămâna)" - (o) kurk*é* "săptămâni(le)" / (o) kurk*én***ca** "cu săptămâni(le)"; (o) manú*ś* "om(ul)" / (o) manuś*é***sa** "cu om(ul)" - (o) manuś*á* "oameni(i)" / (o) manuś*én***ca** "cu oameni(i)"; (o) dro*m* "drum(ul)" / (o) drom*é***sa** "cu drum(ul)" - (o) drom*á* "drumuri(le)" / (o) drom*én***ca** "cu drumuri(le)"; (o) ru*w* "lup(ul)" / (o) ruw*é***sa** "cu lup(ul)" - (o) ruw*á* "lupi(i)" / - o ruw*én***ca** "cu lupi(i)"; (o) ga*w* "sat(ul) / (o) gaw*é***sa** "cu sat(ul)" - (o) gaw*á* "sate(le)" / (o) gaw*én***ca** "cu sate(le)"; (o) śośó*j* "iepure(le)" / (o) śośo*í***sa** "cu iepure(le)" - (o) śośoj*a* "iepuri(i)" / (o) śośo*ín***ca** "cu iepuri(i)"; (o) na*j* "deget(ul)" / (o) naj*é***sa** "cu deget(ul)" - (o) naj*á* "degete(le)" / (o) naj*én***ca** "cu degete(le); (o) bokséri "boxer(ul)" / (o) bokser*í***sa** "cu boxer(ul) - (o) bokséri̯a "boxeri(i)" / (o) bokser*ín***ca** "cu boxeri(i)"; (o) śizím*i* "funie (funia)" / (o) śizim*í***sa** "cu funie (funia)" - (o) śizím*ęa* "funii(le)" / (o) śizim*ín***ca** "cu funii(le)"; (o) dóktor*os* "doctor(ul)" / (o) doktor*ó***sa** "cu doctor(ul)" - (o) dóktor*oja* "doctori(i)" / (o) doktor*ón***ca** cu doctori(i)"; (o) gledán*os* "oglindă (oglinda)" / (o) gledan*ó***sa** "cu oglindă (oglinda)" - (o) gledan*ója* "oglinzi(le) / (o) gledan*ón***ca** "cu oglinzi(le)"; (o) kuz*ús* "miel(ul)" / (o) **kuz*ú*sa** "cu miel(ul)" - (o) kuzú*des* "miei(i)" / (o) kuzud*én***ca** "cu miei(i)"; (o) śak*ás* "glumă (gluma)" / (o) śak*á***sa** "cu glumă (gluma)" - (o) śaká*des* "glume(le)" / (o) śak*án***ca** "cu glume(le)" etc.

Din exemplele de mai sus, se poate observa că *semiconsoana* **-j** din finalul substantivelor masculine animate de la nominativ singular (de tipul: śośó*j* "iepure") se vocalizează la cazurile oblice şi la acuzativ devenind vocala accentuată **-í-**, ce intră în componența temei de singular **-ís-**, respectiv, în componența celei de plural, **-ín-**.

Raportându-ne la desinența de sg. a sociativ-instrumentalului, se poate spune că aceasta (în situația substantivelor masculine terminate în semiconsoana **-j** sau în vocala accentuată sau neaccentuată **-i-** la nom. sg.) reprezintă forma simplificată a temei cazurilor oblice + desinența **-sa**, specifică sociativ-instrumentalului sg.(cf.: sastr*í* "metal; fier" > sastr-*ís* + **-sa** > sastr-*í*-**ssa** > sastr-*í*-**sa** "cu metal; cu fier"). De fapt, fenomenul de simplificare a grupului consonantic **-ss-** la **-s-**, la cazul sociativ-instrumental singular, se constată la toate tipurile de substantive masculine, cum sunt cele care la nom. sg. se termină în: **-os** (cf.: dóktor*os* "doctor", gledán*os* "oglindă"), **-ús** (cf. kuz*ús* "miel"), **-ás** (cf. śak*ás* "glumă"), **-és** (cf. tester*és* "ferăstrău"), vocala accentuată **-ó** (cf. baśn*ó* "cocoş"), *semiconsoana* **-w** (cf. ga*w* "sat"), *semiconsoana* **-j** (doar cele inanimate, de tipul *naj* "deget"), **consoană** (cf. *drom* "drum, cale").

1.4.7.2. Exemple de substantive feminine, animate şi inanimate, în sociativ-instrumental, singular şi plural:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(i) bibí "mătuşă (mătuşa)"/ (o) bib*eá*sa "cu mătuşă (mătuşa)" - (o) bib*eá* "mătuşi(le)" / (o) bib*én*ca "cu mătuşi(le)"; (i) pir*í* "oală (oala)" / (o) pir*eá*sa "cu oală (oala)" - (o) pir*eá* "oale(le)" / (o) pir*én*ca "cu oale(le)"; (i) phe*n* "soră(sora)" / (o) phe*á*sa "cu soră (sora)" - (o) phe*á* "surori(le)" / (o) ph*én*ca "cu surori(le)"; (i) puru*m* "ceapă (ceapa)" / (o) purum*á*sa "cu ceapă (ceapa)" - (o) purum*á* "cepe(le)" / (o) purum*én*ca "cu cepe(le)"; (i) źu*w* "păduche(le)" / (o) źuw*á*sa "cu păduche(le)" - (o) źuw*á* "păduchi(i)" / (o) źuw*én*ca "cu păduchi(i)"; (i) su*w* "ac(ul)" / (o) suw*á*sa "cu ac(ul)" - (o) suw*á* "ace(le)" / (o) suw*én*ca "cu ace(le)"; (i) źeśtá*j* "cumnată (cumnata)" / (o) źeśtaj*á*sa "cu cumnată (cumnata)" - (o) źeśtaj*én*ca "cu cumnate(le)"; (i) phabá*j* "măr(ul)" / (o) phabaj*á*sa "cu măr(ul)" - (o) phab*á* "mere(le)" / (o) phab*én*ca "cu mere(le); (i) lelék*á* "barză (barza)" / (o) lelek*á*sa "cu barză (barza)" - (o) lelék*es* "berze(le)" / (o) lelek*én*ca "cu berze(le)"; (i) rakaíc*á* "mănuşă (mănuşa)" / rakaic*á*sa "cu mănuşă (mănuşa)" - (o) rakaíc*es* "mănuşi(le)" / (o) rakaic*én*ca "cu mănuşi(le)" etc.

1.4.8. VOCATIVUL

Vocativul reprezintă cazul adresării directe. Substantivele masculine au la vocativ singular desinenţele **-a!** sau **-éa!**, iar la vocativ plural desinenţele **-ále!** şi **-eále!**

Substantivele feminine prezintă la vocativ singular desinenţa **-e!** (neaccentuată) sau **-íe!**, iar la vocativ plural desinenţa **-eále!**.

1.4.8.1. Formarea vocativului

1.4.8.1.1. Substantivele masculine animate la vocativ singular

- Substantivele masculine animate terminate la nominativ singular în semiconsoanele **-j** şi **-w** formează vocativul singular cu desinenţa **-a**, neaccentuată: śośó*j* "iepure" + **a** > śośój*a*! "iepure!" (Accentul rămâne pe silaba pe care se află şi la nominativ singular).

- Substantivele terminate la nominativ singular în **consoană** sau în vocala **-ó-** formează vocativul singular cu ajutorul desinenţei **-éa!**, în care se accentuează vocala **-é-**: grás*t* "cal" + **-éa** > grast*éa!* "calule!"; *baśnó* "cocoş" + **-éa** > *baśn***éa** ! "cocoşule!".

- Substantivele care la nominativ singular au terminaţia neaccentuată **-i** primesc desinenţa **-éa!** (accentul cade pe vocala **-é-**): boksér*i* "boxer" + **-éa** > bokser**éa**! "boxerule!".

Evident, şi substantivele ce constituie dubletele acestora, terminate la nominativ singular în **-os**, (cf. bokséri /bokséros) primesc - după înlăturarea acestei terminaţii - la cazul vocativ, singular, desinenţa **-éa!** (în care vocala **-é-** este accentuată):

1.4.8.1.2. Substantivele feminine animate la vocativ singular

- Substantivele terminate la nominativ singular în **consoană** primesc la vocativ singular desinenţa **-e** (neaccentuată): phe*n* "soră" + **-e** > phéne! "soro!".

Accentul rămâne pe silaba pe care se află la nominativ singular, deci, la vocativ singular se găseşte în poziţie paroxitonă. În general, substantivele de gen feminin şi-au pierdut formele proprii de vocativ singular, folosindu-se nominativul şi în funcţie de vocativ: *phén!* "soră!", *pheá!* "surorilor!"; *leléka!* "barzo!", *lelékes!* "berzelor!" etc.

1.4.8.1.3. Substantivele masculine animate, la vocativ plural

- Substantivele masculine cu desinenţa **-a** la nominativ plural primesc, la vocativ plural, desinenţa **-len**: śośój*á* "iepuri" + **-len** > śośojá*len*! "iepurilor!"; grast*á* "cai" + **-len** > grastá**len**! "cailor!";

- Substantivele de gen masculin care la nominativ singular se termină în vocala accentuată **-ó** (şi fac vocativul singular în **-éa**), la vocativ plural preiau desinenţa de vocativ singular, căreia i se alipeşte **-len!**: baśn*ó* "cocoş" + **-éa** > baśn**éa**! "cocoşule!"; baśn**éa**! "cocoşule!" + **-len** > baśnéa**len**! "cocoşilor!";

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- Substantivele masculine terminate la nominativ singular în **-i**, la vocativ plural, preiau desinența de vocativ singular **-éa**, căreia i se alipeşte **-len**: doktór*i* + **-éa** > doktor**éa**! "doctore!" (voc., sg.); doktor**éa** (voc., sg.) + **-len** > doktoréa**len**! "doctorilor!".

1.4.8.1.4. Substantivele feminine animate la vocativ plural

În marea lor majoritate, substantivele feminine animate au la vocativ plural aceleaşi forme ca şi la nominativ plural, pierzându-şi formele proprii de vocativ plural: cf. *pheá!* "surorilor!", față de *pheá***len**! "surorilor!" (în lb. rr. c.).

1.4.8.1.5. Substantivele inanimate masculine pot avea, prin personificare, forme de vocativ singular sau plural.

- Substantivele masculine terminate la nominativ singular în semiconsoanele **-j** sau **-w** primesc la vocativ singular desinența **-a**, iar la vocativ plural reproduc forma de nominativ plural, căreia i se adaugă desinența **-len**: muj "gură" + **-a** > múj**a**! "guro!"; muj*á* "guri" + **len** > mujá**len**! "gurilor!"

- Substantivele masculine terminate în consoană la nominativ singular păstrează această terminație la cazul vocativ singular, iar la plural reproduc terminațiile de nominativ plural: *gat* "cămaşă" > *gat!* "cămaşă!" (vocativ, singular), *gadá* "cămăşi" > *gadá!* "cămăşilor!"; *ternimós* "tinerețe" > *ternimós!* "tinerețe!" (vocativ, singular), *ternimáta* "tinereți" > *ternimáta!* "tinereți!".

- Substantivele masculine care la nominatitv singular au terminațiile **-o** sau **-i** au la vocativ singular, prin ataşare la temă, desinența **-éa**, iar la vocativ plural desinența **-len** (care se alipeşte formelor de vocativ singular): gon*ó* "sac" + **-éa** > gon**éa**! "sacule!" (voc., sg.); gon*éa!* "sacule!" + **-len** > gonéa**len**! "sacilor!" (voc., pl.); kalendár*i* "calendar" + **-éa** > kalendar**éa**!"calendarule!"; kalendar*éa* "calendarule!" + **-len** > kalendaréa**len**! "calendarelor!".

1.4.8.1.6. La rândul lor, *substantivele inanimate* de gen feminin pot avea forme personificate de vocativ, prin reproducerea formelor de nominativ singular, pentru vocativ singular, respectiv a formelor de nominativ plural, pentru vocativ plural: *rakaíca!* "mănuşă!" [var.: *rakaíco!* "mănuşo!", probabil sub influența limbii române].

2. ARTICOLUL

Categoria gramaticală a articolului (hotărât şi nehotărât) a fost tratată în secțiunea **II.**, la cap. **4. A. 1. 3.** rezervat substantivului.

3. ADJECTIVUL

3.1. CLASIFICARE

În dialectul romilor spoitori am întâlnit *adjective de diferite origini cu structură tipic romă* şi *adjective rezultate din împrumuturi relativ noi.*

3.1.1. Adjectivele cu structură tipic romă sunt cele provenite din cuvinte vechi rome ori din împrumuturi mai vechi din alte limbi (elemente prebalcanice), dar încadrate în modelul structural al adjectivelor rome. În grupa adjectivelor cu structură tipic romă încadrăm:

1. adjectivele cu patru terminații (cele cu seria completă de terminații: pentru masculin singular (în **-ó**), pentru feminin singular (în **-í**), pentru masculin plural (în **-é**) şi pentru feminin plural (în **-é**), de tipul: bar/*ó, (-í, -é, -é)* "mare (mare, mari, mari)", cikn/*ó, (-í, -é, -é)* "mic, (~ă, ~i, ~i)", nev/*ó, (-í, -é, -é)* "nou, (nouă, noi, noi)", ş.a. În bibliografia de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

specialitate aceste adjective sunt denumite *buxlé paśnavnă* [buxle paśnavnia " adjective extinse (cu formă extinsă) "].

2. adjective cu două terminații (sau cu seria "restrânsă" de desinențe, pentru sg. și pentru pl.), de tipul: *axór* "adânc, ~ă" (m., f., sg.) / *axorá* "adânci" (m., f., pl.), *śukár* "frum/os, -oasă" (m., f., sg.) / *śukará* "frum/oși, -oase" (m., f., pl.), *tang* "îngust, ~ă" (m., f., sg.) / *tangá* "înguști, înguste" (m., f., pl.) ș.a. Sintagma consacrată în bibliografia din domeniul limbii romani pentru această categorie de adjective este aceea de *tang paśnavnă* [tang paśnavnia " adjective restrânse (cu formă restrânsă) "].

E de remarcat faptul că, în majoritatea idiomurilor rome, adjectivele de tip *tang* ("cu seria de terminații restrânsă") sunt invariabile, indiferent de gen, număr și caz. Adjectivul *tang* însuși (care a devenit generic pentru această categorie de adjective), în lb. rr. c. este invariabil (cf. *tang* "îngust (îngustă, înguști, înguste); strâmt, (strâmtă, strâmți, strâmte)".

3.1.1.1. Formarea adjectivelor cu structură tipic romă (cu patru terminații)

Adjectivele de acest tip provin din:

1. participii (cf.: *arav/dó, (-zí, -dé, -dé)* "stric/at, (-ată, -ați, -ate)", *din/dó, (-zí, -dé, -dé)* "lov/it, (-ită, -iți, -ite)", *phag/ló, (-í, -lé, -lé)* "rup/t, (-tă, -ți, -te)", *pher/dó, (-zí, -dé, -dé)* "plin, (~ă, ~i, ~e)" ș.a. După cum reiese din exemplele de mai sus, formele de feminin ale adjectivelor care au consoana *-d-* în terminație se transformă din *-dí* în *-zí* (cf. lb. rr. c. ker*dí* "făcută" > dial. spoit. ker*zí* idem), iar cele care au lichida *-l-* în terminația de feminin singular, se simplifică (cf. lb. rr. c. phag*lí* "ruptă" > phag*í* idem). Aceste alterări fonetice sunt tipice unor idiomuri rome din Balcani.

2. substantive:

a) prin derivare cu sufixele:

- **aló, (-ají, -alé, -alé)** adăugate substantivelor masculine și feminine (cf.: s. f. *mel* "murdărie, jeg" + **-aló (-ají, -alé, -alé)** > *mel*/**aló, (-ajé, -alé, -alé)** "murdar, (~ă, ~i, ~e), jeg/os, (-oasă, -oși, -oase)"; s. m. *śeró* "cap" .(după înlăturarea terminației de nominativ singular: *śer-*) + **-aló, (-ají, -alé, -alé)** > *śer*/**aló, (-ají, -alé, -alé)** "căp/os, (-oasă, -oși, -oase)" ș.a.

De remarcat faptul că unele dintre adjectivele astfel formate devin substantive și capătă alt sens (cf. adj. *śeraló* "căpos" > s. m. *śeraló* "polițist").

- **anó, (-ají, -ané, -ané)**, adăugate substantivelor masculine sau feminine (cf.: s. m. *rrom* "rom; țigan" + **-anó, (-ají, -ané, -ané)** > adj. *rrom*/**anó, (-ají, -ané, -ané)** "rom, (~ă, ~i, ~e)", "țigăn/esc, (-ească, -ești, -ești)" ș.a.

- **u(t)nó, (-u(t)ní, -u(t)né, -u(t)né)**, adăugate substantivelor masculine sau feminine (indicând, de regulă, materialul, originea, proveniența). Cf: s. m. *gaw* "sat" + **-unó, (-uní, -uné, -uné)** > *gaw***nó**, *(gaw***ní**, *gaw***né**, *gaw***né***)* "săt/esc, (-ească, -ești, -ești)"

b) ca forme ale genitivului:

1. rezultate din raporturile posesive dintre două substantive, de tipul:

o *grastésko* ćikát "fruntea *calului (de cal)*" (sau: o ćikát *o grastésko*);

i *grastéski* ćhip "limba calului (de cal)" (sau: i ćhip *o grastéski*);

o *grastéske* dandá "dinții *calului (de cal)*" (sau: o dandá *o grastéske*);

o *grastéske* akhá "ochii *calului (de cal)*" (sau: o akhá *o grastéske*) [forme de genitiv, singular];

Sau:

o *grasténgo* bal "părul *cailor* (sau: o bal *o grasténgo*);

i *grasténgi* bar "țarcul *cailor"* (sau: i bar o *grasténgi);*

o *grasténge* dandá "dinții *cailor (de cai)*" (sau: o dandá *o grasténge*);

o *grasténge* akhá "ochii cailor (de cai); *ai cailor*" (sau: o akhá *o grasténge*) [forme de genitiv, plural].

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

După cum se poate constata din exemplele anterioare, formele genitivale ale substantivului *grast* "cal" pot fi (în raport cu substantivul care joacă rolul obiectului posedat), fie în poziție *antepusă* - firească în limba romani - (ca în ex. o *grastésko* ćikát" "fruntea *calului*; fruntea *de cal*"), fie în poziție *postpusă* (ca în sintagma "o ćikát *o grastésko*), când forma genitivală este şi ea articulată.

Formele genitivale ale substantivelor au, în sintagmele care exprimă raporturi de posesiune între două substantive, rol de adjective denominative, ele echivalându-se astfel:

- "de cal; al calului" (cf. o *grastésko* ćikát "fruntea calului")	- (pentru construcții formate dintr-un adjectiv denominativ cu rol de posesor de gen masculin şi un substantiv cu rolul de obiect posedat de gen masculin);
- "de cal; a calului" (cf. i *grastéski* ćhip "limba calului")	- (pentru sintagme ce constau dintr-un adjectiv denominativ cu rol de posesor de gen masculin şi un substantiv reprezentând un obiect posedat de gen feminin);
- "de cal; ai calului" (cf. o *grastéske* dandá "dinții calului")	- (pentru îmbinările ce au la bază un adjectiv denominativ ce se constituie într-un posesor de gen masculin şi un substantiv cu funcție de "mai multe obiecte posedate, de gen masculin");
- "de cal; ale calului" (cf. o *grastéske* akhá "ochii calului")	- (pentru sintagmele formate dintr-un adjectiv denominativ cu rol de posesor de gen masculin şi un substantiv cu rol de "mai multe obiecte posedate, de gen feminin");
- "de cal; al cailor" (cf. o *grasténgo* bal "părul cailor")	- (pentru îmbinări formate dintr-un adjectiv denominativ cu rolul de "mai mulți posesori de gen masculin" şi un substantiv cu funcția de obiect posedat, de gen masculin);
- de cai; a cailor" (cf. i *grasténgi bar* "țarcul cailor")	- (pentru construcții constituite dintr-un adjectiv denominativ cu rol de "mai mulți posesori de gen masculin" şi un substantiv cu rol de obiect posedat, de gen feminin);
- "de cai; ai cailor" (cf. o *grasténge* dandá "dinții cailor")	- (pentru sintagme formate dintr-un adjectiv denominativ cu valoarea de "mai mulți posesori de gen masculin" şi un substantiv cu rolul de "mai multe obiecte posedate de gen masculin);
- de cal; ale cailor" (cf. o *grasténge* akhá "ochii cailor")	- (pentru îmbinări constituite dintr-un adjectiv denominativ cu rolul de "mai mulți posesori de gen masculin" şi un substantiv cu rolul de "mai multe obiecte posedate de gen feminin)

În mod similar, pentru sintagmele în care adjectivele denominative provin din substantive de gen feminin, situația se prezintă astfel:

- "de barză; al berzei" (cf. o *lelekáko* soró "capul *berzei*, cap *de barză*")	- (pentru sintagme formate dintr-un adjectiv denominativ cu rol de posesor de gen feminin şi dintr-un substantiv cu rol de obiect posedat de gen masculin);
- "de barză; a berzei" (cf. o *lelekáki* ćhip "limba *de barză*; limba *berzei*")	- (pentru îmbinări constituite dintr-un adjectiv denominativ cu funcție de posesor de gen feminin şi un substantiv cu rolul de obiect posedat de gen feminin);
- "de barză; ai berzei" (cf. o *lelekáke* dandá "dinții *de barză; dinții* berzei"	- (pentru construcții formate dintr-un adjectiv denominativ cu rolul de posesor de gen feminin şi un substantiv cu rolul de "mai multe obiecte posedate de gen masculin");
- "de barză; ale berzei" (cf. o *lelekáke* akhá "ochi *de barză*, ochii *berzei*"	- (pentru sintagme constituite dintr-un adjectiv denominativ cu rol de posesor de gen feminin şi dintr-un substantiv cu rol de "mai multe obiecte posedate de gen feminin");
- "de berze; al berzelor" (cf. o *lelekéngo* than "locul *berzelor*")	- (pentru sintagme formate dintr-un adjectiv denominativ cu rol de "mai mulți posesori de gen feminin" şi un substantiv cu funcție de obiect posedat, de gen masculin);
- "de berze; a berzelor" (cf. o *lelekéngi* daj "mama berzelor")	- (pentru îmbinări constituite dintr-un adjectiv denominativ cu funcție de "mai mulți posesori de gen feminin" şi dintr-un substantiv cu rolul de obiect posedat, de gen feminin);
- "de berze; ai berzelor" (cf. o *lelekénge* dandá "dinții *berzelor*; dinții *de berze*")	- (pentru construcții constituite dintr-un adjectiv denominativ cu rol de "mai mulți posesori de gen feminin" şi un substantiv cu rol de "mai multe obiecte posedate de gen masculin");
- "de berze; ale berzelor" (cf. o *lelekénge* ćhibá "limbile berzelor; limbi de berze")	- (pentru sintagme formate dintr-un adjectiv denominativ cu funcție de "mai mulți posesori de gen feminin" şi un substantiv cu rolul de "mai multe obiecte posedate, de gen feminin").

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. rezultate din îmbinările substantivelor cu prepoziția *bi* "fără", specifică acestui caz (genitivul):

	grastésko manúś "om *fără (de) cal*"
bi	*grastéski* bar "țarc (curte) *fără (de) cal*"
	grastéske manuśá "oameni *fără (de) cal*"
	grastéske bará "țarcuri (curți) *fără (de) cal*"

	grasténgo manúś "om *fără (de) cai*"
bi	*grasténgi* bar "țarc (curte) *fără (de) cai*"
	grasténge manuśá "oameni *fără (de) cai*"
	grasténge bará "țarcuri (curți) *fără (de) cai*"

	pheáko manúś "om *fără (de) soră*"
bi	*pheáki* ćhęáj "fată *fără (de) soră*"
	pheáke manuśá "oameni *fără (de) soră*"
	pheáke dajá "mame *fără (de) soră*"

	phéngo manúś "om *fără (de) surori*"
bi	*phéngi* ćhęáj "fată *fără (de) surori*"
	phénge manuśá "oameni *fără (de) surori*"
	phénge dajá "mame *fără (de) surori*"

3. adjective, prin derivare cu sufixul diminutival **-orr/ó, (-í, -é, -é)**:

adj., adv. *śukár* "frum/os, (-oasă, -oşi, -oase)" + suf. **-orr/ó, (-í, -é, -é)** > adj. dim. *śukar***orr/ó, (-í, -é, -é)** "frumuş/el, (-ică, -ei, -ele)";

adj. *cikn/ó, (-í, -é, -é)* "mic, (~ă, ~i, ~i)" + suf. **-orr/ó, (-í, -é, -é)** > adj. dim. *cikn***orr/ó, (-í, -é, -é)** "micuț, (~ă, ~i, ~e)";

4. adverbe, prin derivare cu sufixul **-u(t)n/ó, (-í, -é, -é)**:

adv. *dur* "departe" + *suf.* **-u(t)n/ó, (-í, -é, -é)** > adj. *dur***utn/ó, (-í, -é, -é)** "îndepărt/at, (-ată, -ați, -ate)" ş.a.

3.1.2. Adjective rezultate din împrumuturi relativ noi:

În această categorie sunt cuprinse:

1. adjectivele cu terminația accentuată invariabilă **-imé**, provenite din participiile unor verbe împrumutate din diferite limbi balcanice (prin înlăturarea sufixului derivativ *-sár-* (accentuat) şi a desinenței de prezent indicativ, persoana a III-a, singular, *-la*). Cf.: adj. *respekt***imé** "respect/at, (-ată, -ați, -ate" < vb. respekti*sárla* "a respecta", adj. *skri***imé** "scr/is, (-isă, -işi, -ise)" < vb. skrii*sárla* "a scrie" ş.a. De bună seamă că aici sunt incluse şi adjectivele de acest tip precedate de prefixul negativ *bi-*: *bi*askuci**mé** "neascuț/it, (-ită, -iți, -ite)", *bi*respekti**mé** "nerespect/at, (-ată, -ați, -ate)" etc.

2. adjective care au primit patru terminații, împrumutate din limba română de asemenea: *interesán***tos** (m., sg.), *interesant***ója** (m., pl.), *interesánt***a** (f., sg.), *interesánt***es** (f., pl.); *kréc***os** (m., sg.), *krec***ója** (m., pl.), *kréc***a** (f., sg.), *kréc***es** (f., pl.).

După cum se constată, aceste adjective au desinențele specifice substantivelor masculine şi feminine, atât la singular, cât şi la plural. De altfel, în sintagme, adjectivele din această categorie au forme identice cu cele ale substantivelor pe care le însoțesc (film*os* interesánt*os* "film interesant" (m., sg.), film*ója* interesant*ója* "filme interesante", dúma interesánt*a* "cuvânt interesant", dúm*es* interesánt*es* "cuvinte interesante" etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3. adjective în **-o** *neaccentuat* (la m. şi f., sg.) *şi* **-ója** (la m. şi f., pl..) rezultate prin adaptarea unor împrumuturi româneşti, ca de ex.: *vérdo* (m., sg.) "verde", *vérdo* (f., sg.) "verde", *verdója* (m., pl..) "verzi", *verdója* (f., pl.) "verzi"; *íto* (m., sg.) "iute", *íto* (f., sg.) "iute", *itója* (m., pl.) "iuţi", *itója* (f., pl.) "iuţi" etc.

4. adjective împrumutate într-o fază mai veche a limbii (din greacă sau din limbi slave), adaptate după modelul "adjectivelor rome cu patru terminaţii", ca, de exemplu: adj. *maxarim/ó,* **(-í, -é, -é)** "spurc/at, (-ată, -aţi, -ate)" - deşi, în paralel, circulă şi forma invariabilă iniţială *maxari***mé** idem (cf. ngr.: s. f. *μαγάρα* "spurcăciune" "murdărie", vb. *μαγαρίζω* "a se murdări") -, adj. *žïl/to, (-ci, -te, -te)* "galben, (~ă, ~i, ~e)" (cf. adj. bg. *жълт* "galben") ş.a.

5. adjective cu terminaţiile **-ís, -ïs, -és, -ás** (la singular) şi **-des** (la plural; în formele: **-ídes, -ïdes, -édes, -ádes**):

Singular	Plural
mav*ís* "albastru, albastră" (m., f., sg.)	mav*ídes* "albaştri; albastre" (m., f., pl.)
pahal*ïs* "scump, scumpă" (m., f., sg.)	pahal*ïdes* "scumpi, scumpe" (m., f., pl.)
taz*és* "proaspăt, proaspătă" (m., f., sg.)	tazéd*es* "proaspeţi, proaspete" (m., f., pl.)
kab*ás* "gras; mare; voluminos; grasă, mare, voluminoasă" (m., f., sg.)	kabád*es* "graşi (grase); mari; voluminoşi (voluminoase)" (m., f., pl.)

Astfel de adjective provin din limba turcă: *mavís* (cf. adj. tc. *mavi* "albastru, azuriu"); *pahalïs* (cf. adj. tc. *pahalı* "scump"); *tazés* (cf. adj. tc. *taze* "proaspăt, fraged; recent, nou"); *kabás* (cf. adj. tc. *kaba* "mare, voluminos; gras").

6. adjective cu desinenţa **-i** (la sg.): béc**i** (la m., f., sg.) "urât, ~ă" / béc**ȩa** (la m., f., pl.) "urâţi, urâte"; kórkon**i** (m., f., sg.) / kórkoni [kórkon**ȩa**] (m., f., pl.) "singur/i, ~e" etc.;

3.2. GRADELE DE COMPARAŢIE

În dialectul cercetat, sunt remarcate următoarele grade de comparaţie:

3. 2. 1. Gradul *pozitiv*: *bar/ó, (-í, -é, -é)* "mare, mari"; *mela/ló, (-í, -é, -é)* "murdar, (~ă, ~i, ~e); *nev/ó, (-í, -é, -é)* "no/u, (~uă, ~i, ~i)"; *phar/ó, (-í, -é, -é)* "gre/u, (-a, -i, -le)"; *śukár, (~á)* "frum/os, (-oasă, -oşi, -oase)" etc.

Ca şi în dialectul romilor căldărari, în acest dialect se constată tendinţa spre postpunerea adjectivului: gat *buxló* "cămaşă *largă*", pantalúna *tank* "pantalon strâmt".

3.2.2. Gradul *comparativ* cunoaşte în acest idiom trei trepte: *1) de superioritate, 2) de egalitate* şi *3) de inferioritate.*

3.2.2.1. Comparativul de superioritate se formează cu ajutorul adverbului **po** "mai" (de provenienţă slavă):

Ti phen si *po laćhí* léndar. "Sora ta este *mai bună* decât ei (ele)".

Oná siné *po laćhé* améndar. "Ei sunt *mai buni* decât noi".

Te pheá siné *po laćhé* léndar. "Surorile tale sunt *mai bune* decât ei (ele)".

Este de remarcat faptul că al doilea termen al comparaţiei (complementul comparativului) stă în cazul ablativ - dacă este un pronume (a se vedea mai sus: *léndar* "decât ei (ele)", *améndar* "decât noi") -, iar dacă este un substantiv şi este precedat de adverbul *sar* "decât", atunci stă în cazul nominativ (cf. I phen si po laćhí *sar o phral.* "Sora este mai bună decât fratele".).

3.2.2.2. Comparativul de egalitate se realizează cu ajutorul construcţiei *sa kidibór (sa kideá) de ... sar ...* "tot atât (aşa) de ... ca (şi) ..." Exemple:

- To phral si *sa kidibór (sa kidȩá) de śukár sar* léski phen. "Fratele tău este *tot atât (aşa) de frumos ca şi* sora lui.";

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- Mi phen si *sa kidẹá de śukár sar* tuménde. "Sora mea este *la fel (tot atât; tot aşa) de frumoasă ca (şi)* voi.";

- Ti phen si *sa kidẹá de śukár sar* lénde. "Sora ta este *tot atât (aşa; la fel) de frumoasă ca (şi)* ei (ele).";

- Léngi phen si *sa kidẹá de śukár sar* tuménde. "Sora lor este *tot (aşa; la fel) de frumoasă ca (şi)* voi".

Al doilea termen al comparaţiei (complementul comparativului), situat după adverbul *sar*, rămâne la nominativ, dacă este un substantiv, sau se pune la locativ, dacă acest termen este un pronume: *sar i phen* "ca sora", *sar léski phen* "ca sora lui"; *sar te manúśa* "ca oamenii tăi"; *sar lénge grastá* "ca şi caii lor", respectiv *sar tuménde* "ca voi", *sar lénde* "ca ei, ele", *sar améndе* "ca noi" etc.

3.2.2.3. Comparativul de inferioritate se obţine cu construcţia *po ćíma ...(sar)* sau: *po ćíma ... -dar (-tar)*, ca în exemplele:

- To phral si *po ćíma śukár sar* oj dẹá. "Fratele tău este *mai puţin frumos decât* ea.";

- Léngi phen si *po ćíma śukár* améndar. "Sora lor este *mai puţin frumoasă decât* noi.".

- Lénge phrála siné *po ćíma śukará* tuméndar. "Fraţii lor sunt *mai puţin frumoşi decât* voi";

- Odaná siné *po ćíma śukará* mándar. "Ele sunt *mai puţin frumoase decât* mine.".

Al doilea termen al comparaţiei (complementul comparativului) - dacă este pronume - stă la cazul ablativ, în această situaţie nemaifiind nevoie de adverbul *sar* "decât", deoarece cazul ablativ are şi sens comparativ.

3.2.3. Gradul *superlativ* cunoaşte două trepte: *1) relativ* şi *2) absolut.*

3.2.3.1. Superlativul *relativ* conţine, la rândul său, două subdiviziuni: *1) de superioritate* şi *2) de inferioritate.*

3.2.3.1.1. Superlativul relativ de superioritate se obţine cu ajutorul sintagmei *ćel maj* "cel mai, cea mai, cei mai, cele mai" - constituită din pronumele demonstrativ, invariabil, *ćel* "cel, cea, cei, cele" şi adverbul *maj* "mai" (ambele împrumutate din limba română) - care precede adjectivul respectiv:

- *Ćel maj baró* gras sẹás amaró (gras). "*Cel mai mare* cal era al nostru.";

- Léski phen sẹás *ćel maj śukár* ćhẹáj. "Sora lui era *cea mai frumoasă.*";

- *Ćel maj śukará* grastá sinésas othé. "*Cei mai frumoşi* cai erau acolo.";

- Odaná sinésas *ćel maj śukará* pheá. "Ele erau *cele mai frumoase* surori.".

3.2.3.1.2. Superlativul relativ de inferioritate se formează cu ajutorul sintagmei *ćel maj ćíma ...* (cel mai (cea mai, cei mai, cele mai) puţin ..."), urmată de adjectivul în cauză:

- Léngo phral sẹás *ćel maj ćíma śukár* manúś. "Fratele lor era omul *cel mai puţin frumos.";*

- *Ćel maj ćíma pahalïs* purúm sẹás amarí purúm. "*Cea mai puţin scumpă* ceapă era ceapa noastră.";

- *Ćel maj ćíma pahalïdes* purumá sinésas tumaré. "*Cele mai puţin scumpe* cepe erau ale voastre.";

- *Ćel maj ćíma bawralé* manuśá sinésas amaré phralá. "*Cei mai puţin bogaţi* oameni erau fraţii noştri.".

3.2.3.2. Superlativul *absolut* se formează cu adverbele *khainés* "foarte" (literal: "rău de ..."), *but* "mult; foarte", *prẹá* "prea":

- Tumaró phral si *khainés bawraló.* "Fratele vostru este *foarte bogat.*";

- Amarí phen si *prẹá bujanzí.* "Sora noastră este *prea deşteaptă.*";

- Mi daj si *khainés zorají.* "Mama mea este *foarte puternică.*";

- Tumaré phralá siné *khainés zoralé.* "Fraţii voştri sunt *foarte puternici.*";

- Lénge pheá siné *prẹá laćhé* lénca. "Surorile lor sunt *prea bune* cu ei".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.3. DECLINAREA ADJECTIVULUI

3.3.1. Adjectivele tipic rome au la aproape toate cazurile oblice (cu excepția *locat.* și *abl.*, unde există tendința de utilizare a construcțiilor analitice) desinența **-é** accentuată, indiferent de gen, număr și caz. La acuzativ, dacă adjectivul însoțește un substantiv animat, atunci adjectivul respectiv are desinența accentuată **-é**, ca și la cazurile gen., dat., soc.-instr. Dacă adjectivul însoțește un substantiv inanimat, se păstrează forma adjectivului de la cazul nominativ.

Exemple:

- substantiv masculin inanimat însoțit de adjectiv:

	Singular	*Plural*
Nominativ	(o) kaló bal "păr(ul) negru"	(o) kalé balá "fire(le) de păr negre"
Acuzativ	(o) kaló bal "păr(ul) negru"	(o) kalé balá "fire(le) de păr negre"
Genitiv	o kalé balésko "al părului negru"	o kalé baléngo "al firelor de păr negre"
	o kalé baléski [ke] "a părului negru"	o kalé baléngi "a firelor de păr negre"
	o kalé baléski [ke] "ai părului negru"	o kalé baléngi [-ge] "ai firelor de păr negre"
	o kalé baléski "ale părului negru"	o kalé baléngi [-ge] "ale firelor de păr negre"
Dativ	o kalé baléski "părului negru"	o kalé baléngi "firelor de păr negre"
Locativ	k-o kaló bal "la părul negru"	k-o kalé balá "la firele de păr negre"
Ablativ	tar o kaló bal "din părul negru"	tar o kalé balá "din firele de păr negre"
Soc.-Instr.	o kalà balésa "cu părul negru"	o kalé baléнca "cu firele de păr negre"
Vocativ	-	-

- *substantiv masculin animat însoțit de adjectiv*:

	Singular	*Plural*
Nominativ	(o) ternó murś "bărbat(ul) tânăr"	(o) terné murśa "bărbați(i) tineri"
Acuzativ	(o) terné murśés "pe bărbat(ul) tânăr"	(o) terné murśén "pe bărbați(i) tineri"
Genitiv	o terné murśésko "al bărbatului tânăr"	o terné murśéngo "al bărbaților tineri"
	o terné murśéski "a bărbatului tânăr"	o terné murśéngi [-ge] "a bărbaților tineri"
	o terné murśéski [-ke] "ai bărbatului tânăr"	o terné murśéngi [-ge] "ai bărbaților tineri"
	o terné murśéski [-ke] "ale bărbatului tânăr"	o terné murśéngi [-ge] "ale bărbaților tineri"
Dativ	(o) terné murśéski "bărbatului tânăr"	(o) terné murśéngi "bărbaților tineri"
Locativ	k-o ternó mur(ú)ś "la bărbat(ul) tânăr"	k-o terné mur(u)śá "la bărbați(i) tineri"
Ablativ	tar o ternó mur(ú)ś "de la bărbat(ul) tânăr"	tar o terné mur(u)śá "de la bărbați(i) tineri"
Sociativ	(o) terné murśésa "cu bărbat(ul) tânăr"	(o) terné murśénca "cu bărbați(i) tineri"
Vocativ	ternéa murśéa! "tinere bărbat!"	ternéalen murśéalen! "tinerilor bărbați!"

- *substantiv feminin inanimat, însoțit de adjectiv:*

	Singular	*Plural*
Nominativ	(i) barí men "gât(ul) mare"	(o) baré meá "gâturi(le) mari"
Acuzativ	(i) barí men "gât(ul)"	(o) baré meá "gâturi(le) mari"
Genitiv	o baré meņéako "al gâtului mare"	o baré meángo "al gâturilor mari"
	o baré meņéaki "a gâtului mare"	o baré meángi "a gâturilor mari"
	o baré meņéaki [-ke] "ai gâtului mare"	o baré meángi [-ge] "ai gâturilor mari"
	o baré meņéaki [-ke] "ale gâtului mare"	o baré meánge [-gi] "ale gâturilor mari"
Dativ	o baré meņéaki [-ke] "gâtului mare"	o baré meánge [-gi] "gâturilor mari"
Locativ	k-i barí men "la gâtul mare"	k-o baré meá "la gâturile mari"
Ablativ	tar i barí men "de la gâtul mare"	tar o baré meá "de la gâturile mari"
Soc.-instr.	o baré meņéasa "cu gâtul mare"	o baré meánca "cu gâturile mari"
Vocativ	-	-

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- *substantiv feminin animat, însoţit de adjectiv:*

	Singular	Plural
Nominativ	(i) cikní buzní "capră (capra) mică"	(o) cikné buzn̜eá "capre(le) mici"
Acuzativ	(o) cikní buzn̜eá "(pe) capra mică"	(o) cikné buzn̜eán "pe capre(le) mici"
Genitiv	o cikné buzn̜eáko "al caprei mici" o cikné buzn̜eáki "a caprei mici" o cikné buzn̜eáki [-ke] "ai caprei mici" o cikné buzn̜eáki [-ke] "ale caprei mici"	o cikné buzn̜eángo "al caprelor mici" o cikné buzn̜eángi "a caprelor mici" o cikné buzn̜eángi [-ge] "ai caprelor mici" o cikné buzn̜eángi [-ge] "ale caprelor mici"
Dativ	o cikné buzn̜eáki [-ke] "caprei mici"	o cikné buzn̜eángi [-ge] "caprelor mici"
Locativ	k-i cikni buzní "la capra mică"	k-o cikné buzn̜eá "la caprele mici"
Ablativ	tar i cikní buzní "de la capra mică"	tar o cikné buzn̜eá "de la caprele mici"
Soc.-instr.	o cikné buzn̜eása "cu capra mică"	o cikné buzn̜eánca "cu caprele mici"
Vocativ	cikné buzníe! "capro mică!"	cikné buzn̜eále! "caprelor mici!"

3.3.2. Adjectivele rezultate din împrumuturi au la nominativ şi la cazurile oblice o formă comună pentru masculin şi feminin pl., respectiv una pentru masculin şi feminin singular, şi se situează după substantivele cu care se însoţesc. Exemple:

	Singular	Plural
Nominativ	(o) párkos vérdo "parc(ul) verde"	(o) parkója verdója "parcuri(le) verzi"
Acuzativ	(o) párkos vérdo "parc(ul) verde"	(o) parkója verdója "parcuri(le) verzi"
Genitiv	o parkósko vérdo "al parcului verde" o parkóski vérdo "a parcului verde" o parkóske [-ke] vérdo "ai parcului verde" o parkóske [-ki] vérdo "ale parcului verde"	o parkóngo verdója "al parcurilor verzi" o parkóngo verdója "a parcurilor verzi" o parkónge [-gi] verdója "ai parcurilor verzi" o parkónge [-gi] verdója "ale parcurilor verzi"
Dativ	o parkóski [-ke] vérdo "parcului verde"	o parkóngi [-ge] "parcurilor verzi"
Locativ	k-o párkos vérdo "la parcul verde"	k-o parkója verdója "la parcurile verzi"
Ablativ	tar o párkos vérdo "de la parcul verde"	tar o parkója verdója "de la parcurile verzi"
Soc.-instr.	o parkósa vérdo "cu parcul verde"	o parkónca verdója "cu parcurile verzi"
Vocativ	-	-

	Singular	Plural
Nominativ	(i) bar vérdo "gard(ul) mare"	(o) bar̜eá verdója "gardurile verzi"
Acuzativ	(i) bar vérdo "gard(ul) verde"	(o) bar̜eá verdója "garduri verzi"
Genitiv	o bar̜eáko vérdo "al gardului verde" o bar̜eáki vérdo "a gardului verde" o bar̜eáke [-ki] vérdo "ai gardului verde" o bar̜eáke [-ki] vérdo "ale gardului verde"	o bar̜eángo verdója "al gardurilor verzi" o bar̜eángi verdója "a gardurilor verzi" o bar̜eánge [-gi] verdója "ai gardurilor verzi" o bar̜eánge [-gi] verdója "ale gardurilor verzi"
Dativ	o bar̜eáki [-ke] vérdo "gardului verde"	o bar̜eángi [-ge] verdója "gardurilor verzi"
Locativ	k-i bar vérdo "la gardul verde"	k-o bar̜eá verdója "la gardurile verzià
Ablativ	tar i bar vérdo "de la gardul verde"	tar o bar̜eá verdója "de la gardurile verzi"
Soc.-instr.	o bar̜eása vérdo "cu gardul verde"	o bar̜eánca verdója "cu gardurile verzi"
Vocativ	-	-

3.4. LOCUL ADJECTIVULUI DETERMINAT

În acest dialect, adjectivul precede, în general, substantivul, ca în majoritatea dialectelor rome (cf.: *parné* dandá "dinţi albi", *zoraló* murúś "bărbat puternic" ş.a.), dar, la fel ca în dialectul romilor căldărari, se remarcă tendinţa ca adjectivul să se situeze după substantiv. De regulă, fenomenul de postpunere a adjectivului se constată în situaţia adjectivelor împrumutate (cf.: párkos *vérdo* "parc verde", bar *vérdo* "gard verde", parkója *verdója* "parcuri verzi", bar̜eá *verdója* "garduri verzi" ş.a.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Adjectivul se acordă cu substantivul în gen, număr şi caz: *parné hen zoralé dandá* "dinţi albi şi sănătoşi", *bužanzí bibí* " mătuşă deşteaptă ", *šukará mur(u)šá* " bărbaţi frumoşi", *o bužandé manušénca* "cu oamenii deştepţi", *baré rakaicénca* "cu mănuşi mari" etc.

4. PRONUMELE

În dialectul romilor spoitori există următoarele tipuri de pronume: *1) personal, 2) posesiv, 3) reflexiv, 4) demonstrativ, 5) interogativ-relativ, 6) nehotărât, 7) negativ.*

4.1. PRONUMELE PERSONAL

Formele pronumelui personal sunt: *me* "eu", *tu* "tu", *o(w) dá* "el", *oj dẹá* "ea", *amé* "noi", *tumé* "voi", *oná* (din turcă) " ei " şi *odaná* " ele ".

Faţă de alte dialecte, este relevat adverbul postpus de întărire *da* (în realitate, adverbul *da* din limba turcă), în asociere cu pronumele personal, îndeosebi cu cel de p. a III-a, m., sg., *o* "el" (cf. *o da* "el"), respectiv de p. a III-a, f., sg. *oj* "ea" (cf.: *oj dẹá* "ea", în acest caz adverbul postpus de întărire turcesc prezentându-se în variantă diftongată).

Adverbul postpus de întărire *da [dẹá]* conferă pronumelui cu care se însoţeşte nuanţa pe care o are pronumele de întărire din limba română, deci *o da* putându-se echivala prin "el însuşi", *oj dẹá* - prin "ea însăşi", *tumé da* - prin "voi înşivă" etc.

Pronumele personal cunoaşte în idiomul romilor spoitori categoriile de număr, caz, persoană şi gen (la p. a III-a, sg. şi pl.), după cum se poate vedea din tabelul următor, cuprinzând declinarea pronumelui personal:

	Singular				Plural			
Cazul	P. I	P. a II-a	P. a III-a m.	P. a III-a f.	P. I	P. a II-a	P. a III-a m.	P. a III-a f.
Nom.	me	tu	o da	oj; oj deá	amé	tumé	oná	odaná
Acuz.	ma(n)	tut	les	la	amén	tumén	len	len
Gen.	mo(rró) mi (merrí) me me	to(rró) ti (terí) te te	lésko léski léske léske	láko láki láke láke	amaró amarí amaré amaré	tumaró tumarí tumaré tumaré	léngo léngi lénge lénge	léngo léngi lénge lénge
Dat.	mán(gi)	túki	léski	láki	amén(gi)	tuméngi	léngi	léngi
Locat.	mánde [ke ~]	túte [ke ~]	léste [ke ~]	láte [ke ~]	aménde [ke ~]	tuménde [ke ~]	lénde [ke ~]	lénde [ke ~]
Abl.	mándar	tútar	léstar	látar	améndar	tuméndar	léndar	léndar
S.- I.	mánca	túsa	lésa	lása	aménca	tuménca	lénca	lénca
Voc.	-	Hej, tu!	-	-	-	Hej, tumé!	-	-

4.1.1. Formele de dativ de la p. I (sg. şi pl.) coincid cu cele de acuzativ, iar la celelalte persoane nu s-au păstrat formele în *-ke* (aşa cum se observă în majoritatea idiomurilor rome), ci în *-ki*.

4.1.2. S-a arătat cu prilejul prezentării cazului sociativ - instrumental că desinenţele caracteristice acestui caz sunt **-sa** (la sg.) şi **-ca** (la pl.) "cu". Singurele excepţii le prezintă formele pronumelui personal de p. I, sg., *me* "eu" la cazurile oblice (locativ, ablativ şi sociativ-instrumental): *mánde* "la mine", *mándar* "de (către) mine", *mánca* "cu mine".

Ca o regulă generală, se va reţine, în situaţia tuturor perechilor de desinenţe cazuale, că desinenţele *-go, -gi, -ge, -ge* (gen.), *-gi [-ge]* (dat.), *-de* (locat.), *-dar* (abl.) şi *-ca* (soc.-

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

instr.) apar numai dacă în fața lor se pronunță sunetul *[-n-]*, în timp ce desinențele cazuale *-ko, -ki, -ke* (gen.), *-ki [-ke]* (dat.), *-te* (locat.), *-tar* (abl.) şi *-sa* (soc.-instr.) pot apărea după oricare alt sunet (de regulă, consoana [**-s-**] sau o vocală).

4.2. PRONUMELE (ŞI ADJECTIVUL) POSESIV

În dialectul romilor spoitori întâlnim următoarele pronume (adjective) posesive:

Număr	Genul	Singular				Plural			
		p. I	p. a II-a	p. a III-a M	p. a III-a F	p. I	p. a II-a	p. a III-a M	p. a III-a F
Singular	M	mo "al meu"	to "al tău"	lésko "al lui"	láko "al ei"	amaró "al nostru"	tumaró "al vostru"	léngo "al lor"	léngo "al lor"
	F	mi "a mea"	ti "a ta"	léski "a lui"	láki "a ei"	amarí "a noastră"	tumarí "a voastră"	léngi "a lor"	léngi "a lor"
Plural	M	me "ai mei"	te "ai tăi"	léske "ai lui"	láke "ai ei"	amaré "ai noştri"	tumaré "ai voştri"	lénge "ai lor"	lénge "ai lor"
	F	me "ale mele"	te "ale tale"	léske "ale lui"	láke "ale ei"	amaré "ale noastre"	tumaré "ale voastre"	lénge "ale lor"	lénge "ale lor"

Pronumele (adjectivele) posesive au la cazurile oblice şi la acuzativ desinența **-e**, la toate numerele şi genurile: *i* porí *me* grastéski "coada calului *meu*"; *i* luluzí *me* pheáki "floarea surorii mele". Dacă pronumele (adjectivul) posesiv apare în formații analitice de ablativ, dativ sau locativ, atunci acesta are forma de nominativ: *tar* **mi** phen "*de la* sora **mea**" etc.

În plus, față de pronumele (adjectivele) posesive prezentate mai sus - provenite de la pronumele personale corespunzătoare - întâlnim şi unele forme proprii ale pronumelor (adjectivelor) posesive pentru persoana a III-a (sg., m., f.) şi pentru persoana a III-a (pl., m.+ f.), după cum se vede în tabelul de mai jos. Dacă formele pronumelui (adjectivului) posesiv de persoana a III-a *sg., m., f.* pot fi echivalate în limba română prin "al său", "a sa", "ai săi", "ale sale", cele de p. a III-a pl. (m.+ f.) nu pot fi echivalate decât recurgându-se la împrumutarea formelor pronumelui (adjectivului) personal corespunzătoare de p. a III-a *pl. (m., + f.)* "al lor", "a lor", "ai lor", "ale lor", de la cazul genitiv, sau adăugându-se, pentru întărire "personal/personală/personali/personale" ("al lor personal", "a lor personală", "ai lor personali", "ale lor personale") sau pronumele româneşti de întărire: însuşi, însăşi, înşişi, însele:

Numărul	Singular persoana a III-a M	Singular persoana a III-a F	Plural persoana a III-a M	Plural persoana a III-a F
Singular	pésko [var.: *po*] "al său"	péski [var.: *pi*] "a sa"	pumaréngo [var.: pumaró, puméngo, péngo, peró] "al lor (personal)"	pumaréngi [var.: pumarí,puméngi, péngi, perí] "a lor (personal"
Plural	péske [var.: *pe*] "ai săi"	péske [var.: *pe*] "ale sale"	pumarénge [var.: pumaré, puménge, pénge, peré]	pumarénge [var.: pumaré, puménge, pénge, peré]

La cazul acuzativ şi la cele oblice, formele proprii ale adjectivelor posesive de mai sus prezintă desinența **-é** la toate cazurile, genurile şi numerele (cf.: *pumaré* deása "cu (propria lor) mamă; cu mama lor ", *pumaré* phaǩhénca "cu (propriile lor) aripi ;cu aripile lor" ş.a.) sau, de cele mai multe ori, forma contrasă, invariabilă *pe*: o da piás *pe* gozẹ́a"el *şi*-a bătut mințile".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În general, dacă adjectivul posesiv este postpus, atunci el se comportă ca un substantiv cu terminația **-ó, -í** (sg.) sau **-é** (pl.), la cazul acuzativ sau la cazurile oblice: Dikhóm les, *tumarés*, o bokserís *tumarés*. "L-am văzut, *pe-al vostru*, pe boxerul *vostru*". În exemplul acesta, există pronumele posesiv *tumaró* (cu forma în acuzativ *tumarés* "pe al vostru") și adjectivul posesiv *tumarés*, în construcția "o bokserís *tumarés*" (tot la cazul acuzativ).

Siné but *pumaréndar*. "Sunt mulți *dintr-ai lor (proprii; personali)* ".

Siné but *pumaré* phraléndar. "Sunt mulți dintre frații *lor (proprii ;personali)* ".

4.3. PRONUMELE REFLEXIV

În dialectul studiat, pronumele reflexiv este reprezentat de formele *pes* "pe sine, se, s-" (la acuz., sg.) și *pumarén* (> pumén > pen) "se", "s-" (la acuz., pl.). Ca urmare a apocopei, se înregistrează și varianta comună *pe*, atât pentru sg., cât și pentru pl. Atât *pes* cât și *pumarén* (*pumén; pen*) au forme extinse și la cazurile gen., dat., locat., abl. și soc.:

Cazul	Singular	Plural
Nom.	-	-
Acuz.	pes "pe sine; sineși; se; s-"	pumarén [> pumén > pen] "se; s-"
Gen.	pésko [> po] "al său" péski [> pi] "a sa" péske [>pe] "ai săi" péske [> pe] "ale sale" (forme utilizate ca pronume posesive)	pumaréngo [> pumaró; peró; puméngo > péngo] "al lor" pumaréngi [> pumarí; perí; puméngi; péngi] "a lor" pumarénge [> pumaré; peré; puménge; pénge] "ai lor" pumarénge [>pumaré; peré; puménge; pénge] "ale lor" (forme utilizate ca pronume posesive)
Dat.	péski "sie, sieși, își, și-"	pumaréngi [> puméngi; péngi, peréngi] "lor, le, li"
Locat.	péste "la sine; în sine" [an ~] ["în sinea sa"]	pumarénde [> puménde > pénde > perénde] "la (în) ei (ele) ; într-înșii;într-însele "
Abl.	péstar "de către (de la, din, despre, prin) sine"	pumaréndar [> puméndar > péndar; peréndar] "de la, din, despre, prin ei (ele)"
Soc.-instr.	pésa "cu sine"	pumarénca [> puménca; pénca; perénca] "cu ei (ele)"

Ex.: Oná mámra *pumén* p u m é n g i. " Ei *se* bat p e n t r u a l e l o r."

Pronumele reflexiv *pes* și *pumarén [pumén; pen]* "pe sine; se, s-", de pers. a III-a, singular, respectiv, plural, reprezintă formele proprii ale acestui tip de pronume. Pentru persoana I și a II-a (sg. și pl.) sunt folosite pronumele personale în acuz. (*man* "pe mine", *tut* "pe tine", *amén* "pe noi", *tumén* "pe voi") și cele posesive. În traducere, se recurge, în mod similar, la pronumele posesiv, personal și la pronumele de întărire, după cum se poate vedea mai jos din echivalările formelor vb. refl. *kérla pes* "a se face":

	Singular	Plural
	(me) keráwa *man* "eu *mă* fac"	(amé) kerása *amén* "noi ne facem"
II	(tu) kérca *tut* "tu *te* faci"	(tumé) kéma *tumén* "voi vă faceți"
III	o da (oj deá) kérla *pes* "el (ea) se face"	oná (odaná) kéma *pen* [pumén; pumarén] "ei (ele) se fac"

4.4. PRONUMELE DEMONSTRATIV

În dialectul romilor spoitori distingem *pronume demonstrative: 1) de apropiere (kakawá* "acesta", *kakaeá* "aceasta", *kakaná* "aceștia", *kakaná* "acestea", cu formele lor contrase, perechi: *kawá* "ăsta", *kakeá* "asta", *kaná* "ăștia", *kaná* "astea"); *2) de depărtare*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(*kodawá* "acel(a)", "cel", *ko(d)aẹá* "aceea, acea, cea", *kodaná* "acei(a), cei", *kodaná* "acele(a), cele", cu formele lor populare: *kowá* "ăla", *koẹá* "aia", *koná* "ăia", *koná* "alea".

În această subgrupă întâlnim şi pronumele demonstrative de depărtare *okór* "celălalt, cealaltă", *okojnér* "ceilalţi, celelalte". Pentru *okór* (sg.) / *okojnér* (pl.) nu s-a relevat existenţa perechilor din seria pronumelor demonstrative de apropiere (pentru "cestălalt, ceastălaltă; ceştilalţi, cestelalte").

4.4.1. Declinarea pronumelor demonstrative de apropiere

Cazul	Singular		Plural	
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
Nom.	kakawá "acesta"	kakaẹá "aceasta"	kakaná "aceştia"	kakaná "acestea"
Acuz.	kakawá (lucruri) kakalés (fiinţe)	kakaẹá (lucruri) kakalá (fiinţe)	kakaná (lucruri) kakalén (fiinţe)	kakaná (lucruri) kakalén (fiinţe)
Gen.	kakalésko kakaléski kakaléske kakaléske	kakaláko kakaláki kakalénge kakaláke	kakaléngo kakaléngi kakalénge kakalénge	kakaléngo kakaléngi kakalénge kakalénge
Dat.	kakaléski	kakaláki	kakalángi	kakaléngi
Locat.	kakaléste	kakaláte	kakalénde	kakalénde
Abl.	kakaléstar	kakalátar	kakaléndar	kakaléndar
Soc.	kakalésa	kakalása	kakalénca	kakalénca
Voc.	hej, kakawá!	hej, kakaẹá!	hej, kakaná!	hej, kakaná!

Pronumele demonstrative de apropiere au generat, prin disimilare silabică (haplologie), perechi ca, de ex.: ka*ka*wá > *kawá* "ăsta", ka*ka*ná > *kaná* "astea", "ăştia", iar prin contragere - forma feminină a pronumelui demonstrativ *kakaẹá* > *kakẹá* "asta":

Cazul	Singular		Plural	
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
Nom.	*kawá* "ăsta"	*kaẹá* "asta"	*kaná* "ăştia"	*kaná* "astea"
Acuz.	kawá (lucruri) kalés (fiinţe)	kaẹá (lucruri) kalá (fiinţe)	kaná (lucruri) kalén (fiinţe)	kaná (lucruri) kalén (fiinţe)
Gen.	kalésko kaléski kaléske kaléske	kaláko kaláki kaláke kaláke	kaléngo kaléngi kalénge kalénge	kaléngo kaléngi kalénge kalénge
Dat.	kaléski	kaláki	kaléngi	kaléngi
Locat.	kaléste	kaláte	kalénde	kalénde
Abl.	kaléstar	kalátar	kaléndar	kaléndar
Soc.	kalésa	kalása	kalénca	kalénca
Voc.	hej, kawá!	hej, kaẹá!	hej, kaná!	hej, kaná!

De remarcat faptul că, totuşi, cele mai frecvente forme ale pronumelor demonstrative de apropiere sunt cele contrase, de tipul celor de mai sus, colocviale. De asemenea, când aceste pronume demonstrative sunt însoţite de substantive, jucând rolul deci de adjective demonstrative, la cazurile oblice ele au forma *kalé*, indiferent de gen, număr şi caz (cu excepţia locativului, construit analitic, şi, parţial, a ablativului, când nu redă nuanţa complementului de agent "de către acest (aceasta, aceşti, aceste) ...".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

4. 4. 2. Declinarea pronumelor demonstrative de depărtare

Cazul	Singular		Plural	
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
Nom.	kodawá "acel(a), cel"	ko(d)ae̯á "aceea, acea, cea"	kodaná "acei(a), cei"	kodaná "acele(a), cele"
Acuz.	kodawá (lucruri) kodalés (ființe)	ko(d)ae̯á (lucruri) kodalá (ființe)	kodaná (lucruri) kodalén (ființe)	kodaná kodalén
Gen.	kodalésko kodaléski kodaléske kodaléske	kodaláko kodaláki kodaláke kodaláke	kodaléngo kodaléngi kodalénge kodalénge	kodaléngo kodaléngi kodalénge kodalénge
Dat.	kodaléski	kodaláki	kodaléngi	kodaléngi
Locat.	kodaléste	kodaláte	kodalénde	kodalénde
Abl.	kodaléstar	kodalátar	kodaléndar	kodaléndar
Soc.- I.	kodalésa	kodalása	kodalénca	kodalénca
Voc.	-	-	-	-

Pronumele demonstrative de depărtare, la rândul lor, prin disimilare silabică (haplologie), au produs perechi de tipul: ko*da*wá > *kowá*; "ăla"; ko*da*ná > *koná* "ăia"; ko*da*ná > *koná* "alea". În cazul formei feminine, de la singular, s-a produs însă contragerea: *ko(d)ae̯á* > *koe̯á* "aia".

Cazul	Singular		Plural	
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
Nom.	*kowá* "ăla"	*koe̯á* "aia"	*koná* "ăia"	*koná* "alea"
Acuz.	kowá (lucruri) kolés (ființe)	koe̯á (lucruri) kolá (ființe)	koná (lucruri) kolén (ființe)	koná (lucruri) kolén (ființe)
Gen.	kolésko koléski koléske koléske	koláko koláki koláke koláke	koléngo koléngi kolénge kolénge	koléngo koléngi kolénge kolénge
Dat.	koléski	koláke	kolénde	kolénde
Locat.	koléste	koláte	kolénde	kolénde
Soc.-I.	kolésa	kolása	kolénca	kolénca
Voc.	-	-	-	-

4.4.2.1. Ca şi în cazul pronumelor demonstrative de apropiere, şi în cel al pronumelor demonstrative de depărtare formele cele mai răspândite sunt cele contrase, colocviale.

4.4.2.2. Când pronumele demonstrative de depărtare joacă rolul de adjective demonstrative, la cazurile oblice se înregistrează forma invariabilă *kolé* pentru toate genurile, numerele şi cazurile (cu excepţia cazurilor locativ şi ablativ, unde se uzitează formele analitice de tipul: *ke koná* manuśá "*la* oamenii *ăia*", *tar kowá* manúś "*de (către)* omul *ăla*"). Evident, pentru construcţiile în ablativ, cu valoare de agent, există formele sintetice ale substantivului, adjectivul demonstrativ având forma *kolé*, comună tuturor cazurilor oblice. Aşadar, o construcţie analitică de tipul celei de mai sus, *tar kowá manúś*, are perechea sa sintetică "*kolé* manuśé*star*", în care substantivul stă în cazul ablativ.

4.4.2.3. Declinarea pronumelor demonstrative okór "celălalt", "cealaltă", *okojnér* "ceilalţi, "celelalte":

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Cazul	Singular (M., F.)	Plural (M., F.)
Nom.	*okór* "celălalt", "cealaltă"	*okojnér* "ceilalţi; celelalte"
Acuz.	okojrés (fiinţe) okór (lucruri)	okojrén (fiinţe) okojnér (lucruri)
Gen.	okojrésko okojréski okojréske okojréske	okojréngo okojréngi okojrénge okjrénge
Dat.	okojréski	okojréngi
Locat.	okojréste	okojrénde
Abl.	okojréstar	okojréndar
Soc.-I.	okojrésa	okojrénca
Voc.	-	-

La cazurile oblice apare forma invariabilă *okojré* (v. *okojré* doktorónca "cu *ceilalţi* doctori"). Evident, la cazul locativ şi la cazul ablativ (în condiţiile mai sus precizate) apar construcţii analitice, de tipul: *ke okór* murś "la *celălalt* bărbat"; *tar okór* paparúda "*de la celălalt* fluture" etc.

4.5. PRONUMELE INTEROGATIV - RELATIV

Întâlnim următoarele pronume cu valoare interogativ-relativă: *so* "ce", *kon* "cine", *sawó* (m., sg.) "care", *sawí* "(f., sg.), "care", *sawó* (m., f., pl.) "care", *kibór* "cât, câtă, câţi, câte", *ke* "ce, care". Dintre aceste pronume, doar *ke* este indeclinabil, celelalte primind desinenţele specifice cazurilor. Se va observa mai jos, unde sunt prezentate paradigmele, că pronumele interogativ-relative *so* şi *kon* au forme doar pentru singular, iar *kibór* pentru ambele numere.

Pronumele interogativ-relativ *sawó (sawí, sawé, sawé)* "care" se comportă, în declinare, ca un adjectiv de sine stătăttor, având, deci, forme diferite la masculin şi feminin (sg.) şi o formă comună la plural (pentru masculin şi feminin).

Cazul	Singular şi plural		Singular	Plural
Nom.	*kon* "cine"	*so* "ce"	*kibór* "cât, câtă"	*kibór* "câţi, câte"
Acuz.	kas "pe cine"	so "pe ce"	kibór (lucruri) kiborés (fiinţe)	kibór (lucruri) kiborén (fiinţe)
Gen.	kásko "al cui" káski "a cui" káske "ai cui" káske" "ale cui"	sósko "al ce" sóski "a ce" sóske "ai ce" sóske "ale ce"	kiborésko kiboréski kiboréske kiboréske	kiboréngo kiboréngi kiborénge kiborénge
Dat.	káski "cui"	sóske [var.: sóski] "la ce"	kiboréski	kiboréngi
Locat.	(k-e)káste "la cine"	sóste "la ce"	kiboréste	kiborénde
Abl.	kástar [tar káste] "de către cine"	sóstar "de ce, din ce cauză"	kiboréstar	kiboréndar
Soc.-I.	kása "cu cine"	sósa "cu ce"	kiborénca	kiborénca
Voc.	-	-	-	-

4.5.1. Pronumelui interogativ-relativ *kon* are la *locativ* forma hibridă (analitico-sintetică *k-e káste* "la cine", în care prepoziţia *k-e* "la" devine redundantă, prin faptul că ea mai este evidenţiată şi prin postpoziţia *-te* "la; în" din forma de locativ a pronumelui *kon* (cf. *káste* "la (în) cine"). La ablativ, pe lângă forma sintetică *kástar* "de (către) cine; din (de la) cine", întâlnim şi construcţia *tar káste* "de către cine", în care, în locul formei sintetice de ablativ (*kástar*), apare forma de locativ (*káste*).

4.5.2. De observat că forma pronominală *sóske* are şi sensul "de ce?" nu numai cel de destinaţie posesivă (pentru lucruri).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

4.6. PRONUMELE NEHOTĂRÂT

În dialectul romilor spoitori pronumele nehotărâte sunt: *avér* "altul, alta, alţii, altele", *birkáći* "câtva, câtăva, câţiva, câteva", *cípa* "ceva", *(j)ek(h)* "unul, una, unii, unele", *filáj* (m., din turcă) "cutare" şi *filánka* (f.) "cutăriţa "(sic!) [pop.], *fiekáre* (din română) " fiecare", *kidibór* " atât, atâta, atâţi, atâtea ", *orisawó (orisawí, orisawé, orisawé)* " oricare ", *saworr/ó, (-í, -é, -é)* " tot, toată, toţi, toate " (cu forma contrasă, invariabilă, *sa*).

Pronumele nehotărâte *avér, ((j)ek(h), orisawó (orisawí, orisawé, orisawé), saworr/ó (-í, -é, -é)* se declină după paradigma nominală obişnuită. Prezentăm mai jos declinarea pronumelui nehotărât *avér.*

După cum se poate observa, unele dintre pronumele nehotărâte de mai sus sunt rezultatul unor împrumuturi din alte limbi: *birkáći* (cf. tc. *birkaç* "câteva, câţiva"), *filáj, filánka* (cf. pron. tc. *falan, filân* "cutare"), *fiekáre* (cf. român. *fiecare*), dar şi *er* "fiecare, oricare, orice" - luat din turcă.

4.6.1. Declinarea pronumelor nehotărâte

Cazul	Singular		Plural
	Masculin	Feminin	Masculin + Feminin
Nom.	avér "altul"	avér "alta"	avér "alţii, altele"
Acuz.	avér (inanimat) avrés (animat)	avér (inanimat) avrẹá (animat)	avér (inanimate) avrén (animate)
Gen.	avrésko avréski avréske avréske	avrẹáko avrẹáki avrẹáke avrẹáke	avréngo avréngi avrénge avrénge
Dat.	avréske [avréski]	avrẹáke [avrẹáki]	avrénge [avréngi]
Locat.	avréste	avrẹáte	avrénde
Abl.	avréstar	avrẹátar	avréndar
Soc.-Instr.	avrésa	avrẹása	avrénca
Voc.	-	-	-

4.6.2. Este de remarcat faptul că atunci când pronumele nehotărât *avér* are rol de adjectiv pronominal, el se comportă ca oricare adjectiv, având forma comună *avré* la toate genurile şi numerele. În ceea ce priveşte cazurile, această formă apare cu regularitate la *acuzativ* (dacă pronumele nehotărât se însoţeşte cu un substantiv animat), la *genitiv* (la toate cele patru forme), la *dativ* şi la *sociativ-instrumental.* La celelalte două cazuri oblice, locativul şi ablativul, se remarcă puternica tendinţă spre construcţiile analitice, semnalându-se îmbinări de tipul: *k-e aver manúś* "la alt om"; *tar aver manúś* "de (către) alt om".

Cazul	Singular		Plural	
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
Nom.	*avér* manúś "alt om"	*avér* papín "altă gâscă"	*avér* manuśá "alţi oameni"	*avér* papiná "alte gâşte"
Acuz.	*avér* kaśt "alt lemn" *avré* manuśés "pe alt om"	*avér* jakh "alt ochi" *avré* papiná "pe altă gâscă"	*avér* kaśtá "alte lemne" *avré* manuśén "pe alţi oameni"	*avér* jakhá "alţi ochi" *avré* papinén "pe alte gâşte"
Gen.	avré manuśésko avré manuśéski avré manuśéske avré manuśéske	avré papináko avré papináki avré papináke avré papináke	avré manuśéngo avré manuśéngi avré manuśénge avré manuśénge	avré papinéngo avré papinéngi avré papinénge avré papinénge
Dat.	avré manuśéski [manuśéske]	avré papináki [papináke]	avré manuśéngi [manuśénge]	avré papinéngi [papinénge]
Locat.	k-e avér manúś [avré manuśéste]	k-e avér papín [avré papináte]	k-e avér manuśá [avré manuśénde]	k-e avér papina [avré papinénde]
Abl.	tar avér manúś [avré manuśéstar]	ter avér papín [avré papinátar]	tar avér manuśá [avré manuśéndar]	tar avér papiná [papinéndar1
Soc.-Instr.	avré manuśésa	avré papinása	avré manuśénca	avré papinénca
Voc.	-	-	-	-

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

4.7. PRONUMELE NEGATIV

Pronumele negative *niékh* "nimeni" şi *nikhaćík* (care este şi adverb) "nimic" urmează în declinare paradigmele flexiunii nominale prezentate anterior:

Cazul	Pronumele	
Nom.	nikhaćík "nimic"	niéḱh "nimeni"
Acuz.	nikhaćík	nieḱhés
Gen.	nikhaćíksko nikhaćíkski nikhaćíkske nikhaćíkske	nieḱhésko nieḱhéski nieḱhéske nieḱhéske
Dat.	nikhaćíkski	nieḱhéski
Locat.	nikhaćíkste	nieḱhéste
Abl.	**nikhaćíkstar**	nieḱhéstar
Soc.-Instr.	nikhaćíksa	nieḱhésa
Voc.	-	-

5. NUMERALUL

În acest dialect am identificat forme proprii doar pentru numeralele *cardinale*. Numeralele *ordinale*, formate în majoritatea dialectelor rome cu desinenţa *-to* (alipită numeralelor cardinale respective), lipsesc. Sunt însă preluate şi folosite ca atare numeralele ordinale din limba română.

5.1. NUMERALELE CARDINALE

În acest idiom există numerale cardinale proprii doar pentru seria de unităţi 1-59.

Numeralele *cardinale* sunt următoarele:

- *seria 1-10: (j)ek(h)* 1, *duj* 2, *trin* 3, *śtar* 4, *panć* 5, *śo(w)* 6, *eftá* 7, *oxtó* 8, *ejná* 9, *deś* 10;

- *zecile: biś* 20, *tránda* 30, *saránda* 40, *peínda* 50; *śajzéći* 60, *śaptezéći* 70, *optzéći* 80, *nowäzéći* 90;

- *śel* 100 (cu pluralul: *śelá* "sute");

-*mía* 1000 (cu pluralul: *míe*);

În cadrul seriilor dintre zeci (inclusiv seria 50-59) există numeralele:

- *pentru seria 10-19: deś* 10, *deśu(j)ék(h)* 11, *deśudúj* 12, *deśutrín* 13, *deśuśtar* 14, *deśupánć* 15, *deśuśó(w)* 16, *deśueftá* 17, *deśuoxtó* 18, *deśuejnjá* 19;

- *pentru seria 20-29: biś* 20, *biśu(j)ék(h)* 21, *biśudúj* 22, *biśutrín* 23, *biśuśtár* 24, *biśupánć* 25, *biśuśó(w)* 26, *biśueftá* 27, *biśuoxtó* 28, *biśejnjá* 29;

-*pentru seria 30-39: tránda* 30, *tránduék(h)* 31, *trándudúj* 22, *trándutrín* 33, *trándușśtár* 34, *trándupánć* 35, *tránduśów* 36, *tráduefiá* 37, *tránduoxtó* 38, *tránduejnjá* 39;

- *pentru seria 40-49: saránda* 40, *sarándaék(h)* 41, *sarándudúj* 42, *sarándutrín* 43, *saránduśtár* 44, *sarándupánć* 45, *saránduśó(w)* 46, *sarándaeftá* 47, *sarándaoxtó* 48, *sarándaéjnjá* 49;

- *pentru seria 50-59: peínda* 50, *peíndu(j)ék(h)* 51, *péndudúj* 52, *péndutrín* 53, *pénduśtár* 54, *péndupánć* 55, *pénduśó(w)* 56, *péndueftá* 57, *pénduoxtó* 58, *pénduejnjá* 59;

Pentru numeralele de la 60 în sus se apelează la împrumuturi din limba română (excepţie făcând numeralul *śel* 100): *śajzéći* manuśá "şaizeci de oameni", *śajzéći śi únu* źene

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

"*şaizeci şi unu* de inşi", *śajzéči śi tréj* muruśá "*şaizeci şi trei* de bărbaţi" ş.a., "*śáptezéči* kherá "şaptezeci de case " etc.

Numeralele cardinale *eftá* 7, *oxtó* 8, *ejnjá* 9, *tránda* 30, *saránda* 40 şi *peínda* 50 sunt împrumutate din limba greacă bizantină.

După *formă*, distingem numerale cardinale *simple* (1-10, 20, 30, 40, 50, 100) şi *compuse* (11-19, 21-29, 31-39, 41-49, 51-59).

Pentru formarea numeraleleor compuse din seria 11-29 se adaugă vocala *-u-* de legătură între cele două numerale care formează numeralul compus respectiv, pentru formarea numeralelor cuprinse în seria 31-39, în seria 42-46 şi în seria 51-59 este nevoie să se înlăture desinenţa *-a*, din finalul numeralului care reprezintă zecile, şi să se adauge vocala de legătură *-u-*: *trándutrín* 33, *sarándutrín* 43, respectiv, *péndu[peíndu]trín* 53. Doar în situaţia numeralelor 40, 41, 47, 48, 49 (al căror al doilea component începe cu o vocală) vocala finală *-a* a numeralului *saránd***a** nu se schimbă: *sarándaékh, sarándaeftá, sarándaoxtó, sarándaejnjá.*

5.2. NUMERALELE ORDINALE

Cu excepţia numeralului ordinal *seftés* "întâi , întâia" (cu valoare adjectivală şi împrumut) nu există alte forme. Pentru suplinirea numeralului ordinal, romii spoitori recurg la împrumuturi din limba română pe care le preiau ad-literam. Exemple: pe lângă *seftés* (*seftés* manúś "*întâiul* om", *seftés* papín "*prima (întâia)* gâscă"), vom întâlni: *al pátrulea* pápus " *al patrulea* bunic " etc.

Cu toate acestea, romii spoitori şi-au adaptat un sistem propriu pentru exprimarea numeralelor ordinale, anume, recurgând la formele de genitiv ale numeralului cardinal, de ex.:

	- *dóngo* (m., sg.)		- *trinéngo* (m.,sg.)
duj > gen.	- *dóngi* (f., sg.)	*trin* > gen.	- *trinéngi* (f.,sg.)
	- *dónge* (m.,pl.)		**- *trinénge* (m.,pl.)**
	-*dónge* (f., pl.)		- *trinénge* (f., pl.)

Astfel, întâlnim îmbinări de tipul: *o dóngo* phral "*al doilea* frate" , *o trinéngo* dat "*al treilea* tată" , *o dóngi* papín "*a doua* gâscă" etc.

Construcţiile sunt însă ambigue, deoarece "*o dóngo* phral" înseamnă, în fapt, "fratele *celor doi (două)*", "*o trinéngo* dat" se echivalează, de drept, prin "tatăl *celor trei*".

5.3. ALTE NUMERALE

De la numeralele cardinale se obţin alte numerale, ca, de ex.:

5.3.1. NUMERALELE COLECTIVE

Sunt formate cu ajutorul conjuncţiei *hen* (cf. tc. *hem*) "şi", urmată de articolul hotărât *o* (forma de plural) şi de numeralul cardinal respectiv: hen + o + *duj* > *hen o duj* "amândoi, amândouă"; hen + o + *trin* > *hen o trin* "tustrei, tustrele"; hen + o + *śtar* > *hen o śtar* "tuspatru"; hen + o + *panć* > *hen o panć* "tuscinci" etc.

În declinare, numeralelor colective li se modifică doar ultimul component, declinarea făcându-se după paradigma numeralelor cardinale (prezentată în continuare).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

5.3.2. NUMERALELE DISTRIBUTIVE

Se formează cu adverbul **po** "câte", care precede numeralele cardinale în cauză: **po** *ek(h)* "câte unu", **po** *ek(h)* "câte una" sau prin dublarea (reduplicarea) construcțiilor formate din **po + numeral**: *po ek(h) po ek(h)* "unu câte unu". Alte exemple: *po duj* "câte doi, câte două", respectiv, *po duj po duj* "doi câte doi", "două câte două"; *po ek(h) mía* "câte o mie"; *po śel* "câte o sută".

5.3.3. NUMERALELE MULTIPLICATIVE

Pentru formarea acestora, se adaugă la numeralele cardinale respective substantivul *déwri*(sg.) "dată, oară; repriză" sau *déwre̯a* (pl.) "ori" (cf. s. tc. *devir, -vri* "*1.* perioadă, epocă; *2.* rotație, rotire, ciclu; *3.* tur"); *ek(h)déwri* "o dată"; *duj déwre̯a*, "de două ori"; *trin déwre̯a* "de trei ori"; *śtar déwre̯a* "de trei ori"; *śtar déwre̯a* "de patru ori"; *panć déwre̯a* "de cinci ori" */.../*, *śel dée̯wra* "de o sută de ori" etc.

5.3.4. NUMERALELE APROXIMATIVE (IMPRECISE)

Aceste numerale sunt formate din două numerale cardinale, ca, de ex.: *trin-śtar* "trei-patru", *duj-trin* "doi-trei", "două-trei", *deś-biś* "zece-douăzeci" et*í*

5.4. DECLINAREA NUMERALELOR

5.4.1. Numeralul *(j)ekh* "unu; una" se declină după paradigma de singular specifică substantivelor.

5.4.2. Numeralele cardinale *simple* (de la *duj* la *deś* (2-10), numeralele *biś* (20) și *śel* (100), cât și numeralele *compuse* (evident, până la 59 sau cele cu *śel*), care au ca ultim component unul din numeralele simple 2-9, se declină după paradigma tipică numelor aflate la plural:

Nom.	trin "trei"
Acuz.	trinén (ființe) "pe trei"
	trin (lucruri) "pe trei"
Gen.	trinéngo "al celor trei"
	trinéngi "a celor trei"
	trinénge "ai celor trei"
	trinénge "ale celor trei"
Dat.	trinéngi [trinénge] "celor trei"
Locat.	trinénde "la (cei, cele) trei"
Abl.	trinéndar "de (către) cei (cele) trei"
Soc.-Instr.	trinénca "cu (cei, cele) trei"
Voc.	-

5.4.3. Numeralele compuse care au ultim component numeralul cardinal *1* *(j)ek(h)* se declină ca și numeralul *1*, iar cele care au ultim component unul din numeralele 2-9 se declină după modelul de mai sus, adică, după paradigma numelor la plural:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

bišutrinén "pe douăzeci şi trei", *bišutrinéngo* "cel de-al douăzeci şi treilea" (*bišutrinéngi* "cea de-a douăzeci şi treia"; *bišutrinénge* "cei (cele) de-ai (de-ale) douăzeci şi treilea (trele), *bišutrinéngi* "celui de-al douăzeci şi treilea"; "celei de-a douăzeci şi treia", *bišutrinénde* "la cel (cea) de-al (de-a) douăzeci şi trei (treia)", *bišutrinéndar* "de către cel de-al douăzeci şi treilea", "de către cea de-a douăzeci şi treia", *bišutrinénca* "cu cel de-al douăzeci şi treilea", cu cea de-a douăzeci şi treia" etc.);

5.4.4. Numeralele colective, distributive, multiplicative şi aproximative (imprecise) îşi modifică în declinare ultimul component. De ex.: trin-štar*énca* "cu trei-patru" (soc.-instr.), deś-biś*énde* "la zece-douăzeci" (locat.) etc;

5.4.5. Dacă numeralele cardinale însoțesc substantive, având deci valoare adjectivală, ele au o singură formă, la cazurile oblice, în **-é**: *(j)ekhé, dujé, triné, štaré, panğé* etc. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu numeralele colective şi distributive al căror ultim component are desinența **-é**: *hen o štar***é** murśénca "cu *tuspatru* bărbații"; *po śele* murśénca "*cu câte o sută* de bărbați";

5.4.6. În cazul numeralelor aproximative, ambele componente capătă desinența **-é**: po dumó *triné-štaré* murśéngo "pe spinarea *a trei-patru* bărbați"; *dešutriné-dešuštaré* dadéndar "de către *treisprezece-paisprezece* tați" etc.

6. VERBUL

6.1. CLASIFICAREA VERBELOR

Verbele din dialectul romilor spoitori pot fi clasificate după: *1. proveniență, 2. vocala tematică, 3.structura morfematică, 4. criteriul semantic, 5. recțiunea verbului, 6. existența / inexistența unei relații între verb și un subiect reprezentat sau nu printr-o persoană, 7. rigurozitatea flexiunii, 8. tipul conjugării* şi *9. gradul de dependență.*

În limba romani neexistând infinitiv, verbele au fost citate în acest capitol prin radicalelor lor (cf. *śun-* "a auzi; a asculta"), iar în vocabular au fost înregistrate în structura morfematică de indicativ prezent, p. a III-a sg. (cf. *śúnla* "el, ea aude; (el, ea) ascultă", formată din radicalul verbal *śun-* şi din desinența de indicativ prez. p. a III-a, sg. *-la*), echivalarea făcându-se prin infinitiv "a auzi; a asculta".

6.1.1. Clasificarea verbelor după proveniență (origine)

După acest criteriu, deosebim:

6.1.1.1. verbe moştenite (vechi rome, care sunt în fondul principal lexical): *án-* "a aduce", *áv-* "a veni", *bikin-* "a vinde", *díkh-* "a vedea", *kín-* "a cumpăra", *kér-* "a face", *már-* "a bate", *mér-* "a muri", *múkh-* "a lăsa" ş.a.;

6.1.1.2. verbe împrumutate din limbile turcă şi română, care, la rândul lor, se pot grupa în:

6.1.1.2.1. verbe care se conjugă după aceleaşi paradigme ca şi verbele vechi rome (cf.: *cisár-* "a scutura", *ćitisár-* "a citi", *fur- pes* "a se arunca, a plonja" ş.a.). După cum se observă, la radicalul unora dintre aceste verbe se ataşează şi sufixul derivativ *-sar-*, specific unora din verbele împrumutate.

6.1.1.2.2. verbe împrumutate din limba turcă (după tipicul verbelor turceşti): *dišín-* "a gândi" (cf. vb. tc. *düşünmek* "a (se) gândi; a cugeta, a medita, a reflecta; a intenționa"), *kïrk-* "a tunde (cf. vb. tc. *kırkmak* "a tunde (lână, păr)"), *gír-* "a intra" (cf. vb. tc. *girmek* "a intra, a pătrunde") ş.a.;

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

6.1.1.3. verbe create în limbă:

6.1.1.3.1. verbe formate *prin derivare*, ca de ex.: *cacár-* (< adj. *tató* "cald" + suf. **-ár-**) "a încălzi", *pajár-* (< s. m. *paj* "apă" + suf. **-ár-**) a da apă, a uda", *zorár-* (< s. f. *zor* "putere; sănătate" + suf. **-á¦r-**) "a însănătoşi, a vindeca; a repune în putere" ş.a.

6.1.1.3.2. verbe rezultate prin compunere dintr-un nume şi verbul *dé-* "a da": cf.: *róde-* "a căuta", *kíde-* "a adnuna, a strânge", *ćumúde-* "a săruta", *cíde-* "a trage" ş.a., când - ca în toate dialectele rome - primul component (numele) nu s-a păstrat ca parte de vorbire de sine stătătoare. Al doilea component este verbul *dé-* " a da ").

6.1.2. Clasificarea verbelor după vocala tematică

Majoritatea verbelor din limba romani au la indicativ prez. p. a III-a sg. desinenţa *-él*. În dialectul romilor spoitori desinenţa echivalentă este *-la*: *ker-* "a face" (rădăcina) + **-la** desinenţa verbală (de ind. prez., p. a III-a sg.) > vb. *kérla* "el (ea) face".

În bibliografia de specialitate,verbele *atematice* sunt cele care între radicalul verbal şi desinenţă nu au intercalată vocala *-a-* sau *-o-* , de tipul vb. *kerél* " a face [(el, ea) face]" (în acest dialect are corespondent verbul *kérla* " idem ").

Puţinele verbe a căror temă se termină în vocala *-a-* (sau *-o-*) - de tipul: *darál* "a-i fi frică" (lb.rr.c.) / *darála* " idem " (dial. spoit.) , *xal* "a mânca" (lb.rr.c.) / *xála* " idem " (dial. spoit.), *traśál* "a se teme" (lb.rr.c.) / *traśála* " idem " (dial. spoit.) , *źál* "a merge, a se duce" (lb.rr.c.) / *źála* " idem " (dial. spoit.), *parnjól* " a se face alb; a se înălbi " (lb.rr.c.) / *parnóla* " idem " (dial. spoit.) etc. - sunt denumite *verbe tematice.*

Luând în calcul aceste teorii, am putea spune că în dialectul romilor spoitori verbele atematice sunt majoritare, prin inexistenţa unei vocale de legătură între radicalul verbal şi desinenţa verbală. Din considerente metodologice, am inclus însă, în schemele de conjugare, câte un verb din fiecare din cele două categorii de verbe.

6.1.3. Clasificarea verbelor după structura morfematică:

După acest criteriu, distingem:

1. verbe simple de tipul: *án-* "a aduce", *arákh-* "a găsi", *astár-* "a prinde, a apuca", *cacár-* "a încălzi", *cisár-* "a scutura", *ćitisár-* "a citi", *dé-* "a da", *gír-* "a intra", *kér-* "a face", *lé-* "a lua", *már-* "a bate", *mér-* "a muri", *mudár-* "a omorî, a ucide", *múkh-* "a lăsa", *nákh-* "a trece", *náś-* "a fugi", *pé-* "a bea", *pér-* "a cădea", *rés-* "a ajunge", *rów-* "a plânge", *sík-* "a învăţa", *śún-* "a auzi; a asculta", *pajár-* "a uda", *uźár-* "a aştepta", *úśt-* "a încălca; a călca", *zorár-* "a vindeca, a repune în puteri" ş.a.

După cum se poate vedea din exemplele de mai sus, în această categorie am inclus şi verbele obţinute prin derivare (cf. sufixul derivativ *-isár-*, caracteristic verbelor împrumutate, şi sufixul *-ár-*, sufix general de derivare în limba romani, aplicabil şi la alte părţi de vorbire,la substantive, adjective, adverbe şi, mai rar, la numerale);

2. verbe compuse, în care încadrăm verbele formate prin compunere propriu-zisă cu ajutorul verbului *dé-* "a da" (după cum s-a văzut mai sus). Este de remarcat faptul că în cazul verbelor compuse al căror al doilea component îl reprezintă verbul *dé-*, accentul cade pe primul component: *ćingáde-* "a chema, a striga; a invita", *ćhjúde-* "a arunca", *ćhjungá(r)dé-* "a scuipa" ş.a.

6.1.4. Clasificarea verbelor după criteriul semantic

Distingem, conform acestui criteriu, verbe: *1. concrete* (cf.: *án-* "a aduce", *xá-* "a mânca", *kér-* "a face", *náś-* "a fugi, a alerga" şi *2. abstracte* (cf. *diśín-* "a (se) gândi", *putisár-* "a putea" etc.);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

6.1.5. Clasificarea verbelor după recţiunea verbului

După acest criteriu, se deosebesc verbe: *1. tranzitive* (cf.: *án-* "a aduce", *kér-* "a face", *śún-* "a auzi, a asculta" ş.a.) şi *2. intranzitive* (cf.: *rés-* "a ajunge", *naś-* "a fugi, a alerga", *gír-* "a intra" (cf. vb. tc. *girmek* "a intra; a pătrunde")).

6. 1. 6. Clasificarea verbelor după existenţa / inexistenţa unei relaţii între verb şi un subiect reprezentat sau nu printr-o persoană diferenţiază verbele în: *1. personale* (cf. *kerása* "(noi) facem", *kerdámas* "(noi) făcusem", *kerén* "faceţi!", *traśála* "el (ea) se teme" ş.a.) şi *2. impersonale* (forme verbale impersonale de tipul: *avéla mánge (mángi)* "îmi vine", sau verbe reflexive ca *vakérla pes* " se zice, se spune ".

6.1.7. Clasificarea verbelor după rigurozitatea flexiunii

Conform acestui criteriu, verbele pot fi verbe: *1. regulate* (Ex.: *dé-* "a da", *kér-* "a face", *már-* "a bate", *phén-* "a spune, a zice", *thár-* "a aprinde, a arde" ş.a.), *2. neregulate*: *áv-* "a veni", *(i)si* "a fi", şi *3. invariabile*: *aśí* "a putea, a fi în stare, a fi capabil" (invariabil), *n-aśí* "a nu putea, a nu fi capabil, a nu fi în stare (invariabil)", *poś* "a putea" (invariabil), *trébuj* "a trebui" (invariabil).

6.1.8. Clasificarea verbelor după tipul conjugării

După tipul conjugării distingem:

1. verbe de conjugarea I (care au la p. a III-a, sg., perf., una din desinenţele: **-dás**, **-zi̯ás**, **-tás**). Exemple: *kér-* "a face" (Perf.: *ker***dóm** /.../, *ker***dás** /.../), *rés-* "a ajunge" (Perf.: *res***tóm** /.../, *res***tás** /.../), *traś-* "a se teme" (Perf.: *traśa(w)***zi̯óm** /.../, *traśa(w)***zi̯ás** /.../) etc;

2. verbe de conjugarea a II-a (în care se includ verbele împrumutate din limba turcă şi care se conjugă conform modelului de conjugare din această limbă, cum se va vedea în cadrul capitolului rezervat conjugării).

6.1.9. Clasificarea verbelor după gradul de dependenţă al unora faţă de altele

După gradul de dependenţă, verbele se grupează în:

1. verbe autonome (ca: *án-, beś-, már-, sún-, vakér-* etc.);

2. verbe auxiliare (care ajută la formarea unor tipuri verbale sau a diatezei pasive). În această subgrupă se includ verbele: *(i)si* "a fi" - contribuie la formarea imperfectului, perfectului (la origine), m.m.c.perf., a conjunctivului (numai la timpul perfect), a condiţional-optativului (prezent şi perfect) şi, de asemenea, la exprimarea posesiunii (cu sensul "a avea") - şi vb. *kam-* "a dori; a vrea", utilizat la formarea *viitorului*, prin varianta sa *kam*;

3. semiauxiliare (care exprimă o idee de modalitate - de dorinţă, de iminenţă, de necesitate, de posibilitate, de probabilitate sau de voinţă -), unele fiind " modale ", ca de pildă : *aśí* " a putea, a fi în stare să...", *n-aśí* "a nu putea" (v. în expresii ca: *n-aśí* araḱhésa "*nu poţi* găsi (afla)", *n-aśí* kérca "*nu poţi* face", *n-aśí* kérca śakás (*nu poţi* glumi" etc.), *putisár-* "a putea", *trébuj* "a trebui" ş.a.

Dintre toate verbele auxiliare şi semiauxiliare, cel mai frecvent este vb. *(i)si* "a fi ; a exista ". Acest verb are o dublă importanţă, deoarece ajută, pe de o parte, la formarea modurilor şi timpurilor verbale mai sus menţionate, iar, pe de altă parte, la exprimarea posesiunii (vb. *a avea*, inexistent în limba romani).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

6.2. CATEGORIILE GRAMATICALE ALE VERBULUI

Verbul cunoaşte, în dialectul studiat, categoriile gramaticale de *1. diateză, 2. mod, 3. timp* - specifice verbului -, *4. număr* şi *5. persoană.*

6.2.1. DIATEZA

În dialectul romilor spoitori există trei diateze: *diateza activă* (când subiectul gramatical săvârşeşte acţiunea), *pasivă* (când subiectul gramatical suferă acţiunea săvârşită de altcineva), *reflexivă* (acţiunea este realizată de subiectul gramatical şi se răsfrânge tot asupra lui).

De ex., în fraza: I phabáj *pérla* pral-í ambrïn hen *si astarzí* mandár" ("Mărul *cade* din pom şi *este prins* de mine.") există verbul *pérla* "a cădea" (la *diateza activă*) şi verbul predicativ *si astarzí* (la *diateza pasivă*, format din verbul *isi* "a fi" şi forma de participiu feminin *astarzí* "este prins").

Diateza *pasivă* a verbului se formează cu ajutorul verbului auxiliar *isi* "a fi", urmat de formele de participiu:

O da **si** *respektimé* améndar. "El **este** *respectat* de noi."

O xurbúzo **si** *dindó* o murśéstar. "Pepenele **este** *dat* de bărbat."

O gonó **sẹás** *pherdó* o manuśéstar. "Sacul **a fost** *umplut* de (către) om."

De la unele din verbele de la diateza activă pot fi obţinute perechi verbale reflexive cu ajutorul pronumelor reflexive (de p. a III-a, sg. şi pl.) sau al pronumelor personale (pentru p. I şi a II-a, sg. şi pl.). De ex.:

Diateza activă		*Diateza reflexivă*
dé- "a da"	>	*dé- pes* "a se da"
lé- "a lua"	>	*lé- pes* "a se lua"
már- "a bate"	>	*már- pes* "a se bate"

Verbele aflate la diateza reflexivă se conjugă la fel ca şi verbele de la diateza activă, cu deosebirea că se adaugă formele *pronumelui reflexiv* **pes** (la pers. a III-a, sg.) şi **pumén** (la pers. a III-a, pl.), respectiv, formele pronumelui personal (în acuzativ) de pers. I şi pers. a II-a (sg. şi pl.).

6.2.2. MODUL

Modurile verbale, în dialectul examinat aici, se împart în moduri: *personale* (indicativ, conjunctiv, condiţional-optativ şi imperativ) şi *nepersonale* (participiu, gerunziu, supin).

După cum s-a mai arătat, nu există *modul infinitiv*, ca, de altfel, în nici un alt idiom rom. Aşadar, verbele rome sunt, de regulă, înregistrate în dicţionare în forma lor de indicativ prezent p. a III-a sg. şi traduse prin infinitiv. (Ex.: vb. *kérla* "(el, ea) face"] este prezentat în dicţionare prin infinitivul "a face").

Este de remarcat faptul că au existat mai multe încercări de suplinire a formei de infinitiv în limba romani prin împrumutarea formei de *conjunctiv* (cf. *te kerél* "să facă" = "a face") sau a celei de *indicativ prezent*, p. I, sg., între alţii, şi noi recurgând la această formulă cu prilejul redactării *Micului dicţionar rom-român* (Sarău **1992**).

În momentul de faţă, în dicţionare verbele rome sunt prezentate prin formele lor de *indicativ prezent* p. a III-a sg. (care permit reconstituirea rapidă a formelor de imperfect, viitor, conjunctiv, imperativ şi participiu), însoţite de cele de *indicativ perfect* p. a III-a sg. (care facilitează construirea formelor de m. m. c. perf.), ca de ex.: *kérla* (Perf. *kerdás*) *vb. tr.* a face.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

6.2.3. TIMPUL

Am identificat, în idiomul studiat, următoarele *timpuri: prezent, viitor, imperfect, perfect, m. m. c. perf.* (ce vor fi prezentate în cadrul conjugării verbale).

6.2.4. NUMĂRUL

Categoria numărului nu ridică probleme deosebite în ceea ce priveşte verbul, numărul putând fi marcat prin desinenţele verbale:

- *singular*: (tu) kerd*án* "(tu) ai făcut"; (tu) *ker!* "fă!" (tu); (me) kerd*óm* "(eu) am făcut".
- *plural*: (tumé) ker*én!* (faceţi!" (voi);

6.2.5. PERSOANA

Persoana este marcată, în cazul verbului, de pronumele personale ce însoţesc, de regulă, verbele (*me* "eu", *tu* "tu", *o dá* "el", *oj de̯á* "ea", *amé* "noi", *tumé* "voi", *oná* "ei", *odaná* "ele") şi de desinenţele verbale specifice persoanelor respective: (me) res*tóm* "(eu) am ajuns", (tu) res*tán "(tu) ai ajuns", (o dá) res*tás *"(el) a ajuns), (oj de̯á* res*tás* "(ea) a ajuns), (amé) res*tám* "(noi) am ajuns", (tumé) res*té* "(voi) aţi ajuns", (oná) res*té* "(ei) au ajuns", (odaná) res*té* "(ele) au ajuns".

6.3. CONJUGAREA VERBULUI

Vom prezenta, în cele ce urmează, schemele de conjugare a verbelor, prilej cu care sunt tratate şi categoriile verbale de diateză, mod şi timp, prin respectivele exemplificări.

A. DIATEZA ACTIVĂ

6.3.1. VERBE VECHI ROME ŞI VERBE ÎMPRUMUTATE ŞIADAPTATE PARADIGMELOR ROME

Înainte de a trece la prezentarea paradigmelor verbale se impune încadrarea lor în modurile *personale* şi *nepersonale* ale verbului.

6.3.1.1. MODURI PERSONALE

6.3.1.1.1. MODUL INDICATIV

În cadrul modului indicativ se disting timpurile:*1. prezent, 2. viitor, 3. imperfect, 4. perfect* şi *5. mai mult ca perfect (m. m. c. perf.).*

6.3.1.1.1.1. Prezentul

Verbele *atematice* au la timpul prezent desinenţele **-á(w)a, -ca, -la, -ása, -na, -na**:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Singular	Plural
I. (me)) ker-*á(w)a* "(eu) fac"	(amé) ker-*ása* "(noi) facem)"
II. (tu) kér-*ca* "(tu) faci"	(tumé) kér-*na* "(voi) faceţi"
III. (o dá, oj dẹá) kér-*la* "el (ea) face"	(oná, odaná) kér-*na* "ei (ele) fac"

Verbele *tematice* se conjugă după paradigma: -**(w)a, -sa, -la, -sa, -na,-na**:

Singular	Plural
I. (me) traśá-*(w)a* "(eu) mă tem"	(amé) traśá-*sa* "(noi) ne temem"
II. (tu) traśá-*sa* "(tu) te temi"	(tumé) traśá-*na* "(voi) vă temeţi"
III. (o dá, oj dẹá) traśá-*la* "el (ea) se teme"	(oná, odaná) traśá-*na* "ei (ele) se tem"

Este de remarcat faptul că paradigmele de *prezent* ale verbelor din idiomul spoitorilor reprezintă în celelalte idiomuri rome formele sintetice de *viitor*.

6.3.1.1.1.2. Viitorul

Timpul *viitor* se exprimă în dialectul romilor spoitori numai *analitic*, anume, cu ajutorul formei verbale *kam*, reprezentând rădăcina verbului *kam*- "a voi, a vrea; a dori", urmată de verbul respectiv [ale cărui desinenţe la viitor sunt: **-á(w), -és, -él, -ás, -én, -én** (pentru verbele atematice), respectiv, **-á(w), -ás, -ál, -ás, -án, -án** (pentru verbele tematice)]:

Singular	Plural
I. (me) *kam* ker-*á(w)* "(eu) *voi* face"	(amé) *kam* ker-*ás* "(noi) *vom* face"
II. (tu) *kam* ker-*és* "(tu) *vei* face"	(tumé) *kam* ker-*én* "(voi) *veţi* face"
III. (o dá, oj dẹá) *kam* ker-*él* (el (a) *va* face"	(oná, odaná) *kam* ker-*én* "ei (ele)*vor* face"

Singular	Plural
I. (me) *kam* traś-*á(w)* "(eu) mă *voi* teme"	(amé) *kam* traś-*ás* "(noi) ne *vom* teme"
II. (tu) *kam* traś-*ás* "(tu) te *vei* teme"	(tumé) *kam* traś-*án* "(voi) vă *veţi* teme"
III. (o dá, oj dẹá) *kam* traś-*ál* "el (ea) se *va* teme"	(oná, odaná) *kam* traś-*án* "ei (ele) se *vor* teme"

În celelalte idiomuri rome, viitorul se exprimă *sintetic*, cu ajutorul desinenţei **-a**, alipită formelor verbale de indicativ prezent: (me) *keráw***a**, (tu) *kerés***a**, ((v)ov) *kerél***a**, ((v)oj) *kerél***a**, (amé) *kerás***a**, (tumé) *kerén***a**, (von) *kerén***a**.

6.3.1.1.3. Imperfectul

Formele de *imperfect* provin de la cele de indicativ prezent, prin alipirea consoanei **-s**. Această consoană a rezultat, de fapt, din *sas* "era; a fost" (forma de imperfect şi de perfect a vb. *(i)si* "a fi"). Iniţial, au existat, pentru imperfect, construcţii de genul: kerá(w)a + *sas*, însă, în uz, a dispărut fie secvenţa *sa*-, fie *-as* din *sas*:

Singular	Plural	Singular	Plural
I. (me) kerá(w)a*s* "(eu) făceam"	(amé) kerása*s* "(noi) făceam"	(me) traśá(w)a*s* "(eu) mă temeam"	(amé) traśása*s* (noi) ne temeam"
II. (tu) kérca*s* "(tu) făceai"	(tumé) kérca*s* "(voi) făceaţi"	(tu) traśása*s* "(tu) te temeai"	(tumé) traśána*s* "(voi) vă temeaţi"
III. (o dá, oj dẹá) kérlas "(el, ea) făcea"	(oná, odaná) kérna*s* "ei (ele) făceau	(o dá, oj dẹá) traśála*s* "el (ea) se temea"	(oná, odaná) traśána*s* "ei (ele) se temeau"

6.3.1.1.1.4. Perfectul

Timpul *perfect* are următoarele desinenţe:

1. **-(d)óm** (p. I), **-dán** (p. a II-a), **-dás** (p. a III-a) - la singular -, **-dám** (p. I), **-dé** (p. a II-a), **-dé** (p. a III-a) - la plural - (cele mai frecvente, caracteristice verbelor *atematice*: *kérla /*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ker*dóm* /.../, *śúnla* / śun*dóm* /.../, *vakérla* / vaker*dóm* /.../ etc.) sau desinențele: **-zjóm** (p. I), **-zján** (p. a II-a), **-zjás** (p. a III-a) - la singular -, **-zjám** (p. I), *-ziné* (p. a II-a), **-ziné** (p. a III-a) - la plural - (în cazul verbelor *tematice*, foarte puțin întâlnite: *traśála* / traśa(w)*zjóm* /.../ ş.a.).

- În afară de consoanele **-d-** sau **-z-**, în desinențele de *perfect* mai poate fi întâlnită consoana *-t-*, ca în cazul unor verbe de tipul *naś-* "a alerga" (cf. perf. naś*tóm*, naśtán, naś*tás*, naś*tám*, naś*té*, naś*té*).

Vb. *kér-* "a face" şi vb. *traśá-* "a se teme", la timpul *perfect*:

Singular	*Plural*	*Singular*	*Plural*
I. (me) ker*dóm* "(eu) am făcut"	(amé) ker*dám* "(noi) am făcut"	(me) traśa(w)-*zjóm* "(eu) m-am temut"	(amé) traśawz*jám* "(noi) ne-am temut"
II. (tu) ker*dán* "(tu) ai făcut"	(tumé) ker*dé* "(voi) ați făcut"	(tu) traśa(w)*zján* "(tu) te-ai temut"	(tumé) traśaw*ziné* "(voi) v-ați temut"
III. (o da, oj dęá) ker*dás* "el (ea) a făcut"	(oná, odaná) ker*dé* "ei (ele) au făcut"	(o dá, oj dęá) traśa(w)*zjás* "el (ea) s-a temut"	(oná, odaná) traśaw*ziné* "ei (ele) s-au temut"

6.3.1.1.1.5. Mai mult ca perfectul (m. m. c. perf.)

Mai mult ca perfectul se realizează prin adăugarea la formele verbale de *perfect* a desinenței **-(s)as**. Forma intactă *sas* apare doar la p. a II-a şi a III-a plural, când desinențele de *perfect* au în final o vocală (tumé kerdé-*sas*, respectiv, oná [odaná] kerdé-*sas* etc.). Desinența **-as** de la m. m. c. perf. provine, lesne de înțeles, de la forma de perfect (identică şi la imperfect) a verbului *(i)si* "a fi", adică *sas* "era, a fost".

Exemple de paradigme pentru m. m. c. perf.:

Singular	*Plural*
I. (me) kerdóm-*as* "eu făcusem"	(amé) kerdám-*as* "(noi) făcuserăm"
II. (tu) kerdán-*as* "(tu) făcuseşi"	(tumé) kerdé-*sas* "(voi) făcuserăți"
III. (o dá, oj dęá) kerdás-*as* "el (ea) făcuse"	(oná, odaná) kerdé-*sas* "ei (ele) făcuseră"

Singular	*Plural*
I. (me) traśa(w)zjóm-*as* "(eu) mă temusem"	(amé) traśa(w)zjám-*as* "(noi) ne temuserăm"
II. (tu) traśa(w)zján-*as* "(tu) te temuseşi"	(tumé) traśa(w)ziné-*sas* "(voi) vă temuserăți"
III. (o dá, oj dęá) traśa(w)zjás-*as* "el (ea) se temuse"	(oná, odaná) traśa(w)ziné-*sas* "ei (ele) se temuseră
[Există forme paralele numai la această persoană: *traś(w)zinósas* (m., sg.) şi *traśa(w)zinísas* (f., sg.)]	

6.3.1.1.2. MODUL CONJUNCTIV

Acest mod se realizează cu ajutorul conjuncției *te* "să", urmată de formele verbale ale viitorului:

Singular	*Plural*
I. (me) *te* kerá(w) "(eu) să fac"	(amé) *te* kerás "(noi) să facem"
II. (tu) *te* kerés "(tu) să faci"	(tumé) *te* kerén "(voi) să faceți"
III. (o dá, oj dęá) *te* kerél "el (ea) să facă"	(oná, odaná) *te* kerén "ei (ele) să facă"
Singular	*Plural*
I. (me) *te* traśá(w) "(eu) să mă tem"	(amé) *te* traśás "(noi) să ne temem"
II. (tu) *te* traśás "(tu) să te temi"	(tumé) *te* traśán "(voi) să vă temeți"
III. (o dá, oj dęá) *te* traśál "el (ea) să se teamă"	(oná, odaná) *te* traśán "ei (ele) să se teamă"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Deşi în idiomul studiat există o singură formă pentru modul conjunctiv, cea de *prezent*, înfăţişată mai sus, se observă însă existenţa unor construcţii formate din conjuncţia *te* ("să; dacă") şi forme verbale la m. m. c. perf. (de tipul: *te* kerdómas "dacă făcusem", dar cu sensul de conjunctiv *perfect*, totuşi: "să fi făcut").

6.3.1.1.3. MODUL CONDIŢIONAL - OPTATIV

Acest mod are în dialectul romilor spoitori din Olteniţa două timpuri: *prezent* şi *perfect*. Formele timpului *prezent* de la acest mod coincid cu cele ale imperfectului (de la modul indicativ), iar formele de *perfect* sunt identice celor de *m. m. c. perf., de la indicativ*).

6.3.1.1.3.1. Exemple pentru modul condiţional-optativ, timpul prezent:

Singular

I. (me) kerá(w)*as* "(eu) aş face"

II. (tu) kérc*as* "(tu) ai face"

III. (o dá, oj dẹá) kérl*as* "el (ea) ar face"

Plural

I. (amé) kerás*as* " (noi) am face "

II. (tumé) kérn*as* " (voi) aţi face "

III. (oná, odaná) kérn*as* " ei (ele) ar face "

La fel se întâmplă şi în situaţia celuilalt verb dat spre ilustrare:

Singular

I. (me) traśá(w)*as* " (eu) m-aş teme "

II. (tu) traśás*as* " (tu) te-ai teme "

III. (o dá, oj dẹá) traśál*as* " el (ea) s-ar teme "

Plural

I. (amé) traśás*as* " (noi) ne-am teme "

II. (tumé) traśán*as* " (voi) v-aţi teme "

III.(oná, odaná) traśán*as* "ei (ele) s-ar teme" [în realitate: "ei (ele) se temeau"]

6.3.1.1.3.2. Pentru timpul *perfect*, a se vedea conjugarea acestor verbe în cadrul capitolului rezervat timpului m. m. c. perf., anterior prezentat.

6.3.1.1.4. MODUL IMPERATIV

Modul imperativ are forme proprii pentru persoana a II-a, singular şi plural. Forma de p. a II-a singular coincide cu rădăcina verbului, iar cea de persoana a II-a plural este identică cu forma de p. a II-a plural, de la modul indicativ, timpul viitor. (În toate celelalte idiomuri rome nu este vorba de forma de *viitor*, ci de cea de *prezent* indicativ, pers. a II-a, pl.).

Exemple:

		Imperativ	
Verbul:		*Singular*	*Plural*
kér- "a face"	>	*ker!* "fă!"	*ker-én!* "faceţi!"
traśá- "a se teme"	>	*traśá!* (traśá tut!) "teme-te!"	*traś-án!* (tumén) "temeţi-vă!"

Alte forme de imperativ: *astár"* "prinde!", (*astarén!* "prindeţi!"), *biśál!* "goneşte!" (*biśalén!* "goniţi!"), *dikh!* "vezi!", "uite!" (*dikhén* "vedeţi!", "uitaţi!"), *phucár!* "umflă!" (*phucarén!* "umflaţi!"), *vakér!* "vorbeşte!", "grăieşte!" (*vakerén!* "vorbiţi!", "grăiţi!"), *źa!* "du-te!", "mergi!" (*źan!* "mergeţi!", "duceţi-vă!") etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În cazul verbelor compuse (când al doilea component este verbul "a da"), modul imperativ se realizează la fel ca pentru verbul *dé-*, adică în *-i* (pentru p. a II-a, singular, imper.), respectiv în *-in* (pentru p. a II-a, pl., imper.):

		Imperativ	
Verbul:		*Singular*	*Plural*
dé- "a da"	>	*di!* "dă!"	*din!* "dați!"
cíde- "a trage"	>	cíd*i!* "trage!"	cíd*in!* "trageți!"
ćingáde- "a chema"	>	ćingá*di!* "cheamă!"	ćingád*in!* "chemați!"
phánde- "a lega"	>	phánd*i!* "leagă!"	phánd*in!* "legați!"
tráde- "a mâna"	>	trád*i!* "mână!"	trád*in!* "mânați!"

Sunt de remarcat următoarele aspecte:

1. În cazul verbelor compuse, în care al doilea termen este verbul *dé-*, accentul cade pe primul component (termen). Evident, şi la formale de imperativ, locul accentului rămâne neschimbat, în cazul acestor verbe.

2. În toate situațiile, pentru formarea p. a II-a a imperativului plural, se pleacă de la rădăcina verbului (care este, totodată, şi forma de imperativ, pers. a II-a, singular), adăugându-se **-n** (dacă rădăcina se termină într-o vocală) sau **-én** (dacă rădăcina are în final o consoană):

vb. *źá-* "a merge"; "a se duce" > *źa!* "mergi!", *źa***n***!* "mergeți!".

vb. *phér-* "a umple" > *pher!* "umple!", *pher-***én***!* "umpleți!".

3. Uneori, apar construcții de tipul: *dikh ta! [dikh tar!]* "uită-te!", "priveşte!" (de fapt, literal, "*priveşte dintr-acolo*" ["*de acolo*]!"), compuse din forma de imperativ a p. a II-a şi din adverbul *tar*, "dintr-acolo".

4. Întâlnim, de asemenea, şi forme de imperativ care s-au îndepărtat de formele vechi: v. *ále!* "vino!" (cf. *av!, aw!* "vino!").

6.3.1.2. MODURILE NEPERSONALE

6.3.1.2.1. MODUL PARTICIPIU (TRECUT)

Participiul are desinențe după *gen* şi *număr*: **-ó** (m., sg.), **-í** (f., sg.) şi **-é** (m., f., pl.). În acest fel, formele de participiu au, în idiomul studiat, valoare adjectivală. Este de observat şi faptul că formele de p.a III-a, pl. ale perfectului sunt, de fapt, forme de participiu (de p.a III-a, pl., m., f.). Pentru obținerea formelor participiale de singular, se înlătură desinența **-é** din forma de perfect (p. a III-a, pl., m., f.) şi se alipesc: **-ó** (pentru forma masculină de participiu, singular), respectiv, **-í** (pentru cea feminină, singular). De pildă, vb. *kér-* "a face" are la p. a III-a plural a perfectului forma *kerdé*, de la care se pot obține următoarele participii:

kér-la > kerd- é →
- kerd-*é* "făcuți" (m., pl.);
- kerd-*é* "făcute" (f., pl.);
- kerd-*ó* "făcut" (m., sg.);
- kerz-*í* "făcută" (f., sg.).

După cum se constată, în acest dialect se produce palatalizarea consoanei **-d-** în **-z-** *(d+i>***z***)*, în cazul formelor de feminin, singular, existând, astfel, forme de tipul *ker***z***í* "făcută", în loc de *ker***d***í* "făcută", ca în lb. rr. c.

Celălalt verb ales spre exemplificare, *traśá-* "a se teme" are, de asemenea, forma de participiu plural în **-é**:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

traśawzin-é > traśawzin-*é* "temuţi" (m., pl.);
traśawzin-*é* "temute" (f., pl.);
traśawzin-*ó* "temut" (m., sg.);
traśawzin-*í* "temută" (f., sg.)

Alte exemple de participii: *astar/dó, -zí, -dé, -dé* "prin/s, (-să, -şi, -se)", *din/dó, -zí, -dé, -dé* "lov/it (-ită, -iţi, -ite)", *mar/dó, -zí, -dé, -dé* "băt/ut, (-ută, -uţi, -ute)", *ker/dó, -zí, -dé, -dé* "făc/ut, (-ută, -uţi, -ute)", *phan/dó, -zí, -dé, -dé* "leg/at, (-ată, -aţi, -ate)"; închis, (-isă, -işi, -ise)", *pher/dó, -zí, -dé, -dé* "umpl/ut, (-ută, -uţi, -ute)", *phag/ló, -í, -lé, -lé* "rup/t, (-tă, -ţi, -te)", *zinzar/dó, -zí, -dé, -dé* "întin/s, (-să, -şi, -se)" etc.

Un număr considerabil de participii prezintă forma invariabilă *-mé*, comună tuturor numerelor şi genurilor. Aceste participii sunt caracteristice verbelor împrumutate din limba română sau greacă, adică acelor verbe ce conţin sufixul derivativ *-sár-* (în variantele *-(i)sár, -(o)sár*). Astfel, la verbele de acest tip se înlătură sufixul *-isár* şi se adaugă *-mé*:

respektisár- "a respecta": respekti-~~sar~~ + **-mé** > respekti**mé** "respect/at, (-ată, -aţi, -ate)".
primisár- "a primi": primi-~~sar~~ + **-mé** > primi**mé** "prim/it, (-ită, iţi, -ite)"

6.3.1.2.2. MODUL GERUNZIU

Gerunziul, rar întâlnit, se realizează cu sufixul *-(i)ndós*, adăugat la rădăcină:
traśá- "a se teme":*traśá + indós > ger. traśa(i)ndós* "temând";
kér- "a face": *kér- + -indós > ger. kerindós* "făcând" etc.

Este important de observat că, dacă rădăcina se termină într-o vocală, atunci vocala *-i-* din sufixul *-indós* dispare, rămânând forma *-ndós*, iar dacă rădăcina are în final o consoană - se adaugă în întregime sufixul gerunzial *-indós*.

6.3.1.2.3. MODUL SUPIN

Supinul este reprezentat de formele de genitiv ale substantivelor abstracte, deverbative. De ex., de la vb. *kér-* "a face" > s. m. *kerimós* "facere", care, la rândul său, generează forme de genitiv:

kerimás/ko (m., sg.); *kerimás/ki* (f., sg.); *kerimás/ke* (m., pl.); *kerimás/ke* (f., pl.), pe care le echivalăm prin "de făcut".

Man si ma *kerimásko* ("Eu am *de făcut.*"). De la vb. *traśá-* "a se teme", în mod similar, derivă s.m. *traśaimós* "teamă; temere", de la care se pot obţine formele de genitiv: *traśaimás/ko, (-ki, -ke, -ke)* "de temut". (Cf. O dá si *traśaimásko.* ("El este *de temut.*").

6.3.1.3. CONJUGAREA VERBELOR CARE CONŢIN SUFIXUL DERIVATIV -isár- (ÎMPRUMUTATE DIN ARIA BALCANICĂ)

Cu ocazia clasificării verbelor în *tematice* şi *atematice*, s-a arătat că din rândul celor din urmă fac parte şi verbele ce au în structura lor sufixul derivativ *-isár-*, provenite din împrumuturi din limbile greacă sau română şi încadrate în schema de conjugare a verbelor tipic rome. Spre ilustrare, vom prezenta, mai jos, modalitatea de conjugare a acestor verbe (vb. *aźutisár-* "a ajuta"):

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Modul indicativ

1. *Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) aźutisar*á(w)* "(eu) ajut"	(amé) aźutisar*ás* "(noi) ajutăm"
II. (tu) aźutisár*ca* "(tu) ajuţi"	(tumé) aźutisár*na* "(voi) ajutați"
III. (o dá, oj dẹá) aźutisár*la* "el, (ea) ajută"	(oná, odaná) aźutisár*na* "ei (ele) ajută"

2. *Viitor*

1. Prezent

Singular	*Plural*
I. (me) *kam* aźutisar*á(w)* "(eu) voi ajuta"	(amé) *kam* aźutisar*ás* "(noi) vom ajuta"
II. (tu) *kam* aźutisar*és* "(tu) vei ajuta"	(tumé) *kam* aźutisar*én* "(voi) veți ajuta"
III. (o dá, oj dẹá) *kam* aźutisar*él* "el (ea) va ajuta"	(oná, odaná) *kam* aźutisar*én* "ei (ele) vor ajuta"

2. Perfect

Singular	*Plural*
I. (me) *kam* aźutisará(w)*as* "(eu) voi fi ajutat"	(amé) *kam* aźutisarás*as* "(noi) vom fi ajutat"
II. (tu) *kam* aźutisárc*as* "(tu) vei fi ajutat"	(tumé) *kam* aźutisárn*as* "(voi) veți fi ajutat"
III. (o dá, oj dẹá) *kam* aźutisárl*as* "el (ea) va fi ajutat"	(oná, odaná) *kam* aźutisárn*as* "ei (ele) vor fi ajutat"

3. *Imperfect*

Singular	*Plural*
I. (me) aźutisaráw*as* "(eu) ajutam"	(amé) aźutisarás*as* "(noi) ajutam"
II. (tu) aźutisárc*as* "(tu) ajutai"	(tumé) aźutisárn*as* "(voi) ajutați"
III. (o dá, oj dẹá) aźutisárl*as* "el (ea) ajuta"	(oná, odaná) aźutisárn*as* "ei (ele) ajutau"

4. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) aźutisar*dóm* "(eu) am ajutat"	(amé) aźutisar*dám* "(noi) am ajutat"
II. (tu) aźutisar*dán* "(tu) ai ajutat"	(tumé) aźutisar*dé* "(voi) ați ajutat"
III. (o dá, oj dẹá) aźutisar*dás* "el (ea) a ajutat"	(oná, odaná) aźutisar*dé* "ei (ele) au ajutat"

5. *M. m. c. perf.*

Singular	*Plural*
I. (me) aźutisardóm*as* "(eu) ajutasem"	(amé) aźutisardám*as* "(noi) ajutaserăm"
II. (tu) aźutisardán*as* "(tu) ajutaseşi"	(tumé) aźutisardés*as* "(voi) ajutaserăţi"
III. (o dá, oj dẹá) aźutisardás*as* "el (ea) ajutase"	(oná, odaná) aźutisardés*as* "ei (ele) ajutaseră"

Modul conjunctiv

1. *Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) *te* aźutisar*á(w)* "(eu) să ajut"	(amé) *te* aźutisar*ás* "(noi) să ajutăm)
II. (tu) *te* aźutisar*és* "(tu) să ajuţi"	(tumé) *te* aźutisar*én* "(voi) să ajutați"
III. (o dá, oj dẹá) *te* aźutisar*él* "el (ea) să ajute"	(oná, odaná) *te* aźutisar*én* "ei (ele) să ajute"

2. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) *te* aźutisará(w)*as* "(eu) să fi ajutat"	(amé) *te* aźutisarás*as* "(noi) să fi ajutat"
II. (tu) *te* aźutisárc*as* "(tu) să fi ajutat"	(tumé) *te* aźutisárn*as* "(voi) să fi ajutat"
III. (o dá, oj dẹá) *te* aźutisárl*as* "el (a) să fi ajutat"	(oná, odaná) *te* aźutisárn*as* "ei (ele) să fi ajutat"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Modul condițional-optativ

1. *Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) aźutisará(w)*as* "(eu) aş ajuta"	(amé) aźutisarás*as* "(noi) am ajuta"
II. (tu) aźutisárc*as* "(tu) ai ajuta"	(tumé) aźutisárn*as* "(voi) ați ajuta"
III. (o dá, oj dẹá) aźutisárl*as* "el (ea) ar ajuta"	(oná, odaná) aźutisárn*as* "ei (ele) ar ajuta"

2. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) aźutisardóm*as* "(eu) aş fi ajutat"	(amé) aźutisardám*as* "(noi) am fi ajutat"
II. (tu) aźutisardán*as* "(tu) ai fi ajutat"	(tumé) aźutisardés*as* "(voi) ați fi ajutat"
III. (o dá, oj dẹá) aźutisardás*as* "el (ea) ar fi ajutat"	(oná, odaná) aźutisardés*as* "ei (ele) ar fi ajutat"

Modul imperativ

Singular	*Plural*
p. a II-a *aźutisár!* "ajută!"	*aźutisarén!* "ajutați!"

Modul participiu

- *aźutimé* "ajut/at, (-ată, -ați, -ate)"

Modul gerunziu

- *aźutisarindós* "ajutând"

Modul supin

aźutisarimás/ko, (-i, -e, -e) "de ajutat"

6.3.2. VERBELE ÎMPRUMUTATE DIN LIMBA TURCĂ (VERBE DE CONJUGAREA A II -A)

Aşa cum s-a arătat cu prilejul clasificării verbelor, în dialectul romilor spoitori există numeroase verbe provenite din limba turcă. Desinențele de *prezent* ale verbelor de origine turcă din dialectul spoitorilor provin din desinențele de prezent-viitor (aorist) ale verbelor turceşti. Excepție face forma de p. a II-a pl., care - urmând modelul de conjugare a verbelor rome - reproduce forma verbală de p. a III-a pl. *Perfectul* verbelor rome de origine turcă se realizează prin adăugare la radicalul verbal a desinențelor specifice timpului trecut determinat al verbelor turceşti. De asemenea, se înregistrează aceeaşi excepție în cazul persoanei a II-a plural, unde se reproduce desinența de la persoana a III-a plural. Pentru formarea *viitorului*, se recurge la o formă hibridă de conjugare (*kam* + formele turceşti de prezent-viitor (aorist)). *Imperfectul* şi *m. m. c. perfectul* se obțin prin adăugarea desinenței **-as** la formele verbale de prezent (pentru imperfect), respectiv, la cele de perfect (pentru m. m. c. perf.). Este de remarcat faptul că desinențele de imperfect sunt întrebuințate şi la *condițional-optativ* (aşa cum se întâmplă, în general, în dialectele rome).

În ceea ce priveşte modul *conjunctiv*, acesta se formează la fel ca şi în situația verbelor rome, adică formele de *indicativ prezent* sunt precedate de conjuncția *te* "să" (pentru *conjunctiv prezent*, ex.: *(me) te kïrkarïm* "eu să tund"), respectiv formele de *indicativ imperfect* sunt precedate de aceeaşi conjuncție *te* "să" (pentru *conjunctiv perfect*, ex.: *(me) te kïrkarïmas* "eu să fi tuns").

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Modul *imperativ* se construieşte după aceeaşi schemă cunoscută de la verbele tipic rome (rădăcina constituie forma de imperativ, p. a II-a, sg., iar forma de indicativ prezent, pers. a II-a pl. reprezintă forma de imperativ p. a II-a pl.

Modul *gerunziu* se realizează după modelul verbelor specific rome din acest dialect, având deci sufixul *-indós*, iar *participiul* (cu o formă tipică invariabilă în **-míśi**) constituie forma de participiu a timpului trecut din limba turcă (în fapt, tema timpului trecut, echivalat în română prin "care a ..."). Ex.: *ćekmíśi* " care a plecat "; " plec/at, (-ată, -aţi, -ate) ".

Trebuie, de asemenea, precizat că, în paralel, se înregistrează forme de participiu în sufixul **-mé**, caracteristic verbelor împrumutate din limba greacă (extins apoi pentru verbele împrumutate şi din alte limbi din zona balcanică).

6.3.2.1. Exemple de conjugare:

- vb. *ćekér-* "a porni, a începe; a pleca" (cf. vb. tc. *çımak* (între altele şi: a porni, a începe; a se deplasa"), respectiv, vb. *çekmek*, între altele: "a trage, a mişca, a deplasa"):

Modul indicativ

1. *Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) ćekér*im* "(eu) plec"	(amé) ćekér*ik* "(noi) plecăm"
II. (tu) ćekér*cin* "(tu) pleci"	(tumé) ćeken*lár* "(voi) plecaţi"
III. (o dá, oj dẹá) ćekér "el (ea) pleacă"	(oná, odaná) ćeken*lár* "ei (ele) pleacă"

De observat că în limba turcă paradigmele de aorist (cu temele în *-er-*, respectiv în *-ar-*, fiind vorba de verbe terminate în consană (cf.: *çıkmak* şi *çekmek*)) se prezintă astfel: p.I: çık*ár***ım** / çek*ér***im**, p. a II-a sg.: çık*ár***ın** / çek*ér***sin**, p. a III-a sg.: çık*ár* / çek*ér*, p. I pl.: çık*ar***iz** / çek*ér***iz**, p. a II-a pl.: çık*ar***sınız** / çek*er***síniz** p. a III-a pl.: çık*ar***lar** / çek*ér***ler**).

2. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) ćekt*ím* "(eu) am plecat"	(amé) ćekt*ik* "(noi) am plecat"
II. (tu) ćekt*ín* "(tu) ai plecat"	(tumé) ćekti*lár* "(voi) aţi plecat"
III. (o dá, oj dẹá) ćek*tí* "el (ea) a plecat"	(oná, odaná) ćekti*lár* "ei (ele) au plecat"

Se observă că desinenţele de perfect ale verbelor rome de origine turcă sunt, în funcţie de armonie vocalică, în fapt (cu excepţia menţionată, la p. a II-a, pl.), aceleaşi din limba turcă, ale timpului trecut determinat. (cf. lb. tc.: p. I sg.: *-dım, -dim, -dum, -düm / -tım, -tim, -tum, -tüm,* p. a II-a sg.: *-dın, -din, -dun, -dün / -tın, -tin, -tun, -tün,* p. a III-a, sg.: *-dı, -di, -du, -dü / -tı, -ti, -tu,-tü,* p. I, pl.: *-dık, -dik, -duk, -dük / -tık, -tik, -tuk, -tük,* p. a II-a, pl.: *-dınız, -diniz, -dunuz, -dünüz / -tınız, -tiniz, -tunuz, -tünüz,* p. a III-a, pl.: *-dılar, -diler, -dular, -düler / -tılar, -tiler, -tular, -tüler*).

3. *Viitor*

Singular	*Plural*
I. (me) *kam* ćekerím "(eu) voi pleca"	(amé) *kam* ćekér*ik* "(noi) vom pleca"
II. (tu) *kam* ćekercín "(tu) vei pleca"	(tumé) *kam* ćekércinlar "(voi) veţi pleca"
III. (o dá, òj dẹá) *kam* ćekér "el (ea) va pleca"	(oná, odaná) ćeke*lár* "ei (ele) vor pleca"

4. *Imperfect*

Singular	*Plural*
I. (me) ćekérim*as* "(eu) plecam"	(amé) ćekérik*as* "(noi) plecam"
II. (tu) ćekércin*as* "(tu) plecai"	(tumé) ćekenlár*as* "(voi) plecaţi"
III. (o dá, oj dẹá) ćekér*as* "el (ea) pleca"	(oná, odaná) ćekenlár*as* "ei (ele) plecau"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

5. *M. m. c. perf.*

Singular	*Plural*
I. (me) ćektim*ás* "(eu) plecasem"	(amé) ćektiks*ás* "(noi) plecaserăm"
II. (tu) ćektin*ás* "(tu) plecaseşi"	(tumé) ćektilár*as* "(voi) plecaserăţi"
III. (o dá, oj dẹá) ćektis*ás* "el (ea) plecase)"	(oná, odaná) ćektilár*as* "ei (ele) plecaseră"

Modul conjunctiv

1.*Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) *te* ćekér*im* "(eu) să plec"	(amé) *te* ćekér*ik* "(noi) să plecăm"
II. (tu) *te* ćekér*cin* "(tu) să pleci"	(tumé) *te* ćeksilár "(voi) să plecaţi"
III. (o dá, oj dẹá) ćeksín "el (ea) să plece"	(oná, odaná) ćeksilár "ei (ele) să plece"

2. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) ćekérim*as* "(eu) aş pleca"	(amé) ćekérik*as* "(noi) am pleca"
II. (tu) ćekércin*as* "(tu) ai pleca"	(tumé) ćekenlár*as* "(voi) aţi pleca"
III. (o dá, oj dẹá) ćekér*as* "el (ea) ar pleca"	(oná, odaná) ćekenlár*as* "ei (ele) ar pleca"

Modul condiţional-optativ

(formele vb. de la acest mod, ca, de altfel, şi cele de conj. perf., sunt, de fapt, formele de ind. imperf.)

Modul imperativ

P. a II-a (sg.) *ćek!* "pleacă!"
P. a II-a (pl.) *ćekenlár!* "plecaţi!"
(cf. lb. tc. imper. pentru p. a II-a, pl. *çékiniz / çikınız*).

Modul participiu

ćekmíši (cf. part. tr. tc. *çekmíş / çıkmíş*), respectiv *ćektimé*, ambele cu sensurile "plec/at, (-ată, -aţi, -ate)"

Modul gerunziu

ćektindós "plecând"

Modul supin

ćekerimáski "de plecat"

Aşa cum s-a menţionat, în treacăt, la paradigmele de perfect ale verbelor rome împrumutate din lb. turcă, în conjugare, verbele turceşti respectă armonia vocalică. Iată, de pildă, un alt verb, ale cărui desinenţe se armonizează vocalic, respectând vocala din rădăcină.

Modul indicativ

1. *Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) kïrkár*ïm* "(eu) tund"	(amé) kïrkár*ïk* "(noi) tundem"
II. (tu) kïrkár*cïn* "(tu) tunzi"	(tumé) kïrkan*lár* "(voi) tundeţi"
III. (o dá, oj dẹá) kïrkár "el (ea) tunde"	(oná, odaná) kïrkan*lár* "ei (ele) tund"

(Cf. paradigma de aorist (prezent-viitor) a vb. tc. *kırkmak* "a tunde (păr, lână)": p. I sg.: *kırkár***ım**, p. a II-a sg.: kır*kár***sın**, p. a III-a sg.: kır*kár*, p. I pl.: kır*kár***ız**, p. a II-a pl.: kır*kár***sınız**, p. a III-a pl.: kır*kár***lar**).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) kĭr*tĭm* "(eu) am tuns"	(amé) kĭr*tĭk* "(noi) am tuns"
II. (tu) kĭr*tĭn* "(tu) ai tuns"	(tumé) kĭr*tĭlár* "(voi) aţi tuns"
III. (o dá, oj dẹá) kĭĭr*tĭ* "el (ea) a tuns"	(oná, odaná) kĭrtĭ*lár* "ei (ele) au tuns"

(Cf. trecutul determinat al verbului turc *kırkmak*, corespunzător perfectului verbelor rome de provenienţă turcă: p. I sg.: *kırktım*, p. a II-a sg.: *kırktın*, p. a III-a sg.: *kırktı*, p. I pl.: *kırktık*, p. a II-a pl.: *kırktınız*, p. a III-a pl.: *kırktılar*).

3. *Viitor*

Singular	*Plural*
I. (me) *kam* kĭrkar*ĭm* "(eu) voi tunde"	(amé) *kam* kĭrkár*ĭk* "(noi) vom tunde"
II. (tu) *kam* kĭrkarc*ĭn* "(tu) vei tunde"	(tumé) *kam* kĭrkárcinl*ar* "(voi) veţi tunde"
III. (o dá, oj dẹá) *kam* kĭr*kár* "el (ea) va tunde"	(oná, odaná) *kam* kĭrkan*lár* "ei (ele) vor tunde"

4. *Imperfect*

Singular	*Plural*
I. (me) kĭrkárĭm*as* "(eu) tundeam"	(amé) kĭrkárĭk*as* "(noi) tundeam"
II. (tu) kĭrkárcĭn*as* "(tu) tundeai"	(tumé) kĭrkanlár*as* "(voi) tundeaţi"
III. (o dá, oj dẹá) kĭrkár*as* "el (ea) tundea"	(oná, odaná) kĭrkanlár*as* "ei (ele) tundeau"

5. *M. m. c. perf.*

Singular	*Plural*
I. (me) kĭrtĭm*ás* "(eu) tunsesem"	(amé) kĭrtĭks*ás* "(noi) tunseserăm)"
II. (tu) kĭrtĭn*ás* "(tu) tunseseşi"	(tumé) kĭrtĭ(n)lár*as* "(voi) tunseserăţi"
III. (o dá, oj dẹá) kĭrtĭ*sás* "el (ea) tunsese"	(oná, odaná) kĭrtĭ(n)lár*as* "ei (ele) tunseseră"

Modul conjunctiv

1. *Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) *te* kĭrkár*ĭm* "(eu) să tund"	(amé) *te* kĭrkár*ĭk* "(noi) să tundem"
II. (tu) *te* kĭrkárc*ĭn* "(tu) să tunzi"	(tumé) *te* kĭr*sĭlár* "(voi) să tundeţi"
III. (o dá, oj dẹá) *te* kĭr*sĭn* "el (ea) să tundă"	(oná, odaná) *te* kĭr*sĭlár* "ei (ele) să tundă"

2. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) *te* kĭrkárĭm*as* "(eu) să fi tuns"	(amé) *te* kĭrkárĭk*as* "(noi) să fi tuns"
II. (tu) *te* kĭrkárcĭn*as* "(tu) să fi tuns"	(tumé) *te* kĭrkanlár*as* "(voi) să fi tuns"
III. (o dá, oj dẹá) *te* kĭrkár*as* "el (ea) să fi tuns"	(oná, odaná) *te* kĭrkanlár*as* "ei (ele) să fi tuns"

Modul condiţional-optativ

Singular	*Plural*
I. (me) *te* kĭrkárĭm*as* "(eu) aş tunde"	(amé) *te* kĭrkárĭk*as* "(noi) am tunde"
II. (tu) *te* kĭrkárcĭn*as* "(tu) ai tunde"	(tumé) *te* kĭrkanlár*as* "(voi) aţi tunde"
III. (o dá, oj dẹá) *te* kĭrkár*as* "el (ea) ar tunde"	(oná, odaná) *te* kĭrkanlár*as* "ei (ele) ar tunde"

(formele vb. de la acest mod, ca, de altfel, şi cele de conj. perf., sunt, de fapt, formele de ind. imperf.)

Modul imperativ

Singular	*Plural*
P. a II-a: kĭrká! "tunde!" (cf. tc. *kırk!* "tunde!"	kĭrkanlár (sau: kĭrsĭlár! "tundeţi!"; cf. tc. *kırksınlar* "să tundă

Modul participiu

kĭrmĭši "tuns, ~ă" (cf. tc. *kırkmış*)	*kĭrmĭšẹa* "tunşi, tunse"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Modul gerunziu

kirmiśindós "tunzând"

Verbul *diśinír* (< vb. tc. *düşünmek*, cu delabializare vocalică) - "a se gândi"

Modul indicativ

1. *Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) diśinír*im* "(eu) mă gândesc"	(amé) diśinír*ik* "(noi) ne gândim"
II. (tu) diśinír*cin* "(tu) te gândeşti"	(tumé) diśin*lár* "(voi) vă gândiţi"
III. (o dá, oj dẹá) diśin*ír* "el (ea) se gândeşte"	(oná, odaná) diśin*lár* "(ei, ele) se gândesc"

(Cf. formele de prezent-viitor (aorist) tc.: *düşünüm, düşünürsün, düşünür, düşünürüz, düşünürler*).

2. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) diśin*dím* "(eu) m-am gândit"	(amé) diśin*dik* "(noi) ne-am gândit"
II. (tu) diśin*dín* "(tu) te-ai gândit"	(tumé) diśin*dilár* "(voi) v-aţi gândit"
III. (o dá, oj dẹá) diśin*dí* "(el, ea) s-a gândit"	(oná, odaná) diśin*dilár* "(ei, ele) s-au gândit"

(Cf. formele turceşti ale trecutului determinat: *düşündüm, düşündün, düşündü, düşündük, düşündünüz, düşündüler*, evident cu excepţia permanentă de la p. a II-a pl.).

3. *Viitor*

Singular	*Plural*
I. (me) *kam* diśinir*ím* "(eu) mă voi gândi"	(amé) *kam* diśinír*ik* "(noi) ne vom gândi"
II. (tu) *kam* diśinir*cín* "(tu) te vei gândi"	(tumé) *kam* diśin*cinlar* "(voi) vă veţi gândi"
III. (o dá, oj dẹá) *kam* diśin*ír* "(el, ea) se va gândi"	(oná, odaná) *kam* diśin*(ci)nlár* "(ei, ele) se vor gândi"

4. *Imperfect*

Singular	*Plural*
I. (me) diśinírim*as* "(eu) mă gândeam"	(amé) diśinírik*as* "(noi) ne gândeam"
II. (tu) diśinírcin*as* "(tu) te gândeai"	(tumé) diśinlár*as* "(voi) vă gândeaţi"
III. (o dá, oj dẹá) diśinír*as* "(el, ea) se gândea"	(oná, odaná) diśinlár*as* "(ei, ele) se gândeau"

5. *M. m. c. perf.*

Singular	*Plural*
I. (me) diśindim*ás* "(eu) mă gândisem"	(amé) diśindiks*ás* "(noi) ne gândiserăm"
II. (tu) diśindin*ás* "(tu) te gândiseşi"	(tumé) diśindilár*sas* "(voi) vă gândiserăţi"
III. (o dá, oj dẹá) diśindi*sás* "(el, ea) se gândise"	(oná, odaná) diśindilár*as* "(ei, ele) se gândiseră"

Modul conjunctiv

1. *Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) *te* diśinír*im* "(eu) să mă gândesc"	(amé) *te* diśinír*ik* "(noi) să ne gândim"
II. (tu) *te* diśinír*cin* "(tu) să te gândeşti"	(tumé) *te* diśinsi*lár* "(voi) să vă gândiţi"
III. (o dá, oj dẹá) *te* diśins*ín* "(el, ea) să se gândească"	(oná, odaná) *te* diśinsilár "(ei, ele) să se gândească"

2. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) *te* diśinírimas "(eu) să mă fi gândit"	(amé) *te* diśinírik*as* "(noi) să ne fi gândit"
II. (tu) *te* diśinírcinas "(tu) să te fi gândit"	(tumé) *te* diśinlá(ra)sas "(voi) să vă fi gândit"
III. (o dá, oj dẹá) *te* diśinír*as* "(el, ea) să se fi gândit"	(oná, odaná) *te* diśinlár*as* "(ei, ele) să se fi gândit"

Modul condiţional-optativ

(formele vb. de la acest mod, ca, de altfel, şi cele de conj. perf., sunt, de fapt, formele de ind. imperf.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Imperativ

Singular	Plural
P. a II-a *diśín!* "gândeşte-te!" (cf. imper. tc. *düşün*)	*diśinlár!* "gândiţi-vă!" (cf. imper. tc. *düşünüz*)

Participiu

diśin/dó, (-zí, -dé, -dé) "gând/it, (-ită, -iţi, -ite)" (cf. part. tr. *düşünmüş*)

Gerunziu

diśindós man "gândindu-mă" /.../

După cum se observă din paradigmele celor trei verbe de origine turcă prezentate mai sus, conjugarea verbelor din dialectul romilor spoitori împrumutate din limba turcă se deosebeşte fundamental de conjugarea verbelor din fondul originar rom sau împrumutat din alte limbi. Conjugarea verbelor de acest tip se face, la cele mai multe timpuri, pornind de la tema trecutului determinat, tema trecutului nedeterminat stând la baza participiului trecut. În legătură cu aceasta, turcologul Vladimir Drimba, care s-a preocupat în activitatea sa şi de o serie de aspecte privind limba romani, a avut amabilitatea, cu prilejul susţinerii tezei de doctorat, să ne supună atenţiei unele observaţii extrem de necesare pentru conjugarea verbelor rome de provenienţă turcă[1].

B. DIATEZA REFLEXIVĂ

S-a arătat anterior că flexiunea verbelor la diateza reflexivă nu diferă de cea a verbelor de la diateza activă decât prin faptul că la diateza reflexivă verbele sunt însoţite de pronumele reflexive *pes* [sg.] sau *pumén* [la pl.], pentru p. a III-a, ori de formele pronumelui personal, în acuzativ, pentru p. I şi p. a II-a, la singular şi plural. Dar, în afara verbelor de la diateza reflexivă, realizate în mod analitic de la verbele de diateză activă cu pronumele reflexive / personale, mai există şi grupa verbelor cu diateza formată în mod sintetic, prin derivare tot de la verbele active, ca de pildă: *kerzóla* "a se face" (cf. vb. de diateza activă *kér-* "a face"), *arakhizóla* "a se găsi; a se întâlni" (cf. vb. de diateză activă *arákh-* "a găsi"), *śunzóla* "a se auzi" (cf. vb. de diateza activă *śún-* "a auzi"), *rezolvisarzóla* "a se rezolva" (cf. vb. de diateză activă *rezolvisár-* "a rezolva") etc.

---

[1] Conjugarea acestei categorii de verbe nu reproduce, totuşi, în întregime, conjugarea lor din limba turcă, ea suferind modificări importante operate în cadrul limbii romani şi care trebuie interpretate de la caz la caz. Iată câteva exemple:

- absenţa armoniei vocalice: *ćektilar* "(ei) au plecat", *diśindilar* "(ei) s-au gândit" (în turcă: *çektiler, düşündüler*);

- la diferite timpuri sufixul de pers. a II-a sg. este *-cin*, *- cïn* în loc de *-sin*, *-sın* (*ćekercin* "(tu) pleci", *kïrkarcïn* "(tu) tunzi", în turcă *çekersin, kırkarsın*);

- sufixul *-ik, -ïk* la indic. prez. pers. I pl. (*ćekerik* "plecăm", *kïrkarïk* "tundem", în turcă: *çekeriz, kırkarız*) are la bază o formă turcă dialectală, eventual preluarea sufixului aceleiaşi persoane a trecutului determinat, cu retragerea accentului pe silaba penultimă;

- sunt ciudate sufixele *-enlár, -anlár* la indicativ prez., pers. a II-a şi a III-a pl. (în turcă *-ersiniz*,

- *arsınız*, respectiv *-erler, -arlar*);

- suf. conj. prez., pers. a III-a sg. (*ćeksin, kïrsïn*, acesta din urmă în loc de *kïrksïn,* cu disimilarea totală a lui *-k-*) este extins şi la pers. a II-a şi a III-a pl. (*ćeksilar, kïrsïlar*, cu disimilări consonantice totale);

- pers. I şi a II-a sg. ale indic. prez. se deosebesc de acelea ale viitorului prin deplasarea accentului pe silaba finală (*ćekérim* "eu plec", *ćekércin* "tu pleci", faţă de *ćekerím* "voi pleca", *ćekercín* " vei pleca".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Conjugarea vb. reflexiv *cȩajárla pes* "a se sătura"

Modul indicativ

1. Prezent

Singular	*Plural*
I. (me) ćȩajar*á(w)* man "(eu) mă satur"	(amé) ćȩajár*as* amén "(noi) ne săturăm"
II. (tu) ćȩajár*ca* tut "(tu) te saturi"	(tumé) ćȩarjár*na* tumén "(voi) vă săturați"
III. (o dá, oj dȩá) ćȩajár*la* pes "(el, ea) se satură"	(oná, odaná) ćȩajár*na* pumén "(ei, ele) se satură"

2. Viitor

Singular	*Plural*
I. (me) kam ćȩajará(w)a man " (eu) mă voi sătura "	(amé) kam ćȩajarás amén " (noi) ne vom sătura "
II. (tu) kam ćȩajarés tut " (tu) te vei sătura "	(tumé) kam ćȩajarén tumén "(voi) vă veți sătura"
III. (o dá, oj dȩá) kam ćȩajarél pes " (el, ea) se va sătura"	(oná, odaná) kam ćȩajarén pumén "(ei, ele) se vor sătura"

3. Imperfect

Singular	*Plural*
I. (me) ćȩajaráwas man "(eu) mă săturam"	(amé) ćȩajarásas amén "(noi) ne săturam"
II. (tu) ćȩajárcas tut "(tu) te săturai"	(tumé) ćȩajárnas tumén "(voi) vă săturați"
III. (o dá, oj dȩá) ćȩajárlas pes "(el, ea) se sătura"	(oná, odaná) ćȩajárnas pumén "(ei, ele) se săturau"

4. Perfect

Singular	*Plural*
I. (me) ćȩajardóm man "(eu) m-am săturat"	(amé) ćȩajardám amén "(noi) ne-am săturat"
II. (tu) ćȩajardán tut "(tu) te-ai săturat"	(tumé) ćȩajardé tumén "(voi) v-ați săturat"
III. (o dá, oj dȩá) ćeajardás pes "(el, ea) s-a săturat"	(oná, odaná) ćȩajardé pumén "(ei, ele) s-au săturat"

5. M. m. c. perf.

Singular	*Plural*
I. (me) ćȩajardómas man "(eu) mă săturasem"	(amé) ćȩajardámas amén "(noi) ne săturaserăm"
II. (tu) ćȩajardánas tut "(tu) te săturaseşi"	(tumé) ćȩajardésas tumén "(voi) vă săturaserăți"
III. (o dá, oj dȩá) ćȩajardásas pes "(el, ea) se săturase"	(oná, odaná) ćȩajardésas pumén "(ei, ele) se săturaseră"

Modul conjunctiv

Singular	*Plural*
I. (me) *te* ćȩajará(w) man "(eu) să mă satur"	(amé) *te* ćȩajarás amén "(noi) să ne săturăm"
II. (tu) *te* ćȩajarés tut "(tu) să te saturi"	(tumé) *te* ćȩajarén tumén "(voi) să vă săturați"
III. (o dá, oj dȩá) *te* ćȩajarél pes "(el, ea) să se sature"	(oná, odaná) *te* ćȩajarén tumen "(ei, ele) să se sature"

Modul condițional-optativ

(*Prezent* şi *Perfect* / forme identice)

Singular	*Plural*
I. (me) ćȩajaráwas man "(eu) m-aş sătura"	(amé) ćȩajarásas amén "(noi) ne-am sătura"
II. (tu) ćȩajárcas tut "(tu) te-ai sătura"	(tumé) ćȩajárnas tumén "(voi) v-ați sătura"
III. (o dá, oj dȩá) ćȩajárlas pes "(el, ea) s-ar sătura"	(oná, odaná) ćȩajárnas pumén "(ei, ele) s-ar sătura"

Mod imperativ

Singular	*Plural*
P. a II-a: *ćȩajár tut!*"satură-te!"	*ćȩajarén tumén!* "săturați-vă!"

Modul participiu

ćȩajardó "săturat"; ćȩajarzí "săturată"; ćȩajardé "săturați"; ćȩajardé "săturate"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Modul gerunziu

će̯ajarindós "săturând"

Modul supin

će̯ajarimás/ko, (-ki, -ke, -ke) "de săturat"
(Ex.: *Će̯ajarimáski, na će̯ajardó-man! "De săturat*, nu m-am săturat!"

6.3.3. VERBE DEFECTIVE (NEREGULATE)

În limba romani, în general, puţine verbe sunt neregulate. În idiomul studiat, este cazul, în primul rând, al verbelor împrumutate din limba turcă la care ne-am referit anterior (aşa-zisele *verbe de conjugarea a II-a*). În afară de aceste verbe, mai sunt considerate a fi neregulate verbele: *(i)si* "a fi", *av-* "a veni; a deveni ", *źa-* "a merge; a se duce" *lé-* "a lua" ş.a.

Verbul ***źa-*** *"a merge; a se duce"*

Aspectul neregulat al vb. *źa-* rezidă, de fapt, din opoziţia consonantică *ź / g* sesizată, pe de o parte, la începutul formelor verbale de *indicativ* (prezent, imperfect sau viitor), *conjunctiv, condiţional-optativ, imperativ, gerunziu* - când se păstrează consoana *ź* iniţială - şi, pe de altă parte, la începutul formelor verbale de *indicativ* (perfect, m.m.c.perf. şi participiu), când consoana iniţială se schimbă în *g*.

Modul indicativ

1. Prezent

Singular	*Plural*
I. (me) źáwa "(eu) merg"	(amé) źása "(noi) mergem"
II. (tu) źása "(tu) mergi"	(tumé) źána "(voi) mergeţi"
III. (o dá, oj de̯á) źála "(el, ea) merge"	(oná, odaná) źána (ei, ele) merg"

2. Viitor

Singular	*Plural*
I. (me) kam źa(w) "(eu) voi merge"	(amé) kam źas "(noi) vom merge"
II. (tu) kam źas "(tu) vei merge"	(tumé) kam źan "(voi) veţi merge"
III. (o dá, oj de̯á) kam źal "(el, ea) va merge"	(oná, odaná) kam źan "(ei, ele) vor merge"

3. Imperfect

Singular	*Plural*
I. (me) źáwas "(eu) mergeam"	(amé) źásas "(noi) mergeam"
II. (tu) źásas "(tu) mergeai"	(tumé) źánas "(voi) mergeaţi"
III. (o dá, oj de̯á) źálas "(el, ea) mergea"	(oná, odaná) źánas "(ei, ele) mergeau"

4.Perfect

Singular	*Plural*
I. (me) gejóm "(eu) am mers"	(amé) gejám "(noi) am mers"
II. (tu) geján "(tu) ai mers"	(tumé) gené "(voi) aţi mers"
III. (o dá, oj de̯á) gejás "(el, ea) a mers"	(oná, odaná) gené "(ei, ele) au mers"

5. M. m. c. perf.

Singular	*Plural*
I. (me) gejómas "(eu) mersesem"	(amé) gejámas "(noi) merseserăm"
II. (tu) gejánas "(tu) merseseşi"	(tumé) genésas "(voi) merseserăţi"
III. (o dá, oj de̯á) gejásas "(el, ea) mersese"	(oná, odaná) genésas "(ei, ele) merseseră"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Modul conjunctiv

1. Prezent

Singular	*Plural*
I. (me) te źa(w) "(eu) să merg"	(amé) te źas "(noi) să mergem"
II. (tu) te źas "(tu) să mergi"	(tumé) te źan "(voi) să mergeţi"
III. (o dá, oj dẹá) te źal "(el, ea) să meargă"	(oná, odaná) te źan "(ei, ele) să meargă"

2.Perfẹct

Singular	*Plural*
I. (me) te źáwas "(eu) să fi mers"	(amé) te źásas "(noi) să fi mers"
II. (tu) te źásas "(tu) să fi mers"	(tumé) te źánas "(voi) să fi mers"
III. (o dá, oj dẹá) te źálas "(el, ea) să fi mers"	(oná, odaná) te źánas "(ei, ele) să fi mers"

Modul condiţional-optativ

(*Prezent* şi *Perfect* / forme identice)

Singular	*Plural*
I. (me) źáwas "(eu) aş merge"	(amé) źásas "(noi) am merge"
II. (tu) źásas "(tu) ai merge"	(tumé) źánas "(voi) aţi merge"
III. (o dá, oj dẹá) źálas "(el, ea) ar merge"	(oná, odaná) źánas "(ei, ele) ar merge"

Modul imperativ

Singular	*Plural*
P. a II-a: *źa!* "mergi!"	*źan!* "mergeţi!"

Modul participiu

gejó, gejí, gené, gené "mers, mearsă, merşi, merse"

Modul gerunziu

źandós "mergând"

Modul supin

źamás/ko, -ki, -ke, -ke "de mers"

Verbul **(i)si** *"a fi"*

Modul indicativ

Prezent

Singular	*Plural*
I. (me) som "(eu) sunt"	(amé) sẹám "(noi) suntem"
II. (tu) sẹán "(tu) eşti"	(tumé) siné "(voi) sunteţi"
III. (o dá, oj dẹá) si "(el, ea) este"	(oná, odaná) siné "(ei, ele) sunt

Imperfect, Perfect

Singular	*Plural*
I. (me) sómas "(eu) eram"	(amé) sẹámas "(noi) eram"
II. (tu) sẹánas "(tu) erai"	(tumé) sinésas "(voi) eraţi"
III. (o dá, oj dẹá) sẹás "(el, ea) era"	(oná, odaná) sinésas "(ei, ele) erau"

Viitor

Singular	*Plural*
I. (me) kam avá(w) "(eu) voi fi"	(amé) kam avás "(noi) vom fi"
II. (tu) kam avés "(tu) vei fi"	(tumé) kam avén "(voi) veţi fi"
III. (o dá, oj dẹá) kam avél "(el, ea) va fi"	(oná, odaná) kam aven "(ei, ele) vor fi"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Modul conjunctiv

1. *Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) te avá(w) "(eu) să fiu"	(amé) te avás "(noi) să fim"
II. (tu) te avés "(tu) să fii"	(tumé) te avén "(voi) să fiţi"
III. (o dá, oj dẹá) te avél "(el, ea) să fie"	(oná, odaná) te avén "(ei, ele) să fie"

2. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) te aváwas "(eu) să fi fost"	(amé) te avásas "(noi) să fi fost"
II. (tu) te avésas "(tu) să fi fost"	(tumé) te avénas "(voi) să fi fost"
III. (o dá, oj dẹá) te avélas "(el, ea) să fi fost"	(oná, odaná) te avénas "(ei, ele) să fi fost"

Modul condiţional-optativ

1. *Prezent*

Singular	*Plural*
I. (me) sómas "(eu) aş fi"	(amé) sẹámas "(noi) am fi"
II. (tu) sẹánas "(tu) ai fi"	(tumé) sinésas "(voi) aţi fi"
III. (o dá, oj dẹá) seás "(el, ea) ar fi"	(oná, odaná) sinésas "(ei, ele) ar fi"

2. *Perfect*

Singular	*Plural*
I. (me) sómas te avá(w) "(eu) aş fi fost"	(amé) sẹámas te avás "(noi) am fi fost"
II. (tu) sẹánas te avés "(tu) ai fi fost"	(tumé) sinésas te avén "(voi) aţi fi fost"
III. (o dá, oj dẹá) sẹás te avél " (el, ea) ar fi fost"	(oná, odaná) sinésas te avén "(ei, ele) ar fi fost"

Imperativ

Singular	*Plural*
P. a II-a *ále!* "fii!"	*avén!* "fiţi!"

Participiu

sas "fost, fostă, foşti, foste"

Gerunziu

6.3.4. EXPRIMAREA POSESIUNII

O trăsătură a limbilor indo-europene vechi o reprezintă inexistenţa verbului "a avea", fapt care se remarcă şi în dialectele limbii romani. Totuşi, pentru exprimarea ideii de posesiune, sunt utilizate formele verbale de p. a III-a singular sau plural ale verbului auxiliar *(i)si* "a fi" şi ale verbului *av-* "a veni", urmate de pronumele personal de p. I - a III-a, singular şi plural, în acuzativ (uneori verbul auxiliar fiind precedat de aceste forme pronominale , ceea ce conferă o dublă marcare a pronumelui):

Indicativ

Prezent

Singular	*Plural*
I. (man) si ma(n) "eu am"	(amén) si amén "noi avem"
II. (tut) si tut "tu ai"	(tumén) si tumén "voi aveţi"
III. *m.* (les) si les "el are" *f.* (la) si la "ea are"	(len) si len "ei au", "ele au"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Perfect, Imperfect, M. m. c. perf.
(forme identice)

Singular

I. (man) se̯ás ma(n) "eu am avut; eu aveam; eu avusesem"
II. (tut) se̯ás tut "tu ai avut; tu aveai, tu avuseseşi"
III. m. (les) se̯ás les "el a avut; el avea; el avusese"
f. (la) se̯ás la "ea a avut; ea avea; ea avusese"

Plural

(amén) se̯ás amén [var..: seása amén] "noi am avut; noi aveam; noi avuseserăm"
(tumén) se̯ás [var.: sés] tumén " voi aţi avut; voi aveaţi; voi avuseserăţi "
(len) se̯ás len "ei au avut; ei aveau; ei avuseseră "; " ele au avut; ele aveau; ele avuseseră "

Viitor

Singular

I. (man) kam avél man "eu voi avea"
II. (tut) kam avél tut "tu vei avea"
III. *m.* (les) kam avél les "el va avea"
f. (la) kam avél la "ea va avea"

Plural

(amén) kam avél amén "noi vom avea"
(tumén) kam avél tumén "voi veţi avea"
(len) kam avél len "(ei, ele) vor avea"

Modul conjunctiv

1. *Prezent*

Singular

I. (man) te avél man "eu să am"
II. (tut) te avél tut "tu să ai"
III. *m.* (leṡ) te avél les "el să aibă"
f. (la) te avél la "ea să aibă"

Plural

(amén) te avél amén "noi să avem"
(tumén) te avél tumén "voi să aveţi"
(len) te avél len "(ei, ele) să aibă"

2. *Perfect*

Singular

I. (man) te avélas man "(eu) să fi avut"
II. (tut) te avélas tut "(tu) să fi avut"
III. *m.* (les) te avélas les "(el) să fi avut"
f. (la) te avélas la "(ea) să fi avut"

Plural

(amén) te avélas amén "(noi) să fi avut"
(tumén) te avélas tumén "(voi) să fi avut"
(len) te avélas len "(ei, ele) să fi avut"

Modul condiţional-optativ

1. *Prezent*

Singular

I. (man) avélas man "(eu) aş avea"
II. (tut) avélas tut "(tu) ai avea"
III. *m.* (les) te avélas les "(el) ar avea"
f. (la) te avélas la "(ea) ar avea"

Plural

(amén) avélas amén "(noi) am avea"
(tumén) avélas tumén "(voi) aţi avea"
(len) avélas len "(ei) ar avea"

2. *Perfect*

Singular

I. (man) se̯ás te avél man "(eu) aş fi avut"
II. (tut) se̯ás te avél tut "(tu) ai fi avut"
III. *m.* (les) se̯ás te avél les "(el) ar fi avut"
f. (la) se̯ás te avél la "(ea) ar fi avut"

Plural

(amén)se̯ás te avél amén "(noi) am fi avut"
(tumén) se̯ás te avél tumén "(voi) aţi fi avut"
(len) se̯ás te avél len "(ei, ele) ar fi avut"

Imperativ

Singular

P. a II-a: *te avél tut!* "ai!"

Plural

te avél tumén! "aveţi!"

Este de remarcat faptul că acestea sunt formele de *conjunctiv prezent*. În mod similar, pot fi utilizate la imperativ şi pentru celelale persoane formele de conjunctiv prezent.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

O altă menţiune importantă este aceea că, atunci când posesorul nu este reprezentat de un pronume, ci de un substantiv, în sintagma de posesiune pronumele (tot în cazul acuzativ, ca şi substantivul) este, de asemenea, marcat:

O leleká *si la* ekh sap. (Barza *are* [*ea*] un şarpe.);

O manuśés *si les* ekh śukár bar. (Omul *are* [*el*] o curte frumoasă.).

6.3.5. LOCUŢIUNI VERBALE

Locuţiunile verbale în limba romani (inclusiv în acest dialect) sunt constituite cu verbele *de-* "a da" şi *ker-* "a face". Verbul *de-* poate preceda numele cu care formează locuţiunea verbală respectivă (în acel caz cele două componente - verbul şi numele - se scriu separat) sau poate urma numele (scriindu-se, de data aceasta, împreună). De ex.: *déla briśínt* ["a da ploaie"] "a ploua", *déla dúma* ["a da vorbă"] "a vorbi, a discuta", *déla muś* ["a da miros"] "a mirosi (ceva, dar şi a emana un miros (plăcut sau urât)", *déla selémi* ["a da salutul"] "a saluta", *déla trat* ["a da strigăt (o strigare)"] "a striga", respectiv: *cídela* ["a da o tragere"] "a trage", *ródela* ["a da o căutare"] "a căuta", *ćingádela* ["a da o strigare / chemare"] "a striga, a chema", *ćjumúdela* ["a da o pupătură / o sărutare"] "a pupa, a săruta", *ćhjungá(r)dela* ["a da o scuipătură"] "a scuipa", *kídela* ["a da o adunare / strângere"] "a aduna, a strânge" - în aceste ultime cazuri accentuarea făcându-se întotdeauna pe primul component.

Spre deosebire de locuţiunile cu vb. *de-* "a da", cele formate cu vb. *ker-* "a face" au verbul aşezat înaintea numelui (şi scris separat de acesta): *kérla hïsméci* "a lucra" [literal: "a face treabă (serviciu, lucru)"], *kérla jardïmi* "a ajuta" ["a face ajutor"], *kérla śakás* "a glumi" ["a face glumă"] ş.a.

II. PĂRŢILE DE VORBIRE NEFLEXIBILE

În dialectul romilor spoitori am identificat prezenţa următoarelor cinci părţi de vorbire neflexibile: *adverbul (parţial flexibil), prepoziţia, conjuncţia, interjecţia* şi *postpoziţia*.

1. ADVERBUL

1. 1. *Clasificarea*

I. Adverbele se clasifică în principal după: **1.** *formă* şi **2.** *înţeles*. După **1.** *formă*, adverbele pot fi: *1. simple* (*avrí* "afară", *but* "mult", *címa* "puţin", *dowrús* "direct", *javási* "încet", *kideá* "aşa", *ḱheré* "acasă", *merówos* "deseori", *na* "nu", *opré* "sus", *po* "mai", *sácis* "numai", *śukár* "bine", *telé* "jos" etc.), *2. compuse* (*airát* "aseară, ieri seară", *awzís* "astăzi", *ekdéwri* [*ek* " un; o " + *déwri* " dată "] "deodată, împreună", *niekdéwri* [*ni* "nici" + *ek* " un; o " + *déwri* (< tc. *devir, devri*) " dată "] "niciodată" ş.a.) şi *3. derivate* (cf.: *loḱhéste* "uşor", *pharéste* "greu, (în mod) dificil", *rromanéste* "romanes, în manieră romă, ţigăneşte", *durál* "de departe", *ḱherál* "de acasă", *akanátar* "de acum").

2. Din punct de vedere *semantic (după înţeles)*, deosebim:

1. adverbe de mod: *khainés* "foarte; tare", extrem de ...", *maj* "mai", *pánda* "încă, mai", *preá* "prea", *sar* "ca, decât, faţă de...", *sígo* "repede", *tang* "îngust, strâmt" ş.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Adverbele de mod exprimă felul în care se concretizează o acţiune, din perspectiva:

- *modului propriu-zis (al stării, al însuşirii)*: *kidẹá* "aşa", *loḱhéste* "uşor", *sígo* "repede, rapid", *śukár* "bine; frumos" sau *dowrús* "direct" ori *javáśi* "încet" - ultimele două luate din turcă etc.;
- *cantităţii*: *but* "mult", *címa* "puţin", *prẹá* "prea" etc.;
- *comparaţiei* (marcând gradele de comparaţie sau însoţind al doilea termen: *khainés* "foarte; tare", *maj* "mai", *pánda* "încă, mai", *po* "mai", *sar* "ca; decât; faţă de", *sácis* "numai" etc.;
- *afirmaţiei*: *va* "da", *kidẹá* "aşa" ş.a.;
- *negaţiei*: *na* "nu";
- *frecvenţei*: *ráros* "rar";
- *probabilităţii - posibilităţii*: *śaj* "poate; posibil, probabil"; etc.

2. adverbe de loc: *athé* "aici", *dur* "departe", *kátar* "încotro (unde); de (pe) unde", *othé* "acolo" etc. *Adverbele de loc* exprimă locul unde se desfăşoară o acţiune, prin indicarea spaţială: *1. precisă: athé* "aici", *avrí* "afară", *dur* "departe", *othé* "acolo" etc.;

2. imprecisă: kátar "încotro" etc.

3. adverbe de timp: akaná "acum ", *gizín* " toamna, în timpul toamnei ", *ozumánt* " atunci " (ultimele două împrumutate din turcă) ş.a.

II. În afară de cele două criterii principale de clasificare a adverbelor (formă şi criteriu semantic), acestea mai pot fi clasificate şi după:

1. *origine*:
- *moştenite*: *avrí* "afară", *but* "mult", *dur* "departe", *miśtó* "bun, frumos", *opré* "sus", *sígo* "repede" etc.
- *din împrumuturi*: *dowrús* "direct" (cf. tc. *doğru*), *po* "mai" (cf. bg. *no* "mai"), *niekdéwri* "niciodată" (cf. s. tc. *devir, -vri*), *ráros* "rar" (cf. adv. românesc *rar*), *javáśi* "încet" (cf. adj. tc. *yavaş*), *gizín* "toamna, în timpul toamnei", *ozumánt* "atunci" etc.

2. *sens*:

- *adverbe cu sens noţional: loḱhéste* "uşor", *ḱhére* "acasă", *sígo* "repede", *opré* "sus" etc.
- *adverbe fără sens noţional: kidẹá* "aşa", *khainés* "tare", "foarte", "extrem de...", *sácis* "numai", *sar* "ca", "decât ", "faţă de" etc.

3. *modul de formare.* Distingem, astfel, adverbe:

1. denominative (obţinute prin derivare de la substantive şi adjective [de la "nume"]), cu ajutorul sufixului:

- *adverbial* **-és** de la adjective: adj. *rroma/nó, (-í, -né, -né)* + **-és** > adv. *rromanés* "rom, (~ă, ~i, ~e)", "romanes; în manieră romă";
- sufixului **-é**, alipit unor substantive: s. m. *ḱher* "casă" + **-é** > adv. *ḱheré* "acasă";
- cu sufixul **-ál**: s. m. *ḱher* "casă" + **-ál** > adv. *ḱherál* "de acasă".

2. provenite din adverbe:

Un aspect extrem de interesant îl reprezintă faptul că adverbele pot fi derivate cu ajutorul postpoziţiilor (desinenţelor cazuale de *locativ* (**-te-** "în, la") sau de *ablativ* (**-tar** "din, de la"): cf.: adv. *pharés* "greu, în mod dificil" + postp. **-te** "în; la" > *pharés***te** "greu, în mod dificil"; adv. *loḱhés* "uşor" + postp. **-te** "în; la" > *loḱhés***te** "uşor; în mod uşor"; adv. *akaná* "acum" + postp. **-tar** "(începând) din; de la" > *akanátar* "de acum, începând de acum" ş.a.

4. *modalitatea (directă sau indirectă) de exprimare a circumstanţei.* Adverbele pot fi: *1. pronominale* şi *2. nepronominale.*

1. Adverbele *pronominale* au configuraţie similară pronumelor:

1. *demonstrative: athé* "aici", *dur* "departe", *othé* "acolo" etc.;
2. *interogativ-relative: kátar* "încotro, unde (pe unde), *kibór* "cât", *sar* "cum" etc.;

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3. *nehotărâte: ekhdéwri* "odată" etc.;

4. *negative: niekhdéwri* "niciodată", *nikátar* "de niciunde, de nicăieri", *nisár* "nicicum, nicidecum" etc..

2. Adverbele nepronominale (circumstanțiale): avrí "afară", *opré* "sus", *telé* "jos", *pharéste* "greu", *lońhéste* "ușor", *awzís* "astăzi" etc.

5. ***În dependență de sensul lor***, adverbele pot fi grupate, după acest criteriu, în:

1. adverbe cu grade de comparație (în special cele de mod) ca de ex.: *but* "mult", *ćíma* "puțin", *dur* "departe", *javási* "încet", *lońhéste* "ușor", *opré* "sus", *pharéste* "greu (în mod dificil)", *sígo* "repede", *ráros* "rar", *śukár* "frumos", *tang* "îngust", *telé* "jos" etc.;

2. adverbe fără grade de comparație: avrí "afară", *awzís* "astăzi", *athé* "aici", *kátar* "încotro, unde", *kidẹá* "așa", *khainés* "foarte", *maj* "mai", *meró(w)os* "deseori", *na* "nu", *niek(h)déwri* "niciodată", *othé* "acolo", *pánda* "încă, mai", *po* "mai", *prẹá* "prea", *sácis* "numai".

1. 2. *Gradele de comparație ale adverbelor*

Unele adverbe (provenite din adjective sau cele modale) au grade de comparație, exprimate la fel ca la adjectiv, ca de ex.: *sígo* "repede, rapid" (pozitiv), *po sígo* "mai repede" (*comp. de superioritate*), *sa kidibór [kidẹá] de sígo* "tot atât (așa) de repede" (*comp. de egalitate*), *po címa sígo (sar ...)* "mai puțin rapid (repede) (ca; decât...)" (*comp. de inferioritate*), *ćel maj sígo* "cel mai repede (rapid)" (*superl. relativ de superioritate*), *ćel maj címa sígo* "cel mai puțin rapid (repede)" (*superl. relativ de inferioritate*), *khainés (but, prẹá) sígo* "foarte (prea; extrem de...) rapid (repede)" (*superl. absolut*).

2. PREPOZIȚIA

Prepozițiile din idiomul studiat pot fi clasificate astfel:

1. *după origine*:

1. moștenite: ánda "în, la" (cu var.: *an*), *ándar* "din, de la", *ang(l)ál* "înainte, în față", *pral* "de pe, (de) sus, (de) deasupra, despre", *palál (pal)* "după, în spate, despre" etc.

2. create (prin compunere din prepoziții simple (cf.: *źi* "până" + *k-o, (k-i, , k-o, k-o)* "la" > *źi k-o (k-i, k-o, k-o)* "până la") sau prin *derivare* de la adverbe (cf. prep. *pral* "de pe" < adv. *opré* "sus", prep. *t-al* "sub, dedesubtul" < *talál* < *adv. telé* "sub, jos" etc.

2. *după conținutul lexical:*

1. cu semnificație *abstractă* (adică, fără reprezentare senzorială): *bi* "fără", *ánda* "în", *ándar* "din" etc.;

2. cu semnificație *concretă* (cu reprezentare senzorială): *maśkár* "între, în mijlocul (centrul), printre", *pral* "deasupra", *talál (t-al)* "dedesubtul" etc.

3. *după formă*:

1. simple (dintr-o unitate de expresie): *bi* "fără" < tc. osm. (< pers.), *źi* "până" etc.

În această categorie intră și prepozițiile simple urmate în mod normal de substantive articulate: *ánd-o (ánd-i, ánd-o, ánd-o)* "în", *ándar o (ándar i, ándar o, ándar o)* "din; dintre, prin", *angál o (angál i, angál o, angál o)* "în fața, înaintea", *kátar* "către, de către", *k-o (k-i, k-o, k-i)* "la", *pál o (pál i, pál o, pál o)* "după", *p-o (p-i, p-o, p-o)* "pe", *prál o (prál i, prál o, prál o)* "de pe, din", *t-ál o (t-ál i, t-ál o, t-ál o)* "sub", *tár o (tár i, tár o, tár o)* "din, de la, de către" etc.

2. compuse (din cel puțin două unități de expresie): *źi k-o (k-i, k-o, k-o)* "până la" etc.

4. *după cazul însoțit*

Limba romani, în genere, dispune de puține prepoziții, ele apărând ca o consecință a tendinței de reducere a sintetismului (căderea desinențelor) în unele dialecte rome, mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ales la cazurile locativ şi ablativ. Prepoziţiile, prin urmare, sunt specifice anumitor cazuri, ca de exemplu:

Genitiv: *bi* "fără" (*bi* gozę̂á/ko, (-ki, -ke, -ke) "*fără* minte" ş.a.

Locativ: *ánda* "în, la" (cf. *ánda* "în" + túte "în (la) tine" > *ánda túte* ["*în în* tine"] "în tine, la tine", când - în situaţia pronumelui - se observă dubla marcare, prin prepoziţia *ánda* "în / la" şi prin postpoziţia *-te* "în / la"). Când prepoziţiile preced substantive, acestea din urmă au formele de nominativ: *ánd-o* gonó "în sac", *ánd-i* bar "în gard", *ánd-o* goné "în saci", *ánd-o* akhá "în ochi"). Alte prepoziţii: *ke (k-e)* "la" (cu formele elidate: *k-o (k-i, k-o, k-o)* "la" (cf.: *ke* mánde "*la la* mine", respectiv: *k-o* gaw "la sat", *k-i* gozí "la minte", *k-o* grastá "la cai", *k-o* akhá "la ochi"), *maśkár* "între, printre, în mijlocul" (cf. *maśkár* tuménde "*printre (între) la* voi", respectiv: *maśkár ó* veś "în mijlocul pădurii", *maśkár í* bar, în mijlocul curţii", *maśkár ó* goné "în mijlocul sacilor").

Ablativ: *ándar* "din; de la; dintre (din, printre, de la noi) *la* noi" (în comparaţie cu forma legitimă, sintetică, de ablativ *améndar* "din (de la), dintre, printre, prin (intermediul) nostru"). În situaţia în care prepoziţia *ándar* este urmată de un substantiv, acesta se află în nominativ: *ándar o* gaw "din sat", *ándar i* akh "din ochi", *ándar o* goné "din saci", *ándar o* akhá "din ochi" etc.

3. CONJUNCŢIA

Conjuncţiile pot fi grupate după:

1. *formă* în:

1. simple (*áma* "dar", *hen* "şi", *ke* [*kä*] "că; căci; pentru că", *te* "să" etc. şi

2. compuse (alcătuite prin reunirea a două sau mai multe cuvinte): *áma hen* "dar şi", *ka te* [*káśte*] "ca să, pentru că", *ta te* "şi să", *źi kána* "până când" etc.;

2. *origine* în:

1. moştenite (sau vechi, prebalcanice): *pal* "iar, dar, însă, ci", *kidę̂á* "astfel" ("deci, "aşa"), *te* "să" etc.;

2. împrumutate: áma "dar, însă " (< tc. *ama, amma*), *hen* "şi" (< tc. *hem*), *ke* "că" (cf. pers. *ke* şi tc. *ki*) şi *or* "ori" (< român. *ori*);

3. *create*, forme de dativ ale unor pronume demonstrative (de apropiere sau de depărtare): *kadaléske* (var.: *kadaléski*) "pentru că (pentru aceasta, de (din) [cauza] aceasta)", *kodoléske* [var.: *kodoléski; koléske, koléski*] "de aceea (de aia, pentru aceea / aia)".

4. *după funcţia îndeplinită*, conjuncţiile pot fi:

1. coordonatoare: 1. *copulative* (de asociere / neasociere): *hen* "şi", *áma hen* "dar şi", *ni* "nici"; 2. *adversative: áma* "dar", "însă", *pal* "iar (dar, însă, ci)"; 3. *disjunctive: or* "ori"; 4. *conclusive: pal* (cu sensul "şi deci" (Ex.: *Pal*, dikh sóske! "şi deci, vezi de ce!"); *kidę̂á* "aşa (astfel, aşadar, deci)" etc.

2. subordonatoare: 1. *modale: sar* "cum; ca; după cum"; 2. *finale: ka te* [*káśte*] "ca să, pentru că", *kä* "(pentru) că" etc.

4. INTERJECŢIA

Distingem *interjecţii*: **1.** *cu intonaţie exclamativă* (care exprimă stări sufleteşti şi senzaţii - de entuziasm, bucurie, mirare, durere, mânie, uimire, spaimă, teamă, nemulţumire etc. - îndemnuri, porunci); *alelé!* "aoleo!", *ah!* "ah!", *oh!* "oh!", *a!* "a!", *haj!* "hai!", *hej!* "hei!"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

etc.; **2.** *de adresare: be!* (< tc. dial. *be* (literar *bre*) "măi! bă!", *ćhe!* "făi, fă!" (ambele cu scopul de a atrage atenția cuiva cu care dorim să angajăm (sau să continuăm) o comunicare) şi: *éko!* "uite!", *ekúto!* "iată!" (când se doreşte să se atragă atenția cuiva asupra unei realități).

După *formă*, interjecțiile pot fi: *1. simple* (constând dintr-o unitate de expresie): *be!, mo!, ćhe!* (cf. *ćhęáj* "fată"), *a!, oh!* (< român., tc. *oh*), *haj!* (< tc. *haj*) etc.; *2. compuse* (alcătuite din cel puțin două unități de expresie): *éko!, ekúto!, dikh ta!* "uite!" "priveşte colo!" etc.

5. POSTPOZIȚIA

În limba romani comună s-au păstrat câteva postpoziții, care, în funcție de autor, sunt considerate fie desinențe cazuale (şi tratate ca atare, după cum am procedat anterior şi noi), fie postpoziții. Este de remarcat faptul că, spre deosebire de alte limbi care cunosc sistemul postpozițional, ca de ex. lb. turcă, în limba romani postpoziția respectivă se scrie laolaltă cu cuvântul la sfârşitul căruia se aşază. (cf.: lb. tc. arkadaş *için* "*pentru* prieten", unde postpoziția nu se alipeşte cuvântului, şi lb. romani: e phralés*te* "*la* fratele", e amalé*sa* "*cu* prietenul" etc.).

Modelul de aglutinare la cuvânt este similar celui din limba maghiară (cf.: a *munka* "munca" + **-val** "cu" > a munkával "*cu* munca"; ház "casă" + **-ban** "în" > ház**ban** "*în* casă" ş.a.).

Postpozițiile păstrate în limba romani (inclusiv în dialectul romilor spoitori) sunt tipice unor cazuri, după cum urmează:

genitiv: seriile de postpoziții **-ko, (-ki, -ke, -ke)**, la sg., respectiv **-go, (-gi, -ge, -ge)**, la pl. Ex.: dad-és-**ko** "*al* tatălui", dad-és-**ki** "*a* tatălui", dad-és-**ke** "*ai* tatălui", dad-és-**ke** "ale tatălui", respectiv: dad-én-**go** "*al* taților", dad-én-**gi** "*a* taților", dad-én-**ge** "*ai* taților", dad-én-**ge** "*ale* taților".

Se cuvine precizat faptul că în varianta normată a limbii romani, postpozițiile de genitiv sunt codificate prin **-qo, (-qi, -qe, -qe)**, cu mențiunea că, în funcție de prezența / absența sunetului [n] la finala morfemului precedent, nu mai sunt pronunțate **-ko, (-ki, -ke, -ke)**, ci **-go, (-gi, -ge, -ge)**: gon-és-**qo** [gon-és-**ko**] "*al* sacului", respectiv, gon-én-**qo** [gon-én-**go**] "al sacilor" etc.

dativ: **-ke** [şi var. **-ki**, specifică acestui dialect], pentru sg., respectiv **-ge** [şi var. **-gi**], pentru pl. Cf.: o źukl-és-**ke** [**-ki**] "câine*lui*" / o źukl-én-**ge** [**-gi**] "câini*lor*"; o lelekáke **[-ki]** "berzei" / o lelek-án-**ge** **[-gi]** "berze*lor*" etc. Evident, în varianta standardizată a limbii romani notarea postpozițiilor de dativ sg. şi pl. se face unitar, prin **-qe**, pronunția însă fiind în funcție de perceperea / nonperceperea sunetului [*n*] înainte: e manuś-és-**qe** [e manuś-és-**ke**] "omului" / e manuś-én-**qe** [e manuś-én-**ge**] "oamenilor" etc.

locativ: **-te** "la; în" (la sg.) şi **-de** "la, în" (la pl.). Cf.: o veś-és-**te** "în (la) pădure" / o veś-én-**de** "în (la) păduri" ş.a.

ablativ: **-tar** (la sg.), respectiv **-dar**(la pl.), ambele cu sensurile "de la; din; de către; prin; prin intermediul; despre": o ḱher-és-**tar** "*din* casă" / o ḱherén-**dar** "din case" ş.a.

În limba romani standardizată postpozițiile de *locativ* şi de *ablativ* sunt codificate prin **-θe** (locativ) şi **-θar** (ablativ), pentru formele de sg. şi pl. unitar, funcționând aceeaşi regulă de departajare în pronunție condiționată de prezența / absența sunetului [*n*] înaintea postpoziției respective).

Ex.: (la *locativ*) e doktor-ós-*θe* [e doktor-ós-*te*] "la (în) doctor" / e doktor-ón-*θe* [e doktor-ón-*de*] "la (în) doctori", respectiv (la *ablativ*) e doktor-ós-*θar* [e doktor-ós-*tar*] "*de la (din)* doctor" / e doktor-ón-*θar* [e doktor-ón-*dar*] "*de la (din)* doctori" ş.a.

sociativ-instrumental: **-sa** (la sg.), respectiv **-ca** [tsa], ambele cu sensul "cu": o paparudá-*sa* "cu fluturele" / o paparudán-*ca* "*cu* fluturii", o murś-és-*sa* "*cu* bărbatul" / o murś-

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

én-*ca* "cu bărbaţii" ş.a. În varianta normată a limbii romani există notaţia unitară **-ça** "cu", care, în funcţie de prezenţa / absenţa sunetului [n] la finala morfemului precedent, se pronunţă *-sa* (când nu se aude înainte sunetul [*n*]) sau **-ca** [tsa] (când înaintea postpoziţiei se percepe sunetul [*n*]). Ex.: e phur-é-*ça* [e phur-és-*sa*] "*cu* bătrânul" / (l)e phur-én-*ça* [(l)e phur-én-*ca*] "cu bătrânii" ş.a.

B. SINTAXA

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

În lume există extrem de puţine lucrări consacrate gramaticii limbii romani în care să se fi examinat şi probleme referitoare la sintaxă. Dintre puţinele contribuţii în această direcţie le-am putea cita pe următoarele: Kepeski-Jusuf (**1980**, 154-177), Calvet (**1989**) şi Courthiade (**1991**, 15: 83-134; **1993**, 19: 217-263). Nici chiar lucrările apărute în ultimele decenii, cu excepţia, poate, a *Sintaxei* dialectului vorbit de "ţiganii vlahi din Ungaria" publicată de Vekerdi-Mészáros (**1974**), nu consacră un spaţiu suficient acestor chestiuni, deşi unele dintre lucrări, intitulate "gramatici", îşi propun, fie şi numai prin titlu, să le aibă în vedere (Pobożniak (**1964**, la p. 64 *Syntax*), Cortiade (**1989**, partea de sintaxă urma să fie publicată separat), Čerenkov-Demeter (**1990**, la p. 306) *Синтаксис предложения*), Hancock (**1993**, p. 117) ş.a.).

În România, situaţia a fost similară, atât sub raportul lucrărilor de limbă romani mai vechi, "clasice", cât şi al celor mai noi. Recent însă, din raţiuni didactico-metodice, au început să fie puse în discuţie şi problemele de sintaxa limbii romani (Sarău **1994**, 55, 81, 119, 131, 210, 212, 213; a se vedea şi comunicarea prezentată de noi, în 1994, la cea de-a doua Conferinţă internaţională de limbă romani de la Amsterdam, consacrată structurii propoziţiei din dialectul romilor spoitori din Olteniţa).

Mioara Avram (**1981**, 200), referindu-se la *Problemele controversate* existente în *sintaxa* limbii române, invita lingviştii, preocupaţi de această parte a gramaticii, să nu ocolească aspectele controversate, ci să le abordeze din perspectiva multitudinilor de opinii şi din cea a perseverenţei, în beneficiul sintaxei[1].

În acest spirit, poate, Ion Diaconescu (**1992, 1993**), pornind de la accepţiunile pe care le cunoaşte conceptul de *sintaxă*, în viziunea diferitelor şcoli şi curente lingvistice, privite sub raport diacronic, repune în discuţie (**1992**, 5-15), în contextul acestora, definiţia cea mai răspândită (evident, cu aplicaţie la sintaxa limbii române), consacrată de *Gramatica Academiei*[2]. Astfel, Ion Diaconescu (**1992**, 15, 50), ca rezultat al cercetărilor sale, arată că

[1] "Numărul şi varietatea problemelor controversate în sintaxa limbii române nu trebuie să ducă la o concluzie pesimistă asupra posibilităţilor de stăpânire a acestui obiect de studiu complex care este limba, la o neîncredere în caracterul ştiinţific al gramaticii. Numai prin punerea în discuţie a celor mai variate aspecte ale gramaticii limbii române, prin lupta de opinii, prin reluarea cercetării de cât mai mulţi autori poate avansa cunoaşterea mai exactă, mai aprofundată."

[2] *Gramatica limbii române* (Bucureşti: Editura Academiei R. S. R., vol. I-II, 1966). În vol. II, p. 7 se arată că "Sintaxa este partea gramaticii care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziţii şi fraze". (Ediţia din 1966 reprezintă reeditarea celei din anul 1963, care, la rândul ei, este varianta revizuită şi adăugită a ediţiei iniţiale din anul 1954). Şi în lucrări recente, ca, de exemplu, în *Dicţionarul general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii* (**1997**, 460-461), se menţine aceeaşi definiţie: "Sintaxa reprezintă o disciplină lingvistică, ramură a gramaticii, al cărei obiect de studiu îl formează nivelul sintactic /.../, disciplină care studiază reguli de combinare a cuvintelor pentru obţinerea propoziţiilor şi a frazelor."

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sintaxa este "partea gramaticii care se ocupă cu studiul *unităţilor* sintactice, al *relaţiilor* care se stabilesc între ele şi al *funcţiilor* pe care le actualizează." (*subl. ns*).

Această reinterpretare a definiţiei sintaxei are la bază observaţii de ordin *categorial*[3] şi de ordin *structural* (definiţia din *Gramatica limbii române* (**1966**, II, 7) este, în primul rând, surprinsă unilateral, din perspectiva emiţătorului - ca proces de *sinteză* - şi nu şi din cea a receptorului, neglijându-se, astfel, *analiza*, celălalt proces, dintre sinteză şi analiză, şi, în al doilea rând, se ignoră din definiţie "sintagma", unitate la nivelul căreia se realizează "procesul de selecţie şi de combinare a părţilor de propoziţie, ca unităţi constitutive ale sintagmei şi nu ale propoziţiei" (Diaconescu **1992**, 15)).

Reinterpretării acesteia i se adaugă, sub raport metodologic, recomandarea formulată de Dan Sluşanschi în *Sintaxa limbii latine* (**1994**, 10) ca cercetătorul român - confruntat cu dificultăţi inerente în descrierea, din perspectivă sintactică, a unei limbi indo-europene, flexionar-sintetice (cum este şi cazul limbii romani) - să se străduiască, pe cât posibil, să nu preia schemele de abordare specifice domeniului limbii sale materne.

De observat că, deşi descrierea abordată de Ion Diaconescu reuşeşte articularea, în câteva puncte comune, a teoriilor mai noi despre sintaxa limbii la cele tradiţionale, ea nu poate fi însă pe deplin aplicabilă la limba romani, mai cu seamă în situaţia descrierii unui dialect al acestei limbi, avându-se în vedere puţinătatea cazurilor în care fraza în limba romani cunoaşte o arhitectură amplă. De aceea, ne-am aflat mai aproape, în demersul nostru, de lucrările de sintaxă elaborate pentru domeniul limbii române de Academia Română, de unele contribuţii recente (Constantinescu-Dobridor **1994**; Bidu-Vrânceanu, A. & Călăraşu, C. & Ionescu-Ruxăndoiu, L. & Pană Dindelegan, G. **1997**), dar mai ales de claritatea şi de conţinutul contribuţiilor aparţinând dr. Mioara Avram (articolele şi studiile publicate în: "Limba Română" (**1961, 1965, 1966, 1968, 1983, 1986**), "Limbă şi Literatură" (**1978, 1980**), lucrarea "Gramatica pentru toţi" (**1986**) ş.a.).

În legătură cu dialectul romilor spoitori, am constatat că influenţa limbii române asupra sintaxei s-a concretizat îndeosebi în privinţa topicii şi a modalităţilor de structurare a raporturilor de subordonare şi coordonare stabilite în frază.

1.1. UNITĂŢILE SINTAXEI

Pornind de la considerentul că sintaxa studiază regulile de îmbinare a cuvintelor în *propoziţie* şi a propoziţiilor în *fraze*, observăm că propoziţia reprezintă, în viziunea unora, unitatea de bază a sintaxei, caracterizată prin predicaţie, fiind "cea mai mică unitate a sintaxei care *poate* apărea de sine stătătoare sau, altfel spus, care *poate* constitui o singură comunicare" (*subl. ns.*), iar *fraza* se defineşte ca o unitate sintactică mai mare decât propoziţia (compusă din cel puţin două propoziţii) şi este "totdeauna de sine stătătoare" (Mioara Avram **1986**, 237-238).

În contextul acestei definiţii, considerăm că, în condiţiile în care acceptăm că propoziţia "se caracterizează prin predicaţie" şi că "ea este constituită, de regulă, dintr-o îmbinare de două sau mai multe cuvinte, *dar poate fi realizată şi printr-un singur cuvânt* (subl.ns.) [dându-se exemplele: *El locuieşte în Bucureşti.; A se scutura înainte de întrebuinţare!; Vorba lungă, sărăcia omului.; Adevărat.; Da.; Iarnă grea.* sau *Iarnă.; El, după ea.* - Mioara Avram **1986**, 237], respectiva definiţie (prin care propoziţia este privită ca

[3] "Cuvântul, deşi cunoaşte o circulaţie foarte largă la toate nivelurile limbii, nu este o categorie sintactică, întrucât nu îndeplineşte întotdeauna condiţiile de analiză la acest nivel: să aibă autonomie semantică, să se integreze într-o unitate de rang superior, pe baza unei relaţii şi să actualizeze o funcţie." (Diaconescu **1992**, 14).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

"unitatea fundamentală a sintaxei", ca "cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare sau, altfel spus, care poate constitui singură o comunicare" (enunț) - după cum s-a citat mai sus), devine perfectibilă, de vreme ce propozițiile pot îmbrăca ele însele forma unor *părți de propoziție* (când sunt reduse la nucleu: *Adevărat.; Da.; Iarnă.), a unor sintagme* (prin elipsa copulei: *Iarnă grea.*) sau a *unor propoziții eliptice* (*El, după ea.*), marcate însă, suplimentar, de predicație. Așadar, dacă un cuvânt poate fi considerat propoziție (în situația în care el întrunește condiția ca, din punct de vedere sintactic, să aibă statut corespondent de parte de propoziție și, în plus, să fie marcat de predicație), putem afirma că, de fapt, *partea de propoziție* (și nu propoziția!) *reprezintă cea mai mică unitate sintactică* și că *unitatea fundamentală a sintaxei este, în consecință, ea însăși: partea de propoziție.* În acest fel, și unitățile sintactice imediat superioare ei, *sintagmele*, comportându-se în mod similar (v. exemplele date în citat: "*Iarnă grea.*" sau, de pildă, într-un alt exemplu-citat: "*La fel de bună.*" (Mioara Avram **1986**, 238), fiind deci sub efectul predicației și al unor raporturi sintactice suplimentare, vin în sprijinul constatării anterioare.

În concluzie, din această perspectivă, suntem de părere că sintagme de tipul *La fel de bună. Iarnă grea,* considerate propoziții eliptice ([Este] *La fel de bună* sau, să spunem, *La fel de bună* [-zise el], respectiv [Este o] *Iarnă grea*, ori [Este] *Iarnă grea.*), dimpotrivă, sunt înzestrate cu predicație, pot apărea de sine stătătoare și pot constitui propoziții.

Dar, cum bine observa Mioara Avram (**1981**, 199), aceste controverse, de facutră teoretică, ce vizează în principal terminologia, nu îngreunează în mod esențial demersurile cercetătorilor. Prin urmare, îmbrățișând punctul de vedere tradiționalist, unitatea sintactică superioară *propoziției* este *fraza*, iar unitățile sintactice inferioare propoziției sunt reprezentate de *sintagmă* (denumită și "îmbinare" sau "grup de cuvinte") și de *partea de propoziție* (M. Avram **1986**, 238).

1.2. RAPORTURILE SINTACTICE

În viziunea lui L. Hjelmslev, există trei tipuri de raporturi lingvistice cu aplicabilitate generală, anume de: *interdependență (A<>B), sau de "dependențe reciproce"* (de pildă, la nivelul propoziției, relația dintre subiect și predicat, cele două unități sintactice fiind pe același plan, ambele constante, principale), *dependență unilaterală (A < B)* (de ex., atributul față de cuvântul-nume sau raportul dintre complement și verb), *constelație (A B)*, "facultative" (de exemplu, prezența complementelor circumstanțiale nu este obligatorie în relațiile dintre subiect și predicat). Gabriela Pană Dindelegan, în același spirit, arată, în *Dicționarul general de științe. Științe ale limbii* (**1997,** 412), în articolul *Relație*, că, în timp ce sintaxa tradițională "distinge coordonarea și subordonarea, la care, ulterior, s-au adăugat relația apozitivă și inerența", "sintaxa modernă, de inspirație hjelmsleviană, distinge: *interdependențe, dependențe unilaterale și relații facultative* (numite, de unii autori, nondependente), ultimele incluzând, ca relații de tip special, coordonarea și relația apozitivă." Prin urmare, principalele raporturi (relații) stabilite între unitățile sintactice inferioare propoziției și între propozițiile constitutive ale unei fraze pot fi: *1. de coordonare* și *2. de subordonare* (sau "de determinare", "de dependență").

1.2.1. RAPORTUL DE COORDONARE

Este stabilit între două sau mai multe părți de propoziție (principale sau secundare) - aflate în același plan sintactic (nedepinzând una de alta, deci între unități referențiale) - prin:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1. *juxtapunere* (alăturare, parataxă; coordonare asindetică sau paratactică). În acest caz, alăturarea părţii de propoziţie se marchează, grafic, prin virgulă sau punct şi virgulă. Ex.: **O dat, i daj, i phen** *siné mi família* (**Tata, mama, sora** sunt familia mea). Părţile de propoziţie coordonate se numesc părţi de propoziţie multiple (subiect multiplu, ca în cazul de mai sus, dar şi alte părţi de propoziţie ca: *nume predicative* (*O ḱher, i bar hen i haínk* **siné lolé, ciкné, nevé**. "Casa, gardul şi fântâna **sunt roşii, mici, noi**"); *atribute* (*Dikháwa ekh* **durandó, ciknó** *gaw*. "Văd un sat **îndepărtat, mic**"); *complemente* (*O phral si* **avrí, p-i vázi**. "Fratele este **afară, pe câmp**"); *elemente predicative suplimentare* (*O gras restás ḱheré* **bokhaló, trušaló, ciló**. "Calul a ajuns acasă **flămând, însetat, obosit**".);

2. *joncţiune*(sau coordonare joncţională). Acest tip de coordonare se realizează cu ajutorul unor elemente de legătură (conjuncţii coordonatoare *copulative, adversative, disjunctive* şi *conclusive*), de aici rezultând şi denumirile de *coordonare*: "copulativă", "adversativă", "disjunctivă" sau "conclusivă". Joncţiunea poate fi de tip:

1. copulativ. Se realizează cu ajutorul conjuncţiei copulative *hen* "şi" între două sau mai multe: *subiecte* (**O šošója** *hen* **o papiná** *xána but ćeár*. "**Iepurii** *şi* **gâştele** mănâncă multă iarbă."); *nume predicative* (*O ternó* **seás šukár, ućeó** *hen* **sanó**. "Tânărul era **frumos, înalt** *şi* **subţire.**"); *atribute* (*Me arakhóm ánd-o gonó níšte* **lolé** *hen* **baré** *phabá*. "Eu am găsit în sac nişte mere **roşii** *şi* **mari.**"); *complemente* (*O baźnó bašála* **zoralés** *hen* **šukár**. "Cocoşul cântă **puternic** *şi* **frumos.**"); *elemente predicative suplimentare* (*O źukél restás kheré* **bokhaló** *hen* **ciló**. "Câinele a ajuns acasă **flămând** *şi* **obosit**.");

2. disjunctiv (Coordonarea prin joncţiune de tip "disjunctiv" este realizată între *două sau mai multe* părţi de propoziţie (cu ajutorul conjuncţiei disjunctive *or* "ori", "sau" - împrumutată din limba română), care pot fi: *subiecte* (**O źukelá** *or* **o ruwá** *dénas trat avrí*. "**Câinii** *ori* **lupii** lătrau afară."); *nume predicative* (*Kaná o thut* **si šutó, londó** *or* **gudó**, *o sap avéla te pel*. "Când laptele **este acru, sărat** *ori* **dulce**, şarpele vine să bea."); *atribute* (*Trébuj hen tut te avél tut ekh* **šukár** *or* **béci** *murš*. "Trebuie să ai şi tu un bărbat **frumos** *ori* **urât**"); *complemente* (*Te źas* **mánca** *or* **lésa,** *amá te źas!* "Să mergi **cu mine** *sau* **cu el**, numai (dar) să mergi!"); *elemente predicative suplimentare* (*Oná avénas* **lošalé** *or* **xojamé**. "Ele veneau **vesele** *ori* **mânioase**.");

3. adversativ. Coordonarea prin joncţiune de tip "adversativ" se realizează cu ajutorul conjuncţiilor adversative *áma* "dar", "însă" şi *hen* "iar", "ci" - de regulă în construcţii binare, opoziţionale - între două sau mai multe: *subiecte* (*Na* **o dat,** *hen* **ow dá** *ćektí lénde*. "**Nu tatăl,** *ci* **el** a plecat la ei."); *nume predicative* (*O paj* **si tató,** *áma* **tazés**. "Apa este **caldă,** *dar* **proaspătă**."); *atribute* (*Othé sinéas níšte* **phuré** *manušá, áma* **bawralé** *hen* **resté**. "Acolo erau nişte oameni **bătrâni,** *dar* **bogaţi** *şi* **ajunşi**."); *complemente* (*O dat na cindás* **purumá,** *hen* **sirá**. "Tatăl nu a cumpărat **ceapă,** *ci* **usturoi**."); *elemente predicative suplimentare* (*Me arakhóm les* **ćišló,** *áma* **zoraló**. "L-am găsit **slab,** *dar* **sănătos**.");

4. conclusiv. Coordonarea prin joncţiune de tip "conclusiv" se realizează cu ajutorul unor *conjuncţii* împrumutate din limba română (de ex.: *deć* "deci") sau al unor *locuţiuni conjuncţionale* (*kideá so* "aşa că", "prin urmare"), între două sau mai multe unităţi sintactice izomorfe (coordonate), ultima unitate sintactică având valoare rezumativă (chiar dacă nu se exprimă prin aceeaşi parte de vorbire). Părţile de propoziţie pot fi: *subiecte* (*Aviné* **o dat, i daj, i sasúj, o sastró, o phralá, o pheá,** *deć* **sawrré** "Au venit **tatăl, mama, soacra, socrul, fraţii, surorile,** *deci* **toţi**."); *nume predicative* (*O gras* **seás ućeó, zoraló, thuló,** *deć* **laćhió cidimáski**. "Calul era **înalt, puternic, gras,** *deci* **bun de tras**."); *atribute* (*Len si len ekh* **parnó, baró** *hen* **nevó** *ḱher, deć* **šukár**. "Ei au o casă **albă, mare** *şi* **nouă,** *deci* **frumoasă**"); *complemente* (*Me avάwa* **k-o maškar o breśésko,** *deć* **palá duj kurké**. "Eu vin **la mijlocul anului,** *deci* **după două săptămâni**."); *elemente predicative suplimentare* (Me arakhóm la **bokhaí, ćislí,** *deć* **bibaxtaí**. "Eu am găsit-o **flămândă, slabă,** *deci* **nefericită**.").

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

De precizat că, în genere, *coordonarea de tip conclusiv* are un statut controversat, fiind uneori asimilată subordonării consecutive (în cazul propozițiilor!), alteori jucând rolul unui raport opozițional.

La nivelul propozițiilor dintr-o frază, pot exista *propoziții coordonate.* Ele sunt stabilite în baza raportului de *coordonare copulativă, disjunctivă, adversativă și conclusivă* existent între propoziții de același fel, *fie numai între propoziții principale* (ca, de ex.: *Ow girdí ánd-o ḱher*[1]*/ hen zinzardás pes p-o pátos*[2]*/.* "El a intrat în casă[1]/ și s-a lungit pe pat[2]/"), *fie numai între propoziții subordonate* care determină același termen regent (din propoziția regentă): **Źa**[1]/ **te diḱhés**[2]/ **hen te źanés**[3]/ *sar kérla pes!*[4]/ ("**Du-te**[1]/ **să vezi**[2]/ **și să știi**[3]/ cum se face![4]/").

Unii autori, între care și Diaconescu (**1993**, 41), includ în cadrul relației de *adordonare* (relația ce se stabilește între unități sintactice situate pe același plan), pe lângă relația de *coordonare*, și relația de *apoziționare* ("de echivalență").

Apoziționarea se stabilește între unități coreferențiale (și nu referențiale ca în cazul coordonării): *Me źáwa lésa,* **o phralésa**. "Eu merg cu el, **cu fratele**."

Între două unități coreferențiale se pot stabili *raporturi (relații) de apoziționare* ca modalități de adordonare. După Diaconescu (**1993**, 78-120), *apoziționarea* cunoaște la nivelul părților de propoziție trei forme de concretizare: *1. apoziția; 2. reluarea* și *3. repetiția.*

1. *Apoziția* pune în evidență, în mod redundant, o trăsătură de natură semantică a unei baze (antecedent). Întrucât *baza* ("baza apozițională") și *apoziția* ("unitatea apozitivă") sunt echivalente d.p.d.v. referențial, acestea pot fi comutate între ele(sau una poate fi chiar omisă), fără să se modifice enunțul minimal, suficient pentru realizarea unei comunicări. De ex.: *Aviás o Jónes,* **o phral**. ("A venit Ion, *fratele.*") poate apărea sub formele: *Aviás o* **Jónes**. [se omite apoziția]; *Aviás o phral,* **o Jónes**. [se comută cei doi termeni: baza și unitatea apozițională].

2. *Reluarea*

Raportul de apoziționare prin reluare se stabilește *între o unitate de bază și o unitate de reluare.* Unitatea de bază este integrată într-o structură sintagmatică și constituie pretextul semantic pentru unitatea de reluare. Astfel, baza poate fi reluată: *1. prin același lexem* (subst., adj., pron., num., vb., adv.): *Ow da andás mángi da ekh kerpedéj,* **ekh nevó kerpedéj**. ("El mi-a adus și mie un cleşte, *un cleşte nou.*"); *2. printr-un derivat verbal sau nominal al aceluiași lexem: O maró sęás gudó,* **ekh gudimós** *sar awzináko.* "(Pâinea era dulce, *o dulceață* ca de miere."); *3. printr-un element de substituție al bazei: O raśáj avélas hen* **ow dá**. ("Preotul venea *și el.*"); *4. printr-o unitate lexicală ce sintetizează conținutul bazei: K-o xamós hen k-o pimós,* **ke kaná** *diśinír ow dá akaná.* ("La mâncare și la băutură, *la astea* se gândește el acum.").

3. *Repetiția*

Repetiția este procedeul de apoziționare prin care vorbitorul subliniază semnificația bazei (o parte de propoziție în cazul nostru), prin repoziționarea acesteia. *Repetiția* repoziționează o bază cu structură simplă exprimată prin: *substantive* (**O manúś, o manúś** *káśte źála?* "*Omul, omul* la cine se duce? "); *adjective* (*La sęás la ekh* **śukár, śukár** *pośomáki fústa hen kaló bal.* "Ea avea o fustă de lână *frumoasă, frumoasă* și păr negru."); *pronume* (*Avinésas* **sawrré, sawrré**. "Veniseră *toți, toți.*"); *numerale* (*Źánas* **po duj po duj**. "Mergeau doi *câte* doi."); *verbe* (**Baśána, baśána,** *baśneálen! "Cântați, cântați,* cocoșilor!"); *adverbe și locuțiuni adverbiale* (*Girdé ánd-o ḱher* **javaśtán, javaśtán**. "Intrară în casă *încetișor, încetișor.").*

---

[4] Mioara Avram (**1956**, 141-164), în studiul *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, examinează, cu aplicație la limba română, gradul de corelare dintre părțile de propoziție și propozițiile subordonate care preiau, în frază, funcțiile corespondente acestor părți de propoziție.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.2.2. RAPORTUL DE SUBORDONARE ("de determinare"; "de dependență") se stabileşte între o unitate sintactică subordonată (determinant) şi o unitate sintactică regentă (determinat), deci între unităţi heterofuncţionale (M. Avram **1986**, 239; Diaconescu **1993**, 12), care nu se află în acelaşi plan sintactic, fiecare definindu-se prin poziţia celuilalt. De remarcat faptul că subordonatul poate lipsi, dar regentul nu.

În planul frastic, relaţia de subordonare (de dependenţă) se concretizează prin integrarea în frază a unor propoziţii subordonate ce joacă rol de unităţi dependente.

Ex.: *Kon źála othé,*[1]/ **naśí**[2]/ *léla o lové*[3]/ ("Cine merge acolo,[1]/ **nu poate**[2]/ să ia banii.[3]/"). Aici, propoziţia 2 este *P. P.*, propoziţia 3 este *P. C.D.* , iar propoziţia 1 este *P. Sb.* Sau: *Kaná o raśáj restás ánd-o gaw*[1]/ **na sẹás niékh othé.**[2]/ ("Când popa a ajuns în sat[1]/, *nu era nimeni acolo.*[2]/"). În ultimul exemplu, propoziţia 2 este *P. P.*, iar propoziţia 1 este *P. C. T.* Din exemplele de mai sus se vede că toate propoziţiile subordonate sunt dependente de o unitate din regentă.

De remarcat punctul de vedere al unor autori (Diaconescu **1993**, 121-146) care includ între raporturile sintactice şi pe cele de *supraordonare*, ce se stabilesc între unităţi sintactice neierarhice, din perspectiva structurii integratoare, din care una se constituie *într-un plan de bază (planul comunicării)* şi alta *într-un plan complementar*, redundant (planul interpretativ). Ex.: *Sẹás ekh zis barí hen,* **diśinirím,** *śukár.* ("Era un oraş mare şi, **mă gândesc**, frumos."). Punctul de incidenţă, aici, între cele două unităţi sintactice - demarcat de subiectul vorbitor - este reprezentat de unitatea supraordonată *diśinirím.*

1.3. PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE

În dialectul rom studiat am identificat prezenţa următoarelor cinci părţi de propoziţie: *subiectul (sb.), predicatul (pr.), atributul (a.), complementul (c.)* şi *elementul predicativ suplimentar (e. pr. s.).*

1.3.1. CLASIFICAREA PĂRŢILOR DE PROPOZIŢIE

Părţile de propoziţie pot fi clasificate după următoarele criterii care privesc: *1. structura, 2. rolul structurant exercitat în propoziţie, 3. relaţiile stabilite la nivel sintagmatic, 4. capacitatea de a exercita sau nu o funcţie sintactică, 5. prezenţa/absenţa unora din părţile de propoziţie în actul de enunţare, 6. autonomia/nonautonomia faţă de alte părţi de propoziţie, 7. poziţia tipică/atipică ocupată într-o propoziţie, 8. caracterul pozitiv/negativ imprimat în propoziţie.*

De remarcat faptul că părţi de propoziţie sunt numai acele unităţi lexicale care au înţeles independent (numai o parte din părţile de vorbire: substantive, adjective, pronume, numerale, verbe, adverbe şi unele interjecţii). Celelalte unităţi lexicale (părţi de vorbire ca: articole, prepoziţii, conjuncţii, adverbe cu care se formează gradele de comparaţie, verbe auxiliare) - care nu au un înţeles independent - sunt considerate instrumente gramaticale, ce intră în alcătuirea părţilor de propoziţie.

1.3.1.1. DUPĂ STRUCTURĂ

După acest criteriu, părţile de propoziţie se distribuie în:

1. simple, când ca bază de expresie (semnificant) serveşte un singur segment lexical. Altfel spus, când partea de propoziţie respectivă este exprimată, la nivel morfologic, printr-o

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

singură parte de vorbire cu funcție sintactică determinată. (Ex.: **O gras** *źála s í g o.* "**Calul** *merge r e p e d e.")*. Substantivul prin care subiectul se exprimă poate fi sau nu articulat.

2. complexe (sau "dezvoltate"; "multiple"), când ca bază de expresie (semnificant) servesc mai multe segmente lexicale (unități metalexemice). Altfel spus, partea de propoziție complexă constituie îmbinarea a două sau a mai multor cuvinte cu înțeles unitar (adică a două sau a mai multor părți de vorbire cu funcție sintactică determinată): *O phral hen o źéś* źána othé. "*Fratele și cumnatul* se duc acolo."

1.3.1.2. DUPĂ ROLUL STRUCTURANT EXERCITAT ÎN PROPOZIȚIE

se disting părți de propoziție:

1. principale (unități sintactice care conțin minimul necesar pentru existența unei propoziții. Astfel, pot exista propoziții alcătuite doar din părți principale de propoziție, din amândouă (subiect + predicat) ori numai dintr-una (predicat și, mai rar, subiect): (subiect + predicat): **Me** *źáwa*. "**Eu** merg.";

(predicat): *Źáwa.* "[*Eu*] Merg.";

(subiect): **Briśínt**. "[Este] **Ploaie**." (sau: [*Déla*] **briśínt**. "[Dă] *ploaie.* (*Plouă.*) ". Aici loc. vb. " [*Déla*] **briśínt** " are valoare impersonală.

2. secundare (unități sintactice complementare "derivate", care însoțesc părțile principale de propoziție, întregindu-le înțelesul). Acestea sunt: *atributul, complementul* și *elementul predicativ suplimentar.* (Cf.: A m a r í **leléka** *urár* o p r é. "**Barza** *zboară s u s.*" La fel se întâmplă și în cazul complementului circumstanțial de loc *opré* "sus", care, de asemenea, are rol de unitate sintactică complementară. În context, propoziția poate căpăta forma: A m a r í **leléka** *urár.* "**Barza** n o a s t r ă *zboară.*"

Evident, situația rămâne similară și în cazul elementului predicativ suplimentar, ca în ex.: **O** p a r n é **grastá** *źána c i l é* p - o d r o m. "**Caii** a l b i *merg o b o s i ț i* p e d r u m.", când, bunăoară, ne putem dispensa de elementul predicativ suplimentar *cilé* "obosiți"; "chinuiți".

Este de la sine înțeles faptul că, în cazul părților de propoziție secundare, felul predicatului cu care acestea intră în raporturi sintactice nu are mare importanță (dacă este, de pildă, predicat verbal sau predicat nominal). Cf.: *O lelekáke pirré* **siné sané**. "Picioarele berzei *sunt subțiri."* / I leléka **urár** *opré.* "Barza *zboară* sus."

Ion Diaconescu (**1992**, 59) arată că, după rolul structurant, părțile de propoziție *primare* sunt cele prin care este satisfăcut actul predicației (predicatul), iar cele *derivate (secundare)* sunt acelea generate prin reguli de structură în dependență de baza predicativă și care satisfac valențele derivative ale acesteia (subiectul, atributul, complementul și numele predicativ).

1.3.1.3. DUPĂ RELAȚIILE STABILITE LA NIVEL SINTAGMATIC

După acest criteriu, părțile de propoziție se grupează în:

1.3.1.3.1. integrate, realizate la nivelul sintagmei pe baza unei relații de determinare între termenii constitutivi determinat/determinant (Diaconescu **1992**, 74). Astfel, din perspectiva mijloacelor de integrare într-o unitate sintagmatică, părțile de propoziție *integrate* pot fi delimitate, la rândul lor, în: **1.** *sintetice* (cele integrate prin mijloace flexionare): subiectul, atributul (adjectival, substantival genitival), numele predicativ, complementul (direct, indirect, complementul circumstanțial de agent, complementul circumstanțial

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

instrumental, complementul circumstanțial sociativ), deci "cu funcție specifică". De exemplu, atributul substantival genitival din unele sintagme: **muršéski** *pantalúna* "pantalon *de bărbat (bărbătesc)*; *i* **topéngi** *fórma* "forma *mingilor (de mingi)*", **lésko** *gras* "calul *lui*", atributival adjectival: **zinzardé** *pirré* "picioare *lungi*", numele predicativ: *siné* **lolé** "sunt *roşii*"; complementul direct: *ćhindóm léski* **phabáj** "am tăiat *mărul* lui"; complementul indirect: *Vakér* láki **manušéski**! "Spune-i *omului* ei!"; complementul de agent: *I će̯ár se̯ás xanzí amarí* **papinátar**. "Iarba a fost mâncată *de gâsca* noastră."; complementul circumstanțial instrumental: *Ćhin kalé* **ćhi̯urénca**! "Taie cu aceste *cuțite*!"; complement circumstanțial sociativ: *Me źáwa me* **deása**. "Eu merg *cu mama* mea." şi **2.** *analitice* (integrate prin prepoziții şi locuțiuni prepoziționale, deci, "fără funcție specifică") Ex.: *o phral* **tar o gaw** "fratele *de la sat*"; *I će̯ár se̯ás xanzí* **tar** *amarí* **papín**. " Iarba a fost mâncată *de gâsca* noastră.". În aceste exemple se utilizează două construcții analitice, care, de fapt, cunosc şi variante sintetice.

Cf.: *amarí* papin**átar** "*a noastră* gâscă de către" / **tar** *amarí* papín "de către gâsca *noastră*"

o gawés**tar** " satul din (de la) / **tar o gaw** "din (de la) sat"

(construcții sintetice în abl.) / (construcții analitice în abl.)

În mod similar, sunt sesizate construcții analitice în care determinantul (un atribut substantival genitival) ocupă, în cadrul respectivelor construcții (sintagme), o poziție posterioară determinantului şi nu invers, cum se observă în sintagmele paralele, sintetice (fireşti). De exemplu, sintagma "*i fórma* **o topéngi** " ("forma *mingilor*"), de factură analitică (având determinantul postpus), cunoaşte, în uz, şi varianta sintetică *i* **topéngi** *fórma* ("forma *mingilor*") cu determinantul antepus.

1.3.1.3.2. Neintegrate structural, cu rol afuncțional, realizate pe baza unor relații asindetice, "asintagmatice" (Diaconescu **1992**, 75), neexprimând prin formă relația cu restul frazei: *apoziția, modalizatorii* (cuvinte incidente, vocative, majoritatea interjecțiilor, formule de adresare), *anacolutul* (construcție sintactică ambiguă rezultată prin întreruperea nefirească a enunțului sintactic, abandonându-se valoarea inițială a termenului în cauză (partea de propoziție respectivă). Ex.: apoziția (*O phral*, **o Iónes**, *vakerdás kide̯á*. "Fratele, *Ion*, a zis aşa."), modalizatori (*O ruw* - **vakérla pes** - *avéla kaná si bokhaló*. "Lupu - *se zice* - vine când este flămând."; *Tu*, **phuréa**, *so kérca othé?* "Tu, *bătrâne*, ce faci acolo?"; **Vaj mángi hen mángi**, **vaj!** "*Vai mie şi mie, vai*!"; formule sau cuvinte de adresare: **Káko,** *éko mo gras*! "*Unchiule*, uite calul meu!" **Mo**, *ále telé!* "Mă, vino jos!" etc., anacolut (**O dat**, *sawó se̯ás gawnó, niékh na penźardás les*. "*Tatăl* [definit aici ca subiect], care era sătean, nimeni nu l-a cunoscut."). După cum se observă din ultimul exemplu, construcția fără anacolut ar fi trebuit să aibă forma "*Tatăl*, care era sătean, n-a fost (nici el) (re)cunoscut de nimeni.", ori forma "Pe tata, care era sătean, nu l-a (re)cunoscut nimeni.", deci "*O dat*" are alte funcții sintactice decât cea enunțată inițial (de subiect), anume, în exemplele potențiale de mai sus, funcția de subiect gramatical, respectiv, de complement direct (pe tata "o dadés").

Anacolutul poate fi urmărit şi în exemplul: *O dadés*, kaná źála othé, *ow da si trašaló*. ("*Tatălui*, când merge acolo, *el este însetat*."). Se observă că se porneşte enunțul cu o parte a construcției de exprimare a posesiunii (substantivul, în cazul nostru, *O dadés*, se află în acuzativ) şi se încheie într-o propoziție regentă "ow da si trašaló" ("el este însetat"). Dacă s-ar păstra fraza inițială, termenul care segmentează enunțul sintactic (*O dadés*) trebuie să-şi schimbe valoarea pe care o actualizează la nivel sintactic.Astfel, vom putea sesiza un subiect reluat: "**Tatăl**, când merge acolo, **şi el** este însetat." (**O dat**, *kaná źála othé*, **ow da** *si trašaló*.). În acest exemplu, *O dat* este subiect (cf. *O dadés* în construcția - anacolut din exemplul anterior).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.3.1.4. DUPĂ CAPACITATEA DE A EXERCITA SAU NU O FUNCȚIE SINTACTICĂ

Din această perspectivă, se disting părți de propoziție: 1. *funcționale* - cele angrenate într-o relație de dependență generatoare a funcțiilor de subiect, atribut, nume predicativ, complement. Cf.: *O dat si mánde.* "Tatăl lui este la mine." și **2.** *nefuncționale* ("afuncționale") - în care includem unitățile neitegrate, circumscrise sferei relațiilor de apoziționare, modalizare sau incidență. (Diaconescu **1992**, 75). Exemplele oferite în subcapitolul anterior 1.3.1.3.2. *neitegrate*) sunt grăitoare și în acest sens (Cf.: *O phral,* **o Iónes**, *vakerdás kidẹá.* "Fratele, *Ion*, a zis așa.").

1.3.1.5. DUPĂ PREZENȚA / ABSENȚA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE ÎN ACTUL DE ENUNȚARE

Conform acestui criteriu, părțile de propoziție se clasifică în: 1. *explicite* - când prezența părților de propoziție este o condiție esențială în configurarea structurii sintactice la nivel sintagmatic. (În genere, părțile de propoziție se înscriu în afara acestui tip, în cadrul propozițiilor.; (cf. O phral márla les. "Fratele îl bate.") și 2. *implicite* ("contextuale" sau "gramaticale prin includere"): *Kérca* sar si lazïmi. ("*Faci* cum este necesar."). În acest exemplu, partea de propoziție *subiect* este inclusă gramatical în partea de propoziție *predicat* (Kérca. "(Tu) faci."). Din exemplul următor, vom constata că pot exista două sau mai multe părți de propoziție *implicite* (în cadrul propozițiilor nonanalizabile, mai ales în dialoguri): "- Ánd-o gonó sẹás kiśáj?" "- *Kiśáj.* [sẹás] [ánd-o gonó]". În traducere: "- În sac era nisip?" "*Nisip.* [era] [în sac].

1.3.1.6. DUPĂ AUTONOMIA / NONAUTONOMIA UNOR PĂRȚI DE PROPOZIȚIE FAȚĂ DE ALTE PĂRȚI DE PROPOZIȚIE

Potrivit acestui criteriu, părțile de propoziție pot fi unele față de altele: *1. independente* (și este aici cazul subiectului și al predicatului, când, din punct de vedere sintactic, părțile de propoziție în cauză nu depind de alte părți de propoziție și nu se subordonează *niciodată unui* element regent (cf.: *O da si śukár.*" El este frumos.") sau *2. dependente* (*subordonate*) - cazul atributului, complementului și elementului predicativ suplimentar -, când, din punct de vedere sintactic, depind de alte părți de propoziție, când sunt subordonate unui termen regent. (Cf. *Me restóm* **othé**. "Eu am ajuns *acolo.*")

1.3.1.7. DUPĂ POZIȚIA TIPICĂ / ATIPICĂ OCUPATĂ ÎNTR-O PROPOZIȚIE

În virtutea acestui criteriu, se remarcă părți de propoziție: *1. corelate* (care se află într-un raport corelativ cu alte părți de propoziție similare (subiect cu subiect, predicat cu predicat, atribut cu atribut, complement cu complement, element predicativ suplimentar cu element predicativ suplimentar) și, mai rar, cu părți de propoziție diferite). Ex.: **O dat, i daj, o phral, o pápus** *siné mi família.* "*Tatăl, mama, fratele, bunicul* sunt familia mea." **Kibór de** *śukár,* **kidibór de** *laćhịó sẹás.* "*Pe cât de* frumos, *pe atât de* bun era."; *2. intercalate (incidente)*, adică părți de propoziție care ocupă un loc atipic între alte unități sintactice (părți de propoziție), din aceeași propoziție sau dintr-o altă propoziție din aceeași frază. Ex.: **I tájna**, *kolé sawrréndar,* **si o maj laćhịó hïsméci**. "*Secretul*, dintre toate cele, *este lucrul cel mai bun.*".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.3.1.8. DUPĂ CARACTERUL POZITIV / NEGATIV IMPRIMAT ÎN PROPOZIȚIE

După această evaluare, se disting: *părți de propoziție 1. pozitive* (care nu sunt însoțite de negație **na** "nu" sau de prepoziția privativă / prefixul negativ **bi** "fără, "ne-"). În această categorie putem încadra toate părțile de propoziție nemarcate de negație. Ex.: *Oná siné po zbïrćimé tuméndar.* "Ei sunt mai zbârciți decât voi."; *O grastá siné parné.* "Caii sunt albi." etc.; *2. negative* (care sunt însoțite de particula de negație **na** ori de prepoziția privativă / prefixul negativ **bi** "fără", "ne-" (**N**-así ándar o nikhaćík arakhésa o ćiaćimós." **Nu** poți din nimic să afli adevărul."; **Na** ker kideá! "**Nu** face așa!"; **Na** rándi o kókalos! "**Nu** roade osul!"; Tu **na** diśindí. "Tu **nu** te-ai gândit."; Tu **na** diśinircín. "Tu **nu** te gândești."; Va, **bi** te kerés kideá! "Da, **fără** să faci așa!" etc.) sau / și de pron. neg. **niékh** "nimeni" sau **nikhaćík** "nimic": O da **na** kérla pánda ***nikhaćík***. "El **nu** mai face ***nimic***."; ***Niékh*** **na** axójla les. "**Nimeni nu**-l înțelege." etc.

1.3.2. PĂRȚILE PRINCIPALE DE PROPOZIȚIE

Funcțiile sintactice actualizate la nivelul propoziției sunt cele ale părților de propoziție, anume, funcțiile de *subiect, predicat, atribut, complement, element predicativ suplimentar.*

S-a văzut mai sus, în cadrul clasificării după *rolul structurant exercitat în propoziție*, că *părțile principale* de propoziție sunt *subiectul* și *predicatul*, iar cele *secundare* sunt reprezentate de *atribut, complement* și de *elementul predicativ suplimentar.*

1.3.2.1. SUBIECTUL

1.3.2.1.1. FELURILE SUBIECTULUI

După criteriul logico-gramatical subiectul poate fi *gramatical* sau *logic.*

1. SUBIECTUL GRAMATICAL (când subiectul suferă acțiunea săvârșită, în fapt, de un subiect logic, care, d.p.d.v. gramatical, este un complement de agent). Ex.: **I ambrïn** *si phagí* o b a w l a l á t a r. "**Copacul** este rupt (frânt) d e v â n t."). Aici, **I ambrïn** este subiect gramatical, iar o b a w l a l á t a r este subiectul logic (un complement de agent);

2. SUBIECTUL LOGIC (când subiectul exercită în propoziție funcția de complement de agent, fiind acceptat aici în contextul celui "gramatical"). După cum s-a văzut în exemplele de mai sus, subiectul logic nu stă în cazul nominativ, ci în cazul ablativ (*kástar?* "de (către) cine?"; *sóstar?* "de (către) ce?").

O situație aparte o reprezintă construcțiile prin care se exprimă posesiunea. În exemplul *Les* si baró ćikát. "*El* are frunte mare." [literal: "*Pe el* este frunte mare."] subiectul logic (posesorul, aici) este exprimat printr-un pronume în acuzativ, care răspunde la întrebarea *kas?* "pe cine?", iar cel gramatical - printr-un substantiv (*ćikát* "frunte", deci "frunte mare este pe el").

În bibliografia de specialitate consacrată limbii romani, chestiunile legate de exprimarea posesiunii nu sunt tratate în profunzime, deși situații asemănătoare se înregistrează și în alte limbi (Cf. lat. *Mihi est liber.* , rus. *У меня есть книга.*, magh. *Nekem van könyvem.* etc, echivalate prin "Eu am carte."). În ceea ce ne privește, suntem de părere că stabilirea subiectului gramatical, dintr-o astfel de propoziție, va fi în funcție de valoarea care

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

se atribuie construcţiei de posesiune (aici: *les si* "pe el este"), pornind de la ideea că *les* ar putea proveni, deopotrivă (prin simplificare,ca urmare a căderii sintetismului), dintr-o formă pronominală de *locativ* (*léste si* "la el este"), de *dativ* (***léske*** *si* "el are" ["lui îi este"] şi, poate, abia în ultimul rând, dintr-o formă de *acuzativ* (*les si* "el are" ["pe el este"]).

Evident, în demersul nostru, din perspectivă morfo-sintactică, vom avea în vedere *subiectul gramatical.*

1. Subiectul gramatical poate fi clasificat după *prezenţa / absenţa subiectului în propoziţie* în:

1. subiect gramatical exprimat (când este concretizat în propoziţie ca parte de vorbire). Subiectul exprimat îndeplineşte condiţiile: de a fi în cazul nominativ, de a răspunde la întrebările: *kon?* "cine?" sau *so?* "ce?" (tipice nominativului) şi de a indica autorul care săvârşeşte acţiunea. Ex.: **O cirmé** girdé ánd-i phuw. "*Râmele* au intrat în pământ.". (În cazul de faţă, subiectul este exprimat printr-un substantiv articulat, în nominativ, care răspunde la întrebarea *kon?* "cine?");

Subiectul de acest tip poate fi exprimat prin: *substantive* (articulate în majoritatea cazurilor):

O pherás *źála ándar o muj ánd-o muj.* "*Vorba* merge din gură în gură.", *adjective substantivizate*: **O bokhaló** *xála but.* "*Flămândul* mănâncă mult.", *pronume:* **Me** *sjóm profesóros.* "*Eu* sunt profesor.", *numeral* cu valoare substantivală (cardinale, colective, ordinale), ca, de exemplu: **Hen o śtar** *andésas láke luluzeá.* "*Tuspatru* i-au adus (ei) flori."; **Al tréilea** *na rówlas.* "*Al treilea* nu plângea." ş.a.;

Subiectul gramatical exprimat poate, la rândul său, să fie clasificat:

1. după numărul de componente (după "structura formei sau a expresiei sale" - cum menţionează Constantinescu-Dobridor (**1994**, 126) în: s u b i e c t s i m p l u, limitat la o singură parte de vorbire, articulată - când este exprimat printr-un substantiv sau, mai rar, un numeral colectiv (cf.: **O kham** *si loló.* "*Soarele* este roşu."; **Hen o trin** *siné kathé.* "*Tustrei* sunt aici."), c o m p l e x (când partea de vorbire prin care este exprimat este precedată de o altă parte de vorbire complementară): cf.: **Sácis o Iónes** zánla kideá. "Doar Ion ştie aşa.", m u l t i p l u (constituit din două sau mai multe subiecte simple (articulate, în cazul în care sunt exprimate prin substantive sau, mai rar, prin numerale colective sau nearticulate, când exprimarea subiectului se face prin pronume), aflate în raport de coordonare copulativă sau de juxtapunere):

O gras hen o grastorró *siné parné.* "*Calul şi căluţul* sunt albi."; **O sastró hen i sasúj** *aviné ḱheré.* "*Socrul şi soacra* au venit acasă."; **O dat, i daj, i phen** *siné mi família.* "*Tatăl, mama şi sora* sunt familia mea."; pronume (**Me hen tu** *źása ḱheré.* "*Eu şi tu* mergem acasă."), numerale (**Trin hen śtar** *siné eftá.* "*Trei şi (plus) patru* sunt (fac) şapte.");

2. Subiectul gramatical exprimat poate fi, de asemenea, delimitat *după sensul gramatical* în subiect *1) determinat* (când subiectul face trimitere specială la persoana (lucrul, starea) reprezentată de partea de vorbire prin care se exprimă): **I muś** *o puruméngi restás ánd-o gaw.* "*Mirosul* cepelor a ajuns în sat." şi *2) nedeterminat* (când subiectul nu este identificat / identificabil, acţiunea putând fi pusă pe seama oricărei persoane). Ex.: **O manúś** na źánla o ćeaćimós. "*Omul* nu ştie adevărul.".

3. După gradul de redundanţă se distinge subiectul gramatical *1) anticipat* (exprimat prin pronume personal în nominativ - în cazul citat mai jos întărit de particula *da* "şi, de asemenea", aşezat înaintea părţii de vorbire ce îndeplineşte funcţia de subiect: *Avéla* **ow dá o dat** *hen diḱhésa tu!* "Vine şi *el tatăl* şi vezi tu!" [A se vedea pentru limba română, de pildă, articolul lui Jacques Byck (**1967**, 114-130), referitor la folosirea afectivă a pronumelui

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

personal, şi Iorgu Iordan (**1975**, 116)]; *2) reluat* (când subiectul exprimat prin pronume personal sau prin pronume demonstrativ poate relua un subiect anterior exprimat printr-un substantiv): **O manúś** *sawó ródela*, **kodá** *araḱhéla*. "*Omul* care caută, *acela* găseşte.").

*2. **subiectul gramatical neexprimat*** (când în propoziţie acesta nu este concretizat (regăsit) sub forma unei părţi de vorbire). Acesta poate fi: *1) subiect inclus*, când este marcat prin desinenţele verbale ale verbului prin care este exprimat predicatul. Uneori, subiectul este exprimat printr-un pronume (de p. I sau de p. a II-a sg., respectiv, de p. I pl.) cu valoare redundantă, deoarece subiectul poate fi dedus doar din desinenţele verbale ale predicatului verbal din respectiva propoziţie. Ex.: (**Tu**) *Te na vaker***és** *nieḱhéski!* ((*Tu*) Să nu spui nimănui!"); (**Me**) *Źá***wa**. ((*Eu*) Merg); *Ź***a**! (*Du*-**te**!; *Mergi*!); (**Me**) *Kïrkár***ïm**. ((*Eu*) *Tun***d**.); (**Tu**) *Kïrkar***cín**. ((*Tu*) Tun*zi*.); (**Amé**) *Źás***a**. ((*Noi*) Merg*em*.) etc.

La persoanele a III-a sg. şi pl. este necesar ca verbul să fie însoţit de pronumele personal sau de substantiv, căci subiectul nu poate fi dedus după formele verbale (cu excepţia unor forme de perfect specializate, tipice persoanei a III-a (m. şi f., sg.), provenite din participii), avându-se în vedere coincidenţa formelor verbale la aceste persoane. Şi în cazul verbelor tematice, cu tema *-a-*, formele verbale de persoana a II-a sg., coincizând cu cele de persoana I pl., este necesar să se folosească pronumele personal *tu* "tu", respectiv *amé* "noi";

2) subiect subînţeles, în situaţiile în care subiectul - fiind cunoscut sau fiind deja exprimat (ori urmează a fi exprimat într-o propoziţie învecinată) - poate fi omis. Ex.: **O dóktoros** *girdí hen* [**ow da**] *astardás te cídel i tharr o kerpedeísa*. "*Doctorul* a intrat şi [*el*] a început (s-a apucat) să tragă măseaua cu cleştele.";

3. subiect nedeterminat (când predicatul, deşi este exprimat printr-un verb la un mod personal, nu oferă indicii certe cu privire la persoana care a săvârşit acţiunea). Ex.: o formă vb. de persoana a II-a, singular: *Na źán***ca** *kon źánla.* "Nu şti**i** cine ştie."; Laćhimós *kér***ca**, laćhimáta *kam araḱh***és**. " Bine faci, bine vei găsi."); o formă vb. de persoana a III-a, singular sau plural: **Piás** *pe gozęá*. "*Şi-a băut* minţile."), **Pilé** *pe* gozęá. "*Şi-au băut* minţile."; o formă verbală reflexivă de persoana a III-a, singular. (*Kidęá* **vakérla pes**. "Aşa se spune."); o formă verbală la p. I, pl. (**Te na kerás** *sar vakérca tu*. "*Să nu facem* cum zici tu.")

4. fără subiect reperabil. Există propoziţii ale căror predicate - exprimate prin verbe unipersonale (ca formă) şi impersonale (prin conţinut) - redau fenomene ale naturii sau acţiuni ce nu pot fi atribuite cuiva: **Déla briśín(t)**. "*Plouă*." [literal: "*Dă ploaie.*"]; **Déla iw**. "*Ninge.*" [Literal: "*Dă zăpadă.*"].

1.3.2.2. PREDICATUL

Se remarcă existenţa predicatului *verbal* şi a predicatului *nominal*.

1.3.2.2.1. PREDICATUL VERBAL

Predicatul verbal (partea principală de propoziţie ce atribuie subiectului o acţiune sau o stare) poate fi exprimat prin:

1. verbe predicative (atât cele care urmează paradigma tipic romă, cât şi cele de provenienţă turcă, la toate modurile personale şi la toate diatezele şi timpurile). De ex.: *Me* **źáwa**. "Eu *merg*.". *Tu* **kerdán**. "Tu *ai făcut*." (verbe predicative simple rome la diateza activă); *And-í zis* **jaśanlár** *resté manúśa*. "În oraş *trăiesc* oameni bogaţi (ajunşi)." (vb. predicativ simplu de origine turcă la diateza activă); **Diḱhéla pes** *o gaw*. "*Se vede* satul.";

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Arakhóm man *e dadésa.* "*M-am găsit* cu tata."; *O śamatás* **śunzólas** *tar o śośojá.* "Zgomotul *se auzea* de la iepuri." etc. (vb. reflexive); *O ḱher* **sẹás kerdó** *mándar.* "Casa *a fost făcută* de mine." (vb. la diateza pasivă);

2. locuțiuni verbale (ale căror verbe de bază sunt la moduri personale). Ex.: *Dikh sóske* **déna trat** *koná źukelá!* "Vezi de ce *latră* (literal: *dau strigăt* [țipăt]) câinii aceia!"; *O mas* **déla muś** *béci.* "Carnea miroase [literal: *dă miros* (putoare)] urât."; *Ow da* **dịás pes gozí**. "El *și-a dat seama.*"; *Me túsa* **na dióm dúma**. "Eu cu tine *n-am vorbit.* [literal: *n-am dat vorbă*]."; **Kerdóm ćingará** *me ćhénca.* "*M-am certat* [literal: *am făcut scandal (ceartă)*] cu fetele mele."; *Kolé raklésa* **na kerdóm śakás**. "Cu băiatul acela *nu am glumit* [literal: *nu am făcut glumă.*] etc.;

3. interjecții predicative (care sugerează acțiuni de adresare, de îndemn sau reprezintă onomatopee): *Éko* kon avéla! "*Uite* cine vine!"; *Haj* othé! "*Hai* acolo!"; *Ow da* **pïśt** *ánd-i śalúpa!* "El *țuști* în șalupă!";

4. adverbe predicative (și locuțiuni adverbiale cu nuanță impersonală), care se comportă ca predicatele verbale în sensul că nu admit prezența verbului copulativ *si* "a fi". Ele se întâlnesc extrem de rar în dialectul studiat și numai ca efect al bilingvismului: **Pọáte ke** *na kerdóm śakás lésa.* "*Poate că* nu am glumit cu el.".

1.3.2.2.2. ELIPSA PREDICATULUI

Câteodată (îndeobște în propozițiile ce compun fraze nominale sau în cele de dialog), predicatul verbal lipsește, el fiind însă subînțeles din propoziția anterioară. Ex.: *Sawré* **gené** *k-o grastá* [1]/ *te diḱhen len* [2]/ *pojnipa - anglál o ḱher.* [3]/ "Toți *s-au dus* la cai [1]/ ca să-i vadă [2]/ după aceea - în fața casei.[3]/ ". În propoziția notată cu nr. 3, după cum se observă, "lipsește" predicatul. El însă este subînțeles din propoziția notată cu nr. 1 (regentă). Marcarea lui în propoziția nr. 3 s-a făcut prin linia de pauză (pot fi folosite și două puncte sau virgula!); "- *Sar urár i leléka?*" "- [(I leléka urár)] *Opré.*". În ex. acesta, răspunsul din dialog ("- Cum zboară barza?" "-[(Barza) zboară] Sus.") este rezumat prin prezența unei singure părți de propoziție, anume complementul circumstanțial de loc ("Sus"). Se înțelege că răspunsul poate fi întregit prin "împrumutarea" verbului anterior *urár* "zboară".

1.3.2.2.3. PREDICATUL NOMINAL

Este constiutit dintr-unul sau mai multe *nume predicative* (substantiv, adjectiv, pronume, numeral, verb la supin, adverb sau interjecție) și *un verb copulativ* la un mod personal și exprimă o caracteristică a subiectului ("cine (ce) este subiectul?"; "cum este subiectul?"; "ce se spune despre subiect?").

1.3.2.2.4. NUMELE PREDICATIV

Este elementul care pune în evidență o caracteristică a subiectului (a numelui) cu ajutorul unui verb copulativ. Numele predicative pot fi: *1) simple* (I luluzí *si* **śukár.** "Floarea *este* **frumoasă**.") sau *2) multiple* (care reunesc două sau mai multe nume predicative simple, coordonate): *O lelekénge pirré* s i n é **ućé hen sané**. " Picioarele berzelor *sunt* **înalte și subțiri**."; *O dandá* s i n é **parné hen zoralé**. "Dinții *sunt* **albi și viguroși**." etc. Este de reținut

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

că, uneori, când într-o propoziție se sesizează o poziție coincidentă a subiectului cu numele predicativ, se consideră cel de-al doilea termen ca fiind nume predicativ. Ex.: **O ternimós** *s i* mo *bawralimós.* " **Tinerețea** *e s t e bogăția* mea.".

Numele predicativ se poate exprima prin orice parte de vorbire cu înțeles de sine stătător: s u b s t a n t i v e în: *nominativ* (*Tu* s e̯ á n **murś**. " Tu *ești* **bărbat**."; *Kaná raklé* s i n é **phralá**. "Acești băieți sunt **frați**."), *genitiv (Kaná raklé* s i n é **(o) phraléske**. "Acești băieți *sunt* **ai fratelui**."), *ablativ* (*O źamutró* s i **gavéstar [ándar o gaw]**. "Ginerele *este* **de la țară [din sat]**."; *O ḱher* s i **barréstar [ándar o barr]**. "Casa *este* **din (de) piatră."** etc.), a d j e c t i v e: *propriu-zise* (*O lahïnáke dandá* s i n é **parné**. "Dinții țigăncii *sunt* **albi**."; *I lahïnka* s i **śukár**. "Țiganca *este* **frumoasă**."; *O phabá* s i n é **śuté**. "Merele *sunt* **acre**."; O muj s i **ciknó**. "Gura *este* **mică**."), *provenite din participii* (Koná terne̯á n a s i n é **pilté**. "Tinerele acelea *nu sunt* **măritate**."; *I porí o lelekéngi* s i **zinzarzí**. "Coada berzei *este* **lungă (lungită, întinsă)**"; *O paparúdes* s i n é **źindé**. "Fluturii *sunt* **vii**."; *O pirró* s i **bolandó**. "Piciorul *este* **îndoit (frânt)**." sau din *substantive*: *Koná zukelá* s i n é **źuwalé**. "Câinii aceia *sunt* **păduchioși**.").

Este de remarcat faptul că adjectivele care constituie numele predicativ se pot afla la diferite grade de comparație:

Okojnér pherása s i n é **po śukár sar kaná**. "Celelalte cuvinte *sunt* **mai frumoase decât acestea**."; *O ternimásko drom* n a n a j **kide̯á zinzardó**. "Drumul tinereții *nu este* **așa de lung**.", p r o n u m e: *personale* (în nominativ: *O ćiorá* s i n é **oná**. "Hoții *sunt* **ei**."; în genitiv: *O grastá* s i n é **léske**. "Caii *sunt* **ai lui**."; în dativ: *O luluze̯á* s i n é **tuké**. "Florile *sunt* **pentru tine**."; în ablativ: *O lové* s i n é s a s **tútar**. "Banii *erau* **de la tine**."); *demonstrative* (*O gadá* s i n é **o kolénge**. " Cămășile *sunt* **ale acestora**.") *nehotărâte* (*avér* "altul, alta", *o filáj* "cutare", *i filánka* (pop.) "cutărița"(sic), *ekh* "unul"), ca în ex.: *Ow da* s i **ekh** *(karevá) améndar*. "El *este* **unul** dintre noi."; *negative* (*niékh* "nimeni"; *nikhaćík* "nimic") cu negație, ca în ex.: **Niékh** n a n a - í *o ćior*. "*Nu este* **nimeni** hoțul."; *I luluzí* n a -í **nieḱhéski**. "Floarea *nu este* **a nimănui**."; *interogativ-relative* (în nominativ: **Kon** s e̯ á n (*tu*)? "**Cine** *ești* (tu)?", în genitiv: **Kásko** s i *o gras*? "**Al cui** *este* calul?"; **Káski** s i *i luluzí*? "**A cui** *este* floarea?"; **Káske** s i n é *o luluze̯á*? "**Ale cui** *sunt* florile?", **Káske** s i n é *o grastá*? "**Ai cui** *sunt* caii?", în ablativ: **Kástar** s i n é *o kaśtar*? "**De la cine** *sunt* lemnele?"; **Sóstar** s i *i phukní*? "**De la ce (din ce, din ce cauză)** *este* buba?; **Kibór** s i *o caháci*? "**Cât** *este* ceasul?", **So** s i *kowá*? "**Ce** *este* aceasta?", n u m e r a l e (cu valoare substantivală): *cardinale* (*Amé* s e á m **śtar**. "Noi *suntem* **patru**."; *O gadá* s i n é **o trinénge**. "Cămășile *sunt* **ale celor trei**."; *O lové* s i n é **(o) śtaréndar**. "Banii *sunt* **de la (cei) patru**." ș.a., *ordinale* (în dialectul studiat sunt preluate ca atare din limba română): *O rakló* s i **al śáptele̯a**. "Băiatul *este* **al șaptelea**.", *colective* (*O phralá* s i n é s a s **hen o duj**. "Frații *erau* **amândoi**."; *O ḱherá* s i n é **hen o dujéngo**. "Casele *sunt* **ale amândurora**.", *distributive* (*O raklé* s i n é s a s **po trin**. "Băieții *erau* **câte trei**., *multiplicative* (*O śośojá* s i n é s a s **deś** déwre̯a **po but**. "Iepurii *erau* **de zece ori mai mulți**.", v e r b e (l a s u p i n): *O* hïsméci s i ***kerimáski*** túsa. "Treaba *este* **de făcut** cu tine"; a d v e r b e (*însoțite de verbul copulativ* **si** *"a fi" personal* (**Sar** s i *o baśnó*? "**Cum** *este* cocoșul?"; **Sar** s e̯ á n (*tu*)? "**Cum** *ești* (tu)?" ["Ce faci?"]; **Kide̯á** s i *i probléma*. "**Așa** *este* problema." sau *de verbul copulativ* **si** *"a fi" impersonal (și un supin)*: *Si* **pharés** *kerimáski*. "*Este* **greu** de făcut." (De remarcat faptul că, în frază, construcția s i **pharés** "este greu" introduce o subiectivă: S i **pharés** [1]/ *te kerés* [2]/ kaná (tu) seán muśkaló. [3]/ ("Este greu [1]/ să faci [2]/ când (tu) ești puturos. [3]/ ") Aici, P^1 este P. P. (regentă), P^2 este Sb., iar P^3 este P.C.Cț.), i n t e r j e c ț i i (cazuri rare, iar interjecțiile sunt calchiate din limba română): S i **vaj** *de mánde (mándar)*. "*Este* **vai** de mine."

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.3.2.2.5. VERBUL COPULATIV

Are în propoziţie, ca şi în alte limbi, rolul de a determina relaţia gramaticală dintre subiectul propoziţiei şi cuvântul de identificare sau de calificare a acestuia. Verbul copulativ (de legătură) nu posedă un sens de sine stătător. Cel mai abstract verb copulativ este verbul *si* "a fi". El poate forma singur predicatul, în această situaţie fiind verb predicativ şi având înţeles de sine stătător cu sensul "a exista", "a se afla", "a se găsi", "a persista", "a proveni" etc. Din aceste raţiuni, se impune făcută, schematic, distincţia dintre valorile copulative şi cele predicative ale acestui verb. De pildă, în ex.: *I zis* **si** *opré, p-o baíri.* ("Oraşul *este* sus, pe deal."), *And-ó pirẹá* **sẹás** *kiśáj.* ("În oale *era* nisip.") sau *And-o muj* **siné** *o dandá hen i ćhip.* ("În gură *sunt* dinţii şi limba.") verbul copulativ *si* "a fi" are valenţe predicative, este deci predicat verbal cu valoare existenţială "a se afla". Cf. însă *O gras si* **zoraló**. ("Calul *este* **puternic**."), unde *si* are rol de verb copulativ.

1. 3. 2. 2. 6. PREDICATUL NOMINAL CU VERB COPULATIV NEEXPRIMAT

În unele situaţii, verbul copulativ lipseşte, el fiind dedus din context sau subînţeles din propoziţia anterioară, ca, de ex.: *Me* **som** *bokhaló, hen tu - ćẹajardó.* "Eu *sunt* flămând, iar tu - sătul.", *O ternimós - pahalı̈s luluzí.* "Tinereţea - floare scumpă.". Absenţa verbului copulativ se poate marca, în scris, cel mai bine, prin linie de pauză, ca în exemplul de mai sus.

1.3.2.3. ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

1.3.2.3.1. Acordul predicatului verbal cu subiectul

1. *Propoziţii cu un singur subiect*

1. Predicatul verbal (exprimat printr-un verb la diateza activă sau reflexivă) se acordă cu subiectul *în persoană şi număr.* Ex.: **O gras** *źála.* "**Calul** *merge.*" În acest ex., predicatul verbal este exprimat printr-un verb la diateza activă (la modul indicativ, prez., p. a III-a sg.), iar subiectul este exprimat prin substantivul articulat *O gras*, care poate fi substituit cu un pronume personal de aceeaşi *gen, număr şi persoană* (masc., sg., p. a III-a) ca şi în situaţia verbului. În mod similar stau lucrurile şi în exemplul **Tu** t e t r a ś á s *látar!* "**Tu** *să te temi* de ea.", în care predicatul verbal este exprimat printr-un verb la diateza reflexivă (modul conj. cu valoare de imperativ, prez., p. a II-a, sg.), iar subiectul printr-un pronume personal de aceeaşi *persoană şi număr* (adică, p. a II-a sg.);

2. Predicatul verbal (exprimat printr-un verb la diateza pasivă) se acordă cu subiectul *în persoană, în număr,* respectiv, *în gen şi caz*, după cum urmează:

- verbul auxiliar se acordă cu subiectul în număr şi persoană: **O śośój** *si astardó o vastésa léstar.* "**Iepurele** *este* prins cu mâna de (către) el." Aici, subiectul *O śośój* este exprimat printr-un substantiv articulat, care poate fi substituit printr-un pronume personal de p. a III-a, nr. sg., iar forma vb. auxiliar *si* este şi ea caracteristică p. a III-a sg.;

- participiul (ce intră în componenţa pr. vb. format cu vb. aux. *si* "a fi") *se acordă cu subiectul* în *gen* şi *caz*: **O śośój** *si* a s t a r d ó *o vastésa léstar.* "**Iepurele** este p r i n s cu mâna de (către) el." După cum se vede, subiectul *O śośój* este exprimat printr-un substantiv de gen masculin în cazul nominativ, iar desinenţa participiului *astardó* este cea specifică formei masculine de la cazul nominativ.

2. *Propoziţii cu subiect multiplu*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1. Când subiectul multiplu este exprimat prin substantive, predicatul se exprimă printr-un verb la p. a III-a, pl.: **O cirmé hen o sap** g i r d é *and-i phúw*. "*Râmele și șarpele* a u i n t r a t în pământ.".

Dacă subiectul multiplu conține un subiect exprimat printr-un pronume personal de p. a III-a sg. și altul printr-un pronume de p. a III-a sg. (sau pl.), predicatul este exprimat printr-un verb la p. a III-a pl.: **Ow da** *hen* **odaná** k e r d é s a s s a. "**El** și **ele** *făceau* tot.".

2. Când subiectul multiplu conține și:

- un subiect exprimat printr-un pronume personal de p. I, sg. sau pl., predicatul va fi la p. I, pl.: **Me hen o dat** ź á s a *othé*. "**Eu și tatăl** *mergem* acolo.";

- un subiect exprimat printr-un pronume personal de p. a II-a, sg. sau pl. și un subiect exprimat printr-un pronume personal de p. a III-a, sg. sau m. f. pl., predicatul este reprezentat de un verb la p. a II-a, pl. Ex.: **O rakló** *hen* **tu** *kerén kidẹá!* "**Băiatul** și **tu** faceți așa!" După cum se observă, subiectul *O rakló* este exprimat printr-un substantiv articulat (ce poate fi substituit printr-un pronume personal de p. a III-a, sg. În mod similar se întâmplă atunci când ambele subiecte sunt exprimate prin pronume (unul din subiecte este exprimat printr-un pronume personal de p. a III-a, sg. sau pl., de gen feminin, iar celălalt subiect printr-un pronume personal de p. a II-a, sg. sau pl.: **Tu** *hen* **ow da** n a ś é n a *avrí*. "**Tu** și **el** *alergați* afară.", respectiv, **Oj dẹá** *hen* **tu** d i ḱ h é n a *avrí*. "**Ea** și **tu** *priviți* afară."

Rezumând, în cazul subiectelor multiple, exprimate prin pronume personale (sau nume ce pot fi substituite prin pronume), pronumele personale de p. I au ascendent - în ceea ce privește acordul lor cu predicatul - asupra celor de p. a II-a sau a III-a, cu care se însoțesc, respectiv, pronumele personale de p. a II-a - asupra celor de p. a III-a.

Este de remarcat faptul că există și situații de încălcare a acordului, ca, de ex.:

- în cazul *acordului predicatului verbal cu un subiect exprimat prin substantive colective*, se realizează "acordul după înțeles" (cf. **I klása elevóngi** a v é n a s *k-i khangerí*. "**Clasa de elevi** *veneau* la biserică.", față de *avélas* "venea", unde acordul predicatului verbal se face cu atributul);

- când predicatul precede subiectul multiplu se produce "acordul prin atracție" (cf. *Avéla* **o Jónes hen i María**. "*Vine* **Ion și Maria**", față de *avéna* "vin").

1.3.2.3.2. Acordul predicatului nominal cu subiectul

1. Propoziții cu un singur subiect

- Verbul *copulativ* se acordă în persoană și număr cu subiectul: **O bal** s i *loló*. "**Părul** e s t e *roșu*.";

- *Numele predicativ* se acordă astfel:

1. Când numele predicativ este exprimat prin adjectiv, acesta se acordă în gen, număr și caz cu subiectul. (În ex. de mai sus, atât substantivul (prin care se exprimă subiectul), cât și adjectivul (prin care este exprimat numele predicativ) sunt de același gen (masculin), la același număr (sg.) și la același caz (nom.);

2. Când numele predicativ este exprimat printr-un substantiv sau printr-o altă parte de vorbire cu această valoare, acordul acestuia cu subiectul se face în caz și număr. Ex.: **Ow dá** s i *o phral*. "**El** e s t e *fratele*." (numele predicativ și subiectul sunt în cazul nominativ și la numărul singular).

2. Propoziții cu subiect multiplu

Dacă subiectul multiplu este exprimat prin substantive, verbul copulativ *si* "a fi" se pune la p. a III-a, pl.(**O dat hen i daj** s i n é *terné*. "**Tatăl și mama** s u n t *tineri*." Similar, se întâmplă și în cazul în care verbul copulativ *si* "a fi" are valențele unui predicat verbal: **O dat hen i daj** s i n é *ḱheré*. "**Tatăl și mama** *sunt* acasă.") sau la p. a II-a (**O Jónes hen María** s i n é sa kidẹá *phralá*. " **Ion și Maria** *sunteți* de asemenea *frați*."

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.3.3. PĂRȚILE SECUNDARE DE PROPOZIȚIE

1.3.3.1. ATRIBUTUL

1.3.3.1.1. FELURILE ATRIBUTULUI

După apartenența la o parte de vorbire, se disting următoarele atribute: *1. adjectival, 2. substantival, 3. pronominal, 4. numeral, 5. verbal, 6. adverbial.*

1. ATRIBUTUL ADJECTIVAL

Atributul adjectival se poate exprima prin: *1) adjective propriu-zise* (*Avias ekh* **śukár** *źukél. A venit un câine* **frumos**."; 2*) adjective denominative* (având inclusiv grade de comparație): *Di man i* **cirmaí** *phabáj!* "Dă-mi mărul *viermănos!*", *O* **bokhaló** *ruw avéla ándar o veś.* "Lupul *flămând (înfometat)* vine din pădure.", 3*) adjective pronominale*: *Di man* **kowá** *śiźími!* "Dă-mi funia *aia*!"; **Amaré** *ḱherá siné ućé.* "Casele *noastre* sunt înalte." **Kalé** *puruménca keráwa xamós.* "Cu *aceste* cepe fac mâncare." **Kibór** *grastá ćearóna p-i vázi?* "*Câți* cai pasc pe câmp?"; *And-o ḱher seás* **birkáći** *lilá.* "În casă erau *câteva* cărți." *3) verbe la participiu (cu valoare adjectivală)*: *And-i zis jaśanlár* **resté** *manuśá.* "În oraș trăiesc oameni *ajunși [înstăriți].*" *O* **pherdé** *gonénca irisájam ánd-o gaw.* "Cu sacii *plini [umpluți]* ne-am întors în sat." *Di kolé źukén mas* **tokimé**! "Dă câinilor acelora carne *tocată*!", *4) numerale cu valoare adjectivală*: **Al dóilea** *gras si parnó.* "*Al doilea* cal este alb." **Hen o trin** *baśné siné zoralé.* "*Tustrei* cocoșii sunt puternici."; *Si len* **duj** *raklé.* "Au *doi* băieți." ș.a.

2. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL

Acesta, după cazul numelui, poate fi: *1) atribut substantival postpozițional, 2) atribut substantival prepozițional* și *3) atribut substantival apozițional.*

1. *Atributul substantival postpozițional*, "sintetic" poate fi:

- *genitival* (cel mai frecvent, construit cu postpoziția *-ko (-ki, -ke, -ke) / -go (-gi, -ge, -ge)*). Ex.: *I* **phabéngi** *porí si zoraí.* "Coada *merelor* este tare."; *O* **lahïnáko** *bal si barvaló.* "Părul *țigăncii* este bogat." *O* **gadésko** *muj si tank.* "Gura *cămășii* este îngustă.", *I* **purumáki** *muś si laćhi.* "Mirosul *cepei (de ceapă)* este bun.", O *puruméngo* pharimós si ciknó. "Greutatea *cepelor* este mică." ș.a.;

- *în ablativ* (format cu postpoziția *-tar (-dar)*): *O* **gavéstar** *źamutró si po vrénikos.* "Ginerele *de la sat* este mai harnic.".

2. *Atributul substantival prepozițional* "analitic", la rândul său, este:

- *genitival*, realizat cu ajutorul prepoziției de tip privativ *bi* "fără", specifică genitivului: *bi baléngo* murś "bărbat *chel* (literal: "fără peri");

- *în ablativ*: *O gavéstar źamutró si po vrénikos sar o źamutró* **ándar i zis**. "Ginerele de la (din) sat este mai harnic decât ginerele *dela (din oraș.*"; *I pirí* **ándar i pośík** *si barí. "Oala din lut* este mare." ș.a.;

- *în locativ*: *I ambrïn* **paśál o ḱher** *si vérdo.* "Copacul *de lângă* casă este verde." etc.

3. *Atributul substantival apozițional*

Apoziția este un atribut substantival care completează (specifică) sensul termenului determinat (substantiv sau pronume). Apoziția poate fi:

1. *simplă* (când se exprimă printr-un substantiv ce stă în același caz cu cel al numelui determinat): *substantiv în nominativ* (*Naḱhéla hen o phral,* **o Jónes**. "Trece și fratele, *Ion*"); *substantiv aflat în cazul regentului* (*O phuró źála lésa,* **o źamutrésa**. "Bătrânul merge cu el,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

cu ginerele"). În ultimul exemplu, substantivul din apoziție se află în același caz (sociativul) cu pronumele (*el*) cu rol de regent. Cel mai frecvent tip de *apoziție simplă* este cel care se raportează la un regent pronominal. Ex.: *Arakhás* l e s *othé,* **o phurés**. "L-a găsit acolo p e e l , *pe bătrân."*

Este de remarcat faptul că, uneori, apoziția simplă (exprimată printr-un substantiv comun sau propriu sau printr-un pronume) poate fi urmată de o altă apoziție: Nakhéla hen o ćheawó, **o Jónes, láko phral**. În acest exemplu ("Trece și băiatul, **Ion, fratele ei**.") întâlnim o dublă apoziționare.

2. *dezvoltată* (când determină un substantiv sau un pronume și îmbracă forma unei sintagme formate dintr-un substantiv asociat cu un atribut ori cu una sau mai multe propoziții atributive): *Dikháwa* l e n, **kalé phralén,** *sar avéna*. "*Îi* văd *pe ei*, **pe acești frați**, cum vin."); *O raklé na śundás* l e s, **pe dadés**. ("Băiatul nu l-a ascultat *pe el,* **pe tatăl lui**."); Vakerdás léski o kak, **sáwó beśéla aménde,** te avél kórkoni. "I-a spus unchiul, **care stă la noi**, să vină singur."; *Aviné* m a n u ś á *but,* **raklé thagarénge,** avine **hen ćheajá.** ("Au venit *oameni* mulți, **băieți (feciori) de împărați,** au venit și fete de împărați.").

3. ATRIBUTUL PRONOMINAL

Atributul pronominal se exprimă, de regulă, prin aproape toate formele pronumelui personal, posesiv, demonstrativ, relativ, interogativ, negativ și nehotărât, în cazurile oblice. Iată, de pildă, pronumele posesiv *mo* (tradus în română cu adjectivul posesiv "al meu") are, la cazurile oblice, forma identică *me*: în acuzativ (*Dikháwa* **me** *grastés*. "Văd calul *meu*."); în genitiv (*I porí* **me** g r a s t é s k i. "Coada c a l u l u i *meu*.") [în cazul de față avem două atribute, g r a s t é s k i (*atribut substantival genitival*) și *me* (*atribut pronominal*)]; în dativ (*Di les* **me** *dadéske!* "Dă-l tatălui *meu!*"); în locativ (*Me beśáwa* **me** *dadéste*. "Eu locuiesc la tatăl *meu*."); în ablativ (*Ow da inkolás* **me** *phraléstar*. "El ieșea de la fratele *meu*."); în sociativ (*O kak avéla* **me** *dadésa*. "Unchiul vine cu tatăl *meu*.").

Evident, sunt întâlnite, la locativ și ablativ, și construcții analitice, ca, de ex.: la locativ (*k-o* **mo** *dat* "la tatăl *meu*"); în ablativ (*tar* **mo** *dat* "de la tatăl *meu*.") etc.

Exemplele nu pot fi doar cu pronume posesive, ele putând fi extinse pentru toate tipurile de pronume enumerate: *personale* (*Aviás ekh* **maśkár tumènθe**. "A venit unul *dintre* voi."), *demonstrative* (*Di les hen* **kalé** *grasténgi!* "Dă-l și *acestor* cai!", *interogativ-relative* (*O trínos* **sósa** *me źáwa si nevó*. "Trenul *cu care* [literal: "cu ce"] eu merg este nou."), *nehotărâte* (*Reslé othé* **birkáći** *manuśénca*. "Au ajuns acolo cu *câțiva* oameni."), *negative* (*Na reuśisardás* **ni eḱhé** *sportivósa*. "Nu a reușit cu *nici un* sportiv.").

4. ATRIBUTUL NUMERAL

Atributul numeral, exprimat prin numeral cu valoare substantivală, se întâlnește mai rar. Ex.: *I situácia* **o trinéncar** *si kerzí mándar*. "Situația *cu cei trei* este creată de mine."

5. ATRIBUTUL VERBAL

Atributul verbal se exprimă printr-un verb la modul supin: O **diḱhimáski** *fílmi* si interesántos. " Filmul *de văzut* este interesant."; *I* **rezolvisarimáski** *probléma* si amarí. " Problema *de rezolvat* este a noastră."

6. ATRIBUTUL ADVERBIAL

Atributul adverbial este exprimat printr-un adverb la diferite cazuri (în lb. romani adverbul are forme cazuale, marcate prin postpoziții ca și la substantive): **avri̯áko** *śukarimós* "frumusețea *de afară*"; *Aviné o* **avri̯átar** *manuśá*. "Au venit oamenii *de (din)afară*." etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Dacă substantivul sau substitutul acestuia este determinat de două sau mai multe atribute, acestea se despart, grafic, între ele prin virgulă numai dacă sunt de acelaşi fel: *Seás les ekh* **tató**, **laćheó** *zi*. "El avea o inimă *caldă, bună*." Dar, în ex.: *Aviné hen o* **śukár(á)** t h a g a r é s k e *raklé*. (" Au venit şi *frumoşii* fii î m p ă r ă t e ş t i.") nu se mai pune virgulă între cele două atribute diferite. Este de remarcat, de asemenea, că atributul precede, de regulă, ca şi în limba romani comună, substantivul determinat (sau înlocuitorul acestuia), dar, de multe ori, atributul ocupă poziţie posterioară, nespecifică limbii romani comune (v. de ex., *mas* **tokimé** "carne *tocată*").

1.3.3.1.2. ACORDUL ATRIBUTULUI CU REGENTUL (DETERMINATUL) SĂU, SUBSTANTIV ORI SUBSTITUIT

Atributul exprimat prin adjectiv se acordă cu substantivul pe care îl determină în *gen şi număr*, ca, de ex.: *amaré* ḱherá ("casele *noastre*"), *bokhaló* manúś ("om *flămând*") etc. Excepţii fac adjectivele invariabile de tipul *but* (mult, ~ă, mulţi, multe), unele din ele, sub influenţa adjectivelor variabile în gen, devenite parţial variabile, cu forme nespecifice de plural: *śukár* (sg.) "frumos, frumoasă" / *śukará* (pl.) "frumoşi, frumoase", *tang* (sg.) "îngust, ~ă" / *tangá* (pl.) "înguşti, înguste!. Cf. dial. spoit.: o ś u k a r á **thagaréske** *raklé* "f r u m o ş i i feciori **împărăteşti**" (în loc de: *o* ś u k á r **thagaréske** *raklé*) etc.

Acordul în caz. Nu se poate vorbi de un acord în caz al atributului cu regentul său decât în situaţia celui *apoziţional*: *O grastá,* **o parné**, *si p-i vázi*. "Caii, *cei albi*, sunt pe câmp."; *O phralésko ḱher,* **o Jonésko**, *si po baró*. "Casa fratelui, **a lui Ion**, este mai mare."); *Diḱhésa len,* **o parné grastén?** "Îi vezi pe ei, *pe caii albi?*" etc.

1.3.3.2. COMPLEMENTUL

1.3.3.2.1. FELURILE COMPLEMENTULUI

1. C O M P L E M E N T E N E C I R C U M S T A N Ţ I A L E

Raportat la ceea ce exprimă complementul faţă de termenul determinat, se disting complementele necircumstanţiale *1. direct, 2. indirect* şi *3. de agent*.

1. COMPLEMENTUL DIRECT poate fi exprimat prin: s u b s t a n t i v e sau prin s u b s t i t u - t e a l e a c e s t o r a (pronume, numeral, adjectiv, verb, interjecţie) în cazul acuzativ:

- s u b s t a n t i v e (articulate cu articol hotărât sau nehotărât, sau chiar nearticulate, însoţite de alte nume sau nu): *Ćhin* **o phabá!** "Taie *merele*!" (articulat cu art. hot. *o*); *Ćhindóm* **niśte phabá**. "Am tăiat *nişte mere*." (articulat cu art. nehot. *niśte*); *Tar i papín lása* **(o) porá**. "De la gâscă luăm *pene(le)*. (articulat sau nearticulat); *Dikháwa* m e **pheá**. "O văd *pe sora* mea." (substantivul în acuz. *pheá* "pe sora" este însoţit de adjectivul posesiv *me* "pe a mea", de asemenea în acuzativ; *Biśal kolé bokhalé* **źuklén**! "Goneşte *câinii* aceia flămânzi!" (aici substantivul *źuklén* "pe câini" este însoţit de adjectivele *kolé* (demonstrativ) şi *bokhalé*) etc.:

-s u b s t i t u t e a l e s u b s t a n t i v u l u i:

- *adjective articulate* (*Diḱhésa* **o lolén?** "Îi vezi *pe cei roşii*?"; Li **o ciknés**! "Ia-l *pe cel mic*!" ş.a.);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- *pronume* (**Kas** *diḱhésa?* *"Pe cine* vezi?"; *Dikh* **les!** "Uite-*l*!"; *Na diás man* **nikhaćik**. "Nu mi-a dat *nimic*.");

- *numeral* (*Dikh* **o trinén**! "Uite *pe cei trei*!";

- *verbe* (la gerunziu sau supin): *Śunzólas* **kerindós** *ğimnástika*. "Se auzea *făcând* gimnastică."; *Źi kaná na arakhóm* **kerimáski hïsméci**, *na irisajóm ḱheré*. "Până când nu am găsit *de lucru*, nu m-am întors acasă.";

- *interjecții* (*Pojnipá śundóm avrí* **"éko, éko!"**, *źá*! "Apoi am auzit afară "*uite, uite*!" du-te!".

Complementul direct poate fi reluat uneori, când se află la începutul propoziției și se exprimă printr-un substantiv (articulat, comun sau propriu) ori printr-un pronume (personal, posesiv, nehotărât), cu ajutorul formelor pronumelui personal: O ź a m u t r é s (complement direct), **les** (complement direct reluat) *penźardóm* **les** (complement direct reluat) *ḱheráldan*. "*Pe ginere*, **pe el** **l**-am cunoscut de acasă." (aici fiind vorba chiar de dubla reluare a complementului direct).

2. COMPLEMENTUL INDIRECT

Complementul indirect este exprimat prin *substantive sau prin substitute ale lor (pron., adj., num.)* în cazurile:

- *d a t i v*:

1) s u b s t a n t i v e (*Vakér kolé* **manuśéski**! "Spune-i acestui *om*!"; *Di ćḙár me* **grastés**! "Dă iarbă *calului* meu!"). De remarcat faptul că desinența specifică de dativ, *-ki* [mai rar *-ke*, care, de altfel, reprezintă forma legitimă de dativ în limba romani comună] nu apare uneori la dativ;

2) s u b s t i t u t e: *adjective articulate* (*Di o* **baxtaléski** *sa*! "Dă-i *norocosului* tot!"), *pronume* (**Káski** *vakérca tu kidḙá*? "*Cui* spui tu așa?"; *Te na vakerés* **nieḱhéski**! "Să nu-i spui *nimănui!". Se observă, de asemenea, omiterea uneori a desinenței de dativ în mod similar fenomenului prezentat mai sus, în situația substantivelor: Na diás* **man** *nikhaćík*. "Nu mi-a dat nimic." etc., *numerale* (*Vakér* **o trinéngi**! "Spune *celui de-al treilea*!" etc.);

- *l o c a t i v*:

1) s u b s t a n t i v e în construcții *sintetice* (foarte rar), de tipul: Amé *dása paj o* **grasténde**. ("Noi dăm apă la cai.") sau *analitice* (în mod frecvent), ca, de pildă: Amé *dása paj* **k-o grastá**. (" Noi dăm apă la cai.");

2) s u b s t i t u t e: *adjective* (foarte rar în construcții *sintetice* de tipul *Di te xal* **(o) bokhaléste**! ("Dă să mămânce *flămândului*! [*la (cel)*] flămând."), dar frecvent în cele analitice: *Di te xal* **ke [k-o] bokhaló**! ("Dă să mănânce *flămândului [la (cel) flămând]*")), *pronume* (*Dikháwa me* **túte**. "Mă uit *la tine*."; **Sóste** *diśinircín*? "*La ce* te gândești?"), numerale (rareori în construcții *sintetice* de forma *Ow da diśinír* **o śtarénde**. "El se gândește *la cei patru*.", frecvent în cele analitice, ca, de ex.: *Ow da diśinír* **k-o śtar**. "El se gândește *la cei patru*.");

- *a b l a t i v*:

1) s u b s t a n t i v e: *Me lésa dióm dúma* **o phralésta(r)**. "Eu am discutat cu el *despre fratele*.";

2) s u b s t i t u t e:

- *adjective* (**Parnéstar** *tu kérca* kaló. "*Din alb* tu faci negru.").

Adjectivele pot fi încadrate fie ablativului *sintetic* (mai rar), ca în exemplul: *Phuréa*, **phuréstar** *naśi kérca tut terné manuśés*! "Bătrâne, *din bătrân* nu poți să te faci om tânăr!", fie celui *analitic* (preponderent): **Tar o parné** *tu kérca kaló*. "*Din alb* tu faci negru.";

- *pronume* (*Tumé da vakérna* **améndar**. "Voi vorbiți *despre noi*.");

- *numeral* (*Me lióm* **trinéndar**. "Eu am luat *de la (din) trei.*" - forma sintetică - respectiv *Me lióm* **tar o trin**. "Eu am luat *dela (din trei.*" - forma analitică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3. COMPLEMENTUL DE AGENT

Complementul de agent arată autorul care săvârşeşte efectiv acţiunea unui verb la diateza pasivă (exprimată prin verbul determinat). Complementul de agent este considerat ca subiect logic, întrucât acesta realizează acţiunea: *O udár sẹás putardó* **o dadéstar**. ("Uşa a fost deschisă *de (către) tatăl.*").

Complementul de agent poate fi exprimat printr-un *substantiv* ori printr-un *substitut* al acestuia (cu valoare de substantiv), în ablativ. Este de observat faptul că apare doar forma sintetică, bine conservată:

1) s u b s t a n t i v e: *I fústa si siwzí me* **pheátar**. "Fusta este cusută *de (către) sora* mea."; *I ćẹár sẹás xanzí* **o papinátar**. "Iarba a fost mâncată *de (către) gâscă*."; *O gat si xarnardó me* **deátar**. "Cămaşa este scurtată *de (către) mama* mea." etc.;

2) s u b s t i t u t e a l e s u b s t a n t i v u l u i:

- *adjective* (*propriu-zise* (*O drab sẹás piló* **o nawsaléstar**."Băutura a fost băută *de (către) [cel] bolnav*.") sau *denominative* (*I khangerí si kerzí* **o gawnéndar**. "Biserica este făcută *de (către) săteni*.");

- *pronume* (*I pantalúna si siwzí* **mándar**. "Pantalonul este cusut *de (către) mine*.").

Se ştie faptul că în propoziţiile în care există ambele subiecte (gramatical şi logic), *subiectul gramatical* este cel asupra căruia se răsfrânge acţiunea, iar cel *logic*, care este, de fapt, complementul de agent, indică locul acţiunii. Sunt întâlnite, de asemenea, şi aşa-zisele complemente de agent coordonate, când se raportează la acelaşi verb la diateza pasivă: *O ḱher sẹás kerdó* **mándar**, *me* **źuvlẹátar**, *me* **źamutréstar** *aj me* **ćhẹavéndar**. "Casa a fost făcută *de mine, de nevasta* mea, *de ginerele* meu şi *de copiii* mei."

2. C O M P L E M E N T E C I R C U M S T A N Ţ I A L E

Se disting următoarele complemente circumstanţiale: *1. de loc, 2. de timp, 3. de mod, 4. de cauză, 5. de scop, 6. condiţional, 7. concesiv, 8. instrumental, 9. sociativ, 10. opoziţional, 11. cumulativ, 12. de relaţie, 13. de excepţie.*

1. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE LOC

Complementul circumstanţial de loc se poate exprima prin substantive (sau substitute ale substantivului ca: pronume, numerale) sau prin adverbe şi locuţiuni adverbiale de loc la cazurile locativ şi ablativ, fiind construcţiile de tip analitic şi nu sintetic:

1) S u b s t a n t i v e s a u s u b s t i t u t e l e l o r:

- în cazul *locativ*, însoţite de prepoziţiile *ánd-o (ánd-i, ánd-o, ánd-o)* "în", *ke* cu formele (*k-o, k-i, k-o, k-o=* "la", *pral o (pral i, pral o, pral o)* "de pe" sau de locuţiunile prepoziţionale de tipul: *źi k-o (źi k-i, źi k-o, źi k-o* "până la"): *O cirmé girdé* **ánd-o goné**. "Râmele au intrat **în saci**."; *Ow da sẹás ozumánt* **ánd-i khangerí**. "El era atunci **în biserică**."; *I bibí źála* **ke** mi **phen**. "Mătuşa merge *la sora* mea."; *Arakhóm i tópa* **k-i sinía**. "Am găsit mingea *la masă*."; *I leléka urárla* **pral-o komínes**. "Barza zboară *de pe coşuri*."; **Źi k-o asẹáw** *o drom si zinzardó*. "*Până la moară* drumul este lung."

Foarte rar, întâlnim forme hibride, în care substantivul (sau substitutul), deşi are desinenţa de locativ (deci marcat de postpoziţie), este dublat de prepoziţie: *Te na źas* **ke** *nieḱhés*te! "Să nu te duci **la** *nimeni*!".

- în cazul *ablativ*

Substantivele (sau substitutele sale) alcătuiesc construcţii analitice cu prepoziţii de tipul: *ándar* (în funcţie de genul substantivelor care urmează pot avea formele *ándar o, ándar i, ándar o, ándar o,* "din", "dintre", "printre", "prin", *tar* (care, în funcţie de genul substantivelor care urmează pot fi însoţite de art. *o, i, o, o*) "de la". Exemple: *ándar* (cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sensurile: "din" (**Ándar o kerpedéj** *xuciás ekh karfi.* *"Din cleşte* a scăpat un cui."; *Cídi o thaw* **ándar i suw**! "Scoate aţa *din ac*!"; *"dintre" (I jak ćektí* **ándar o siníes**. "Focul a pornit *dintre mese.*"; *Aladïm* **ándar o suwá** *ekh po xarní.* "Am ales *dintre ace* unul scurt."), *"prin" (Níśte śośojá girdilár* **ándar i bar**. "Nişte iepuri au ieşit *prin gard.*"), *"printre", "între"* (**Ándar o phabá** sẹás ekh vérdo. *"* Între (printre) mere *era unul verde." etc.),* t a r cu sensul "de la" (**Tar niekh** *na śúnca nikhaćík.* *"De la nimeni* nu auzi nimic."; **Tar o goné** *hen źi k-o aseáw si zinzardó drom."De la saci* şi până la moară este drum lung.";

2) A d v e r b e (obişnuite, ca, de pildă: *anglál* "în faţă", *andré* "înăuntru", *athé* "aici", *avrí* "afară" sau *katé* "acolo", *opré* "sus", *othé* "acolo", *telé* "jos" sau derivate: *ḱheré* "acasă", *okojrigáte* "dincolo", "dincoace", *nikhacimánde* "niciunde". Exemple: *Siné avér manuśá* **opré**. "Sunt alţi oameni *sus.*"; *O śośojá resté* **othé**. "Iepurii au ajuns *acolo.*" ş.a.

Complementul circumstanţial de loc poate fi delimitat în: *simplu*, format dintr-unul singur (*andré, athé, avrí, opré, othé* etc., uneori în sintagme de tipul: *ándar o phabá* "printre amere" etc., şi *multiplu*, constituit din două sau mai multe complemente circumstanţiale de loc simple, coordonate prin conjuncţii ori prin simpla juxtapunere: *Dikháwa me* **opré, telé, avrí, andré** *hen na arakháwa les.* "Mă uit *sus, jos, afară, înăuntru* şi nu-l găsesc."

2. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP

Complementul circumstanţial de timp se poate exprima prin:

1) s u b s t a n t i v e, însoţite sau nu de numeral sau de adjective pronominale:

- *substantive* (*Kalé gadésa urél pes* **ekh kurkó**. "Cu această cămaşă se îmbracă *(timp de) o săptămână.*");

- *substantive însoţite de adjective sau de pronume* (**sawró zis** *délas briśínt.* *"Toată ziua* plouase.");

- *substantive însoţite de numerale* (**Śtar zisá** *beśélas ánd-i zis.* *"Patru zile* sta (locuia) în oraş.").

Mai rar, complementul circumstanţial de timp poate fi exprimat şi printr-un pronume: *Me avióm* **palá lénde**. "Eu am venit *după ei [după ce au venit ei]*);

2) a d v e r b e ş i l o c u ţ i u n i a d v e r b i a l e d e t i m p: *akaná* "acum", *ozumánt* "atunci", *rací* "ieri", *pojnípa* "apoi", "pe urmă", *kána hen kána* "când şi când", *maj anglál te...* "înainte să...", *źi k-o / kána / ...* "până la [când]...", *meréos* "deseori, mereu", *awzís* "astăzi", *ajnára* "mâine", *okór zis* "alaltăieri", *ni ekh déwri* "niciodată", *ajnása* "în zori", *and-o elkẹazïn* "primăvara", *ánd-o ivént* "iarna" *ánd-o lináj* "vara", *ánd-o gizín* "toamna", *an kadá tímpos* "în acest timp", zilele săptămânii [preluate din limba română, cu excepţia zilei de duminică]: *lúnẹa, márcẹa, mịérkurẹa, źója, vínerẹa, sïmbäta, ánd-o kurkó* "duminica" ş.a. Exemple: *Avér rromẹá sinésas* **ozumánt** *ánd-i khangerí.* "Alte femei erau *atunci* în biserică."; *Lésa na kerdóm śakás* **ni ekh déwri**. "Cu el nu am glumit *niciodată.". Dukhál man* o śoró **racárla**. " Mă doare capul *de ieri."* etc.

3. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD

Complementul circumstanţial de mod este partea secundară a propoziţiei care arată modul (felul, maniera) în care se derulează acţiunea exprimată de verbul determinat sau în care se prezintă însuşirea, calitatea, caracteristica exprimată de adjectivul sau adverbul determinat, progresia într-o acţiune sau într-o însuşire, conformitatea cu ceva.

Complementul circumstanţial de mod surprinde următoarele nuanţe de desfăşurare a unei acţiuni: modalitatea propriu-zisă, comparaţia, consecinţa. Astfel, complementul circumstanţial de mod se delimitează în:

3.1. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD PROPRIU-ZIS (OBIŞNUIT), cu valoare stilistică de epitet al verbului, arată cum se derulează acţiunea sau cum se prezintă

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

însuşirea, fără a se recurge la comparaţii cu alte acţiuni, respectiv, cu alte însuşiri, şi se poate exprima prin:

1) adverbe şi locuţiuni adverbiale, numerale cu valoare adverbială: *lokhéste* "uşor", *javáśi* "uşor", *(j)avaśtán* "uşurel", "încetişor", "încetinel", *ćeaćes* "adevărat", "drept", *kideá* "aşa", *sa kideá* "de asemenea" ("tot aşa", "la fel"), *gaźikanéste* "în altă limbă decât în limba romani, "gagicăneşte! (sic!) *ándar* o *muj ánd-o muj* "din gură în gură", *po duj po duj* "doi câte doi" ş.a.

Exemple: *Tu źása* **pharéste**. "Tu mergi *greu.*"; *Naśí phagésa o phabéngi porí* **lokhéste**. "Nu poţi rupe coada merelor *uşor.*"; *O phéras źála* **ándar o muj ánd-o muj**. "Vorba merge *din gură în gură.*" etc.;

2) substantive (*în cazurile locativ, ablativ, instrumental-sociativ*): *locat.*: *O kak baśála* **o pianóste** [analitic: **k-o piános**]. " Unchiul cântă *la pian.*", *abl.*: *Źan* **phujátar**! "Mergeţi *pe jos!*"; *O da baśála* **mujéstar** [analitic: **ándar o muj**]. " El cântă *din gură.*", *instr.-soc.*: *O phurimós avéla* **o naswalimása**. "Bătrâneţea vine *cu boala.*" ş.a.

3) verb la gerunziu: **Kérindós** kowá si śukar. " *Făcând* aceasta este bine."

3. 2. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD COMPARATIV

Complementul circumstanţial de mod comparativ poate fi exprimat prin părţi de vorbire precedate de adverbul de comparaţie cu valoare de prepoziţie *sar* "ca", "decât" sau de prepoziţia *de* (preluată din limba română cu aceeaşi valoare, "de"):

1) substantive: *To phrál baśála sa kidibór (kideá; sa kideá) de laćhés* **sar** *léski* **phen**. "Fratele tău cântă tot atât (aşa; la fel) de bine *ca sora* lui.";

2) pronume (al doilea termen al comparativului): *Mi phen si po barí* **sar túte**. "Sora mea este mai mare *ca tine.*".

E de remarcat faptul că atunci când se foloseşte adverbul *sar* cu sensul "ca", "la fel ca", pronumele, spre deosebire de substantiv - după cum s-a văzut mai sus - se pune în cazul locativ. Dacă se realizează comparaţia cu sensul "decât" ("decât tine", în cazul nostru), atunci pronumele stă în cazul ablativ, nemaifiind nevoie de adverbul *sar*. Aşadar, propoziţia de mai sus va avea următoarea formă: *Mi phen si po barí* **tútar**. "Sora mea este mai mare *decât tine.*"; *Te pheá siné po cikné* **léndar**. "Surorile tale sunt mai mici *decât ei.*";

3) numerale (cu valoare substantivală): *Me kerdóm sa kideá* **hen o trin**. "Am făcut tot aşa *ca şi cei trei.*";

4) verbe la participiu: *O dat paśóla* **sar ćhindó**. "Tata doarme *ca* rupt (de oboseală)."

3.3. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD CARE ARATĂ MĂSURA

Complementul circumstanţial de mod care arată măsura poate fi exprimat prin:

1) substantive (denumiri de unităţi de măsură sau de preţ): *Ow dá cindás i biléta* **saránda lejénca**. "El a cumpărat biletul *cu patruzeci de lei.*"; *Ánd-o lináj i temperatúra reslás* **źi k-o sarándaduj grádoja**. "Vara, temperatura ajungea *până la patruzeci şi două de grade.*";

2) numerale multiplicative: *Me kerdóm hìsméci* **de śel déwrea**. "Eu am lucrat *de o sută de ori.*";

3) adverbe nehotărâte (ca, de pildă, *kam* "cam", *preá* "prea"): *kerdán śakás* **kam but**. "Ai glumit *cam mult.*".

3. 4. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD CONSECUTIV

Când nuanţa modală sugerată de acţiune ori de însuşire se află în raporturi de simbioză cu consecinţele pe care le pot avea acestea (acţiunea ori însuşirea), complementul circumstanţial de mod se numeşte consecutiv. Altfel spus, acest tip de complement este cel

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

care arată consecința unei acțiuni săvârşite de verb (sau de locuțiunea verbală) sau cea a intensificării unei însuşiri exprimate de un adjectiv.

Ex.: *Ow da pejás* **merimásko** n a w s a l ó ." El a căzut b o l n a v *de moarte.*".

4. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ poate fi exprimat prin:

1) s u b s t a n t i v e î n a b l a t i v (*Ow da mérla* **bokhátar**. "El moare *de foame.*") sau prin s u b s t i t u t e l e s a l e (de asemenea, în ablativ): *adjective* (*O rakló rówlas* **baxtaléstar**. "Băiatul plângea *de fericit.*"), *pronume* (*O gras mérlas* **śiléstar**. "Calul murea *de frig.*"; **Sóstar (sóske)** *tu sẹán andré*? "*De ce* eşti înăuntru?", *numerale* (*Amé traśása* **ándar i káuza o śowéndar**. "Noi ne temem *din cauza celor şase.*");

2) v e r b e l a g e r u n z i u (**Naśaldás** *o lové, devenisárla ćịowrró.* "*Pierzând* banii, devine sărac.");

5. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP se poate exprima prin:

1) s u b s t a n t i v e însoțite de prepozițiile: *palá* "după" (care, prin elidarea vocalei *á* înaintea articolului hotărât, devine: *pal-ó, pal-í, pal-ó, pal-ó, ke* "la" (care, la fel, prin elidarea lui *e* final, înaintea articolului hotărât, devine *k-o, k-i, k-o, k-o*): *O sastró źála* **pal-ó lon** *hen i sasúj* **pal-ó kaśta**. "Socrul merge *după sare*, iar soacra *după lemne*.";

2) p r o n u m e: *O dat kérla sa* **ánda lénde**. "Tatăl face tot *pentru ei.*"

6. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONDIȚIONAL

Complementul circumstanțial condițional (parte secundară de propoziție care defineşte condiția (ipostaza) de care depinde îndeplinirea unei acțiuni (exprimate printr-un verb sau printr-o locuțiune verbală) sau a unei însuşiri (exprimate de adjectivul determinat)) se poate exprima prin:

1) s u b s t a n t i v e c a r e p r e s u p u n i d e e a d e c o n d i ț i e (caz, situație), *în locativ* (forma analitică, obținută cu ajutorul prepoziției *ánda* (var.: *ánd-o, ánd-i, ánd-o, ánd-o*) "în"). Ex.: **Ánd-i kakẹá situácia**, *i probléma rezolvisárla pes.* "*În situația aceasta*, problema se rezolvă.";

2) s u b s t a n t i v e s a u p r o n u m e însoțite de locuțiunea prepozițională *ánd-o than* "în locul": **Ánd-o lésko than** *me kerávas kidẹá.* "*În locul lui* eu aş fi făcut aşa."; **Ánd-o dadésko than** *me źáwas othé.* "*În locul tatălui*, eu aş fi mers acolo.";

3) a d v e r b u l *kidẹá* "aşa", "astfel", precedat sau nu de *sási* "numai", "doar": **Sási kidẹá** *putisárca te aźutisárca.*"*Numai aşa* poți să ajuți.";

4) a d j e c t i v e (care sunt rezultatul unor propoziții eliptice): *Sási* **kórkoni** *putisárla te résla lénde.* " Numai *singur* poate să ajungă la ei.");

5) v e r b e l a m o d u l g e r u n z i u: **Laćhẹardós** *i bar, kidẹá si amén ekh barí bar.* "*Reparând* gardul, aşa avem o curte mare.".

7. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONCESIV

Complementul circumstanțial concesiv este partea secundară de propoziție care determină un verb sau un adjectiv, indicând concesia (un obiect, o situație, o împrejurare), care, deşi ar fi putut *să împiedice realizarea acțiunii* sau *existența însuşirii* (calității, caracteristicii) exprimate nu se configurează în acest sens. Complementul circumstanțial concesiv, mai rar întâlnit, se poate exprima printr-un *substantiv* (sau printr-un substitut al său), însoțit de prepoziția privativă *bi* "fără", ori de o locuțiune prepozițională, de un adverb sau de o locuțiune adverbială, ca de ex.: *kóntra* "împotriva", "contra", *kịar hen kidẹá* "chiar şi aşa"; *kịar dákä* "chiar dacă" etc. Ex.: **Bi aźutorósko**, *reuśisardás te resél prímos.* "*Fără ajutor*, a reuşit să ajungă primul."; *Sawré* **moisarimánca** *léske, o miliciános arestisardás les, o ćịorés.* "*Cu* toate *rugămințile* lui, polițistul l-a arestat pe hoț."; **Kóntra** *léske* **dorincáki**,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

gejás k-i Primăría. "*Contrar dorinței* lui, s-a dus la Primărie."; **Kiar hen kideá nawsaló,** *reušisardás k-o ekzámenos.* "*Chiar şi aşa bolnav*, a reuşit la examen." ş.a.

8. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL INSTRUMENTAL

Complementul circumstanţial instrumental se poate exprima prin *substantive* în cazul instrumental: *Astardás i phabáj* **mósa**. "A prins mărul *cu gura*."; *O dóktoros cidiás i tharr* **o kerpedésa**. "Doctorul a tras măseaua *cu cleştele*."; *Phándi les* **o šižimísa**! "Leagă-l *cu funia*!"; *Ow da ašárla pes* **o zisása**. "El se laudă *cu oraşul*.".

9. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL SOCIATIV

Complementul circumstanţial sociativ este partea secundară de propoziţie care arată fiinţa (sau lucrul) care însoţeşte subiectul sau anumite complemente (de regulă, complemente directe) în săvârşirea acţiunii (sau în suportarea efectelor acesteia) exprimate de un verb sau de o locuţiune verbală (ori sugerate de o interjecţie predicativă).

Complementul circumstanţial sociativ se exprimă prin substantive (ori substitute ale sale) în cazul *sociativ-instrumental*:

1) substantive

Exemple: *I berúj urdú* **o paparudása**. "Albina zboară cu *fluturele*."; *Me žáwa k-o pápus me* **čheavénca**. "Eu mă duc la bunicul *cu băieții* mei."; *Me avióm* **o lahïnkása**. "Eu am venit *cu ţiganca*."

2) substitute ale substantivelor:

- *pronume*: **Kása** *pilcaján?* "*Cu cine* te-ai căsătorit?"; **Ni ekhésa** *na dióm dúma kadeá probléma.* "*Cu nimeni* nu am vorbit această problemă.";

- *numerale*: *Amé žása* **o trinénca**. "Noi mergem *cu cei trei*.".

Complementul circumstanţial sociativ poate fi coordonat, ca în ex.: *O rakló inkiás* **o papinása** hen **o bašnésa**. "Băiatul a ieşit *cu gâsca* şi *cu cocoşul*.".

10. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL OPOZIŢIONAL poate fi exprimat printr-un *substantiv* ori printr-un substitut al acestuia (pronume ori numeral), precedat de locuţiunea prepoziţională *ánd-o than* "în locul", "în loc (de)" (inclusiv în varianta contrasă *án-o than*):

Ánd-o than o kherésko *ow da cindás ekh cikní mašína.* "**În loc de** casă el a cumpărat o maşină mică."; **Ánd-o than** o dadésko *me, maráwas les.*"*În locul* de tata, îl băteam eu."; **Ánd-o than** lésko *me žáwas k-i khangerí. "În locul* lui, eu mergeam la biserică."; *Ow da kerdás hïsméci* **an** to **than**. "El a lucrat *în locul* tău."; **Ánd-o than** kolé dóngo *bašála ow dá. "În locul* celor doi cântă el.".

11. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL CUMULATIV

Complementul circumstanţial cumulativ se exprimă prin substantive (sau prin substitute ale acestora, ca, de ex. pronume sau numerale), precedate de prepoziţii, formând sintagme calchiate din limba română: **Avrál [avriál] o doktoróstar,** *seás hen diréktoros. "În afară de doctor* era şi director."; **Avriál kodalé panğéndar**, *bašaldé pánda duj. " În afara celor cinci*, au mai cântat doi."; **Pašál túte** *seás čingadinó hen o rašáj. "Pe lângă tine* a fost chemat şi popa.".

12. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE RELAŢIE

Complementul circumstanţial de relaţie ("de conformitate" sau "relaţional", "de referinţă", "referenţial", "de limită", "limitativ") indică reperul (fiinţa, lucrul sau faptul) la care se limitează *acţiunea,* exprimată de un verb (ori de o locuţiune verbală), ori *calitatea* (însuşirea, caracteristica) exprimată de un adjectiv sau *obiectul* (fiinţa) din al cărui punct de vedere este emisă comunicarea. Ex.: **Palá tuménde,** *so si o šukarimós? "După voi*, ce este frumuseţea?".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Complementul circumstanțial de relație poate fi exprimat prin substantive (sau substitute ale acestora), aflate la diferite cazuri (realizate sintetic, prin postpoziții, ori analitic, prin prepoziții), precedate, de cele mai multe ori, de alte părți de vorbire, ca, de ex. pronume. Ex.: **Kodalé nekazósa**, *so te vakeráw túki po but?* "*Cu necazul acela*, ce să-ți spun mai mult?"; **Palá tuménde**, *so sanlar ke si kakeá?* "După voi, *ce credeți că este asta?*"; **Léstar** *na-í man so te vakeráw.* "*Despre el* nu am ce să zic."; **An kadeá probléma** *kam vakeráw sa.* "*În problema asta* voi spune tot."; **Eḱhé manuśéski** *nana-í pharó.* "*Pentru un om* nu este greu."; **Mángi** *si lokhó.* "*Pentru mine* este ușor."; **Kolé triné kīzaíngi** *si pharó.* "*Pentru cei trei copii* este greu." etc.

13. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE EXCEPȚIE

Complementul circumstanțial de excepție poate avea *aspect pozitiv* (dar cu sens negativ), respectiv, *aspect negativ* (dar cu sens pozitiv), după Gh. Constantinescu-Dobridor (1994, 244-245), și poate fi exprimat prin *substantive* (ori substitute ale lor) ce se constituie în construcții dublu marcate cazual (numele este precedat de o prepoziție, deși conține și o postpoziție): **Avriál** *te* **pheátar** *aviné sawrré indója.* "*În afară de sora* ta au venit toate rudele."; **Avriál léstar** *na maj dikhóm nieḱhés.* "*În afară de el* nu am mai văzut pe nimeni."; *O frúnzes,* **avriál verdóstar**, *putisárna te avén źúlte.* "Frunzele, *în afară de verde*, pot fi galbene."; **Avriál o kurkéstar**, *putisárca te avés ánd-o orsáw* zis ándar o kurkó. "*În afară de duminică*, poți să vii în orice zi a săptămânii.".

Uneori, substantivele (sau substitutele lor) prin care se exprimă complementul circumstanțial de excepție sunt precedate de adverbul *dekït* "decât", preluat din limba română: *Na dikhóm* **dekït o al pátrulea**. "Nu l-am văzut *decât pe al patrulea.*" *Na dikhóm len* **dekït o śtarén**. "Nu i-am văzut *decât pe cei patru.*" etc.

1.3.3.3. ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

Elementul predicativ suplimentar (parte secundară de propoziție cu dublă subordonare față de verb (ori față de interjecția predicativă), respectiv, față de nume (sau față de construcțiile echivalente), exprimă o caracteristică sau o acțiune simultană sau posterioară față de acțiunea verbului, dar referitoare la nume, substantiv sau pronume, care are diferite funcțiuni pe lângă verbul în cauză (de legătură, subiect sau complement direct). În acest fel, elementul predicativ suplimentar este o parte de propoziție hibridă, având însușiri perechi (dihotomice) - de atribut, dar și de complement.

Elementul predicativ suplimentar se recunoaște ușor, având în vedere în permanență că în timp ce complementul circumstanțial de mod nu presupune acordul cu subiectul, elementul predicativ suplimentar se acordă în mod obligatoriu cu acesta: *O raklé źána* **baxtalé** *ḱheré.* "Băieții merg *fericiți* (norocoși) acasă."

Elementul predicativ suplimentar poate fi exprimat prin:

1) s u b s t a n t i v e (*Me źanáwas les* **dóktoros**. "Îl știam *doctor.*", *O phrál inkijás* **dóktoros**." Fratele a ieșit *doctor.*);

2) a d j e c t i v e ș i p a r t i c i p i i (*O ruwá avéna* **bokhalé** *ánd-o gaw.* "Lupii vin *flămânzi* în sat."; *O źukél aviás ḱheré* **bokhaló hen ciló**. "Câinele a venit acasă *flămând și obosit.*");

3) p r o n u m e (*O dat muḱhélas les* **kibór túte**. "Tatăl îl lăsase *cât tine.*");

4) n u m e r a l e (*Źánas* **śtar** *ándar i zis.* "Mergeam *patru* din oraș.");

5) v e r b l a g e r u n z i u (*O dá źálas* **baśaldós**. "El mergea *cântând.*").

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.4. SINTAGMA

Mioara Avram (**1986**, 238) arată că "*Îmbinarea (sau grupul) de cuvinte* (pentru care se foloseşte şi termenul de *sintagmă*) este un constituent al propoziţiei alcătuit din cel puţin duă cuvinte cu sens lexical deplin şi reprezentând cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic /.../".

Sintagma - unitate sintactică binară (determinat / determinant) - este "cea mai mică unitate relaţională" (Diaconescu **1992**, 78; C. Săteanu **1961**, 372-373), rezultată din îmbinarea liberă a două sau mai multe unităţi, ocupând, în ierarhia nivelurilor sintactice, o poziţie superioară părţii de propoziţie şi "inferioară propoziţiei" (Diaconescu **1992**, 78).

Unităţile sintagmatice sunt produse în fluxul vorbirii ca *unităţi sintactice libere*. Ele se deosebesc de *unităţile lexicale cu structură fixă* (locuţiunile, expresiile idiomatice, frazeologice, cuvintele compuse), care se prezintă ca structuri preexistente, statice, negeneratoare de funcţii sintactice. Sintagma reprezintă, aşadar, cea mai mică unitate combinatorie la nivel sintactic, care conţine în structura ei articulaţiile formale ale cuvintelor. Ex.: *Karféngo kerpedéj* "cleşte de cuie".

1.4.1. TIPURI DE SINTAGME

Sintagmele pot fi grupate, după Diaconescu (**1992**, 78-92), luând în calcul: *1. calitatea mofologică a determinatului (regentului) - care constituie nucleul sintagmatic- şi capacitatea sa de structurare a unor procese de selecţie şi de actualizare a determinantului* şi *2. posibilităţile integratoare (ale sintagmelor) într-un lanţ sintactic.*

1.4.1.1. Astfel, conform primului criteriu, distingem *sintagme de tip*:

1. *verbal* (au ca centru (nucleu) sintagmatic *verbul*, acesta putând antrena, ca *determinanţi*, toate părţile de vorbire funcţionale şi actualiza aproape toate funcţiile sintactice (excepţie face atributul). Ex.: *construcţii sintetice*: *mérla śiléstar* "moare de frig", *źála javaśtán* "merge uşurel"; *construcţii analitice*: *mérla tar-o śil* "moare de frig", *źála k-o veś* "merge la pădure", *avéla mánde* "vine la mine";

2. *nominal* (au ca centru sintagmatic un nume (sau un substitut al lui) şi *selectează*, ca determinanţi, toate părţile de vorbire funcţionale (cu excepţia verbului, care serveşte ca bază predicativă) şi *actualizează* funcţia sintactică de atribut: *o manuśésko* bal "părul *de om (al omului; omenesc; uman)*"; o ḱher ekhé *kakésko* "casa unui *unchi*"; *bawaláko* asę̄áw "moară *de vânt*"; *paísko* asę̄áw "moară *de apă*" etc.

3. *adjectival* (au ca centru (nucleu) sintagmatic un adjectiv, care *selectează*, în calitate de determinanţi, părţi de vorbire funcţionale şi *actualizează* funcţii completive şi circumstanţiale). Ex.: *aśardo o manuśéndar* "lăudat de oameni", *gudó sar i awzín* "dulce ca mierea", *ućę̄ó kibór o ḱher* "înalt cât casa", *xojamé merimáski* "supărat (mânios) de moarte", *laćhjó xamáski* "bun de mâncat" etc.

4. *adverbial* (au ca centru (nucleu) sintagmatic *un adverb sau o locuţiune adverbială*, cu posibilităţi modeste de *selecţie* şi de *actualizare* funcţională a unor determinanţi.). Ex.: *sar o diśinmákos* "ca gândul", *zoralés pharéste* "tare greu", *pharés kerimáski* "greu de făcut" ş.a.

5. (*interjecţional*, mai puţin productive, au ca centru (nucleu) sintagmatic o *interjecţie predicativă*. Ex.: *Haj ḱheré!* "Hai acasă!", *Vaj mángi!* "Vai mie!".

1.4.1.2. După cel de-al doilea criteriu, anume, după posibilităţile ca sintagmele să se integreze într-un lanţ sintactic, se remarcă *sintagme*:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1. *integrate* (cele a căror bază "actualizează o funcţie şi se integrează într-un lanţ sintagmatic" (Diaconescu, **1992**, 92): *O ruw, kaná si bokhaló*, **muló bokhátar**, *avéla ánd-o gaw*. "Lupul, când este flămând, *mort de foame*, vine în sat.". (În acest exemplu, sintagma *muló bokhátar*, deşi este integrată în lanţul sintagmatic, este redundantă.).

2. *neintegrate*, adică sintagmele a căror bază - apoziţii, unităţi incidente şi modalizatoare, vocative, interjecţii, versuri incipiente, enunţuri nonpropoziţionale - "nu actualizează o funcţie şi nu se integrează într-un lanţ sintagmatic." (Ibidem).

Exemple în care, ca bază a unităţilor sintagmatice, funcţionează: *apoziţii* (*Sawré kaná gudé hen gozér pherasá, paramíces, puchimata - rodimáta hen o avér* - **o (śukár) miriklé o phurénge** - *akaná siné andré ánd-i kártea*. "Toate aceste cuvinte (dulci) frumoase şi înţelepte, povestiri, întebări-răspunsuri şi altele - *(frumoasele) perle ale bătrânilor* - sunt acum în carte."); *unităţi incidente şi modalizatoare* (*Amé*, **baró deinimós**, *akaná sa xoxavása*. "Noi, *mare prostie*, acum tot minţim."); *vocative* (**Phuréa**, *sóske márla i bavlál?* "*Bătrâne*, de ce bate vântul?); *interjecţii* (*Ow da*, **vaj, [cjowrró léstar]**, *akaná beśéla ḱheré*. "El, *vai, [amărâtul de el]*, acum stă acasă." (Aici apare, suplimentar, sintagma din paranteze drepte, care se încadrează criteriului anterior (unităţi incidente şi modalizatoare"); *sintagme din versuri incipiente* (din versurile populare şi ca influenţă a limbii române: *Frúnza vérdo steźaróski* "frunză verde de stejar"); enunţuri "nonpropoziţionale (Iordan-Robu **1978**, 558-561) - în care intră enunţurile de dispoziţie, de ordin sau de comenzi, de adresare protocolară, de întâmpinare / despărţire, de urare; enunţurile-titlu, enunţul-adresă. De ex.: *enunţuri-titlu* (*Me śundóm* **O thagár hen o raklé o phuréske** *hen i paramíca* **O ćiriklé o veśeské**. "Eu am ascultat *Împăratul şi feciorii bătrânului* şi povestea *Păsările pădurii*."); *enunţul-adresă* (*Ow da kérla hïsméci k-o* **Ateliéri maśinéngi**. "El lucrează la *Atelierul de maşini*."); *enunţuri de dispoziţie* (*Ker kideá!* "Fă aşa!"); *enunţuri de adresare, de întâmpinare / despărţire* (*Káko!* "Unchiule!"; *Śun!* "Ascultă!"; *Phrála!* "Frate!"; *Dévla* "Doamne!"; *Źa Devlésa!* "La revedere!" (literal: Mergi cu Dumnezeu!) etc.

Unităţile sintagmatice neintegrate sunt rezultatul unor diferite fenomene precum anacolutul, elipsa, ezitarea, memoria slabă a vorbitorului sau expunerea tributară cauzată de oboseala acestuia, suspensia.

1.4.1.3. După *funcţiile sintactice* pe care *sintagmele* le selectează şi le actualizează, deosebim *sintagme: 1. funcţionale* şi *2. nonfuncţionale.*

1. Sintagmele funcţionale sunt structurate pe baza unui raport de determinare şi sunt generatoare de funcţii sintactice. Tipul de sintagmă este conferit, în fapt, de funcţia sintactică actualizată de determinant. Astfel, sintagmele funcţionale pot fi:

1) *atributive* (când determinantul are, faţă de un regent nominal, funcţia de atribut sau de nume predicativ al predicatului nominal). Ex.: **baró** *ḱher* "casă *mare*"; **metrósko** *muj* "gură *de metrou*"; **pherdó** *léstar* "plin de el" ş.a.;

2) *completive* (când determinantul - cu funcţia de obiect (complement direct, indirect, de agent) - întregeşte înţelesul verbului). Ex.: *ćitisárla* **o filmi** "citeşte *filmul*", *kérla* **hïsméci** "face *treabă*", *vakerdó* **mángi** "spus mie", *kerzí* **mándar** "făcută de mine" ş.a.;

3) *circumstanţiale* (când determinantul are, faţă de un regent - verbal, adjectival sau adverbial - o funcţie circumstanţială). Ex.: *kerdó* **lésa** "făcut *cu el*" etc.

2. Sintagmele nonfuncţionale ("afuncţionale") sunt cele care, în fapt, nu reprezintă unităţi sintagmatice, ele fiind angajate în raporturi asintagmatice (coordonarea, apoziţionarea şi subordonarea) faţă de alte unităţi şi, din acest motiv, nu se pot integra în unităţi superioare de nivel sintagmatic. "Sintagmele nonfuncţionale" sunt unităţi redundante în lanţul sintagmatic, funcţionând ca apoziţii, unităţi modalizatoare etc. (*O dá źála othé*, **sar trebúj**, *pal-i tradícia*. "El merge acolo, *(după) cum trebuie*, după tradiţie ş.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.4.1.4. După *relațiile sintagmatice (contractate la nivel de sintagmă)*

Între termenii constituenți ai unei sintagme se stabilesc anumite raporturi (relații). Combinarea termenilor componenți ai sintagmei (determinat / determinant) se produce în fluxul vorbirii, reprezentând, în acest fel, "un act creator dinamic" (Goian [**1992**], 10), "de competență", un "act productiv" (Diaconescu **1992**, 79). În felul acesta, sintagmele nou create nu pot fi asimilate entităților stabile (fixe, metalexemice) - locuțiuni, expresii idiomatice, cuvinte compuse, clişee verbale - (acestea din urmă fiind şi ele, la origine, unități sintagmatice). Exemple:

Sintagme nou create	Entități stabile
paj kolorimé " apă colorată"	*kérla śakás* "a glumi"
kérla mineriáda "a face mineriadă /scandal/"	*Ža Devlésa!* "La revedere! "("Mergi cu Dumnezeu!")
[cu şanse de a se fixa ca entitate stabilă]	*déla trat* "a striga" etc.
maśína cikní "maşină mică"	*metrósko muj* "gură de metrou"
maśína deinéngi " maşină de nebuni"	*maśína skriimáski* "maşina de scris"

Sintagmele, în genere, se prezintă ca forme contrase ale unităților sintactice ierarhic superioare (propozițiile). Este deci de remarcat faptul că unele sintagme s-au fixat în cadrul limbii, altele însă sunt create în fluxul vorbirii.

După *tipul de relații* pe care le contractează, sintagmele pot fi *sintagmatice* (unități structurate pe baza unor raporturi de determinare (de subordonare, de dependență) ce se stabilesc între determinați şi determinanți) sau *asintagmatice* (care pot fi: de coordonare, de apoziționare şi de supraordonare) - stabilite între entități neierarhice şi folosite ca "mijloace de organizare a raportului de determinare" (Diaconescu **1992**, 91).

1.5. PROPOZIȚIA

Propoziția este unitatea sintactică superioară sintagmei (şi părții de propoziție) şi inferioară frazei, "care poate apărea de sine stătătoare" (Mioara Avram **1986**, 237), realizată deci "pe baza unui raport de predicație" (Diaconescu **1992**, 156).

1.5.1. TIPURI DE PROPOZIȚII

Propozițiile pot fi grupate în *propoziții: 1. neintegrate în frază* ("independente", "cu autonomie semantică şi gramaticală" (Gh. Constantinescu-Dobridor **1994**, 61) şi *2. integrate în frază* ("fără autonomie semantică şi gramaticală - Ibidem).

1.5.1.1. PROPOZIȚIILE NEINTEGRATE ÎN FRAZĂ (INDEPENDENTE) SAU "PROPOZIȚII CONSIDERATE ÎN SINE"

(Mioara Avram **1986**, 242) pot fi clasificate (Mioara Avram **1986**, 242-254) astfel:

1.5.1.1.1. DUPĂ SCOPUL COMUNICĂRII, DUPĂ RAPORTAREA AFECTIVĂ A VORBITORULUI ŞI DUPĂ CONȚINUTUL EXPRIMAT

Divizând acest criteriu globalizant în trei subcriterii, se pot realiza următoarele subclasificări şi anume:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.1. după scopul comunicării

Conform acestui subcriteriu, propozițiile pot fi grupate în: 1) e n u n ț i a t i v e (care transmit o informație, care comunică ceva): *O kaná o grasténgi siné xarné.* "Urechile cailor sunt scurte."; 2) i n t e r o g a t i v e (prin care se formulează o întrebare, cele care cer o informație): *Grastéa, sóske na xása ziw?* "Calule, de ce nu mănânci grâu?".

1.5.1.1.1.1. *Tipologia propozițiilor interogative*

Propozițiile i n t e r o g a t i v e pot fi grupate după:

1. autonomia sintactică în: 1) interogative directe (când întrebarea este adresată direct, nedepinzând de un regent): *Avésa mánca?* "Vii cu mine?" și *2) interogative indirecte* (completive indirecte), când întrebarea este adresată indirect, prin mijlocirea regentului: *Me pućhtóm tut avés saw na mánca*. "Eu te-am întrebat vii sau nu cu mine.";

2. partea de propoziție la care se referă întrebarea în: *1) interogative integrale (totale)*, când întrebarea privește predicatul - sau și predicatul -: "- *Avésa mánca?*" "- *Va.*" ("-Vii cu mine?" "- Da."). În cazul unor astfel de propoziții se răspunde categoric (afirmativ, negativ) ori neutral (cu adverbe sau cu verbe de tipul *poś* "poate", *ka dikhása* "vom vedea "); *2) interogative parțiale* (când întrebarea nu privește predicatul în mod direct, ci altă parte de propoziție): "- *Kásko ćhe̯awó si ow dá?*" " - *O kakósko*". ("- Al cui băiat este el?" "- Al unchiului.").

3. obligativitatea / nonobligativitatea unui răspuns în: *1) interogative propriu-zise sau "veritabile"* (prin care se așteaptă o informație, în baza unei întrebări formulate): *Kása avésa?* ("Cu cine vii?"); *2) interogative retorice sau false* (care ascund o negație și prin care nu se așteaptă neapărat un răspuns, când se comunică ceva sub formă de întrebare): *Na-í kide̯á ke na ćektí mo kak ánd-i zis?* ("Nu-i așa că n-a plecat unchiul meu în oraș?"); *Kon si próstos te kerél kide̯á ?* " Cine este prost să facă așa?").

1.5.1.1.1.2. *după raportarea afectivă a vorbitorului față de informația transmisă*

Din perspectiva acestui criteriu distingem propoziții: 1. a f e c t i v e (e x c l a m a t i v e), cele care exprimă starea de spirit a vorbitorului, maniera de evaluare a acțiunii de către acesta: *Li o suw pral o gat!* ("Ia acul de pe cămașă!"); *Grastéa, źa kórkoni p-i vázi!* ("Calule, du-te singur pe câmp!"); *So śukár si tumarí zis !* " Ce frumos este orașul vostru!" 2. c o n s t a t a t i v e (n e e x c l a m a t i v e), cele care nu dezvăluie stare afectivă a vorbitorului: *O bajá o gadéngi siné zinzardé.* ("Mânecile cămășii sunt lungi.").

Atât propozițiile *interogative*, cât și cele *afective / nonafective* pot fi cuprinse, de la caz la caz, și în clasificarea de mai jos, globală, ce are în vedere criteriile "conținutului exprimat de propoziții ("după înțeles") și al modalității.

1.5.1.1.1.3. *după "înțeles" (conținut) în corelație cu criteriul modalității* (maniera de evaluare de către vorbitor a acțiunii), propozițiile pot fi grupate în: 1. r e a l e (propriu-zise), 2. o p t a t i v e, 3. p o t e n ț i a l e, 4. d u b i t a t i v e și 5. i m p e r a t i v e.

Propozițiile reale, optative, potențiale și dubitative sunt încadrate atât propozițiilor *enunțiative*, cât și celor *interogative* (ambele definite anterior), iar propozițiile imperative sunt tipice doar propozițiilor *enunțiative*. Datorită acestei situații, o clasificare eterogenă care ar sintetiza criteriile de clasificare menționate ar putea fi cea propusă în continuare.

1.5.1.1.1.4. *Clasificarea generală a propozițiilor în contextul propozițiilor enunțiative și în cel al propozițiilor interogative*

În cadrul propozițiilor enunțiative și al celor interogative distingem două modalități de enunțare (afectivă/nonafectivă), diferența făcându-se în vorbire prin intonație, iar în scris prin marcarea semnului exclamării.

1.5.1.1.1.4.1. având în vedere propozițiile enunțiative

Propozițiile enunțiative comunică (enunță) ceva - o constatare, o observație, o dorință, o poruncă, un îndemn - în legătură cu un obiect sau un fenomen; se transmite deci o informație. Propozițiile enunțiative se pot grupa în:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1. reale (sau *"propriu-zise"*), care exprimă un fapt real sau prezintă un fapt ca fiind real şi se realizează cu modul indicativ. La rândul lor, acestea se subdivid în: 1) *afective* (exclamative, emoţionale): *Ándar o gadá aldadi̇lár niśte piśomá!* "Din cămăşi au sărit nişte purici!" şi 2) *nonafective (nonexclamative): Duj gadá purané kérna po ćíma sar ekh pantalúna neví.* "Două cămăşi vechi fac mai puţin decât un pantalon nou.";

2. optative (exprimă dorinţa de a se realiza o acţiune sau de a se concretiza o stare şi se construiesc cu modul optativ sau cu conjunctivul (în urări). Aceste propoziţii pot fi: 1) *afective (exclamative): Amé kerásas kidẹá!* "Noi am face aşa!"; *Te avél jertimé o Devléstar!* "Să fie iertat de Dumnezeu!" sau 2) *nonafective (neexclamative): Amé kerásas kidẹá.* "Noi am face aşa."; *Me avávas tuménde.* "Eu aş fi venit la voi." ; *Te avél sar te avél.* "Să fie cum o fi";

3. potenţiale (arată posibilitatea realizării unei acţiuni sau a unei stări - în prezent, viitor şi în trecut (ireale) - construindu-se cu modurile condiţional-optativ sau indicativ, la imperfect. De asemenea, acestea pot fi: *1) afective (exclamative): Me vakerávas sa!* " Eu aş spune tot!"; *Hen tu kerdánas kidẹá!* " Şi tu ai fi făcut aşa! ", respectiv, *2) nonafective (neexclamative): Po śukár te na źávas túte.* "Mai bine să nu fi mers la tine"; *sẹás miśtó te daw túki ćípa.* " Era bine să-ţi dau ceva.";

4. dubitative (exprimă o îndoială, o bănuială, o nesiguranţă cu privire la o acţiune şi se construiesc cu modul conjunctiv). Şi aceste propoziţii pot fi:*1) afective (exclamative): Te avélas ozumánt gizín!* ("Să fi fost atunci toamnă!") sau *2) nonafective (neexclamative): Te avélas ozumánt gizín.* ("Să fi fost atunci toamnă.");

5. imperative (exprimă un îndemn, o poruncă, un sfat (o recomandare), o rugăminte şi se construiesc cu modurile imperativ sau conjunctiv (cu înţeles de imperativ) şi uneori cu modul indicativ, timpul viitor (cu înţeles de imperativ): *Di trat les!* "Strigă-l!".

Ca şi în cazul celorlalte tipuri, propoziţiile *enunţiative imperative* pot fi însoţite sau nu de încărcătura afectivă din partea vorbitorului. Distingem, astfel, *propoziţii enunţiative imperative: 1) afective (exclamative): Di les telé pral o gras!* "Dă-l jos de pe cal!" şi *2) nonafective (nonexclamative): Kidẹá ke ker hen túki kórkoni.* "Aşa că fă-ţi şi singur.".

1.5.1.1.1.4.2. în contextul propoziţiilor interogative

Propoziţiile interogative se pot clasifica în: 1. *reale (sau "propriu-zise")*, cele care structurează o întrebare despre o acţiune sau o stare, considerate ca fiind reale. Ele se construiesc cu modul indicativ: *Kaná śundán?* "Când ai auzit?". Acestea se pot subdivide în: *1) afective* (*Aidi, saméno, źása mánca?!* "Hai, iubito, mergi cu mine?!"), *2) nonafective (O láhos so phendás?* "Ţiganul ce-a zis?"; *Dikhésa kolé phuré papinén?* "Vezi gâştele acelea bătrâne?");

2. *optative* (cele care pun o întrebare în legătură cu o dorinţă şi care se construiesc cu modurile optativ sau conjunctiv). Acestea pot fi: *1) afective (exclamative): Sar? Tu kamésas othé?!* "Cum? Tu ai vrea acolo?!" şi *2) nonafective (neexclamative): Sóske kerdómas kidẹá?* "De ce aş fi făcut aşa?"

3. *potenţiale* (cele care structurează o posibilitate sub forma unei întrebări şi care se construiesc cu modul condiţional optativ sau conjunctiv).

Distingem, de asemenea, propoziţii interogative potenţiale: *1) afective (exclamative): Sar putisardámas?!* "Cum să fi putut?!"; *2) nonafective (neexclamative): Sar putisardámas?* "Cum să fi putut?" (aceeaşi propoziţie, dar fără intonaţie);

4. *dubitative*, cele care formulează o întrebare prin care se exprimă o îndoială, o ezitare, o nehotărâre, o incertitudine; se construiesc cu modurile optativ condiţional (*Káte te avélas?* "Unde o fi fost?") şi conjunctiv (*Kon te avél?* "Cine să fie?"). Aici întâlnim şi propoziţii interogative dubitative de nuanţă deliberativă (oscilante în paleta de posibilităţi): *Te na źaw?* "Să nu merg?", *Te źáwa, te na?* "Să merg, să nu?".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.5.1.1.2. DUPĂ ASPECTUL POZITIV (AFIRMATIV) SAU NEGATIV AL PREDICATULUI (SAU "DUPĂ FORMĂ")

Conform acestui criteriu, propozițiile se divid în:

1. a f i r m a t i v e (cele care afirmă ceva, cărora nu le este caracteristică negația *na* "nu" la predicat și care nu posedă o marcă specială (interjecții, adverbe de negație sau vocative): *I ćaár seás xanzí o papinátar.* "Iarba a fost mâncată de gâscă."; *Mo kak ćektí ánd-i zis o nevé rakaicénca.* "Unchiul meu a plecat în oraș cu mănușile cele noi.". Se întâlnește și situația când, deși există negație în propoziție (fiind negate alte părți de propziție decât predicatul verbal sau copula din alcătuirea predicatului nominal, ca în exemplul următor: **Na mo kak** *ćektí ánd-i zis "Nu unchiul meu* a plecat în oraș."), propoziția este considerată *afirmativă*;

2) n e g a t i v e (cele care conțin o negație la predicat; când este deci negat predicatul verbal sau copula din alcătuirea predicatului nominal): *Mo kak* **na ćektí** *ánd-i zis.* "Unchiul meu *nu a plecat* în oraș.".

Propozițiile negative au mărci (nuanțe) speciale de negație. Existând dubla negare ca și în limba română, negația *na* "nu" poate fi însoțită de: *pronume negative* (*niékh* "nimeni", "niciunul"; *nikhaćík* "nimic": **Niékh** n a *źánla."Nimeni* n u știe."; **Nikhaćík** n a *putisárla. "Nimic* n u poate."), *adjective pronominale negative* (*ni ekh* "nici un (o)": N a *diás mángi* **ni ekh** *fránkos.* "N u mi-a dat *nici un* franc."), *adverbe negative* ca: *niekhdéwri* "niciodată", *nikhacimánde* "nicăieri", *nisár* "nici(de)cum", *delók* "deloc" (**Niekdéwri** n a *astardóm les. "Niciodată* n u l-am prins."; N a *arakhóm la* **nikhacimánde**. "N u am găsit-o *nicăieri.*"; **Nisár** n a *kérla kideá. "Nicicum* n u face așa."; **Delók** n a *penźardóm tumén! "Deloc* n u v-am recunoscut!"), *adverbul și conjuncția* **ni** "nici" (N a *vakérla* **ni** *kideá.* "N u spune *nici* așa.").

1.5.1.1.3. DUPĂ STRUCTURĂ (ALCĂTUIRE)

Conform acestui criteriu, propozițiile pot fi delimitate în:

1.5.1.1.3.1.1. a n a l i z a b i l e (cele care sunt alcătuite din părți de propoziție distincte din perspectiva funcției sintactice; care pot fi descompuse (analizate) în părțile componente). Acestea pot fi: *1) simple* (când sunt alcătuite doar din părți principale de propoziție, ambele părți (propoziții bimembre) sau numai din una din cele două părți principale de propoziție (propoziții monomembre): **O raśáj** *avéla.* "**Preotul** *vine* [subiect + predicat]; **Miláj** [*si*]. "[*Este*] **Vară**." [numai subiect]; *Résla. "Ajunge."* [numai predicat]; *2) dezvoltate* (când, în alcătuirea lor, pe lângă părți principale de propoziție (evident, poate fi doar una dintre ele), intră și părți secundare de propoziție (de asemenea, poate fi numai una)): M o **dat** *naśéla s í g o.* "**Tatăl** m e u *aleargă r e p e d e.*" [două părți principale de propoziție + două părți secundare de propoziție]; **O kak** *aźutisárla l e n.* "**Unchiul** *î i* ajută." [două părți principale de propoziție + o parte secundară de propoziție].

1.5.1.1.3.1.2. Tipologia propozițiilor analizabile

Propozițiile analizabile se pot grupa după:

1. u n i t ă ț i l e c o n s t i t u t i v e d e b a z ă (după numărul părților principale de propoziție conținute) în:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1) bimembre (când propozițiile au ambele părți principale de propoziție, exprimate sau nu): **O baśnó** *baśéla.* "**Cocoşul** *cântă.*" [ambele părți de propoziție sunt exprimate], respectiv, *Vakerdóm.* "*Am spus.*" [eu], când este exprimat doar predicatul, subiectul fiind inclus.

Astfel, subiectul poate fi: 1) *inclus* (de exemplu în *Vakér!* ("*Spune!*"), unde forma verbală de imperativ, de p. a II-a, sg., este suficientă pentru decodarea subiectului **tu**), 2) *subînțeles* (dintr-o propoziție anterioară (**O rakló** *sęás othé. Kérlas kidęá. "Băiatul era acolo. Făcea aşa." [adică "el", "băiatul"]) sau 3)* exprimat*:* Sawrré vakérna. *"Toți zic.";*

2) Monomembre (care dispun doar de una din părțile principale de propoziție (sau numai de predicat, sau numai de subiect), fără ca cealaltă parte să fie neapărat inclusă ori subînțeleasă, dar care poate fi însoțită de determinante). Aşadar, propozițiile monomembre pot fi: 1) *simple*: *Śunzóla.* "Se aude.", *Gizín.* "Toamnă."; 2) *dezvoltate*: *Kerén kidęá!* "Faceți aşa!";

2. r e p r e z e n t a t i v i t a t e a (c a n t i t a t e a ş i c a l i t a t e a) / n o n r e p r e z e n t a t i v i t a t e a p ă r ț i l o r d e p r o p o z i ț i e c o n ț i n u t e

După acest criteriu, propozițiile pot fi:

1. complete, când propozițiile dezvoltate analizabile dispun de toate părțile de propoziție necesare pentru organizarea internă a comunicării respective: subiect, predicat, atribut, complement.

Exemplu: **O** p h u r ó **raśáj** *avélas á n d a r o g a w.* "**Preotul** b ă t r â n *venea d i n s a t.*");

2. incomplete (sau "brahilogice"), când enunțul se reduce la părți de propoziție esențiale (atât principale, cât şi secundare), părțile absente putând fi reconstituite (deduse) în întregime sau aproximativ: *-Mo kak avéla ándar o zis o maśinása?* -**O trenósa** ("-Unchiul meu vine de la oraş cu maşina?, "-**Cu trenul**.").

Propozițiile *incomplete* se pot subdivide, la rândul lor, în propoziții:

1) *fragmentare* (reconstituibile prin reluarea - sub formă de parte de propoziție *subînțeleasă* - a unei părți de propoziție prezentă în mesajul anterior): *- I bibí avijás? - Akaná.* [avijás]. "- Mătuşa a venit?" "- Acum. [a venit]";

2) *eliptice* (reconstituibile nu prin reluarea unei părți de propoziție sub formă de parte de propoziție subînțeleasă din mesajul anterior, ci prin deducerea unei părți de propoziție din context): *Paś-o veś sinésas but śośojá. O źukelá ozumánt - palál lénde!* "Lângă pădure erau mulți iepuri. Câinii atunci - după ei!" Se deduce din exemplul dat verbul [*naśté*] ["au fugit"].

3) n a t u r a p r e d i c a t u l u i (se remarcă: *1. propoziții verbale*, când conțin un predicat exprimat printr-un *verb (la un mod) predicativ* ori *printr-o interjecție cu funcție de predicat* (*Źa k-o dat!* "Du-te la tatăl!") sau printr-un *verb copulativ*: *Ow da si raśáj.* "El este popă."; *2. propoziții nominale* (cele în structura cărora nu există un verb la un mod predicativ). Acestea se subdivid în: *1) calificative* (când se exprimă, fără aportul vreunui verb, o calitate): *Ow da [si] raśáj?* "El [este] popă?" şi *2) existențiale (denominative)*: *Ánd-o ḱher sási [sęás] rat.* "În casă [era] numai sânge."; *Ánd-o veś, niékh sap.* "În pădure, nici un şarpe.".

4. g r a d u l d e e x p a n s i u n e a s t r u c t u r i i d e b a z ă a u n e i p r o p o z i ț i i distingem:

1. propoziții primare (care sunt constituite doar din structura de bază a propoziției având unul sau mai mulți determinanți). Iată, de pildă, o structură de bază cu trei termeni de forma *sb. + pr. + a. + c.d.*: **O kolégos** (sb.) *andás* (pr.) e k h (a.) *m a r r ó* (c.d.). (**Colegul** *a adus* o *p â i n e.* şi *2. propoziții derivate* (în care, pe lângă structura de bază [cu unul sau mai mulți termeni (determinanți)], apar, prin multiplicarea (expansiunea) oricăruia dintre termenii săi constitutivi, noi determinanți, cei ai structurii derivate. (Diaconescu **1992**, 152-153):

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(O) Kolégos – *andás* – *ekh* – **marró**

aménge *zivésko* ______ *tató* **hen** tazés

Mo **hen** *to školáko* **hen** *armatáko*

Colegul – *a adus* – *o* **pâine**

ne- *de grâu - caldă şi proaspătă*

meu şi *al tău de şcoală* şi *de armată*

Termenii structurii de bază {**O kolégos** (*sb.*), *andás* (*pr.*), *ekh* (*a.*) şi **marró** (*c.d.*)} s-au extins, mărindu-se numărul lor cu noi termeni, derivaţi: **aménge** (*c.i.*), *zivésko* (*a.*), *mo* (*a.*), *školáko* (*a.*) - într-o primă treaptă a structurii derivate. Termenii derivaţi, la rândul lor, au primit noi determinanţi - în cea de-a doua treaptă de derivare: **hen** *to* (*a.*), **hen** *armatáko, tató* **hen** *tazés.*

2. n o n a n a l i z a b i l e - foarte puţine - sunt cele care nu pot fi analizate în părţi componente (cele în care nu putem recunoaşte funcţia sintactică a elementelor din alcătuirea lor (a respectivelor propoziţii), deci în care nu se poate repera o organizare internă).

Propoziţiile nonanalizabile se rezumă, de fapt, la unele părţi de vorbire neflexibile şi la formele de vocativ ale unor părţi de vorbire flexibile:

1. părţi de vorbire neflexibile:

1) adverbe de afirmaţie şi de negaţie (*va* "da", *na* "nu"). Propoziţiile rezumate la adverbe de afirmaţie şi de negaţie pot fi propoziţii *principale* (în dialog, ca *propoziţii enunţiative*, însoţind, ca *răspunsuri*, interogativele totale: - *Avésa?,* - **Va.** **[Na.]** ("- Vii?", "- Da.[Nu.]"). Alte ex.: - *I Luluzí źála te lel paj tar i xaínk?,* - **Va.** ("- Florica se duce să ia apă de la fântână?", "- Da."). Aici, propoziţia "**Va.**" (*Da.*) poate lua forma: "**Va,** *(oj deá źála (te lel) (paj) (tar-i) haínk* ". De asemenea, propoziţia poate fi rezumată la adverbul de negaţie: - *Tu źása phujátar?* - **Na**. ("- Mergi pe jos?" "- **Nu**."). Aici, propoziţia *Na.* "Nu." poate lua o formă ca în ex.: **Na**, *me źáwa o mašinása (o trenósa; p-o paj* etc.), adică: "*Nu*, eu merg cu maşina (cu trenul, pe apă etc..").

De asemenea, pot apărea, tot în dialog, ca *propoziţii interogative* [- *Aváwa hen me.* ("- Vin şi eu."), **- Va?** ("- *Da?*")] sau, uneori, ca *propoziţii subordonate* [*Avésa hen tu?* **Te va**, *vakér mánge!* "Vii şi tu? *Dacă da*, spune-mi!"] ori *integrate în fraze prin coordonare* (*Avéla or* **nakhá**? "Vine sau ba?");

2) *interjecţii* (când nu sunt integrate în propoziţie şi în mod necesar sunt urmate de semnul exclamării, virgulă, linie de pauză): **Vaj!** *Aradóm.* "*Vai!* Am greşit."; *Kathé si,* **vaj!**, *so te keráw?* "Aici este, vai!, ce să fac?!;

3) *conjuncţii* (în dialog, ca propoziţii interogative la unele propoziţii enunţiative sau chiar interogative): - *Kalé šakénca...!,* **-Hen?** ("- Cu glumele astea...!" "- *Şi?*") [Adică: **Hen,** *so si tut mánca?* "*Şi*, ce ai cu mine?"];

2. părţi de vorbire flexibile (cum sunt, de ex., substantivele sau pronumele în vocativ, ori verbele la imperativ): *Dále!* "Mamă!", *Phrála!* "Frate!".

Propoziţiile nonanalizabile pot apărea în următoarele situaţii: 1) *ca propoziţii principale independente* (cu enunţ de sine stătător): *Va!* "Da!", *Ah!* "Ah!", *Dále!* "Mamă!", 2) *ca propoziţii principale independente*, care însoţesc o propoziţie analizabilă explicită: **Va,** *aváwa.* "*Da*, vin."; **Ah**, *dukhál man!* "*Ah!* mă doare!" şi 3) *ca propoziţii principale incidente*: *Žanáw,* **vaj**, *sar trebúj.* "Ştiu, *vai*, cum trebuie.".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.5.1.2. PROPOZIȚIILE INTEGRATE ÎN FRAZĂ (" FĂRĂ AUTONOMIE SEMANTICĂ ŞI GRAMATICALĂ ")

Clasificarea după acest criteriu a propozițiilor s-a făcut în cadrul capitolului următor consacrat *frazei.*

1.6. FRAZA

Fraza este o unitate sintactică de sine stătătoare, ierarhic superioară propoziției, rezultată din îmbinarea a două sau mai multe propoziții aflate între ele în raporturi de coordonare, de subordonare sau de coordonare şi subordonare, cel puțin una dintre propozițiile componente fiind principală.

Înainte de a stabili tipurile de fraze, vom proceda la *clasificarea propozițiilor din frază*, completând astfel criteriile de clasificare a propozițiilor.

1.6.1. CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR INTEGRATE ÎN FRAZĂ

În cele ce urmează nu vom relua criteriile discutate anterior cu prilejul tratării *propozițiilor neintegrate* (anume: după scopul comunicării - propoziții *enunțiative* şi *interogative* - după natura predicatului - *afirmative* şi *negative* - sau după structură - *analizabile* şi *nonanalizabile*), ci ne vom referi la alte trei criterii tipice propozițiilor din cadrul unei fraze.

Astfel, propozițiile integrate în frază pot fi grupate după:

1. CAPACITATEA UNEI PROPOZIȚII DIN FRAZĂ DE A COMUNICA UN MESAJ ÎN MOD INDEPENDENT SAU DEPENDENT (PRIN RAPORTARE LA O ALTĂ PROPOZIȚIE)

După acest criteriu, propozițiile pot fi:

1. independente (cele care pot figura singure): *Ow dá avinó ḱheré, pal zinzardás pes p-o pátos, kerdás pes paśló.* "El a venit acasă, apoi s-a întins pe pat, s-a prefăcut adormit.".

O varietate de propoziții independente o constituie propozițiile *incidente* (cele care au slabă legătură cu ideea conținută în fraza în care sunt incorporate şi care surprind atitudinea vorbitorului față de cele enunțate, deşi nu sunt legate din perspectivă sintactică de fraza în care apar. Prin urmare, acestea formează unități în sine care pot lipsi, fără a fi afectată structura frazelor respective. Ex.: *Ozumánt,* [1]/ **vakerdás ow,** [2]/ *amé so kerása?* [1]/ "Atunci, [1]/ a zis el, [2]/ noi ce facem?[1]/" (Aici, propoziția *vakerdás ow* [2]/ este incidentă). *E, mo rakló,* [1]/ **gozí kïzaíski si tu,** [2]/ *hen me* , [1]/ **kaj siόm phuró,** [3]/ *źanáwa* [1]/ *ke astárna tut.* [4]/ "Ei, băiatul meu, [1]/ *minte de copil ai,* [2]/ şi eu, [1]/ *care sunt bătrân,* [3]/ ştiu [1]/ că ei te prind.[4]/". În acest exemplu, propozițiile notate cu 2 şi 3 sunt incidente. *Léngi raklí,* [1]/ **me bistárdómas te vakeráw tuménge,** [2]/ *na źánlas* [1]/ *te kerél nikhaćik.*[3]/ "Fata lor, [1]/ *uitasem să vă zic,* [2]/ nu ştia [1]/ să facă nimic.[3]/". Aici, propoziția 2 este incidentă.

2. dependente ca înțeles (cele al căror înțeles depinde de cel al unei alte propoziții din frază). Aici se încadrează, de regulă, *propozițiile secundare (subordonate)* - ca în exemplul: *Me źáwa ánd-o gaw* [1]/ **te cináw níste thut**. [2]/ "Eu merg în sat [1]/ *să cumpăr nişte*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

lapte. [2]/" - , dar şi unele *propoziţii principale, coordonate - ca, de ex.: O rakló kideá kerdás,* [1]/ *genó péske ḱheré.* [2]/ "Băiatul aşa a făcut, [1]/ se duse acasă.[2]/"; *O baśné déna pes telé ándar i ambrïn* [1]/ hen *naśéna pal-o kaxneá.* [2]/ "Cocoşii se dau jos din pom [1]/ şi fug după găini.[2]/" - , în care, pentru a se înţelege cine săvârşeşte acţiunea în propoziţiile numerotate cu 2, este nevoie să apară în contextul propoziţiilor principale numerotate cu 1.

2. ROLUL (PRINCIPAL / SECUNDAR) ÎN FRAZĂ

Conform acestui criteriu, propoziţiile pot fi:

1. principale, cele care nu depind de altele (*suficiente* sau *insuficiente*). Ex. de *propoziţie principală suficientă* (ce nu necesită în mod obligatoriu completări pentru înţelegerea mesajului): **Amé źása ánd-o gavésko ḱher,** [1]/ *ánda sawó amé penźardámas* [2]/ *kaná seámas terné.* [3]/ *"Noi mergem în casa de la ţară,* [1]/ în care ne-am cunoscut [2]/ când eram tineri.[3]/. Propoziţia 1 este o propoziţie suficientă.

Exemple de *propoziţii principale insuficiente* (cele care, deşi principale, necesită obligatoriu completări pentru înţelegerea mesajului): **Me naśí** [1]/ *laćhearáwa les.* [2]/ *"Nu pot* [1]/ să-l repar. [2]/"; **O phral vakerdás mángi** [1]/ *te uźaráw les.* [2]/ "Fratele mi-a zis [1]/ să-l aştept.[2]/";

2. secundare (subordonate), cele care nu pot figura singure, având rolul de a întregi propoziţia regentă (principală sau tot secundară): *Źa avrí* [1]/ **te diḱhés** [2]/ **sóske o źukelá déna trat!** [3]/ "Du-te afară [1]/ *să vezi* [2]/ *de ce câinii latră.* [3]/".

Examinate din perspectiva raporturilor (relaţiilor) sintactice stabilite între ele, în frază, propoziţiile secundare, din cauza dependenţei lor de alte propoziţii, sunt întotdeauna propoziţii *subordonate.* Aşadar, *propoziţiile subordonate* (cele cu înţeles suficient în sine) depind gramatical de propoziţii regente şi se comportă ca nişte "părţi de propoziţie" ale acestora.

Propoziţiile subordonate, având corespondenţă la nivelul unităţilor sintactice în planul părţilor de propoziţie, sunt denumite în mod corelativ propoziţii subordonate: *subiective, atributive, completive, circumstanţiale* etc.(Acestea vor fi tratate pe larg, separat, în continuare).

Trebuie remarcat faptul că *propoziţia regentă* într-o frază poate fi o propoziţie *principală* (dacă nu depinde de o altă propoziţie şi conţine cuvântul regent, ca în ex.: *O pero,*[1]/ katé jaśanlár but rromá, [2]/ *si othé.*[1]/ *"Cartierul,* [1]/ unde trăiesc mulţi romi, [2]/ *este acolo.*[1]/ " , unde P: 1 - conţinând cuvântul regent articulat *péro* " cartierul " - este, faţă de propoziţia subordonată P: 2, o regentă) sau o *subordonată,* dacă ea depinde sintactic de un cuvânt regent aflat într-o altă propoziţie, dar regentă în relaţie cu o altă propoziţie. Astfel, în fraza *I traś* [1]/ ke na résla othé [2]/ *mudardás les.* [1]/ " *Teama* [1]/ că nu ajunge acolo [2]/ *l-a omorât.* [1]/ ", propoziţia P: 1 - ce conţine cuvântul regent articulat *"I traś" ("teama")* - este, faţă de P: 2, regentă, iar P: 2 îi este subordonată. În fraza *O da seas ekh traśaló,* [1]/ **kolés i tráś,**[2]/ *ke na résla othé,*[3]/ mudardás les.[2]/ (" El era un fricos,[1]/ **pe care frica (teama),** [2]/ că nu ajunge acolo,[3] / l-a omorât.[2]/"), P: 1 este principală şi, totodată, regentă, faţă de P: 2, care îi este subordonată, dar, la rândul ei, este *regentă* faţă de P: 3.

3. NATURA STRICTĂ A RAPORTURILOR (RELAŢIILOR) SINTACTICE DINTRE PROPOZIŢIILE UNEI FRAZE

După acest criteriu, distingem *propoziţii*:

1. coordonate

Coordonarea presupune existenţa a cel puţin două unităţi propoziţionale de acelaşi fel: p r i n c i p a l e (*O baśnó ćila pes p-i ambrïn* [1]/ *hen baśála.* [2]/ "Cocoşul se urcă în pom [1]/

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

și cântă.[2]/") sau s e c u n d a r e (*Vakér mángi* [1]/ **káte,** [2]/ **kána** [3]/ **hen kása dikhán les!** [4]/ "Spune-mi, [1]/ *unde,* [2]/ *când* [3]/ și *cu cine l-ai văzut!* [4]/ ").

2. subordonate

Dependența (sau subordonarea) reprezintă, la nivel sintactic, o relație fundamentală, înzestrată cu capacitatea generatoare de structură și de funcție. Relația de dependență presupune existența a două unități heterofuncționale, mai bine zis a termenilor *determinat* (regent) și, respectiv, *determinant* (subordonat).

Date fiind importanța și amploarea raporturilor de subordonare dintre propozițiile integrate frazelor, tratarea *propozițiilor subordonate* se va face în capitolul următor..

3. supraordonate

În accepțiunea lui Diaconescu (**1993**, 121-152), relația de supraordonare nu trebuie percepută ca o relație ierarhic superioară celei de *adordonare* (în care se includ coordonarea și apoziționarea). Mai degrabă, relația de *supraordonare* ar putea fi privită ca o relație de *redundanță*, deoarece, pe lângă informația conținută în enunțul plasat în sfera *ordonativă* (*planul de bază al comunicării*, de fapt), se oferă informații suplimentare, explicitare (într-un așa-zis *plan interpretativ*), întregindu-se mesajul din baza sintactică [de regulă sunt aduse informații complementare sau este surprinsă atitudinea (raportarea) vorbitorului față de mesajul transmis].

În exemplul: *O manušá,*[1]/ **phendásas o dat,** [2]/ *trebúj* [3]/ *te avén respektimé.*[1]/ ("Oamenii, [1]/ *zicea tata,* [2]/ trebuie [3]/ să fie respectați.[1]/"), propoziția notată cu 2 se situează în planul *interpretativ*, iar celelalte două în cel al *comunicării* (de bază). Din exemplul prezentat, se poate lesne constata autonomia celor două planuri. Mesajul de bază poate exista și în afara informației complementare din planul interpretativ, ceea ce face ca, în aparență, acest tip de relație să nu fie considerat ca o relație de tip sintactic. Însă, prin comutarea, de probă, a celor două planuri se sesizează indubitabil calitatea implicită a relației de tip supraordonativ. De exemplu: *O dat vakerdásas* [1]/ *ke* [2]/ *o manušá* [3]/ *trebúj* [2]/ *te avén respektimé.* [3]/ ("Tata spunea [1]/ că trebuie [2]/ să fie respectați oamenii [3]/" sau "Tata spunea [1]/ că [2]/ oamenii [3]/ trebuie [2]/ să fie respectați. [3]/ ").

În timp ce în primul exemplu (dat la început) mesajul transmis din planul comunicării este suficient, în exemplul de comutare a planurilor realizarea mesajului în baza relației de subordonare este neapărat necesară. Este de remarcat, de asemenea, faptul că *unitatea de bază* (din planul comunicării) și cea *supraordonată* (*redundantă*, din planul interpretării) sunt tangente într-un anumit punct sintactic, din secvența enunțului, ales de vorbitor, care oferă extensiune unității supraordonate. Exemplu: *Ow da avijás* [1]/ - **kakẹá diḱhéla orkón** [2]/ - *te laćhẹarél o arawdimáta.* [3]/ ("El a venit [1]/ - *asta vede oricine* [2]/ - să repare greșelile.[3]/").

După cum reiese din exemplul de mai sus, finalul propoziției 2 reprezintă punctul sintactic de tangență (ales de vorbitor), locul în care este introdusă unitatea sintactică supraordonată, în cazul nostru propoziția 2.

1.6.2. TIPOLOGIA PROPOZIȚIILOR SUBORDONATE

La nivel frastic, o propoziție subordonată are funcția sintactică a părții de propoziție corespondentă la nivel propozițional[4] . Prin urmare, denumirile propozițiilor subordonate sunt similare acestora.

În dialectul studiat am identificat următoarele *propoziții subordonate*: **I.** ***necircumstanțiale*** (1. propoziția subordonată *subiectivă*, 2. propoziția subordonată *predicativă,* 3. propoziția subordonată *atributivă*, 4. propoziția subordonată *completivă*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

directă, 5. propoziţia subordonată *completivă indirectă* şi 6. propoziţia subordonată *completivă de agent*) şi **II. *circumstanţiale*** (7. propoziţia subordonată *circumstanţială de loc*, 8. propoziţia subordonată *circumstanţială de timp*, 9. propoziţia subordonată *circumstanţială de mod*, 10. propoziţia subordonată *circumstanţială de cauză*, 11. propoziţia subordonată *circumstanţială de scop (finală)*, 12. propoziţia subordonată *circumstanţială condiţională*, 13. propoziţia subordonată *circumstanţială concesivă*, *14.* propoziţia subordonată *circumstanţială consecutivă*, 15. propoziţia subordonată *circumstanţială instrumentală*, 16. propoziţia subordonată *circumstanţială sociativă*, 17. propoziţia subordonată *circumstanţială opoziţională*, 18. propoziţia subordonată *circumstanţială cumulativă*, 19. propoziţia subordonată *circumstanţială de relaţie* şi 20. propoziţia subordonată *circumstanţială de excepţie*.

Înainte însă de a trece la examinarea propoziţiilor subordonate, este util să reamintim că propoziţiile *regente* ("conducătoare", "lidere") sunt propoziţiile (principale sau secundare) de care depind alte propoziţii.

Totuşi, între părţile de propoziţie şi propoziţiile pe care le actualizează la nivelul frazei nu există o corespondenţă perfectă. Aceasta pentru că, de exemplu, dacă subiectul şi predicatul sunt părţi principale de propoziţie, propoziţiile corespunzătoare actualizate, subordonată *subiectivă* şi cea *predicativă*, nu sunt propoziţii principale, ci secundare. Aceeaşi inadvertenţă se poate sesiza în cazul *propoziţiei subordonate predicative*. Aceasta *nu corespunde predicatului, ci numelui predicativ* (deoarece prezenţa predicatului reprezintă condiţia suficientă pentru existenţa unei propoziţii).

I. PROPOZIŢIILE SUBORDONTE NECIRCUMSTANŢIALE

1. PROPOZIŢIA SUBIECTIVĂ

Propoziţia subiectivă (P. Sb.) îndeplineşte în frază funcţia de subiect al predicatului din propoziţia regentă: **Kon ródela** ¹/ *arakhéla.* ²/ "*Cine caută* ¹/ găseşte. ²/". Aici, propoziţia 1 este subiectivă, iar propoziţia 2 este principală.

Ca elemente *regente* ale propoziţiilor subordonate subiective apar: - *verbe (predicative sau copulative) la modurile personale* (cf.: **Si khainés** ¹/ *te dikhén* ²/ *ke avióm.* ³/ "*Este rău* ¹/ să vedeţi ²/ că am venit. ³/", unde 1: P. P., 2: P. Sb., 3: P. C. D.; sau: **Me dikháwa** ¹/ *ke na avinó* ²/ *kon si užardó.* ³/ "*Eu văd* ¹/ că n-a venit ²/ cine este aşteptat. ³/", unde 1: P.P., 2: P. C. D., 3: P. Sb.) sau *verbe unipersonale (prin formă) respectiv, impersonale (prin conţinut)*: **Trebúj** ¹/ *te kärisarás o phikénca kaná goné.* ²/ "*Trebuie* ¹/ să cărăm pe umeri aceşti saci. ²/", unde 1: P.P., 2: P. Sb..

Propoziţiile subiective pot fi introduse prin:

1. pronume sau adjective pronominale relative: **Kon** *dikhéla o xaingátar*¹/ *si räsplätimé o gawéndar.* ²/ ("*Cine* îngrijeşte de fântâni¹/ este răsplătit de săteni.²/"; 1: P. Sb., 2: P. P.);

2. adverbe relativ-interogative: *Na žánla pes* ¹/ **kána** *avinó othé.* ²/ ("Nu se ştie ¹/ *când* a venit acolo. ²/", unde 1: P. P. , 2: P. Sb.);

3. conjuncţiile **ke** "că", sau **te** (marcă a conjunctivului) "să": *Trebúj* ¹/ **te** *žas khere?* ²/ "Trebuie ¹/ *să* mergi acasă? ²/", unde 1: P. P., 2: P. Sb.

Este de remarcat faptul că propoziţiile subordonate subiective nu se despart, grafic, de elementul regent. Fac excepţie doar acele propoziţii subiective (ale unor verbe personale) reluate în regentă prin pronume demonstrative sau nehotărâte cu funcţie de subiect al aceluiaşi verb personal: *Kon ródela,*¹/ **kowá** *arakhéla.* ²/ ("Cine caută ¹/ *acela* găseşte. ²/", unde 1: P. P., 2: P. Sb.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. PROPOZIŢIA PREDICATIVĂ

Propoziția predicativă (P. Pr.) joacă rolul de nume predicativ pe lângă un verb copulativ din regentă. Exemplu: *O rakló si* ¹/ **sar sẹán tu.** ²/ "Băiatul este ¹/ *cum eşti tu.* ²/", unde 1: P. P., 2: P. Pr.; *Me devenisaráwa* ¹/ **so me mangáwa.** ²/ ("Eu devin ¹/ *ce eu vreau.* ²/", unde 1: P. P., 2: P. Pr.).

Propozițiile predicative sunt introduse prin următoarele elemente joncționale (subordonatoare): *1. pronume sau adjective pronominale relative* (*Ow da sẹás* ¹/ **so** *sẹás hen źi akaná.* ²/ "El era ¹/ *ce* a fost şi până acum. ²/", unde 1: P. P., 2: P. Pr.), *2. adverbul comparativ sau conjuncția comparativă* **sar** "ca", "precum", "cum" (*Kidẹá sẹás* ¹/ **sar** *si po khainés.* ²/ "Aşa era ¹/ *cum* este mai rău. ²/", unde 1: P. P., 2: P. Pr.; *3. conjuncții* (**te** sau **ke,** având sensul "dacă"): *O puĉhimós si* ¹/ **te [ke; dakä]** *źála hen ow da.* ²/ "Întrebarea este ¹/ *dacă* merge şi el. ²/", unde 1: P. P., 2: P. Pr.).

3. PROPOZIŢIA ATRIBUTIVĂ

Propoziția atributivă (P. A.) are funcția de atribut al unui substantiv (pronume sau numeral cu valoare substantivală) din regentă. De exemplu: *substantiv* (*Arakhóm man kodalé* **ternénca** ¹/ **ke siné pilté.** ²/ "M-am întâlnit cu **tinerii** aceia ¹/ *ce (care) sunt însurați.* ²/", unde 1: P. P., 2: P. A.); *pronume* (*Ándar o grastá inkijás* **ekh** ¹/ **ke sẹás ćel maj śukár ándar lénde.** ²/ ("Dintre cai a ieşit **unul** ¹/ *care era cel mai frumos dintre ei.* ²/", unde 1: P. P., 2: P. A.); *numeral* (*Di les* **śtar**¹/ **ke** *siné maj zinzardé!*²/ "Dă-i **patru,**¹/ **care (ce)** *sunt mai lungi!*²", unde 1: P. P., 2: P. A.).

Propozițiile subordonate atributive (care stau, de regulă, după substantiv sau după înlocuitorul său) pot fi introduse prin: *1. pronume relative* (*ke* "ce", "care", *sawó (sawí, sawé)* "care"), ca, de exemplu: **Ke** (*Ow dá si o kórkoni ándar me ĉhẹavé* ¹/ **ke źánla rromanéste.** ²/ "El este singurul dintre băieții mei ¹/ **care** *ştie țigăneşte.* ²/", unde 1: P. P., 2: P. A.; *Fúrla kolé źukléngi o kókala* ¹/ **ke aćhiné!** ²/ "Azvârle câinilor acelora oasele ¹/**care** *au rămas!* ²/", unde 1: P. P., 2: P. A.; *Aldadĭ ándar koná źukelá ekh śośój* ¹/ **ke sẹás les o pirró phagló.** ²/ " A sărit dintre câinii aceia un iepure ¹/ **ce (care)** *avea piciorul rupt.* ²/, unde 1: P. P., 2: P. A.), **sawó (sawí, sawé)** "care" (*Te avén sási o manuśá* ¹/ **sawé si phuré.** ²/ "Să vină numai oamenii ¹/ **care** sunt bătrâni. ²/", unde 1: P. P., 2: P. A.; *Kon astárla o ćiorén* ¹/ **sawé ćiorén o ziw** ,²/ *o goné siné léske.* ³/ "Cine îi prinde pe hoții ¹/ **care** fură grâul ²/ sacii sunt ai lui. ³/", unde 1: P. A., 2: P. A., 3: P. P.; *O dá genó níśte manuśénca* ¹/ **sawé astárnas paparudén.** ²/ "El a mers cu nişte oameni ¹/**care** *prindeau fluturi.* ²/", unde 1: P. P., 2: P. A.), *2. adverbe relative* (*kaj* "unde" [cu forma în abl. *kátar* "de unde" sau în locat. *káte* "unde"]; *kána* "când" etc.): *Me sióm ándar o gaw*¹/ **kátar si hen o źẹamutré.** ²/ "Eu sunt din satul ¹/ **de unde** *sunt şi ginerii.* ²/, unde 1: P. P., 2: P. A.

Oj inkiás avrí ¹/ *urdú,* ²/ *ćektí,* ³/ *gejítar kaj po dinias*⁴/ **kátar sẹás.** ⁵/ "Ea a ieşit afară, ¹/ a zburat, ²/ a plecat, ³/ a mers în lumea sa, ⁴/ **de unde** *era.* ⁵/", unde 1: P. P., 2: P. P., 3: P. P., 4: P. P., 5: P. A.; *Sẹás o breś* ¹/ **kána aviné othé.** ²/ "Era anul ¹/ **când** au venit acolo. ²/", unde 1: P. P., 2: P. A.; *3. conjuncțiile: ke* "că", *te* "să".

Propozițiile subordonate atributive pot fi, după poziția (modul de poziționare a lor), grupate în propoziții subordonate atributive: *1.neizolate (determinative)*, când nu sunt despărțite de propozițiile regente prin pauză (grafic, prin virgulă): *O manuśá* ¹/ **sawén dikhóm len** ²/ *si béci.*²/ "Oamenii ¹/ *pe care i-am văzut* ²/ sunt urâți. ¹/", unde 1: P. P., 2: P. A.; *2. izolată (explicativă)*, când este despărțită de propoziția regentă prin pauză (grafic, prin

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

virgulă): *Aviás o murúś,* [1]/ **sawó se̯ás othé,** [2]/ *te aźutisárel amén.* [3]/ "A venit bărbatul [1]/ care era acolo, [2]/ să ne ajute. [3]/, unde 1: P. P., 2: P. A., 3: P. C. S.; *3. apozitivă (apoziţională): Vakerdás mángi mo kak,* [1]/ **sawó béśéla ánd-o gaw** [2]/ **(ow dá si po baró me dadéstar),** [3]/ *te źaw lésa.* [3]/ "Mi-a zis unchiul meu, [1]/ *care stă în sat* [2]/ *(el este mai mare decât tatăl meu),* [3]/să merg cu el. [4]/", unde 1: P. P., 2: P. A., 3: P. A. ap., 4: P. C. D.

4. PROPOZIŢIA COMPLETIVĂ DIRECTĂ

Propoziţia completivă directă (P. C. D.) are funcţie de complement direct al unui verb tranzitiv (ori al unei interjecţii cu valoare predicativă) din regentă: *1. verb tranzitiv (So kerdóm,* [1]/ *tu te kerés!* [2]/ "*Ce-am făcut,* [1]/ tu să faci! [2]/", unde 1: P. C. D., 2: P. P.; (*O dá źánla* [1]/ **ke avésa.** [2]/ "El ştie [1]/ *că vei veni.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. D.; *2. interjecţie predicativă (Éko* [1]/ **so kerása túke.** [2]/ "Uite [1]/ *ce-ţi facem.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. D.

Cel mai adesea, propoziţiile completive directe sunt introduse prin: *1. conjuncţii*, ca, de exemplu *te* "dacă", "să", *ke* "că" (*Den man da* [1]/ **t e xáwá** [2]/ "Daţi-mi **s ă** mănânc! [2]/, unde 1: P. P., 2: P. C. D.; *Ow da vakérlas an péste* [1]/ k e **piás pe goze̯á.** [2]/ "El îşi spunea [1]/ c ă *şi-a băut minţile.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. D.; *Di o ruwéski* [1]/ t e **xal mas!** [2]/ "Dă-i lupului [1]/ s ă *mănânce carne!* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. D.

Uneori, conjuncţia necircumstanţială **te** " să " din construcţiile cu conjunctivul este precedată de *verbe incoative sau de modalitate* (*O nevé suwjénca* p u t i s á r c a [1]/ **te sis śukár.** [2]/ "Cu acele noi p o ţ i [1]/ *să coşi bine.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. D.; *2. adverbe relative* ca: *sar* "cum", *kaj* "unde", *kána* "când", *kibór* "cât". (*O dat na źánla* [1]/ **k a n á avéla.** [2]/ "Tatăl nu ştie [1]/ c â n d *vine.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. D.; *3. pronume sau adjective pronominale relative sau nehotărâte* (*Vakér me deáke* [1]/ **s o sunisaján!** [2]/ "Spune-i mamei mele [1]/ c e *ai visat.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. D.; *Den len* [1]/ **s o si len lazïmi!** [2]/ "Daţi-le [1]/ c e *le este necesar!* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. D.; **S o poruncisárca** [1]/, *kerása túke.* [2]/ "C e *porunceşti,* [1]/ îţi facem. [2]/", unde 1: P. C. D., 2: P. P.

5. PROPOZIŢIA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

Propoziţia completivă indirectă (P. C. I.) îndeplineşte funcţia de complement indirect al unui verb (ori al unei locuţiuni verbale), al unei interjecţii predicative sau al unui adjectiv din propoziţia regentă. În rândul propoziţiilor subordonate completive indirecte intră propoziţiile subordonate care definesc destinaţia, locul (momentul) demarării acţiunii din regentă [cele care răspund la întrebări tipice cazurilor abl. şi locat.: *sóstar* (nu în sensul complementului de agent) "din (de la) ce", "de ce", "despre ce", *kástar* "din (de la) cine", "de cine", (nu în sensul complementului de agent), *sóste* "la ce", "în ce" sau *káste* "la cine; în cine", precum şi cele care răspund la întrebările tipice dativului *sóske* "la ce"; *káske* "cui"].

Este de înţeles faptul că celelalte valori pe care le au construcţiile în ablativ - cele de *cauzalitate* (*sóstar* "din ce cauză", "de ce") sau *de agent* (*sóstar* "de (către) ce", respectiv, *kástar* "de (către) cine" - conduc la structurarea unor propoziţii subordonate circumstanţiale de cauză, respectiv, *de agent.*

Propoziţiile subordonate completive indirecte îndeplinesc funcţia unui complement indirect: *1. al unui verb* (*Me* d á w a *o lil* [1]/ **káske si lazïmi.** [2]/ "Eu d a u cartea [1]/ *cui este necesară.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. I); *2. al unei locuţiuni verbale* (*Na ánlas pe goze̯áte* [1]/ **kástar vakérlas.** [2]/ "N u - ş i a d u c e a a m i n t e [1]/ *de cine vorbea.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

C. I); *3. al unei interjecţii predicative* (Éko [1]/ **káske kérca kidẹá!** [2]/ "Uite [1]/ *cui faci aşa!*[2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. I.); *4. al unui adjectiv* (*Ow da si* lośaló [1]/ **sóste tu kérca.** [2]/ "El este bucuros [1]/ *de ce faci tu.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. I.). De remarcat faptul că unele propoziţii completive indirecte au şi valoare interogativ - exclamativă în stilul indirect.;

Propoziţiile completive indirecte pot fi introduse: *1. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ sau nehotărât în dativ, locativ, ablativ*: în dativ (*Délas* [1]/ **káske mangélas** [2]/ *te tel.* [3]/ "Dădea [1]/ cui *dorea* [2]/ să ia. [3]/", unde 1: P. P., 2: P. C. I., 3: P. C. D.; în locativ (*Ow dá délas o ḱher* [1]/ **káste źálas ánd-o gaw.** [2]/ "El da casa [1]/ la cine *mergea în sat.* [2]/"); în ablativ (*Na źánlas* [1]/ **kástar** *traśálas.* [2]/ "Nu ştia [1]/ de cine *se temea.* [2]/, unde 1: P. P.; 2: P. C. I.); *2. prin conjuncţiile*: **ke** "că", **te** "să", "dacă", *locuţiunea conjuncţională* **te na** "să nu": *Traśáw ma* [1]/ **te na avéla.** [2]/ "Mă tem [1]/ să nu *vină.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. I.; *3. printr-un adverb relativ*: **kána** "când", **sar** "cum" (la) "cum", **kaj** "unde", **kibór** "cât"; *Dikhása* [1]/ **sar o grastá avéna sígo.** [2]/ "Privim (ne uităm) [1]/ cum *caii vin repede.* [2]/"; *Na źanáw* [1]/ **kaj diḱhéla pes ow dá.** [2]/ "Nu ştiu [1]/ unde *se uită el.* [2]/

6. PROPOZIŢIA COMPLETIVĂ DE AGENT

Propoziţia completivă de agent (P. C. Ag.) are funcţia de complement de agent pe lângă un verb (sau o locuţiune verbală) la diateza pasivă (sau reflexivă dar cu valoare pasivă) din propoziţia regentă, arătând de cine este făcută acţiunea.

O lil si kerdó [1]/ **kástar putisárla** [2]/ *te kérla les.* [3]/ "Cartea este făcută [1]/ de (către) cine *poate* [2]/ să o facă. [3]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Ag. şi 3: P. C. D.

II. PROPOZIŢIILE SUBORDONATE CIRCUMSTANŢIALE

7. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC

Propoziţia circumstanţială de loc (P. C. L.) arată locul în care se produce acţiunea săvârşită de verbul din regentă, având funcţia unui complement circumstanţial de loc: *Pal girdí andré* [1]/ **kaj beśtás p-o pátos.** [2]/"Şi intră înăuntru, [1]/ *unde s-a aşezat pe pat.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. L.;

Propoziţia circumstanţială de loc poate fi introdusă prin: *1. adverbe relative*: **kaj** "unde" (cu compusele sale în *locativ* (**káte** < **kájte** "unde"); *ablativ* (**kátar** < **kájtar** "de unde"). Exemplu: *Sẹás,* [1]/ **kaj sẹás,** [2]/ *ekh rrom pe romnẹása.* [1]/ "A fost, [1]/ unde *a fost,* [2]/ un rom cu nevasta sa. [1]/", unde 1: P. P., 2: P. C. L.; *Amé kidásas lilá ándar i zis* [1]/ *hen anásas len* [2]/ **káte beśásas.** [3]/ "Noi strângeam cărţi din oraş [1]/ şi le aduceam [2]/ unde *locuiam.* [3]/", unde 1: P. P., 2: P. P., 3: P. C. L.; **Káte si o paj baró,** [1]/ *te lel man p-o dumó.* [2]/ "Unde *este apa mare,* [1]/ să mă ia pe umăr. [2]/", unde 1: P. C. L., 2: P. P.; *Ále telé, ánd-i bar,* [1]/ **kátar si to than.** [2]/ "Vino jos, în curte, [1]/ (de) unde *este locul tău!* [2]/; **Káte źálas o rakló,** [1]/ *źálas o dat da.* [2]/ "Unde *mergea băiatul,* [1]/ mergea şi tatăl. [2]/", unde 1: P. C. L.; 2: P. P. şi *2. pronume relative în locativ şi ablativ*: *Me źáwa* [1]/ **káste tu biśaldán man.** [2]/ "Eu mă duc [1]/ la cine *m-ai trimis.* [2]/, unde 1: P. P., 2: P. C. L.

8. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE TIMP

Propoziţia circumstanţială de timp (sau "temporală") (P. C. T.) îndeplineşte funcţia unui complement circumstanţial de timp al unui verb din regentă (arătând timpul când se petrece acţiunea exprimată de respectivul verb din regentă).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Propozițiile circumstanțiale de timp pot fi introduse prin: *1. adverbe relative*: *kána* "când", însoțit sau nu de prepoziții, ca, de exemplu: *źi kána* "până când", *de kána* "de când" (**Kána** *dikhịás la* [1]/ *i phurí dịás pes lása.* [2]/ "Când *a văzut-o* [1]/ bătrâna s-a certat cu ea. [2]/", unde 1: P. C. T., 2: P. P.); *kibór* "cât" (**Kibór śúnla o śośój,** [1]/ *kidibór naśéla.* [2]/ "Cât timp *aude iepurele,* [1]/ atâta (într-atâta) fuge. [2]/", unde 1: P. C. T., 2: P. P.); *sar* "cum", "de cum" (**Sar gené ánd-i zis** [1]/ *astardás* [2]/ *te kérla hïsméci.* [3]/ "Cum (de cum) *au plecat în oraş,* [1]/ s-a apucat [2]/ să facă treabă. [3]/"); *2. locuţiuni conjuncţionale de timp: maj anglál te (ke)* ... "mai înainte (ca) să", *źi kán (ke) te* ... "până când (ce) să ..." ş.a. (**Maj anglál te śúnla kidẹá,** [1]/ *astardás* [2]/ *te phenél léske* [3]/ *so mangélas.* [4]/ "Mai înainte să *audă aşa,* [1]/ a prins [2]/ să-i spună [3]/ ce dorea. [4]/, unde 1: P. C. T., 2: P. P., 3: P. C. D., 4: P. C. D.);

În funcţie de momentul când se petrece acţiunea din regentă, propoziţia circumstanţială temporală şi regenta pot fi în raport de:

1. anterioritate (când acţiunea din regentă are loc înaintea celei din propoziţia circumstanţială temporală; se introduce prin conjuncţie şi locuţiune conjuncţională de tipul: *maj anglál te* ... "mai înainte să ..." etc);

2. simultaneitate (când acţiunea din regentă este simultană cu cea din propoziţia circumstanţială temporală). Se introduce prin conjuncţie şi locuţiune conjuncţională (ori adverb / locuţiune adverbială) fără termen (*an-tímpos so* "în timp ce") sau cu termen (*źi so* "până ce", *źi te* etc;

3. posterioritate (când acţiunea din regentă se produce după acţiunea din propoziţia circumstanţială temporală; se exprimă prin conjuncţie şi locuţiune conjuncţională de tipul *palá so* "după ce" etc.).

9. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE MOD

Propoziţiile circumstanţiale de mod (P. C. M.) pot fi:

1. propriu-zise (arată *modul* cum se derulează acţiunea exprimată de verbul din regentă sau *caracteristica (însuşirea)* adjectivului sau adverbului din regentă). Acestea pot fi introduse prin intermediul *adverbelor relative* (*sar* "cum", "precum", "după cum", *kibór* "cât") şi al *locuţiunilor conjuncţionale* (*bi te* "fără (ca) să", *kidẹá sar* "aşa (după) cum" etc.). Ex.: *O rakló kerdás* [1]/ **sar phendás léske o dat** [2]/ *te kérla.* [3]/ "Băiatul a făcut [1]/ (după) cum [precum] *i-a spus tatăl* [2]/ să facă. [3]/, unde 1: P. P., 2: P. C. M., 3: P. C. D.; *I daj délas trat* [1]/ **kibór putisarlás** [2]/. "Mama striga [1]/ cât *putea* [2]/.", unde 1: P. P., 2: P. C. M.; *O kak kerdás*[1]/ **kidẹá sar phendás léske i bibí .** [2]/ "Unchiul a făcut [1]/ aşa (după) cum *i-a zis mătuşa.* [2]/ unde 1: P. P., 2: P. C. M.; *Déla brişínt* [1]/ **bi te oprisárla pe.** [2]/ "Plouă [1]/ fă-ră (ca) să *se oprească.* [2]/ unde 1 P. P., 2: P. C. M.;

2. comparative (scot în evidenţă, prin comparare, deosebirea dintre două acţiuni sau însuşiri). Propoziţiile modale de comparaţie (comparative) au rolul celui de-al doilea termen al comparaţiei, presupunând existenţa unui complement de mod comparativ în regentă. Gh. Constantinescu-Dobridor (**1994**, 439, 443), în contextul în care consideră că (în cazul limbii române) propoziţiile modale de comparaţie pot fi, la rândul lor, *de calitate, de conformitate, de cantitate, de comparaţie şi de progresie*, arată că propoziţiile circumstanţiale de mod comparativ (P. C. M.-Cp.) pot exprima fie ideea de *egalitate* (corespunzătoare comparativului de egalitate), fie *ideea de inegalitate* (corespunzătoare comparativului de superioritate sau de inferioritate, cu referire la al doilea termen al comparaţiei).

Similar, cu aplicaţie la dialectul studiat, sunt întâlnite: propoziţii circumstanţiale de mod comparativ *de egalitate* (*Me kerdóm sa kidẹá de sígo* [1]/ **sar hen tu kerdán.** [2]/ "Eu am

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

făcut tot aşa de repede, [1]/ *după cum ai făcut şi tu.* [2]/", unde 1: P. C. M., 2: P. C. M.-Cp. şi propoziţii circumstanţiale de mod comparativ *de inegalitate* (*Ow da kerdás hïsméci maj śukár*[1]/ **dekït me kerdóm hïsméci.** [2]/ "El a lucrat mai bine [1]/ *decât am lucrat eu.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. M.-Cp.

10. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE CAUZĂ

Propoziţia circumstanţială de cauză (P. C. Cz.) îndeplineşte funcţia unui complement circumstanţial corespunzător şi arată cauza unei acţiuni sau a unei însuşiri din propoziţia regentă. Propoziţiile de acest tip sunt introduse prin conjuncţii, ca, de ex.: *ke* "că", "fiindcă", *der* ["că", "pentru că", "întrucât", "căci" - varianta mai rară], *zer* sau *zérima* "pentru că"," fiindcă "," întrucât ", " că ". Exemple: *Phak i sinía* [1]/ **k e si samaimé.** [2]/ "Sparge masa [1]/ c ă *este uscată.* [2]/, unde 1: P. P., 2: P. C. Cz.; *Te na avés athé,* [1]/ **d e r siné o sapá.** [2]/ "Să nu vii aici, [1]/ c ă c i *sunt şerpi.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Cz.; *Te marés la,* [1]/ te na maj źál othé, [2]/ **z e r asána látar.** [3]/ "Să o baţi, [1]/ să nu mai meargă acolo, [2]/ p e n t r u c ă *râd de ea.* [3]/", unde 1: P. P., 2: P. C. S., 3: P. C. Cz.; *Akaná te źas,* [1]/ **z é r i m a mukhóm o gaw.** [2]/ "Acum să mergem, [1]/ p e n t r u c ă *am părăsit satul.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Cz.; *Na mudár man,* [1]/ **z é r i m a tu se̯ás murś.** [2]/ "Nu mă omorî, [1]/ p e n t r u c ă *tu eşti viteaz.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Cz.

11. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE SCOP

Propoziţia circumstanţială de scop (P. C. S.) este introdusă prin conjuncţia *te* "să": *Sawré gené k-o grastá* [1]/ **t e diḱhén len.** [2]/ "Toţi s-au dus la cai [1]/ s ă - *i vadă.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. S.; *Oná ingénla len* [1]/ **t e xan će̯ár.** [2]/ "Ei îi duc [1]/ s ă *pască iarbă.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. S.; *Thon tumaré śeré p-o kaká kaś* [1]/ **t e dikhás kon si o aravdó.** [2]/ "Puneţi capetele voastre pe butucul acesta [1]/ s ă *vedem cine este vinovatul.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. S.; *O phuró genó tar ánd-o veś* [1]/ **t e anél péske kaśta.** [2]/ "Bătrânul s-a dus în pădure [1]/ s ă -*şi aducă lemne.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. S.; *Te anés les ḱheré* [1]/ **t e kerél aménge hïsméci.** [2]/ "Să-l aduci acasă [1]/ s ă *ne facă treabă.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. S.

12. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CONDIŢIONALĂ

Propoziţia circumstanţială condiţională (P. C. Cţ.) este propoziţia subordonată cu funcţie de complement circumstanţial condiţional pe lângă un verb (sau o locuţiune verbală) din propoziţia regentă. Ea arată condiţia de îndeplinirea căreia depinde realizarea *acţiunii* (de verbul sau de locuţiunea verbală din regentă) sau a *însuşirii* (exprimate de adjectivul din regentă).

Propoziţia circumstanţială condiţională este introdusă prin conjuncţiile *te* "să", "dacă", "de" (cu sensul "dacă") sau *dákä* "dacă" (**T e súnla mo dat,** [1]/ *mudárla man!* [2]/ "D e *aude tatăl meu,* [1]/ mă omoară. [2]/", unde 1: P. C. Cţ., 2: P. P.) sau prin adverbele *sási* "numai", *dákä* "dacă"; *Beś* [1]/ **s á s i t e** *les man túsa!* [2]/ "Stai, [1]/ n u m a i s ă *mă iei cu tine!* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Cţ; **S á s i te kerés kide̯á,** [1]/ *resésa dur.* [2]/ "N u m a i *dacă o să faci aşa,* [1]/ ajungi departe.[2]/", unde 1: P. C. Cţ., 2: P. P.; **D á k ä źanáwas ozumánt,** [1]/ *me na naśaldómas nikhaćik.* [2]/ "D a c ă *ştiam atunci,* [1]/ n-aş fi pierdut nimic. [2]/" etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

13. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CONCESIVĂ

Propoziţia circumstanţială concesivă (P. C. Cv.) se comportă ca un complement circumstanţial concesiv, ea putând fi introdusă prin conjuncţia subordonatoare *deśí* "deşi" (**D e ś í seás nawsaló,** [1]/ *gejás othé.* [2]/ "D e ş i era bolnav,[1]/ s-a dus acolo. [2]/", unde 1: P. C. Cv., 2: P. P.), prin conjuncţia nespecifică *kána* "dacă", cu sensul "deşi", "de", "că" (**K á n a vakerdóm túke te na źas,** [1]/ *tu geján.* [2]/ "D e ş i *ţi-am zis să nu te duci,* [1]/ tu te-ai dus. [2]/", unde 1: P. C. Cv., 2: P. P.), sau prin locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: *kjar dákä* "chiar dacă", *bi te* "fără să", *kjar bi* "chiar fără"etc.: **K j a r d á k ä na kerdás nikhaćík,**[1]/ *ow dá kidiás but frankója.* [2]/ "C h i a r d a c ă *n-a făcut nimic,* [1]/ el a strâns mulţi bani. [2]/", unde 1: P. C. Cv., 2: P. P.

14. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CONSECUTIVĂ

Propoziţia circumstanţială consecutivă (P.C.Cs.) îndeplineşte funcţia unui complement circumstanţial consecutiv exprimând urmarea unei acţiuni (a unei însuşiri, a unei calităţi ori a unei cantităţi) la care s-au făcut referiri în regentă. Propoziţia circumstanţială consecutivă poate fi introdusă prin conjuncţia *te* "(ca) să", "de", "încât" sau prin locuţiunea conjunctivală *kideá ke* "aşa că (încât)": *Ow dá si kidibór de ćjowrró* [1]/ **t e mérél bokhátar.** [2]/ "El este atât de sărac, [1]/d e [î n c â t] *moare de foame.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Cs.

15. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ INSTRUMENTALĂ

Propoziţia circumstanţială instrumentală (P. C. Instr.) se introduce prin formele pronumelui relativ *so* "ce", *kibór* "cât", la cazul instrumental, adică: *sósa* "cu ce", *kiborésa* "cu cât(ă)", *kiborénca* "cu câţi (câte)".

Exemple: *Te avél* [1]/ **s ó s a putisárla.** [2]/ "Să vină [1]/ c u c e *poate.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Instr.; *Ćhin marró* [1]/ **s ó s a si tut.** [2]/ "Taie pâine [1]/ c u c e *ai.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Instr.

16. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ SOCIATIVĂ

Propoziţia circumstanţială sociativă (P. C. Soc.) arată cine însoţeşte subiectul (ori obiectul direct) din propoziţia regentă, în exercitarea acţiunii exprimate de verbul (sau de locuţiunea verbală) din respectiva regentă. Propoziţia circumstanţială sociativă se poate introduce prin forma pronumelui relativ *kon* "cine", *so* "ce" sau *kibór* "cât" în sociativ, anume *kása* "cu cine", *sósa* "cu ce", *kiborésa* "cu cât(ă)", *kiborénca* "cu câţi (câte)". Ea are în frază funcţia unui complement circumstanţial sociativ. Exemple: *Te avés* [1]/ **k á s a pilcaján.** [2]/ "Să vii [1]/ c u c i n e *te-ai însurat.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Soc.; *Avijás* [1]/ **s ó s a seás othé.** [2]/ "A venit [1]/ c u c e *era acolo.* [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Soc.

17. PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ OPOZIŢIONALĂ

Propoziţia circumstanţială opoziţională (P. C. O.) poate fi introdusă prin conjuncţia *te* "dacă", *kána* "dacă", "în timp ce" sau locuţiuni de tipul *ánd-o than te* (sau *ìn lok te*) "în loc să", *bi te* "fără (ca) să". Exemple: **(T e) K á n aaménde déla briśínt** [1]/ *tuménde déla iw.* [2]/

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

"(D a c ă) C â n d (î n t i m p c e) *la noi plouă,* [1]/ la voi ninge. [2]/", unde 1: P. C. O., 2: P. P.; **Á n d - o t h a n t e déla** dúma, [1]/ *o rakló bašála.* [2]/ "Î n l o c s ă vorbească, [1]/ băiatul cântă. [2]/", unde 1: P. C. O., 2: P. P.; **Ï n l o k t e našalés frankója po nikhaćík,** [1]/ *po šukár cínca ćípa.* [2]/ "*Î n l o c să pierzi banii pe nimic,* [1]/ mai bine cumperi ceva. [2]/", unde 1: P. C. O., 2: P. P.; **Ï n l o k t e ćeksín,** [1]/ *gejás k-e léste.* [2]/ "*Î n l o c s ă plece,* [1]/ s-a dus la el. [2]/", unde 1: P. C. O., 2: P. P.; **B i t e našalél o vakïci,** [1]/ *rezolvisardás i probléma.* [2]/ "*F ă r ă să piardă timpul,* [1]/ a rezolvat problema. [2]/", unde 1: P. C. O., 2: P. P.

18. PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CUMULATIVĂ

Propoziția circumstanțială cumulativă (P. C. Cl.) - ce exprimă un raport cumulativ (adăugare, acumulare, alăturare) prin care mesajul din subordonată îl completează pe cel din regentă - poate fi introdusă prin locuțiuni conjuncționale de tipul: *palá so (ke)* "după ce (că)" (**P a l á s o k e si kašukó** [1]/ *si len laloró.* [2]/ "*D u p ă c e c ă este surd* [1]/ este şi mut. [2]/", unde 1: P. P. Cl., 2: P. P.), *na sási so (ke)* "nu numai că" (**N a s á s i k e sęás kojló** [1]/ *áma sęás hen šudró.* [2]/ "*N u n u m a i c ă era moale,* [1]/ dar era şi rece. [2]/", unde 1: P. C. Cl., 2: P. P.), *pašal ke* "pe lângă [faptul] că" (**P a š á l k e bašálnas štar,** [1]/ *aviné hen pánda duj* [2]/ *te bašalén.* [3]/ **P e l â n g ă c ă** *patru cântau,* [1]/ au venit încă doi [2]/ să cânte. [3]/ ", unde 1: P. C. Cl., 2: P. P., 3: P. C. S.) (**A v r i̭ á l k e sęán tu ćingadinó,** [1]/ *avéla hen o rasáj.* [2]/ "*Î n a f a r ă (d e f a p t u l) c ă tu eşti invitat,* [1]/ vine şi popa. [2]/", unde 1: P. C. Cl., 2: P. P. etc.

19. PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE RELAȚIE

Deşi propoziția circumstanțială de relație (P. C. Rel.) se întâlneşte rar, prezentăm câteva exemple: **K a d a l é nekazósa so sęás** [1]/ *so te vakeráw túki po but?* [2]/ "*R e- f e r i t o r l a necazul acela* [literal: *cu necazul acela*] *ce a fost* [1]/ ce să-ți spun mai mult? [2]/", unde 1: P. C. Rel., 2: P. P.; **T e vakeráw ćípa léstar** [1]/ *naj man so ke vakeráw.* [2]/ "*S ă zic ceva despre el,* [1]/ n-am ce să zic. [2]/", unde 1: P. C. Rel., 2: P. P.

Uneori, propoziția circumstanțială de relație se rezumă la forma unor relatori înzestrați cu predicație: **Sikaimáski** [1]/ *sikijás sowrró tímpos.* [2]/ [Adică: **Te sikavél** [1]/ *sikijás sawrró tímpos.* [2]/] "*D e î n v ă ț a t* [*s ă î n v e ț e*], [1]/ a învățat tot timpul. [2]/", unde 1: P. C. Rel., 2: P. P. Similar: **Hïsmecíski** [1]/ *kerdás hïsméci sowrró linái.* [2]/ [**Te kerél hïsméci** [1]/ *kerdás hïsméci sowrró linái.* [2]/] "*D e l u c r a t* [*S ă l u c r e z e*], [1]/ a lucrat toată vara. [2]/", unde 1: P. C. Rel., 2: P. P. ori: **Pharimáski [Te avél pharó]** [1]/ *si pharó.* [2]/ "*D e g r e u* [*S ă f i e g r e u*], [1]/ este greu. [2]/", unde 1: P. C. Rel., 2: P. P.

20. PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE EXCEPȚIE

Propoziția circumstanțială de excepție (P. C. Ex.) este propoziția subordonată care exprimă un raport de excepție față de regentă (îndeplineşte deci funcția de complement circumstanțial de excepție) la nivel frastic. Propoziția regentă şi subordonată de excepție se află într-un raport de opoziție, deoarece prima este întotdeauna negativă, iar cea de-a doua de nuanță pozitivă (Fulvia Ciobanu **1996**, 338).

Exemple: *Na dikhóm len* [1]/ **d e k ï t o štarén ke aviné.** [2]/ "Nu i-am văzut [1]/ *d e c â t pe cei patru* care au venit. [2]/", unde 1: P. P., 2: P. C. Ex.;**A v é r ćípa d e k ï t te xoxójl** [1]/ *na žánla* [2]/ *te kerél.* [3]/ "*A l t c e v a d e c â t să mintă* [1]/ nu ştie [2]/ să facă. [3]/", unde 1: P. C.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ex., 2: P. P., 3: P. C. D.; **A v r i̯ á l t e avés ánd-o kurkó** [1]/ *putisárca* [2]/ te avés ánd-o orsáw zis ándar o kurkó. [3]/ "*Î n a f a r ă de a veni duminica* [1]/ poţi [2]/ să vii în orice zi din săptămână. [3]/", unde 1: P. C. Ex., 2: P. P., 3: P. Sub. etc.

1.6.3. TIPURI DE FRAZE

1. Sub aspectul *calităţii* (naturii) relaţiilor stabilite la nivel frastic, distingem următoarele tipuri de fraze:

1. frază adordonativă, constituită din propoziţii aflate în acelaşi plan al comunicării, legate între ele prin raporturi de *coordonare* sau de *apoziţionare*. Exemple:

- prin coordonare: *Nikhaćik naná mangáwa, beśáwa me da othé.* ("Nimic nu vreau, stau şi eu aici.");

- prin apoziţionare: *Avinó hen ekh murś - lésko phral se̯ás - pal vakerdás léske kide̯á:/.../* ("A venit şi un bărbat - era fratele lui - şi i-a zis aşa: /.../").

2. frază subordonativă (reuneşte propoziţii legate prin raporturi de subordonare unele faţă de altele): *Kon avéla* [1]/ *te lel man,* [2]/ *te źanél* [3]/ *ke dáwa léske mo ḱher.* [4]/ ("Cine vine [1]/ să mă ia, [2]/ să ştie [3]/ că îi dau casa mea. [4]/").

3. frază supraordonativă, constituită din propoziţii dispuse în diferite planuri ale comunicării prin incidenţă sau prin modalizare. Exemple: *prin incidenţă* (*Ker kide̯á* - **vakerdásas láke o dat** - *ke te avél śukár!* "Fă aşa - *îi zicea tatăl* - că o să fie bine!"); *prin modalizare* (*Na mangésa,* **vakér dowrés**, *te anáw túke?* "Nu vrei, *spune drept*, să-ţi aduc?").

4. frază mixtă, rezultată din propoziţii legate între ele prin raporturi de adordonare, subordonare şi supraordonare. Exemplu: *O dat avinó ḱheré,* [1]/ *girdí and-o ḱher* [2]/ *hen zinzardás p-o pátos* [3]/ *- avér so te kerél?* [4]/ *- pal* [5]/ *- kána vazdás pes* [6]/ *- vakerdás aménge:* [5]/ "Sóske tumén beséna [7]/ *hen na kérna hïsméci.* [8]/ ("Tata a venit acasă, [1]/ a intrat în casă [2]/ şi s-a lungit în pat [3]/ - altceva ce să facă? [4]/ - apoi, [5]/ când s-a ridicat, [6]/ - ne-a zis: [5]/ "De ce staţi [7]/ şi nu lucraţi. [8]/").

În acest exemplu: propoziţiile 1 şi 2 sunt legate între ele printr-un *raport de adordonare (coordonare prin juxtapunere)*; propoziţiile 2 şi 3 sunt legate tot printr-un *raport de adordonare (coordonare prin joncţiune)*; propoziţia 4 este *supraordonată*, ca, de altfel, şi propoziţia 6; propoziţia 5 este legată de propoziţia 3 printr-un raport adordonativ (coordonare); propoziţiile 7 şi 8, subordonate, faţă de propoziţia 5, sunt, de asemenea, legate între ele (7 şi 8) printr-un raport de adordonare de tip coordonativ (joncţiune).

2. Sub raport *cantitativ* frazele pot fi: *1. simple (bipropoziţionale)* şi *2. complexe (pluripoziţionale)*, după cum s-a putut observa din exemplificările de până acum.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

III. RELAȚIILE GENEALOGICE ȘI TIPOLOGICE ALE DIALECTULUI EXAMINAT CU CELELALTE DIALECTE ROME DIN ROMÂNIA

În scopul definirii mai exacte a locului pe care îl ocupă dialectul romilor spoitori în general (cel vorbit în Oltenița, în special) în spectrul dialectal rom din România, am încercat să dezvoltăm un inventar de parametri jalonat pe baza observațiilor noastre acumulate în decurs de cincisprezece ani.

Pachetul de parametri prezentat în *Tabelul cu parametrii comparativi* din *Anexa* lucrării poate veni și în sprijinul altor cercetători, mai cu seamă în structurarea chestionarelor dialectale pentru domeniul rom, respectiv pentru stabilirea cu ușurință a tipologiei idiomului vizat.

În urma analizării configurației din *Tabelul cu parametrii comparativi* reprezentativi pentru dialectele ursarilor, spoitorilor și căldărarilor, constatăm că dialectul spoitorilor din România conține preponderent asemănări cu dialectul ursarilor, unele apropieri de dialectul căldărarilor și, în număr foarte mic, trăsături comune cu ambele, inexistente în alte dialecte. Așa, de pildă, dintre trăsăturile comune *dialectelor ursarilor* și *spoitorilor* distingem *la nivel*

a) fonetic - apropierea în ceea ce privește desinența de p. I, sg., de la indicativ perf.; mutația africatei *ćh* în fricativa *ś*; asurzirea consoanelor finale ale substantivelor la nom. sg.; inexistența fenomenului de trecere a voc. *i* în *ï* [ɪ]; menținerea diftongului **-aj** la s.f.;

b) morfologic - prezența voc. *e*, respectiv a diftongului *-i̯e-* în tema de pl. a s.f. la cazurile oblice; terminații la nom. sg., respectiv, desinențe la nom. pl. comune în ambele dialecte, în cazul substantivelor masculine și feminine împrumutate; apropieri în ceea ce privește art. hot. proclitic; modalitate comună de compunere a numeralelor cardinale cu ajutorul voc. de legătură *-u-*;

c) lexical - identitatea unor cuvinte, ca, de ex.: *men* "gât" (în dial. urs. are sensul de "guler"), *koć(ik)* "genunchi", *musí* "braț", *diz/zis* "oraș", *sinía* "masă", *zoraló* " puternic " ș.a..

Între trăsăturile comune *dialectelor spoitorilor* și *căldărarilor* se remarcă la nivel:

a) fonetic - palatalizarea consoanei inițiale **-n-** a sufixului **-ni** al s.m. și al s.f. (la nom. sg.); prezența *rr*-ului geminat, tipic;

b) morfologic - suf. **-mós** caracteristic s.m. abstracte; forme scurte, tipice, ale adj.; verbele împrumutate au în componență interfixul **-sar-**;

c) lexical - puține cuvinte, ca adj. *xoraxanó* "turc; tătar; musulman", *rací/aráti* "ieri" ș.a.

Un număr extrem de mic de trăsături sunt comune celor trei dialecte (ca, de pildă, mutația africatei *ğ* în fricativa *ź*), ele lipsind în alte dialecte (în cele din Stratul II).

Evident, dialectul spoitorilor se diferențiază de celelalte două dialecte cu care s-a întreprins aici compararea prin trăsături proprii, specifice, din care prezentăm câteva, cum ar fi: *a) fonetice*: mutația oclusivei palatale sonore **ì** în fricativa dentală **z** (*lulugí* > *luluzí* "floare"), apocoparea (*grast* > gras "cal"), mutația oclusivei palatale surde **k**, înainte de *i* sau *e*, în africata dentală **c** [ts] (***kirmaló*** > ***cirmaló*** "viermănos"), asurzirea consoanelor finale ale substantivelor la nom. sg. (***dad*** > *dat* "tată"), tendința spre metateză, mai frecvent la cuvinte

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

cu *r* (*berś* > **breś** "an"), palatalizarea grupurilor consonantice (*lażawdí* > *lażawźi* "ruşinată"), *b) morfologice*: articolul hot. proclitic **o** invar. pentru s.m., la nom. sg. şi pl. şi la toate cazurile oblice (sg. şi pl. pentru s.m. şi s.f.); art. hot. proclitic **i** pentru s.f. la nom. sg. şi la acuz. sg.; suf. **-źol** la vb. refl.; formarea comparativului la adv. şi adj. cu ajutorul adv. de origine slavă *po* "mai", *c) lexical* - cuvinte ca: *kïzáj* "copil", *źeśtáj* "cumnată", *níśka* "vacă", *kalpáci* "căciulă", *ambrïn* "copac, pom", *ćikíći* "ciocan", *śakás* "glumă", *vázi* "câmp", *zinzardó* "lung", *kibór* "cât", *ćíma* "puţin; ceva", *ozumánt* "atunci" ş.a.

Aşadar, cele *câteva trăsături comune dialectelor spoitorilor* şi *căldărarilor* (sunetul [**-rr-**], sufixul pentru substantivele abstracte **-mós**, sufixul **-sar-** din verbele împrumutate, cât şi existenţa câtorva cuvinte identice în ambele idiomuri) constituie indicii suficiente pentru un posibil contact între vorbitorii acestor dialecte într-o fază anterioară spaţiului geografic de limbă turcă.

Dar *cele mai multe fenomene, procese şi trăsături comune* se remarcă, totuşi, între *dialectul spoitorilor şi cel al ursarilor*, după cum s-a văzut mai sus sau cum se poate deduce în amănunt din *Tabelul* menţionat, ceea ce denotă apropierea tipologică a acestor două idiomuri, contactul lor, mai îndelungat, în spaţiul balcanic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

IV. CONCLUZII

În varianta definitivată pentru susținerea publică din septembrie 1998, pe lângă scopul principal de a descrie un dialect rom, extrem de puțin studiat, din enclava lingvistică a romilor spoitori delimitată de orașele dunărene românești, teza și-a propus să abordeze, pe cât posibil (în secțiunea **I.** ***Introducere),*** și unele chestiuni, inedite la noi, care i-ar putea interesa pe specialiști, privitoare la originea limbii romilor, la istoria, exodul, migrația și la drumul acestora din India până în Europa, la primele cercetări în domeniu, la cele dintâi consemnări, în scris, ale unor mostre de limbă romani ș.a.

Am căutat, astfel, să facem trimiteri la lumea indiană, mai cu seamă pentru a pune în evidență similitudinile dintre limba romani și limbile neo-indiene. În acest scop, includerea unor tabele orientative proprii privind configurația limbilor neo - indiene prezintă interes nu numai pentru romistică (romologie) - definindu-se mai bine locul ocupat de limba romani în spectrul limbilor indiene - , dar și pentru punctele noi de vedere aduse în ceea ce privește clasificarea limbilor neo-indiene (în acest context, se detașau contribuțiile: *Distribuția geografică a subgrupurilor indice*, *Indicele de idiomuri indo-ariene moderne* sau *Tabelul cu cele mai răspândite limbi neo - indiene*).

Dar toate aceste date și informații inedite, prin volumul lor mare, nu au fost incluse în demersul de față, ele urmând a fi valorificate - așa cum au recomandat referenții oficiali nominalizați în comisia de validare științifică a tezei cu prilejul susținerii sale - într-o lucrare de sine stătătătoare (De notat că unele părți din respectiva secțiune au fost deja incluse în lucrarea noastră *Rromii, India și limba rromani*, publicată de Editura Kriterion, în decembrie 1998, în colecția "Biblioteca rromă", 258 p.). Au fost, de asemenea, lăsate de-o parte câteva capitole referitoare la venirea romilor în Balcani, unele repere documentare (atestări, istoricul studiilor consacrate limbii romani din spațiul geografic românesc ș.a., dar, în varianta destinată publicării, au fost incluse secțiunile în care am urmărit efectele lingvistice ale așezării rromilor în zona Balcanilor, cu referire, îndeosebi, la romii din Țările Române, prezentând configurația istorică, socială și lingvistică a colectivităților de romi și criteriile de delimitare a acestora).

Prezentarea descrierii dialectului romilor spoitori din punctul dialectal Oltenița în această lucrare s-a făcut după ce, în prealabil, ne-am referit la structura dialectală a limbii romani, la teoria straturilor dialectale, urmărindu-se cu precădere relațiile genealogice și tipologice ale dialectului examinat în raport cu principalele dialecte rome din România. Astfel, au fost expuse puncte de vedere inedite, reușindu-se sintetizarea asemănărilor și deosebirilor dintre principalele dialecte rome din România într-un *Tabel cu parametri comparativi reprezentativi* de definire a acestor dialecte. (v., în ***Anexă***, cap.**2**).

În cadrul secțiunii **II.** ***Descrierea dialectului romilor spoitori din Oltenița,*** a fost motivată alegerea acestui dialect și s-a prezentat metoda de studiu. În acest context, am considerat utilă includerea în conținutul ***Anexei*** (v. cap.**1**) a chestionarelor utilizate - ilustrat, morfologic, sintactic și general (cu accent pe verificarea elementului lexical), în speranța că acestea, fiind concepute în concordanță cu specificul limbii romani, vor putea servi, ca atare sau într-o formă mai concentrată, și altor cercetători în domeniu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Analiza *inventarului fonologic* (evidenţierea sistemelor consonantic şi vocalic, ilustrarea corpusului fonematic) a făcut obiectul cap. **2** din secţiunea **II**, iar în cap. **3** am analizat amănunţit *lexicul*, reliefând componentele lexicale subsumate *fondului lexical prebalcanic* (elemente lexicale vechi indiene, persane, armeneşti, osete, gruzine, kurde) şi *fondului lexical din zona balcanică* (elemente împrumutate din limbile turcă, greacă, albaneză, bulgară şi alte limbi slave, română). Totodată, a fost evidenţiată structura semantică a termenilor romi de origine indiană sau împrumutaţi, prin gruparea lor în constelaţii lexico-semantice. Bogatul material lexical rezultat în urma investigaţiilor pe teren nu a putut fi inserat în *Anexă,* dar am prezentat câteva *scurte texte*, consemnate de la subiecţii care ne-au sprijinit în culegerea materialului dialectal (v. în ***Anexă***, cap. **3**) şi, de asemenea, răspunsurile în dialectul romilor spoitori primite cu ocazia testării chestionarului ilustrat. (Merită însă menţionat faptul că o parte din materialul lexical spoitoresc obţinut în urma cercetării pe teren a fost valorificat în lucrarea noastră *Dicţionar rrom (spoitoresc) - român* (Bucureşti: Kriterion, Colecţia " Biblioteca rromă ", 1998, 142 p.).

Capitolul **4** din secţiunea a **II**-a a lucrării a fost rezervat *Gramaticii*, în cadrul căreia au fost tratate pe larg A. *Morfologia* şi B. *Sintaxa* dialectului descris.

În diferite locuri din lucrare (a se vdea, de pildă, secţiunea a III-a, consacrat *Relaţiilor genealogice şi tipologice ale dialectului examinat cu celelalte dialecte rome din România,* şi cap. **2** din ***Anexă***, intitulat *Tabel cu parametri comparativi reprezentativi pentru principalele dialecte rome din România* ş.a.) am prezentat pe larg observaţii de ordin fonetic, morfologic, sintactic şi lexical.

Sintetizând, dialectul romilor spoitori din Olteniţa se particularizează prin caracteristicile de mai jos:

La **fonetică**, se observă:

- mutaţia africatei **ğ** [dʒ] în fricativa **ź** [ʒ] (cf. dial. spoit. *ʒamutró* " ginere " / lb.rr.c. *ʒamutró* [dʒamu'tró] " idem ");

- vocala **-ó-** în desinenţa de indicativ, perf., p. I, sg., (cf.: dial. spoit. *(me) kerdóm* "eu am făcut "/ dial. urs. *(me) kerdŏm* [kerdi̯om] " idem"/ dial.căld. *(me) kerdém* "idem");

- trecerea consoanelor **–d**- şi **–g**- , când sunt urmate de **–i**-, în **-z-** (cf.: lb.rr.c. *luludĭ* "floare" > dial. spoit. *luluzí* "idem"), respectiv, schimbarea consoanei **ć** [tʃ] în - **c**- [ts] : cf. lb.rr.c. *paramíći* "poveste" > *paramíća* "idem";

- tendinţa de apocopare (cf. lb.rr.c. *grast* "cal" > dial. spoit. *gras* "idem" şi foarte multe alte fenomene fonetice tratate pe larg în teză şi în anexa ei;

În **morfologie** se constată:

- prezenţa postpoziţiilor specifice cazurilor *genitiv* [**–ko, - ki, -ke, -ke** (la sg.) şi **–go, -gi, -ge, -ge** (la pl.), *dativ* [**-ki** (var. pentru **–ke**), la sg., şi **-gi** (var. pentru **–ge**), la pl.], *locativ* [-**te** (la sg.) şi – **de** (la pl.)], *ablativ* [**-tar** (la sg.) şi **–dar** (la pl.)] şi *instrumental-sociativ* [**-sa** (la sg.) şi **–ca** [-tsa] (la pl.)];

- tendinţa de slăbire a structurilor sintetice, originare (a se vedea, bunăoară, pierderea postpoziţiilor – după unii autori desinenţe cazuale –, la substantivele aflate în cazurile *locativ* şi *ablativ);*

- numeroasele împrumuturi din limbile de contact (mai ales din cele din zona balcanică) au exercitat influenţe asupra flexiunilor nominală şi verbală, ca urmare a transferului de morfeme gramaticale datorat bilingvismului colectiv înregistrat în diferite momente istorice ale coabitării romilor spoitori cu diverse populaţii balcanice. Din acest punct de vedere, dialectul analizat îi oferă cercetătorului un material *aparte*, care, în mod paradoxal, indică tendinţa de sărăcire a substanţei gramaticale de tip rom, pe de o parte, şi invită, pe de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

altă parte, la sesizarea bogăţiei de structuri şi de elemente lexicale apropriate, din adstrat, şi adaptate la specificul limbii romani.

Este de remarcat, totodată, că, la *flexiunea nominală* (cu excepţia celei pronominale unde s-au păstrat formele sintetice), se manifestă o puternică tendinţă spre analitism, la cazurile locativ şi ablativ, existând construcţii paralele sintetice/analitice de tipul: *gavéste* "în (la) sat" (loc., sg.) [sintetic] / *k-o gaw* "la sat"; *ánd o gaw* "în sat" (loc., sg.) [analitic], *gavéstar* "din sat" (abl., sg.) [sintetic] / *ándar o gaw* "din sat", *tar o gaw* "de la sat" (abl.,sg.) [analitic].

- la numeralul cardinal se evidenţiază sărăcirea sistemului (aşa după cum s-a arătat în lucrare, în acest dialect nu există numerale proprii decât până la 59 inclusiv).Vorbitorii nu recurg la mijloacele interne oferite de acest idiom pentru îmbogăţirea sistemului numeral deficitar, ci la împrumuturi ca atare din limba română. La fel se procedează şi în privinţa numeralelor ordinale, care, de asemenea, sunt preluate din limba română (nefiind cunoscute numeralele ordinale derivate cu sufixul numeral **–to**, ca, de pildă, în dialectul romilor căldărari);

- predilecţia pentru modele de declinare şi conjugare oferite de limba turcă (culminând , la conjugarea verbelor împrumutate din această limbă, cu preluarea abundentă a desinenţelor tipice paradigmelor verbale turceşti!). Aceasta demonstrează că, după limba română, turca s-a aflat, în trecut, în cel mai îndelungat contact lingvistic cu idiomul rom analizat;

- sesizarea flexiunii la adverb, în unele situaţii, prin utilizarea postpoziţiilor de ablativ –tar (sg.) şi -dar (pl.) " de la; din ": *akanátar* " de acum " , *avrĵátar* " de afară; din afară " ş.a.;

În ceea ce priveşte **sintaxa**, constatăm că *propoziţiile* sunt, în general, scurte (de tipul : *O dat avijás. Śundás. So te vakérla?* "Tatăl a venit. A ascultat. Ce să zică?") şi că sunt foarte frecvente construcţiile apoziţionale (cf.: *O rakló arakhás **les** othé, o* ***p h u r é s*** ." Băiatul l-a găsit *pe el* acolo, *p e b ă t r â n* .") Sintagmele nominale (de tip analitic) - având, din punct de vedere morfologic, determinatul pe primul loc şi determinantul pe locul al doilea - presupun, la nivel sintactic, postpunerea atributului (Cf.: *Avijás* ***o rakló o r a ś a j é s k o.*** "A venit *băiatul p o p i i (de popă)*"; în lb. rr. c.: *Avijás o* ***r a ś a j é s k o rakló.*** Literal: "A venit *d e p o p ă (a l p o p i i) băiatul.").*

- Topica propoziţiei este flexibilă, urmărindu-se schema: Subiect – Predicat – Complement. Atributul poate să se situeze după subiect sau, atipic (în raport cu limba romani comună), după complement, şi, de asemenea, înaintea subiectului, respectiv a complementului. Ex.: [*A m a r ó*] O kak vakerdás *ś u k á r* p h e r a s á . " Unchiul [nostru] a spus vorbe frumoase."

Totodată, în acest idiom se constată predilecţia spre postpunerea determinantului (a adjectivului, în fapt), fenomenul mai fiind întâlnit doar în cazul unui singur idiom rom, anume, în cel vorbit de căldărari (foarte probabil sub influenţa limbii române în ambele dialecte). Astfel, există construcţii paralele cu variantă postpusă (în cazul îmbinărilor de genitiv, în care se stabilesc raporturi posesive între termenii constituienţi).Prin urmare, o îmbinare de tipul **o manuśésko** *śoró* " capul *de om (omenesc; uman, al omului)"* este dublată de o alta ce are determinantul **o manuśésko** în poziţie postpusă *o śoró* **o manuśésko** " capul *de om* (omenesc; uman, al omului)".

- *frazele*, în general, sunt de întindere mică, compuse de cele mai multe ori doar din două propoziţii. De asemenea, se constată faptul că juxtapunerea este preferată coordonării conjuncţionale (cf.: *Kaćík naná mangáwa,* ^{1}/ *beśáwa me da athé.* ^{2}/ "Nimic nu vreau, ^{1} / stau şi eu aici. ^{2} /", unde: 1.:P.C.Cv., 2: P.P.; altfel formulat: " *Deşi* [element de legătură omis] nu vreau nimic, ^{1}/ stau şi eu aici ^{2}/. "

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- elementele relaționale sunt, de obicei, preluate din limba română ca atare (*ke* "că", "pentru că", "deoarece", "care", "ce"; *adíkä* "adică", *dekït* etc.) sau din limba turcă (cf.: *zérim(a)* "deoarece", "pentru că"; *hen* "şi"; *amá* "însă", "dar"; *der* "căci"; *ozumánt* "atunci" etc.) şi, foarte rar, păstrându–se elemente de relație din limba romani (ca, de ex.: *pal* "apoi"; "după care"; "şi");

- Frazele abundă în propoziții incidente sau segmentate, de tipul: *Jekh rrom,*[1] / hen o dá seás othár,[2] / śundás[1] / . "Un rom,[1] / şi el era acolo,[2] / a auzit[1] /", unde : 1: P.P. ; 2: P.Inc.

Din punct de vedere **lexical**:

- Dialectul romilor spoitori se deosebeşte, lexical, de alte dialecte rome cel puțin prin două aspecte diametral opuse. Astfel, în timp ce acest dialect conservă cuvinte foarte vechi (indiene sau provenite din limbi prebalcanice) , de tipul *źeś* "cumnat", (i) *źeśtáj* "cumnată", *cáncój* "geană" ş.a., nu are însă termeni întâlniți în majoritatea idiomurilor rome pentru: "cruce" (cf. lb.rr.c. *truśúl* cruce), "lumină" (cf. în lb.rr.c. formele pentru "lumină": *(i) dud, (i) odud, (o) dud, (o) odud),* "stat, țară" (cf. lb.rr. c. *them* țară, stat), "căruță" (cf. lb.rr.c. *vurdón* căruță) ş.a.

De asemenea, este ştiut faptul că toate dialectele rome (care s-au aflat în contact cu limbi din Imperiul bizantin) au cunoscut o puternică influență din partea limbii greceşti în raport cu cea exercitată de limba turcă. În dialectul romilor spoitori însă fenomenul este invers, căci înrâurirea cea mai mare a primit-o din partea limbii turce. Astfel, dialectul romilor spoitori din Oltenița înmagazinează aproximativ 13,17% elemente turceşti şi doar aproximativ 4,21% elemente de origine greacă (în contextul limbilor balcanice), respectiv, 7,85% elemente de origine turcă şi numai 2,43 % de sorginte greacă – la nivelul întregului lexic rom. Ceea ce este, totuşi, relevant este faptul că rezultatele influenței primite din partea limbii greceşti la nivelul structurii dialectului analizat aici s-au păstrat până în prezent, remarcându-se: sufixul *-mós*, tipic substantivelor abstracte (ca, de pildă: *śukarimós* "frumusețe", inclusiv desinența de plural a acestor substantive – *máta* (ca, de ex.: *śukarimáta* "frumusețe"), sufixul *-mé*, caracteristic adjectivelor invariabile provenite din participii (cf. *maxarimé* "spurc/ at, (-ată, -ați, -ate)") ş.a.

Cea de-a V-a secțiune a tezei, ***Bibliografia*** (redusă şi ea aici substanțial), întregeşte informațiile cu privire la stadiul preocupărilor consacrate în lume limbii romani.

Sperăm că studiul de față a reuşit, pe de o parte, să prezinte o descriere preliminară a unuia dintre dialectele rome puțin studiate în lume şi, pe de altă parte, să ofere date, informații şi interpretări inedite în domeniul rom privite din mai multe perspective (lingvistică, socio-lingvistică, culturală, istorică ş.a.).

Aducem pe această cale, mulțumirile noastre referenților, care – pe parcursul elaborării tezei – ne-au făcut o serie de prețioase observații şi sugestii, mai cu seamă cu ocazia susținerii examenelor şi referatelor: doamnelor prof. dr. *Nadia Anghelescu*, dr. *Mioara Avram*, prof. dr. *Florentina Vişan*, lect. dr. *Ioana Coste* şi domnilor acad. prof. dr. *Gheorghe Mihăilă*, dr. *Andrei Avram*, dr. *Vladimir Dimba*, prof. dr. *Dan Sluşanschi*, regretatului prof. dr. *Gheorghe Bolocan*, prof. dr. *Grigore Brâncuş*, conf. Dr. *Viorel Bagescu*, dr. *Nicolae Saramandu*, lect. *Laurențiu Theban* şi lect. dr. *George Grigore.*

Nu în ultimul rând, sunt îndatorat profesional şi moral doamnei îndrumătoare prof. dr. *Lucia Wald* şi profesorului de limba rromani, dr. *Marcel Courthiade* (INALCO – Paris), care, în perioada 1990–1998, m-a sprijinit informațional cu noutățile bibliografice în domeniu.

GHEORGHE SARĂU

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

V. BIBLIOGRAFIE

A. Lucrări citate

Achim, Viorel, 1998, *Ţiganii în istoria României,* Bucureşti: Editura Enciclopedică.

Alhang, Gulbrand *v. Igla, Birgit* **1991.**

Avram, Andrei, 1960, *Cercetări lingvistice la o familie de ţigani,* "Revista de Fonetică şi Dialectologie", vol II (1960), p. 93-103 [referiri cu privire la acest articol în "E. T.", nr. 1-2 / 1969, p. 61].

Avram, Mioara, 1956, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie,* în "Studii de gramatică", vol.I , p.141-164.

Avram, Mioara, 1981, *Introducere în sintaxă,* în "Theodor Hristea [Coordonator...]: Sinteze de limba română", Bucureşti: Editura didactică şi pedagogică, p.188 - 202.

Avram, Mioara, 1986, *Gramatica pentru toţi,* Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România; reeditare în **1997**.

Băltăceanu, Francisca, 1987, *v. Wald* **1987.**

Belugin, A.D. *v. = Manuš , Leksa*

Bidu-Vrânceanu, Angela, *v. Coteanu, Ion & Forăscu, Narcisa & Bidu-Vrânceanu,Angela* **1985.**

Bidu-Vrânceanu, Angela, 1985, *Cîmpuri (subansambluri) lexico - semantice,* în "Coteanu, Ion & Forăscu, Narcisa & Bidu-Vrânceanu, Angela **1985**", p 130-162.

Bidu-Vrânceanu, Angela, 1986, *Structura vocabularului limbii române contemporane,* Bucureşti: Editura ştiinţifică şi enciclopedică .

Boretzky, Norbert, 1989, *Zum Interfernzverhalten des Romani (Verbreitete und ungewöhnliche Phänomene),* "Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung", Berlin, Bd.42 (1989), Heft 3., p.357-374.

Brâncuş, Gr., 1981, *Semantica termenilor româneşti din substrat,* în "Coteanu, I. & Wald, Lucia **1981**", p. 211- 215.

Byck, Jaques, 1967, *Folosirea afectivă a pronumelui personal în limba română,* în vol. "Studii şi articole", Bucureşti: Editura Ştiinţifică, p. 114-130.

Calotă, Ion, 1995, *Rudarii din Oltenia.* Studiu de dialectologie şi de geografie lingvistică românească, Craiova: Editura Sibila.

Calvet, Georges & Delvoye, Françoise & Labalette, Michèle, 1970, *Abrégé grammatical du dialecte manuš,* "É.T.", 16ᵉ Année, N° 1 (Mars 1970), p.69-79.

Calvet, Georges, 1987, *La langue,* "Les Tsiganes", CNDP, p.43.

Calvet, Georges, 1989, *Gypsy Syntax* , în "Jezik i Kultura ", [Sarajevo].

Čerenkov, L.N., 1976, *v. Ventcel', T.V. & Čerenkov, L.N .**1976***

Chelcea, Ion, 1944, *Ţiganii din România,* Monografie etnografică, Bucureşti: Imprimeria Institutului Statistic.

Ciobanu, Fulvia, 1996, *Propoziţia circumstanţială de excepţie,* în *Gramatica limbii romîne,* vol. II, Bucureşti, p. 338.

Clébert, Jean-Paul, 1976, *Les Tsiganes,* Paris: [Claude] Tchou.

Constantinescu, dr. Barbu, 1878, *Probe de limba şi literatura ţiganilor din România, publicate de /... /,* Bucureşti: Tipografia Societăţii Academice Române.

Constantinescu, Gh.-Dobridor, 1994, *Sintaxa limbii române* , Bucureşti: Editura ştiinţifică.

Copoiu, Petre, 1996, *Rromane paramìća. Poveşti ţigăneşti.* Ediţie bilingvă. Selecţia, redactarea în limba ţigănească şi Nota asupra ediţiei: profesor Gheorghe Sarău. Postfaţă: prof. univ. dr. Octav Păun, Bucureşti: Editura Kriterion.

Cortiade, Marcel, 1986, *Romani fonetika thaj lekhipa. Fonetika i pravopis romskog jezika,* Titograd.

Cortiade, Marcel, 1989, *Gramatika e gjuhes rrome, vëll. I: njohuri të përgjithshme, fonologji, morfologji,* Tiranë.

Cortiade [Courthiade], Marcel, 1992, *Dialektologikano pućhipnaspo lil vaś-i klasifikàcia e rromane ćhibăqe [dia]lektenqiri. Dialectological Inquiry for a classification of the dialects of the Romani language.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Enquête dialectologique pour une classification des parlers de la langue romani, Béziers: Agéncia Occitana de Comunicacion.

Coşeriu, Eugen, 1981, *Către o tipologie a câmpurilor lexicale* [traducerea de către M. Iliescu a studiului *Vers une typologie des camps lexicaux* ("Cahiers de lexicologie", XXVII(1976), p.30-51)], în vol. *Lingvistica modernă în texte* [editat de: M. Iliescu şi L.Wald], Bucureşti, p.39-77.

Coşeriu, Eugen, 1992, *Structurile lexematice* [traducerea de către Silviu Berejan a studiului *Les structures lexematiques* ["Zeitschrift für französische Sprache und Literatur", Beiheft, Neue Folge, I, Wiesbaden, 1968, p. 13-16], "Revista de lingvistică şi ştiinţă literară" [Chişinău], nr.6 (144), p.41-53.

Coşeriu, Eugeniu, [Interviu cu... realizat de Nicolae Saramandu] 1996, *Lingvistica integrală,* Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Române .

Coteanu, I. & Wald, Lucia, [sub redacţia...] 1981, *Semantică şi semiotică,* Bucureşti: Editura ştiinţifică şi enciclopedică.

Coteanu, Acad. Ion, (sub coordonarea...) 1985, *Limba română contemporană. I. Fonetica. Fonologia. Morfologia.* Ediţie revizuită şi adăugită, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică.

Coteanu, Ion & Forăscu, Narcisa & Bidu-Vrânceanu, Angela, 1985, *Limba română contemporană. II. Vocabularul,* Ediţie revizuită şi adăugită, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică .

Courthiade, Marcel, 1991-1993, *Xaca dùme - but godi. Aperçu de syntaxe des proverbes rromani dans les parlers des Balkan ,* în "Cahiers balkaniques", no.15/1991, p.83-134; no. 19/199 , p. 217-263.

Courthiade, Marcel, 1995, *Phonologie des parlers rrom et diasysteme graphique de la langue rromani.* [These pour le doctorat (Arrêté du 30 mars 1992). Présentée par ... sous la direction de M. le Professeur René Gsell), Université de la Sorbonne Nouvelle Paris III]. *Premier cahier*: questions générales et de méthode (I-XI + 1-179 p.); *Deuxième cahier*: le parler mećkar de Tirana (analyse phonologique; p.180-331); *Troisième cahier*: le parler kalderaś de Varsovie (analyse phonologique, p.332-445); *Quatrième cahier*: le diasystème polylectal la question de la graphie (p. 446-761); *Cinquième cahier*: Annexe; Références bibliographiques (p. 762-963).

De Marco, Anna, 1989, *Indagine sul lessico romanó di Cosenza,* "L.D.", Anno 25, n.5, p. 4-51.

Demeter, Roman S. & Demeter, Piotr S., 1981, *Obrazcy fol'klora cygan - kăldărarej,* Moskva: Nauka.

Diaconescu, Ion, 1981, *Complementele şi propoziţiile subordonate corespunzătoare,* în "Theodor Hristea [Coordonator şi autor principal]: Sinteze de limba română", ediţia a doua..., Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, p.245 - 276.

Diaconescu, Ion, 1992, *Sintaxa limbii române I. Unităţile sintactice,* Bucureşti: T[ipografia] U[niversităţii] B[ucureşti].

Diaconescu, Ion, 1993, *Sintaxa limbii române II.Relaţiile sintactice,* Bucureşti: T[ipografia] U[niversităţii] B[ucureşti].

Djurić, Dr. Rajko, 1987, *Seobe Roma. (Krugovi pakla i venac sreće*), Beograd: BIGZ .

Djurič, dr. Rajko, [1988], *Fonološki sistem romskog jezika i njegov alfabet u svetlu etimoloških istraživanja,* [53 p. mss.].

Dominte, Constantin, 1972, *Bilingvismul enclavelor lingvistice,* în "Graur, Acad. Al. & Stati, S. & Wald, Lucia [Sub redacţia: ...] **1972**", p. 536-538.

Drimba, Vladimir, 1992, *Împrumuturi româneşti din limba ţigănească,* "Studii şi Cercetări Lingvistice", An XLIII (1992), partea I (nr. 2, p.173-190), partea a II-a (nr.3, p.253 - 278).

Dron, Ion, 1992, *Românisme în dialectul ţiganilor căldărari (Observaţii pe marginea unui nou dicţionar),* "Revista de lingvistică şi ştiinţă literară", [Chişinău], nr.3 (141), p.90-92.

Ervin, S. M., 1954, *v. Osgood, Charles E & Ervin,S.M.* **1954.**

Erdős, Kamill, 1958, *A classification of Gypsies in Hungary,* "Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae", vol.VI, N° 3-4, p.449-457.

Fischer, Iancu, 1969, *Lexicul,* în "Istoria limbii române", II, Bucureşti, p.110-173.

Forăscu, Narcisa 1985, *Sinonimia* (p. 85-104), *Antonimia* (p.105-118), în "Coteanu, Ion & Forăscu, Narcisa & Bidu-Vrânceanu, Angela **1985**".

Franzese, Sergio, [1986], *Il dialetto dei Rom xoraxané.* Note grammaticali. Glossario, Roma: Opera Nomadi.

Friedman, Victor A., 1989 a, *Toward defining the Position of Turkisms in Romani,* "Jezik i Kultura Roma", Separat, Sarajevo: Institut za proučavanje nacionalnih odnosa, p.251 - 267.

Friedman, Victor A., 1989 b, *"Turquismes en Romani".À propos de l'établissement d'une langue rom littéraire et des composants lexicaux turcs des différents dialects,* "Tsiganes: Identité, Évolution" (Textes réunis et présentés par Patrick Williams), Paris: Études Tsiganes", p.403-413.

Friedman, Victor A., 1990, *On the Turkish Lexical Component in Romani Dialects and their Relationship to Romani Language Planning,* "100 Years of Gypsy Studies", Matt T. Salo, Editor, Publication Number 5, The Gypsy Lore Society Cheverly, Maryland, p.137-143.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Gheorghe, Nicolae & Sarău, Gheorghe, v. *Sarău; Gheorghe & Gheorghe, Nicolae* **1986**.

Gilliat-Smith, Bernard J.‹Petulengro›, 1915, *Report on the Gypsy Tribes of North-East Bulgaria*, "J.G.L.S.", vol.IX, pt. I: 1-54, pt. a II-a: 65-109.

Goian, Maria Emilia, 1992, *Probleme de sintaxă*, Bucureşti: RECIF.

Graur, Al., 1926, *Verbes roumains d'origine tsigane*, "Romania", Paris, tome LII, nr.205-206, p.157-159.

Graur, Al., 1934, *Les mots tsiganes en roumain*, "Bulletin Linguistique", An II (1934), tom II, Bucureşti: "Cultura Naţională, p.108-200.

Graur, Al., 1935, *Notes sur les "mots tsiganes en roumain"*, "Bulletin Linguistique", III (1935), tom III, p.185-187.

Graur, Al., 1936, *Notes sur "Les mots tsiganes en roumain"*, "Bulletin Linguistique", IV (1936), tom V, p.196-200.

Graur, acad. Al., Avram, Mioara şi Vasiliu, Laura [coordonatori] **1966**, *Gramatica limbii române. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România*, vol. I (437 + 3 p.), vol. al II-lea (588 + 4 p.).

Graur, Al., [şi colectiv], 1972, *Introducere în lingvistică*, ed. a III-a revizuită şi adăugită, Bucureşti: Editura ştiinţifică.

Graur, Acad. Al. & Stati, S. & Lucia Wald, [sub redacţia:...] 1972, *Tratat de lingvistică generală* Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România .

Halling, Rudolf & Walter von Wartburg, 1952, *Begriffssystem als Grundlage für Lexicographie*, Berlin.

Hancock, J. F., 1976, *The acquisition of English by American Romany Children*, "Word", vol. 27.

Hancock, Ian, 1993, *A Grammar of Vlax Romani*, London & Austin: Romanestan Publications (Manchaca-Texas).

Hancock, Ian, 1995, *On the Migration and Affiliation of the Dōmba: Iranian Words in Rom, Lom and Dom Gypsy*, în "Current Issues in Linguistic Theory" [*Romani in Contact.*The History, Structure and Sociology of a Language. Edited by Yaron Matras]. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, Vol.126: p.25-51.

Haugen, Einar, 1957, *Language Contac* , în "Reports for the Eighth International Congress of Linguists" (Oslo, 5 - 9 august 1957), II, p. 253-267.

Haugen, Einar, 1972 [trad.], *Jazykovoj kontakt (str. 61-80) , Problemy dvujazyčnogo opisanija (str. 277-289), Process zaimstvovanija (str. 344-382)*, în "Novoe v lingvistike", Moskva: "Progress" .

Hristea, Theodor, 1981, *Introducere în studiul vocabularului*, în "Hristea, Theodor [coord.] **1981**", p.5-23 .

Igla, Birgit & Konstantinov, Yulian & Alhang, Gulbrand, 1991, *Some Preliminary Comments on the Language and Names of the Gypsies of Zlataritsa (Bulgaria)*, "Nordlyd" [Tromsø University Working Papers on Language & Linguistics], No.17, Tromsø: Institut for språk og litteratur - Universitetet i Tromsø, p.118-134.

Iordan, Iorgu, 1975, *Stilistica limbii române*, Bucureşti: Editura Ştiinţifică.

Kenrick, Donald Simon, 1969, *Morphology and Lexicon of the Romany dialect of Kotel (Bulgaria)*, Thesis submitted for the degree of Ph.D., of the London University [220 p.].

Kepeski, Krume & Jusuf, Šaip, 1980, *Romani gramatika, Skopje: OOZT* "Naša kniga".

Kjučukov, Hristo, 1994, *Mo životo*, "Romano džaniben" ‹Praha›, nr.4, p.54-55.

Kochanowski, Jan, 1963, *Gypsy Studies* vol. 1-2, New Delhi.

Kogalnitschan, Michel de, [Par...] 1837, *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains, connus en France sous le nom de Bohémiens: suivie d'un recueil de sept cents mots cigains*, Berlin: B. Behr.

Kogalnitchan, Mihael von, 1840, *Skizze einer Geschichte der Zigeuner, ihrer Sitten und ihrer Sprache, nebst einem kleinen Wörterbuch dieser Sprache, von* [...] Aus dem Französischen übersetszt und mit Anmerkungen und Zusätzen begleitet von Fr. Casca, Stuttgart, I.F. Cast'sche Buchhandlung.

Kogălniceanu, Mihail, 1891, *Desrobirea ţiganilor. Ştergerea privilegiilor boiereşti. Emanciparea ţăranilor*, Bucureşti: Litotipografia Carol Göbl [discursul rostit în şedinţa solemnă din 1 (13) aprilie 1891 la Academia Română].

Kogălniceanu, M., 1900, *Schiţă despre ţigani* [Traducere de Gh. Ghibănescu, profesor], Iaşi: Tipografia Dacia - P. Iliescu şi D. Grossu.

Kurtiade, Marcel, 1994, *Sikavipen sar te sikl[]n e ćhavorre e širpustikaça. Îndrumar metodic pentru folosirea abecedarului de faţă*, Toulouse: CRDP Midi-Pyrénées [coordonare stilistică: prof. Gheorghe Sarău].

Lecca, Octav G., 1898, *Istoria Ţiganilor*. Originea. Ţiganii în Europa. Populaţiunea de azi. Limba. Religiunea. Moravuri şi caracter. Organizaţia. Meserii şi arte. Ţiganii în România. Desrobirea. Lăutarii. Literatura şi Ţiganii etc., Caransebeş: Tip. Diecesana (Biblioteca Noastră. Director: E. Hodoş, n° 89).

Lecca, Octav George, 1908, *Asupra originii şi istoriei Ţiganilor*, "Viaţa Românească ‹ Iaşi ›, An III, vol. X, p.174-197.

Lőrincz, György, 1980, *Hosszú út*, în "Amíg csak él az ember", Bukarest: Kriterion, p.132-164.

Mann, Stuart, 1990, *v. Cortiade* **1990 b.**

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Manuš-Belugin, Leksa, 1973, *O vlijanii baltijskih jazykov na dialekt latyšckih cygan*, "Izvestija Akademii Nauk Latvijskoj S.S.R.", [Riga], N° 4 (309).
Manuš, Leksa, [A.D. Belugin], 1975, *Latyšsko - cyganskoe dvujazyčie i konvergentnoe razvitie fonologičeskoj sistemy cyganskogo jazyka v Latvii,* în "Issledovanija po strukture jazykov Azii i Afriki", Moskva.
Manuš, Leksa, 1977, *Sopostavitel'nyi analiz padežnyh sistem dialekta finskih cygan i finskogo jazyka,* în "Sovetskoe finno - ugrovedenie" , vol.13, nr. 4.
Manuš, Leksa, 1979, *O kontakte cygansko i vengerskogo jazykov,* în "Sovetskoe finno - ugrovedenie", vol. 15, N° 4.
Martinet, André, 1970, *Elemente de lingvistică generală.* Traducere şi adaptare la limba română de Paul Miclău, Bucureşti: Editura Ştiinţifică [Trad. după *Éléments de linguistique générale*, (Paris: Armand Colin, 1967)].
Marušiakova, Elena, 1991 a, *Etničeska harakteristika na ciganite v Bălgarija*, "Bălgarska etnografija", N° 4, p. 12-21.
Marushiakova, Elena - Popov, Veselin 1992 a, *Ethnic Identity Among Gypsy Groups in Bulgaria*, "J.G.L.S.", 5, Vol.2, N° 2, p.95-115.
Marušiakova, Elena, 1992 c, *Ciganskite grupi v Bălgarija i tjahnoto etničesko samosăznanie*, "Bălgarska etnografija", godina III, kniga 1, Sofija: BAN, p.42-56.
Mihăilă, G., 1960, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română.* Studiu lexico-semantic, Bucureşti.
Miklosich, Franz [Xavier], 1872-1881, *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europa's*, Wien, în "Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften" (ed. în 8 vol. (I-VIII): 1872-1877); ed. în 12 vol. (I-XII): 1872-1880, Viena; v. şi *Beiträge zur Kenntniss der Zigeuner-mundarten*, Wien, în "Sitzungsberichte der Kaiserklichen Akademie der Wissenschaften", 1874 (vol. I-II), 1876-1878 (vol. III-IV) [lucrare reeditată , sub acelaşi titlu, în anul **1984** la Leipzig].
Osgood, E. Charles & Ervin, S. M., 1954, *Language Learning and Bilingualism,* în "Charles E. Osgood & F.Sebeok (eds.), *Psycholinguistics.Journal of Abnormal and Social Psychology. Supplement,* 139- 146.
Perehval'skaja, E. V. & Rusakov, A. Ju., 1984, *Puti jazykovoj interferencii (cyganskie dialekty v Evrope)*, în "Istoriko - tipologičeskoe izučenie raznosistemnyh jazykov", Moskva.
Petrovici, Emil, 1964, *Chestionarul noului atlas lingvistic român,*[Bucureşti].
Petulengro v. *Gilliat-Smith, Bernard J.*
Pittard, Eugène, 1932, Les *Tziganes ou Bohémiens. Recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans*, Genève.
Plopşor, C. S. Nicolăescu, 1921, *Din istoria ţiganilor*, "Ziarul ştiinţelor populare şi al călătoriilor", An XXII, Nr.49, p.554-555.
Pobożniak, Tadeusz, 1964, *Gramar of the Lovari Dialect*, Krakow: Polska Akademia Nauk - Oddziat w Kracowie.
Ponori-Thewrewk Emil, v. *Thewrewk.*
Popov, Veselin, v. *Marushiakova.*
Potra, George, 1939, *Contribuţiuni la istoricul Ţiganilor din România*, Bucureşti: M.O. Imprimeria Naţională.
Rusakov , A.Ju. *v. Perehval'skaja , E.V. & Rusakov, A. Ju.* **1984.**
Rusakov, A. Ju., 1990, *Teorija jazykovyh kontaktov i cyganskij jazyk*, în "F.A. Eloeva & Ju. Rusakov: *Problemy jazykovoj interferencii"*, Leningrad, 4-43.
Rusakov, A. Ju., 1992, *Imperativ v severno-russkom dialekte cyganskogo jazyka*, "Funkcional'no - tipologičeskie aspekty analiza imperativa" [red.: A.P. Volodin, V.S. Hrakovskij], Leningrad, p. 152-160.
Rusu, dr. Valeriu, [coordonator] 1984, *Tratatul de dialectologie românească*, Craiova: Scrisul românesc.
Saramandu, Nicolae 1996 *v. Coşeriu* ***1996***
Sarău, Gheorghe şi Gheorghe, Nicolae, 1986, *Criterii socio-lingvistice în clasificarea colectivităţilor de ţigani* [comunicare prezentată de ...], Simpozionul "Implicaţiile sociologiei în cercetarea limbii şi literaturii", organizat de Catedra de Limba Franceză a Universităţii Bucureşti şi Centrul de Studii Sociologice Bucureşti, Universitatea Bucureşti, 29 martie 1986, [7 p.].
Sarău, Gheorghe, 1992 b, *Morfologia dialectului vlah de varietate românească al limbii romani. Schiţă*, în "Gheorghe Sarău: *Mic dicţionar rom-român* (Bucureşti: Kriterion)", p.25-81.
Sarău, Gheorghe, *v. Kurtiade* **1994.**
Sarău, Gheorghe, 1994, *I struktùra e propoziciaqi (" e sade frazaqi") and-i xoraxani dialèkta sar si vakerdini e xoraxane rromenΘar andar o fòros Oltènica (Rumùnia).*Comunicare prezentată la cea de-a II-a Conferinţă internaţională de limba romani, desfăşurată la Amsterdam, în perioada 8-10 decembrie 1994 [11 p.].
Sarău, Gheorghe, 1994 b, *Osservazioni sui metodi di insegnamento della lingua romanì nelle scuole rumene*, "Thèm Romanó", Anno IV(1996), prima parte (N° 3, p.8), seconda parte (N° 4, p.13).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Sarău, Gheorghe, 1994 d, *Observaciones en torno a los metodos de enseñanza de la lengua romani en los escuelas rumanas*, [Paris], "Interface", noviembre, n° 16, p.9-12 (fr.: *Remarques sur les méthodes d'enseignement de la langue romani dans les écoles roumaines*; lucrarea a apărut şi în limbile engleză şi germană în varianta revistei cu acelaşi număr).
Săteanu, C., 1961, *Sintagma, cea mai mică unitate relaţională,* în "Cercetări de lingvistică", an VI , nr.2, p. 359-378.
Serboianu [Şerboianu], C. J. Popp, 1930, *Les Tsiganes:Histoire-Ethnographie-Linguistique- Grammaire - Dictionnaire*, Paris: Payot (Bibliothèque scientifique).
Slave, Elena, 1972, *Ramificaţiile teritoriale*, în "Al. Graur şi colectiv: *Introducere în lingvistică*", Bucureşti: Editura ştiinţifică, p. 283-286.
Sluşanschi, Dan, 1994 a, *Sintaxa limbii latine. Vol. I. Sintaxa propoziţiei,* Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti: Editura Universităţii Bucureşti.
Sluşanschi, Dan, 1994 b, *Sintaxa limbii latine. Vol. II. Sintaxa frazei*, Bucureşti: Editura Universităţii Bucureşti.
Sluşanschi, Dan, 1987 v. *Wald* **1987.**
Soravia, Giulio, 1978, *Schizzo tagmemico del dialetto degli Zingari di Reggio Calabria con vocabolario*, "L.D.", Anno 14, n° 2-3, p. 2-77.
Suciu, Emil, 1986, *Le vocabulaire roumain actuel d'origine turque-osmanlie*, "Revue des Études Sud-Est Européennes", Bucureşti: Editura Academiei RSR, Tirage à part, tome XXIV, N° 4 (octobre-décembre), p.373-381.
Turner, R. L., 1927 a, *The Position of Romani in Indo-Aryan*, Edinburgh: The Edinburgh University Press [Gypsy Lore Society. Monographs, N° 4].
Turner, R.L., 1927 b, *Notes on Dardic*, "Bulletin of the School of Oriental (and African) Studies", London, 4.3, p.533-541 [retipărit în 1975 în *Collected Papers*: p.301-309].
Vasiliu, Ion, 1992, O diversiune antiromânească: dicţionarul rom - român, Anul III (1992), nr. 128 (18 dec. 1992), p. 16.
Vekerdi, Jozséf és Mészáros, Gyorgy, 1974, *A Magyarországi olah cigány nyelvjárás mondattana* , Budapest.
Vekerdi, József, 1973, [recenzie la ...], *Nagy Olga: A nap húga meg a pakulár*, "É. T." [Paris], n° 3/1973, p.69-70.
Vekerdi, József, 1981, [recenzie la ...] *Lőrincz György: Amig csak él az ember.* Bukarest:Kriterion, 1981, în "É. T.", n° 3/1981, p.38.
Vekerdi, József, 1982, *A magyarországi cigány kutatások története*, "Folklór és etnográfia", 7, Oktatási és kutatási kiadvány Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen.
Ventcel', T. V., 1964, *Cyganskij jazyk (severnorusskij dialekt)*, Moskva: "Nauka".
Ventcel', T. V. i Čerenkov, L. N., 1976, *Dialekty cyganskogo jazyka*, în "Jazyki Azii i Afriki. Indoevropejskie jazyki", Moskva: Nauka, p.283-339.
Wald, Lucia & Sluşanschi, Dan & Francisca Băltăceanu, [în colaborare cu...] 1987, *Introducere în studiul limbii şi culturii indo-europene*, Bucureşti: Editura ştiinţifică şi enciclopedică.
Wartburg, Walter von, 1952 v. *Halling, Rudolf & Wartburg Walter von* **1952.**
Weinreich, Uriel, 1953, *Languages in Contact,* New York; ed. a II-a: Haga: Mouton, 1962.
Weinreich, U., 1963, *Four Riddles in Bilingual Dialectology,* în "American Contributions to the Fifth International Congress of Slavists", The Hague, p. 335 - 359.
Weinreich , U., 1979 [trad.], *Jazykovye kontakty,* Kiev .
Wlislocki, Dr. Heinrich, 1884, *Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner. Grammatik, Wörterbuch von /.../*, Leipzig: Wilhelm Friedrich Königliche Hofbuchhandllung.
Wolf, Siegmund A., 1960, *Zur Frage einer normierten Zigeunersprache (Basic Romani),* "Phonetica", nr. 5, p. 204-209.

B. Enciclopedii, dictionare, vocabulare, manuale etc. consultate

Barthélémy, André, [fără an = 1983?], *Dictionnaire du Tsigane Kalderash*, [f.l.,Franţa], [201 p.mss.].
Barthelémy, A., [fără an = 1983?], *Žanés romanés?. Manuel de conversation Tsigane (Dialecte kalderaš)*, [f.l., Franţa], [94 p.mss].
Bidu-Vrânceanu, Angela & Călăraşu, Cristina & Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana & Mancaş, Mihaela & Pană Dindelegan, Gabriela, 1997, *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti: Editura Ştiinţifică.
Bobârniche, Nina Croitoru, 1996, *Dicţionar de argou al limbii române,* Slobozia: Editura Amina.
Bolocan, Gh., [redactor responsabil] 1981, *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române 1374-1600,* Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Boretzky, Norbert und Igla, Birgit, 1994, *Wörterbuch Romani-Deutsch-Englisch für den südosteuropäischen Raum*. Mit einer Grammatik der Dialektvarianten [*Etymologien*: S.: 311-338], Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Calvet, Georges, 1993, *Dictionnaire tsigane-français (dialecte kalderash)*, Paris: L'Asiathèque.

Candrea., I. A., 1931, *Dicționatul enciclopedic ilustrat*, București.

Centro Rom [Centro Studi Zingari] & Caritas dei Marsi & Avezzano, **1991**, *Lav saar sciunghel.Parole come fiori*, Roma-Avezzano [dicționar].

Choli Daróczy, József & Feyér, Levente, [munkatársak: Hámori Anikó és Pozsonyi Ágnes], 1984, *Romano-ungriko cino alvari. Cigány - magyar kisszótár*, Budapest: A Tudamányos Ismeretterjesztő Társulat.

Choli Daróczi József és Feyér, Levente, 1988, *Zhanes romanes?*, Budapest: Czigány nyelvkönyv.

Cibu, Ioan, 1932, *Dicționar româno-țigan*, ed.I, Sebeș-Alba, [32 p.].

Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, 1980, *Mic dicționar de terminologie lingvistică*, București: Editura Albatros.

Cortiade, Marcel, 1990, *Stuart Manns Wörterbuch des albanischen Romanes*, Gieβen: Justus-Liebig-Universität, Institut für Soziologie.

Dănilă, Incze, 1995, *Dicționar sanscrit-român*, București: Editura Universității București.

Demeter, R. S. i Demeter, P. S., 1990, *Cygansko-russkij i russko-cyganskij slovar' (kăldărarskij dialekt)* [Pod redakciej L. N.Čerenkova], Moskva: "Russkij jazyk".

Diaconovich, Dr. C. 1904, *Enciclopedia română*, vol. III, p.1095-1096.

Farkas, Mihály-Vistai, ‹1768-1796›, *Vocabularium Zingarico-Latinum et Hungaricum. Quod fieri fecit curiositatis caussa Michael Pap Szatmári. Per Michaelem Farkas, alias Vistai natum Zingarum. Collegii nostri per aliquot annos civem togatum*, ‹Cluj›, ‹83 +3 p. mss.›.

Gewrani, Ali Seydo Ali, 1985, *Ferhenga Kurdî Nûjen* [Dicționar kurd modern], Amman/Iordania [apărut sub auspiciile Institutului de limbă kurdă din Berlin / Instîtûya Zimane Kurdî].

Graur, Al., 1978, *Dicționar de cuvinte călătoare*, București: Editura Albatros.

Hübschmannová, Milena & Šebková, Hana & Žigová, Anna, 1991, *Romsko-český a česko - romský kapesní slovník*, Praha: Státni pedagogické nakladatelství.

Jean, Daniel, 1970, *Glossaire de Gadškeno manuš*, "É. T.", 16e Anée, N° 1(Mars 1970), p.4-68.

József főherceg és Ponori, Thewrewk Emil, 1888, *Czigány nyelvtan. Romano csibákero sziklaribe* [A bevezetést Ponori Thewrewk Emil írta], Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.

Karsai, Ervin és Rostás-Farkas, György, 1990, *Cigány-Magyar képes olvasókönyv. Te sityovas romanes!*, [Pécs]: JPTE Nymoda.

Karsai, Ervin, 1991 *v.* Rostás-Farkas György és Karsai, Ervin **1991.**

Kjučukov, Hristo, 1993, *Učeben bălgaro-romski rečnik*, Sofia: UNICEF [54 p.].

Koptová, Anna, 1995, *Romčina do vrecka*, Košice: PEZOLT.

Llorens, María, J. 1991, *Diccionario gitano. Sus costumbres*, Madrid: A.L. Mateos, S.A.

Malikov, Ja.[šar], 1992, *Cigansko-bălgarski rečnik*, Sofija: Fondacija "Otvoreno obštestvo".

Mihăilă, G.[heorghe], 1974, *Dicționar al limbii române vechi (Sfîrșitul secolului al X-lea - începutul secolului al XVI-lea)*, București.

Rishi, W.R., 1974, *Multilingual Romani Dictionary*, Chandigarh: Roma Publications.

Riši, W.R., 1990, *Komparàcia maškar nesave lava rromanes ta panʒabikanes*, [Konsultàcia e ćhibăqe - Varšàva, 5-7.IV.1990], [4 p. mss.].

Rostás-Farkas György és Karsai, Ervin, 1991, *Cigány-magyar, magyar-cigány szótár*, Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Sala, Marius și Vintilă-Rădulescu, Ioana, 1981, *Limbile lumii. Mică enciclopedie*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Sarău, Gheorghe, 1992a, *Mic dicționar rom-român*, București: Kriterion [cu o schiță *Morfologia dialectului vlah de varietate românească al limbii romani*].

Sarău, Gheorghe, 1994a, *Limba romani (țigănească). Manual pentru clasele de învățători romi ale Școlilor Normale*, București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A.

Sarău, Gheorghe, 1995, *Culegere de texte în limba țigănească. Clasele a II-a - a IV-a. Tekstongo lil p-i rromani ćhib (vaś-e II to - IV to klàse)*, București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A..

Sergievskij, M.V. - Barannikov, A. P., 1938, *Cygansko-russkij slovar'*, Moskva: "Gos. izdatel'stvo inostrannyh i nacional'nyh slovarej".

Soravia, Giulio, 1981, *Vocabolario Sinto delle Venezie*, "L.D.", Anno 17, n.4-5, p.2-60.

Soravia, Giulio, 1985, *Vocabolario kalderašitska* (con registro inverso di Angela Tropea), "L.D.", Anno 21, n.5, p.1-29. [la p.30-48: Tropea, Andrea: *Vocabolario kalderašistka italiano*].

Tandin, Traian, 1993, *Limbajul infractorilor* [dicționar], București: Paco.

Thewrewk, Emil-Ponori, v. *Jözsef főherceg.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Wolf, S[iegmund] A., 1960, *Großes Wörtebuch der Zigeunersprache (romani tšiw).*Wortschatz deuscher und anderer Zigeuner Dialecte, Mannheim: Bibliographisches Institut.

Wolf, A. Siegmund, 1993, *Großes Wörtebuch der Zigeunersprache (romani tšiw).*Wortschatz deuscher und anderer europäischer Zigeunerdialekte, Hamburg: Helmut Buske Verlag.

Zătreanu, Mihaela, 1996, *Răspunsuri în dialectul romilor ursari din localitatea Maglavit (jud. Dolj) la chestionarul morfologic realizat de Gh. Sarău*, [42 p. mss.].

C. Reviste consultate

Asul de treflă **1993-1998**, Bucureşti [nr. 1/1993; colecţia pe anii ...].

Bibliotheca Indica **1998** [revistă trimestrială de studii şi cercetări de indologie editată de Asociaţia Culturală Româno-Indiană şi de Biblioteca Pedagogică Naţională " I. C. Petrescu"], Bucureşti, nr. 1-2 /1998.

E.T. ["Études Tsiganes"] **1955-1998**, Paris. [colecţia pe anii ...].

Informaciaqo lil e Rromane Uniaqoro, **1991-1996**, [Varśàva: Rromani Baxt"], [N° 1-2 (Źulaj-Augùsto 1991; Colecţia pe anii ...].

Interface **1991-1998** Bulletin d'information publié par le Centre de Recherches Tsiganes de l'Université René Descartes, Paris. Responsable de la publication: Jean-Pierre Liégeois; Assistante: Marielle Danbakli [n° 1 [fevrier 1991]. colecţia pe anii ...].

J.G.L.S. [Journal of the Gypsy Lore Society]. **1888-1892; 1907-1915; 1922-1964;** Liverpool-Edinburgh] [colecţia pe anii ...].

L.D. [Lacio Drom], **1965-1998,** Roma, [colecţia pe anii ...].

Lacio Drom **1990,** *Indice: 25 Anni di Lacio Drom 1965-1989*, "Lacio Drom", 1990, p.49-95.

Patrin **1992-1994,** Fondacia - Stichting "Nevipe" - Press Rromani Nevipengi Agencia, Amsterdam - Presov (Slovacia), [colecţia pe anii ...].

Rom som **1995-1998**, Cigány anyanyelvi, tudományos, kulturális, vallási és pedagógiai folyóirat, Budapest [colecţia pe anii ...].

Roma **1974-1990**, Half yearly Journal on the life, language and culture of Roma (the Gypsies of Europe, the Americas, the USSR etc.), Editor: *W.R. Rishi (Padmashri)*, Chandigarh: Roma Publications. [India], N° 1-31/32 [colecţia pe anii ...].

Romano Centro **1993-1998,** Wien [nr. 1(1993), colecţia pe anii ...].

Romano džaniben. Časopis Romistických Studií **1994-1997**, Praha [Nr. 1/1994); colecţia pe anii ...].

Studii Romani **1994-1997**, Vol. I, Sofia: Club '90 Publishers, [Published by " Minority Studies Society STUDII ROMANI "; Editoring, redaction, preface and comments: *Elena Marushiakova & Veselin Popov*] 112 + 120 p., ediţie bilingvă: bulgară / engleză + texte originale în lb. romani, Vol. II (1995): 152 + 160 p., vol .III-IV (1997): 194 + 190 p.[colecţia pe anii ...].

Thèm Romanó **1994-1998,** Centro Culturale Zingaro. Rivista trimestriale di informazione e di cultura zingara, Lanciano (Italia) [colecţia pe anii ...].

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VI. ABREVIERI, SIGLE ŞI SEMNE

a. atribut
a. adj. atribut adjectival
a. subst. ap. atribut substantival apoziţional
a. subst. gen. atribut substantival genitival
abl. ablativ
abr. abreviat, abreviere
abs. (tranzitiv) absolut
abstr. abstract
acc. accent; accentuat
acuz. acuzativ
adj adjectiv, adjectival
adj. dem. adjectiv demostrativ
adj. interog. adjectiv interogativ
adj. interog.-rel. adjectiv interogativ-relativ
adj. inv. adjectiv invariabil
adj. nehot. adjectiv nehotărât
adj. pos. adjectiv posesiv
adj. rel. adjectiv relativ
adv. adverb, adverbial
alb. albanez, limba albaneză
anat. anatomic
ap. apoziţie, apoziţional
apr. (luna) aprilie
aprox. aproximativ
ar. limba arabă, cuvânt arab
arg. argou, argotic
arh. arhaic, arhaism
arhip. arhipelag
arm. armean, limba armeană
art. articol, articulat
art. hot. articol hotărât
art. nehot. articol nehotărât
aug. (luna) august
augm. augmentativ
balc. balcanic
bg. bulgar, limba bulgară
c. complement
C (de) centru, central
c. ag. complement de agent
c. c. cl. complement circumstanţial cumulativ
c. c. cz. complement circumstanţial de cauză
c. c. cs. complement circumstanţial concesiv
c. c. cţ. complement circumstanţial condiţional
c. c. exc. complement circumstanţial de excepţie
c. c. i. complement circumstanţial instrumental
c. c. l. complement circumstanţial de loc
c. c. m. complement circumstanţial de mod
c. c. m.-cp. complement circumstanţial de mod comparativ
c. c. m.-cv. complement circumstanţial de mod consecutiv
c. c. m.-m. complement circumstanţial de mod care arată măsura
c. c. m.-pr. complement circumstanţial de mod propriu-zis (obişnuit)
c. c. o. complement circumstanţial opoziţional
c. c. rel. complement circumstanţial de relaţie
c. c. s. complement circumstanţial de scop (final)
c. c. soc. complement circumstanţial sociativ
c. c. t. complement circumstanţial de timp
c.d. complement direct
c. i. complement indirect
cap. capitol
carp. dialectul rom carpatic (carpatin)
căld. căldărăresc, în dialectul căldărarilor
cca. circa
cf. confer, compară cu...
ciur. ciurăresc, în dialectul ciurarilor
com. comună
comp. gradul comparativ
conj. **1.** conjuncţie. **2.** conjunctiv
cons. consoană, consonantic
coord. coordonare, coordinativ
cp. corpus
cp. balc. corpus balcanic
cp. gener. corpus general
cp. preb. corpus prebalcanic
cuv. cuvânt
dat. dativ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

dec. (luna) decembrie
dem. demonstrativ
depr. depreciativ
dial. dialect(al)
dim. diminutiv, diminutival
dr. doctor
dum. duminică
E (de) Est; estic
ed. ediţie
Ed. Editură
encl. enclitic
engl. limba engleză, cuvântul englez(esc)
et. nec. etimologie necunoscută
etc. et caetera
ex. exemplu
exc. excepţie
expr. expresie
f. (genul) feminin
f. a. fără autor
f. d. fără dată, nedatat
f. l. fără loc
fam. familiar
fig. figurat
fin. (poziţie) finală
fon. fonetică, fonologie
fr. francez, limba franceză
g. gen
g. f. gen feminin
g. m. gen masculin
gen. genitiv, genitival
gener. general, generalizare; generic
ger. gerunziu
germ. cuvânt german, limba germană
gr. **1.** grec, grecesc, limba greacă, **2.** grup
gram. gramatică
gruz. (în) limba gruzină
hind. (în) limba hindi
hipoc. hipocoristic
hot. (articol, pronume) hotărât
ian. (luna) ianuarie
ib. ibidem
il. ilustraţie, ilustraţii
imper. imperativ
imperf. imperfect
impers. verb impersonal
impr. impropriu
ind. indic; limbă indică
indecl. indeclinabil
inf. infinitiv
iniţ. (poziţie) iniţială
instr. instrumental
interj. interjecţie
interog. interogativ
intr. intranzitiv
inv. invariabil
invar. invariantă
iun. (luna) iunie
iul. (luna) iulie
î.H. înainte de Hristos
înv. învechit
jud. judeţ
lăieş. lăieşesc, lăieşi
lb. limbă
lb. rr. c. limba romani comună
lingv. lingvistic
lit. literar, literatură
loc. locuţiune
loc. adj. locuţiune adjectivală
loc. adv. locuţiune adverbială
loc. conj. locuţiune cunjuncţională
loc. prep. locuţiune prepoziţională
loc. pron. locuţiune pronominală
loc. subst. locuţiune substantivală
loc. vb. locuţiune verbală
locat. locativ
m. (genul) masculin
m. m. c. perf. mai mult ca perfectul
maced. macedonean, limba macedoneană
magh. (în) limba maghiară
med. (poziţie) mediană, mijlocie
mss. manuscris
n. (genul) neutru
n.ns. nota noastră
N (de) nord, nordic
NE Nord-Est
neacc. neaccentuat
nec. necunoscut
neg. negaţie, negativ
nehot. nehotărât
ngr. neogrec, neogrecesc; limba neo-greacă
nom. nominativ
nov. (luna) noiembrie
N. pr. nume predicativ
n. propr. nume propriu
nr. număr
num. numeral

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

num. adv. numeral adverbial
num. card. numeral cardinal
num. col. numeral colectiv
num. distr. numeral distributiv
num. nehot. numeral nehotărât
num. multipl. numeral multiplicativ
NV Nord-Vest
obl. cazul oblic, cazurile oblice
oct. (luna) octombrie
ord. ordinal
ortogr. ortografie
os. limba osetă, cuvânt oset
osm. osman(ă)
P. propoziţie
p. **1.** persoană. **2.** pagină, pagini
P. A. propoziţie (subordonată) atributivă
p. analog. prin analogie
P. C. Ag. propoziţie completivă de agent
P. C. Cl. propoziţie circumstanţială cumulativă
P. C. Cs. propoziţie circumstanţială consecutivă
P. C. Cţ. propoziţie circumstanţială condiţională
P. C. Cz. propoziţie circumstanţială de cauză
P. C. Cv. propoziţie circumstanţială concesivă
P. C. D. propoziţie completivă directă
P. C. Exc. propoziţie circumstanţială de excepţie
P. C. I. propoziţie completivă indirectă
P. C. Instr. propoziţie circumstanţială instrumentală
P. C. L. propoziţie circumstanţială de loc
P. C. M. propoziţie circumstanţială de mod
P. C. O. propoziţie circumstanţială opoziţională
P. C. Rel. propoziţie circumstanţială de relaţie
P. C. S. propoziţie circumstanţială de scop (finală)
P. C. Soc. propoziţie circumstanţială sociativă
P. C. T. propoziţie circumstanţială de timp
p. ext. prin extensiune
p. gener. prin generalizare
P. Inc. propoziţie incidentă
p. P. parte (părţi) de propoziţie
p. p. P. parte principală de propoziţie
p. restr. prin restricţie
p. s. P. parte secundară de propoziţie
P. P. propoziţie principală
P. Pr. propoziţie predicativă
P. R. propoziţie regentă
P. S. propoziţie secundară
P. Sb. propoziţie subiectivă
P. Sbd. propoziţie subordonată
part. participiu
partic. particulă
pas. pasiv
peior. peiorativ
perf. perfect
pers. persan, (în) limba persană
pl. plural
pop. popular
pos. posesiv; posesiune
postp. postpoziţie
pr. predicat, predicativ
pr. n. predicat nominal
pr. vb. predicat verbal
preb. prebalcanic
pref. prefix
prep. prepoziţie
prez. (timpul) prezent
pron. pronume
pron. dem. pronume demonstrativ
pron. interog. pronume interogativ
pron. interog. rel. pronume interogativ relativ
pron. neg. pronume negativ
pron. nehot. pronume nehotărât
pron. p. pronume personal
pron. pos. pronume posesiv
pron. refl. pronume reflexiv
pron. rel. pronume relativ
propr. propriu
ram. ramură
ramif. ramificaţie
răd. rădăcină
recipr. reciproc
refl. reflexiv
refl. impers. reflexiv impersonal
refl. pas. reflexiv pasiv
refl. recipr. reflexiv reciproc
refl. unipers. reflexiv unipersonal
reg. regional
rel. relativ
român. cuvântul român(esc), (în) limba română
rus. (în) limba rusă
rr. c. (în) limba romani comună
s. substantiv
S (de) sud, sudic
s. f. substantiv feminin

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

s. m. substantiv masculin
s. n. substantiv neutru
s. propr. substantiv propriu
sb. subiect
sb. m. subiect multiplu
sec. secol
sept. (luna) septembrie
sg. singular
sgr. subgrup
skr. (în) limba sanscrită
sl. (în) limba slavă (veche)
spoit. spoitori, (în) dialectul spoitorilor
soc. sociativ
subdial. subdialect(e), subdialectal
subl. ns. sublinierea noastră
subramif. subramificaţie
subst. substantivat, substantival
suf. sufix
superl.- rel. gradul superlativ relativ
t. tom
tăt. (în) limba tătară
tc. turc, turcesc; (în) limba turcă
tc. osm. turca osmană
tr. tranzitiv
trad. traducere ; traducător(i)
unipers. unipersonal
urs. ursăresc; în dialectul ursarilor
v. vezi
V (de) vest, vestic
var. variantă
vb. verb; verbal
vb. intr. verb intranzitiv
vb. refl. verb reflexiv
vb. tr. verb tranzitiv
viit. (timpul) viitor
voc. **1.** vocativ. **2.** vocală.
vol. volum
vulg. vulgar
zlăt. zlătăresc; în dialectul zlătarilor

Siglele revistelor

É.T. “Études Tsiganes “ (Paris)
J.G.L.S. “Journal of the Gypsy Lore Society“ (Liverpool, Edinburgh)
L.D. “Lacio Drom “ (Roma)

Semne

~ = tilda (suplineşte cuvântul - titlu sau o secvenţă invariabilă din corpul cuvântului-titlu)
> = "a dat..."
< = "provine din..."
Ø = desinenţă "zero"
§ = paragraf

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ANEXĂ

1. Chestionarele utilizate în anchetele pe teren pentru descrierea dialectului romilor spoitori din orașul Oltenița

La data începerii investigațiilor noastre dialectologice, exista, pentru domeniul limbii romaní, doar chestionarul elaborat de dr. Marcel Courthiade, *Enquête dialectologique de la langue romani* (publicat de revista "Études Tsiganes", Paris, complément au n° 1/1988, pp.I-XII), conceput din perspectiva geografiei lingvistice și având scopul de a identifica dialectele și graiurile limbii romaní, de a le delimita după criterii pur lingvistice.

Acest chestionar a fost revizuit și adăugit de autor (conține, de ex., între p. 83 - 93, o listă cu 200 de noțiuni de bază "după Swadesh", iar între p. 37-84 este inclusă o grilă, *Porizen analizaqo. Inventory Chart. Grille de depouillement),* în anul 1992, sub titlul *Dialektologikano pućhipnasqo lil vaś-i klasifikácia e rromane ćhibăqe [dia]lektenqiri [Dialectological inquiry for a classification of the dialects of the Romani language. Enquête dialectologique pour une classification des parlers de la langue romani]*, Agéncia Occitana de Communicacion, Béziers/Beziérs, 1992, 96 p.

Evident, pentru cercetările noastre, ce aveau ca obiectiv descrierea dialectului vorbit de romii spoitori dintr-un singur punct dialectal, ne-am folosit de acest chestionar într-o mai mică măsură.

Chestionarul elaborat de Emil Petrovici pentru limba română (**1964**) ne-a orientat însă spre ideea structurării unui *Chestionar* propriu, cel de față, care, de fapt, s-a alcătuit "de la sine", în sensul că multe cuvinte, sintagme, propoziții, fraze chiar au fost reluate și nuanțate în diferite faze ale anchetei, dată fiind necesitatea pe care am resimțit-o de a verifica suplimentar anumite forme, sensuri etc. (mai ales în ceea ce privește împrumuturile românești în acest dialect).

Prima parte a "Chestionarului" o reprezintă *Chestionarul ilustrat* (a se vedea în continuare lista cu descrierile oferite de informatori pentru imaginile și desenele conținute).

Chestionarul ilustrat conține circa 1200 de ilustrații și desene (80% dintre ele fiind realizate color), sugerând atât obiecte concrete, cât și stări, acțiuni sau, mai rar, noțiuni abstracte (jumătate, grosime, lungime etc.).

Chestionarul ilustrat nu și-a propus obținerea în totalitate a răspunsurilor, subiecții anchetați (informatorii) având libertatea să descrie, potrivit imaginației lor, ceea ce îi impresiona în mod deosebit sau chiar să nu ofere răspunsuri atunci când se aflau în imposibilitatea formulării lor în momentul anchetării.

Imaginile surprindeau elemente atât din *fondul principal* al vocabularului unei limbi, cât și din *masa vocabularului*, așadar cuvinte frecvent folosite, de uz curent, sau întâlnite mai rar.

Trebuie menționat că, atunci când în răspunsuri s-a constatat predilecția informatorului pentru împrumuturi românești, întrebările au fost reluate cu prilejul investigațiilor următoare, uneori mascat, în contexte numai aparent nefirești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Toate cuvintele, sintagmele, propozițiile și frazele rezultate în urma acestei prime faze de investigare cu ajutorul *chestionarului ilustrat* au fost fișate, ele constituind corpusul inițial al *Lexiconului* dialectului cercetat.

În afara componentei ilustrate, *Chestionarul* elaborat de noi cuprinde alte trei părți:

- *Chestionarul morfologic* (prin care ne-am propus depistarea structurii morfologice a acestui idiom, raportându-ne, în conceperea exemplelor propuse informatorilor spre echivalare, la structurile cunoscute de noi din limba romaní comună, respectiv din celelalte dialecte rome (căldărăresc, ursăresc, carpatin etc.).

- *Chestionarul sintactic*, prin care s-a urmărit, în principal, completarea informațiilor, vizând structura propoziției și a frazei, relațiile dintre părțile lor componente, rezultate din textele consemnate de la informatori. Evident, consecvenți principiului reluării formelor presupuse a fi incerte, am solicitat răspunsuri cu privire la unele cuvinte, sintagme, forme gramaticale anterior abordate, ceea ce a făcut ca acest "subchestionar" să nu aibă întotdeauna un caracter pur "sintactic".

- *Chestionarul general (cu accent pe verificarea elementului lexical)* își propune să clarifice, prin reluări, unele forme ale cuvintelor-titlu ce aveau să se integreze *Lexiconului "spoitoresc" - român*, acele lexeme rezultate în urma investigațiilor intreprinse cu chestionarul sau prin fișarea relatărilor obținute de la informatori.

Ne revine obligația de a preveni lectorul că, în toate cele trei componente ale *Chestionarului* (*morfologic, sintactic, general*), va găsi printre întrebări și câteva formulări eliptice, mai puțin utilizate, sau aparent greșite ori bizare (a se vedea, de pildă, întrebarea cu nr. 364 din *Chestionarul sintactic* prin care se verifica un anacolut).

Trebuie să facem, de asemenea, precizarea că am considerat utilă introducerea acestui *Chestionar* în *Anexa* tezei, pornind de la ideea că și alți cercetători îl vor putea folosi (pentru limba romaní sau pentru alte limbi), *în această formă* - dacă se dispune de un timp mai îndelungat de investigare - *sau într-o variantă prescurtată "concentrată"*, adaptată de cercetătorii interesați, - dacă timpul de investigare pe teren este mai mic. *Chestionarul* nostru, structurat și restructurat în procesul de investigare, reprezintă o posibilă modalitate de abordare dialectologică, un inventar de întrebări reprezentativ pentru lexicul și gramatica unui idiom rom.

1.1. Chestionarul ilustrat

(Lista cu răspunsurile informatorilor la imaginile și desenele conținute)

Pentru a releva eficacitatea *chestionarului ilustrat* (cel puțin în faza inițială a investigațiilor) în obținerea unui număr însemnat de cuvinte (sau de forme ori de îmbinări ale lor) prezentăm, mai jos, răspunsurile "spontane" ale informatorilor din familia investigată, oferite în funcție de ceea ce i-a impresionat mai mult la vederea imaginilor și a desenelor din acest chestionar.

Răspunsurile, ordonate aici alfabetic, nu puteau acoperi în totalitate, în această primă fază de investigare, exigențele lexicografice, dată fiind parțialitatea răspunsurilor reținute (căci, de cele mai multe ori, ne-am aflat în fața unor informații inegale - la singular, la plural, sau, la anumite cazuri, genuri, moduri, timpuri, persoane etc.).

Caracterul inegal al răspunsurilor după componenta "ilustrată" a *Chestionarului* se explică și prin aceea că, uneori, informatorii nu au dat răspunsurile scontate la vederea imaginilor, preferând definirea unor acțiuni, stări, calități etc. și nu numirea substantivelor concrete sugerate de imagini, ilustrații, desene. Așa, de pildă, apar elemente ca *bunică* "mámi", *cal* "gras" etc., dar nu și perechile lor firești "pápus" *bunic*, respectiv "grastní" *iapă*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

A

abecedar, ~e "abećedár/i, -e̯a"

ac, ~e "suw, ~á; *ac cu ață* suw thavésa"

acasă "kheré"

acoperită "úćhe̯arzí"

acordeon "akordiónos; *băiatul cântă la ~* o ćhe̯áw baśála k-o akordiónos"

acvariu "akvários; *~ de pești* akvários maćhéngo"

adidași "adidáśoja"

aduce (a); (el, ea) aduce "ánla; *(el, ea) a adus* andás"

aduna (a); (el, ea) adună "kídela; *(el, ea) a adunat* "kidiás"

alb "parnó"

albin/ă, -e "berúj, berujá"

alerga (a); (el, ea) aleargă "naśéla"

alun/ă, -e "alún/a, -es"

aparat, ~e "aparátos, aparátoja; *~ de fotografiat* aparátos ke kérla fotografíes; *~ de ras* aparátos murraimásko"

apă "pají"

aprins "thar(d)ó"

aprinsă "tharí"

aprinse "tharé"

aprinși "tharé"

ara (a); (el, ea) ară "arisárla; *tractoarele ară* o traktóroja arisárna"

arc, ~uri "árkos, árkoja"

arde (a); (el, ea) arde "thárla; *copiii strâng crengi ca să le ardă* o kïzája kídena krákes te tharén len"

ardei, ardei "pepér/i, -e̯a; *~grași* pepére̯a kabádes"

arici, arici "aríći̯os, arići̯ója"

arunca (ei se aruncă) "furléna pes"

ascuțitoare "askucitóre̯a"

aspira (a); (el ea) aspiră "aspirisárla"

aspirator "aspiratóros"

aștepta (a); (el, ea) așteaptă "uźárla"

atelier "ateliéri"

ață, ațe "thaw, thawá; *cu ațe* thavénca"

autobuz, ~e "autobúzos, autobúzoja"

avea (a); "ea are si la; *fata are tată* o ćhe̯á si la dat"

avi/on, -oane "aviónos, avionója"

B

bagaje "bagáźoja"

bal/on, -oane "balónos, balónoja"

bancă, bănci "bánk/a, -es"

bancnot/ă, -e "banknót/a, -es"

baracă "baráka"

barbă "talos"

barcă "bárka; *tatăl și băiatul trag barca la mal* o dat hen o ćhe̯áw cídena i bárka k-o málos"

barier/ă, -e "bariér/a, -es; *~ă de tren* bariéra trinóski"

barză, berze "lelék/a, -es"

baschеți "basketója"

bascula (a); (el, ea) basculează "baskulisárla"

basculant/ă, -e "baskulánt/a, -es"

basma v. *b a t i c*

bast/on, -ane "bastónos, bastónoja"

bate (a se); (el, ea) se bate "márla (pumén); *doi cocoși se bat* duj baśné márna pes"

batic "ćembéri"

batistă batísta"

băga (a se ~) "ćhíla pes; *băiatul se bagă în pat* o ćhe̯áw ćhíla pes ánd-o pátos"

băiat, băieți "ćhe̯áw, ćhe̯avé; *pe băiat* ćhe̯avés"

bărbieri (a); (el, ea) bărbierește "murréla; *(refl.)* murréla pes"

bărbierit; de ~ "murraimásko (*m.*) murraimáski (*f.*)"

bătrân "phuró; *~ cu baston* phuró bastonósa"

bătrână "phurí; pe ~ o phure̯á"

băț, bețe "bócos, bocója; *băț aprins* bócos thardó"

bea (a); (el, ea) bea "péla; *fata bea lapte* i ćhe̯aj péla thut"

bec, ~uri "békos, bekója"

berbec, ~i "bakr/ó, -é"

bibliotecă "bibliotéka; *de la ~* tar i bibliotéka"

biciclet/ă, -e "bićiklét/a, -es; *de ~ă, al bicicletei* bićikletáko"

bid/on, -oane "bidónos, bidónoja; *bidon de lapte* bidónos thudésko"

bil/ă, -e "bíl/a, -es"

biseric/ă, -ci "khanger/í, -e̯á"

blat, ~uri "blátos, blatója"

boboc, ~i (de pasăre) "bobókos, bobókoja *~i de gâscă* bobókoja papináke; *~ de floare* bobókos luluze̯áko"

boi "guré"

bolnav "nawsaló"

bomboan/ă, -e "bombón/a, -es; *~e cu ciocolată* bombónes ći̯okolatása"

borcan, ~e "borkános, borkánoja; *~ cu miere* borkános awzinása"

boxer "bokséri"

bra/d, -zi "brádos, bradója; *de brad, al bradului* bradósko"

braț "musí"

brațe "angají; *în brațe* ánd-i angají"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

brăduleț, ~e "bräduléco/s, brädulécoja"

broască, broaște "brósk/a, -es"

bucătar "bukätári"

bucătărie; de ~, al bucătăriei "bukätäriáko"

bufet "bufétos; *~ de bucătărie* bufétos bukätäriáko"

bufniț/ă, -e "búfnic/a, -es"

bumbac "pambúci"

bunică "mámi"

buric "buríkos"

but/oi, -oaie "butój, ~a"

buz/ă, -e "uśt, ~á"

C

cafea; de ~, al cafelei "kafésko"

caiet, ~e "kajétos, kajétoja"

cal, cai "grás, grastá"

cale, căi "dróm, ~á"

calendar, ~e "kalendári, kalendáre̯a"

calorifer, ~e "kalorifér/i, -e̯a"

cană, căni "kána, kánes; *cană de apă* kána pajíski; *cană de artizanat* kána artizanatóski; *cană de lapte* kána thudéski"

cap "śoró; *~ de fată* śoró ćhe̯áko"

capac "kapáci"

capr/ă, -e "buzn/í, -e̯á"

carne "mas; *~ cu oase* mas kokalánca; *carne fără os* mas kabás"

cart, ~uri "kártos, kártoja; *cu ~ul* o kartósa"

carte, cărți "kárte̯a, kártes"

cartof, ~i "kartófi, kartófe̯a; *sac cu ~i* gonó kartofénca"

cas/ă, -e "ḱher, ~á; *de ~ă, al casei* ḱherésko; *papuci de ~ă* ciraxá ḱheréski"

cascadă "kaskáda"

cască "káska; *cască telefonică* káska telefonóski"

caset/ă, -e "kasét/a, -es"

casieră "'kasiéra"

castan/ă, -e "kastán/a, -es"

castel "kastélos"'

castrave/te, -ți "grastáic/a, -es; *cu ~ți* grastaicénca"

castron "kastrónos"

cașcaval "kaśkavālos"

cauciuc "kaući̯úkos; *~ de mașină* kaući̯úkos maśináko"

cazan "kazános"

cazma "kasmás"

căciul/ă, -i "kalpác/i, -e̯a"

cădea (a); (el, ea) cade "pérla; *(el, ea) a căzut* pejás"

călca (a); (el, ea) calcă "kälkisárla"

călcâi "khur"

călimară "kälimára"

cămașă, cămăși "gat, gadá"

căprioar/ă, -e kaprior/a, -es"

căpșun/ă, -i "käpśún/a, -es; *de ~i, al căpșunilor* käpśunéngo"

căra (a); (el, ea) cară "kärisárla"

cărăbuș, ~i "käräbúśos, käräbuśójá"

cărbun/e, -i "angár, angará"

căruț "kärúcos"

căruță "karúca"

cățe/l, -i "rukun/ó, -é"

câin/e, -i "źukél, źukelá"

câmp " vázi; *pe ~* p-i vázi "

cânta (a) [la un instrument]; (el, ea) cântă "baśála; *băiatul cântă la pian* o ćhe̯áw baśála k-ó piános"

cântar, ~e "kantár/i, -e̯a"

cârlig "kïrlígos"

cârn/at, -ați "goj, ~á

ce "ke"

ceainic, ~e "će̯ájnikos"

ceapă, cepe "purúm, purumá"

ceas, ~uri "cahác/i, -e̯a"

ceașcă, cești "će̯aśk/a, -es"

ceaun, ~uri "će̯aónos, će̯aónoja"

centimetr/u, -i "ćentimétros, ćentimétroja"

cerb, ~i "ćérbos, ćerbója"

cerc, ~uri "ćérkos, ćerkója"

cerneală "ćerneála"'

cheie, chei "kí/a, -es"

chesti/e, -i "ídos, ídoja"

chibrit "kibríci"

chilot "kilóci"

chiuvet/ă, -e "givét/a, -es; *~ cu robinet* givéta robinetósa"'

cinci "pánći; *de ~* panğe"

cincisprezece "déśupánći"

cincizeci "peínda; *~ și unu* peínduek; *~ și doi* pénduduj; *~ și trei* péndu trin; *~ și patru* pénduśtar; *~ și cinci* péndupánći; *~ și șase* pénduśow; *~ și șapte* pénduefta; *~ și opt* pénduoxtó; *~ și nouă* pénduejná"

cioban "ći̯obáj"

ciocan, ~ e "'ćikíći, ćikíće̯a"'

ciocănito/are, -ri "ći̯okänitór/e̯a, -es"

ciocolat/ă, -e "ći̯okolát/a, -es; *~ă cu lapte* ći̯okoláta thudésa"

ciorchin/e, -i "ći̯orkín/a, -es; *~e de struguri* ći̯orkína draḱhéngi"

circulație; de ~, al circulației "ćirkulaciáko"'

cire/așă, -șe "ćiréś/a, -es; *cu cireșe* ćireśénca"; *de cireșe* ćireśéngo"

cireș, ~i "ambrïn, ~a ćireśéngo"

citi (a); (el, ea) citește "ćitiśárla; *mama le citește copiilor* i daj ćitiśárla o kizaíngi"

ciuperc/ă, -i "xuxúrr, ~á"

cizm/ă, -e "ćísm/a, -es"

clas/ă, -e "klás/a, -es"

clăti (a) [limpezi]; (el, ea) clătește "xarikérla; *fata*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

clăteşte (limpezeşte) fructele i ćhe̯aj xarikérla o frúktes"
cleşt/e, -i "kerpedéj, kerpedéja"
clopot, ~e "klópotos"
cloşcă "klóśka"
coadă "porí; ~ *de elefant* porí elefantóski"
coas/ă, -e "kós/a, -es"'
cocoş, ~i "baśn/ó, -é [baźn/ó, -é]"
cofrag "kofrágos; ~ *cu ouă* kofrágos arrénca"
colivi/e, -i "koliví/a, -es"
combin/ă, -e "kombín/a, -es; *~ă de grâu* kombína ziwésko"
con, ~uri "kónos, konója; ~ *de brad* kónos bradósko"
conservă "konsérva, *cu ~* konservása"
copac, ~i "ambrïn, ~a; *de ~, al ~ului* ambrïnáko"
copil, copii "kïzáj, ~a; *de copil, de copii* kïzaísko, kïzaíngo"
cosmonaut "kosmonaútos"
costum, ~e "kostómos"
coş[1], ~uri (de nuiele) "kófi, kófe̯a; ~ *cu fructe* kofi frukténca"
coş[2], ~uri (de casă) "komín/a, -es"
cot "kují"
covor "kovóri"
creangă, crengi "krák/a, -es"
crei/on, -oane "'kriónos, krionója"
cremă "kréma; *băiatul dă cu ~* o ćhe̯áw déla kremása"'
crengi "'krákes"
croitoreasă "croitore̯ása"
croşeta (a); (el, ea) croşetează "krośetisárla"'
cub, ~uri "kúbos, kubója"
cuc, ~i "kúkos, kukója"
cufăr, cufere "kúfăros, kufărója"
cui, ~e "karfí, karfe̯á"
cuib, ~uri "kújbos, kujbója"
cumpăra (a); (el, ea) cumpără "cínla; *(el, ea) a cumpărat* cindás"
curcan, ~i "kurkános, kurkanója"
cure/a, -le "'koláj, kolája; ~ *de pantalon* koláj pantalunáko"
cuş/că, -ti "kúśk/a, -es"'
cuti/e, -i "kutí/a, -es; *~e cu bomboane* kutía bombonénca"
cuțit, ~e "ćhi̯urí, ćhi̯ure̯á; *de ~e, al cuțitelor* ćhi̯uréngo"

D

da (a); (el, ea) dă "déla"
da (a se); (el, ea) se dă "déla pes; *băiatul se dă cu patinele* o ćhe̯áw déla pes patinénca"
damige/ană, -ni "damiğe̯án/a, -es"
deget, ~e "naj, ~á"
de la "tar o; tar i, tar o"
deschis "phirró"
deschisă "phirrí"
deschise "phirré"
deschişi "phirré"
desculț "purangó"
desena (a); (el, ea) desenează "desenisárla"
din **1.** "ándar; ~ *coş* ándar í komína; ~ *sac* ándar ó gonó" **2.** "pral o; pral i; pral o"
din/te, -ți "dánt, dandá"
doctor "dóktoros; dóktori"
doi "duj"
doisprezece "deśudúj"
dop "dópos; *sticlă cu ~* stíkla dopósa"
dormi (a); (el, ea) doarme "paśóla; *pisica doarme* i pisáj paśóla"
douăzeci "biś; ~ *şi unu* biśuék, ~ *şi doi* biśudúj, ~ *şi trei* biśutrín, ~ *şi patru* biśuśtár, ~ *şi cinci* biśupáncí, ~ *şi şase* biśuśów, ~ *şi şapte* biśueftá, ~ *şi opt* biśuoxtó, ~ *şi nouă* biśejnjá"
dreptunghi, /~uri "dreptúngi̯os, dreptungi̯ója"
drum, ~uri "dróm, ~á"
dulap "dolápi"
după " pal-o, pal-i, pal-o"

E

echipament "ekipaméntos; ~ *sportiv* ekipaméntos sportivósko"
elefan/t, -ți "elefántos; *coadă de* ~ porí elefantóski"
elev, ~i "elévos"
elev/ă, -e "elév/a, -es"
elicopter, ~e "elikoptéros, elikopterója; elikoptéri, -e̯a"
excavator "ekskavatóri"

F

face (a); (el, ea) face "kérla; *copiii fac sport* o kïzája kérna spórtos; *(el, ea) face instrucție* kérla instrúkcia; *(el, ea) face plajă* "kérla pláźa"
far "fáros"
farfuri/e, -i "farfurí/a, -es; ~ *cu flori* farfuría luluzénca"
fată, fete "ćhe̯áj, ćhe̯á; *mama cu fata* i daj o ćhe̯ása; *al fetei, de fată* ćhe̯áko"
făină "aró"; ~ *albă* parnó aró"
făraş "foráśi"
fântân/ă, -i "haínk, haingá ~ *arteziană* haínk arteziána; ~ *cu cumpănă* haínk kumpănása"
felicitare "felićitárea"
feli/e, -i "felí/a, -es; *~i de pepene* felíes xurbuzéske'
femei; de ~, al femeilor "źuwjéngo"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

fetiță ćhe̯áj cikní"
fidea "fide̯áwa"
fierăstrău "testerés"; "feräs-träos"
fir (de păr), fire (de păr) "bal, ~á"
flane/a, -le "flanér/a, -es"
floare, flori "luluzí, luluze̯á; *floarea soarelui* luluzí ku-céngi [*"floare cu semințe"*]"
fluier, ~e "flújeros, flujerója"
flutur/e, -i "paparúd/a, -es"
foarfec/ă, -e "kat, ~e̯á; *cu ~* o kate̯ása"
foc "jak"
fotografi/e, -i "fotografí/a, -es"
fotoliu "fotólios"
franc, ~i "fránkos, frankója; *de un ~* eḱhé frankósko"
frân/ă, -e "frïn/a, -es"
frânghie "śiźími; *băieții trag de ~* o ćhe̯avé cídena o śiźimístar"
frigider "friğidéri"
frișcă "fríśka"
frizer "frizéri"
frizeriță "frizeríca"
frunte "ćikát"'
frunz/ă, -e "frúnz/a, -es; *~ de vie* frúnza vicáki; *~ă de stejar* frúnza steźaróski; *~ e de copac* frúnzes ambrïnáke"
fugi (a); (el, ea) fuge "naśéla; *băiatul fuge (aleargă)* o ćhe̯áw naśéla"
fular, ~e "fulár/i, -e̯a"
fulg, ~i "fúlgos, fulgója"
fum "thuw"
fuma (a); (el, ea) fumează péla tití"
funie "dorí; *băieții trag de ~* o ćhe̯avé cídena o dore̯átar"
furculiț/ă, -e **1.** furkulíc/a, -es " **2.** "гтoj"(!)
fust/ă, -e "fúst/a, -es; *~e de lână* fústes pośomáke"

G
gard "bar; *omul repară gardul* o manúś laćhe̯árla i bar"
garoaf/ă, -e "garóf/a, -es"
găin/ă, -i "kahn/í, -e̯á"
găleată "gale̯áta"
găletuș/ă, -e "gäletúś/a, -es"
gâscan, ~i "gïskános, gïs-kanója"
gâscă, gâște "papín, papiná"
gât "men"
geam, ~uri **1.** "źámos, źamója; *~uri deschise* źamója phirré" **2.** "ğe̯ámos, ğe̯amója; *~ închis* ğe̯ámos phandó"
gem "ğémos"
genunchi "kóć"
gheată, ghete "gét/a, -es"
ghem, ~uri "gémos, gemója"
ghidon "gidónos; *~ de bicicletă* gidónos bićikletáko; *~ cu frână de mână* gidónos frïnása vastésko"
ghind/ă, -e "gínd/a, -es"
ghioce/l, -i "giocélos, gio-ćelója"
ghiozdan, ~e "gizdános, giz-dánoja"
gimnastică "ğimnástika; *băiatul face ~* o ćhe̯áw kérla ğimnástika"
giraf/ă, -e "ğiráf/a, -es"
glob, ~uri "glóbos, globója"
goală "ći̯ućí"
godin, ~uri "godínos, godi-nója"
grași "kabádes; *ardei ~* pe-pére̯a kabádes"
grâu "ziw; *de ~, al grâului* zivésko"
grebl/ă, -e "grébl/a, -es"
greutate, greutăți "pharimós, pharimáta; *greutate de o oca* pharimós eḱhé okáski; *greutăți de două ocale* pharimáta do okángi; *greutăți de cinci ocale* pharimáta panğe okángi"

groapă, gropi "gróp/a, -es; *groapă de nisip* grópa kiśaíski"
guler, ~ e "gúleros, gulerója"
gum/ă, -e "gúm/a, -es"
gură, -i "muj, ~á"

H
hain/ă, -e "zubúj, zubúja"
ham, ~uri "ámos, amója"

I
iarbă "će̯ár"
iaurt "jaúrci; *cu ~* jaurcísa"
iepur/e, -i "śośój, śośojá"
ieși (a); (el, ea) iese "inkóla; *băiatul iese din apă* o ćhe̯áw inkóla ándar o paj"
inimioar/ă, -e "inimiór/a, -es"
instrucție "instrúkcia"
intra (a); (el, ea) intră "gírla"

Î
îmbăia (a se); (el, ea) se îmbăiază "kérla bája"
îmbrăca (a se); (el, ea) se îmbracă "uréla pes; *băiatul se îmbracă* o ćhe̯áw uréla; *mama îl îmbracă pe copil* i daj uréla
kïzaís"
în "ánd-o, ánd-i, ánd-o"
încălzi (a); (el, ea) încălzește "cacárla; *mama încălzește mâncarea* i daj cacárla xamós"
încărcată "ïnkärkimé"
închis "phandó"
încuiat "phandó"
întins "zinzardó"
învăța (a); (el, ea) învață "sikéla; *tatăl îi învață pe copii să meargă* o dat sikéla o kïzaín te źan"

J
juca (a se); (el, ea) (se) joacă "ḱhéla; *copilul se*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

joacă cu mingea o kïzáj ḱhéla o topása; *copiii se joacă* o kïzája ḱhénla péski"
jucărie "żukäríes"
jumătate "ipás; ~ *de măr* ipás phabáj"

K

kilogram "okás"
kilometraj "kilometráżos"

L

-l "o; *băiatul* **o** ćheáw"
la "k-o; k-i; k-o" (*k-o gras* la cal; *k-i bar* la gard, *k-o rromá* la romi (la ţigani))"
lacăt, ~e "lákätos, lakätója"
lale/a, -le "lalẹáwa, laléles"
lam/ă, -e "lám/a, -es; *~ă de bărbierit* láma murraimáski"
lampă "lámba; ~ *de perete* lámba peretóski"
lantern/ă, -e "lantérn/a, -es"
lanţ "láncos"
lapte "thut; *de lapte, a laptelui* thudéski"
lăptar, ~i "laptár/i, -ẹa"
lăsa (a); (el, ea) lasă "muḱhéla"
lână "pośom; *de ~, al lânii* pośomáko" *-le- (pe ele, -le-)* "len"
leagăn, ~e "lẹágänos; ~ *de copii* lẹágänos kïzaíngo"
lebădă, lebede "lébäda, lébedes"
lemn, ~e "kaśt, ~á"
leu "léwos"
lighean "ligẹános"
liliac, lilieci "liliákos"
lingur/ă, -i "rroj, rrojá"
locomotiv/ă, -e "lokomotív/a, -es"
lopată "'lopáta"
lua (a); (el, ea) ia "léla"
lucra (a); (el, ea) lucrează " kérla hïsméci "
lucru[1] *(treabă)* "hïsméci"
lucru[2]*, ~ri (obiect, ~e)* "ídos, ídoja"
lumân/are, -ări "mom/í, -i̯á; *lumânare aprinsă* momí tharí; *cu ~ări* momi̯énca"
lume "diáns"
lup, ~i "ruw, ruwá"

M

mac, ~ i "mákos"
macara, ~ le "makará/wa, -les"
maimuţ/ă, -e "majmúc/a, -es"
maiou "majéos"
mal "málos"
mamă "daj"
mare "baró; *şarpe* ~ sap baró"
masă, mese "siní/a, -es"
maşin/ă, -i "maśín/a, -es; *~ă mică* maśína ciknÍ; *~ă acoperită* maśína ućhẹarzí; *~ ă de călcat* maśína kälkimáski; *~ă cu remorcă* maśína remorkása; *~ă de scris* maśína skriimáski; *de ~ă, al maşinii,* maśináko; *~i mici* maśínes cikné; ~ile *trec pe pod* o maśínes naḱhéna p-o pódos"
măgar "magári"
mălai "mäläja"
mănuş/ă, -i "rakaíc/a, -es"
măr[1]*, meri* "ambrïn phabéngi, ambrïna phabénge"
măr[2] "phabáj, phabá; *~ul cade din pom* i phabáj pérla pral i ambrïn"
mărgele **1.** "miriklé"; **2.** "märğéles" *măsea* "thár; *doctorul scoate măseaua* o dóktoros inkánla i thár"
măsura (a); (el, ea) măsoară "mosorisárla"'
mătură "śowál"
mână, mâini "vas, vastá; *de mână, al mâinii* vastésko"
mânca (a); el, ea) mănâncă "xála"
mâncare "xamós; *de ~, al mâncării* xamásko"
melc, ~i "mélkos, melkója"
merge (a); (el, ea) merge "żála; *copilul merge cu părinţii (lui)* o kïzáj zála pe manuśénca"
meşter "mésteros"
metrou, ~uri "metrówos, metrówoja"
metr/u, -i "métros, metrója"
mic "ciknó; *drum* ~ drom ciknó"
mică "ciknÍ"'
mici "cikné"
microbuz "'mikrobúzos"'
miel, miei "'kuzús, kuzúdes"
miere "awzín"
militar, ~i "militár/i, -ẹa"'
miliţi/an, -eni "miliciános"
miner, ~i "minér/i, -ẹa"
mineral, ~ă "minerál/os, -a; *apă* ~ paj minerálos"
ming/e, -i "tóp/a, -es"
minus "mínus"
mistri/e, -i "mistrí/a, -es"
mixer "míkseros"
morcov, ~i "mórkovos, morkovója"
motan "motános"
motor "motóri"
motoret/ă, -e "motorét/a, -es"
muncitor "munćitóri"
munte "múntes"
muscă, muşte "mací, macẹá"
muşeţel "muśecélos"

N

nai "nájos"
nastur/e, -i "koćẹák, koćẹaká"
nisip "kiśáj; *de* ~ kiśáisko"
nor, -i "nóros, norója"
nouă "ejnjá"
nouăzeci "nowäzéći; ~ *şi unu* nowäzéći śi únu; ~ *şi doi* nowäzéći śi doj; ~ *şi trei* nowäzéći śi tréj; ~ *şi patru* nowäzéći śi pátru; ~ *şi cinci* nowäzéći śi ćínći; ~ *şi şase* nowäzéći

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

śi śáse; ~ *şi şapte* nowäzéći śi śápte; ~ *şi opt* nowäzéći śi opt; ~ *şi nouă* nowäzéći śi nówä"
nuc/ă, -i "akhór, akhorá"

O

o "ek(h); *o oca (un kilogram)* ek okás"
oal/ã, -e "pir/í, -ẹá; *~ă cu capac* pirí kapacísa"
oameni "manuśá"
obiect, ~e "ídos, ídoja"
obra/z, -ji "ćhẹám, ~á"
oca, ~le "okás, okádes; *opt ~* oxtó okádes *de 30 de ~le* tránda okángo; *cană de trei ~le* kána triné okángi"
ochelari "okelárẹa; cu ~ okelarínca"
ochi, ochi "akh, akhá"
oglindă, -zi "gledános, gledanója"
oi "bakré"
olar "oláros; *olarul face oale* o oláros kérla pirẹá"
om "'manúś; ~ *de zăpadă* manúś ivésko"
opri (a); (el, ea) opreşte "oprisárla; *maşina a oprit la semafor* i maśína oprisardás k-o semafóros"
opt "oxtó"
optsprezece "deśuoxtó"
optzeci "optzéći; ~ *şi unu* optzéći śi únu; ~ *şi doi* optzéći śi doj, ~ *şi trei* optzéći śi tréj, ~ *şi patru* optzéći śi pátru; ~ *şi cinci* optzéći śi ćínćí; ~ *şi şase* optzéći śi śáse; ~ *şi şapte* optzéći śi śápte; ~ *şi opt* optzéći śi ópt; ~ *şi nouă* optzéći śi nówä"
orez "riz; *cu* ~ rizísa"
ori "óri"
oţet "śut"
ou, ~ă "arr/ó, -é; *cloşcă pe ~ă* klóśka p-o arré; ~ - *ochi* arró - ókịos; *cu ~ă* arrénca"
oval "oválos"

P

pachet, ~e "pakétos, paketója"
pahar, ~e "taxtáj, taxtajá"
pai "phus"
paisprezece "deśuśtár"
pană, pene "pán/a, -es; ~ *de scris* pána skriimáski"
pantalon, ~i "pantalún/a, -es"
pantof, ~i "pantóf/i, -ẹa; *~i de dame* pantófẹa źuwjénge; *~i de bărbaţi* pantófea murśénge"
papagal, ~i "papagálos, papagalója"
papiot/ă, -e "papiót/a, -es"
papuci "ciráxa; ~ *de casă* ciráxa ḱheréski"
paraşut/ist, -işti "paraśutístos, paraśutistója"
pară, pere "pér/a, -es"
parbriz "parbrízos"
pastă, paste "pást/a, -es; *pastă de dinţi* pásta dandéngi"
pat, ~uri "pátos, patója"
patine "patínes; ~ *cu rotile* patínes rotilénca"
patru "śtar"
patruzeci "saránda; ~ *şi unu* saránduek; ~ *şi doi* sarándudu j; ~ *şi trei* sarándutrin; ~ *şi patru* sarándu-śtar; ~ *şi cinci* sarándupánćí; ~ *şi şase* saránduśow;~ *şi şapte* saránduefta; ~ *şi opt* saránduoxtó; ~ *şi nouă* saránduejnjá"
pădur/e, -i "véś, veśá"
pălări/e, -i "palarí/a, -es"
păpuş/ă, -i "papúś/a, -es"
părinţi "manuśá; *cu ~i săi* pe manuśénca"
păstaie, păstăi "pästáj/a, -es; *păstaie de mazăre* pästája mazarẹáko"
pătrat, ~e "pätrátos, pätratója"
pătrăţel, ~e "pätrăcélos, pätrăcelója"
pătur/ă, -i "pätur/a, -es"
păun, ~i "paúj, ~a"
pâin/e, -i "marr/ó, -é; *felie de ~e* felía marréski"
pârtie "pïrtia; ~ *de schi* pïrtia skióski"
pe "p-o, p-i, p-o (*p-o drom* pe drum; *p-i bar* pe gard; *p-o grastá* pe cai)"
pedală "'pedála; ~ *de bicicletă* pedála bićikletáko"
peisaj, ~e "peisáźos, peisaźója"
pelican, ~i "pelikános, pelikanója"
peniţ/ă, -e "peníc/a, -es; *toc cu peniţă* tókos penicása"
pepen/e, -i "xurbúz/o, -e; ~ *de tăiat* xurbúzo ćhindó; *de ~e, al pepenelui* xurbuzésko"
perforato/r, -are "perforatóros, perforatorója"
peria (a); (el, ea) perie "perisárla"
peri/e, -i "péri/a, -es; *~e de covor* péria kovoríski"
periuţ/ă, -e "periúc/a, -es; *~ă de dinţi* periúca dandéngi"
pern/ă, -e "pérn/a, -es; *~ă de scaun* pérna skaunóski"
pescar "peskári"
peşt/e, -i "maćhịó, maćhé; *de peşti, al peştilor* maćhéngo"
pian, ~e "piános, pianója"
piatră, pietre "barr, ~á; *piatră kilometrică* barr kilometraźásko"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

picio/r, -are "pirr/ó, -é"
piept "kojín"
pieptăna (a); (el, ea)(se) piaptănă "xarróla (pes); *fata se piaptănă* i ćhe̯áj xarróla péski"
pinguin, ~i "pinguínos, pinguinója"
pip/ă, -e "píp/a, -es"
pisic/ă, -i "pisáj, ~a; *~a doarme* i pisáj pasóla"
plajă "pláźa"
plas/ă, -e "plás/a, -es; *~ă de peşte* plása maćhéski"
plânge (a); (el, ea) plânge "rówla"
plic, ~uri "plíkos, plikója; *poştaşul a adus un ~* o poštári andás ek plíkos"
plimba (a); (el, ea) plimbă phirárla; *tatăl îl plimbă pe copil* o dat phirárla o kïzáís"
ploaie "brišínt"
plug, ~uri "plúgos, plugója"
plus "hen k-o"
pod, ~uri "'pódos, podója"
pom, ~i "ambrïn, ~á"
pomp/ă, -e "'pómp/a, -es; *~ă de apă* pómpa pajíski; *~ă de umflat* pómpa te phucarés o kaući̯úkos"
popic, ~e "popíkos, popikója"
porc, ~i "bajićhi̯ó, bajićhé; *~ mistreţ* bajićhi̯ó mistrécos"
porumb "misír/i, -e̯a; *de ~, al porumbului* misirísko; *de ~i, al porumbilor* misiríngo"
porumbe/l, -i "porumbélos, porumbelója"
poşet/ă, -e "pošét/a, -es"
poştaş, -i **1.**"poštáši, poštáši̯a" **2.** poštári"
pove/ste, -şti "paramíc/a, -es; *de poveşti, al poveştii* paramicéngo"
prinde (a); (el, ea) prinde "astárla"
profesor "profesóros"
proiectant "projektántos"
prun/ă, -e "prún/a, -es"
pui, pui "púj, ~a; *lup cu pui* ruw pujénca"; *~lor săi* pe pujóngi"
pulover "plóvoros"
pune (a); (el, ea) pune "thóla"
pung/ă, -i "púng/a, -es; *~ă cu făină* púnga arésa; *~ă cu zahăr* púnga šekerísa; *~i cu orez* púnges rizísa"
puşcă "púška; *cu ~* puškása"

R

rac, ~i "rákos, rakója"
rachet/ă, -e "rakét/a, -es; *~ă de tenis* rakéta tenisóski; *~e de tenis* rakétes tenisóske"
radio, ~uri "rádios, radiója"
radiocasetofon "radiokasetofónos"
raft, ~uri " ráftos, raftója"
raţ/ă, -e "rác/a, -es; *de ~ă, ai (ale) raţei* racáke"
rândunic/ă, i "rïnduník/a, -es"
râşniţ/ă, -e "rïšnic/a, -es; *~ă de cafea* rïšnica kaféski"
reg/e, -i " thagár, thagará "
remorc/ă, -i "remórk/a, -es; *cu ~ă* remorkása"
repara (a); (el, ea) repară "laćhe̯árla"
ridich/e, -i "ridík/a, -es"
rigl/ă, -e "rígl/a, -es"
roab/ă, -e "rób/a, -es; *cu ~ă* robása"
roată, roţi "kololós, kololója; *roţi de maşină* kololója mašináki; *roată de maşină* kololós mašináko"
robin/et, -eţi "robinétos, robinetója"
rob/ot, -oţi "robótos, robotója"
rochi/e, -i "róki/a, -es"
roşi/e, -i "palaźáj, ~a"
rotund "rotúndos"
rucsac, ~uri "ruksákos, ruksakója"
rulmen/t, -ţi "rulméntos, rulmentója"
rulot/ă, -e "rulót/a, -es"
rupe (a); (el, ea) rupe "xutéla; *fata rupe floarea* i ćhe̯aj xutéla i luluzí"

S

sabie, săbii "sábi/a, -es"
sac, ~i "gon/ó, -é; *cu ~i* gonénca"
salam "salámos; *felii de ~* felíes salamóske"
saluta (a); (el, ea) salută "déla selémi"
salvare; de ~, al salvării "salvare̯áko"
sanie, sănii "sáni/a, -es"
sap/ă, -e "sáp/a, -es"
satâr "satïri"
săi (ai) "pe"
săpa (a); (el, ea) sapă "säpisárla"
sări (a); (ei) sar "aldanár"
săteni "gawuné"
scară "skára"
scaun, ~e "skáunos, skaunója"
schi, ~uri "skíos, skiója; *de schi, a schiului* skióski; *cu ~uri*, skiónca"
scoate (a); (el, ea) scoate "inkánla; *(ei, ele) scot* inkánna"
scorbură "skórbura; *~ă de copac* skórbura ambrïnáki"
scrie (a); (el, ea) scrie "skriisárla"
scroafă "bajićhí"
scul, ~e "skúlos, skulója"
scutura (a); (el, ea) scutură "cisárla"; *mama scutură covorul* i daj cisárla o kovóri; *fata scutură pomul* i ćhe̯áj cisárla i ambrïn
secer/ă, -i "séćer/a, -es"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

semafo/r, -are **1.** "semafóri, semaforia" **2.** "semafóros"
semn, ~e "sémnos, semnója; *~ de circulație* sémnos ćirkulaciáko"
sertare "sertárea; *masă cu ~* sinía sertarínca"
serviciu "servícios; *~ de cafea* servícios kafésko"
set, ~uri "sétos, setója; *~ de cuțite* sétos ćhiuréngo"
sfeclă "sfékla"
sfeșnic "sféśnikos; *~ cu lumânări* sféśnikos momiénca"
snop, ~uri "snópos, snopója; *~ de grâu* snópos zivésko"
soare, sori "khám, khamá"
sonerie "sonería"
spăla (a); (el, ea) spală "thóla; *bunica spală rufe* i mámi thóla pasternea"
spălat "thowimós, *de ~* thowimásko; *mașină de ~* maśína thowimáski "
spătar "spätári; *scaun cu ~* skáunos spätarísa"
spic, ~e "spíkos, spikója; *~e de grâu* spikója zivéski; *~ de grâu* spíkos zivésko"
sport "spórtos"
sportiv, ~i "sportívos, sportivója; *de ~, al ~ului* sportivósko"
sprânce/ană, -ne "phów, ~á"
sta (a); (el, ea) stă "beśéla"
stâncă "stïnka"
ste/a, -ele "ćerxán, ćerxajá"
steag, ~uri "steágos, steagója"
sticl/ă, -e "stíkl/a, -es; *~ cu dop* stíkla dopósa; *~ă de lapte* stíkla thudéski"
stilou, ~ri "stilówos, stilowója"
stofă "stófa"
strânge (a); (el, ea) strânge " kídela "
stropito/are, ri "stropitórea, stropitóres"
struguri; de ~ al strugurilor "draḱhéngo"
stup, ~i "stúpos, stupója; *~de albine* stúpos berujéngo; *~i de albine* stupója berujéngo"
sub "tal o, tal i, tal o (*tal o ḱher* sub casă, *tal i phuw* sub pământ, *tal o ḱherá* sub case)"
sută "śes [śel]; *o ~* ek śes"

Ș

șah "śáhos"
șaisprezece "deśuék"
șalupă "śalúpa"
șepci "śápk/a, -es"
șapte "eftá"
șaptesprezece "deśueftá"
șaptezeci "śáptezéći; *~ și unu* śáptezéći śi únu; *~ și doi* śáptezéći śi doj; *~ și trei* śáptezeci śi tréj; *~ și patru* śáptezéći śi pátru; *~ și cinci* śáptezéći śi ćínćí; *~ și șase* śáptezéći śi śáse; *~ și șapte* śáptezéći śi śápte; *~ și opt* śáptezéći śi opt; *~ și nouă* śáptezéći śi nówä"
șarpe, șerpi "sap, sapá; *șarpe cu ochelari* sap okelarínca"
șase "śow"
școală, școli "śkól/a, -es"
șerpoaică "sapní"
și "hen"
șifonier, ~e "śifonér/i, -ea"
șoarec/e, -i "gurmus/ó, -é"
șofer, ~i "śofér/i, -ea"
șold "śóldos"
șopârlă "śopïrla"
șoseaua "śoseáwa"
ștecher "śtékeros"
știule/te, -ți "śtiulétos, śtiuletója; *~ți de porumb* śtiuletója misirínge"
șunc/ă, -i [feli/e, -i de ~] "śúnk/a, -es"
șurubelniț/ă, -e "śurubélnic/a, -es"

T

tablou, ~ri "tablówos, tablowója; *~ cu ramă* tablówos ramása"
talpă "tálpa"
tată, tați "dat, dadá"
tăia (a); (el, ea) taie "ćhínla; *tata taie lemne* o dat ćhínla kaśtá"
tăiat "ćhindó"
tăiată "ćhindí"
tăiate "ćhindé"
tăiați "ćhindé"
tâmplar "tïmplári"
târnăcop "tïrnokópos"
televizo/r, -are **1.** televizóri, televizóroja" **2.**"televizóros"
tenis; de ~ "tenisósko"
teniși "téneśea"
termometru "termométros"
termos "térmosos"
tigaie "cixáj"
tigru "tígros"
tipograf "tipográfos"
tob/ă, -e "tób/a, -es"
tobogan "topogános"
toporiș/că, -ti "toporíśk/a, -es"
tort, ~uri "tórtos, tortója"
torț/ă, -e "tórc/a, -es"
tractor **1.** "traktóri, traktórea" **2.** "traktóros, traktóroja; *tractorul ară* o traktóros arisárla"
trage (a); (el, ea) trage "cídela; *băiatul o trage cu sania pe fată* o ćheáw cídela saniása o ćheá"
tramvai, ~e **1.** tramváj, tramvája; *de ~* tram-váisko" **2.** tramvájos, tramvájója"
trandafir, ~i "trandafíros, trandafíroja"
trăsură "träsúra; *~ cu cal* träsúra grastésa"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

trece (a); maşinile trec pe drum "o maśínes naḱhéna p-o pódos"
trei "trin; *de ~ (la cazurile oblice)* triné"
treisprezece "deśutrín"
treizeci "tránda; *~ şi unu* tránduek; *~ şi doi* trándudúj; *~ şi trei* trándutrín; *~ şi patru* tránduśtar; *~ şi cinci* trándupánćí; *~ şi şase* tránduśow; *~ şi şapte* trándueftá; *~ şi opt* tránduoxtó; *~ şi nouă* tránduejnjá"
tren "trínos"
trestie "tréstia"
tricicletă "trićikléta"
tricota (a); (el, ea) tricotează trikotisárla"
tricou "trikówos"
triunghi, ~uri "triúngi̯os, triungi̯ója"
troleibuz "trolejbúzos"
trompet/ă, -e "trompét/a, -es"
trotinetă "trotinéta; *cu ~* trotinetása"
trunchi (de copac) "trúnki̯os ambrïnáko"
tunde (a) el (ea) tunde "kïrkár"
turn "túrnos"
turna (a); (el, ea) toarnă "thóla"
tutun "tití; *a fuma ["a bea ~"]* péla tití"

Ţ

ţap, ~i "cápos, capója"
ţărani "cäránoja"
ţâţă "ći̯ućí"
ţeavă "ce̯áva"
ţestoasă "cestósa"
ţigan "rróm, rromá; *de ~, al ~ului* rromésko"
ţigancă "rromní"

U

uda (a); (el, ea) udă (stropeşte) "pajárla; *fata udă florile* i ćhe̯áj pajárla o luluze̯á"
ulei "uléj"
umăr " phikó "
umbrel/ă, -e "umbrél/a, -es"
umfla (a) "phucárla"
un "ek"
undiţ/ă, -e "úndic/a, -es"
uniformă "unifórma; *~ de fată* unifórma ćhe̯áki"
unsprezece "deśuék"
unt "cil"
urech/e, -i "kan, ~á"
urs, urşi "méśk/a, -es"
ursuleţ "ursulécos"
uşă "udár"
uzină "uzína"

V

vac/ă, -i "níśk/a, -es"
vago/n, -ane "vagónos, vagonója; *~ de metrou* vagónos metrowósko; *vagoane de metrou* vagonója metrowós/ke [ki]; *~ane cu cărbuni* vagonója angarénca"
val, ~uri (de pânză, de stofă) "válos, valója; *~ de stofă* válos stofáko"
vapo/r, -are "vapór/i, -e̯a"
varză, verze "ármea, ármes"
vază, vaze "váz/a, -es"
vânătă, vinete **1.** "kaló palaźáj, kalé palaźája" **2.** "vínet/a, -es"
vânătoare "vïnätoáre̯a"
vânător, ~i "vïnätóri, vïnätóri̯a"
vânzătoare "vïnzätoáre̯a"
veioz/ă, -e "vejóz/a, -es"
vestă "vésta"
veveriţ/ă, -e "veveríc/a, -es"
vinde (a); (el, ea) vinde "bikénla"
vioară, viori "vióra, vióres; *fata cântă la ~* i ćhe̯aj baśála k-i vióra"
viţe/l, -i "vicélos, vicelója"
volan, ~e "volános, volanója; *~ de maşină* volános maśináko"
vorbi (a); (el, ea) vorbeşte "déla dúma; *vorbeşte la telefon* déla dúma k-o telefónos"
vulp/e, -i "vúlpea, vúlpes"

Z

zahăr "śekéri; *cu ~* "śekerísa"
zar, ~uri "záros, zarója"
zăpadă; de ~, al zăpezii "ivésko; *om de ~* manúś ivésko"
zebr/ă, -e "zébr/a, -es"
zece "deś"
zero "zéro"
ziar "ziáros"
zid, ~uri "zídos, zidója"
zme/u, -i "zméos, zmeója"
zmeură "zméura"
zugrăvi (a); să zugrăveşti "te zugrävisarés

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1.2. Chestionarul morfologic

Prin cele peste trei mii de întrebări conținute de *Chestionarul morfologic* s-au avut în vedere: descoperirea formelor nominale şi verbale ale unor cuvinte, reperarea părților de vorbire flexibile şi neflexibile, identificarea părților de vorbire tipice limbilor neoindiene (postpoziția) etc.

În acest scop, pornind de la paradigmele nominale şi verbale cunoscute de noi anterior din celelalte dialecte rome, am conceput întrebări în limba română constituite din propoziții, sintagme sau chiar simple cuvinte. De cele mai multe ori, prin întrebările structurate, s-a reuşit completarea paradigmelor pentru cuvintele ce constituiau nucleul fasciculelor de întrebări (de ex.: *barză, barza (N), pe barză (Acuz.), al berzei, a berzei, ai berzei, ale berzei (Gen.), berzei (Dat.), în (la) barză (Locat.), de la (din) barză, de către barză, despre barză, prin barză (Abl.), cu barză, cu barza (Soc.), barzo! (Voc.),* pentru paradigma nominală de sg., respectiv pentru cea de pl.: *berze (Nom.) /.../ berzelor! (Voc.)*).

Evident, informatorii nu şi-au putut da seama de adevăratul scop urmărit, întrucât, de regulă, se schimba ordinea de expunere a întrebărilor în cadrul pachetului de întrebări grefat pe respectivul cuvânt-nucleu. Au fost astfel incluse întrebări (uneori părând chiar bizare) prin care s-a putut constata existența (non-existența) unor forme sau termeni plauzibili. De asemenea, topica poate părea întrucâtva nefirească, mai ales în situațiile în care erau vizate forme de dativ, locativ sau ablativ, forme nearticulate etc.

Fiind vorba, de ex., de romi ce au adoptat, în general, religia musulmană, au fost solicitate răspunsuri pentru unii termeni specifici acestei religii sau care vizau alte religii, ce interesau prin modalitatea în care subiecții acestei comunități rome se puteau raporta la ei: muftiu, musulman, turc, ortodox, popă, cruce, botezat, (ne)botezat, evreu, Crăciun, Paşte etc.

Calul merge repede.
El vine pe cal.
Fruntea calului este înaltă.
Coada calului roşu este lungă.
Potcoavele calului sunt vechi.
Ochii calului sunt blajini.
Dă-i calului ovăz şi nişte fân!
S-a dus la cal acolo, la grajd.
De la cal a venit direct acasă.
Din măgar nu poți face cal, dar dintr-un căluț sau dintr-un mânz poți face un armăsar focos.
Unul dintre cai este bolnav.
Căruța este trasă de cal.
Dă-l jos de pe cal!
Copilaşul iese cu calul din curte.
Calule, de ce nu mănânci grâu?
Căluțule, du-te singur pe câmp!
Caii merg încet pe drum.
Țiganii vin pe cai bătrâni.
Urechile cailor sunt scurte.
Cozile cailor sunt stufoase.
Mâncarea cailor este curată.
Dați-le cailor apă rece şi proaspătă din fântână !
Toți s-au dus la cai să-i vadă, apoi, de la cai, s-au întors în fața casei.
Dintre cai a ieşit unul care era cel mai frumos.
Din cai ieşea foc.
Urcați şi voi pe cai !
Romii merg călare pe nişte cai bolnavi şi obosiți.
Copilaşii ies cu caii din curți.
Ei au dus caii să pască.
Cailor, de ce nu nechezați?
Căluților, fugiți cât puteți de repede!
De ce alergați, căluților, aşa de încet ?
Cămaşa este albastră.
O cămaşă costă mult.
Mâneca cămăşii este lungă.
Gulerul cămăşii este îngust.
Culoarea cămăşii este verde.
Coase acestei cămăşi un nasture!
Din cămaşă a sărit un purice.
Şarpele a intrat în cămaşă.
La cămaşă are o floare.
Ia acul de pe cămaşă !
I-a căzut nasturele de la cămaşă.
Pe cămaşă este o muscă.
Cu cămaşă sau fără cămaşă, el tot murdar este.
Cămaşă, cămăşuță, cine te-a rupt?
Cămăşile sunt albastre.
Două cămăşi vechi costă mai puțin decât un pantalon nou.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Mânecile cămăşilor sunt lungi.
Gulerele cămăşilor sunt înguste.
Culoarea cămăşilor este frumoasă.
Coase cămăşilor acestora nişte nasturi rotunzi!
Din cămăşi au sărit nişte purici.
Şerpii au intrat în cămăşi.
La cămăşi aveau prinse nişte flori.
Luaţi acele de pe cămăşi!
Le-au căzut toţi nasturii de la cămăşi.
Cu cămăşi sau fără cămăşi, tot murdari umblă!
Cămăşilor, cămăşuţelor, cine v-a rupt aşa ?
Cântă un cocoş.
Cocoşul se urcă în pom şi cântă.
Ciocul cocoşului este încovoiat.
Pieptul cocoşului este tare.
Creasta cocoşului este roşie.
Picioarele cocoşului sunt puternice.
Dă-i cocoşului nişte boabe de porumb!
Găina vine la cocoş.
Am găsit în cocoş nişte pietre pe care le-a înghiţit deunăzi.
Din cocoş iese o ciorbă foarte gustoasă.
De la cocoş şi până la găină sunt doar trei paşi.
Pe cocoş stă o albină.
Găinile mergeau cu cocoşii la gârlă.
Cocoşule, cocoşule, de ce stai pe gard?
Cocoşelule, vino jos, în curte, pe bălegar, unde este locul tău!
Doi cocoşi cântă. Cocoşii coboară din pom şi fug prin curte după găini. Apoi le calcă.
Ciocul cocoşilor este ascuţit.
Picioarele cocoşilor sunt groase şi noduroase.
Penele cocoşilor sunt pestriţe.
Hai să dăm cocoşilor noştri şi nişte pâine muiată în apă!
Găinile urcă pe scară sus în pom, la cocoşi.
În cocoşi sunt multe maţe.
Dintre cocoşi a ieşit un cocoşel foarte mândru de el.
De la cocoşi şi până la cai sunt numai şase paşi.
Plouă şi pe cocoşi. Ea a chemat (strigat) cocoşii.
Găina a venit cu cocoşii aceia.
Cocoşilor, tăceţi, nu mai cucurigaţi !
Sacul maro este plin (umplut).
Gura sacului este mică.
Fundul sacului este îngust.
Băierile sacului sunt scurte.
Să pui sacului un semn (adică o aţă roşie)!
Să pui la sac o fundă galbenă!
În sac avem mei.
Râma a intrat în sac.
De la sac şi până la căruţă sunt câţiva metri.
Cu sac, fără sac, tot aşa este !
Îţi vând marfa cu sacul.
Sacule, câte petice ai ?
Sacii maro sunt plini (umpluţi).
Gura sacilor este largă.
Fundul sacilor este ud.
Băierile sacilor sunt împletite.
Hai să punem sacilor nişte semne (nişte aţe roşii)!
Să puneţi la saci nişte funde galbene!
În saci avem seminţe.
Râmele au intrat în saci.
Din saci ieşea ceva; parcă era fum.
Pisica şi şoarecele au ieşit din saci.
De la sacii din căruţă şi până la moară era cale lungă.
Trebuia să cărăm cu spinarea aceşti saci.
Cu sacii plini şi cu cei goi ne am întors din sat în oraş.
Sacilor, de ce cădeţi din căruţă?
Gura este mică.
Colţul gurii este murdar.
Forma gurii este ovală.
Colţurile gurii sunt curate.
Mişcările gurii sunt urâte.
Dă-i gurii să mănânce!
El are o bubă la gură.
Limba şi dinţii sunt în gură.
Vorba merge din gură în gură.
Pe guri.
Ei mâncau cu gurile pline.
Gurilor, gurilor, multe spuneţi!
Gurile sunt mari.
Colţurile gurilor erau înguste.
Colţul gurilor era curat.
Forma gurilor era ovală.
Mişcările gurilor sunt rapide.
Dă-le gurilor să mănânce!
La guri aveau nişte bube.
În guri se află măselele şi dinţii.
Din guri ieşeau flăcări.
Ea l-a sărutat pe gură.
Îi curgea sângele de la gură.
A prins mărul cu gura.
Gură, guriţă, multe mai spui!
Un iepure intră în parcela cu varză.
Iepurele a ieşit din lanul de porumb.
Coada iepurelui este scurtă.
Piciorul iepurelui este frânt.
Ochii iepurelui sunt ageri.
Noi dăm iepurelui să mănânce lapte cu pâine.
Numai sânge găseşti în iepure.
Iepuroaica a venit la iepure.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Nişte iepuri intră prin gard.
Iepurii au ajuns la vie.
Frica iepurilor este bună.
Locul iepurilor este în pădure şi pe câmp.
Ochii iepurilor sunt mici.
Picioarele iepurilor sunt iuţi.
Voi daţi iepurilor să mănânce frunze verzi.
În iepuri curge sânge subţire.
El s-a dus acolo la iepuri.
Zgomotul se auzea de la iepuri.
Printre iepuri era unul bălţat.
Să veniţi şi cu iepurii!
Să mergi acolo cu nişte iepuri!
Iepurilor, de ce sunteţi fricoşi?
Iepuraşilor, de ce vă este teamă?
Zgomotul vine de la iepure.
Să vii cu un iepure!
Ei au venit cu iepurele.
Iepure, de ce eşti fricos?
Iepuraşule, de ce ai urechi lungi?
Tinereţea este bună.
Drumul tinereţii nu este chiar aşa de lung.
Floarea tinereţii este frumoasă.
Anii tinereţii sunt trecători.
Dă-i tinereţii tinereţe!
La tinereţe, omul nu se gândeşte la bătrâneţe.
În tinereţe mă duceam deseori la târg.
De la tinereţe şi până la bătrâneţe am visat să am un cort.
Din tinereţe visam să mă fac preot.
Cu tinereţe, fără tinereţe…
Tinereţe, tinereţe, nu gândeşti la bătrâneţe?
Tinereţile sunt frumoase.
Focul tinereţilor este puternic.
Floarea tinereţilor este proaspătă şi mirositoare.
Anii tinereţilor sunt iuţi ca gândul.
Daţi tinereţilor tinereţe!
La tinereţe, oamenii nu prea gândesc la bătrâneţe.
În tinereţile lor mergeau şi ei la bâlci.
De la tinereţe şi până acum au muncit ca să aibă o maşină.
Cu tinereţile lor nu trebuie săglumeşti.
Tinereţilor, tinereţilor, de ce m-aţi părăsit?
Oraşul este sus pe deal.
Acesta este un oraş nou.
Centrul oraşului este departe.
Legea oraşului este veche.
Casele oraşului sunt înalte.
Legile nescrise ale oraşului sunt aceleaşi.
Daţi oraşului ce trebuie.
La oraş sunt blocuri înalte dar şi case scunde.
În oraş trăiesc oameni bogaţi, dar întâlneşti şi mulţi săraci.
Unchiul meu a venit de la oraş.
Din oraş începe să se audă larmă.
Arată-i oraşul!
El se laudă cu oraşul lor.
Oraşule, ce frumos eşti!
Orăşelule, ai o piaţă bună!
Oraşele sunt jos, în vale.
Acestea sunt nişte oraşe vechi.
Centrul oraşului este, de fapt, un centru obişnuit.
Aceasta este legea oraşelor.
Casele oraşelor sunt curate.
Legile oraşelor sunt respectate.
Daţi şi oraşelor în care trăiţi ceva bani!
Oamenii trăiesc la oraşe şi la sate.
În oraşe şi în sate este linişte.
Vin mulţi aici din oraşe.
Acesta este cel mai frumos dintre oraşe.
De la oraşe şi de la sate.
Uite nişte oraşe!
Cu oraşele mici şi cu oraşele mari…
Oraşelor, ce aer murdar aveţi!
Orăşelelor, ce parcuri verzi aveţi!
Boxerul este cel mai iute.
L-am văzut pe boxerul acela care-a venit din ţară.
Nasul boxerului a fost rupt.
Sprânceana boxerului era plină de sânge.
Mâinile boxerului s-au frânt.
A venit arbitrul la boxer.
El a fost lovit de (către) boxer.
Eu am venit odată cu boxerul.
Boxerule, boxerule, nu eşti atent!
Boxerii sunt cei mai rezistenţi sportivi.
I-am văzut pe boxeri ieri.
Sângele boxerilor curgea pe jos.
Mintea boxerilor era limpede.
Mâinile boxerilor sunt puternice şi musculoase.
Arbitrul s-a dus până la boxeri.
Ei au fost bătuţi de către boxeri.
Împreună cu boxerii au venit şi tinerii.
Boxerilor, astâmpăraţi-vă!
Doctorul vine rar.
L-am văzut şi pe doctor.
Băiatul doctorului este deştept.
Fata doctorului este elevă.
Copiii doctorului sunt acasă.
Dă-i doctorului nişte mere.
Am mers la doctor.
Boala lui a fost vindecată de către doctor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Doctorița a venit cu doctorul.
Doctore, doctore, vino repede!
Doctorii îi consultă zilnic pe bolnavi.
I-am văzut şi eu pe doctori.
Munca doctorilor este interesantă.
Inima doctorilor este bună.
Ochii doctorilor sunt blânzi.
Dați-le doctorilor medicamentele necesare!
Am mers la doctori tot timpul.
Bolile grele sunt vindecate de doctori buni la inimă.
Doctorul meu a venit la mine
împreună cu ceilalți doctori.
Doctorilor, doctorilor, veniţi şi voi pe rând şi consultaţi bolnavii!
Calendarul nostru este nou.
Pagina calendarului este ruptă.
Ziua calendarului este serbată astăzi.
Zilele calendarului diferă din 4 în 4 ani.
Adaugă o filă calenda-rului!
Pe calendarul de pe masă era scris ceva.
În calendar erau câteva fotografii.
Din calendar au fost rupte nişte foi.
Popa mergea prin sat cu calendarul în mână.
Calendarule, calendarule, ce subțire ai ajuns!
Calendarele voastre sunt vechi.
Culoarea calendarelor este verde.
Greutatea calendarelor este mică.
Numărul calendarelor este mare.
Literele calendarelor sunt mari.
Prețul este lipit pe calendare.
În calendare veți găsi nişte timbre.
Din calendare poți învăța lucruri bune.

Între calendare erau nişte frunze.
De Crăciun venea popa cu sfintele calendare.
Calendarelor, calendarelor, ce scumpe sunteți!
Eu.
Pe mine.
Al meu.
A mea.
Degetele mele.
Ochii mei.
Mie.
La mine.
În mine.
Din mine.
De (către) mine.
Cu mine.
Tu.
Şi tu.
Pe tine.
Al tău.
A ta.
Degetele tale.
Ochii tăi.
Ție.
La tine.
În tine.
Din tine.
De (către) tine.
Cu tine.
Hei, tu!
El.
Pe el.
Al lui.
A lui.
Degetele lui.
Ochii lui.
La el.
În el.
Din el.
De (către) el.
Cu el.
Ea.
Pe ea.
Al ei.
A ei.
Degetele ei.

Ochii ei.
Ei (îi, i).
La ea.
În ea.
Din ea.
De (către) ea.
Cu ea.
Noi.
Pe noi.
Al nostru.
A noastră.
Degetele noastre.
Ochii noştri.
Nouă.
La noi.
În noi.
Din noi.
De (către) noi.
Cu noi.
Pe voi.
Al vostru.
A voastră.
Degetele voastre.
Ochii voştri.
Vouă vă sunt dragi filmele.
La voi.
În voi.
Din voi.
De (către) voi.
Cu voi.
Pe ei.
Al lor.
A lor.
Degetele lor.
Ochii lor.
Lor (băieților).
La ei.
În ei.
Din ei.
De (către) ei.
Cu ei.
Pe ele.
Al lor.
A lor.
Degetele lor (fetelor).
Ochii fetelor.
Lor (fetelor). Să le dai şi lor, adică fetelor!

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

La ele.
În ele.
Din ele.
De (către) ele.
Cu ele.
O fântână.
Fântâna este adâncă.
Pe fântână este un urcior.
M-am urcat pe fântână.
Cumpăna fântânii este înaltă.
Apa fântânii este dulce.
Jgheabul fântânii este îngust.
Pietrele fântânii sunt rotunde.
Pune nume şi fântânii noastre!
La fântână vin tinerii.
În fântână este răcoare.
Oamenii scot apă rece din fântână.
De la fântână până la gard sunt doar câţiva paşi.
Cine îngrijeşte de fântână este răsplătit de săteni.
Cu fântâni bune trecem vara secetoasă.
Fântânilor, fântânilor, de ce aveţi apa sălcie?
Nişte fântâni.
Fântânile sunt curate.
M-am urcat pe fântână să văd cine vine din târg.
Pe fântânile noastre stau păsărici frumos colorate.
Apa fântânilor este fără miros.
Pietrele fântânilor sunt mici.
Adâncimea fântânilor este potrivită în această zonă.
La fântână se întâlnesc iubiţii cu iubitele lor.
În fântânile bune este apă ca de izvor.
Coborâţi şi voi de pe fântânile alea!
Oamenii scot apa cu ciutura din fântâni.
De la fântânile din câmp şi până în sat sunt 2 kilometri.
Cu fântânile satului se rezolvă problema apei.
Fântânilor, să nu secaţi, căci mor oamenii de sete.
O mamă.
Mama este o femeie în vârstă.
Am zărit-o pe mama.
Am întrebat-o pe mama copiilor de unde vine.
Fruntea mamei este înaltă.
Faţa mamei este zbârcită (are zbârcituri).
Ochii mamei sunt verzi.
Mâinile mamei sunt subţiri.
Spune-i mamei ce ai visat!
Avem încredere în mama.
La mama găsim tot timpul bunătate.
Am primit un inel şi un lănţişor de aur de la mama.
Banii sunt trimişi de (către) mama.
Cămaşa este strâmtată de (către) mama.
A venit fratele meu împreună cu mama.
Mamă, mamă, ce să fac?
O gâscă.
Gâsca este grasă.
Ciocul gâştei.
Ochii gâştei.
Coada gâştei.
Dă-i gâştei nişte boabe!
Uite gâsca!
Uite gâsca pe care am pierdut-o ieri!
La gâscă. În gâscă. Pietricelele sunt în gâscă.
Din gâscă a ieşit o mărgică.
Iarba a fost mâncată (păscută) de către gâscă.
De la gâscă luăm fulgi.
Băieţelul a ieşit cu gâsca şi cu bobocii.
Gâsco, gâsculiţo, de ce nu mănânci orz?
Nişte gâşte.
Gâştele mănâncă boabe.
Penele gâştelor sunt gri.
Minte de gâşte (gâscă)!
Ouăle gâştelor.
Dă-le gâştelor!
Uite gâştele!
Vezi gâştele cele bă-trâne?
Apa din troc (troacă) a fost băută de gâşte foarte repede.
De la gâşte obţinem (avem) ouă.
Dintre gâşte a ieşit un gâscan ţanţoş.
Cu gâştele şi cu raţele sunt în total 10 păsări în curtea noastră.
Gâscanul se ducea cu gâştele lui pe vale şi ciuguleau iarbă.
Gâştelor, gâştelor, de ce sâsâiţi?
Măr (fructul).
Mărul este gustos.
Să nu-mi dai un măr viermănos!
Am tăiat mărul.
Gustul mărului.
Dulceaţa mărului.
Seminţele mărului.
Faceţi un semn mărului!
În măr este un vierme.
Din măr am luat o jumătate.
Cu măr şi cu zahăr.
Mărule, de ce eşti acru?
Nişte mere.
Merele sunt acre.
Am tăiat nişte mere.
Taie merele!
Dulceaţa merelor.
Culoarea merelor.
Seminţele de măr.
Coada merelor este tare. Nu o poţi rupe uşor.
Cui? Merelor?
În mere trăiesc viermi.
Din mere facem plăcinte.
Între mere era unul verde.
Cu mere şi cu zahăr faci dulceaţă.
A adus şi merele.
Merelor, de ce nu sunteţi gustoase?

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Merele sunt mălăieţe.
Altele sunt acre.
Un ac.
Acul este ascuţit.
Pune acul aici!
Dă-mi un ac!
Urechea acului.
Vârful acului.
Acul albinei.
Urechile acului.
Cui? Acului ăluia bont!
Bagă aţă în ac!
El se gândeşte la acul pierdut.
Scoate aţa din ac!
Mie îmi este frică de ac.
Cu ac cu tot costă foarte ieftin.
Am cusut cu acul.
Acule, acule, de ce înţepi?
Nişte ace.
Acele erau ascuţite.
Pune acele de unde le-ai luat!
Bagă aţa asta groasă în ace!
Urechile acelor.
Lungimea acelor.
Vârful acelor.
Culoarea ácelor.
Bagă aţă în ace!
Ea se uită la ace.
Scoate aţa din ac!
El avea înţepături de (la) ace.
Am ales dintre ace unul scurt.
Am cusut doar cu două ace.
Cu acele noi poţi coase bine.
Acelor, acelor, sunteţi harnice!
O pasăre.
Pasărea se aşază pe cuib.
Uite o pasăre!
Taie pasărea!
Limba păsării.
Piciorul păsării.
Ochii păsării.
Dă-i păsării să mănânce!
În pasăre.
La pasăre.
Cu pasărea.
Cu pasăre.
De către pasăre.
Din pasăre.
De la pasăre până la cocoş sunt multe boabe.
Pasăre, păsărico!
Nişte păsări.
Păsările zboară sus.
Împuşcaţi păsările!
Tăiaţi nişte păsări!
Penele păsărilor.
Frumuseţea păsărilor.
Daţi păsărilor firimiturile de pâine!
În păsări.
La păsări.
Din păsări.
De către păsări.
Dintre păsări a ieşit un puişor.
De la păsări avem (obţinem) ouă.
Cerbul a venit cu păsările în zbor.
Cu păsări fără pene.
Păsărilor, păsăricilor!
Oală. Oala este din pământ.
Umple oala!
Dă-mi o oală!
Gura oalei.
Fundul oalei.
Mânerele (urechile) oalei.
Cui? Oalelor.
În oală este ciorbă.
La oală avea o floare.
Din oală a ieşit o muscă.
De la oală şi până la sticlă erau numai cioburi.
Cu oala. A venit cu oala spartă.
Oală, olicică, cine te-a spart?
Nişte oale.
Oalele sunt goale.
Sparge oalele!
Dă-mi nişte oale!
Gurile oalelor.
Fundul oalelor.
Cui? Oalelor!
În oale fierbem lapte.
La oale erau nişte flori.
De la oale şi până la căldări sunt numai cărbuni.
Din oale iese abur.
Printre oale era şi una din pământ ars.
Două oale erau din aramă.
Cu oalele sparte, cu oalele cioburi.
Oalelor, oliţelor!
Ţiganca este frumoasă.
Întreab-o pe ţigancă!
Uite ţiganca!
Părul ţigăncii este bogat.
Dinţii ţigăncii sunt albi.
Obrazul ţigăncii este ca laptele.
Erau toţi strânşi (adunaţi) la ţigancă.
Am încredere în ţigancă.
Am împrumutat bani de la ţigancă.
Rochia este cusută de către ţigancă.
Cu ţigancă, fără ţigancă, tot aşa este!
Am venit cu ţiganca.
Ţigancă, ghiceşte-mi şi mie!
Nişte ţigănci.
Ţigăncile vin aici deseori.
Priveşte aceste ţigănci!
Le-am văzut pe ţigănci.
Părul ţigăncilor este (împletit) strâns în coc.
Cozile ţigăncilor sunt lungi.
Obrazul ţigăncilor este curat ca lacrima.
La ţigănci se găsesc mereu flori.
Am încredere în ţigănci când îmi ghicesc.
Am cerut de la ţigănci.
Dintre ţigănci a apărut una care dansa nemaipomenit (dumne-zeieşte).
Am mers pe drum cu ţigăncile.
Cu ţigănci cu tot!
Ţigăncilor, ţigăncilor!

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Capra paşte iarbă.
Taie capra!
Văd o capră.
Capul caprei este mic.
Coada caprei este ridicată.
Ţâţele caprei sunt pline cu lapte.
Capra are râie.
Dă şi caprei să bea apă!
El a găsit în capră o pietricică.
A venit la capră ţapul ăla bărbos.
Iedul suge de la cealaltă capră.
Iau capra de coarne.
Din capră.
Eu iau de la capră câte trei litri de lapte pe zi.
Cu capră cu tot.
Mă duc zilnic cu capra acolo.
Capro, căpriţo!
Nişte capre bălţate.
Caprele nu mai sunt râioase.
Mulge caprele dimineaţa!
Văd nişte capre maro.
Părul caprelor este aspru.
Laptele caprei este scump.
Căcărezele caprelor îngraşă pământul.
Coarnele caprelor sunt încovoiate.
Săpâna caprelor vinde tot laptele lor.
Dă şi caprelor nişte sare să lingă!
Ţăranul vine de la capre.
În capre nu poţi avea încredere.
Caprele au râie.
De la capre luăm 10 litri de lapte în fiecare seară.
Dintre capre a ieşit una cu coarnele înalte.
Am venit cu caprele la târg.
Caprelor, căpriţelor, de ce săriţi mereu?
Cleştele este nou.
Pe cleşte este o frunză.
Dă-mi un cleşte!
Cuiul cleştelui este ruginit.
Mânerul cleştelui este scurt.
Pune cleştelui un cui de aramă!
În cleşte era un nit ruginit.
Din cleşte a scăpat un cui.
Doctorul a tras măseaua cu cleştele.
Cleştişor!
Cleşti.
Cleştii sunt noi.
Pe cleşti văd nişte frunze roşii.
Dă-mi doi cleşti!
Cuiul (nitul) cleştilor este putred.
Pune cleştilor nişte mânere din lemn!
Cuiele se aflau în cleşti.
Cuiele au scăpat din cleşti.
Am ales dintre cleşti unul metalic (din fier).
Doctorii scot dinţii bolnavilor cu cleşti puternici.
Cleştilor, cleştilor...
O masă.
Masa este ovală.
Pe masă sunt boabe de porumb.
Pe masa mică am pus o lumânare.
Înălţimea mesei.
Picioarele mesei.
Masă de ceară ca în poveşti.
Forma mesei.
Cui? Mesei?
Am găsit musafiri la masă.
În masă erau bătute nişte cuie.
Din masă ieşea fum şi nu din scaune.
De la masă până la vatră sunt lemne tăiate.
A venit şi ea cu o masă în braţe.
Era cu masa acolo.
Masă, măsuţo!
Nişte mese.
Pe mese sunt căciulile cele noi.
Sparge masa, că este uscată!
Forma meselor.
Mese de ceară.
Mese din lemn.
Mese de lemn.
Înălţimea meselor.
Cui? Meselor!
Coşul era după mese.
În mese sunt sertare obişnuite.
Focul a pornit dintre mese.
De la mese şi până la cufere (lăzi) sunt câteva palme.
Vecinul a venit la noi cu mesele şi cu scaunele împrumutate.
Meselor, meselor, de ce sunteţi putrede?
O funie.
Funia este roşie.
Dă-mi funia aia lungă!
Uite funia!
Funie de lână.
Funie de mătase.
Lungimea funiei.
Grosimea funiei.
Nodurile funiei.
Ciocanul era pe funie.
A plecat după funie.
În funie erau doi căţei de usturoi.
Din funie ieşea fum.
Să tragi găleata cu o funie!
Leagă-l cu funia!
Funie, funie!
Şase funii.
Funiile sunt galbene.
Dă-mi funiile!
Funii de lână.
Funii de mătase.
Forma funiilor.
Aţa funiilor.
Ghemul de aţă era pe funii.
În funii.
Dintre funii a sărit un şobolan.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

De la funii şi până la casă erau doi paşi.
Eu trag aţa din funii.
Vecina a adus azi noapte funiile. Ea venit cu funiile repede.
Vino cu funiile!
Funiilor, funiilor!
Un fluture.
Fluturele este colorat.
Capul fluturelui.
Fluture de mătase.
Aripile fluturelui.
Prinde fluturele!
În fluture.
La fluture.
El aleargă după un fluture.
De la fluture şi până la albină.
Din fluturele viu.
Albina zbura împreună cu fluturele.
Fluture, fluturaş...
Nişte fluturi şi-au rupt aripile.
Fluturii sunt vii.
Corpul fluturilor este mic.
Fluturi de mătase.
Aripile fluturilor.
Prinde fluturii!
În fluturi.
A plecat după fluturi.
Din fluturi.
De la fluturi.
Dintre fluturi a ieşit o viespe.
Printre fluturi erau nişte gândaci.
Cu fluturi albi.
Fluturilor, fluturilor!
O mănuşă.
Mănuşa este ruptă.
Pe mănuşă era ulei.
Coase mănuşa!
Degetul mănuşii.
Mănuşă de lână.
Mănuşă de piele.
Cui? Mănuşii!
Puricele era în mănuşă.
Păduchele era pe mănuşă.
Din mănuşă zburau fulgii.
De la mănuşă.
Coase-ţi mănuşa!
A venit la cojocar cu mănuşa.
Cu mănuşa reparată.
Mănuşă, mănuşoară!
Nişte mănuşi.
Mănuşile sunt împletite.
Pe mănuşi căzuseră fulgi de raţă.
Repară-ţi mănuşile!
Degetul mănuşilor.
Mănuşi din piele.
Fă mănuşilor cinci degete!
Puricii erau în mănuşi.
Păduchii erau în mănuşi.
Am găsit printre mănuşi o salbă de aur.
Unchiul (meu) din partea mamei s-a dus la târg cu mănuşi ca să le vândă.
Unchiul (meu) din partea tatălui a plecat la oraş cu mănuşile cele noi.
Mănuşilor, mănuşilor!
O minge.
Mingea este albastră şi uşoară.
Forma mingii.
Minge de lemn.
Minge de piele.
Peticele mingii.
Umflă mingea!
Taie mingea!
În minge este aer.
El a alergat după minge.
Cui? Mingii, nu ştii?
A ieşit tot aerul din minge.
De la minge şi până la poartă erau câţiva jucători.
Mingi albastre.
Mingile erau uşoare.
Forma mingilor.
Mingi de lemn.
Mingi de piele.
Mingi de plastic.
Peticelele mingilor.
Cui? Mingilor!
În mingi erau ace.
Am alergat după mingi.
De la mingi.
Din mingi a ieşit tot aerul.
Printre mingile din coş se afla şi o paletă.
Bara a fost lovită de (către) mingi.
Mingilor, mingilor, de ce nu intraţi în poarta adeversarului (rivalului)?
O barză.
Barza zboară pe sus.
Uite barza!
Pe barză stă un fluture.
Ciocul berzei este lung.
Ochii berzei sunt iuţi.
Ouăle berzei.
Picioarele berzei sunt subţiri şi foarte lungi.
Dă-i berzei să mănânce!
Broaştele erau acolo, la barză.
Am găsit în barză multe râme.
Broaştele sunt prinse de (către) barză.
Din barză curgeau penele şi fulgii.
Puii zburau cu barza, adică, cu mama lor.
Corbul zbura cu barza.
Barză, berzişoară!
Nişte berze stăteau pe sârma de telegraf.
Berzele îşi iubesc puii.
Vezi berzele de pe coşuri?
Şarpele a venit până la berze.
Ciocul berzelor este destul de lung faţă de cel al curcii.
Coada berzelor este lungă.
Picioarele berzelor sunt înalte şi noduroase.
Dă berzelor să mănânce peştişori şi broscuţe!
În cuibul berzelor am găsit nisip galben şi pietricele verzi.
Din berze curgeau penele.
Dintre berze a ieşit un cocostârc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Berzelor, berzelor, de ce înghițiți prada?
Calul său.
Calul lui.
Ochiul său.
Ochiul lui.
Picioarele sale.
Picioarele lui.
El își spunea în sinea sa că...
El își făcea curaj.
Și-a băut mințile.
Se întreba pe sine de ce nu-și aduce aminte.
Secretul (taina) este cunoscut(ă) numai de (către) el însuși.
Își ducea gândul cu sine.
Uite calul meu!
Mână calul meu!
Potcoava calului meu.
Coada calului meu.
Potcoavele calului meu.
Cozile calului meu.
Dă-i fân calului meu!
Bătrânul a urcat pe calul meu.
Toate blidurile (oalele, străchinile) erau la calul meu.
Am încredere în calul meu.
Am cărat toți sacii cu calul meu.
Calul meu, căluțul meu!
Sora mea.
O văd pe sora mea.
Casa sorei mele.
Mărgelele sorei mele.
Spune-i și sorei mele!
El merge la sora mea.
Am încredere în sora mea.
Fusta este cusută de către sora mea.
De la sora mea am luat banii.
Cu sora mea.
Soro, sora mea!
Băieții mei sunt deștepți.
Îi văd pe băieții mei.
Casa băieților mei.
Fetele băieților mei.
Cinstea băieților mei.
Spune-le băieților mei!
Mă duc la băieții mei.
El este singurul dintre băieții mei care știe țigănește romanes).
Acoperișul este făcut de (către) băieții mei.
Am mers la bunici împreună cu băieții mei.
Băieții mei, băieții mei!
Fetele mele.
Le invit pe fetele mele.
Gardul fetelor mele.
Casa fetelor mele.
Gardurile fetelor mele.
Casele fetelor mele.
Spune-le și fetelor mele!
Mă duc la fetele mele.
Cojocul este dăruit de fetele mele.
M-am certat cu fetele mele dar m-am împăcat cu fetele lor.
Fetelor, fetițele mele, de ce nu mă înțelegeți?
Al cui este gardul?
Cine?
A cui este casa?
Ai cui sunt porcii?
Ale cui sunt gardurile?
Cui îi zici tu treaba asta?
La cine mergi?
Pe cine vezi?
De la cine ai aflat vestea?
De (către) cine este scoasă vorba asta?
De la cine ai primit scrisoarea?
Cu cine te-ai căsătorit?
Ce? Ce tot spui?
De ce?
La ce?
Pe ce?
Cu ce?
Din ce cauză?
Pentru ce?
Al cui este cuiul? Al roții!
A cui este ușa?
A casei!
Ai cui sunt strugurii?
Ai viei!
Care capră este neagră?
Care țap este cu barbă?
Care cai sunt albi?
Care iezi sunt bălțați?
Cât? Cât de proști sunt!
Cât este ceasul?
Cât costă marfa?
Câtă? Câtă minte are și el!
Câți? Câți copii ai tu?
Câți cai pasc pe câmp?
Câte? Câte vaci erau acolo?
Câte vaci sunt aici?
Câte nebunii fac copiii ăștia!
Cămașa asta.
Nasturele acestei cămăși.
Gura acestei cămăși.
Nasturii acestei cămăși.
Pune acestei cămăși nasturii!
Pune nasturi la această cămașă!
Pe această cămașă este o floare.
De la această cămașă.
Cu această cămașă se îmbracă (timp de) o săptămână.
Aceste cămăși.
Mă uit la aceste cămăși.
Vezi aceste cămăși?
Gura acestor cămăși este îngustă.
Nasturii acestor cămăși.
Pune acestor cămăși nasturii verzi!
Pune nasturi la aceste cămăși!
Din aceste cămăși am făcut un șorț.
Dintre aceste cămăși am ales una.
Cu aceste cămăși.
Această ceapă este roșie.
Pune bulion pe această ceapă!
Mirosul acestei cepe este bun.
Frunzele acestei cepe.
Greutatea acestei cepe.
Cui? Acestei cepe!
La această ceapă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Din această ceapă fac mâncare.
Cu această ceapă.
Aceste cepe sunt dulci.
Pune ulei pe cepele fierte!
Mirosul cepelor ajungea în stradă.
Frunzele cepelor sunt verzi.
Greutatea cepelor este mică.
Cui? Acestor cepe!
La aceste cepe.
Din aceste cepe fac o plăcintă pe cinste!
Gustul este dat de aceste cepe.
Cu aceste cepe fac mâncare.
Aceşti fraţi.
Îi văd pe aceşti fraţi.
Vezi cămăşile acestea?
Copilul acestor oameni.
Fiica acestor oameni.
Casele acestor oameni.
Fiicele acestor oameni.
Spune-le şi acestor amărâţi!
Du-te la aceşti oameni!
Dintre aceşti fraţi unul a ajuns popă, iar altul a devenit ţârcovnic.
Cu aceşti fraţi.
Aceste surori sunt gemene.
Le văd pe aceste surori.
Vezi cetele acelea?
Tatăl acestor surori.
Mama acestor surori.
Fetele acestor surori.
Fraţii acestor surori.
Dă-le acestor surori ce li se cuvine!
Am ajuns la aceste surori.
De la aceste surori veneau (soseau) scrisorile.
Pantalonii sunt cusuţi de (către) aceste surori.
Cu aceste surori.
Acel câine.
Câinele acela este turbat.
Mă uit la câinele acela.
Gura acelui câine.
Ochii acelui câine.
Limba acelui câine.
Dă osul (acesta) câinelui acela!
Du-te la câinele acela!
De la acel câine (câinele acela) a luat turbare.
Cu câinele acela nu poţi glumi.
Acea fată. Fata aceea.
O văd pe fata aceea.
Gura acelei fete este dulce.
Obrazul acelei fete este alb ca laptele.
Cozile acelei fete.
Mâinile acelei fete.
Dă-i fetei aceleia nişte sare, nişte piper şi nişte ardei!
Du-te la fata aceea !
Rugăciunea a fost rostită de (către) fata aceea.
Am auzit eu de la fata aceea.
Cu fata aceea nu am glumit niciodată.
Acei câini sunt spurcaţi.
Câinii aceia sunt păduchioşi.
Goneşte-i pe câinii aceia flămânzi!
Aruncă câinilor acelora oasele rămase!
Părul câinilor acelora este moale.
Cozile câinilor acelora sunt stufoase.
Picioarele câinilor acelora sunt urâte.
Daţi-le câinilor acelora carnea asta tocată !
Mergi până la câinii acelora şi vezi de ce latră !
Dintre câinii aceia a sărit o vulpe care avea piciorul rupt.
Fetele acelea. Acele fete sunt nemăritate.
Le-am întâlnit pe fetele acelea măritate.
Casa fetelor acelora luceşte de curăţenie. Obrazul fetelor acelora este catifelat.
Dinţii fetelor acelora sunt albi şi sănătoşi.
Daţi fetelor acelora nişte panglici ca să-şi împletească cozile!
Mergi la fetele acelea!
Dintre toate fetele numai una dansa cum trebuia.
Omul ăla.
Inşii ăia.
Tipa (insa, individa) aia.
Oamenii ăia.
Tipele alea.
Persoanele alea.
Spune omului ăluia!
Spune tipei ăleia!
Spune oamenilor ălora!
Spune tipelor (individelor) ălora!
Celălalt mânz.
Celălalt măgar.
Strigă-l pe celălalt bărbat!
Cealaltă iapă.
Strig-o pe cealaltă vecină!
Ceilalţi bărbaţi.
Cheamă-i pe ceilalţi bărbaţi!
Celelalte cuvinte sunt mai frumoase decât acestea.
Priveşte-le pe celelalte femei!
Toţi bărbaţii.
Toţi ginerii.
Toţi naşii.
Toţi amanţii.
Toţi iubiţii.
Toţi cumnaţii.
Toţi urşii.
Toţi vecinii.
Toţi hoţii.
Toţi cerşetorii.
Toţi domnii.
Toţi popii.
Toţi gagiii.
Toate nevestele.
Toate miresele.
Toate naşele.
Toate nurorile.
Toate iubitele.
Toate cântăreţele.
Toate glumele.
Toate alunele.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Toate nucile.
Toate gutuile.
Toate gâturile.
Toate doamnele.
Toate preotesele.
Tot corpul.
Tot mormântul.
Tot brațul.
Tot respectul.
Tot satul.
Tot sângele.
Tot muntele.
Tot cortul.
Tot cositorul.
Tot câlțiul.
Tot glasul.
Toată murdăria.
Toată gârla.
Toată averea.
Toată zestrea.
Toată spinarea.
Toată lumea.
Toată oastea.
Toată dorința.
Toată iubirea.
Toată mânia.
Toată crucea era putredă.
Toată credința.
Toată cârpa.
Oarecine.
Oarecare.
Oricare.
Oarece.
Ceva.
Cineva.
Cutare.
Te miri cine.
Fiecare.
Nimeni.

Nimic.
A venit un alt om împreună cu o altă femeie.
Sunt alți oameni acolo.
Alte femei erau atunci în biserică.
Alt lemn.
Taie alt lemn!
Al altui lemn.
Ai altui lemn.
Ale altui lemn.
Cui? Altui lemn?
La alt lemn.
Din alt lemn.
Altă bătrână.
Pe o altă bătrână.
Al altei bătrâne.
A altei bătrâne.
Ai altei bătrâne.
Ale altei bătrâne.
Cui? Altei bătrâne!
La altă bătrână.
De la altă bătrână.
Cu altă bătrână.
Alte lemne.
Pe alte lemne.
Al altor lemne.
A altor lemne.
Ai altor lemne.
Ale altor lemne.
La alte lemne.
Din alte lemne.
Cu alte lemne.
Alte bătrâne.
Pe alte bătrâne.
Al altor bătrâne.
Ai altor bătrâne.
A altor bătrâne.
Ale altor bătrâne.

La alte bătrâne.
De la alte bătrâne.
De către alte bătrâne.
Cu alte bătrâne.
Nimeni.
Pe nimeni.
Al nimănui.
A nimănui.
Ai nimănui.
Ale nimănui.
Să nu spui nimănui!
Să nu te duci la nimeni!
N-a aflat nimic.
De la nimeni nu afli nimic.
Cu nimeni n-am discutat problema asta.
Nimic.
Nu mi-a dat nimic.
Pe nimic.
Om de nimic.
Nu ajută la nimic.
Din nimic nu poți găsi adevărul.
N-a greșit cu nimic.
Frate bun.
Fratele tău este tot atât (așa, la fel) de bun ca (și) sora lui.
Fratele meu este mai bun decât sora ta.
Fratele tău este mai puțin bun decât (ca) ea.
Dintre toți cel mai bun era fratele nostru.
Fratele lor era cel mai puțin bun dintre ei.
Fratele vostru este foarte bun.
Chiar prea bun față de (în comparație cu) ei.

Frumos.	Frumoasă.	Frumoși.	Frumoase.
Bun.	Bună.	Buni.	Bune.
Rău.	Rea.	Răi.	Rele.
Urât.	Urâtă.	Urâți.	Urâte
Gustos.	Gustoasă.	Gustoși.	Gustoase.
Limpede.	Limpede.	Limpezi.	Limpezi.
Murdar.	Murdară.	Murdari.	Murdare.
Clar.	Clară.	Clari.	Clare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Luminos.	Luminoasă.	Luminoşi.	Luminoase.
Întunecos.	Întunecoasă.	Întunecoşi.	Întunecoase.
Bărbos.	Bărboasă.	Bărboşi.	Bărboase.
Sângeros.	Sângeroasă.	Sângeroşi.	Sângeroase.
Spurcat.	Spurcată.	Spurcaţi.	Spurcate.
Curat.	Curată.	Curaţi.	Curate.
Interesant.	Interesantă.	Interesanţi.	Interesante.
Deştept.	Deşteaptă.	Deştepţi.	Deştepte.
Mânios.	Mânioasă.	Mânioşi.	Mânioase.
Supărat.	Supărată.	Supăraţi.	Supărate.
Fericit.	Fericită.	Fericiţi.	Fericite.
Norocos.	Norocoasă.	Norocoşi.	Norocoase.
Îndepărtat.	Îndepărtată.	Îndepărtaţi.	Îndepărtate.
Apropiat.	Apropiată.	Apropiaţi.	Apropiate.
Creţ.	Creaţă.	Creţi.	Creţe.
Dulce.	Dulce.	Dulci.	Dulci.
Amar.	Amară.	Amari.	Amare.
Iute.	Iute.	Iuţi.	Iuţi.
Friguros.	Friguroasă.	Friguroşi.	Friguroase.
Călduros.	Călduroasă.	Călduroşi.	Călduroase.
Calm.	Calmă.	Calmi.	Calme.
Lung.	Lungă.	Lungi.	Lungi.
Scurt.	Scurtă.	Scurţi.	Scurte.
Nebotezat.	Nebotezată.	Nebotezaţi.	Nebotezate.
Botezat.	Botezată.	Botezaţi.	Botezate.
Flămând.	Flămândă.	Flămânzi.	Flămânde.
Guraliv.	Guralivă.	Guralivi.	Guralive.
Superior.	Superioară.	Superiori.	Superioare.
Inferior.	Inferioară.	Inferiori.	Inferioare.
Vechi.	Veche.	Vechi.	Vechi.
Nou.	Nouă.	Noi.	Noi.
Bogat.	Bogată.	Bogaţi.	Bogate.
Sărac.	Săracă.	Săraci.	Sărace.
Împuţit.	Împuţită.	Împuţiţi.	Împuţite.
Focos.	Focoasă.	Focoşi.	Focoase.
Aspru.	Aspră.	Aspri.	Aspre.
Acru.	Acră.	Acri.	Acre.
Sărat.	Sărată.	Săraţi.	Sărate.
Strâmt.	Strâmtă.	Strâmţi.	Strâmte.
Îngust.	Îngustă.	Înguşti.	Înguste.
Larg.	Largă.	Largi.	Largi.
Neted.	Netedă.	Netezi.	Netede.
Putred.	Putredă.	Putrezi.	Putrede.
Tare.	Tare.	Tari.	Tari.
Gras.	Grasă.	Graşi.	Grase.
Umflat.	Umflată.	Umflaţi.	Umflate.
Slab.	Slabă.	Slabi.	Slabe.
Gros.	Groasă.	Groşi.	Groase.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Puternic.	Puternică.	Puternici.	Puternice.
Noroios.	Noroioasă.	Noroioşi.	Noroioase.
Stricat.	Stricată.	Stricați.	Stricate.
Pestriț.	Pestriță.	Pestriți.	Pestrițe.
Frumos mirositor.	Frumos mirositoare.	Frumos mirositori.	Frumos mirositoare.
Urât mirositor.	Urât mirositoare.	Urât mirositori.	Urât mirositoare.
Leneş.	Leneşă.	Leneşi.	Leneşe.
Harnic.	Harnică.	Harnici.	Harnice.
Nebun.	Nebună.	Nebuni.	Nebune.
Unsuros.	Unsuroasă.	Unsuroşi.	Unsuroase.
Untos.	Untoasă.	Untoşi.	Untoase.
Turcesc.	Turcească.	Turceşti.	Turceşti.
Musulman.	Musulmană.	Musulmani.	Musulmane.
Spoitoresc.	Spoitorească.	Spoitoreşti.	Spoitoreşti.
Verde (lemn).	Verde (frunză).	Verzi (lemne)	Verzi (frunze).
Galben.	Galbenă.	Galbeni.	Galbene.

Soră bună.
Sora mea este la fel de bună ca (şi) voi.
Sora ta este tot atât de bună ca (şi) ei.
Sora lor este tot aşa de bună ca (şi) noi.
Sora lor este tot aşa de bună ca (şi) voi.
Sora ta este mai bună decât (ca) ele.
Sora lor este mai puțin bună decât (ca) noi.
Sora lui era cea mai bună dintre toți.
Sora noastră era mult mai puțin bună decât voi.
Sora noastră este prea bună (cu ei).
Sora mea este foarte bună (cu voi).
Frații mei sunt tot atât de buni ca surorile tale.
Frații mei sunt tot aşa de buni ca surorile mele.
Frații mei sunt tot atât de buni ca surorile lor.
Ei sunt mai buni ca (decât) noi.
Frații lor sunt mai puțin buni decât (ca) voi.

Cei mai buni erau ei.
Frații ei erau mai puțin buni (decât) noi.
Frații voştri sunt foarte buni.
Surori bune la suflet.
Surorile mele sunt la fel de bune ca şi ele.
Surorile tale sunt tot atât de bune ca şi ele.
Surorile lor sunt tot aşa de bune ca şi ele.
Surorile tale sunt mai bune decât ei.
Ele sunt mai puțin bune decât mine.
Surorile lui erau cele mai bune.
Ele erau cel mai puțin bune.
Surorile lor sunt prea bune (cu ei).
Surorile noastre sunt foarte bune.
Amândoi cocoşii.
Amândouă mamele.
Tustrei cocoşii.
Tustrele mamele.
Tuspatru cocoşii.
Tuspatru mamele.
Tuscinci cocoşii.
Tuscinci mamele.
Câte unul.

Câte una.
Câte doi.
Câte trei.
Câte patru.
Câte cinci.
Câte şase.
Câte şapte.
Câte opt.
Câte nouă.
Câte zece.
Câte unsprezece.
Câte douăzeci.
Câte o sută.
Câte o mie.
Unul câte unul.
Una câte una.
Doi câte doi.
Două câte două.
Trei câte trei.
O dată.
De două ori.
De trei ori.
De patru ori.
De cinci ori.
De şase ori.
De şapte ori.
De opt ori.
De nouă ori.
De zece ori.
De unsprezece ori.
De o sută de ori.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Primul bărbat.
Întîiul om.
Prima fată.
Întâia fetiță.
Al doilea cal.
A doua capră.
Al treilea tată.
A treia mamă.
Al patrulea unchi.
A patra mătuşă.
Al cincilea nepot.
A cincea nepoată.
Al şaselea bunic.
A şasea bunică.
Al şaptelea socru.
A şaptea soacră.
Al şaptelea frate.
A şaptea soră.
Al optulea iubit.
A opta iubită.
Al nouălea vecin.
A noua vecină.
Al zecelea duşman.
A zecea duşmancă.
Al sutălea prieten.
A suta prietenă.
Al unsprezecelea hoț.
A unsprezecea cerşe-toare.
Primul lup.
Gura primului lup.
Coada primului lup.
Picioarele primului lup.
Dă-i primului lup să mănânce!
Pe primul lup.
Din primul lup.
Cu primul lup.
Primii lupi.
Ochii primilor lupi.
Gurile primilor lupi.
Cozile primilor lupi.
Picioarele primilor lupi.
Dă-le primilor lupi ce vin să mănânce!
La primii lupi.
Pe primii lupi.
Din primii lupi.
Cu primii lupi.
Întâiul popă.
Întâia preoteasă.
Primii preoți.
Primele preotese.
Al treilea cumnat.
Nasul celui de-al treilea porc.
Râtul celui de-al treilea porc.
Ochiul celui de-al treilea păun.
Picioarele celui de-al treilea vultur.
Gâtul celui de-al treilea porc.
Taie-l pe cel de-al treilea porc!
Du-te la cel de-al treilea porc!
Din cel de-al treilea porc.
De către cel de-al treilea porc.
A treia capră.
Vorbeam despre (de) cea de-a treia capră.
Barba celei de-a treia capre.
Picioarele celei de-a treia capre.
Dă-i celei de-a treia capre!
Din cea de-a treia capră.
De (către) cea de-a treia capră.
Cu cea de-a treia capră.
Cu cincisprezece surori.
Cu cincisprezece frați.
Pe cincisprezece frați.
Pe cincisprezece surori.
De către cincisprezece tați.
De către cincisprezece mame.
Trei-patru bărbați.
Pe trei-patru bărbați.
Pe spinarea a trei-patru bărbați.
Cui? Celor trei-patru bărbați.
La trei-patru bărbați.
De către trei-patru bărbați.
Cu trei-patru bărbați.
Eu fac.
Tu faci.
El face.
Ea face.
Noi facem.
Voi faceți.
Ei fac.
Ele fac.
Eu voi face.
Tu vei face.
El va face.
Ea va face.
Noi vom face.
Voi veți face.
Ei vor face.
Ele vor face.
Eu am făcut.
Tu ai făcut.
El a făcut.
Ea a făcut.
Noi am făcut.
Voi ați făcut.
Ei au făcut.
Ele au făcut.
Eu făceam.
Tu făceai.
El făcea.
Ea făcea.
Noi făceam.
Voi făceați.
Ei făceau.
Ele făceau.
Eu făcusem.
Tu făcuseşi.
El făcuse.
Ea făcuse.
Noi făcuserăm.
Voi făcuserăți.
Ei făcuseră.
Ele făcuseră.
Eu să fac.
Tu să faci.
El să facă.
Ea să facă.
Noi să facem.
Voi să faceți.
Ei să facă.
Ele să facă.
Eu o să fac.
Tu o să faci.
El o să facă.
Ea o să facă.
Noi o să facem.
Voi o să faceți.
Ei or să facă.
Ele or să facă.
Eu am să fac.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Tu ai să faci.
El are să facă.
Ea are să facă.
Noi avem să facem.
Voi aveți să faceți.
Ei au să facă.
Ele au să facă.
Eu aş face.
Tu ai face.
El ar face.
Ea ar face.
Noi am face.
Voi ați face.
Ei ar face.
Ele ar face.
Eu aş fi făcut.
Tu ai fi făcut.
El ar fi făcut.
Ea ar fi făcut.
Noi am fi făcut.
Voi ați fi făcut.
Ei ar fi făcut.
Ele ar fi făcut.
Eu făcui.
Tu făcuşi.
El făcu.
Ea făcu.
Noi făcurăm.
Voi făcurăți.
Ei făcură.
Ele făcură.
Fă!
Faceți!
Făcut.
Făcută.
Făcuți.
Făcute.
Faci rău, făcând aşa!
Eu am cu tine o treabă de făcut.
A se teme.
Eu mă tem.
Tu te temi.
El se teme.
Ea se teme.
Noi ne temem.
Voi vă temeți.
Ei se tem.
Ele se tem.
Eu mă voi teme.
Tu te vei teme.
El se va teme.
Ea se va teme.
Noi ne vom teme.
Voi vă veți teme.
Ei se vor teme.
Ele se vor teme.
Eu mă temui.
Tu te temuşi.
El se temu.
Ea se temu.
Noi ne temurăm.
Voi vă temurăți.
Ei se temură.
Ele se temură.
Eu m-am temut.
Tu te-ai temut.
El s-a temut.
Ea s-a temut.
Noi ne-am temut.
Voi v-ați temut.
Ei s-au temut.
Ele s-au temut.
Eu mă temeam.
Tu te temeai.
El se temea.
Ea se temea.
Noi ne temeam.
Voi vă temeați.
Ei se temeau.
Ele se temeau.
Eu mă temusem.
Tu te temuseşi.
El se temuse.
Ea se temuse.
Noi ne temuserăm.
Voi vă temuserăți.
Ei se temuseră.
Ele se temuseră.
Eu să mă tem.
Tu să te temi.
El să se teamă.
Ea să se teamă.
Noi să ne temem.
Voi să vă temeți.
Ei să se teamă.
Ele să se teamă.
Eu o să mă tem.
Tu o să te temi.
El o să se teamă.
Ea o să se teamă.
Noi o să ne temem.
Voi o să vă temeți.
Ei or să se teamă.
Ele or să se teamă.
Eu m-aş teme.
Tu te-ai teme.
El s-ar teme.
Ea s-ar teme.
Noi ne-am teme.
Voi v-ați teme.
Ei s-ar teme.
Ele s-ar teme.
Eu m-aş fi temut.
Tu te-ai fi temut.
El s-ar fi temut.
Ea s-ar fi temut.
Noi ne-am fi temut.
Voi v-ați fi temut.
Ei s-ar fi temut.
Ele s-ar fi temut.
Teme-te!
Temeți-vă!
Temut.
Temută.
Temuți.
Temute.
Temându-te, nu faci bine!
El este de temut!
Eu mă satur.
Tu te saturi.
El se satură.
Ea se satură.
Noi ne săturăm.
Voi vă săturați.
Ei se satură.
Ele se satură.
Eu m-am săturat.
Tu te-ai săturat.
El s-a săturat.
Ea s-a săturat.
Noi ne-am săturat.
Voi v-ați săturat.
Ei s-au săturat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ele s-au săturat.
Eu mă voi sătura.
Tu te vei sătura.
El se va sătura.
Ea se va sătura.
Noi ne vom sătura.
Voi vă veți sătura.
Ei se vor sătura.
Ele se vor sătura.
Eu mă săturam.
Tu te săturai.
El se sătura.
Ea se sătura.
Noi ne săturam.
Voi vă săturați.
Ei se săturau.
Ele se săturau.
Eu mă săturasem.
Tu te săturaseşi.
El se săturase.
Ea se săturase.
Noi ne săturaserăm.
Voi vă săturaserăţi.
Ei se săturaseră.
Ele se săturaseră.
Eu mă săturai.
Tu te săturaşi.
El se sătură.
Ea se sătură.
Noi ne săturarăm.
Voi vă săturarăți.
Ei se săturară.
Ele se săturară.
Eu m-aş sătura.
Tu te-ai sătura.
El s-ar sătura.
Ea s-ar sătura.
Noi ne-am sătura.
Voi v-ați sătura.
Ei s-ar sătura.
Ele s-ar sătura.
Eu m-aş fi săturat.
Tu te-ai fi săturat.
El s-ar fi săturat.
Ea s-ar fi săturat.
Noi ne-am fi săturat.
Voi v-ați fi săturat.
Ei s-ar fi săturat.

Ele s-ar fi săturat.
Eu să mă satur.
Tu să te saturi.
El să se sature.
Ea să se sature.
Noi să ne săturăm.
Voi să vă săturați.
Ei să se sature.
Ele să se sature.
Eu o să mă satur.
Tu o să te saturi.
El o să se sature.
Ea o să se sature.
Noi o să ne săturăm.
Voi o să vă săturați.
Ei or să se sature.
Ele or să se sature.
Satură-te!
Săturați-vă!
Săturat.
Săturată.
Săturați.
Săturate.
Săturându-se, pisica vine iarăşi acasă.
De săturat, nu prea m-am săturat.
A înroşi.
A roşi.
A albi.
A îndulci.
A (se) (în)roşi.
A se (în)albi.
Eu mă gândesc.
Tu te gândeşti.
El se gândeşte.
Ea se gândeşte.
Noi ne gândim.
Voi vă gândiți.
Ei se gândesc.
Ele se gândesc.
Eu m-am gândit.
Tu te-ai gândit.
El s-a gândit.
Ea s-a gândit.
Noi ne-am gândit.
Voi v-ați gândit.
Ei s-au gândit.

Ele s-au gândit.
Eu mă gândeam.
Tu te gândeai.
El se gândea.
Ea se gândea.
Noi ne gândeam.
Voi vă gândeați.
Ei se gândeau.
Ele se gândeau.
Eu mă gândisem.
Tu te gândiseşi.
El se gândise.
Ea se gândise.
Noi ne gândiserăm.
Voi vă gândiserăți.
Ei se gândiseră.
Ele se gândiseră.
Eu să mă gândesc.
Tu să te gândeşti.
El să se gândească.
Ea să se gândească.
Noi să ne gândim.
Voi să vă gândiți.
Ei să se gândească.
Ele să se gândească.
Eu să mă fi gândit.
Tu să te fi gândit.
El să se fi gândit.
Ea să se fi gândit.
Noi să ne fi gândit.
Voi să vă fi gândit.
Ei să se fi gândit.
Ele să se fi gândit.
Eu mă voi gândi.
Tu te vei gândi.
El se va gândi.
Ea se va gândi.
Noi ne vom gândi.
Voi vă veți gândi.
Ei se vor gândi.
Ele se vor gândi.
Eu mă voi fi gândit.
Tu te vei fi gândit.
El se va fi gândit.
Ea se va fi gândit.
Noi ne vom fi gândit.
Voi vă veți fi gândit.
Ei se vor fi gândit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ele se vor fi gândit.
Gândeşte-te!
Gândiţi-vă!
Gândind aşa, faci bine.
Gândindu-te aşa, faci bine.
Ai timp de gândit o lună.
Gândit.
Gândită.
Gândiţi.
Gândite.
Eu sunt.
Tu eşti.
El este.
Ea este.
Noi suntem.
Voi sunteţi.
Ei sunt.
Ele sunt.
Eu eram.
Tu erai.
El era.
Noi eram.
Voi eraţi.
Ei erau.
Ele erau.
Eu am fost.
Tu ai fost.
El a fost.
Ea a fost.
Noi am fost.
Voi aţi fost.
Ei au fost.
Ele au fost.
Eu fusesem.
Tu fuseseşi.
El fusese.
Ea fusese.
Noi fuseserăm.
Voi fuseserăţi.
Ei fuseseră.
Ele fuseseră.
Eu fusei.
Tu fuseşi.
El fuse.
Ea fuse.
Noi fuserăm.
Voi fuserăţi.
Ei fuseră.

Ele fuseră.
Eu să fiu.
Tu să fii.
El să fie.
Ea să fie.
Noi să fim.
Voi să fiţi.
Ei să fie.
Ele să fie.
Eu să fi fost.
Tu să fi fost.
El să fi fost.
Ea să fi fost.
Noi să fi fost.
Voi să fi fost.
Ei să fi fost.
Ele să fi fost.
Eu aş fi.
Tu ai fi.
El ar fi.
Ea ar fi.
Noi am fi.
Voi aţi fi.
Ei ar fi.
Ele ar fi.
Eu aş fi fost.
Tu ai fi fost.
El ar fi fost.
Ea ar fi fost.
Noi am fi fost.
Voi aţi fi fost.
Ei ar fi fost.
Ele ar fi fost.
Fii! (tu).
Fiţi! (voi).
Fiind.
De a fi, de a nu fi.
Fost.
Fostă.
Foşti.
Foste.
Eu am.
Tu ai.
El are.
Ea are.
Noi avem.
Voi aveţi.
Ei au.

Ele au.
Eu aveam.
Tu aveai.
El avea.
Ea avea.
Noi aveam.
Voi aveaţi.
Ei aveau.
Ele aveau.
Eu am avut.
Tu ai avut.
El a avut.
Ea a avut.
Noi am avut.
Voi aţi avut.
Ei au avut.
Ele au avut.
Eu avusesem.
Tu avuseseşi.
El avusese.
Ea avusese.
Noi avuseserăm.
Voi avuseserăţi.
Ei avuseseră.
Ele avuseseră.
Eu avusei (avui).
Tu avuseşi (avuşi).
El avu(se).
Ea avu(se).
Noi avurăm (avuserăm).
Voi avurăţi (avuserăţi).
Ei avură (avuseră).
Ele avură (avuseră).
Eu să am.
Tu să ai.
El să aibă.
Ea să aibă.
Noi să avem.
Voi să aveţi.
Ei să aibă.
Ele să aibă.
Eu să fi avut.
Tu să fi avut.
El să fi avut.
Ea să fi avut.
Noi să fi avut.
Voi să fi avut.
Ei să fi avut.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ele să fi avut.
Eu aş avea.
Tu ai avea.
El ar avea.
Ea ar avea.
Noi am avea.
Voi aţi avea.
Ei ar avea.
Ele ar avea.
Eu aş fi avut.
Tu ai fi avut.
El ar fi avut.
Ea ar fi avut.
Noi am fi avut.
Voi aţi fi avut.
Ei ar fi avut.
Ele ar fi avut.
Ai grijă de tine!
Aveţi grijă de voi!
Având.
De avut.
Avut.
Avută.
Avuţi.
Avute.
Eu tund.
Tu tunzi.
El tunde.
Ea tunde.
Noi tundem.
Voi tundeţi.
Ei tund.
Ele tund.
Eu am tuns.
Tu ai tuns.
El a tuns.
Ea a tuns.
Noi am tuns.
Voi aţi tuns.
Ei au tuns.
Ele au tuns.
Eu tundeam.
Tu tundeai.
El tundea.
Ea tundea.
Noi tundeam.
Voi tundeaţi.
Ei tundeau.
Ele tundeau.
Eu tunsesem.
Tu tunseseşi.
El tunsese.
Ea tunsese.
Noi tunseserăm.
Voi tunseserăţi.
Ei tunseseră.
Ele tunseseră.
Eu tunsei.
Tu tunseşi.
El tunse.
Ea tunse.
Noi tunserăm.
Voi tunserăţi.
Ei tunseră.
Ele tunseră.
Eu să tund.
Tu să tunzi.
El să tundă.
Ea să tundă.
Noi să tundem.
Voi să tundeţi.
Ei să tundă.
Ele să tundă.
Eu să fi tuns.
Tu să fi tuns.
El să fi tuns.
Ea să fi tuns.
Noi să fi tuns.
Voi să fi tuns.
Ei să fi tuns.
Ele să fi tuns.
Eu voi tunde.
Tu vei tunde.
El va tunde.
Ea va tunde.
Noi vom tunde.
Voi veţi tunde.
Ei vor tunde.
Ele vor tunde.
Eu aş tunde.
Tu ai tunde.
El ar tunde.
Ea ar tunde.
Noi am tunde.
Voi aţi tunde.
Ei ar tunde.
Ele ar tunde.
Eu aş fi tuns.
Tu ai fi tuns.
El ar fi tuns.
Ea ar fi tuns.
Noi am fi tuns.
Voi aţi fi tuns.
Ei ar fi tuns.
Ele ar fi tuns.
Tunde! (tu).
Tundeţi! (voi).
Am de tuns mulţi inşi.
Tuns.
Tunsă.
Tunşi.
Tunse.
Tunzând frumos, ai clientelă.
Eu voi fi.
Tu vei fi.
El va fi.
Ea va fi.
Noi vom fi.
Voi veţi fi.
Ei vor fi.
Ele vor fi.
Eu voi avea.
Tu vei avea.
El va avea.
Ea va avea.
Noi vom avea.
Voi veţi avea.
Ei vor avea.
Ele vor avea.
Eu voi fi avut.
Tu vei fi avut.
El va fi avut.
Ea va fi avut.
Noi vom fi avut.
Voi veţi fi avut.
Ei vor fi avut.
Ele vor fi avut.
Eu voi fi fost.
Tu vei fi fost.
El va fi fost.
Ea va fi fost.
Noi vom fi fost.
Voi veţi fi fost.
Ei vor fi fost.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ele vor fi fost.
Eu merg.
Tu mergi.
El merge.
Ea merge.
Noi mergem.
Voi mergeți.
Ei merg.
Ele merg.
Eu mergeam.
Tu mergeai.
El mergea.
Ea mergea.
Noi mergeam.
Voi mergeați.
Ei mergeau.
Ele mergeau.
Eu am mers.
Tu ai mers.
El a mers.
Ea a mers.
Noi am mers.
Voi ați mers.
Ei au mers.
Ele au mers.
Eu mersesem.
Tu merseseşi.
El mersese.
Ea mersese.
Noi merseserăm.
Voi merseserăți.
Ei merseseră.
Ele merseseră.
Eu voi merge.
Tu vei merge.
El va merge.
Ea va merge.
Noi vom merge.
Voi veți merge.
Ei vor merge.
Ele vor merge.
Eu voi fi mers.
Tu vei fi mers.
El va fi mers..
Ea va fi mers.
Noi vom fi mers.
Voi veți fi mers.
Ei vor fi mers.

Ele vor fi mers.
Eu să merg.
Tu să mergi.
El să meargă.
Ea să meargă.
Noi să mergem.
Voi să mergeți.
Ei să meargă.
Ele să meargă.
Eu să fi mers.
Tu să fi mers.
El să fi mers.
Ea să fi mers.
Noi să fi mers.
Voi să fi mers.
Ei să fi mers.
Ele să fi mers.
Eu aş merge.
Tu ai merge.
El ar merge.
Ea ar merge.
Noi am merge.
Voi ați merge.
Ei ar merge.
Ele ar merge.
Eu aş fi mers.
Tu ai fi mers.
El ar fi mers.
Ea ar fi mers.
Noi am fi mers.
Voi ați fi mers.
Ei ar fi mers.
Ele ar fi mers.
Mergând acolo, vezi multe lucruri interesante.
Mergând, afli ceva.
Mergi mai repede!
Mergeți pe jos!
Dus.
Dusă.
Duşi.
Duse.
Am mult de mers până la nuc.
Jos.
Încoace.
Lateral.
Când.
Când şi când.

Atunci.
Apoi.
Pe urmă.
După aceea.
Încolo.
Rar.
Deseori.
Iute (la gust).
Repede.
Încet.
Lent.
Uşor.
Azi (în ziua de azi); astăzi.
Mâine.
Poimâine.
Ieri.
Alaltăieri.
Răspoimâine.
Uşurel.
Mergi încetişor!
Încetinel.
Într-adevăr.
Aşa.
Asemenea.
De asemenea.
La fel.
Cam.
Ca.
Decât.
Precum.
Mai greu.
Mergi greu.
Da.
Nu.
Aşadar.
Deci.
Dar.
Însă.
Păi…
Nici.
Deloc.
De tot.
Ba.
De acasă.
Drept.
În mijloc.
În centru.
În exterior.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

La margine.
Destul.
Gata.
În.
În casă.
În pasăre.
În păduri.
În păsări am găsit pietricele colorate.
La.
La pasăre.
La pădure.
La păduri.
La păsări.
Din casă.
Din ochi.
Din case.
Din păsări.
Pe.
Pe casă.
Pe braţ.
Pe fețe.
Pe păsări.
De la.
De la pădure.
De la fată.
De la păduri.
De la fete.
Despre.
Despre om.
Despre femeie.
Despre femei.
Despre oameni.
Despre noi.
Spre.
Către.
Către sat.
Cu.
Fără.
Fără cap.
Fără minte.
Fără capete.
Fără minţi.
Între.
Printre.
Printre noi.
Prin.
Prin intermediul.

Deasupra.
Deasupra mesei.
Deasupra capului.
Deasupra noastră.
Deasupra meselor.
După.
Lângă.
Împotriva.
Contra.
Contra noastră.
Vizavi.
Vizavi de casă.
Vizavi de femeie.
În faţa.
În faţa casei.
În faţa fetei.
În spatele meu.
În spatele cimitirului.
În spatele grajdului.
În spatele magazinului.
În mijlocul (în centrul) oraşului.
Dedesubtul casei. Dedesubt.
Sub casă.
Sub mine.
Sub munte.
Sub munţi.
Haide!
Hai!
Ah!
Mă!
Bă!
Bre!
Fă!
Uite!
Uitați!
Iată!
Hai noroc, nene!
Dar.
Iar.
De.
Să.
Că.
Şi.
Ca să merg şi ca să fac...
Cum că.
Ori.
Sau.
Nici.

Deci.
Dacă.
Ca.
Precum.
Eu devin.
Tu devii.
Eu voi deveni.
Eu deveneam.
Eu aş fi devenit.
Eu am devenit.
Eu aş deveni.
Eu devenisem.
Eu să devin.
Deveniți!
Devenind.
Devenit.
Teme-te de duhul rău!
Temeți-vă de faptele rele!
Temându-te, faci bine.
Temându-ne, nu rezolvăm nimic.
Calul lor.
Sora lor.
Fraţii lor.
Surorile lor.
Eu roşesc ouăle.
Eu albesc rufele.
Eu îndulcesc laptele.
Eu mă (în)roşesc ca racul.
El s-a făcut alb ca varul.
Rufele s-au înălbit.
Cafeaua s-a îndulcit.
Calul nostru.
Sora noastră.
Fraţii noştri.
Surorile voastre.
Calul tău.
Sora ta.
Fraţii tăi.
Surorile tale.
Calul lui.
Sora lui.
Surorile lui.
Calul său.
Sora sa.
Fraţii săi.
Surorile sale.
A se înnegri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Eu mă înnegresc.
Eu m-am înnegrit.
Eu mă înnegrisem.
Eu mă voi înnegri.
Eu să mă înnegresc.
Înnegriţi!
Înnegreşte!
Înnegrit.
Înnegrită.
Înnegriţi.
Înnegrite.
Înnegrind.
Am mult de înnegrit la aceste desene.
Eu mă numesc.
Tu te numeşti.
El se numeşte.
Ea se numeşte.
Noi ne numim.
Voi vă numiţi.
Ei se numesc.
Ele se numesc.
Eu m-am numit.
Tu te-ai numit.
El s-a numit.
Ea s-a numit.
Noi ne-am numit.
Voi v-aţi numit.
Ei s-au numit.
Ele s-au numit.
Eu mă numeam.
Tu te numeai.
El se numea.
Ea se numea.
Noi ne numeam.
Voi vă numeaţi.
Ei se numeau.
Ele se numeau.
Eu mă numisem.
Tu te numiseşi.
El se numise.
Ea se numise.
Noi ne numiserăm.
Voi vă numiserăţi.
Ei se numiseră.
Ele se numiseră.
Eu mă voi numi.
Tu te vei numi.
El se va numi.
Ea se va numi.
Noi ne vom numi.
Voi vă veţi numi.
Ei se vor numi.
Ele se vor numi.
Eu m-aş numi.
Tu te-ai numi.
El s-ar numi.
Ea s-ar numi.
Noi ne-am numi.
Voi v-aţi numi.
Ei s-ar numi.
Ele s-ar numi.
Numeşte!
Numiţi!
Numind.
Numit.
Numită.
Numiţi.
Numite.
De numit.
Bine.
Binişor.
Prea .
Acasă.
Joi.
Lunea.
Marţea.
Miercurea.
Joia.
Vinerea.
Sâmbăta.
Duminica.
Vara (în timpul verii).
Toamna (în timpul toamnei).
Iarna (în timpul iernii).
Primăvara (în timpul primăverii).
Ţigăneşte.
Româneşte.
Între timp.
Dincolo.
Dincoace.
Aici.
Acolo.
Nicăieri.
Niciunde.
Afară.
Înăuntru.
Sus.
Mi se pare.
Ţi se pare.
Ei i se pare.
Lui i se pare.
Nouă ni se pare.
Vouă vi se pare.
Lor li se pare.
Mie îmi pare.
Ţie îţi pare.
Lui îi pare.
Ei îi pare.
Nouă ne pare.
Vouă vă pare.
Lor le pare.
Mie mi s-a părut.
Ţie ţi s-a părut.
Lui i s-a părut.
Ei i s-a părut.
Nouă ni s-a părut.
Vouă vi s-a părut.
Lor li s-a părut.
Mie mi se păruse.
Ţie ţi se păruse.
Lui i se păruse.
Ei i se păruse.
Nouă ni se păruse.
Vouă vi se păruse.
Lor li se păruse.
Mie îmi părea.
Ţie îţi părea.
Lui îi părea.
Ei îi părea.
Nouă ne părea.
Vouă vă părea.
Lor le părea.
Mie mi se va părea.
Ţie ţi se va părea.
Lui i se va părea.
Ei i se va părea.
Nouă ni se va părea.
Vouă vi se va părea.
Lor li se va părea.
Mie mi s-ar părea.
Ţie ţi s-ar părea.
Lui i s-ar părea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ei i s-ar părea.
Nouă ni s-ar părea.
Vouă vi s-ar părea.
Lor li s-ar părea.
Părând grea, munca era de fapt uşoară.
Eu mă ruşinez.
Tu te ruşinezi.
El se ruşinează.
Ea se ruşinează.
Noi ne ruşinăm.
Voi vă ruşinaţi.
Ei se ruşinează.
Ele se ruşinează.
Eu m-am ruşinat.
Tu te-ai ruşinat.
El s-a ruşinat.
Ea s-a ruşinat.
Noi ne-am ruşinat.
Voi v-aţi ruşinat.
Ei s-au ruşinat.
Ele s-au ruşinat.
Eu mă voi ruşina.
Tu te vei ruşina.
El se va ruşina.
Ea se va ruşina.
Noi ne vom ruşina.
Voi vă veţi ruşina.
Ei se vor ruşina.
Ele se vor ruşina.
Eu mă ruşinam.
Tu te ruşinai.
El se ruşina.
Ea se ruşina.
Noi ne ruşinam.
Voi vă ruşinaţi.
Ei se ruşinau.
Ele se ruşinau.
Eu mă ruşinasem.
Tu te ruşinaseşi.
El se ruşinase.
Ea se ruşinase.
Noi ne ruşinaserăm.
Voi vă ruşinaserăţi.
Ei se ruşinaseră.
Ele se ruşinaseră.
Eu mă voi fi ruşinat.
Tu te vei fi ruşinat.
El se va fi ruşinat.
Ea se va fi ruşinat.
Noi ne vom fi ruşinat.
Voi vă veţi fi ruşinat.
Ei se vor fi ruşinat.
Ele se vor fi ruşinat.
Eu să mă ruşinez.
Tu să te ruşinezi.
El să se ruşineze.
Ea să se ruşineze.
Noi să ne ruşinăm.
Voi să vă ruşinaţi.
Ei să se ruşineze.
Ele să se ruşineze.
Eu să mă fi ruşinat.
Tu să te fi ruşinat.
El să se fi ruşinat.
Ea să se fi ruşinat.
Noi să ne fi ruşinat.
Voi să vă fi ruşinat.
Ei să se fi ruşinat.
Ele să se fi ruşinat.
Ruşinează-te!
Ruşinaţi-vă!
Ruşinându-se.
Ruşinându-te.
Ruşinându-mă.
Ruşinându-ne.
Ruşinându-vă.
Ruşinat.
Ruşinată.
Ruşinaţi.
Ruşinate.
E bine să ajuţi.
Eu ajut.
Tu ajuţi.
El ajută.
Ea ajută.
Noi ajutăm.
Voi ajutaţi.
Ei ajută.
Ele ajută.
Eu voi ajuta.
Tu vei ajuta.
El va ajuta.
Ea va ajuta.
Noi vom ajuta.
Voi veţi ajuta.
Ei vor ajuta.
Ele vor ajuta.
Eu am ajutat.
Tu ai ajutat.
El a ajutat.
Ea a ajutat.
Noi am ajutat.
Voi aţi ajutat.
Ei au ajutat.
Ele au ajutat.
Eu ajutam.
Tu ajutai.
El ajuta.
Ea ajuta.
Noi ajutam.
Voi ajutaţi.
Ei ajutau.
Ele ajutau.
Eu ajutasem.
Tu ajutaseşi.
El ajutase.
Ea ajutase.
Noi ajutaserăm.
Voi ajutaserăţi.
Ei ajutaseră.
Ele ajutaseră.
Eu aş ajuta.
Tu ai ajuta.
El ar ajuta.
Ea ar ajuta.
Noi am ajuta.
Voi aţi ajuta.
Ei ar ajuta.
Ele ar ajuta.
Eu aş fi ajutat.
Tu ai fi ajutat.
El ar fi ajutat.
Ea ar fi ajutat.
Noi am fi ajutat.
Voi aţi fi ajutat.
Ei ar fi ajutat.
Ele ar fi ajutat.
Eu să ajut.
Tu să ajuţi.
El să ajute.
Ea să ajute.
Noi să ajutăm.
Voi să ajutaţi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ei să ajute.
Ele să ajute.
Eu să fi ajutat.
Tu să fi ajutat.
El să fi ajutat.
Ea să fi ajutat.
Noi să fi ajutat.
Voi să fi ajutat.
Ei să fi ajutat.
Ele să fi ajutat.
Ajutați!
Ajută!
Ajutând, faceți bine.
Ajutat.
Ajutată.
Ajutați.
Ajutate.
Mielul.
L-am văzut pe mielul acela.
Al mielului.
A mielului.
Ai mieilor.
Ale mieilor.
Cui? Mieilor?
La miei.
În miei.
După miei.
De către miei.
De la miei.
Cu mieii.
Cu miei.
Mieilor!
Miei.
Al mieilor.
A mieilor.
Ai mieilor.
Ale mieilor.
Ai mielului.
Ale mielului.
Cui? Mielului?
La miel.
În miel.
După miel.
De către miel.
De la miel.
Cu mielul.
Cu un miel.
Cu miel.
Mielule!
Glumă.
Am făcut o glumă.
Al glumei.
A glumei.
Ai glumei.
Ale glumei.
Cui? Glumei ăsteia ieftine?
La glumă.
În glumă.
Din glumă.
De la glumă.
Datorită unor glume.
Cu glumă.
Glumă, glumiță!
Glume.
Glumele.
Fă şi tu glume bune!
Al glumelor.
A glumelor.
Ale glumelor.
Ai glumelor.
Cui? Glumelor?
La glume.
Din glume.
În glume.
De către glume.
De la glume.
Cu glume.
Cu glumele astea...
Glumelor!
Bunicul.
Uite-l pe bunicul!
Un bunic.
Nasul bunicului.
Mustața bunicului.
Urechile bunicului.
Ochii bunicului.
Spune-i şi bunicului!
Dă-i bunicului!
La bunic.
La bunicul acasă.
De la bunicul meu.
De către bunicul nostru.
Cu bunicul.
Bunicule!
Bunici.
Cu bunicii.
Îi vezi pe bunici?
Gândul bunicilor.
Mintea bunicilor.
Gardul bunicilor.
Ochii bunicilor.
Nepoții bunicilor.
Spune-le şi bunicilor!
Dă-le bunicilor.
Merg la bunici.
La bunici vin şi alți musafiri.
Din bunici.
Am primit banii de la bunici.
De către bunici.
Cu bunici, fără bunici tot singură te ajuți.
Bunicilor, bunicuților!
Bunicuță.
Bunicile.
Cu bunicile.
De către bunică.
De către bunicile noastre.
Os.
Osul.
Oase.
Oasele.
De la oase.
De la os.
Din oasele astea.
De către os.
De către oase.
Carne cu os.
Carne fără os.
Grosimea osului.
Lungimea oaselor.
Miezul osului.
Capul oaselor.
Dă-i un os!
Cui? Oaselor?
La oase.
De la oase.
Din oase.
De către oase.
Cu oasele ce faci?
Fă făină de oase!
Subțiază osul!
Macină oasele!
Roade osul!
Oglindă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Oglinzi.
Sparge oglinda!
Luciul oglinzii.
Geamul oglinzii.
Grosimea oglinzii.
Ale oglinzii.
Ai oglinzii.
Cioburi de oglindă.
Cu oglinda.
La oglindă.
De către oglindă.
Din oglindă.
Oglindă, oglinjoară!
Oglinzile hazlii.
Al oglinzilor.
A oglinzilor.
Ai oglinzilor.
Ale oglinzilor.
Cu oglinzi.
De către oglinzi.
La oglinzi.
Oglinzilor!
Taie-i copilului buricul!
Taie buricul!
Cu buricul.
Buric.
Buricul.
Cu burice.
De la buric.
De către buric.
La buric.
Din buric.
La burice.
De către burice.
Cu buricul înnodat.
Fumul.
Fum.
Cu fum.
De la fum.
De către fum.
Din fum.
Al fumului.
A fumului.
Ai fumului.
Ale fumului.
Bou.
Boi.
Cu boul.
Cu boii.
Al boului.
A boului.
De (către) bou.
De (către) boi.
La boi.
La bou.
În bou.
În boi.
Zgomot.
Zgomote.
Cu zgomot.
Cu zgomote.
Liniştea este tulburată de (către) zgomot.
Liniştea era tulburată de (către) zgomotele de afară.
Ciocan.
Cu ciocanul.
Ciocanul.
Ciocanele.
De către ciocan.
De către ciocane.
În sat.
De către sat.
De la sat.
Bunica.
Cumnata.
O cumnată.
Fără zahăr.
Spune câteva nume de
persoane mai cunoscute!
Florica se duce să ia apă de la cişmea.
Gheorghe vine călare.
Ion este brunet.
Mimi este frumoasă.
Ce nume de bătrâni există la
spoitori?
Dar nume de bătrâne?
Care sunt numele preferate de romii spoitori?

1. 3. Chestionarul sintactic

Cele peste cinci sute de întrebări din *Chestionarul sintactic* (sub formă de sintagme, propoziții şi chiar fraze) au avut menirea de a verifica şi completa datele obținute, într-o primă fază, prin fişarea - din perspectiva sintaxei propoziției şi a frazei - a materialului obținut de la informatori: relatări pe diferite tematici (v. în finalul *Anexei* o parte din aceste relatări, inclusiv de factură etnografică), respectiv, poveşti, cântece, producțiuni paremiologice etc.

În locul ei am venit eu.
În locul lui, eu mergeam la biserică.
În loc de casă, el a cumpărat o maşină mică.
El a lucrat în locul tău.
În locul celor doi cântă el.
În loc de a pleca, s-a dus la el.
Fără a pierde timpul, a rezolvat problema.
În loc de a pierde bani pe nimicuri, mai bine cumperi ceva.
În afară de doctor era şi director.
În afara celor cinci au mai cântat doi.
Pe lângă tine (în afară de tine) a fost chemat (invitat) şi popa.
După voi, ce credeți că este asta ?
În legătură cu...
Cât priveşte această problemă...
Referitor la necazul acela, ce să-ți spun mai mult?

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Despre el nu am ce zice.
În problema asta voi spune că am făcut tot ce se
poate face.
Pentru un om nu este greu.
Pentru mine este uşor.
Pentru cei trei copii este greu.
De frumos, ca el n-am văzut până acum.
De învăţat, a învăţat tot timpul.
De lucrat, a lucrat toată vara.
De greu este greu.
În afară de sora ta, au venit toate rudele.
În afară de el nu am mai văzut pe nimeni.
Nu l-am văzut decât pe al patrulea.
Nu i-am văzut decât pe cei patru.
În afară de verzi, frunzele pot fi galbene.
În afară de a minţi, nu ştie să facă altceva.
În afară de duminică poţi veni în orice zi a săptămânii.
Îl ştiam de (ca) doctor.
Lupii vin în sat flămânzi.
Tatăl îl lăsase mic cât tine.
Văd un mic sat îndepărtat.
Câinele a ajuns acasă flămând şi obosit.
Să mergi cu mine ori cu el, dar (numai) să mergi!
A venit nu să-l laude, ci să-l critice.
Nu s-a dus la plimbare, ci la înmormântare.
Nu eu, ci el a plecat la ei.
Apa este nu numai rece, dar şi proaspătă.
Apa este caldă, dar proaspătă.
L-am găsit slab, dar sănătos şi vesel (bucuros).
Noi suntem oameni bătrâni, dar bogaţi (ajunşi).
S-a împăcat cu socrii, deci este linişte în casă.
Tata nu a cumpărat ceapă, ci usturoi.
Prin urmare, a căzut şi s-a făcut praf.
Veniră părinţii, socrii, fraţii, cumnaţii cu nevestele lor, adică toate rudele.
Calul era înalt, puternic, gras, deci (adică) bun de tras.
Ei au o casă albă, curată, nouă, deci (adică) frumoasă.
Eu vin la mijlocul anului, deci peste două săptămâni.
Am găsit-o flămândă, slabă, deci nefericită şi amărâtă.
A venit fratele, Ion adică.
A venit Ion, fratele.
Mi-a adus şi mie un cleşte, un cleşte nou.
Pâinea era dulce, o dulceaţă ca de miere.
Preotul venea şi el.
La mâncare şi la băutură, la acestea se gândeşte el acum.
Cântaţi, cântaţi, cocoşilor !
Intrară în casă încetişor, încetişor.
Bătrânul, fără putere cum era, căzu.
Mama bea apă, tata ţuică, fratele vin roşu, eu cafea, sora bragă şi sucuri.
Dă-i tatălui nişte bani!
Câinii lătrau tare.
Nasul omului este roşu.
Nasul de om este roşu.
Forma nasului de om este frumoasă.
Forma nasului omenesc este frumoasă.
Lângă mine, nu lângă tine stă.
Din mine nu va rămâne nimic.
Lăutarul cântă frumos şi din gură şi la instrument.
Sora a cântat frumos din instrument.
O parte dintre ei au plecat.
O jumătate din câini au fugit. Ei sunt turbaţi.
Toţi elevii au plecat în fugă.
Bucuros era şi tata şi unchiul şi bunicul.
Poveştile sunt dragostea (iubirea, plăcerea) mea.
Calul frumos a fugit în sat.
Calul a fugit frumos în sat.
Moare de frig.
Părul omului.
Casa unui băiat român.
Moară de vânt.
Ziua de mâine.
Medalii de argint.
Lăudat de oameni.
Considerat fericit de copii.
Mulţumit de cai.
Dulce ca mierea.
Înalt cât casa.
Supărat (mânios) de moarte.
Ca gândul.
Frumoasă foc.
Tare greu.
Mai puţin corect.
Uşor de zis, greu de făcut.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Na-ţi cămaşa!
Hai acasă!
Lupul, când este flămând, moare de foame şi vine în sat să sfâşie animalele domestice.
Nimeni.
Nicicum.
Niciunul.
Nicăieri.
Niciuna.
Nicidecum.
Nimic.
Nicicând.
Tatăl meu aleargă repede.
Plouă tare.
Toţi zic.
Băiatul era acolo.
Toamnă.
- Unchiul meu vine din oraş cu maşina?
- Cu trenul.
Lângă pădure erau mulţi iepuri. Câinii atunci – după ei!
Du-te la tata!
În pădure nu este nici un şarpe.
- Mătuşa a venit?
- Ieri (a venit).
Peste tot numai sânge.
El judecător ?
Deştept (inteligent, înţelept).
Deştept (trezit din somn).
Toate aceste vorbe dulci şi înţelepte, poveşti, ghicitori şi altele, frumoase nestemate (mărgăritare) ale bătrânilor, sunt acum înlăuntrul unei cărţi.
Noi - mare prostie, ce mai - acum tot minţim (minţim în continuare).
Calule, de ce bate vântul ?
El, vai de el amărâtul! Săracul de el acum stă acasă.
Ei lucrează în atelierul de maşini.
Unchiule, pe cine înşeli tu?
La revedere, iubito!
Du-te sănătos, dragă!
La revedere!
Doamne, Dumnezeule, ce oameni periculoşi şi tâmpiţi!
Hristos a înviat!
Făcut de mine.
Masă din ceară.
(Ea) citeşte filmul.
Doamne fereşte!
Lauda (lăudarea) fratelui meu mă bucură.
Pleacă şi Ion, fratele cel mare, acolo.
A trimis poate o carte.
Poate (probabil) plouă în casă...
A adus probabil un pachet.
Va veni poate şi el.
Poate că va veni şi el.
Eu te-am întrebat de vii (dacă vii), nu te-am bătut!
Urechile cailor sunt scurte.
Calule, de ce nu mănânci ovăz ?
Eu te mai întreb încă o dată (dacă) de vii sau nu.
Cum a ajuns?
Greu.
N-a plecat unchiul meu în oraş.
Ia acul de pe cămaşă !
Mânecile cămăşilor sunt lungi.
Să fi fost toamnă atunci.
Vrei să faci, fă-ţi şi singur!
Ţiganul, ce-a zis el atunci? “Ce e cu tine cocoţat acolo sus?”
Cum ? Tu ai vrea să mergi acolo?
De ce aş fi făcut aşa?
Cum era noi să te fi ajutat?!
Unde o fi fost?
Cine să fie?
Să merg, să nu merg?
Vine trenul.
El se gândeşte la tine.
Colegul a adus o pâine.
Colegul meu şi al tău de şcoală şi de armată ne-a adus o pâine de grâu caldă şi bună.
Vii?
Sigur că da!
Cred că da.
Probabil că da.
Vii şi tu? Dacă da, spune-mi (anunţă-mă, dă-mi de ştire)!
Vine sau nu?
Vai! Am greşit.
Mamă, ce să mă fac?
Ah, mă doare!
Ştiu, vai, cum trebuie!
Casa veche părintească din mijlocul satului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Casa veche părintească din mijlocul satului este acum dărâmată.
Casa veche părintească este (se află) în mijlocul satului.
Casa din mijlocul satului este cea veche, părintească.
Casa părintească din mijlocul satului este veche.
Trebuie spus.
Trebuie să spunem.
El are de făcut.
Ea are de făcut.
Poate să vină.
Poate (este în stare, este capabil) să vină.
În casă nimic.
O măsuţă lângă uşă.
Deşi chemat, calul nu venea.
Doctorul are un ajutor care ştie ce şi cum să facă în lipsa lui (când nu este el în cabinet).
(Eu) Am uitat unde şi când ne-am cunoscut.
Te muşcă şarpele!
Să fii norocos!
La mulţi ani!
Noroc şi sănătate!
Noapte bună!
Bună seara!
Na!
Ţine!
Înainte!
Opreşte!
Ocoleşte!
Înapoi!
Foc!
Loveşte-l!
Bine!
Ruşine!
Să ai noroc!
Să trăieşti!
Bună ziua!
Bună dimineaţa!
Poftă bună!
Poftim!
La dreapta!
Îndărăt!
La stânga!
Tot înainte!
Bravo!
Arde-l!
Îmi este ruşine de mine.
El este ruşinos.
Ruşinea este floare rară.
Îmi este ruşine de ruşinea ta!
Neruşinat.
Neruşinată.
Neruşinaţi.
Neruşinate.
O ruşine mai mare ca asta nici că am văzut!
Nişte ruşini ca astea nu s-au mai văzut.
El a venit acasă, apoi s-a lungit pe pat, s-a prefăcut adormit.
Băiatul aşa făcu, se duse acasă.
Eu mă duc în sat să cumpăr lapte.
Atunci, zise el, noi ce facem?
E, băiatul meu, minte de copil mai ai tu, şi eu, care sunt bătrân, ştiu că ei) te prind.
Fata lor, uitasem să vă zic, nu ştie să facă nimic.
Ne-am dus în casa de la ţară (părintească) în care ne cunoscuserăm când eram tineri.
Nu pot (nu sunt în stare, nu ştiu) să-l repar.
Fratele mi-a zis să-l aştept.
Du-te afară să vezi de ce latră câinii!
Acolo este ţara (ţinutul, cartierul) unde trăiesc alţi romi.
Du-te să vezi şi să ştii cum se face!
Spune-mi unde, când şi cu cine l-ai văzut?
Ia-i de aici şi cară-te (du-te) acasă!
Am uitat cine locuia aici şi când a murit.
A murit singur, fără rudele lui lângă el.
Du-te şi caută-ţi norocul!
Nu numai că este isteţ, dar şi plăcut.
Ca şi el, ei muncesc degeaba.
Tatăl avea dreptate, dar şi fiul avea dreptatea lui.
Este la fel de inteligentă (deşteaptă) precum şi el este.
Tu vorbeşti, tu auzi, tu faci.
Aci plânge, aci râde.
Nu poţi fi şi popă şi hoţ.
Nici nu o iubeşte, nici nu o urăşte.
Nici nu cere, nici nu dă.
S-au dus, au deschis porţile, au intrat în curte, au dat drumul bivolilor şi au strigat la stăpân.
Du-te până la câinii aceia şi vezi de ce latră, ce vor!

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Vezi gâştele acelea bătrâne?
El nu era prost, ci doar leneş fără pereche.
El nu vine din sat, ci vine de la oraş.
Pâinea nu era caldă, dar era proaspătă.
Numai că...
Decât.
Dar că...
Este timp frumos, deşi a plouat.
Fă cum ştii, numai să faci cum trebuie!
Pe de o parte era rău şi fioros, pe de alta era milos şi omenos.
Nu era un om calm, cum apărea la prima vedere, ci, dimpotrivă, un om mânios, urâcios, hain, rău, supărăcios.
Fie că vii tu la mine, fie că vin eu la tine tot una este.
Te aştept până [când] vii sau până [când] îmi scrii.
Să fie femeie, să fie bărbat, nu se vede bine.
Nu ştie ce să facă: să meargă, să nu meargă...
Doi saci cu pâine ai cumpărat, din doi să mănânci!
Eu stau la locul meu, adică nu fac scandal.
Eu îmi văd de treaba mea, adică (deci) nu sar la scandal.
Eu ştiu ce am făcut: n-am reparat nimic.
Eu îmi văd de treaba mea, adică nu fac prostii.
Profesorul rămase singur, ceea ce era bine.
Tatăl a spus: unde ai aşteptat?
Acolo am fost, aici am venit, ți-am spus cum era acolo - a zis bunicul.
Era acolo cine fusese invitat (chemat, poftit).
Cine nu merge acolo nu poate lua bani.
Eu am zis cui voia să ştie.
Eu i-am zis cui nu ştie.
Nu vedea al cui cal era mai puternic.
Eu am văzut pe cine a adus.
Ea vedea la cine veneam.
Eu mă tem de cel care este bolnav.
Trebuie să mergi pe jos.
Începe să plouă.
Vreau să te întreb ceva.
Băiatul a prins (a început) să-i spună (lui) ce a fost cu ea.
Eu muream de ciudă, pe când el (murea) de sete.
Tu trebuie să ştii, să-mi spui tot ceea ce nu înțelegi.
A sosit doctorul, de unde s-a înțeles că bolnavul poate să intre.
Hei, când am văzut şi am văzut că este rău, (eu) am plecat acasă.
Cine merge acolo nu poate lua bani (nu poate fi plătit).
Când popa a ajuns în sat, nu era nimeni acolo.
După cum vei lucra, aşa vei lua bani.
Unchiul mă întreba unde este mătuşa.
Bătrânul plângea şi spunea: ce mă fac, vai de mine, vai de capul meu!
Arată-mi: ce ai făcut până acum?
Cum mergea, a început ploaia.
Un țigan, ce se afla pe acolo, a auzit.
Când au venit ei, totul era gata.
Să nu-l mai laşi niciodată singur, căci nu-l mai iau cu mine!
Nu ne-a zis cu cine mergi.
Cine caută, găseşte.
Un om, ce era pe acolo, a văzut şi el chestia asta.
Eu nu ştiu câți bani are el.
Oricare.
Oricine.
Oricând.
Oricât.
Spre.
Încotro.
Oriîncotro.
Oricum.
Oriunde.
Cum mergea, l-a apucat ploaia.
Când l-a azvârlit sus, pasărea l-a prins.
Se întreba de ce nu-şi aducea aminte.
Cu cât înainta (mergea înainte), cu atât se speria mai mult.
Acela este cel căruia i-a dat tot aurul.
Pentru că nu l-au văzut ieri la şcoală, de aceea nu l-au mai primit.
I-a dat atâția bani câți a cerut şi l-a lăsat în pace.
De-aia.
Atunci.
Cu cât.
De aceea.
În schimb.
Totuşi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Mai şi minte.
Tot.
În afară de faptul că...
Cu toate acestea...
Plus că...
În ciuda faptului că...
Nu ştiu nimic, a zis el.
Am auzit şi am înțeles ceea ce a vorbit.
Mama i-a zis (ei) să meargă la doctor.
Oamenii, zicea tata, trebuie să fie respectați.
Tata zicea că oamenii trebuie să fie respectați.
El a vrut - asta o vede oricine - să-şi repare greşelile.
El a venit - cum se vede - să ne ia şi pe noi.
Ce-i drept, toată lumea aleargă după bani şi visează la fericire ca să poată trăi.
Ce este important, toată lumea aleargă după bani.
O lume nebună.
De când cu prețurile astea multă lume este cam nebună. ...
Eu eram tânăr - să fi avut cam douăzeci de ani - când tu te-ai însurat.
Caută în saci, căci acolo este cărbunele, zise bunicul.
Ginerele a mâncat tot (era mort de foame) ce i-a adus mireasa (soacra, nevasta, amanta).
Nimic nu vreau (doresc), stau şi eu aici.
Un gagiu, ce mergea pe drum, a pierdut un ceas.
Fă aşa - îi zicea tatăl ei - că o să fie bine!
Nu vrei, spune drept, să-ți aduc eu?
El visa, nu-i aşa, să devină negustor.
Fratele, Ion, a spus (zis) aşa.
Lupul, se zice, vine când este flămând.
Vai mie ce prostie!
Vai de mine şi de mine, vai!
Tatăl, care era om de la țară, nu l-a recunoscut
nimeni, acolo în satul lui natal.
Eu sunt profesorul.
Tuspatru i-au adus (ei) flori.
Al treilea nu plângea.
În legătură cu cine ai zis ieri noi nu avem nimic de spus.
Cu privire la răutatea lor, nimeni nu putea face nimic să-i îndrepte pe calea cea bună.
Pentru cine ştie obiceiurile totul este firesc (normal, obişnuit).
Să nu faceți altfel decât ne-am înțeles
în taină (în secret, pe ascuns).
În afară că le-a dat casa, n-a mai făcut nimic pentru copiii lui.
Altă soluție (posibilitate) nu ai decât să te duci la ei.
Nu face nimic altceva decât să doarmă, să mănânce, să bea, să spună numai prostii.
Dă-i norocosului (celui norocos) tot!
Spune-i celui de-al treilea!
Oraş.
Piața oraşului.
Piața centrală.
Târg.
Bâlci.
Iarmarocul este mare.
Piață de legume.
Dă-i să mănânce flămândului!
Dă-i să mănânce flămândei!
Dă să mănânce la cel flămând!
La ce te gândeşti?
La ce gândeşti?
Mă uit (privesc) la tine.
El se gândeşte la cei patru.
Am discutat cu el despre fratele meu.
Am vorbit cu el de frate (de fratele).
Bătrâne, din bătrân nu poți să te faci tânăr!
Din alb tu faci negru.
Se înnoptează.
Se înserează.
Se întunecă.
Se luminează.
Copacul de lângă casă.
Am o problemă de rezolvat.
Am o treabă de făcut.
Am un lucru de făcut.
Au venit şi frumoşii fii de împărat.
Cum este normal?
Cum este corect?
Ştii unde sunt cleştii de cuie?
Ştii unde este cuiul de lemn?
Dă-mi cuiul de fier!
Ştii unde sunt cuiele de lemn?
Dă-mi cuiele de fier!
Până ce nu am găsit de lucru nu m-am întors în sat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Până când nu am terminat de mâncat nu m-am ridicat de pe loc.
Mă apuc să mănânc ceva.
Mă apuc a mânca ceva.
Pe ginere, pe el l-am cunoscut de acasă.
Băiatul plângea de fericit ce era.
Tatăl ieşea din cauza căldurii ce era acolo în grajd.
Ne temem de cei şase.
Mă doare capul de cât de puternic am strigat.
Mă doare în gît de cât de tare am ţipat.
Tata doarme rupt (de oboseală).
Uşa este deschisă de vânt.
Uşa este deschisă de mama.
Copacul este frânt de vânt.
Copacul a fost rupt de apă.
Doctoria (medicamentul) a fost băută de bolnavă.
Medicamentul a fost înghiţit de cel bolnav.
Aluna a fost înghiţită de porumbel.
Pastilele au fost înghiţite de bolnav.
Ciuperca este albă. Nu este de loc putredă. Este doar otrăvitoare.
Bureţii sunt proaspeţi.
Nevasta este harnică.
Este o femeie şmecheră şi leneşă.
Are o nevastă proastă şi bănuitoare. Muiere puturoasă, ce mai!
Trosc! Pleosc! - se auzi afară.
De afară venea un zgomot asurzitor.
Se ducea înspre oraş.
Dinspre piaţă.
Spre oraş.
Spre sat.
Dinspre sat.
Eu am venit de aseară.
De ieri.
De alaltăieri.
Mâine şi poimâine va avea loc judecata lui Marin.
Vine şi bulibaşa cu tot sfatul lui.
Cântă frumos, nu cânta urât!
Am făcut tot aşa ca şi cei trei.
A lucrat, biata de ea, însutit (înzecit, îndoit).
Ai glumit destul (cam mult)!
E prea de tot ! Te-ai întrecut cu glumele!
El venea la nuntă întotdeauna cu bucurie (cu plăcere).
Întreit.
Împătrit.
Bătrâneţea aduce boli.
Moartea vine şi ea când îţi vine rândul să pleci pe lumea cealaltă.
Ei sunt mai buni decât ai noştri.
Ele sunt mai rele decât băieţii lor.
Noi suntem mai deştepţi decât prietenii voştri.
Sunt rupt de oboseală. N-am închis un ochi toată noaptea. Am vegheat.
Spune-mi drept, ce-ai făcut după aia cu ea ?
Mergi drept înainte, ocoleşti, o faci la dreapta, după aia, la stânga şi la capătul uliţii găseşti un chioşc unde se vinde tot ce vrei şi nu vrei: bragă, susan, alviţă, roşcove şi alte chestii dintr-astea.
Vorbeşti fără să (te) gândeşti.
E uşor a zice aşa.
Eu te sfătuiesc să nu ai a face cu el.
Te complici fără nici un folos.
Îţi pierzi vremea degeaba.
N-are rost.
Te-ai culcat cu ea?
Dacă te prindeau părinţii ei?
Te omorau ca pe un bandit.
Eu nu dau mai mult de patruzeci de mii pe prostia asta de haină.
Vara, temperatura ajungea până la patruzeci şi două de grade.
Hai să ne fotografiem! O fotografie este o amintire vie .
Căzu la pat, bolnav de moarte, dar mănâncă de speriat (de te bagă în sperieţi).
Ne înţelegem de minune.
Era lovit de sete (de foame).
Cânta de mai mare dragul !
Era rănit de moarte.
Bea de stinge.
E frumos de n-am ce spune! Oricum să-l ia naiba!
Hai noroc, vere! Vezi-ţi de drumul tău şi nu te băga în vorbă!
Socrul merge după sare, iar soacra după zahăr şi după lemne.
A venit pentru ceartă, nu pentru masă.
Am întrebat pentru asta pe toţi vecinii.
A venit la odihnă, nu la muncă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

A lovit-o cu gândul să o trezească din amorţeală.
A trezit-o din somn (din beţie).
A fost invitat în vederea organizării nunţii.
Profesorul face totul pentru ei.
În cazul că te duci (...).
În situaţia că mergi.
Cu condiţia să vrei, reuşeşti.
În situaţia aceasta, problema se rezolvă.
În locul lui eu făceam aşa.
În locul tatei eu te băteam.
În locul tău eu aş fi mers acolo.
Numai aşa poţi să ajuţi pe cineva.
Singur, numai aşa poate să ajungă la ei.
Reparând gardul, aşa avem o curte frumoasă.
Cu toată frumuseţea lui, nu-l iubeşte nici o fată.
Cu toată oboseala ei, a câştigat concursul.
Cu toată dorinţa ei, nu a reuşit la examen.
În ciuda înţelegerii, nu şi-a respectat cuvântul şi şi-a înşelat socrii.
Contrar dorinţei lui.
Chiar şi aşa bolnav, s-a dus la primărie.
Cu tot protestul preotului, judecătorul a aplicat legea.
Cu toată hărnicia mea, tot sărac am rămas.
Cu toate rugăminţile lui, poliţistul l-a arestat pe hoţ.
Acum o să stea în puşcărie până o să-i putrezească oasele acolo.
Cu toţi martorii lor, bulibaşa i-a găsit vinovaţi.
Chiar fără ajutor, a reuşit să ajungă primul.
Fără a înţelege vreo limbă străină, a călătorit în toate ţările lumii.
Fără a face ceva, a strâns mulţi bani, a făcut avere frumoasă.
Chiar lucrând zi şi noapte şi tot n-aş termina de cusut haina.
Chiar dacă era îmbrăcat într-un palton ponosit de curgeau zdrenţele din el, a fost ales să-i conducă.
În ciuda supărării, s-a întâlnit cu părinţii lui.
Împotriva obiceiului său.

1.4. Chestionarul general (cu accent pe verificarea elementului lexical)

Chestionarul de faţă, prin cele 1970 de întrebări ale sale, a avut menirea de a verifica unele date, dobândite în faze anterioare ale investigării (pe care le-am considerat incerte sau atipice), respectiv de a provoca potenţiale răspunsuri, în scopul completării informaţiilor, cu precădere de ordin lexical, dar şi la nivel fonetic, morfologic şi sintactic, pornind - în acest ultim caz - de la realitatea lingvistică familiară nouă din alte dialecte rome.

În ceea ce priveşte coordonata pur lexicală, spre exemplu, s-au "strecurat" între substantivele enumerate, de pildă la întrebarea 42, o serie de substantive comune ce denumesc ustensile şi materiale specifice activităţii tradiţionale a romilor spoitori (de "spoire" (cositorire) a vaselor de bucătărie), cum sunt termenii: *câlţi, cositor, apă tare (ţipirig), cârpe* sau termeni ce aminteau de spaţiul geografic turcesc străbătut de strămoşii omilor spoitori: *bragă, halva, susan.* (v. întrebarea 104).

De asemenea, cunoscând de mai înainte că romii spoitori au fost de religie musulmană, pe lângă elementele caracteristice ei (v. întrebările 233 sau 303-305), au fost introduse şi unele specifice lumii creştine, pentru a surprinde modul în care acestea sunt percepute, (re)cunoscute sau acceptate (vezi, de ex. întrebarea 43 unde apare sintagma *cruci din marmură*, întrebarea 142 ce conţine sintagma *cimitirul evreiesc*, întrebarea 923 ("*Creştin*") sau întrebarea 924 ("*Crucile pot fi din lemn, din piatră sau din marmură*") etc.).

1. Lăutarul cântă la vioară şi la acordeon.
2. În acvariu sunt peşti de toate culorile.
3. Hamul măgarului este mai scurt decât cel al bivolului.
4. Bagajul cu boarfe este greu de cărat.
5. Baiera (băierile) cămăşii este lungă (sunt lungi).
6. Balonul este umflat.
7. Bastonul este din lemn (din plastic, din fier).
8. Batista este din bumbac, nu din mătase.
9. Becul de iluminat este rotund, ca o pară sau ca un măr.
10. Bidonul este plin cu zeamă de varză, nu cu ţuică.
11. Borcanul este de sticlă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

12. Dă-mi o bucată de pâine!
13. Buretele suge apa, uleiul, petrolul - orice lichid.
14. Butoiul este făcut din lemn de dud.
15. Bățul este noduros.
16. În ceainic fierbem apa pentru ceai.
17. Cafeaua o facem în nisip şi o bem din ceşti de pământ.
18. Noi facem mămăliga în ceaun.
19. Cu centimetrul măsor grosimea brâului.
20. Artistul de circ jonglează cu cercurile.
21. Ciutura fântânii este din lemn şi metal.
22. Ei păstrează vinul în damigene.
23. După datină, țiganii se căsătoresc de foarte tineri.
24. Sticla are un dop de gumă.
25. Casa este în formă de dreptunghi.
26. Pe sus zboară un avion şi un elicopter. Ele sunt ca nişte păsări din fier.
27. Excavatorul sapă şanțuri adânci.
28. Farfuriile şi străchinile de pământ se găsesc în bufetul din bucătărie.
29. Farul maşinii trimite lumina foarte departe.
30. Pune în traistă o felie de brânză, una de pâine şi alta de caşcaval!
31. Foaia de hârtie şi frunza copacului sunt subțiri.
32. Pe făraşul curat stă un şobolan.
33. Bancnota de un franc este ponosită, ruptă şi murdară.
34. Frigiderul este încărcat cu fructe: cireşe, căpşuni, prune, zmeură, gutui şi cu legume: cartofi, mazăre, fasole, ridichi, sfeclă, vinete.
35. Frâna tramvaiului este mai puternică decât frâna bicicletei sau a tricicletei.
36. În nişte coşuri de nuiele şi pe podea se află depozitate în dezordine: furculițe, găleți, găletuşe, căni de băut, castroane, o râşniță de nuci, una de piper şi alta de cafea.
37. Pe masă este un robot de bucătărie.
38. Bunica împleteşte un ilic şi nişte ciorapi de lână cu cârligele aduse de la turci.
39. Firele de lână sunt strânse într-un ghem.
40. Pe ghidonul bicicletei este un ghiozdan de şcoală.
41. Globul pământesc.
42. Pe bancul de lucru al muncitorilor sunt diferite scule şi instrumente: cumpănă, lanț, lamă de tăiat, lanternă, metru de măsurat, mistrie, nituri, nicovală, câlți, cositor, apă tare, nisip, cârpe, sârme, pompă de umflat, potcoave de vite, pungi cu cuie, rulmenți cu bile, seturi de pile, şurubelnițe, ştechere, termometre, zaruri de noroc şi câte şi mai câte...
43. Sub bancurile de lucru din magazia de lângă atelier există lăzi şi cufere cu scule, cutii cu felurite piese şi articole: chiuvete, chei, lacăte, robinete, casete de ascultat, căşti de protecția capului, căşti de ascultat, oale, cazane, căzănele, cântare, coase, cuburi din piatră, cruci din marmură, leagăne pentru copii, lighene pentru spălat, lopeți, sape, patine, pedale, pipe de fumat, secere pentru secerat, sonerii, stropitori, târnăcoape, tobe şi alte lucruri de felul acesta de te şi miri cum de nu se ceartă că stau împreună!
44. Tot în magazie, care este de vreo opt ori mai mare decât grajdul de vite, mai poți găsi: cazmale, motoare de scos apa din fântână, naiuri de cântat, pachete cu piulițe, palete de tenis, păpuşi, papiote de ață, paraşute de aterizat pe pământ, cerneală albastră şi cerneală roşie, penițe de scris, perforatoare pentru găurit lemnul şi asfaltul, perii, periuțe de dinți, popice, pluguri de arat, roabe, săbii, teci de săbii, sănii, săgeți de arc, sfeşnice, rucsacuri, alte acareturi că te şi întrebi cum de nu se amestecă unele cu altele!
45. Şi pe prispă sunt lucruri de tot soiul: creioane de scris şi de desenat, caiete, cărți, reviste, calendare de birou şi de perete, vaze

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

de flori, veioze, lumânări, ziare, volane (de maşini, de troleibuze), trotinete, urcioare de pământ pentru apă sau pentru vin, tocuri de viori, un contrabas, arcuşuri de vioară, un ţambal, trompete, goarne, o umbrelă de damă, două umbrele de bărbat, undiţe de prins peşte, nişte torţe de iluminat pe timpul nopţii pe câmp, un telefon vechi de pe vremea lui mamare, un televizor modern după ultimul strigăt, nişte steaguri, trei stilouri, o scară de lemn, scaune, schiuri pentru schiat la munte, scrisori primite de la prieteni, nişte jocuri de şah, stupi de albine, timbre, termosuri pentru excursii, rigle de măsurat, un parbriz de maşină, un paloş, nişte pastile pentru durerea de cap şi de burtă.

46. Armăsarul este focos, iar broasca este gălăgioasă.
47. Bufniţa este fioroasă.
48. Capra este mai pitică (scundă) decât ţapul.
49. Căprioara trăieşte la munte.
50. Cerbul bea apă de izvor.
51. Ciocul ciocănitoarei este încovoiat faţă de cel al lebedei.
52. Cocostârcul stă într-un picior.
53. Am văzut o maimuţă în cuşcă.
54. În colivie erau fulgi, gândaci, găinaţi, melci şi pene.
55. Racii sunt roşii.
56. Curcile au mărgele, dar nu aşa de mari şi de roşii ca ale curcanului.
57. Şopârla şi guşterele sunt verzi.
58. Vaca are doi viţei.
59. Pe acoperişul casei vin porumbei, corbi, cuci, rândunici.
60. În scorbura copacului este un cuib de viespi şi unul de albine.
61. Ursuleţul a venit să mănânce miere şi l-au înţepat albinele!
62. Liliecii zboară noaptea. Sunt, de fapt, nişte şoareci înaripaţi (cu aripi), ca nişte zmei.
63. Bivolul are coarne încovoiate şi ascuţite.
64. Ariciul are ţepi tari şi ai naibii de ascuţiţi.
65. Pisica nu se împacă de loc cu motanul. Dar nici şoarecele cu pisica.
66. Deci, tot mâţa este cea şmecheră şi vinovată.
67. În păduri vieţuiesc arici, lei, mistreţi, papagali, păuni, tigri, urşi, veveriţe, vulpi. Animale sălbatice sunt şi elefanţii, cămilele, girafele, zebrele, pinguinii.
68. Ieri am văzut doi pui de curcă şi un curcan.
69. Am văzut pe apă nişte raţe sălbatice.
70. Păunul are pene lungi şi colorate.
71. Pelicanul este mai puternic decât barza.
72. Lupul îşi caută prada la marginea satului, dar şi în sat.
73. Arbitrul este calm, drept, corect.
74. Aerul este curat, iar cerul este albastru.
75. Pătura de lână este aspră. Plapuma, în schimb, este catifelată, pentru că este din mătase moale.
76. Porumbul are boabe gustoase.
77. Boabele cresc pe ştiulete.
78. Gimnastica ne fereşte de unele boli.
79. Boxerul este el musculos, dar prost de dă în gropi.
80. Profesoara este blândă şi are o privire plină de bunătate. Ea este mulţumită de noi.
81. Lăutarul este vesel şi credincios.
82. Olarul şi poştaşul sunt vrednici, nu leneşi ca alţii.
83. Garoafa are petale încreţite (creţe).
84. Castanele şi alunele sunt bune de mâncat dacă sunt prăjite (coapte) şi sărate.
85. Castanele pot fi consumate şi fierte, iar ghindele sunt mâncate de porci.
86. Bobocii de trandafir vor plesni şi vom avea trandafiri de diferite culori: albi, galbeni, roşii, roz. Ei sunt viu coloraţi.
87. Elevii şi elevele îi ascultă şi îi respectă pe profesori.
88. Altarul este un loc respectat de credincioşi. În el femeile nu au voie să intre.
89. Adversarul apare pe ring fără să ştii cât de rezistent sau de atent este.
90. Cloşca cârâie de parcă este turbată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

91. Nu poți să te apropii de ea.
92. Am avut un examen împuțit, al dracului de greu, dar foarte important și interesant.
93. Vaca voastră este bălțată.
94. Șoferul basculează varul furat de pe șantier pe câmp, lângă malul gârlei, în niște șanțuri.
95. Jandarmul păzește orașul de derbedei.
96. Directorul îi conduce personal pe elevi la doctor ca să fie consultați.
97. Domnii și doamnele doar comandă, nu muncesc precum ceilalți, ca, de exemplu: țăranii, țărăncile, ciobanii, frizerii, frizerițele, casierele, cântăreții, cojo-carii, meșterii, fotografii, sportivii, tâmplarii, tractoriștii.
98. Sunt și oameni care au servicii sau îndeletniciri mai ușoare. Aceștia sunt: țârcovnicii, cerșetorii, milițienii, polițaii, militarii, negustorii, artiștii, popii, stăpânii, patronii, vânătorii, vânzătorii, judecătorii, ghicitorii și alții.
99. Ea are un amant urâcios și tâmpit.
100. Soldații și ofițerii armatei sunt curajoși și viteji.
101. Am rezolvat o problemă grea ca o piatră de moară.
102. Poarta palatului era ruginită, deși parcă era din aramă.
103. Zidurile castelului erau din argint, fotoliile erau din piele.
104. La cofetărie găsești dulciuri și băuturi răcoritoare (alviță, halva, bomboane, bragă, ciocolată, dulceață din diferite fructe, iaurt, cremă de zahăr ars, sucuri, susan, torturi cu frișcă sau cu ciocolată), iar la alimentara poți să-ți târgui: cașcaval, smântână, mălai, ulei, salam, șuncă, cârnați, pastramă.
105. Nepoata citește și dansează.
106. Cumnata o dușmănește pe moașa celor doi gemeni.
107. Primarul poate porunci numai în primăria sa.
108. Vecina ghicește, iar vecinul o ajută și el, aducându-i clienți.
109. Cu vagoanele de tren și cu vapoarele se cară marfa adusă din străinătate în țară.
110. Pe strada cu uzina se află turnul de apă, stația de benzină, școala, târgul de vite.
111. Mai încolo, în centru, dai de parc și lângă el se află un pod.
112. Dincolo de pod este piața, iar la 200 de metri găsești plaja.
113. Pe partea cealaltă a apei, la poalele muntelui, este o mină de sare.
114. În stânga se află marea cu valurile ei puternice.
115. Prietena nașilor mei a avut mulți musafiri: colegi, părinți, prieteni, nepoți, alte rude apropiate și invitați.
116. Capra este râioasă.
117. Garda a arestat un hoț lângă magazinul din centru.
118. Trestia este stufoasă.
119. Snopii cu spice de grâu sunt putrezi.
120. Moara macină porumb, grâu, soia.
121. Dacă fierbi apă în cratiță se produce abur.
122. Ciuperca este pestriță și otrăvitoare.
123. El și-a spus rugăciunea potrivită.
124. Cloșca a ciugulit toată verdeața din curte: meiul, lalelele, ghioceii, tot. A rupt cu ciocul și sacii în care erau boabe de fasole, semințe de mei, de floarea soarelui și semințe de mac.
125. A rămas nerupt doar sacul cu orz.
126. Vițele din vie sunt rare, dar frumos mirositoare.
127. Cocoșul cucurigă ziua și noaptea, iar găina croncăne toată ziua.
128. Calul nechează.
129. Este bine să ocolești godinul ăsta, că este încins și te arzi.
130. Ea măsoară pe furiș clasa din ochi (cu privirea).
131. Iarmarocul este organizat marțea și vinerea.
132. Macaraua lucește în soare.
133. Pasta de roșii este mai dulce decât cea de ardei, care este iute.
134. Lumânările sunt de ceară.
135. Pe arsuri se pune ceară de albine.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

136. Pământul se îngraşă cu bălegar.
137. Centrala termică asigură căldură în cartier (mahala).
138. Am tras jăratecul din vatră direct în sobă.
139. În cameră mai erau: un covor şifonat şi ros de molii, un şorţ unsuros, alte lucruri de îmbrăcat (cizme, flanele, fulare, funde de prins părul, fuste, rochii, gulere noi de cămăşi, chiloţi bărbăteşti şi femeieşti, izmene, costume bărbăteşti, maiouri, pălării, un palton, panglici de prins părul în coc, agrafe, pantofi, poşete, tricouri, pardesie şi tot ce păstrau pentru zestre - prosoape, ştergare ş.a.).
140. Mirele i-a cumpărat miresei mărgele ca nişte mărgăritare, o salbă de aur, un medalion cu pietricică preţioasă, un lănţişor de aur şi nişte ochelari de soare.
141. Am cumpărat stofă şi mătase aduse din străinătate.
142. Cimitirul evreiesc se află lângă bancă şi bibliotecă.
143. Nora a reuşit să se angajeze (să intre) la Fabrica de postav.
144. În casă aveau un pat de lemn, un şifonier verde, o masă bej acoperită cu o faţă de masă din plastic, parcă era o muşama, o perdea potrivită ca mărime şi plăcută la vedere.
145. Aşadar, nu era o locuinţă întunecoasă.
146. Bunicul îşi perie din când în când uniforma cu care a lucrat la calea ferată.
147. De perete sunt fixate rafturi pe care le-am primit în dar, de la socrii mei.
148. Înainte vreme, străbunii noştri locuiau în bordeie şi în corturi, nu ca acum în blocuri sau în case cu acoperiş din tablă sau ţiglă, cu calorifere şi cu giurgiuvele la geamuri.
149. De ieri, bunica a început să tricoteze pentru strănepoţi.
150. Soluţia este slabă. Apa nu conţine minerale.
151. Alama este folosită de ţiganii căldărari.
152. În trunchiul copacului din curte este o scorbură.
153. Pe creanga de brad sunt trei conuri.
154. Noi păstrăm brăduleţul de Crăciun şi la Anul Nou, de Sfântul Vasile de asemenea, şi-l scoatem din casă după Bobotează încolo, chiar după Sfântul Ioan.
155. Când vine Boboteaza, crapă până şi pietrele de frig.
156. În vale, pe baltă, cresc nuferi.
157. Roşcovele sunt sus, în vârf.
158. Pe stâncă, în stânga, erau doar nişte tufani.
159. Arabii se roagă la Allah.
160. Pe cer se zăreşte un nor de ploaie.
161. Pe pământ s-a dezlănţuit un nor de praf.
162. Peisajul este obişnuit.
163. I-a tras o lovitură mortală.
164. Au venit cu toată ceata, parcă era o oaste.
165. În remorcă era o rulotă fără roţi.
166. Au zugrăvit şaizeci de case şi au vopsit doar câteva semafoare.
167. Nu s-au înţeles cu poliţaiul şi s-au judecat la tribunal.
168. Gâscanul sâsâie şi, dacă îl enervezi, te muşcă.
169. Vânătorii au împuşcat toate lighioanele.
170. Până la urmă, s-au împăcat cuscrii între ei.
171. El a anunţat că se va organiza un concurs.
172. Vestea nefericită a ajuns şi la ei.
173. Situaţia este destul de clară.
174. Prostia şi plăcerea costă bani.
175. Dimineaţa este răcoare, temperatura fiind mică.
176. Să faci fapte de omenie şi să fii omenos!
177. Dacă ai credinţă în Dumnezeu, dacă eşti credincios, dacă eşti mulţumit de ceea ce faci şi de ceea ce ai, atunci vei fi, într-adevăr, fericit în viaţă.
178. Vrednicia alungă lenea.
179. Dacă faci scandal, ajungi să fii judecat după cum scrie în lege.
180. Iubirea şi înţelegerea sunt secretul căsniciei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

181. Omul supărăcios lesne își găsește dușmani.
182. Circulația pe șosea este mare.
183. Animalele beau apă de la fântână, dintr-un jgheab de lemn.
184. Cu tractorul se ară, cu semănătoarea se seamănă, iar cu combina se recoltează (se seceră).
185. Până și martorii au protestat pentru judecata strâmbă.
186. Tinerii joacă volei cu o minge cu multe petice.
187. Ne-am încurcat în calcule.
188. Praful este aspirat cu aspiratorul, iar gunoiul este măturat cu mătura.
189. De locomotivă sunt legate doar vagoane de călători și de poștă.
190. Am cumpărat felurite aparate: un mixer, radiocasetofoane, pompe de scos apa din fântână.
191. Preoteasa este destul de amărâtă: nu are nici un ajutor.
192. Credincioșii îl respectă doar pe preot, că îi iartă de păcate.
193. Mușețelul uscat este bun pentru ceai.
194. Pe o tavă erau niște cățel de usturoi și niște ciorchini de struguri.
195. Adâncimea apei este mică.
196. Amintirea despre el era încă vie în memoria ei.
197. Are numai necazuri, nu are nici un rost în viață, nici o dorință, nici o plăcere, nu-și găsește liniștea niciunde.
198. Și-a făcut o poză la fotograf.
199. Oamenii au secat balta și au plantat plopi și tei.
200. Pianistul a câștigat o medalie de bronz la concursul de pian.
201. Din partea mea, cred că trebuie să te astâmperi, că i-ai amețit și i-ai derutat pe toți.
202. Îi curgeau lacrimile, așa de bucuros era.
203. Străinul era cu mustață și bărbos.
204. Paloșul zmeului era tot atât de ascuțit ca și al voinicului.
205. Am primit banii: în bancnote și monezi.
206. Fierarul trage la foale.
207. A circulat cu căruța incorect, iar polițaiul i-a aplicat o amendă (l-a amendat).
208. Autobuzele și microbuzele circulă mai repede decât tramvaiele.
209. Trenul a oprit la barieră.
210. S-a răsturnat barca și s-au înecat toți.
211. Numele meu este format din cinci litere.
212. Zilele săptămânii sunt: luni, marți, miercuri, joi, vineri, sâmbătă și duminică.
213. Lunile anului sunt: ianuarie, februarie, martie, aprilie, mai, iunie, iulie, august, septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie.
214. Mânerul tigăii este din aluminiu și de-aia se încinge așa de repede.
215. Motoreta scoate fum înecăcios.
216. Plasa de prins pește are 90 de noduri.
217. Numărul meu norocos este 80 și nu 60.
218. Am desenat un pătrat, un cerc, un oval, un triunghi.
219. Îți dau două perne cu fulgi de gâscă.
220. La polul Nord este foarte frig.
221. Prețul untului este foarte scăzut.
222. Dacă semeni doar un rând cu castraveți, nu trebuie să mai cumperi din piață.
223. I-a arătat semnul făcut în tocul ușii.
224. I-a arătat semnul crestat în ușă.
225. În biserică au încăput doar 70 de credincioși.
226. Termosul păstrază apa rece.
227. Mirii s-au plimbat cu trăsura.
228. Păsările beau apă din troacă.
229. Din baltă se aude un zgomot asurzitor.
230. Ajută-ți aproapele și vei fi și tu ajutat.
231. Ea este mereu bănuitoare.
232. Acul este bont.
233. El nu este botezat, pentru că este musulman.
234. La față este brunet.
235. Căciula este deja dăruită cuiva.
236. Să fii iertat de Dumnezeu!
237. El îi este inferior ei.
238. Are pasul lent, vine încet.
239. Casa este luminoasă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

240. Mărul este mălăieț.
241. Cerşetoarea este, la rândul ei, miloasă.
242. Brățara este metalică.
243. Câmpul este neted.
244. El a fost numit ministru.
245. Mânzul este rănit la un picior.
246. Omul harnic este răsplătit.
247. Fața lui este rotundă.
248. A fost o vară secetoasă.
249. Este serbat de noi în fiecare an.
250. El le este superior.
251. La etajul superior locuieşte o babă oarbă.
252. Din carnea tocată facem cârnați, mici sau sarmale, pe cea împuțită o aruncăm la câini.
253. Brânza este untoasă.
254. A călcat cu talpa pe gândac şi s-a auzit "trosc!".
255. Vitele împung cu coarnele.
256. Chiar dacă sunt încovoiate, ca cele de berbec.
257. Iubeşte pacea şi ai parte de linişte.
258. Alunițele de pe corpul lui diferă de cele de pe pielea fetei.
259. Au trăit toată viața pe spinarea altora.
260. Mi-a amorțit piciorul de la şold în jos.
261. El se ocupă cu artizanatul.
262. Am văzut un film color.
263. Unchiul din partea mamei ştie multe ghicitori, iar unchiul din partea tatălui ştie cântece.
264. A făcut multă instrucție în armată.
265. Am încredere în tine.
266. Este plăcerea mea să te ajut.
267. Culoarea mea preferată este gri.
268. Dă-mi un sfat bun!
269. Fă-mi favoarea asta!
270. Cabinetul era prăfuit.
271. După ce mortul este îngropat în mormânt, clopotul nu mai bate (încetează să mai bată).
272. La colțul grădinii se găseşte W.C.-ul. Cum se spune exact în dialectul propriu? Latrină? Closet?
273. Echipamentul este de culoare albastră.
274. Adică, decât să nu fiu deloc, mai bine îl dau gata de tot, pentru că mereu prea îmi stă (face) în contra.
275. Vizavi de vie era cândva un conac boieresc.
276. Când omul moare, duhul părăseşte trupul său şi se înalță la cer.
277. Omul are un singur buric şi mai multe mațe.
278. Stăpân.
279. Rob.
280. El scapă lumea.
281. El salvează lumea.
282. Arabul.
283. Arabii.
284. Genunchi.
285. El îngenunchează.
286. Ea cade în genunchi.
287. Izvorul.
288. Butoiul este de dud.
289. Ea mulge vacile.
290. Bivolița este umflată.
291. Piticul este comic.
292. Sarmaua.
293. Sarmalele.
294. Castravetele.
295. Castraveții.
296. Porcul este castrat.
297. Cornul.
298. Coarnele.
299. Cântec lung.
300. Cântece lungi.
301. Cântec vechi.
302. Biserici.
303. Geamie.
304. Geamii.
305. Minaretul.
306. Mătura este scurtă.
307. Socrul meu.
308. Soacra mea.
309. Socrii lui.
310. Soacrele lor.
311. Dobândă la bani.
312. Cu profit.
313. Cu dobândă.
314. Oala.
315. Oalele.
316. Brățară.
317. Brățările.
318. Medalion.
319. Lănțişorul.
320. Tărâțe.
321. El îndeasă mălaiul în sac.
322. Chimirul.
323. Grosimea brâului.
324. Pilă de pilit.
325. Pilele.
326. Gaura.
327. Găuri.
328. Pruna.
329. Prune.
330. Prunul.
331. Prunii.
332. Gutuie galbenă.
333. Gutui acre.
334. Cartoful.
335. Cartofii.
336. Sfeclă roşie.
337. Sfecle albe.
338. Mazărea.
339. Boabe de mazăre.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

340. Fasolea.
341. Bobul de fasole.
342. Piperul.
343. Vânăta.
344. Vinetele.
345. Podea putredă.
346. Podele putrede.
347. Duşumea.
348. Duşumele.
349. Dugheană.
350. Dughene.
351. Ilicul cel nou.
352. Ilicele vechi.
353. Ciorapul roşu.
354. Ciorapii verzi.
355. Ziarul.
356. Jurnalul.
357. Revista.
358. Cutii de viori.
359. Tocuri de viori.
360. Tocul uşii.
361. Amestec zahărul cu făina.
362. Este proastă.
363. Sunt proşti.
364. Sunt proaste.
365. Cumnată de frate.
366. Cumnată de soră.
367. Cumnat din partea nevestei.
368. Cumnată din partea bărbatului.
369. Tabla este nouă.
370. Tinicheaua este argintie.
371. Din tine.
372. Din mine.
373. Din ea.
374. Mare prostie!
375. Mare tâmpenie!
376. Mare nebunie!
377. Mai departe.
378. Hristos a înviat!
379. Adevărat a înviat!
380. La mulţi ani!
381. Verişor.
382. Verişoara mea.
383. Bună ziua!
384. Bună dimineaţa!
385. Bună seara!
386. Noapte bună!
387. Somn uşor!
388. Vise plăcute!
389. Fânul uscat.
390. Fânul este cosit proaspăt.
391. Am uitat.
392. M-am uitat la ei.
393. Deşteaptă.
394. Este prost.
395. Te aştept.
396. Vai de mine!
397. Vai mie!
398. Soacră rea.
399. Soacra ta.
400. Soacra (din partea) băiatului.
401. Soacra (din partea) fetei.
402. Bradul miresei.
403. Pe cineva.
404. Gheorghe.
405. Sfântul Gheorghe.
406. Bunicii.
407. Bunicul este bărbos.
408. Dans turcesc.
409. Religie musulmană.
410. Obicei spoitoresc.
411. Ovăzul.
412. Orzul.
413. Grâul.
414. Marin.
415. Ionică.
416. Pilă de pilit.
417. Laolaltă.
418. Pile de pilit.
419. Boabe de orez.
420. El ţine la frig.
421. Ea tremură de frig.
422. El este rezistent la sete.
423. El reuşeşte tot ce-şi pune în cap.
424. Cum e turcul (aşa e) şi pistolul.
425. Copilărie.
426. Bătrâneţe.
427. Feciorie.
428. Fetie.
429. Cununie.
430. Văduvie.
431. Văduv.
432. Respectul se învaţă din pruncie.
433. Seara este răcoare.
434. Rănită.
435. El se răzgândeşte.
436. Ea îl răsplăteşte.
437. Ea i-a salvat viaţa; l-a salvat de la moarte.
438. El este roşu ca racul.
439. Ea roade oasele.
440. Noapte bună tuturor!
441. Bani în rate.
442. Pe grumaz.
443. Stă pe vine.
444. Neplăcere.
445. Face numai neplăceri.
446. Am necazuri.
447. Scrum de ţigară.
448. Cenuşă.
449. Scrumieră.
450. Paie verzi.
451. Arde focul.
452. Acoperişul este de papură.
453. Urzica înţeapă puternic.
454. El a umflat mingea.
455. Puroiul a ţâşnit până în tavan.
456. Ea l-a atins din greşeală.
457. Este om umblat.
458. El loveşte cu pumnul în masă.
459. Ai acte?
460. Documentele sunt false.
461. Surori bune.
462. Fraţi vitregi.
463. Mamă vitregă.
464. Tată vitreg.
465. Vorbă, vorbe.
466. Cuvânt, cuvinte.
467. Glumă, glume.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

468. El frânge pâinea.
469. Rupe bățul !
470. Aşchii de lemn.
471. Măciucă de lemn.
472. Mingea a spart geamul.
473. Cartuşul este ud.
474. Flori mirositoare.
475. Flori de salcâm.
476. Doi salcâmi.
477. Caisul.
478. Caişii.
479. Zarzărul.
480. Zarzări.
481. Zarzără.
482. Zarzăre.
483. Corcoduş.
484. Corcoduşe.
485. Cioară.
486. Ciori.
487. Femeie stricată.
488. El poate să-l vândă.
489. Băierele pungii.
490. Umblă desculță.
491. Roua de dimineață.
492. El împuşcă porcii mistreți.
493. Punguță cu bani.
494. Catarama de la curea.
495. Prune acre.
496. Puişor de găină.
497. Bobocelul de gâscă.
498. Vrăbiuța.
499. Vrăbiuțe.
500. Păsărica.
501. Păsărici.
502. Sunt de acord cu tine!
503. Sunt contra lui.
504. Stau dincolo de el.
505. Sunt împotriva ta.
506. Prosopul şi săpunul.
507. Ce nebunie!
508. Ce prostie!
509. Ce măgărie!
510. Tâlhar la drumul mare.
511. La răscruce de drumuri.
512. Ce om prost!
513. Ce proastă este!
514. Profesorul nostru.
515. Profesoara noastră.
516. Dascălul şcolii.
517. Dascălul bisericii.
518. Nevasta popii.
519. Ea primeşte o adeverință.
520. Pe prispă.
521. Prima lui noră.
522. Primarul este ales de noi.
523. Nu este numit.
524. Avem un bulibaşă nervos.
525. Prietena ta şi prietenii lor.
526. Primul [cel] sosit.
527. Are valoare dublă.
528. Inel de aur de 18 carate.
529. Cu prețul la jumătate.
530. El doar critică.
531. Îi judecă pe toți.
532. Cafea prăjită.
533. Carne de vită.
534. Carne de porc.
535. Alune prăjite.
536. Cartofi prăjiți.
537. Cartofi copți.
538. Omul potrivit la locul potrivit.
539. Pozarul.
540. Drum prăfuit.
541. Poşeta mea.
542. Geanta ta.
543. Geamantanul lui.
544. Oală de lut.
545. Tină.
546. Clisă.
547. Poți şi tu să înfigi acul în pânză.
548. Postavul este o materie bună.
549. Croitorul.
550. Croitoreasa.
551. Roi de albine.
552. Stup de albine.
553. Trântor.
554. El porunceşte.
555. Viespele îl înțeapă.
556. Albina îl hrăneşte pe om.
557. Ea cască întruna de somn.
558. Cască-ți gura!
559. Poarta este deschisă.
560. Mațul este înnodat.
561. Mățişorul este moale.
562. Pana.
563. Pene.
564. Coada.
565. Cozi.
566. Pe policioară.
567. În raft.
568. Cărți de religie.
569. Poftă bună!
570. Hai noroc!
571. Să-ți fie de bine!
572. Podeaua este de lemn.
573. Pod de lemn.
574. Urechile podului.
575. Gură de metrou.
576. Plugul este tras de boi.
577. Bivolul este mai puternic decât boul.
578. Plopul.
579. Ce bucurie să te aud!
580. Ce plăcere să te întâlnesc!
581. Mirele are un chip plăcut.
582. El plantează meri.
583. El sădeşte flori.
584. Mâța prinde şoricei.
585. Şurubul.
586. Două piulițe.
587. Muftiul a călătorit în toată lumea.
588. Țigară aprinsă.
589. Țigară stinsă.
590. Pipa.
591. Tutunul.
592. El umblă cu trăsura.
593. El se însoară.
594. Ea s-a măritat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

595. Iubitul sorei.
596. Umăr.
597. Umeri lați.
598. Pilaf de orez.
599. Petală de floare.
600. Petic de sac.
601. Cortul este peticit.
602. Piață.
603. Pietricică.
604. Aluniță pe gât.
605. Bob de piper.
606. Perdea; perdele.
607. El își cunoaște meseria.
608. Ardei.
609. Țuica este tare.
610. Rachiul fiert.
611. El mătură cu mătura cea deasă.
612. Ea perie cu peria.
613. Ruda mea.
614. Rudele lor.
615. Batem palma?
616. Facem învoiala?
617. Faceți târgul?
618. Așternutul este alb ca spuma laptelui.
619. Ei dorm înveliți în plapuma umplută cu fulgi.
620. El se bagă sub plapumă ca să doarmă.
621. Șeful.
622. Șefa.
623. El se învelește cu cearșaful.
624. Doarme rupt de oboseală.
625. Ea doarme adânc.
626. Pastramă de oaie.
627. El se culcă în pat.
628. El tot timpul [se] jură strâmb.
629. Ce pățește dacă jură strâmb?
630. Merge la popa să-l dezlege!
631. Baba descântă toată ziua.
632. Cotoroanța aia umblă cu blesteme.
633. Parcă așa era!
634. Spălătoreasa înălbește rufele.
635. Papagalul.
636. Păpușa.
637. Povestea.
638. Povești.
639. Basmul.
640. Basmele.
641. Fulgarul strânge fulgi.
642. Penarul strânge pene.
643. Păunul.
644. Păuni.
645. Pană de găină.
646. Fulgi de gâscă.
647. Iarăși.
648. Palton ros.
649. Fes ponosit.
650. Două paloșe ale voinicului.
651. El plesnește de gras.
652. Bobocul întâi plesnește, apoi înflorește.
653. Crapă și pietrele de frig.
654. Palat împărătesc.
655. Conac boieresc.
656. Vatră de foc.
657. El înfășoară ața de pe mosor pe țeavă.
658. Sânge spurcat.
659. Om spurcat.
660. Păcătos.
661. Bălos.
662. Inimă.
663. Inimi.
664. Suflet.
665. Suflete.
666. Ciupercă otrăvitoare.
667. Șarpe veninos.
668. Oaste de turci.
669. Oști împărătești.
670. Orz.
671. Ovăz.
672. Oprește comedia din bâlci!
673. El a oprit motorul.
674. Bătrân omenos.
675. Femeie plină de omenie.
676. Boală.
677. Boli.
678. Om inimos.
679. El dă ocol casei.
680. Ocoliți, vă rog !
681. Ochelari de vedere.
682. Ieri.
683. Mâine.
684. Alaltăieri.
685. Poimâine.
686. Două ocale de brânză.
687. Sandá.
688. Trei sandale.
689. Ofițer.
690. Ofițer de armată.
691. Pompier.
692. Fochist de centrală.
693. În odaia mare.
694. Am trei odăi înalte.
695. L-a ajuns oboseala.
696. Târg de vite.
697. Obor.
698. Iarmaroc.
699. Piață cu vechituri.
700. Talcioc.
701. După cum este obiceiul la nuntă.
702. Număr.
703. Socoteala banilor.
704. Număratul banilor.
705. Calculul banilor.
706. Nuferii plutesc pe apă.
707. Nor de furtună.
708. Vijelie.
709. Furtună.
710. Mână noduroasă.
711. Noduri de plasă.
712. Plasă de pește.
713. Minciog.
714. Tablă și nituri.
715. Țiganul bate cu ciocanul în nicovală.
716. Câmpul este neted.
717. Nepoată de soră.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

718. Nepot de frate.
719. Alergând, prinzi ceva.
720. Negustor mare.
721. Birtaş.
722. Cârciumar.
723. Vânzător.
724. Necazul meu este şi al tău.
725. Ceai de muşeţel.
726. El înghite bulina.
727. El stă despuiat.
728. Ea se despoaie.
729. El face baie în albie.
730. Ea stă despuiată.
731. Mustaţă; mustăţi.
732. Bărbat mustăcios.
733. Musulman.
734. Turc musulman.
735. Ţigani turciţi.
736. Ţigani vătraşi.
737. Ţigani cocalari.
738. Ţigani ursari.
739. Ţigani căldărari.
740. Ţigani geambaşi (de cai).
741. Ţigani pieptănari.
742. Muşamaua este grena.
743. Muşamale grena.
744. Un voinic.
745. Voinică de femeie.
746. Braţ.
747. Braţul.
748. Mâna.
749. Palma.
750. Pumnul.
751. Degetul.
752. Unghia.
753. Muncitorul.
754. Lucrătorul.
755. Munţi înalţi.
756. Muntele.
757. Ochi ca murele.
758. Sunetul vocii.
759. Glasul omului.
760. Glasul păsărilor.
761. Moaşa copilului.
762. Îl omoară în bătăi.
763. El se scarpină pe burtă.
764. Are o coastă ruptă.
765. Lovitură de moarte.
766. Acrişor.
767. Piperat.
768. El se freacă de uşă.
769. Miezul pâinii.
770. Coajă de pâine.
771. Vinurile roşii.
772. Vinurile albe.
773. Mireasa are rochie albă.
774. Nu te mira degeaba!
775. Mirosul puternic vine de la gunoaie.
776. Maistrul zideşte cu chirpici şi cu cărămizi.
777. O mie de galbeni.
778. Om milos.
779. Femeie haină.
780. Melcul are coarne ca de bou.
781. Omizile mănâncă frunze.
782. Tâmplarul repară mobila.
783. Zugravul vopseşte cu vopsea şi văruieşte cu var pereţii.
784. Olarul face oale.
785. Pieptănarul face piepteni.
786. Dulgherul face cofe, scaune, scăunele, măsuţe de lemn.
787. Ursarul joacă ursul.
788. Fierarul face potcoave şi potcoveşte caii.
789. Mazărea face teci (păstăi) ca şi fasolea sau soia.
790. Uleiul de porumb.
791. Ulei de floarea soarelui.
792. Ulei de ricin.
793. Ulei de soia.
794. Porumbelul a înghiţit o mărgea.
795. Luna este galbenă.
796. Cer înstelat.
797. Miezul nopţii.
798. Miezul zilei.
799. Este beat mort.
800. Bate clopotul bisericii.
801. Ochi căprui.
802. Sprâncene stufoase.
803. Criminal.
804. Martor la crimă.
805. Machidonul.
806. Bulgarul.
807. Românul.
808. Gagiul.
809. Sârbul.
810. Grecul.
811. Albanezul.
812. Dobrogeanul.
813. Tătarul.
814. Ţânţarul.
815. Salbă de mărgăritare.
816. Primul război.
817. Al doilea război.
818. Mămăligă.
819. Mahmudea.
820. Tabla este bătută (prinsă) în cuie.
821. Marea Neagră.
822. Dunărea.
823. Bulgaria.
824. Turcia.
825. Grecia.
826. Albania.
827. Macedonia.
828. România.
829. Grecul aduce marfă arăbească.
830. El lipeşte căldarea.
831. El s-a înroşit de ruşine.
832. Locomotiva trenului.
833. Lopată.
834. Sapă.
835. Furcă.
836. Lucios.
837. Ciurul.
838. Sita.
839. Aurul luceşte în soare.
840. Ceaţa.
841. Lumina soarelui.
842. Lumina becului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

843. Soare luminos.
844. Lumina lunii.
845. Face două-trei beții pe an.
846. Peştişorule!
847. Maci roşii.
848. Mălai copt.
849. Mămăligă untoasă.
850. El trage barca la mal cu cangea.
851. Lighean.
852. Cuier.
853. Lighioanele pădurii.
854. Muma pădurii.
855. Este linişte şi pace.
856. Lacrimă pe obraz.
857. Nuci.
858. Mi-e poftă să mănânc o nucă.
859. Muci.
860. Poftesc după mazăre boabe.
861. Fă bine şi ascultă-mă!
862. Călcâiul.
863. Două călcâie.
864. Animal sălbatic.
865. Animal de pădure.
866. Animal domestic.
867. Animal din curtea omului.
868. Iartă-ne greşelile!
869. El încuie cu lacătul.
870. Lacrimă.
871. Lacrimi.
872. Laleaua este albastră.
873. Za de lanț.
874. Zale de lanț.
875. Lănțişor de argint.
876. Ruşinea nu este pentru cei neruşinați.
877. Ruşini.
878. Leagănul copilului.
879. Troaca copilului.
880. Drob de sare.
881. Legume verzi.
882. Legea țigănească.
883. Mărăcini cu țepi.
884. Trandafiri cu ghimpi.
885. Ginerele dansează cu soacra.
886. El ascultă ce îl învață părinții.
887. Este şi ea ascultătoare.
888. Sabie.
889. Spadă.
890. Brâie de bărbați.
891. Ied de capră.
892. Miel de oaie.
893. Femeie gravidă.
894. Femeie grea.
895. Apă curată.
896. Jandarm curajos.
897. Iepure fricos.
898. Curcă.
899. Curcan.
900. Polițai.
901. În cuibul berzei.
902. Cucul rămâne singur.
903. Culoarea este gri.
904. Cumnatele mele.
905. Lumânarea fântânii.
906. Cumpăna fântânii.
907. Cobiliță.
908. Cotul lui.
909. Coatele lui.
910. El a căzut în coate.
911. Ea merge târâş.
912. Semințe de floarea soarelui.
913. Semințe de ridichi.
914. Cufăr.
915. Valiză de cătană.
916. Ladă.
917. Cutie.
918. Gamelă soldățească.
919. Gunoier.
920. Om de serviciu.
921. Bunica împleteşte ciorapi.
922. Pe mormânt se pune crucea.
923. Creştin.
924. Crucile pot fi din lemn, din piatră sau din marmură.
925. Pe jos are gresie.
926. Creion.
927. Plaivas.
928. Cioara croncăne.
929. Cioroiul stă de veghe.
930. Crengile copacului.
931. Crătiți de aluminiu.
932. Păr creț.
933. Femeie credincioasă bărbatului.
934. Am credință în Dumnezeu.
935. Covor turcesc.
936. Carpetă persană.
937. Cojocarul coase cojoace din piele.
938. De Crăciun vine Moş Crăciun.
939. Cotoiul negru.
940. Motanul bălțat.
941. Pisoiul gri.
942. Bucată cu bucată.
943. Urciorul.
944. Bucăți de lemn.
945. Cârpă de şters.
946. Cârpe de spălat.
947. El se spală până la brâu.
948. Tabără de țigani.
949. Corturile țiganilor.
950. Şatră.
951. Moartea vine cu coasa şi coseşte viețile.
952. Cornul caprei a străpuns burta căprarului.
953. Brățara mea.
954. Lănțişorul de la gât.
955. Trupul lor.
956. Corpul lor.
957. Singuri cositorim vasele.
958. Singură am crescut copiii.
959. Am rămas singură în drum.
960. Negru ca pana corbului.
961. Să fii corect şi drept în viață!

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

962. Încolo-încoace.
963. Afacere împreună (comună).
964. În comun.
965. Conducerea casei o are tatăl.
966. Noi hotărâm cu toții împreună.
967. El dă porunci.
968. El comandă.
969. Stăpânul trage chiulul.
970. Găină pestriță.
971. Haine pestrițe.
972. Cer înstelat.
973. Căruțe colorate.
974. Om viu.
975. Ființă vie.
976. Suflet viu.
977. Celălalt împărat.
978. Cealaltă vecină.
979. Coleg de militărie.
980. Tovarăș de luptă.
981. Sul de hârtie.
982. Potcoave de catâri.
983. Potcoave de cal.
984. Diavolul stă cocoțat pe gâtul ei.
985. Cocostârcul stă într-un picior.
986. Piepturile de gâscă.
987. Dumicat de pâine.
988. Firimituri înmuiate în lapte.
989. Vecina are pe jos o rogojină.
990. Pe saltea este o pătură aspră.
991. Pe zid (pe perete) este un covor cusut.
992. La cafenea poți fuma, bea cafea și mânca dulciuri.
993. Pâinea stă în paner.
994. Coș de pâine.
995. Coș de nuiele.
996. Genunchiul tău este julit.
997. Picior zdrelit.
998. Genunchii mei.
999. Să îngenunchezi în fața părinților, a nașilor și a popii!
1000. El câștigă destul după munca lui.
1001. Câștigul.
1002. Cloșca cu puii ei.
1003. El îi strânge mâna prietenește.
1004. El îl spânzură de tavan.
1005. El îl îneacă în apă.
1006. Cârligul este scurt.
1007. Nisipuri de Dunăre.
1008. Pietriș.
1009. Cumnatul este un cântăreț vestit.
1010. Ea îl tunde azi.
1011. Chibritul cel nou.
1012. Chibritele.
1013. Băț de chibrit.
1014. Chioșcul nostru.
1015. Astfel de lucru nu se face.
1016. El fierbe ouăle.
1017. Văzând și făcând.
1018. Mătăsuri.
1019. Chei de tinichea.
1020. El calcă pe coada ursului.
1021. Căpșuna.
1022. Ei au căsnicie bună.
1023. Din cauza lui.
1024. Din pricina lui.
1025. Cazmaua este ascuțită.
1026. Baligă, baligi.
1027. Două roți de cașcaval.
1028. Ca să ceri, trebuie să și dai.
1029. Merg ca să întreb.
1030. Pielea este catifelată.
1031. Cartofii sunt apătoși.
1032. Mergem cu căruța cu coviltir.
1033. Car fără coviltir.
1034. Împăratul are castel de aur.
1035. În căpistere.
1036. Ea frământă aluatul.
1037. Coca este moale.
1038. Popa citește cartea.
1039. Biblia.
1040. Mahalaua spoitorilor.
1041. Cartierul turcesc.
1042. Santinela păzește primăria.
1043. Caraula păzește poliția.
1044. Flori la căpătâi.
1045. Perne.
1046. Camionul.
1047. Cămilă cu două cocoașe.
1048. Cămilă cu o cocoașă.
1049. Cocoșatul ăsta șmecher.
1050. Capacele de borcane.
1051. Capacul vedrei.
1052. Cale ferată.
1053. Șinele trenului.
1054. Am două căciuli de oaie.
1055. Cameră de zi.
1056. Ciorapul de mătase.
1057. Paltonul de blană.
1058. Pantalonul de catifea.
1059. Pantalonii de pânză.
1060. Rochie de stofă.
1061. Se afumă căldarea.
1062. El înnegrește tuciul.
1063. Față înnegrită de funingine.
1064. Această noră.
1065. Acest tată.
1066. Acești cai.
1067. Aceste flori.
1068. Vecinul acela.
1069. Sacul ăla.
1070. Masa aceea.
1071. Floarea aia.
1072. Caii aceia.
1073. Sacii ăia.
1074. Mesele acelea.
1075. Florile alea.
1076. Cocoșul ăsta.
1077. Floarea asta.
1078. Caii ăștia.
1079. Florile astea.
1080. Un ardei gras.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1081. Doi ardei graşi.
1082. El nu ia nimic.
1083. Cafeaua este amară.
1084. Două cafele fierbinți.
1085. Geantă de piele.
1086. Giurgiuveanul vine des aici.
1087. Olteniţeanul vine mai rar.
1088. Girafa are gâtul foarte lung.
1089. Frate geamăn.
1090. Tizul meu.
1091. Tiza mea.
1092. Geamul ferestrei.
1093. Sticla de geam.
1094. El cositoreşte căldările.
1095. Lipeşte cazanul!
1096. Iubiţi-vă părinţii!
1097. Dragostea de părinţi.
1098. Iubire de oameni.
1099. Dragoste de naş.
1100. Naşa mea.
1101. Naşii tăi.
1102. Focurile erau vii.
1103. Ajutoarele primite.
1104. Ajutorul dat de tine.
1105. El trăieşte prost.
1106. Casa este întunecoasă.
1107. Întunericul din casă.
1108. El s-a încurcat cu o fată rea.
1109. Îl doare stomacul.
1110. Nu complica lucrurile!
1111. El îngreunează treaba.
1112. Secera este încovoiată.
1113. Cornul este încovoiat.
1114. Eu nu am încredere în tine.
1115. Uleiul se încinge greu.
1116. Tava din cuptor.
1117. Maşina este încărcată.
1118. Popa s-a închinat şi lumea şi-a făcut şi ea cruce.
1119. Diavolul a dispărut.
1120. Turcii şi românii au făcut pace între ei.
1121. Averea noastră.
1122. Înțelegerea era să crezi în Dumnezeu.
1123. Eu înțeleg ce vorbeşti.
1124. Iese afară şi-şi face nevoile.
1125. L-a împuşcat cu arma.
1126. A dat şi cu pumnalul.
1127. Zăpada este albă.
1128. Iarna sunt zăpezi grele.
1129. Socrii nepotului meu s-au împăcat ieri cu cuscrii lor.
1130. El s-a împuţit şi şi-a cerut iertare.
1131. Jumătate de măr.
1132. Două jumătăți de pară.
1133. Argatul.
1134. Argații.
1135. Copilul s-a răsturnat cu troaca.
1136. Inimile noastre.
1137. Flăcăul îi scoate zmeului ochii.
1138. El iese ca vântul.
1139. Musafirul nostru.
1140. Invitatul nostru.
1141. Ilicul meu.
1142. Ilicele mele.
1143. Ruda mea.
1144. Rudele mele.
1145. Somn adânc.
1146. El duce (cară) sacul în spinare.
1147. Hârtie de scris.
1148. Nu scapă el de mine.
1149. Mucos.
1150. Cocă.
1151. El mă înşală sistematic.
1152. Jugul boilor.
1153. Jugurile.
1154. Spoitor.
1155. Spoitori.
1156. Cositorar.
1157. Cuscrul meu.
1158. Cuscra mea.
1159. Cuscrele mele.
1160. Socrul meu.
1161. Socrii mei.
1162. Soacra mea.
1163. Soacrele lor.
1164. Grănicerul păzeşte frontierele.
1165. Are gust iute.
1166. Guşter verde.
1167. Lucernă.
1168. Trifoi.
1169. Aramă roşie.
1170. El a găurit uşa.
1171. Guler de cămaşă.
1172. Guraliv.
1173. Limbut.
1174. Vorbăreț.
1175. Gură mare.
1176. Şoarece.
1177. Şobolan.
1178. Arici.
1179. Sună goarna.
1180. Grajdul.
1181. Bivolii.
1182. Grebla.
1183. Groapă de nisip.
1184. Gutuie galbenă.
1185. Şanțul străzii.
1186. Eu îndulcesc cafeaua.
1187. Eşti gata ?
1188. Ghindele nu sunt de mâncat.
1189. Ghiocelul a străpuns zăpada.
1190. Cuptorul de pâine.
1191. Gheata mea.
1192. Ghetele şi bocancii.
1193. Mie îmi ghiceşte o ghicitoare.
1194. Gagiu.
1195. Gagii.
1196. Gagici.
1197. Găleată cu apă.
1198. Tata ascunde banii.
1199. El se ascunde de mine.
1200. Garoafa este galbenă.
1201. Bărbierul şi frizerul.
1202. Şal.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1203. Fular.
1204. Fulgul de găină.
1205. Fundul butoiului.
1206. Fund de om.
1207. Fundă.
1208. Furculiță.
1209. Moartea este fioroasă.
1210. Fir de iarbă.
1211. Fir de păr.
1212. Foaie de hârtie.
1213. Frunză.
1214. Fasolea este fiartă.
1215. Am dureri.
1216. Ia țipirigul și câlții!
1217. Arsuri la ficat.
1218. Plămânii tăi.
1219. Felii de pâine.
1220. Eu sunt bucuros.
1221. Fiecare suflet.
1222. Fiecare ins.
1223. Fierarul.
1224. Fierari.
1225. Fapte bune.
1226. Am vești.
1227. Bunătăți.
1228. Profitul este mare.
1229. Dobânzile sunt mici.
1230. Farfurie.
1231. Evreii nu sunt botezați.
1232. Elevul învață bine.
1233. Fiecare ins.
1234. El ajunge repede.
1235. El îi iartă întotdeauna.
1236. Dulceață de mere.
1237. Cuvinte.
1238. Vorbe.
1239. Gânduri.
1240. Spinare.
1241. Spinări.
1242. Umeri.
1243. Umăr.
1244. Duduie focul în cuptor.
1245. Dudul.
1246. Butoi.
1247. M-a durut umărul.
1248. Baba i-a descântat bunicului.
1249. Baba zice un bocet.
1250. Baba bocește.
1251. Moșul jelește.
1252. Duhul rău.
1253. Legea este lege.
1254. El mulge vacile.
1255. Dreptatea ta.
1256. Dorința mea este să vin acolo.
1257. Ea îl răstoarnă.
1258. Dulapuri.
1259. Domn mare.
1260. Dopul sticlei.
1261. S-a zărit ceva.
1262. El a apărut deodată.
1263. Gânduri rele.
1264. El îi arată casa.
1265. El se gândește la ea.
1266. Ea s-a gândit la el.
1267. Defel.
1268. Derbedeu.
1269. Neisprăvit.
1270. Funduri de saci.
1271. Tătic.
1272. Gârle.
1273. Râuri.
1274. Judecata țigănească.
1275. Șatră.
1276. Ciutura cu apă.
1277. Cosița fetei.
1278. Coadă de păr.
1279. El scuipă pe jos și este urât ce face.
1280. Scuipatul.
1281. Scuipați.
1282. Ciudă.
1283. Mânie.
1284. Supărare.
1285. Cișmeaua.
1286. Cișmele.
1287. El citește Coranul.
1288. El citește Biblia.
1289. Cireșe roșii.
1290. Pasăre.
1291. Cucuveaua.
1292. Păsăroi.
1293. Păsărică.
1294. Hoața vine aici.
1295. Strigoaica și strigoiul.
1296. Lindină.
1297. Fată furată.
1298. Gâscanul și curcanul.
1299. Rața are cioc lat.
1300. Ciocănitoarea.
1301. Bibilica.
1302. Pupăza.
1303. Ciob de sticlă.
1304. Sticlă de lampă.
1305. El se ceartă cu cumnatul și cumnata.
1306. El îl strigă.
1307. El îl cheamă și pe tata.
1308. În cimitire sunt îngropați morții.
1309. Înainte să moară cineva, cântă cucuveaua.
1310. Câțiva inși.
1311. Câteva muieri.
1312. Puțini bărbați.
1313. Stai puțin!
1314. El se urcă pe scară.
1315. Podul casei.
1316. Maimuța se cațără în copac.
1317. El îl strigă pe puști.
1318. Bară de fier.
1319. Stai pe bancă!
1320. Bancă de bani.
1321. Nu jura strâm!
1322. Bandit.
1323. Palton ros.
1324. Baltă fără pește.
1325. Bășica porcului.
1326. Gunoi de la păsări.
1327. Bălegar putred.
1328. Negustor.
1329. Negustoreasă.
1330. Cucoană.
1331. Boieroaică.
1332. Căpestre.
1333. Copaie.
1334. Ea are părul lung, dar minte puțină.
1335. Ciobanul pleacă să pască oile.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1336. El cântă din fluier şi din caval.
1337. Doi berbeci.
1338. Două oi.
1339. Doi miei.
1340. Două miele.
1341. Baiera (băierile) sacului.
1342. Pe dealurile înverzite.
1343. Albie de lemn.
1344. Cufăr.
1345. Ladă de zestre.
1346. Tată, tăticule, ce faci?
1347. El este ajutat de toți.
1348. Avionul zboară sus.
1349. Mătuşa are avere.
1350. Ceva.
1351. Altceva.
1352. Miere de albine.
1353. Lacrimă curată.
1354. Inimă de aur.
1355. Bani de aur.
1356. Inel de aur.
1357. Om atent.
1358. Frâu de argint.
1359. Frâul.
1360. Căpăstrul de aramă.
1361. Poți să ridici sacul.
1362. Tata şi unchiul se iau la luptă.
1363. Trânta este bună.
1364. Ea este lăudată de dascăl.
1365. Astâmpără-te!
1366. Potoleşte-te!
1367. El îți dă un galben.
1368. Salbă de galbeni.
1369. Cocoşei de aur.
1370. Pătura este aspră.
1371. Lână aspră.
1372. Acul este ascuțit.
1373. Cuțitul este tăios.
1374. El râde de noi.
1375. Făină albă.
1376. Două verze.
1377. El îl prinde şi-l duce la armată.
1378. La cătănie, nu la spânzurătoare!
1379. Pisica prinde şoareci.
1380. Armăsarul.
1381. Armăsari focoşi.
1382. Arcuşul viorii.
1383. Arcuşuri de vioară.
1384. Arcul cu săgeți.
1385. El sapă pământul.
1386. Porcul râmă pământul.
1387. Un arici.
1388. Aricii.
1389. Argint.
1390. Ban de argint.
1391. Doi arginți.
1392. El îl arestează.
1393. El îl prinde.
1394. Ea îl leagă.
1395. Cine dintre ei strică?
1396. El strică!
1397. El greşeşte mult.
1398. Arabii sunt mahomedani.
1399. Sat apropiat.
1400. Apropie-te de mine!
1401. Apără-ți cinstea!
1402. Umbrela este udă.
1403. Apare umbra.
1404. Apare soarele.
1405. El îl anunță să vină la noi.
1406. Inele.
1407. Inel de argint.
1408. Inel de aramă.
1409. Inel de bronz.
1410. Brațul păpuşii.
1411. Brațele fotoliului.
1412. Brațele mâinilor.
1413. Hamul calului.
1414. Lui îi amorțeşte piciorul.
1415. Păstrez o amintire bună despre el.
1416. El ameţeşte de fum.
1417. El leşină uşor.
1418. Om amărât.
1419. Femeie amărâtă.
1420. Copii amărâți.
1421. Femei amărâte.
1422. Amant.
1423. Amanți.
1424. Amantă.
1425. Amante.
1426. Iubit.
1427. Iubita ta.
1428. Iubitele lor.
1429. Iubiții lor.
1430. Alvița este albă.
1431. Cutie de halva.
1432. Aluniță pe obraz.
1433. Alunițe pe corp.
1434. Alună.
1435. Alune sărate.
1436. Alun.
1437. Aluni.
1438. El calcă apăsat.
1439. Altarul.
1440. Altarele.
1441. El sare în sus de bucurie.
1442. El alege.
1443. Ea are două nume.
1444. Alama.
1445. Arama.
1446. Doi nuci.
1447. Orb.
1448. Chior.
1449. Iacă!
1450. Uite aşa!
1451. Uite că!
1452. Iacă aşa!
1453. Acoperişul casei.
1454. Acareturile din curte.
1455. Averea mea.
1456. De mâine încolo.
1457. Mâine de dimineață.
1458. De ieri.
1459. De azi.
1460. De aseară.
1461. Adâncă.
1462. Adânci.
1463. Am înțeles tot.
1464. Am priceput.
1465. Ne înțelegem la bani.
1466. Simplu.
1467. Agrafă de păr.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1468. Adâncime.
1469. Nu am simțit somnul.
1470. M-a ajuns oboseala.
1471. El creşte un cal.
1472. El îl creşte pe căluț.
1473. Stă călare pe mânz.
1474. Barcă.
1475. Bărcile.
1476. Lotca.
1477. El are ambiție.
1478. Ambițiile nu sunt bune.
1479. Ambiții drăceşti.
1480. Legea creştinească.
1481. Vânturi năprasnice.
1482. Batista.
1483. Ştergătoarea de nas.
1484. Un baston.
1485. Două cârje.
1486. Un băț.
1487. El îndeasă lâna în sac.
1488. Vacă bălțată.
1489. El se bagă în pat.
1490. Ceata este mare.
1491. Două stoluri de păsărele.
1492. Cârd de berze.
1493. Cer albastru.
1494. Nori grei.
1495. Nor alb.
1496. Centrul oraşului.
1497. Pe mijlocul drumului.
1498. Negreală de coş.
1499. Cerneală de scris.
1500. Basmalele negre sunt pentru babe.
1501. Barişul negru.
1502. Limba turcă.
1503. Țurcă.
1504. Țurcile.
1505. Joacă țurca!
1506. El pleacă la părinți.
1507. La bunici este bine.
1508. Măgarul a păscut toată iarba.
1509. Cotoiul linge strachina.
1510. Motanul.
1511. Ciobanul paşte mieii pe malul apei.
1512. Ceară de lumânare.
1513. Pe drum este praf.
1514. Drum prăfuit.
1515. Ierburi de leac.
1516. Iarbă uscată.
1517. Fân verde.
1518. Ceaunul de mămăligă.
1519. În genunchi.
1520. Genunchii.
1521. Călcâiele îi sunt tari.
1522. Mânzul.
1523. Mânjii.
1524. I-a dat două palme peste față.
1525. Trei pumni.
1526. Obrazul este roşu.
1527. Obrajii sunt vineți.
1528. Ghiață.
1529. Înghețată.
1530. El munceşte ziua.
1531. Fă, fată!
1532. Minaretul.
1533. Popa.
1534. Cântărețul.
1535. Țârcovnicul.
1536. Geamia.
1537. Hogea.
1538. El a putrezit în închisoare.
1539. Lemnul a putrezit.
1540. Busuiocul.
1541. Lemn putred.
1542. Ciuperci putrede.
1543. Muşuroi de furnici.
1544. Greierele doar cântă.
1545. Paie putrede.
1546. Pere viermănoase.
1547. Prune uscate.
1548. Față obosită.
1549. Soacră nervoasă.
1550. Om calm.
1551. Om binevoitor.
1552. Untul este apătos.
1553. Micuț.
1554. Micşor.
1555. Tigaie încinsă.
1556. Tigăi rotunde.
1557. Țărancă.
1558. Țăranul.
1559. Sătenii.
1560. Săteanca.
1561. Săteanul.
1562. Suntem două țări prietene.
1563. Suntem duşmani de moarte.
1564. Țara străbună a țiganilor a fost India.
1565. El stă într-un cort rupt.
1566. Corturi peticite.
1567. Țapul împunge.
1568. Țambale.
1569. Țambalul vechi.
1570. Vara sunt călduri mari.
1571. Câte ceva.
1572. Butoi de fier.
1573. Doi pumni de mei.
1574. Susan cu mei.
1575. Două palme bătătorite.
1576. Bulion dulce.
1577. Oțetul este acru.
1578. Este veselă.
1579. Este bucuros.
1580. Este tristă.
1581. Sunt trist.
1582. Bucureştiul este un oraş întins pe o mare suprafață.
1583. El călătoreşte la Bucureşti.
1584. Doi ficați de pasăre.
1585. Pe apă plutesc gunoaie.
1586. Bucătarii gătesc mâncarea militarilor.
1587. Mânecă lungă.
1588. Pantaloni largi.
1589. Bivolul este gras.
1590. Bivolii sunt puternici.
1591. Măcelarul este oacheş.
1592. Broasca este verde.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1593. Ciocan de bronz.
1594. Ploi înspumate.
1595. Brăduleț uscat.
1596. Bravo, fetițo!
1597. Bani de băutură.
1598. Bani de băut.
1599. Clientul dă ciubuc.
1600. Borcanul cu lapte.
1601. Borcanele sunt verzi.
1602. Sticlă galbenă.
1603. Bordeie de pământ.
1604. Acul este bont.
1605. Popa îl botează pe copilaş.
1606. Copac frânt.
1607. Picior frânt.
1608. Hârtie ruptă.
1609. Foamea nu iartă.
1610. Este rea.
1611. Turtă de pâine.
1612. Turtişoare calde.
1613. Boierul.
1614. Boierii sunt zgârciți.
1615. În zadar.
1616. Degeaba.
1617. Ciomag.
1618. Ciomege.
1619. Un porumb.
1620. Doi porumbi.
1621. Măgar blând.
1622. Închisoare blândă.
1623. El termină treaba imediat.
1624. El uită să mulțumească.
1625. Mulțumesc frumos!
1626. Drum întrerupt.
1627. Viață întreruptă.
1628. Necazul tău.
1629. Nişte necazuri.
1630. Un păcat.
1631. Trei păcate.
1632. Mare păcat!
1633. Deseară.
1634. La noapte.
1635. Corn de os.
1636. Coarne strâmbe.
1637. Un berbec.
1638. Cumătra a născut.
1639. Pisica fată în fiecare primăvară.
1640. La început.
1641. La sfârşit.
1642. Mie îmi place para.
1643. Ție îți plac perele mălăiețe.
1644. Plăcintele cu carne.
1645. În toamnă sunt două nunți.
1646. Țap bărbos.
1647. Capră bărboasă.
1648. El bănuieşte ceva.
1649. Horă.
1650. Dansator.
1651. Sărbătoare țigănească.
1652. Dansator.
1653. Judecător.
1654. Paznic.
1655. Cățea.
1656. Căței.
1657. Jgheabul fântânii.
1658. Până la lac.
1659. Joia.
1660. Buzunar.
1661. Fermoar.
1662. Opincă.
1663. Opinci.
1664. Gumar.
1665. Gumari.
1666. Joc (dans).
1667. Mătuşă de tată.
1668. Mătuşă de mamă.
1669. Cumnată de frate.
1670. Cumnată de soră.
1671. Cumnat de frate.
1672. Cumnat de soră.
1673. Unchi după mamă.
1674. Unchi după tată.
1675. Zmeură.
1676. Forță.
1677. Putere.
1678. Supe.
1679. Ciorbe.
1680. În vatră jarul este încă viu.
1681. Ziarul.
1682. Jurnalul.
1683. Zidul de pământ s-a prăbuşit.
1684. El se întinde.
1685. Orăşel.
1686. Orăşele.
1687. Zdrențe.
1688. Cămaşă vărgată.
1689. Cămaşă în dungi.
1690. Pentru că aşa vreau.
1691. Inimă sănătoasă.
1692. Inimi sănătoase.
1693. Cântec nou.
1694. Cântec vechi.
1695. Vinovat.
1696. Vioară.
1697. Arcuş.
1698. Viteaz.
1699. Vârf.
1700. Vrednic.
1701. Zar.
1702. Față zbârcită.
1703. Zbârcituri.
1704. Verdeață.
1705. Veşti proaste.
1706. Viță de vie.
1707. Vie cu struguri.
1708. Viață.
1709. Vițel.
1710. Viței.
1711. Purceluşi.
1712. Sfânta Vineri.
1713. Vinerea vine el aici.
1714. El ridică greutăți mari.
1715. Cântarul are două greutăți.
1716. Vaporul cu marfă.
1717. Şlepul este lung.
1718. De Sfântul Gheorghe vine sigur!
1719. Câmpii înverzite.
1720. Vremuri noi.
1721. Valea este adâncă.
1722. Val de apă.
1723. Valurile mării.
1724. Ursulețul.
1725. Ea frământă coca.
1726. Aluatul [se] dospeşte.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1727. Pentru aluat trebuie drojdie.
1728. Drojdia de bere este veche.
1729. Timpuri noi.
1730. Vremuri vechi.
1731. El zboară fără aripi.
1732. El l-a îmbrăcat pe fratele lui.
1733. Îmbrăcăminte.
1734. Haine.
1735. Ce scârbos este!
1736. Ce urâcios este!
1737. Nuia, nuiele.
1738. Cârjă.
1739. Baston.
1740. Unt.
1741. Undiță.
1742. Stă spânzurat în cui.
1743. Umbrela ne face umbră.
1744. Umbrela ne apără de ploaie.
1745. El scapă uşor de frică.
1746. Tăciunele este încins.
1747. Tăciuni.
1748. Umbre.
1749. Acoperiş.
1750. Învelişul.
1751. El se ridică de pe sofa.
1752. Îi curg lacrimile pe faţă.
1753. Şoriciul este gustos.
1754. Spălături.
1755. El clăteşte paharul.
1756. Vrea ceva de băut.
1757. Băutura este scumpă.
1758. Regele.
1759. Feciori împărăteşti.
1760. Măseaua de minte.
1761. Dinți de lapte.
1762. Să stingi cu apă focul.
1763. Țipă ca turbat.
1764. Turnul morii.
1765. Arde pădurea.
1766. Foşnet de bani.
1767. Potop.
1768. Turbare.
1769. Rădăcina copacului.
1770. Coroana regelui.
1771. Coroana împărătesei.
1772. Frunziş.
1773. Ulei de nucă.
1774. Sodă.
1775. Troc.
1776. Tron împărătesc.
1777. Trunchi de copac.
1778. Trăsură.
1779. Caleaşcă.
1780. Birjar.
1781. Felinar.
1782. Tribunal.
1783. Trebuie să mergi.
1784. Îmi trebuie ceva.
1785. Al treilea.
1786. A treia.
1787. Trestie.
1788. El trăieşte bine.
1789. Ea încă mai viețuieşte.
1790. Nu şi-a dat încă duhul.
1791. Saltea cu paie.
1792. Țol de acoperit.
1793. Cergă.
1794. Strigătul lui.
1795. Strigătele lui.
1796. Târnăcopul.
1797. El bate toba.
1798. Carne tocată.
1799. Zahăr pisat.
1800. Zahăr pudră.
1801. Traistă.
1802. Traiste.
1803. El bea tutun.
1804. El fumează.
1805. Ce tântălău!
1806. Ce idiot!
1807. Ce tâmpit!
1808. E drăcoasă.
1809. Fierăstraie.
1810. Priboiul.
1811. Ce dor îmi este!
1812. Țăruşul.
1813. Parul.
1814. Stâlpul.
1815. Tigvă.
1816. Dealul este scund.
1817. Creta de scris.
1818. Tabla de scris.
1819. Scândură.
1820. Tronul mortului.
1821. I-a tras două şuturi în fund.
1822. S-a rostogolit.
1823. Se rostogoleşte la vale.
1824. Vin ieftin.
1825. Rachiu scump.
1826. Coliva mortului.
1827. Teaca sabiei.
1828. Mânerul pumnalului.
1829. Tavă de copt cozonaci.
1830. Covrig.
1831. Covrigi.
1832. Tipsie de aur.
1833. Vânt proaspăt.
1834. El se îneacă cu fum.
1835. Cotor de varză.
1836. Halbă de bere.
1837. Berea este amară.
1838. Paharul este plin ochi.
1839. Măgăriță.
1840. Ştergar de naş.
1841. Este umflat ca un butoi.
1842. Oțeturi.
1843. Baba oarba.
1844. Şold.
1845. Şolduri.
1846. Şorț.
1847. Şorțuri.
1848. Şosea.
1849. Şosele.
1850. Iepuroaică.
1851. Friguri.
1852. Este bolnav de friguri.
1853. Este şmecher.
1854. Şobolan.
1855. Zgomot puternic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1856. Zgomote puternice.
1857. Stinge focul!
1858. Stinge becul!
1859. Şapcă cu cozoroc.
1860. El este supărăcios.
1861. S-a băgat la adăpost.
1862. Magazie.
1863. Şopron.
1864. Saivan.
1865. Suc de roşii.
1866. Must.
1867. El visează urât.
1868. Stuf.
1869. Stufăriş.
1870. Papură.
1871. Coada vulpii este stufoasă.
1872. Veveriţă roşcată.
1873. El cerne făină cu ciurul.
1874. Mâna stângă.
1875. Piciorul drept.
1876. Stofă.
1877. Uliţă.
1878. A venit un străin.
1879. El merge în peţit.
1880. Steag.
1881. La stânga poţi să mergi!
1882. Spinare lată.
1883. Stăpânul moşiei.
1884. Averea.
1885. Zestrea fetei.
1886. Smântâna se află deasupra laptelui.
1887. Câţi nebuni!
1888. Câte vagaboande!
1889. Izmana lui.
1890. Izmenele lor.
1891. El scrie până şi cu cerneală.
1892. Scul de lână.
1893. În trunchiul pomului.
1894. Scorbură.
1895. Peniţă de scris.
1896. El îl strânge de mână.
1897. El îl cuprinde în braţe.
1898. Ea îl îmbrăţişează.
1899. Sâmbure de piersică.
1900. Sârma este nouă.
1901. El te sfătuieşte de bine.
1902. Eu te povăţuiesc să mergi.
1903. Încearscă şi tu!
1904. El te învaţă să asculţi.
1905. Sfeşnic.
1906. Sfeşnice.
1907. Sfântul Duh.
1908. Eu sunt sigur de asta.
1909. Setos.
1910. Însetat.
1911. El se bucură.
1912. Dă-mi un sfat!
1913. Sfeclă albă.
1914. Semnul tău.
1915. Masa are un sertar.
1916. Glasurile noastre.
1917. Secretul nu se spune altcuiva.
1918. Salutări.
1919. El seamănă seminţe de busuioc.
1920. Vară secetoasă.
1921. Este întâiul.
1922. El seacă balta.
1923. Miros acru.
1924. Carne afumată.
1925. Slănină.
1926. Şuncă.
1927. El seceră grâul.
1928. Un snop de spice.
1929. Arcul cu săgeata.
1930. Porc sălbatic.
1931. Porc cu ţepi.
1932. Gust dulce.
1933. Gust acru.
1934. Salcie.
1935. Gust sălciu.
1936. Sarmaua este în foi de viţă.
1937. Leafa este mică.
1938. Arcul cu săgeata.
1939. Încurcă toate trebu-rile ăsta.
1940. Satârul.
1941. Satârele.
1942. Sanie cu clopoţei.
1943. Şopârlele.

1944. Guşter
1945. Ibovnica lui.
1946. Ibovnicul ei.
1947. El crede tot.
1948. Buze.
1949. Cerul gurii.
1950. El subţiază tabla.
1951. Cuiul este ruginit.
1952. Beţe de chibrit.
1953. Cremene de scăpărat.
1954. El îşi suge buzele.
1955. N-are rost!
1956. El îşi spune rugă-ciunea.

1957. Ea boceşte morţii.
1958. El priveşte la noi.
1959. N-are de ce!
1960. Nara nasului.
1961. Nări.
1962. Botul câinelui.
1963. Cine plânge aşa?
1964. Rochie.
1965. Fuste.
1966. Privire iscoditoare.
1967. Stai la rând!
1968. Eşti curios.
1969. Rândunică.
1970. Morişcă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. Tabel cu parametri comparativi reprezentativi pentru principalele dialecte rome din România

Parametrul	**Dialecte din stratul I:**		**Dialecte din stratul III:**
	ursăresc	**spoitoresc**	**căldărăresc**
a) la nivel fonetic: - tipul vocalei din desinența de la pers. I, sg., indicativ, perf.	diftongul –e̯ó- și voc. posterioară **-ó-**: *(me) uśtine̯óm* "(eu) m-am urcat" *(me) dikhlóm* "(eu) am văzut"	vocala posterioară **-ó-**: *(me) kerdóm* "(eu) am făcut"	- voc. **-é-**: *(me) kerdém* "(eu) am făcut"
- palatalizarea nazalei **-n-** din sufixul **–ni** al s.m. și al s.f. (la nom. sg.)	***paní*** "apă" ***khoní*** "seu" ***kuní*** "cot"	***paj*** "apă" ***khojí*** "seu" ***kují*** "cot"	**paj** ***"apă"*** *khoj* "seu" *kuj* "cot"
- mutația africatei **ćh** în fricativa **ś**	nu *ćhon* **"lună"** *ćhib* "limbă"	nu *ćhi̯urí* "cuțit"	***da*** *ćhon* > *śon* "lună" *ćhib* > *śïb* "limbă"
- mutația africatei **ǧ** în fricativa **ź**	da *źenó* "ins; individ; persoană" *penźarel* "a cunoaște"	da *źi* "până" *źamutró* "ginere"	***da*** *źenó* "tip; ins; persoană" *źi* "până"
- pierderea aspirației în cazul consoanelor *kh, ph, th*:	accidental: ***phral*** > ***pral*** "frate"	nu	***nu***
- palatalizarea, înainte de voc. *e* sau *i*, a cons. aspirate – **th-** > **-ćh-**	nu *them* "țară"	nu	***da*** *kathé* > *kaćhé* "aici" ***them*** > ***ćhem*** "țară, stat"
- palatalizarea grupurilor fonetice- **d** - (sau **-g** -) > **-zi-**, respectiv **-ći-** > **-ci-**	nu *luludĭ* "floare"	da Ex: **luludĭ** [**lulugí**] > **luluzí** "floare" ***paramìći*** > ***paramíca*** "poveste"	-dĭ- >- *gi-*: **luludĭ** > **lulugí** ***"floare"***
- proteza **a-** la verbe și substantive	nu *bi̯áv* "nuntă" *resél* "a ajunge"	nu *be̯áw* "nuntă" *śúnla* "a auzi, a asculta"	***da*** ***abi̯v*** "nuntă" ***arësël*** "a ajunge"
- tendința de apocopare	nu	da *grast* > *gras* "cal"	***nu***
- trecerea cons. **k** și **kh** înainte de *e* sau *i* în **t**, respectiv în **th**, sau în **c** [ts]	bikináw < bitináw "eu cumpăr" kiśáj > tiśáj "nisip" k*erkó* > *ti̯erkó* "amar" ***khilaló*** > ***thilaló*** "untos"	**da** ***kirmaló*** > *cirmaló* "viermănos" ***khil*** > *cil* "unt"	***da*** *kinél* > *tinél* "a cumpăra"
- asurzirea cons. finale ale substantivelor la nom. sg.	parțial Cf. ***dand*** > ***dant*** "dinte"	*da dad* > *dat* "tată"	***nu***
- trecerea cons. finale **-v** în semiconsoana **-w** la formele verbale (indicativ prez., p.I, sg. mai ales) sau în cazul substantivelor terminate în această consoană la nom. sg.)	da *gav* > *gaw* "sat" *(me) kerá**v**a* > *(me) kerá**w**a* "(eu) fac"	idem *urs.*	*idem urs.*
- consonantizarea semiconsoanei **-w-** în **-v-** în cazul	- Nu; la nom. pl.: *gaw* "sat", *gawá* "sate" - Da, în flexiunea nominală:	Da, în flexiunea nominală: *gavésk/o, -i, -e, -e* "de	**fluctuant**

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

substantivelor, la nom. pl. sau în flexiunea nominală	*gavéskoro* "al satului"	sat; al (a, ai ale) satului"	
- prezența var. fonetice ë [ə] pentru voc. **e**	nu	nu	***da*** *kerél > kërël "a face" kher > khër* "casă"
- prezența **-rr-** ului puternic vibrat și nazalizat	nu	da *rromanéste* "în manieră rromă" *i xuxúrr* "ciuperca"	***da*** *Le* ***rrom*** "romii " (inclusiv în var. nazalizată: **-nrr**: ***mïnrrē*** "ai mei, ale mele").
- prezența cons. finale **-p** la f. vb. de p.I, sg. (la indicativ prez.) înainte de pron. pers. (în acuz., dat., sg.) *tu(t)*	(me) *dikháv* ***tut*** > (me) *dikháp tut* "(eu) te văd" (me) *dav* tu > (me) ***dap tu*** "(eu) îți dau"	nu	***nu***
- tendința de înlocuire a voc. **i** prin **ï** (în cuvinte neîmprumutate)	nu *brišínd* "ploaie"	nu *brišínt* "ploaie"	***da*** *brïšïnd* "ploaie"
- schimbarea diftongului **–aj-** în **-ej-**	nu *ćhaj* "fată" *daj* "mamă"	nu *ćheáj* "fată" *daj* "mamă"	***da*** *śej* "fată" *dej* "mamă"
- disimilarea cons. finale **-v** în **-b** (din primul component al vb. compuse sau din finalul participiilor) de către **-d:**	da *thávdel > thábdel* "a curge" *pharavdó > pharabdó* "spart"	nu	***nu***
- vocala/diftongul din tema de plural a substantivelor feminine	- vocala **–é-**: *pirénca* " cu oale", *ćiriklén* "pe păsări"	- vocala *e*, uneori diftongul –ie-: *o rromnién* "pe romele (pe țigănci)	***diftongul –ea-:*** *o pharimós le buteángo* "dificultatea lucrurilor"
- tendința spre metateză, mai frecvent la grupe cu **r**	nu	*berś >* ***breś*** "an" *barvaló > bavraló* , bawrló "bogat"	***nu***
- căderea unor grupuri fonetice din pronume	Rar: *saworó* > saró "tot" *sawori* > sarí "toată" *saworé* > saré "toți, toate" *mirí* > mi "a mea *miró* > mo "al meu" *miré* > me "ai mei, ale mele" *tiró* > to "al tău" *tirí* > ti "a ta" *tiré* > te "ai,tăi, ale tale"	idem *urs.*	Numai la adj. f. rroma*ní* se sesizează palatalizarea lui *-n-* din terminația: rroma*ní* > rroma*ji* "romă; romaní; țigănească"
b) la nivel morfologic - terminația la nom. sg. a s.m. împrumutate:	**-os**: *blókos* "bloc" **-ri**: *bokséri* "boxer"	Idem *urs.*	*-o* (*-os*, după modelul împrumuturilor vechi grecești): o dóftoros "doctorul"
- terminația la nom. sg. a s.f. împrumutate:	**- i** : *sinia* "masă" **-i** : skafídi *"masă"*	**-a**: *armáta* "armată" - nu	*-a:* **pílda** ***"exemplu; pildă";*** *-i :* **skafídi** ***"masă"***
- desinența la nom. pl. a s.m. împrumutate	**-ója**: *blokója* "blocuri" **-ia**: *bokséria* "boxeri"	**-ója** Idem urs. **-ia**	*-uri: ćéro(s)/ćéruri;* **-e[-eá]**: *o ućeníko/äl ućeníće(a)* "ucenic, ~i"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- desinența la nom. pl. a s.f. împrumutate	**-es** :*siníes* “mese”	**-es**: *armátes* "armate" *siníes* "mese"	-*e:* **pílde** ***“pilde”***
- sufixul s.m. abstracte	**-pé**: *śudripe* “răcoare” *ternipe* “tinerețe” Rar: **-bé:** *paṭi̯abé* “încredere” x*abé* “mîncare”	**-mós**: *śudrimós* "răcoare" *ternimós* "tinerețe"	-*mós:* **śudrimós** ***"răcoare"*** tërnimós ***"tinerețe"*** Exc.: x*abé* “mâncare”
- articolele pentru *s.m.*: a) la *nom.* *sg.* *pl.* b) la *acuz.*: *inanimate* *sg.* *pl.* *animate* *sg.* *pl.* c) la *cazurile oblice* *sg.* *pl.*	*o* grast “calu*l* ” *o(l)* grastá “cai*i* ” *o* kher “(pe) cas*a* ” *ol* kherá “(pe) cs*ele* ” *le* grastés “(pe) calu*l* ” *le* grastén “(pe) cai*i* ” *le* grastésa “cu calu*l* ” *le* grasténca “cu cai*i* ”	Invariabil *o*: *o* gras “calu*l* ” *o* grastá “cai*i* ” *o* ḱher “(pe) cas*a* ” *o* ḱherá “(pe) case*le* ” *o* grastés “(pe) calu*l* ” *o* grastén “(pe cai*i* ” *o* grastésa “cu calu*l* ” *o* grasténca “cu cai*i* ”	*o* grast *äl* grast(á) [dar și *lé]* *o* khër “(pe) *casa”* *äl* khër(á) “(pe) case ” *le* grastés “(pe) calu*l* ” *le* grastén “(pe) cai*i* ” *le* grastésa “cu calu*l* ” *le* grasténca “cu cai*i* ”
- articolele pentru *s.f.*: a) la *nom.* *sg.* *pl.* b) la *acuz* *inanimate* *sg.* *pl.* *animate* *sg.* *pl.* c) la *cazurile oblice* *sg.* *pl.*	*e* trás “fric*a*” *o(l)* papiná “gâște*le*” *e* bar “(pe) grădin*a*” *o(l)* bará “(pe) grădini*le*” *le* ćiriklęá “(pe) pasăre*a*” *le* ćiriklęán “(pe) mame*le*” *le* ćiriklęása “cu pasăre*a*” *le* ćirikléngere “ai, ale păsărilor”	*i* leléka “barz*a*” *o* lelékes “berzele” *i* bar “(pe) grădin*a*” *o* bará “(pe) grădinile” *o* dajá “(pe) mam*a*” *o* daján “(pe) păsările” *o lelekása* "cu barza" *o lelekénca* "cu berzele"	*e* phej “sor*a*” *äl* phej(á) [dar și *le*] “surori*le*” *e* bar “(pe) grădin*a*” *äl* bará “(pe) grădini” *le* dejá “pe mam*a*” *le* deján “pe mame*le*” *le* dejása “cu mam*a*” *le* dejánca “cu mame*le*”
- plural aberant în **ø** pentru s.m. (la nom. pl.)	da - ol dand**ø** “dinții” (rar)	*nu*	da äl (le) dand**ø** “dinții”
- forma genitivelor (lungi/scurte)	*lungi*: *sapés/**koro*** “al șarpelui” *sapés/**kiri*** “a șarpelui” *sapés/**kere*** “ai șarpelui” *sapén/**goro*** “al șerpilor” *sapén/**giri*** “a șerpilor” *sapén/**gere*** “ai șerpilor” *sapén/**gere*** “ale șerpilor”	*scurte*: *sapésk/**o, -i, -e, -e*** “de șarpe, al (a, ai ale) șarpelui” *sapéng/**o, -i, -e, -e*** “de șerpi, al (a, ai, ale) șerpilor”	*scurte*: *sapësk/**o, -i, -e, -e*** “de șarpe; al (a, ai, ale) șarpelui *sapëng/**o. –i, -e, -e*** “de șerpi; al (a, ai, ale) șerpilor”
- modalitatea de compunere (la numerale)	- cu voc. de legătură **–u-**: *deśujékh* “unsprezece” *deśudúj* “doisprezece” etc.	- cu voc. de legătură -**u-**: *deśueftá* “șaptesprezece” *sarandudúj* “patruzeci și doi”	- cu voc. de legătură –*u-* (între 11-19) și cu conj. *thaj* “și”, în rest: *deśujékh* “unsprezece” , dar: *biś **thaj** duj* “douăzeci și doi”
- situația numeralelor ordinale	- se păstrează parțial (cf. urs. *anglunó* ≠ *jekhtó* "primul", cf. urs. *dujén/goro (-giri)* ≠ dújto "al doilea, a doua"	împrumută în totalitate din lb. română: *al dóilea* gras “al doilea cal” *a tréja* daj “a treia mamă”	- se formează cu suf. –**to**: *jekh* + **to** > *jékhto* “primul, întâiul” *śtar* + **to** > *śtárto* “al patrulea”
			da *saworó* > soró (invariabil) “tot, toată, toți, toate” (v. și urs.)
- pronume reflexive	- invar. *pe* “se”	-*pe(s)* “se” (p. a III-a, sg.): dikhéla *pes* “(el, uită”	inv. *pe* “se”

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

		ea) *se* vede; *se* uită" *pumén* "se" (p. a III-a, pl.); dikhéna *pumén* "(ei, ele) se văd; (se uită)"	
- modalitatea de formare a viitorului: - sintetic: - analitic:	nu se relevă **ka** *arakhás* "(noi) vom găsi"	- nu se relevă; - cu ajutorul partic. **kam** (< vb. *kaméla*) "a vroi, a dori" Ex.:me **kam** keráw "eu voi face"	- la f. vb. de p adaugă –**a**: *a* **arakhëla** "(el, găsi" - cu vb. **avéla** merën "(ei, el muri"
- caracteristica vb. reflexive (sintetice), neînsoţite de f. pron.:	- sunt terminate în -**ŏl**- [–ęól]: *śundŏl* "a se auzi ("se aude")	- sunt terminate în suf. –**zóla** (la ind., prez., p. a III-a, sg.): *kerzóla* "a se face ("se face")	- doar cele împrumutate au suf. -**sáv** (la prez.) respectiv, suf. -**saj**- şi afixul -**l**- la perf. (cf. *mutisávël* "(el, ea) se mută"/ *mutisájlo* "(el, ea) s-a mutat"
- caracteristica vb. reflexive (analitice, cu pron.) la p. a III-a (sg. şi pl.):	- însoţite de pron. refl. inv. *pe(s)* "se" *arakhel pes* "(el, ea) se întâlneşte" (sg.)/*arakhén pes* "(ei, ele) se întâlnesc" (pl.)	însoţite de pron. refl. **pes** (p. a III-a, sg.), respectiv de pron. refl. **pumén** (p. a III-a, pl.)	- sunt însoţite inv. de pron. refl. **pe** "se" (la p. a III-a sg. şi pl.)
- afixe caracteristice verbelor împrumutate	- se termină în afixul –**zel**: *daśtizél* "a putea"; *sborizel* "a vorbi"; *traizel* "a trăi"; *poftizel* "a pofti" < forme de p. a III-a, ind., prez., sg.	Cu interfixul –**sár**-: *lucisárla* "a luci" <(el, ea) luceşte>	- cele cu interfixul –**sar**- sunt tranzitive: *mutisarël* "a muta" <(el, ea) mută> - pentru cele cu suf. – **sáv**- v. mai sus !
negaţii specifice	*ni*	Preponderent, *na*; cf. şi *nákha* "nu", "ba", *ni* "nici"	*ći*; v. şi *níci* "nu"
- adverbul tipic pentru formarea comparativului (analitic) al adj. şi adv.	adv. românesc *maj* "mai"	adv. slav *po* "mai"	adv. românesc *maj "mai"*
- variantele conj. *thaj* "şi"	*haj*	- nu se relevă; apare însă conj. *hen* "şi" (coord. şi adversativă "iar")	da: *haj, t(h)a*
- prezenţa conj. cumulative cu sensul "şi (de asemenea)"	*li*: ~ *tumé* "şi voi"	- ca element postpus apare *da* (din lb. tc.) "şi (de asemenea)": me *da* "şi eu"; amén *da* "şi pe noi"	*vi* "şi (de asemenea)"

c) la nivel lexical

Cuvinte tipice			
substantive *- părţi ale corpului (şi cele ce ţin de el)* gât genunchi picior braţ spinare inimă	*(o) gutúp* "gât" (*(e) men* semnifică "guler") *(e) koć* *(o) piró* *(e) musí* *(ol) zeńá* *(o) iló* "inimă, suflet"; *o di* "burta; stomac"	*(i) men* *(i) koć* v. şi *ćęánk* "coapsă" *(o) pirró* *(i) musí* "antebraţ; braţ" *(o) dumó; phikó* *(o) ozí* "inimă"	*(e) korr* *(e) ćjang* *(o) punrró* (pïnrró)) *(i) angáli* *(äl) zëjá* (doar f. de pl.) *(o) gi* "stomac"; *(o) iló* "inimă; suflet"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- membri de familie, rubedenii			
copil	*(o) ćhe̯avó*	*(o) kïzáj*	*(o) śe̯áv*
cumnată	*(e) kumnáta*	*(i) źeśtáj*	*(e) kumnáta*
socru	*(o) sókros*	*(o) sastró*	*(o) sókro*
soacră	*(e) sókra*	*(i) sasúj*	*(e)sókra*
-animale, păsări, insecte, produsele lor			
măgar	*(o) xer*	*(o) magári*	*(o) magári*
şoarece	*(o) kermusó*	*(o) gurmusó* "şobolan" (şi: *kïcïrános*)	*(o) hïrco*
găină	*(e) khajní*	*(i) kaxní*	*(e) khajní*
barză	*(e) bárza*	*(i) leléka*	*(o) kokostïrko*
vacă	*(e) gurumní*	*(i) níśka*	*(e) gurumní*
câine	*(o) źukél*	*(o) źukél*	*(o) źjukël*
căţel	*(o) źukeloró*	*(o) rukunó*	*(o) rikonó*
fluture	*(e) paparúda*	*(i) paparúda*	*(e) päpärúga*
albină	*(e) albína*	*(i) berúj*	*(e) birovlí*
muscă	*(e) bïrlí*	*(i) macjí*	*(e) mak*
ou	*(o) vanró*	*(o) arró*	*(o) anrró*
-obiecte de îmbrăcăminte			
pantalon	*(o) sostenă (pl.)*	*(i) pantalúna*	*(äl) kálcï (pl.)*
căciulă	*(e) kúśma*	*(o) kalpáci*	*(e) stadí (stagí)*
- arbori, plante etc.			
măr (pom)	*e phabalín*	*(i) ambrïn phabajéngi*	*(e) phabelín, phabalín*
pară	*o ambról*	*(i) péra*	*(o) ambról*
păr	*e ambrolín*	*(i) ambrïn peréngi*	
copac	*(o) rukh*	*(i) ambrïn*	*(o) kaś(t)*
frunză	*(e) patrín*	*(i) frúnza; (o) patráj*	*(e) patrín*
porumb	*(o) kukurúzo*	*(o) misíri*	*(o) kukúzo*
ciupercă	*(o) burèci*	*(i) xuxúrr*	*(e) burjáca*
- obiecte şi animale ce ţin de exercitarea meseriei			
cârpă	*(o) kotór*	*(o) kotór*	*(e) dïrza*
nod	*(o) kómb/o, ea* "nod, ~uri"	*(o) kómbos*	*(o) kómbo*
cositor	*(o) kositóri*	*(o) arćíć*	*(o) arćíći*
căldare	*(e) kakávi*	*(i) kakája*	*(e) kakávi*
urs	*(o) rićhinó*	*(i) méśka*	*(o) riś*
ţipirig	*(o) páni zoraló* "apă tare"	*(o) niśadíri*	*(o) caparíko*
aramă	*(e) aráma*	*(i) xárkuma*	*(e) xárkuma*
ciocan	*(o) sivri*	*(o) ćikíći*	*(o) ćjokáno*
căruţă	*(o) vïdron*	*(i) karúca*	*(o) wurdón*
cort	*(e) céxra*	*(i) fámia; (o) će̯adïri*	*(e) katúna* "cort" ; *(e) cära* "cort; şatră"
Alte substantive:			
oraş	*(e) diz* "piaţă"	*(i) zis*	*(o) fóro*
masă, mese	*(e) sinía, o siníes*	*(i) sinía, o siníes*	*(e) sïnía, skafídi*
poveste	*(e) paramísi*	*(i) paramíca*	*(e) paramíći*
glumă	*phere̯ás*	*(o) śakás*	*(e) phirás, pherás*
cruce	*(o) truśúl*	*(i) krúće̯a*	*(o) truśúl*
câmp	*(o) kïmpos*	*(i) vázi*	*(o) kïmpo*
Adjective:			
curat	*śuźo*	*kurát/os, (-a, -ója, -es)* "cur/at, (-ată, -aţi, -ate)"	*uźó*
stricat	*rimomé (inv.)* stric/at, -ată, -aţi, -ate	*arav/dó, (-zí, --dé, -dé)* "stric/at, -ată, -aţi, -ate"	*rimomé (inv.)*
turcesc	*turćitika (inv)* "turce/sc, -ască, -şti, -şti"	*xoraxa/nó, (-ní, -né, -né)* "turc/esc, -ească, -eşti, -eşti"	*xoraxanó* "turc, tătar, musulman"
puternic	*zoraló*	*zoraló*	*zuraló*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Pronumele personal	*me* *amé*	*me* *amé*	*me* *amé*
	tu *tumé*	*tu* *tumé*	*tu* *tumé*
	ow "el" *on* "ei, ele"	*ow da* "el" *oná* "ei"	*wow* *won*
	oj "ea"	*oj de̯a* "ea" *odaná* "ele"	*woj*
Pronumele reflexiv	*man* *amén*	*man* *amén*	*ma(n)* *amén*
	tut *tumén*	*tut* *tumén*	*tu(t)* *tumén*
	pes *pe(s)*	*pes* *pumén*	*pe* *pe*
Pronumele interogativ cât, câtă, câţi, câte?	*kuzóm*	*kibór*	*kazóm; sóde*
Numerale			
mie	*míja*	*mía*	*míja*
cinci; cincizeci	*pánz; peínda*	*panć; peínda*	*panź, peínda*
Verbe:			
a fi (ind. prez.)	*som, san, si, sam, sen, si*	*som, se̯án, si, se̯ám, siné,*	sïm, san, sï, sam, san, sï
trebuie	*trebúl*	*trébuj; si lazïmi* "este necesar"	*trëbúl*
a vorbi	*sborízel, phenél*	*vakérla; déla dúma*	*dél dúma*
a putea	*daśtizel*	*aśí*	*d-aśtíl*
a nu putea	*n-aśtil*	*n-aśí*	*n-aśtíl*
a întoarce	*bóldel*	*irisárla*	*ambódel*
a zbura	*xure̯ál*	*urár(la)*	*xure̯ál*
a se lăuda	*del pes baró*	*aśárla pes*	*aśarël pe*
a lucra	*kerél butí*	*kérla hïsméci*	*kërël butí*
Adverbe			
numai	*númaj*	*sási; sácis*	*núma*
nimic	*niśto*	*nikhaćík*	*khánći*
direct	*órta*	*dowrús*	*vórta*
repede	*sígo*	*sígo*	*íto; fúgo*
ieri	*iź*	*rací*	*aratí*
mâine	*(de) ráno*	*ajnára*	*texára*
încet (lent)	*pohalés*	*javáśi*	*líno*
atunci	*atúnći*	*ozumánt*	*atúnći*
puţin	*zálaga*	*ćíma* "1. ceva 2. puţin"	*cïra; xancï*

3. Scurte texte reprezentând, în dialectul romilor spoitori, relatări ale informatorilor (prezentare selectivă)

3.1. Amé se̯ám rromá (Noi suntem romi)

"Amé na vakerása ke amé se̯ám "spojotóroja". *Amé se̯ám rromá.* Kaná xása amén eḱhé gaźésa, me źanáwa kása, amé astarása ekh ke avréste hen vakerása: "Amé '*starása ke améndel*". Xoraxája si "xoraxája". Oná siné avér."

3.2. Kon xamusardás ánd-i mi família? (Cine a cositorit în familia mea?)

"Mo pápus, mi mámi źánas gavénde - othé xamusárnas. Xamusárnas ánd-o gawá, k-o Soáci, k-o Strïmbéa. Mi mámi kidélas kakájes ándar o gaw, pal mo pápus xamusárlas len ánd-o gaw. Othé paśónas, othé xamusárnas ánd-i bar. Beśénas vre̯ó duj másik, trin másik. Po but na beśénas. Kaná źánas oná gaźénde, dákä źánas her bréś, othé cidénas ánd-ekh ḱher. Kána źánas *pentru príma* déwri, źánas karucénca. Kérnas kovlitíri. Hen pále paśe

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Kraćunóste, kána mangénas o gaźé te xamusarén léngi kakájes, lénge tinğíres ... Dénas léngi fránkos, misírẹa, aró, sapúj ... Hen mo dat xamusárlas, po butárla ... akaná de deś breś na maj xamusárla pánda, zérima sas les problémes o ćẹangénca. Na xamusárla pánda, akaná kam panź breś, kam kidẹá. Ow dá sẹás ... araḱhẹálas k-o ekh depózitos, akaná si pensionári. Nané pánda but diáns te xamusarén pánda.

Hen mo sastró hen mi sasúj źánas ánd-avér gavá te xamusarén , ánd-o *Soáci* (Sohatu) hen k-o Strïmbéa (Şoldanu).

O temimós akaná ... oná naná bendnlér léngo ozí te xamusarén, te źan gavénde, te kerén ... akaná phírna pal-o ... koná ...te kerén afáćeres, paruwimáta o dolarénca, o markénca...

(Ambele texte sunt culese de la informatorul principal, *Petre Marian*, 31 ani ; locul şi data înregistrării: Olteniţa, la 4 decembrie 1997)

3.3. Mi família (I)
Familia mea (I)

"Mángi vakérna Pétre Marián. Me ojóm pä dowäzéći śi únu maj o míe nówä súte śajzéći śi śáse. Si man biśuoxtó breś, som piltó hen si man duj kïzajá: jekh ćhẹáj oxtó breśéngi hen jekh ćhẹáw śowé breśéngo.

Kerdóm jekh breś *i śkoála profesionála komerćiálä de vïnzätór* ánd-o Bukuréśẹa, pal akaná keráwa hïsméci de deśé breśéndar ánd-jekh magazínos káte bikénzola farfuríes, bibelówoja, kánes, pirẹá hen avér cípa. O magazínos naná-i, na-i privatizimé, sinó *de stat,* áma *i kondúćerẹa o ïntreprinderẹáki* mangéla te privatizisarél les. De duj másik, k-o magazínos aviás avér śéfos. Okór śéfos ke sẹás diás *ïn primíre* , na mangás te beśél pánda ke sẹás o salários prẹá ciknó. Hen me mangóm te ćekérim sa ándar i káuza o frankóngi, ke dénas amén číma, maj alés ke mi rromní na kérla hïsméci ni jeḱhé rigáte. Mangóm te giráw ánd-o śomáźos, áma poinípa räzgïndisójom, zérim kerdóm mángi jekh *pólica de asiguráre* merimáski k-i *Kása de Aźutór Romïnésk*. Kerdóm kadá hïsméci, zérim pál-o śow másik kadẹá soćietátẹa putisárla te financisarél tut frankónca te les túki ḱher, móbila, televizóri saw so mangésa tu. Pal ánd-o panć, deś saw deśupánć breśá te idércin kadaná fránkoja ánd-o rátes o fajdása ke thówna len oná. I *príma kondícia* ke thówna o *Ćearéos* si ke te avél tut hïsméci (servíćios), adikä jekh *venítos síguros*. Me mangáwa te keráw ïmprumútos, te ćhiáw man bórźi, te law mángi ḱher, zérim beśáwa k-e mo sastró, pal me sastrés si les pánda jekh ćhẹáw ke lazïmi te pilcarél les. Dekïndárla pilcojóm, de ejná breś, śasi athé diśinírim: te law mángi ḱher. Dákä reuśisaráwa te keráw kadalés, ná-i mángi lazïmi te keráw pánda nikháćik dekït (sáci) te aváw zoraló, te munćisẹáw me kïzaíngi, te keráw lénge da jekh róstos."

Mi família (II)
Familia mea (II)

"Me sastréski vakérna Teológu Marin, me sasáki vakérna láki Teológu Auríka. Me sastrés si les pendutrín breś hen me sasá si la pendujékh breś. Oná beséna ánd-i Olténica p-i stráda Nikoláe Béla, k-o númoros *opt*. Mo sastró kerdás i armáta ánd-avér zis, áma na źanáw an-sawí zis kerdás. Vakerdás ma, áma bisterdóm. Mi sasúj athár si-tar, ándar-i zís tar.

But tímpos oj dẹá beśélas ka-o *Soáci*, ánd-o Sohátu, hen o sastró, kána źánas te xamusarén; beśénas and-ó Soáci. Hen na maj avénas nikáte sácis k-o *Strïmbéa*, k-o Śoldánu.

Hen o duj siné tar athár, áma kána ojás mo sastró - so me astaráw me gozẹáte - ojás ánd-o Strïmbéa ojás".

(Informator: *Petre Marian*, 28 ani; locul şi data înregistrării: Olteniţa, la 12 decembrie 1993)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

		ea) *se* vede; *se* uită" *pumén* "se" (p. a III-a, pl.); dikhéna *pumén* "(ei, ele) se văd; (se uită)"	
- modalitatea de formare a viitorului: - sintetic: - analitic:	nu se relevă **ka** *arakhás* "(noi) vom găsi"	- nu se relevă; - cu ajutorul partic. **kam** (< vb. *kaméla*) "a vroi, a dori" Ex.:me **kam** keráw "eu voi face"	- la f. vb. de pı adaugă –**a**: *arı* arakhëla "(el, găsi" - cu vb. **avéla**: merën "(ei, ele muri"
- caracteristica vb. reflexive (sintetice), neînsoţite de f. pron.:	- sunt terminate în -**ŏl**- [–ęól]: *śundŏl* "a se auzi ("se aude")	- sunt terminate în suf. –**zóla** (la ind., prez., p. a III-a, sg.): *kerzóla* "a se face ("se face")	- doar cele împrumutate au suf. -**sáv** (la prez.) respectiv, suf. -**saj**- şi afixul -**l**- la perf. (cf. *mutisávël* "(el, ea) se mută"/ *mutisájlo* "(el, ea) s-a mutat"
- caracteristica vb. reflexive (analitice, cu pron.) la p. a III-a (sg. şi pl.):	- însoţite de pron. refl. inv. *pe(s)* "se" *arakhel* ***pes*** "(el, ea) se întâlneşte" (sg.)/*arakhén* ***pes*** "(ei, ele) se întâlnesc" (pl.)	însoţite de pron. refl. **pes** (p. a III-a, sg.), respectiv de pron. refl. **pumén** (p. a III-a, pl.)	- sunt însoţite inv. de pron. refl. **pe** "se" (la p. a III-a sg. şi pl.)
- afixe caracteristice verbelor împrumutate	- se termină în afixul –**zel**: *daśtizél* "a putea"; *sborízel* "a vorbi"; *traízel* "a trăi"; *poftizel* "a pofti" < forme de p. a III-a, ind., prez., sg.	Cu interfixul –**sár**-: *lucísárla* "a luci" <(el, ea) luceşte>	- cele cu interfixul –**sar**- sunt tranzitive: *mutisarël* "a muta" <(el, ea) mută> - pentru cele cu suf. –**sáv**- v. mai sus !
negaţii specifice	*ni*	Preponderent, *na*; cf. şi *nákha* "nu", "ba", *ni* "nici"	*ći*; v. şi *níci* "nu"
- adverbul tipic pentru formarea comparativului (analitic) al adj. şi adv.	adv. românesc *maj* "mai"	adv. slav *po* "mai"	adv. românesc *maj "mai"*
- variantele conj. *thaj* "şi"	*haj*	- nu se relevă; apare însă conj. *hen* "şi" (coord. şi adversativă "iar")	da: *haj, t(h)a*
- prezenţa conj. cumulative cu sensul "şi (de asemenea)"	*li*: ~ *tumé* "şi voi"	- ca element postpus apare *da* (din lb. tc.) "şi (de asemenea)": me *da* "şi eu"; amén *da* "şi pe noi"	*vi* "şi (de asemenea)"

c) la nivel lexical

Cuvinte tipice			
substantive *- părţi ale corpului (şi cele ce ţin de el)* gât genunchi picior braţ spinare inimă	*(o) gutúp* "gât" (*(e) men* semnifică "guler") *(e) koć* *(o) piró* *(e) musí* *(ol) zenęá* *(o) iló* "inimă, suflet"; *o di* "burta; stomac"	*(i) men* *(i) koć* v. şi *ćęánk* "coapsă" *(o) pirró* *(i) musí* "antebraţ; braţ" *(o) dumó; phikó* *(o) ozí* "inimă"	*(e) korr* *(e) ćįang* *(o) punrró* (pïnrró)) *(i) angáli* *(äl) zëjá* (doar f. de pl.) *(o) gi* "stomac"; *(o) iló* "inimă; suflet"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

- membri de familie, rubedenii			
copil	*(o) ćhḙavó*	*(o) kïzáj*	*(o) śḙáv*
cumnată	*(e) kumnáta*	*(i) źeśtáj*	*(e) kumnáta*
socru	*(o) sókros*	*(o) sastró*	*(o) sókro*
soacră	*(e) sókra*	*(i) sasúj*	*(e)sókra*
-animale, păsări, insecte, produsele lor măgar	*(o) xer*	*(o) magári*	*(o) magári*
şoarece	*(o) kermusó*	*(o) gurmusó* "şobolan" (şi: *kïcïrános*)	*(o) hïrco*
găină	*(e) khajní*	*(i) kaxní*	*(e) khajní*
barză	*(e) bárza*	*(i) leléka*	*(o) kokostïrko*
vacă	*(e) gurumní*	*(i) níśka*	*(e) gurumní*
câine	*(o) źukél*	*(o) źukél*	*(o) źjukël*
căţel	*(o) źukeloró*	*(o) rukunó*	*(o) rikonó*
fluture	*(e) paparúda*	*(i) paparúda*	*(e) päpärúga*
albină	*(e) albína*	*(i) berúj*	*(e) birovlí*
muscă	*(e) bïrlí*	*(i) macjí*	*(e) mak*
ou	*(o) vanró*	*(o) arró*	*(o) anrró*
-obiecte de îmbrăcăminte			
pantalon	*(o) sostenă (pl.)*	*(i) pantalúna*	*(äl) kálcï (pl.)*
căciulă	*(e) kúśma*	*(o) kalpáci*	*(e) stadí (stagí)*
- arbori, plante etc.			
măr (pom)	*e phabalín*	*(i) ambrïn phabajéngi*	*(e) phabelín, phabalín*
pară	*o ambról*	*(i) péra*	*(o) ambról*
păr	*e ambrolín*	*(i) ambrïn peréngi*	
copac	*(o) rukh*	*(i) ambrïn*	*(o) kaś(t)*
frunză	*(e) patrín*	*(i) frúnza; (o) patráj*	*(e) patrín*
porumb	*(o) kukurúzo*	*(o) misíri*	*(o) kukúzo*
ciupercă	*(o) burèci*	*(i) xuxúrr*	*(e) burjáca*
- obiecte şi animale ce ţin de exercitarea meseriei cârpă	*(o) kotór*	*(o) kotór*	*(e) dïrza*
nod	*(o) kómb/o, ea* "nod, ~uri"	*(o) kómbos*	*(o) kómbo*
cositor	*(o) kositóri*	*(o) arćíć*	*(o) arćíći*
căldare	*(e) kakávi*	*(i) kakája*	*(e) kakávi*
urs	*(o) rićhinó*	*(i) méśka*	*(o) riś*
ţipirig	*(o) páni zoraló* "apă tare"	*(o) niśadíri*	*(o) caparíko*
aramă	*(e) aráma*	*(i) xárkuma*	*(e) xárkuma*
ciocan	*(o) sivri*	*(o) ćikíći*	*(o) ćjokáno*
căruţă	*(o) vïdron*	*(i) karúca*	*(o) wurdón*
cort	*(e) céxra*	*(i) fámia; (o) ćḙadïri*	*(e) katúna* "cort" ; *(e) cära* "cort; şatră"
Alte substantive:			
oraş	*(e) diz* "piaţă"	*(i) zis*	*(o) fóro*
masă, mese	*(e) sinía, o siníes*	*(i) sinía, o siníes*	*(e) sïnía, skafídi*
poveste	*(e) paramísi*	*(i) paramíca*	*(e) paramíći*
glumă	*pherḙás*	*(o) śakás*	*(e) phirás, pherás*
cruce	*(o) truśúl*	*(i) krúćḙa*	*(o) truśúl*
câmp	*(o) kïmpos*	*(i) vázi*	*(o) kïmpo*
Adjective:			
curat	*śuźo*	*kurát/os, (-a, -ója, -es)* "cur/at, (-ată, -aţi, -ate)"	*uźó*
stricat	*rimomé (inv.)* stric/at, -ată, -aţi, -ate	*arav/dó, (-zi, --dé, -dé)* "stric/at, -ată, -aţi, -ate"	*rimomé (inv.)*
turcesc	*turćitika (inv)* "turce/sc, -ască, -şti, -şti"	*xoraxa/nó, (-ni, -né, -né)* "turc/esc, -ească, -eşti, -eşti"	*xoraxanó* "turc, tătar, musulman"
puternic	*zoraló*	*zoraló*	*zuraló*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Pronumele personal	*me* *amé*	*me* *amé*	*me* *amé*
	tu *tumé*	*tu* *tumé*	*tu* *tumé*
	ow "el" *on* "ei, ele"	*ow da* "el" *oná* "ei"	*wow* *won*
	oj "ea"	*oj dẹa* "ea" *odaná* "ele"	*woj*
Pronumele reflexiv	*man* *amén*	*man* *amén*	*ma(n)* *amén*
	tut *tumén*	*tut* *tumén*	*tu(t)* *tumén*
	pes *pe(s)*	*pes* *pumén*	*pe* *pe*
Pronumele interogativ			
cât, câtă, câţi, câte?	*kuzóm*	*kibór*	*kazóm; sóde*
Numerale			
mie	*míja*	*mía*	*míja*
cinci; cincizeci	*pánz; peínda*	*panć; peínda*	*panź, peínda*
Verbe:			
a fi (ind. prez.)	*som, san, si, sam, sen, si*	*som, sẹán, si, sẹám, siné,*	sïm, san, sï, sam, san, sï
trebuie	*trebúl*	*trébuj; si lazïmi* "este	*trëbúl*
a vorbi	*sborízel, phenél*	necesar"	*dél dúma*
a putea	*daśtizel*	*vakérla; déla dúma*	*d-aśtíl*
a nu putea	*n-aśtil*	*aśí*	*n-aśtíl*
a întoarce	*bóldel*	*n-aśí*	*ambódel*
a zbura	*xurẹál*	*irisárla*	*xurẹál*
a se lăuda	*del pes baró*	*urár(la)*	*aśarël pe*
a lucra	*kerél butí*	*aśárla pes*	*kërël butí*
		kérla hïsméci	
Adverbe			
numai	*númaj*	*sási; sácis*	*núma*
nimic	*niśto*	*nikhaćík*	*khánći*
direct	*órta*	*dowrús*	*vórta*
repede	*sígo*	*sígo*	*íto; fúgo*
ieri	*iź*	*rací*	*arati*
mâine	*(de) ráno*	*ajnára*	*texára*
încet (lent)	*pohalés*	*javáśi*	*líno*
atunci	*atúnći*	*ozumánt*	*atúnći*
puţin	*zálaga*	*ćíma* "1. ceva 2. puţin"	*cïra; xancï*

3. Scurte texte reprezentând, în dialectul romilor spoitori, relatări ale informatorilor (prezentare selectivă)

3.1. Amé sẹám rromá (Noi suntem romi)

"Amé na vakerása ke amé sẹám "spojotóroja". *Amé sẹám rromá.* Kaná xása amén eḱhé gaźésa, me źanáwạ kása, amé astarása ekh ke avréste hen vakerása: "Amé '*starása ke améndel*". Xoraxája si "xoraxája". Oná siné avér."

3.2. Kon xamusardás ánd-i mi família? (Cine a cositorit în familia mea?)

"Mo pápus, mi mámi źánas gavénde - othé xamusárnas. Xamusárnas ánd-o gawá, k-o Soáci, k-o Strïmbéa. Mi mámi kidélas kakájes ándar o gaw, pal mo pápus xamusárlas len ánd-o gaw. Othé paśónas, othé xamusárnas ánd-i bar. Beśénas vrẹó duj másik, trin másik. Po but na beśénas. Kaná źánas oná gaźénde, dákä źánas her bréś, othé cidénas ánd-ekh ḱher. Kána źánas *pentru príma* déwri, źánas karucénca. Kérnas kovlitíri. Hen pále paśe

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Kraćiunóste, kána mangénas o gaźé te xamusarén léngi kakájes, lénge tinğíres ... Dénas léngi fránkos, misírea, aró, sapúj ... Hen mo dat xamusárlas, po butárla ... akaná de deś breś na maj xamusárla pánda, zérima sas les problémes o ćeangénca. Na xamusárla pánda, akaná kam panź breś, kam kideá. Ow dá seás ... araḱheálas k-o ekh depózitos, akaná si pensionári. Nané pánda but diáns te xamusarén pánda.

Hen mo sastró hen mi sasúj źánas ánd-avér gavá te xamusarén , ánd-o *Soáci* (Sohatu) hen k-o Strïmbéa (Şoldanu).

O ternimós akaná ... oná naná bendnlér léngo ozí te xamusarén, te źan gavénde, te kerén ... akaná phírna pal-o ... koná ...te kerén afáćeres, paruwimáta o dolarénca, o markénca...

(Ambele texte sunt culese de la informatorul principal, *Petre Marian*, 31 ani ; locul şi data înregistrării: Olteniţa, la 4 decembrie 1997)

3.3. Mi família (I)
Familia mea (I)

"Mángi vakéma Pétre Marián. Me ojóm pä dowäzéći śi únu maj o míe nówä súte śajzéći śi śáse. Si man biśuoxtó breś, som piltó hen si man duj kïzajá: jekh ćheáj oxtó breśéngi hen jekh ćheáw śowé breśéngo.

Kerdóm jekh breś *i śkoála profesionála komerćiálä de vïnzätór* ánd-o Bukuréśea, pal akaná keráwa hïsméci de deśé breśéndar ánd-jekh magazínos káte bikénzola farfuríes, bibelówoja, kánes, pireá hen avér cípa. O magazínos naná-i, na-i privatizimé, sinó *de stat,* áma *i kondúćerea o ïntreprideráki* mangéla te privatizisarél les. De duj másik, k-o magazínos aviás avér śéfos. Okór śéfos ke seás diás *ïn primíre* , na mangás te beśél pánda ke seás o salários preá ciknó. Hen me mangóm te ćekérim sa ándar i káuza o frankóngi, ke dénas amén ćíma, maj alés ke mi rromní na kérla hïsméci ni jeḱhé rigáte. Mangóm te giráw ánd-o śomáźos, áma poinípa räzgïndisójom, zérim kerdóm mángi jekh *pólica de asiguráre* merimáski k-i *Kása de Aźutór Romïnésk.* Kerdóm kadá hïsméci, zérim pál-o śow másik kadeá soćietátea putisárla te financisarél tut frankónca te les túki ḱher, móbila, televizóri saw so mangésa tu. Pal ánd-o panć, deś saw deśupánć breśá te idércin kadaná fránkoja ánd-o rátes o fajdása ke thówna len oná. I *príma kondícia* ke thówna o *Ćearéos* si ke te avél tut hïsméci (servíćios), adikä jekh *venítos sigúros*. Me mangáwa te keráw ïmprumútos, te ćhiáw man bórźi, te law mángi ḱher, zérim beśáwa k-e mo sastró, pal me sastrés si les pánda jekh ćheáw ke lazïmi te pilcarél les. Dekïndárla pilcojóm, de ejná breś, śasi athé diśinírim: te law mángi ḱher. Dákä reuśisaráwa te keráw kadalés, ná-i mángi lazïmi te keráw pánda nikháćik dekït (sáci) te aváw zoraló, te munćiseáw me kïzaíngi, te keráw lénge da jekh róstos."

Mi família (II)
Familia mea (II)

"Me sastréski vakéma Teológu Marin, me sasáki vakéma láki Teológu Auríka. Me sastrés si les pendutrín breś hen me sasá si la pendujékh breś. Oná beśéna ánd-i Olténica p-i stráda Nikoláe Béla, k-o númoros *opt*. Mo sastró kerdás i armáta ánd-avér zis, áma na źanáw an-sawí zis kerdás. Vakerdás ma, áma bisterdóm. Mi sasúj athár si-tar, ándar-i zís tar.

But tímpos oj deá beśélas ka-o *Soáci*, ánd-o Sohátu, hen o sastró, kána źánas te xamusarén; beśénas and-ó Soáci. Hen na maj avénas nikáte sácis k-o *Strïmbéa*, k-o Śoldánu.

Hen o duj siné tar athár, áma kána ojás mo sastró - so me astaráw me gozeáte - ojás ánd-o Strïmbéa ojás".

(Informator: *Petre Marian*, 28 ani; locul şi data înregistrării: Olteniţa, la 12 decembrie 1993)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.4. Amaré alavá o zisénge hen o gavénge
(Denumirile noastre pentru oraşe şi sate)

"Nowäźéći la śútä ándar o alavá amaré, o zisénge, o gavénge, vakerdésẹas sar angaźikanesté. Áma si alavá ke vakérzona ánd-avér félos, de eksémplo, k-o "Giurgiu" vakérzola *Jergía*. *I Olténica* si "Olteniţa", avér na źanáw pále. Kadá, k-o gaw "Şoldanu", vakérnas *Strïmbéa*, k-o gaw sawó vakérna "Aprozi" amé vakerása *Apróztos,* k-o gaw "Curcani" vakerása *Balkános* , hen k-o gaw "Sohatu" amé vakerása *Soáci*. Kidẹá vakérna akaná o phuré. Na źanáw pánda k-e avér ... kidẹá hen amé, o terné, vakerása."

(Informator: *Petre Marian*, 30 ani; locul şi data înregistrării: Olteniţa, la 18 iunie 1996)

3.5. Jekh ćhẹáw, ternahár, kána mangéla te pilcójol pe samelása
(Un flăcău când doreşte, de tânăr, să se căsătorească cu iubita sa)

"Jekh ćhẹáw, kána mangéla te pilcójol pe samenása, vakérla pe manuśéngi. Léske manuśá biśálna xabári k-o manuśá o ćhẹáki kána avéna te ïnceleğisójon. K-i ïnceléğerẹa, saw ïmpäkäćịúnẹa, akós kerzóna śakádes, pojnípa o xnamík o baró pućhéla o xnamikés o ciknorró sawé preténcie si les. Pal kadá vakérla jekh miliónos - duj, deś-biś piśkírẹa artizanatóski, gadá murśikané, ćembérẹa pahalïdes, pála sar ïnceleğisóna. Ándar kadaná kadówoja dinzóna sácis o indaín po paśaldán: vóroja, phralá, phen, nepótoja o xnamikéski o ciknoréski. Pal okoirí diáns ... dinzóna po jekh furówos hen jekh ćembéri pó úźuzi.

Dupä će ïnceleğisóna, k-o jekh másik - duj, o xnamiká źána k-o násos te vakerél ow dá po preténcies; sawé kadówoja mangéna. Pojnípa, kána stabilisárna saworré, kérna o rakíọs saw o niśáji. Jekh zis angál o niśáji, i náśa léla pe finón k-e láte, léla pe finón paś ke péste te paśarél len. An-kadá moméntos, kána bitírla o ćhẹáw(ó), i náśa gírla andré, léla o gat pherdó rat, pal ćekér pe indaínca, sácis źuwjá, ánd-o peró te diśél o gat, ke sẹás ternahár láki fina. Pal déna trat: "Ma zarẹá, ma zarẹá ...!".

Dupä će bitírna saworré kadaná hïsmécẹa, k-o jekh kurkó, k-o duj kurké saw k-ekh másik, pála sar si les fránkoja, o xnamík o baró źála pe xanamikésa hen o naśósa te arawnisarén o lautarín te kerén o bẹáw."

Kána reśéla o bẹáw, o indajá o xanamikéski, o baró, kérna léski jardïmi te laćhẹarél o kórtos, te anél o sifónoja, i mol, i rakía, te ćhinén o bajićhén hen pánda so si kerimakóski.

Kurkéstar kurkésko, kána si o bẹáw, o lautárẹa baśálna k-o ćhẹáke manuśá, pal po ka rik kerzóla i "nunẹáska", te dezól o kadówoja. Ánd-i "nunẹáska" ќhénla saworré diáns ke beśéna k-i sinía te len pumaré kadówoja.

Dupä će bitóla i "nunẹáska", saworé nuntáśẹa hen o lautárẹa źána k-o kórtos, káte kerzóla saworó bẹáw, xána, péna, ќhénla o diáns źípos ... kána déna fiekáre po dáros.

(Informator: *Teologu Aurica*, 52 de ani; locul şi data înregistrării: Olteniţa, la 15 martie 1995)

3. 6. Káte tu kerdán i armáta ?
(Unde ai făcut armata?)

Me kerdóm i armáta ánd-o Bukurésea, paś o gaw Otopéni kerdóm, k-o transmisiúnes.(Sómas k-i telefonía. Seás jékhï ćheáw(ó) mánca, vakerdás kë si jékhï käldärári ándar i Moldóva. Hen oná vakernás, de eksémplu, kána me vakeráw kë "amé kerás *mamalíga*", oná vakérnas kë "amé kerás *mamulíga*". Seás but pherasá ke me na śundóm ќheré.).

(Informator: *Petre Marian* , vânzător, 31 ani; locul şi data înregistrării: Olteniţa , la 4 dec.1997)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE (prof. univ. dr. Lucia Wald) ... 3
PRELIMINARII ... 7
1. Terminologia ... 7
2. Motivaţia alegerii acestui dialect ... 8
I. INTRODUCERE ... 9
1. Limba romani. Definire genealogică şi tipologică ... 9
2. Locul limbii romani între limbile indiene ... 9
3. Limba romani şi dialectele sale ... 10
3.1. Structura dialectală a limbii romani. Teoria straturilor dialectale ... 10
3.2. Configuraţia istorică, socială şi lingvistică a colectivităţilor de romi din România. Criterii de delimitare ... 12
3.2.1. Criteriul istorico-juridic ... 14
3.2.2. Criteriul de stabilitate ... 15
3.2.3. Criteriul ocupaţional (socio-profesional) ... 16
3.2.4. Criteriul aculturării ... 17
3.2.5. Criteriul istorico-geografic ... 18
3.2.6. Criteriul conştiinţei de apartenenţă la un neam ("viţă", "spiţă") pe bază sangvină ... 18
3.2.7. Criteriul socio-lingvistic ... 19
3.2.7.1. Romii vătraşi ("de vatră", "sedentari") ... 19
3.2.7.2. Romii căldărari ... 19
3.2.7.3. Romii ursari ... 21
3.2.7.4. Romii carpatici ("carpatini") ... 23
3.2.7.5. Romii spoitori ("cos(i)torari") ... 25
II. DESCRIEREA DIALECTULUI ROMILOR SPOITORI DIN ORAŞUL OLTENIŢA ... 29
1. Metoda de studiu ... 29
A. Etapa de culegere a materialului dialectal (a "informării") ... 29
1.1. Pregătirea anchetei ... 30
1.1.1. Alegerea informatorilor ... 30
1.1.2. Alţi informatori ... 31
1.1.3. Chestionarele ... 31
B. Interpretarea materialului dialectal ... 32
2. Analiza inventarului fonologic ... 32
2.1. Sistemul consonantic ... 32
2.2. Sistemul fonematic vocalic al dialectului romilor spoitori din Olteniţa ... 34
2.3. Ilustrarea inventarului fonematic ... 35
2.4. Silaba ... 41
2.5. Accentul ... 41
3. Lexicul ... 42
3.1. Consideraţii generale privind lexicul romilor spoitori din Olteniţa ... 42
3.2. Structura etimologică a lexicului ... 43
3.2.1. Fondul lexical prebalcanic ... 44
3.2.1.1. Lexicul vechi rom de origine indiană (protorom) ... 46
3.2.1.1.1. Semantica termenilor de origine indiană ... 46
3.2.1.1.2. Distribuţia elementelor de origine indiană din perspectivă morfologică ... 49
3.2.1.2. Lexicul vechi rom din adstrat ... 49
3.2.1.2.1. Lexicul rom de origine persană ... 49
3.2.1.2.1.1. Semantica termenilor de origine persană ... 50

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.2.1.2.1.2. Distribuţia elementelor de origine persană din perspectivă morfologică 50
3.2.1.2.2. Lexicul rom de origine armeană 50
3.2.1.2.2.1. Semantica termenilor de origine armeană 51
3.2.1.2.2.2. Distribuţia elementelor de origine armeană din perspectivă morfologică 51
3.2.1.2.3. Lexicul rom de origine osetă şi gruzină 51
3.2.1.2.4. Lexicul rom de origine kurdă 52
3.2.2. Fondul lexical rom provenit din zona Balcanilor 52
3.2.2.1. Împrumuturi vechi din zona balcanică 53
3.2.2.1.1. Cuvinte rome cu forme apropiate sau identice şi cu sens asemănător în limbile turcă, greacă, bulgară şi română (fără a specifica originea *etimonului)* 53
3.2.2.1.2. Cuvinte rome cu forme apropiate sau identice şi cu sens asemănător în limbile turcă, greacă şi bulgară (fără a specifica originea etimonului) 54
3.2.2.1.3. Cuvinte rome cu forme apropiate şi cu sens asemănător în limbile turcă şi greacă (fără a specifica originea etimonului) 54
3.2.2.1.4. Cuvinte rome cu forme apropiate sau identice şi cu sens asemănător în limbile turcă, bulgară şi română (fără a specifica originea etimonului) 54
3.2.2.1.5. Cuvinte rome cu forme apropiate sau identice şi cu sens asemănător în limbile turcă şi bulgară (fără a specifica originea etimonului) ... 54
3.2.2.2. Cuvinte rome împrumutate din limba turcă 55
3.2.2.2.1. Structura semantică a termenilor împrumutaţi direct din limba turcă. 55
3.2.2.2.2. Distribuţia elementelor turceşti din perspectivă morfologică 56
3.2.2.3. Cuvinte rome împrumutate din limba greacă 57
3.2.2.3.1. Structura semantică a termenilor împrumutaţi direct din limba greacă. 57
3.2.2.3.2. Distribuţia elementelor greceşti din perspectivă morfologică 58
3.2.2.4. Cuvinte rome împrumutate din limba albaneză 58
3.2.2.5. Cuvinte rome împrumutate din limba bulgară 58
3.2.2.5.1. Structura semantică a termenilor împrumutaţi direct din limba bulgară 59
3.2.2.5.2. Distribuţia elementelor bulgare din perspectivă morfologică 59
3.2.2.6. Cuvinte rome împrumutate din alte limbi slave 59
3.2.3. Împrumuturi noi din zona balcanică în dialectul romilor spoitori 59
3.2.3.1. Împrumuturi româneşti (la origine turceşti), regăsite, cu forme apropiate şi cu sens asemănător, şi în alte limbi din zona balcanică 60
3.2.3.2. Împrumuturi româneşti (la origine greceşti), regăsite, cu forme apropiateşi cu sens asemănător, şi în alte limbi din aria balcanică 60
3.2.3.3. Elemente româneşti, regăsite, cu forme apropiate şi cu sens asemănător, şi în alte limbi din zona balcanică (îndeosebi în albaneză) 61
3.2.3.4. Împrumuturi româneşti (la origine bulgăreşti), regăsite, cu forme apropiate şi cu sens asemănător, şi în alte limbi din aria balcanică 61
3.2.3.5. Împrumuturi româneşti (provenind din alte limbi slave), regăsite, cu forme apropiate şi cu sens asemănător, şi în alte limbi din zona balcanică 62
3.2.3.6. Împrumuturi româneşti (cu origine necunoscută), regăsite, cu forme apropiate şi cu sens asemănător, şi în alte limbi din zona balcanică 62
3.2.3.7. Împrumuturi româneşti propriu-zise (ce nu îşi au originea în limbile balcanice) 62
3.2.3.8. Lexicul internaţional 63
3.2.3.9. Distribuţia elementelor lexicale rome în dialectul studiat din perspectivă morfologică 63
3.2.4. Cuvinte rome cu etimologie necunoscută 63
.3. Influenţa limbii române şi efectele bilingvismului la nivel lexical în dialectul romilor spoitori din Olteniţa 65
3.3.1. Precizări generale 65
3.3.2. Influenţa limbii române 65
3.3.2.1. Premise socio-lingvistice 65
3.3.2.2. Tipul de bilingvism caracteristic zonei cercetate 66

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.3.2.3. Locul elementului românesc în cadrul corpusului general şi al corpusuluibalcanic. 67
3.3.2.4. Structura semantică a termenilor împrumutaţi din limba română ... 68
3.3.2.4.1. Caracterizarea generală a lexicului romilor spoitori din Olteniţa în raport cu lexicul românesc ... 68
3.3.2.4.2. Tipologia împrumuturilor româneşti în idiomul romilor spoitori ... 70
I. Din perspectivă etimologică ... 70
II. Din perspectivă semasiologică ... 71
III. Din perspectivă morfologică ... 71
IV. Din perspectivă fonetică ... 72
4. **G r a m a t i c a. Dialectul romilor spoitori din Olteniţa** ... 73
A. **M o r f o l o g i a** ... 73
Consideraţii generale ... 73
I. P ă r ţ i l e d e v o r b i r e f l e x i b i l e ... 74
1. **Substantivul** ... 74
1.1. Clasificarea substantivelor ... 74
1.2. Categoria numărului ... 77
1.3. Articolul ... 80
1.4. Declinarea substantivelor ... 81
1.4.1. Nominativul ... 81
1.4.2. Acuzativul ... 81
1.4.3. Genitivul ... 83
1.4.4. Dativul ... 88
1.4.5. Locativul ... 90
1.4.6. Ablativul ... 91
1.4.7. Sociativ-instrumentalul (Comitativul) ... 91
1.4.8. Vocativul ... 93
2. **Articolul** ... 94
3. **Adjectivul** ... 94
3.1. Clasificare ... 94
3.2. Gradele de comparaţie ... 98
3.3. Declinarea adjectivului ... 100
3.4. Locul adjectivului determinant ... 101
4. **Pronumele** ... 102
4.1. Pronumele personal ... 102
4.2. Pronumele (şi adjectivul) posesiv ... 103
4.3. Pronumele reflexiv ... 104
4.4. Pronumele demonstrativ ... 104
4.5. Pronumele interogativ-relativ ... 107
4.6. Pronumele nehotărât ... 108
4.7. Pronumele negativ ... 109
5. **Numeralul** ... 109
5.1. Numeralele cardinale ... 109
5.2. Numeralele ordinale ... 110
5.3. Alte numerale ... 110
5.3.1. Numeralele colective ... 110
5.3.2. Numeralele distributive ... 111
5.3.3. Numeralele multiplicative ... 111
5.3.4. Numeralele aproximative (imprecise) ... 111
5.4. Declinarea numeralelor ... 111
6. **Verbul** ... 112
6.1. Clasificarea verbelor ... 112
6.2. Categoriile gramaticale ale verbului ... 115
6.2.1. Diateza ... 115
6.2.2. Modul ... 115
6.2.3. Timpul ... 116
6.2.4. Numărul ... 116
6.2.5. Persoana ... 116
6.3. Conjugarea verbului ... 116

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

A. Diateza activă ... 116
6.3.1. Verbe vechi rome şi verbe împrumutate şi adaptate paradigmelor rome ... 116
6.3.1.1. Moduri personale ... 116
6.3.1.1.1. Modul indicativ ... 116
6.3.1.1.2. Modul conjunctiv ... 118
6.3.1.1.3. Modul condiţional-optativ ... 119
6.3.1.1.4. Modul imperativ ... 119
6.3.1.2. Moduri nepersonale ... 120
6.3.1.2.1. Modul participiu ... 120
6.3.1.2.2. Modul gerunziu ... 121
6.3.1.2.3. Modul supin ... 121
6.3.1.3. Conjugarea verbelor care conţin sufixul derivativ *-isar-* (împrumutate din aria balcanică) ... 121
6.3.2. Verbele împrumutate din limba turcă (Verbe de conjugarea a II-a) ... 123
B. Diateza reflexivă ... 128
6.3.3. Verbe defective ... 130
6.3.4. Exprimarea posesiunii ... 132
6.3.5. Locuţiuni verbale ... 134
II. Părţile de vorbire neflexibile ... 134
1. **Adverbul** ... 134
2. **Prepoziţia** ... 136
3. **Conjuncţia** ... 137
4. **Interjecţia** ... 137
5. **Postpoziţia** ... 138
B. Sintaxa ... 139
1. **Precizări preliminare** ... 139
1.1. **Unităţile sintaxei** ... 140
1.2. **Raporturile sintactice** ... 141
1.2.1. Raportul de coordonare ... 141
1.2.2. Raportul de subordonare ... 144
1.3. **Părţile de propoziţie** ... 144
1.3.1. Clasificarea părţilor de propoziţie ... 144
1.3.1.1. după structură ... 144
1.3.1.2. după rolul structurant exercitat în propoziţie ... 145
1.3.1.3. după relaţiile stabilite la nivel sintagmatic ... 145
1.3.1.4. după capacitatea de a exercita sau nu o funcţie sintactică ... 147
1.3.1.5. după prezenţa / absenţa părţilor de propoziţie în actul de enunţare ... 147
1.3.1.6. după autonomia / nonautonomia părţilor de propoziţie faţă de alte părţi de propoziţie ... 147
1.3.1.7. după poziţia tipică / atipică ocupată într-o propoziţie ... 147
1.3.1.8. după caracterul pozitiv / negativ imprimat în propoziţie ... 148
1.3.2. Părţile principale de propoziţie ... 148
1.3.2.1. **Subiectul** ... 148
1.3.2.1.1. Felurile subiectului ... 148
1. Subiectul gramatical ... 148
2. Subiectul logic. ... 148
1.3.2.2. **Predicatul** ... 150
1.3.2.2.1. Predicatul verbal ... 150
1.3.2.2.2. Elipsa predicatului ... 151
1.3.2.2.3. Predicatul nominal ... 151
1.3.2.2.4. Numele predicativ ... 151
1.3.2.2.5. Verbul copulativ ... 153
1.3.2.2.6. Predicatul nominal cu verb copulativ neexprimat ... 153
1.3.2.3. Acordul predicatului cu subiectul ... 153
1.3.3. Părţile secundare de propoziţie ... 155
1.3.3.1. **Atributul** ... 155
1.3.3.1.1. Felurile atributului ... 155

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1. Atributul adjectival 155
2. Atributul substantival 155
3. Atributul pronominal 156
4. Atributul numeral 156
5. Atributul verbal 156
6. Atributul adverbial 156
1.3.3.1.2. Acordul atributului cu regentul (determinatul) său, substantiv sau substitut 157
1.3.3.2. **Complementul** 157
1.3.3.2.1. Felurile complementului 157
1. Complemente necircumstanțiale 157
1. Complementul direct 157
2. Complementul indirect 158
3. Complementul de agent 159
2. Complemente circumstanțiale 159
1. Complementul circumstanțial de loc 159
2. Complementul circumstanțial de timp 160
3. Complementul circumstanțial de mod 160
1. propriu-zis 160
2. comparativ 161
3. care arată măsura 161
4. consecutiv 161
4. Complementul circumstanțial de cauză 162
5. Complementul circumstanțial de scop 162
6. Complementul circumstanțial condițional 162
7. Complementul circumstanțial concesiv 162
8. Complementul circumstanțial instrumental 163
9. Complementul circumstanțial sociativ 163
10. Complementul circumstanțial opozițional 163
11. Complementul circumstanțial cumulativ 163
12. Complementul circumstanțial de relație 163
13. Complementul circumstanțial de excepție 164
1.3.3.3. **Elementul predicativ suplimentar** 164
1.4. **Sintagma** 165
1.4.1. Tipuri de sintagme 165
1. 5. **Propoziția** 167
1.5.1. Tipuri de propoziții 167
1.5.1.1. Propoziții neintegrate în frază (independente) sau "propoziții considerate în sine" 167
1. după scopul comunicării, după raportarea afectivă a vorbitorului și după conținutul exprimat 167
2. după aspectul pozitiv (afirmativ) sau negativ al predicatului (sau "după formă"). 170
3. după structură (alcătuire) 170
1.5.1.2. Propozițiile integrate în frază ("fără autonomie semantică și gramaticală") 173
1.6. **Fraza** 173
1.6.1. Clasificarea propozițiilor integrate în frază după: 173
1. capacitatea unei propoziții din frază de a comunica un mesaj în mod independent sau dependent (prin raportare la o altă propoziție) 173
2. rolul (principal/secundar) în frază 174
3. natura strictă a raporturilor (relațiilor sintactice dintre propozițiile unei fraze)... 174
1.6.2. Tipologia propozițiilor subordonate 175
I. Propozițiile subordonate necircumstanțiale 176
1. Propoziția subiectivă 176
2. Propoziția predicativă 177
3. Propoziția atributivă 177

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

4. Propoziția completivă directă 178
5. Propoziția completivă indirectă 178
6. Propoziția completivă de agent 179
II. Propoziții subordonate circumstanțiale 179
7. Propoziția circumstanțială de loc 179
8. Propoziția circumstanțială de timp 179
9. Propoziția circumstanțială de mod 180
10. Propoziția circumstanțială de cauză 181
11. Propoziția circumstanțială de scop 181
12. Propoziția circumstanțială condițională 181
13. Propoziția circumstanțială concesivă 182
14. Propoziția circumstanțială consecutivă 182
15. Propoziția circumstanțială instrumentală 182
16. Propoziția circumstanțială sociativă 182
17. Propoziția circumstanțială opozițională 182
18. Propoziția circumstanțială cumulativă 183
19. Propoziția circumstanțială de relație 183
20. Propoziția circumstanțială de excepție 183
1. 6. 3. Tipuri de fraze 184
III. RELAȚII GENEALOGICE ȘI TIPOLOGICE ALE DIALECTULUI EXAMINAT CU CELELALTE DIALECTE ROME DIN ROMÂNIA 185
IV. CONCLUZII 187
V. BIBLIOGRAFIE 191
VI. ABREVIERI, SIGLE ȘI SEMNE 198
ANEXĂ 202
1. Chestionarele utilizate în anchetele pe teren pentru descrierea dialectului romilor spoitori din orașul Oltenița 202
1.1. Chestionarul ilustrat (Lista cu răspunsurile informatorilor la imaginile și desenele conținute) 203
1.2. Chestionarul morfologic 213
1.3. Chestionarul sintactic 236
1.4. Chestionarul general (cu accent pe valorificarea elementului lexical) 243
2. Tabel cu parametri comparativi reprezentativi pentru principalele dialecte rome din România 264
3. Scurte texte reprezentând, în dialectul romilor spoitori, relatări ale informatorilor (prezentare selectivă) 269

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Tiparul s-a executat sub c-da nr. 792/2001 la
Tipografia Editurii Universităţii din Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DATA
RESTITUIRII

13. DEC. 2001
01 FEB.
22. IAN. 2002
- 6 APR. 2011
14. FEB. 2002
- 7 APR. 2021
19 APR. 2021
27 NOV.
27 NOV. 2002
18 SEP 2008
16 IAN 2005
18 IAN 2005
10 IUL. 2015

BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARA „CAROL I"

DE SPIRITU ET ANIMA

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

95000 lei

ISBN 973-575-561-0

Lei 95000

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro